

**Səlimov K.N.
Zeynalov E.E.
Tahirova Z.İ.**

**BMT-nin Müqavilə Orqanlarına
fərdi şikayətlərin verilməsi
və baxılması prosedurları**

Bakı – 2023

**Səlimov K.N.
Zeynalov E.E.
Təhirova Z.İ.**

**BMT-nin Müqavilə Orqanlarına
fərdi şikayətlərin verilməsi
və baxılması prosedurları**

Bakı – 2023

Səlimov K.N., Zeynalov E.E., Tahirova Z.İ.
**“BMT-nin Müqavilə Orqanlarına fərdi şikayətlərin
verilməsi və baxılması prosedurları”.**
Bakı: “Adiloğlu” nəşriyyatı, 2023. 480 səh.

Bu kitab Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşdirilən, BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığı tərəfindən həyata keçirilən “Azərbaycanda Həssas Qrupların Hüquqlarının Müdafiəsi” layihəsi çərçivəsində Azərbaycan İnsan Hüquqlarını Müdafiə Mərkəzi ictimai birliyinin icra etdiyi “BMT-nin Müqavilə Orqanlarına müraciət etmək üçün vətəndaş cəmiyyətinin potensialının artırılması” grant layihəsi çərçivəsində nəşr olunub.

Kitabın məzmunu və qeyd olunan fikirlərlə bağlı Azərbaycan İnsan Hüquqları Mərkəzi ictimai birliyi məsuliyyət daşıyır. Kitabın məzmunu və qeyd olunan fikirlər heç bir şəkildə Avropa İttifaqının və BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının mövqeyini əks etdirmir.

İSBN 978-9952-37-707-1

© Səlimov K.N., 2023
© Zeynalov E.E., 2023
© Tahirova Z.İ., 2023

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	5
BMT-yə fərdi şikayətlərin verilməsi və baxılması	6
- BMT-nin müqavilə orqanlarının icmalı	6
- Şikayətin məzmunu və onun qəbul olunma meyarları	8
- Şikayətlərə baxılması prosedurları	12
- Qəbul edilmiş qərarların icrası.....	14
BMT Komitələrinin Azərbaycanla qarşı qərarlarının icmalı	16
- Şikayətlərin məqbulluğu məsələləri	16
- Vəcdan və din azadlığı.....	19
- İfadə azadlığı	25
- Deportasiya və ekstradisiya	26
- Həbslər və həbsxanalarda saxlanma şəraiti	27
- Xüsusi rəylər.....	29
- Xitam verilmiş işlər	31
Azərbaycan İnsan Hüquqları Mərkəzi haqqında	32
Əlavələr:	
BMT müqavilələri:	
Əlavə 1. Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliklərin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiya	33
Əlavə 2. İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiya	51
Əlavə 3. BMT-nin Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Paktı	69
Əlavə 4. İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan davranış və cəza növlərinə qarşı konvensiya	95

Əlavə 5. Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında Konvensiya	113
---	-----

BMT şikayət formaları

Əlavə 6. CEDAW üçün şikayət forması.	152
Əlavə 7. CERD, CCPR, CAT üçün şikayət forması.	155
Əlavə 8. CRPD-yə məlumat təqdim etmək üçün təlimatlar.....	158

BMT presedentləri

Əlavə 9. Azərbaycan əleyhinə şikayətlər üzrə CCPR və CAT tərəfindən qəbul edilmiş rəylər.....	163
--	-----

ÖN SÖZ

Diqqətinizə təqdim olunan kitab Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) Komitələrindən birinə Azərbaycana və ya BMT-nin üzvü olan digər ölkələrə qarşı fərdi şikayət (“hesabat”) verməkdə maraqlı olan geniş azərbaycandilli oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulub. Prosedurların təsviri ilə yanaşı, kitabda belə şikayətlərin verilə biləcəyi BMT konvensiyalarının Azərbaycan dilində mətnləri, habelə BMT Komitələrinin Azərbaycana qarşı şikayətlər üzrə 2023-cü il 1 sentyabr tarixinə qəbul edilmiş qərarlarının (“rəy”lərinin) tərcümələri daxil edilmişdir.

Azərbaycandilli oxucular üçün təklif olunan məlumatların əhəmiyyəti, xüsusilə onunla vurğulanır ki, onların yaşadıkları Avropa Şurasının üzvü olmayan bir sıra ölkələr (Rusiya, Belarus, Mərkəzi Asiya respublikaları, İran və s.) üçün BMT-yə şikayətlər milli səviyyədə müdafiə vasitələri tükəndikdən sonra pozulmuş insan hüquqlarının müdafiəsinin yeganə mövcud formasıdır. Şikayətlər BMT-nin rəsmi dillərindən birində (ingilis, rus və s.) verilsə də, prosedurların daha yaxşı başa düşülməsi və BMT-nin mövcud presedentləri ilə tanışlıq məlumatın hazırlanması mərhələsində həm BMT-yə şikayət hazırlayan azərbaycanlı vəkil, həm də müstəqil olaraq oraya müraciət edən, hüquqlarının pozulmasının azərbaycandilli qurbanı üçün çox vacibdir.

Müəlliflər ümid edirlər ki, kitab BMT-yə şikayət verməkdə həssas qruplara kömək edən vəkillər və ictimai fəallar, eləcə də hüquq fakültələrinin tələbələri üçün maraqlı olacaq.

Müəlliflər layihəyə maliyyə dəstəyinə görə Avropa İttifaqına və dəyərli metodiki dəstəyə görə BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının Azərbaycan Ofisinə xüsusi təşəkkürlərini bildirirlər.

BMT-yə FƏRDİ ŞİKAYƏTLƏRİN TƏQDİM EDİLMƏSİ VƏ BAXILMASI

BMT-nin müqavilə orqanlarının icmalı

İştirakçı ölkə insan hüquqları sahəsində BMT-nin bu və ya digər beynəlxalq müqaviləsini ratifikasiya etməklə öz vətəndaşlarının bu müqavilədə təsbit olunmuş hüquqlardan hamılıqla istifadə etmələrini təmin etməyi öhdəsinə götürür. BMT-nin müəyyən əsas müqavilələrinin icrasına nəzarət etmək üçün on "Müqavilə Orqanları" mövcuddur. Onlar 9 komitə və müstəqil ekspertlərdən ibarət 1 alt komitədir ki, onlar iştirakçı ölkələr tərəfindən uzadılmaq imkanı ilə 4 il müddətinə təyin edilir və seçilir.

Komitələr mütəmadi olaraq öz sessiyalarına toplaşır, müvafiq müqavilənin (pakt və ya konvensiya) icrası ilə bağlı hökumətlərin hesabatlarını dinləyir və müddəaları aydınlaşdırmaq üçün ümumi şərhlər qəbul edir. Sessiyalarda, qapalı iclaslarda bəzi komitələr ayrı-ayrı vətəndaşların və ya onların qruplarının bu müqavilə ilə təmin edilmiş hüquqlarının pozulması ilə bağlı fərdi müraciətlərə də baxa bilərlər.

Hal-hazırda altı insan hüquqları üzrə müqavilə orqanı fərdi şikayətləri (həmçinin ərizə və məlumat adlanır) qəbul edə bilər: Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin Aradan Qaldırılması üzrə Komitə, İrqi Ayrı-seçkiliyin Aradan Qaldırılması üzrə Komitə, İnsan Hüquqları Komitəsi, İşgəncələrə Qarşı Komitə, Əlilliyi olan şəxslərin Hüquqları Komitəsi və BMT-nin Məcburi İtkinlər Komitəsi.

Daha üç müqavilə orqanına: Bütün Əməkçi Miqrantların və Onların Ailə üzvlərinin Hüquqlarının Müdafiəsi Komitəsi, İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar Komitəsi və Uşaq Hüquqları Komitəsinə müvafiq müqavilə maddələri və fakültativ müqavilələr qüvvəyə mindikdə fərdi şikayətlərə baxmaq səlahiyyəti veriləcək.

İştirakçı dövlətə qarşı fərdi şikayətlərin qəbul edilməsi

və baxılması üçün həmin dövlətin konvensiyanın Fakültativ Protokolunu ratifikasiya etməsi və ya konvensiyanın müvafiq maddəsi üzrə ona uyğun fərdi şikayətlərin qəbul edilməsi barədə bəyanat verməsi zəruridir. Hazırda Azərbaycan Respublikası BMT-nin beş müqaviləsi əsasında fərdi məlumatları məqbul hesab edib:

- Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiya (CEDAW) – 1 iyun 2001-ci ildən,
- İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiya (CERD) – 27 sentyabr 2001-ci ildən,
- BMT-nin Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Paktı (CCPR) – 27 noyabr 2001-ci ildən,
- İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan davranış və cəza növlərinə qarşı Konvensiya (CAT) – 4 fevral 2002-ci ildən,
- Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında Konvensiya (CRPD) – 28 yanvar 2009-cu ildən.

CEDAW çərçivəsində şikayətlərə Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin Aradan Qaldırılması üzrə Komitə (QALK), CERD üzrə – İrqi Ayrı-seçkiliyin Aradan Qaldırılması üzrə Komitə (İALK), CCPR üzrə – İnsan Hüquqları Komitəsi (İHK), CAT üzrə – İşgəncələrə qarşı Komitə (İQK), CRPD üzrə – Əlilliyi olan şəxslərin Hüquqları Komitəsi (ƏHK) tərəfindən baxılır.

Qeyd edək ki, Özbaşına Həbslər üzrə İşçi Qrup (WGAD) da CCPR-in müddəalarına aid olan əsassız həbslə bağlı Azərbaycana qarşı fərdi şikayət üzrə öz rəyini qəbul edib. Qrup BMT-nin İnsan Hüquqları Şurasının müvəqqəti orqanıdır, onun mandatı hər 3 ildən bir yenilənir və müqavilə orqanlarından biri deyil. Eyni zamanda, o, fərdi müraciətləri qəbul etmək və onlara baxmaq, onlar üzrə qərar qəbul etmək hüququna malikdir.

BMT-nin müqavilə orqanları İsveçrənin Cenevrə şəhərində müntəzəm sessiyalarına toplanır.

Şikayətin məzmunu və onun qəbul olunma meyarları

BMT Komitəsinin şikayəti (petisiya və ya məlumat da deyilir) qəbul etməsi üçün o, onun forma və məzmununa dair müəyyən rəsmi tələblərə cavab verməlidir. Xüsusilə:

1. Petisiya yalnız bu Paktın və ya Konvensiyanın iştirakçısı olan və komitənin fərdi şikayətlərə baxmaq səlahiyyətini tanımış dövlətə qarşı və yalnız həmin dövlətin yurisdiksiyasında olan ərazidə verilə bilər. Azərbaycan, məsələn, BMT müqavilələrini ratifikasiya edərkən (2023-cü ilin payızına qədər davam edən), Ermənistanın işğalı altında olan ərazidə müvafiq müqaviləyə əməl olunmasına görə məsuliyyətdən imtina etdiyini qeyd edib.

2. Ərizəçi hüquq pozuntusunun qurbanı olmalı və ya bu qurbanın yazılı razılığı (etibarnamə) əsasında hərəkət etməlidir. Belə bir etibarnamənin notarial qaydada təsdiqlənməsinə ehtiyac yoxdur. Belə ki, azyaşlı uşaqların adından valideynlər və ya fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxslərin adından qəyyumlar tərəfindən şikayət verildiyi halda etibarnamə tələb olunmur. Əgər pozuntuların qurbanı həbsxanada təcrid olunubsa və xarici dünya ilə əlaqəsi yoxdursa, o zaman Komitə də etibarnamə tələb etməyəcək.

Hər hansı fəaliyyət qabiliyyətli şəxs nümayəndə kimi çıxış edə bilsə də, BMT-yə şikayət verərkən nümayəndə kimi vəkilin olması faydalıdır ki, bu da şikayətin keyfiyyətini yüksəldə bilər. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, BMT vəkilə pul ödəmir. BMT-yə şikayət etmək üçün hüquqi yardım üçün dövlətdən ödəniş də nəzərdə tutulmayıb.

3. Məlumat anonim olmamalıdır. Müəllifi və ya səlahiyyətli nümayəndəsi (etibarnamə əlavə edilməklə) tərəfindən imzalanmalıdır.

4. Şikayətlər mərkəzləşdirilmiş qaydada onların Komitəyə çatdırılmasına cavabdeh olan Müraciətlərin Qəbulu Qrupu tərəfindən qəbul edilir. Şikayətlərin verilməsi üçün poçt ünvanı: Petitions and Inquiries Section Human Rights Committee
Office of the High Commissioner for Human Rights

United Nations Office at Geneva
8-14 Avenue de la Paix, 1211 Geneve 10, Switzerland
E-poçt: ohchr-petitions@un.org

Bundan əlavə, müqavilə orqanlarının qeydiyyat məqsədləri üçün şikayətinizi qiymətləndirməsinə imkan verən kağız nüsxəsinə əlavə olaraq, elektron versiyanın e-poçt vasitəsilə göndərilməsi indi ümumi təcrübədir. Məlumatın elektron formada təqdim edilməsinin mümkün olmadığı əsaslandırılmasa, kağız məlumatlar işlənməyəcək¹.

5. Ərizədə ərizəçi və onun şikayəti haqqında əsas məlumatlar göstərməlidir. Belə ki, şikayətin verildiyi hüquq pozuntusu qurbanının tam adı, vətəndaşlığı, doğum tarixi, ünvanı və şikayətin verildiyi İştirakçı Dövlətin adı göstərməlidir. Müəllif zərərçəkmiş deyilsə, onun məlumatları göstərməli, habelə zərərçəkmişin müəllifin onun adından şikayət verməyə razılığı təsdiq edilməlidir. Əgər yazılı razılıq alın bilmirsə, belə razılığın niyə verilə bilməməsi aydın şəkildə izah edilməlidir.

Ehtimal edilən qurbanın şəxsi maraqlarına toxunulduğunu sübut etmədən qanuna və ya dövlət siyasətinə və ya praktikaya mücərrəd şəkildə etiraz etmək kifayət deyil.

6. Məlumatın mətni xronoloji ardıcılıqla iddianın əsaslandığı faktları, habelə digər müvafiq məlumatları, məsələn, milli qanunvericilikdən çıxarışları (maksimum 2800 söz) ehtiva etməlidir. Əlavə məlumat (əlavədə) 10.000 sözdən çox olmalıdır.

7. Müraciət “məlumat təqdim etmək hüququndan sui-istifadə” təşkil etməməlidir. Komitə bu nəticəyə o halda gələ bilər ki, məlumat təhqiredici və ya təcavüzkar dildə yazılsın və konkret quruma və ya şəxsə qarşı təcavüzkar ideyaları yaymaq məqsədi daşıсын. Pozuntudan uzun müddət sonra şikayətin verilməsi də sui-istifadə hesab olunur (3 və 11-ci yarımbəndlərə bax).

¹ <https://www.ohchr.org/ru/documents/tools-and-resources/form-and-guidance-submitting-individual-communication-treaty-bodies>

8. Siz, həmçinin ölkənizdə mövcud olan hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi üçün atılmış bütün addımları ətraflı təsvir etməlisiniz (ən yüksək məhkəmə və cavabdeh ölkənin inzibati orqanı). Bunu təsdiqləmək üçün milli orqanların müvafiq qərarlarının surətləri əlavə edilməlidir. BMT-yə sənədlərin əsli deyil, yalnız surətləri göndərilir və sənədlər göndərənlərə qaytarılır.

Əgər daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükənməyibsə, müəllif onların həyata keçirilməsinin əsassız olaraq uzun müddət çəkəcəyini və ya onların səmərəsiz və ya əlçatmaz olduğunu sübut etməlidir. Müəllifin təkcə daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin effektivliyi və ya mövcudluğu ilə bağlı şübhələri kifayət deyil: konkret məlumatlar və ya mövcud hüquqi təcrübənin nümunələri təqdim edilməlidir.

9. Müraciətdə qeyd olunan faktların nə üçün bu müqavilənin pozulması olduğunu və Paktın (konvensiyanın) hansı maddələrinə uyğun olduğu əsaslandırılmalıdır. Bu bölmə 600 sözdən çox olmamalıdır.

10. Məlumatda, həmçinin yekun qərar qəbul edilərkən ərizəçinin/qurbanın anonimliyinin tələb olunub-olunmaması, müvəqqəti tədbirlərin görülməsi də (zərərçəkmiş düzəlməz zərər vurmaması üçün) və ya qoruyucu tədbirlərin (zərər çəkmiş şəxsə və/və ya onun nümayəndələrinə qarşı repressiyaya yol verilməməsi üçün) göstərilməlidir. Bu tədbirlərin əsaslandırılması 400 sözdən çox olmamalıdır.

11. Məqbulluğun mühüm şərti eyni şikayətə eyni vaxtda başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll orqanı, məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM) tərəfindən baxılmasının qadağan edilməsidir. Eyni qurbanın eyni və ya oxşar işinə başqa beynəlxalq prosedurla baxılıbsa, BMT-yə müraciətin mətnində bu prosedur, şikayətə baxan təşkilatın adı, məlumatın verilmə tarixi, onun müəllifləri, orada qaldırılan şikayətlər və təşkilatın qəbul etdiyi qərar göstərilməlidir. “Eyni iş” dedikdə, eyni müəllifə, eyni faktlara və eyni hüquqlara aid olan iş başa düşülür.

Qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq araşdırmanın və ya həllin başqa proseduru (məsələn, AİHM) bu işə formal əsaslarla, lakin mahiyyəti üzrə araşdırmadan baxmaqdan imtina edibsə, işə bu prosedurla baxılmamış hesab olunur; və müəyyən müddətdə (3 ilə qədər) ona BMT Komitəsi tərəfindən baxıla bilər. Bundan əlavə, başqa beynəlxalq mexanizmə təqdim edilmiş faktlar, əgər BMT müqaviləsi daha geniş müdafiəni nəzərdə tutursa, BMT Komitəsinə də təqdim oluna bilər.

12. Müraciət BMT-nin rəsmi dillərindən birində (ərəb, çin, ingilis, fransız, rus və ispan) yazılır. Şikayətə əlavə edilmiş inzibati və ya məhkəmə qərarlarının, qanunların və digər materialların surətləri (tam və ya ən azı qısa xülasə) də dövlət dilinə tərcümə edilməlidir. Komitə bu tərcümələrin notarial təsdiqini tələb etmir, lakin bilərəkdən səhv tərcümə şikayətə zərər verə bilər və tərcümələr olmadıqda ona baxılması gecikdirilə bilər.

13. Şikayətin verilməsi müddətinə gəldikdə isə, o, milli səviyyədə hüquqların müdafiəsi vasitələrinin tükəndiyi tarixdən hesablanır (məsələn, cinayət işi üzrə Ali Məhkəmənin yekun qərarı). Belə ki, BMT-nin İrqi Ayrı-seçkiliyin Bütün Formalarının Aradan Qaldırılması Komitəsi 6 ay ərzində petisiyaları qəbul edir. BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsi isə şikayətin “şikayətçi tərəfindən daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsindən 5 ildən çox vaxt keçdikdən sonra və ya uyğun olduqda, işin bütün halları nəzərə alınmaqla bu gecikdirməyə haqq qazandırmaq üçün heç bir əsas olmadıqda başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində qərarın qəbulundan üç il sonra təqdim edildiyi təqdirdə şikayət vermək hüququndan sui-istifadə hesab edir.

Azərbaycan sakinlərinin hazırda şikayət edə biləcəyi müxtəlif komitələr üçün BMT-nin nümunəvi ərizə formaları, həmçinin elektron şikayət forması 6, 7 və 8 sayılı əlavələrdə verilir. Onlar, həmçinin rəsmi dillərdən birində BMT-nin müvafiq müqavilə orqanlarının internet saytlarından əldə edilə bilər.

Şikayətə baxılması proseduru

BMT-nin bütün müqavilə orqanlarına şikayətlər Müraciətlərin Qəbulu Qrupunda toplanır. Şikayətdə əsas məlumatlar yoxdursa, katiblik əlavə məlumatların təqdim edilməsi xahişi ilə müəlliflə əlaqə saxlayır.

BMT-yə təqdim edilmiş fərdi müraciət məqbulluq tələblərinə cavab verirsə, Müraciətlərin Qəbulu Qrupu onu qeydə alır və müvafiq Komitəyə göndərir. Bu barədə ərizəçiye bildiriş göndərilir.

Qeydiyyatata alındıqdan sonra iş onun məqbulluğu və mahiyyəti barədə müəyyən edilmiş müddətdə şərhlərin verilməsi xahişi ilə şikayətin verildiyi dövlətə göndərilir. Dövlətin cavabları şərhlər üçün ərizəçiye göndərilir. Dövlət cavab verməzsə, ona xatırlatmalar göndərilir. Xatırlatmadan sonra belə cavab alınmazsa, məlumatda artıq mövcud olan informasiya əsasında Komitə tərəfindən müraciətə baxılacaqdır.

Məlumatın qeydiyyatata alınması ilə onunla bağlı qərarın qəbul edilməsi arasında xeyli vaxt keçə bilər. Belə ki, Azərbaycana qarşı şikayətlər üzrə BMT-nin İşgəncələrə Qarşı Komitəsi qeydiyyatdan keçdikdən sonra 1,5-5 il ərzində qərarlar qəbul edib; BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsində məlumatlara baxılması proseduru 3,5 ildən 6,5 ilə qədər çəkdi.

Hər bir Komitə müəllifin xahişi ilə işə adi qaydada baxılarkən başqa cür bərpası mümkün olmayan zərərə səbəb olarsa (məsələn, sığınacaq axtaran şəxsin işgəncə tarixi olan ölkəyə deportasiyası), təcili tədbirlər görə bilər. Bu məqsədlə, iş baxılmasının istənilən mərhələsində Komitə İştirakçı Dövlətdən belə adlandırılan "ilkin tədbirlər" görməyi tələb edə bilər. Şikayətdə xüsusilə həssas şəxsi və ya özəl məsələlər varsa, Komitə qurbanın adının ictimaiyyətə açıqlanmaması üçün yekun qərardan müəyyənəddici elementlərin çıxarılmasına qərar verə bilər.

Komitələr müvafiq müqavilələrlə təmin edilən hüquqların mümkün pozuntularını nəzərdən keçirmək səlahiyyətinə malikdirlər. Lakin onlar milli məhkəmələrə və tribunallara mü-

nasibətdə apellyasiya orqanı deyillər və prinsipcə, fiziki şəxslərin inzibati, mülki və ya cinayət məsuliyyəti barədə qərar qəbul edə bilməzlər və şəxslərin təqsirsizliyi və ya təqsirliliyi məsələsinə baxa bilməzlər.

BMT-nin bəzi komitələri (İşgəncələrə Qarşı Komitə və İrqi Ayrı-seçkiliyin Aradan Qaldırılması üzrə Komitə) müraciətlərə baxarkən nəzəri olaraq tərəflərin məlumatlarını şifahi və ya audio və ya video sübut şəklində dinləyə bilirlər. Lakin praktikada bu tətbiq edilmir və Komitələr ərizəçi və cavabdeh dövlət tərəfindən verilən yazılı məlumatlarla kifayətlənir və onlardan kənara çıxmır.

Komitə müraciətə baxılmasının nəticələrinə əsasən onun məqbul və ya qeyri-məqbul olması barədə qərar qəbul etməli, habelə işin mahiyyəti üzrə öz rəyini (müləhizələrini) bildirməlidir. Bir qayda olaraq, Komitənin iclasında şikayətin həm qəbul edilməsinə, həm də mahiyyətinə birdən baxılır. İşin müzakirəsinin nəticələrinə əsasən o, qəbuledilməz elan oluna və geri götürülə bilər; onu məqbul hesab edə və konvensiyanın pozulmasını tapa bilər; ya da onlar bunu məqbul hesab edə və heç bir pozuntu tapmaya bilər. Ekspertlər arasında ciddi fikir ayrılığı yaranarsa, xüsusi rəyi olan ekspertlər onu iş üzrə qərara əlavə edə bilirlər.

İşin ərizəçinin təşəbbüsü ilə, məsələn, səlahiyyətli orqanlarla barışıq sazişinin əldə edilməsi səbəbindən baxışdan çıxarılması halları da var. Bu hallarda işə baxışdan xitam verilməsi barədə dərc edilmiş qərarla ətraflı məlumat verilmir.

Komitənin rəyinin qətnamə hissəsi iştirakçı-dövlətin Komitənin pozuntuların mövcud olub-olmamasını müəyyən etmək səlahiyyətini tanıdığını və onun öz ərazisində və yurisdiksiyasına tabe olan bütün şəxslərə müqavilədə tanınan hüquqları təmin etməyi və onları təsirli və tətbiq ediləcək vasitələrlə təmin etməyi öhdəsinə götürdüyünü ifadə edir. Belə kompensasiya tədbirləri kimi Komitə, məsələn, məhkəmə xərclərinin və ya ödənilmiş cərimələrin ödənilməsi, müsadirə edilmiş

ədəbiyyatın qaytarılması, tələb olunan məlumatların verilməsi və s. təklif edə bilər. Ümumi tədbirlər kimi, adətən, gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün zəruri tədbirlərin görülməsi, o cümlədən öz daxili qanunvericiliyini, qaydalarını və/və ya praktikasını nəzərdən keçirmək, habelə cavabdeh dövlətin rəsmi dilində qərar mətnini yaymaq tövsiyə olunur. Komitə, həmçinin müəyyən müddət ərzində Komitənin məlahizələrini həyata keçirmək üçün gördüyü tədbirlər haqqında iştirakçı-dövlətdən məlumat almaq istəyir.

Qəbul edilmiş “Komitənin məlahizələri”nin (opinion) mətnləri eyni vaxtda ərizəçiyə və cavabdeh dövlətə göndərilir. Qərar qətidir və ləğv edilə bilməz.

Qəbul edilmiş qərarların icrası

İşdə cavabdeh dövlət tərəfindən pozuntular aşkar edilərsə və bu barədə Komitənin rəyi qəbul edilərsə, onlar BMT-nin məlumat bazasında dərc olunur.

Müvafiq müqaviləni və onun Fakültativ Protokolunu ratifikasiya etməklə (və ya prosedurun məqbul olması barədə bəyanat verməklə) İştirakçı Dövlət bununla Komitənin səlahiyyətlərini tanıyır və Komitənin nəticələrinə hörmətlə yanaşmağa razılaşıır. Buna görə də müəyyən müddət ərzində (İQK üçün 90 gün, İHK və digər komitələr üçün 180 gün) dövlət öz nəticələri və tövsiyələri ilə bağlı hansı addımlar atdığı barədə məlumat verir. Dövlətdən alınan cavab şərtlər üçün ərizəçiyə göndərilir. Dialoq davam edir və qənaətbəxş tədbir görülməyə qədər iş açıq qalır. Komitənin rəy və tövsiyələri ilə bağlı sonrakı prosedurla bağlı məlumatlar məxfi deyil və bu mövzuda iclaslar açıqdır.

Qeyd edək ki, bəzi dövlətlər BMT qərarlarının icrası üçün milli mexanizmlər hazırlayıblar ki, bu mexanizmlər çərçivəsində, məsələn, ali məhkəmələr tərəfindən qəbul edilmiş məhkəmə qərarlarına yenidən baxmaq və hətta zərərçəkmişlərə kompensasiya ödəmək mümkündür. Amma hələlik Azərbaycan qanunvericiliyində belə mexanizmlər yoxdur. Bununla əlaqədar olaraq, BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsi 2016-cı ildə “fərdi

məlumatların müəlliflərinə qanunda və praktikada Komitənin qəbul etdiyi Müləhizələrin tam icrası imkanı verən effektiv mexanizmlərin və hüquqi prosedurların olmamasından” təəssüfləndiyini bildirib.

Faydalı ədəbiyyat

BMT-nin konkret müqavilələri əsasında fərdi şikayətlərin verilməsi qaydalarının başa düşülməsini asanlaşdırmaq üçün BMT ofislərində və BMT saytında rəsmi dillərdə pulsuz olaraq əldə edilə bilən “Faktların açıqlamaları” (Factsheets) dərc olunur və yenilənir¹. Şikayətlərin hazırlanması praktikasında aşağıdakı faktların açıqlamaları faydalı olacaq:

№ 4 – İşgəncələrə qarşı mübarizə;

№ 7 – Şikayətlərin verilməsi və baxılması prosedurları;

№ 12 – İrqi Ayrı-seçkiliyin Aradan Qaldırılması üzrə Komitə;

№ 15 – Mülki və Siyasi Hüquqlar: İnsan Hüquqları Komitəsi;

№ 17 – İşgəncələrə Qarşı Komitə;

№ 22 – Qadınlara qarşı ayrı-seçkilik: Konvensiya və Komitə;

№ 30 – Əsas insan hüquqları müqavilələri və müqavilə orqanları: giriş.

Əlilliyi olan şəxslərin Hüquqları haqqında Konvensiyaya əsasən şikayətlər üçün belə bir “Faktların açıqlaması” hələ dərc edilməyib, lakin “Əlilliyi olan şəxslərin Hüquqları Komitəsi tərəfindən qəbul edilmiş Konvensiyanın Fakültativ Protokoluna əsasən Əlilliyi olan şəxslərin Hüquqları Komitəsinə Məlumatların təqdim edilməsinə dair Yenidən İşlənmiş Təlimatlar”ı rəhbər tutmaq olar².

Petisiyanın elektron versiyasına gəlincə, onun forması bütün komitələr üçün eynidir və “Müqavilə orqanlarına fərdi məlumatların təqdim edilməsi üzrə Təlimat”la birlikdə BMT-nin saytıdan yükləmək olar³.

¹ <https://www.ohchr.org/ru/treaty-bodies>

² CRPD/C/5/3/Rev.1 - <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/432/33/PDF/G1243233.pdf>

³ <https://www.ohchr.org/ru/documents/tools-and-resources/form-and-guidance-submitting-individual-communication-treaty-bodies>

BMT KOMİTƏLƏRİNİN AZƏRBAYCANA QARŞI QƏRARLARININ İCMALI

Azərbaycan Respublikası BMT-nin 5 müqaviləsinə uyğun olaraq fərdi müraciətlərin qəbul edilməsinə razılıq verdiyi halda, ötən müddət ərzində yalnız iki müqavilə üzrə qərarlar qəbul edilib. O cümlədən BMT İQK CAT-ın pozulması ilə bağlı 3 qərar, BMT İHK isə CCPR pozuntuları ilə bağlı 13 qərar dərc edib. Presedentlərin azlığına baxmayaraq, ərizələrin mətnində onlara istinadlar yeni şikayətləri dəstəkləmək üçün istifadə edilə bilər.

Şikayətlərin məqbulluğu məsələləri

BMT Komitələrinin iki qərarında belə adlandırılan BMT müqaviləsinin iştirakçı-dövlət tərəfindən ratifikasiyasından əvvəl başlayan və sonra da davam edən hüquq pozuntularından şikayətlərin məqbulluğu nəzərdən keçirildi.

Belə ki, məhbus A.A.-nın işində iddia edilən hüquq pozuntusu Azərbaycan tərəfindən CAT-ın ratifikasiya edildiyi tarixdən əvvəl baş verib və ondan sonra da davam edib. Ekspertlər hesab edirdilər ki, bu cür pozuntuların nəticələri 22-ci maddəyə uyğun olaraq bəyannamə qüvvəyə mindikdən sonra da davam edərsə və belə nəticələr Konvensiyanın pozulmasını təşkil edərsə, BMT İQK “İştirakçı dövlət Komitənin Konvensiyanın pozulması ilə bağlı fərdi məlumatların qəbulu və baxılması səlahiyyətini tanımadan əvvəl baş vermiş Konvensiyanın pozulmasına dair iddialara baxa bilər (yəni 22-ci maddə üzrə bəyannamə qüvvəyə minməzdən əvvəl, yəni 4 fevral 2002-ci il tarixinədək). Bəyanat verildikdən sonra davam edən pozuntu iştirakçı-dövlət tərəfindən əvvəlki pozuntuların hərəkəti və ya aydın nəticəsi ilə təsdiqi kimi şərh edilməlidir. “Belə ki, Azərbaycan Ali Məhkəməsinin 24 avqust 1994-cü il tarixli hökmü ilə ölüm cəzasına məhkum edilmiş ömürlük məhbus A.A. ölüm kamerasında məhkumluq dövründə (1998-ci ilin fevral ayına

qədər) səhhətində problemlər yaradan pis rəftardan BMT İQK-yə şikayət edib. Bəzi hadisələr CAT-ın ratifikasiya tarixindən əvvəl baş versə də, İQK pozuntunu davam edən və beləliklə də şikayəti məqbul hesab etmişdir. Lakin başqa səbəblərdən şikayət rədd edilib¹.

1996-cı ildən ABŞ-da yaşayan və 2003-cü il prezident seçkilərində və 2005-ci il parlament seçkilərində iştirakına yaradılan maneələrdən şikayətlənən Azərbaycan Demokrat Partiyasının (ADP) keçmiş lideri, Açıq Cəmiyyət Partiyasının təsisçisi Rəsul Quliyevin şikayəti üzrə BMT İnsan Hüquqları Komitəsinin qəbul etdiyi qərarda da davam edən hüquq pozuntuları mövzusu qaldırılıb. Bundan başqa, prokurorluğun onun həbsi ilə bağlı qərarı 2000-ci ildə (Fakültativ Protokol ratifikasiya olunmamışdan əvvəl) verilib, lakin 2013-cü ildə BMT-yə şikayət edilən zaman o, hələ də qüvvədə idi. Belə ki, 2005-ci ildə müəllif ekstradisiya üçün bu qərarla bağlı Ukraynada saxlanılıb. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, həbs qərarı Pakt iştirakçı-dövlət üçün qüvvəyə mindikdən sonra müəllifin hüquqlarına təsir göstərməkdə davam edir və buna görə də Komitənin məlumatın bu hissəsini nəzərdən keçirməsinə mane olmur². Şikayət qəbul edilməz elan edilsə də, başqa əsaslarla olub.

Eyni şikayətə başqa beynəlxalq prosedur, xüsusən də Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM) tərəfindən artıq baxıldığı hallarda, BMT-nin müqavilə qurumlarının Azərbaycana qarşı müəyyən işlərin qəbul edilməsinə dair qərarları xüsusi maraq doğurur. Bu halda, əgər işə hələ də AİHM tərəfindən baxılırsa, bu, ona BMT-nin müqavilə qurumları tərəfindən baxılmasının qarşısını alır. AİHM və ya digər prosedur müəllifin eyni şikayətinə mahiyyəti üzrə baxmayıbsa və ona baxmağı dayandırırıbsa, BMT Komitələrinə petisiya verilə bilər.

Belə ki, yuxarıda adı çəkilən ömürlük məhbus A.A. BMT-yə müraciətlə paralel olaraq AİHM-ə şikayət edib və o,

¹ *A.A. Azərbaycana qarşı* (CAT/C/35/D/247/2004), 6.4. bəndi

² *Rəsul Quliyev Azərbaycana qarşı* (CCPR/C/123/D/2407/2014).

həmin vaxt hələ baxılmaqda idi. Bu əsasda İHK şikayəti qəbul edilməz hesab edərək baxışdan çıxarıb¹.

Rəsul Quliyevlə bağlı isə 2014-cü ildə Komitədə müəllifin qaldırdığı müxtəlif iddialar əvvəllər üç dəfə (2004, 2009 və 2011-ci illərdə) AİHM tərəfindən ətraflı qərarlarla araşdırılıb. Bununla belə, Komitə qeyd edib ki, Azərbaycan Fakültativ Protokola qoşularaq beynəlxalq araşdırma və ya həllin başqa proseduru çərçivəsində yoxlanılan məlumatların yolverilməzliyi ilə bağlı qeyd-şərt qoymayıb. İHK-ya göndərilən müraciətdə qaldırılan məsələlərə o zaman başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində baxılmadığından, Komitə AİHM-in 2009 və 2011-ci illərdəki qərarları ilə qaldırılmış şikayətlərə baxılmasını mümkün hesab etmişdir. AİHM-in 2004-cü il tarixli qərarının əhatə etdiyi hissəyə gəldikdə, Komitə qeyd etdi ki, prosedur qaydalarına əsasən, “məlumatın müəllifi daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirdikdən beş il sonra və ya müvafiq hallarda, məlumatın bütün hallarını nəzərə alaraq gecikdirməyə haqq qazandıran səbəblər olmadıqda, digər beynəlxalq araşdırma və ya həll prosedurunun başa çatmasından üç il sonra təqdim edildikdə, məlumat təqdim etmə hüququndan sui-istifadə ola bilər”. Müəllifdən bununla bağlı izahat verilmədiyinə görə, Komitə iddianın belə uzun gecikmədən sonra təqdim edilməsini məlumat təqdim etmək hüququndan sui-istifadə kimi qiymətləndirib və şikayətin bu hissəsini qəbul edilməz elan edib. Şikayətin qalan hissələri ekspertlər tərəfindən öyrənildikdən sonra əsassız olduğuna görə qəbul edilməz elan edilib.²

Eynilə, ömürlük məhbus Əli Quliyevin işində də 2010-cu ildə BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsinə şikayət etməzdən əvvəl oxşar şikayət 2008-ci ildə AİHM tərəfindən işin mahiyyəti nəzərə alınmadan qəbul edilməz kimi rədd edilib. Lakin İHK “məsələ başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru

¹ *A.A.Azərbaycana qarşı* (CAT/C/35/D/247/2004)

² *Rəsul Quliyev Azərbaycana qarşı* (CCPR/C/123/D/2407/2014).

çərçivəsində araşdırılmır” fikri ilə razılaşdı və petisiyanın məqbul olduğunu elan etdi. Komitə belə qənaətə gəlib ki, Azərbaycan üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsi (27 fevral 2002-ci il) və 24 iyun 2008-ci il tarixləri arasında müəllifin saxlanma şəraiti onun humanist rəftar və insan şəxsiyyətinə xas ləyaqətə hörmət hüququnun pozulmasıdır, bu da CCPR-in 10(1) maddəsinə zidd idi. 2005-ci ildə CCPR-in 14-cü maddəsinin 1-ci bəndi pozularaq tərəflərin bərabərliyi prinsipinin pozulduğu (nə müəllif, nə də onun vəkili iclasda iştirak etməmişdi) hökmə yenidən baxmaq cəhdi zamanı da ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun pozulması aşkar edilmişdir.¹

Digər halda Hilal Avadanov 2004-cü ildə analoji şikayətə AİHM tərəfindən baxıldıqdan və qəbul edilməz elan edildikdən sonra (hadisələr Azərbaycan Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasına daxil olana qədər baş verib) 2007-ci ildə BMT İnsan Hüquqları Komitəsinə şikayət edib. Buna görə də İHK belə qənaətə gəlib ki, bu hal onun bu məlumatı nəzərdən keçirməsinə mane olmur, çünki bu məsələ artıq AİHM tərəfindən nəzərdən keçirilmir.²

Vicdan və din azadlığı

Şikayətlərin ən çoxu Yehovanın Şahidlərinə etiqad edən Azərbaycan vətəndaşları və əcnəbilər tərəfindən ünvanlanan vicdan və din azadlığı hüququnun pozulması barədə məlumatlardan ibarət olub. Onlarda qaldırılan problemlər bu sahədə milli qanunvericiliyin xüsusiyyətləri ilə bağlı idi. O cümlədən, dini qurum dövlət qeydiyyatına alınmadan yığıncaqların keçirilməsi və digər dini fəaliyyətlər qadağandır.

Yehovanın Şahidləri xristian təşkilatına mənsub Əziz Əliyev, Ceyhun Əliyev, Vaqif Əliyev, Qəmər Əliyeva, Həvva Əliyeva və Yevdokiya Sobkonun 2016-cı ildə təqdim etdikləri ərizədə 21 sentyabr 2013-cü il tarixində Azərbaycanın Zaqatala

¹ Əli Quliyev *Azərbaycana qarşı* (CCPR/C/112/D/1972/2010).

² Hilal Avadanov *Azərbaycana qarşı* (CCPR/C/100/D/1633/2007).

rayonu polis əməkdaşları tərəfindən onların dini toplantısının dağıdılmasından şikayət edilib. Əməliyyat zamanı polis tərəfindən axtarış aparılıb, dini ədəbiyyat, pul, şəxsi hüquqi və tibbi sənədlər götürülüb, görüş iştirakçıları dindirilmək və inzibati xəta haqqında protokol tərtib edilmək üçün polisə gətirilib. Müəlliflərin dediyinə görə onlar təhdid və təhqirlərə məruz qalaraq 6 saat polis bölməsində qalıblar. Rəsmi xəbərdarlıq edilən Həvvə Əliyeva istisna olmaqla, müəlliflərin hər biri 1500 manat (o vaxt 1413 avro) məbləğində cərimə olunub. Məhkəmələrə edilən şikayətlər basqının “təxirəsalınmaz ictimai zərurət” səbəbindən baş verməsi, Yehovanın Şahidlərinin Zaqatalada rəsmi qeydiyyatda alınmaması və müəlliflərin istifadə etdiyi dini ədəbiyyatın idxalına Dini qurumlarla iş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən icazə verilməməsi kimi əsaslarla rədd edilib. İş araşdıran İHK CCPR-in 9-cu maddəsinin 1-ci bəndi və 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqların pozulduğu qənaətinə gəldi. İştirakçı-dövlət müəllifləri təyin edilmiş cərimələrin və baxılan işlərlə bağlı məhkəmə xərclərinin tam ödənilməsi şəklində səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsi ilə təmin etməyə, həmçinin, o cümlədən milli qanunvericiliyini, qaydalarını və/və ya təcrübələrini nəzərdən keçirməklə gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün zəruri tədbirləri görməyə borcludur.¹

2005-ci ildən Yehovanın Şahidi olan Rəhimə Hüseynovanın işində söhbət müəllifin fərdi dini təbliğata görə cəzalandırılmasından gedirdi. O, həmçinin dini etiqad azadlığının pozulması ilə bağlı BMT İnsan Hüquqları Komitəsinə şikayət edib. Bu, 2014-cü ildə evinin yaxınlığında gedərkən o, iki kişi ilə dini etiqadları haqqında mehriban söhbətə başlayaraq onlara Yehovanın Şahidlərinin maraqlı olacağını düşündüyü ictimai internet saytı haqqında danışdığı hadisədən irəli gəlirdi. Bundan sonra o, polis tərəfindən saxlanılaraq polis bölməsinə aparılıb. Orada o, inzibati xəta törətməkdə, xüsusən də Şahidlərin

¹ Əziz Əliyev *Azərbaycana qarşı* (CCPR/C/131/D/2805/2016).

qeydiyyatda olduğu hüquqi ünvandan kənarda, orta məktəbin qarşısında dini təbliğatla məşğul olmaqda və dini materialları yaymaqda ittiham olunub. Məhkəmə 1500 manat (o vaxt təxminən 1400 avro) cərimə kəsib və onun şikayəti təmin edilməyib. Beləliklə, müəllifin fikrincə, o, fərdi dini etiqad azadlığını müzakirə yolu ilə ifadə etmək hüququndan, eləcə də ifadə azadlığı hüququndan məhrum edilib. Komitə müəllifə verilən cəzanın onun dini etiqad hüququnun məhdudlaşdırılması olduğu qənaətinə gəlib. Müəllifi qeydiyyatda alınmış ibadət yerindən kənarda dini fəaliyyətlə məşğul olduğuna görə həbs etməklə, məhkum etməklə və cərimələməklə, İştirakçı Dövlət onun CPM-in 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur. Səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsi kimi İştirakçı Dövlət müəllifə adekvat kompensasiyanı, o cümlədən işlə bağlı cərimənin və məhkəmə xərclərinin ödənilməsi yolu ilə təmin etməli və gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün zəruri tədbirləri görməlidir¹.

Daha üç Yehova Şahidi – Saləddin Məmmədov, Rəşad Niftəliyev və Sədaqət Abbasova 2014-cü ilin oktyabrında Məmmədovun evində keçirilən görüşlə bağlı əvvəlcədən rəsmi icazə olmadan Gəncə şəhərində dini birlik kimi qeydiyyatda alınmadan dini ayinləri dinc şəkildə yerinə yetirdiklərinə görə həbs, 6 saat həbs və cərimə tətbiq edilməsi ilə bağlı şikayət veriblər. Dövlət görüşün qeyri-qanuni olduğunu və guya görüşdə iştirak edən kimsəsiz yetkinlik yaşına çatmayanların mənəviyyatına xələl gələ biləcəyinə istinad edib (Məmmədov bunu təkzib edib). Polis order və ya vəsiqə təqdim etmədən evə daxil olub, qonaqların üzərində və şəxsi yataq otaqlarında axtarış aparıb və başqalarının təhlükəsizliyinə heç bir təhlükə törətməyən dinc dini müzakirəni pozduğuna görə İHK polisin özbaşına davranışının Məmmədovun CCPR-in 17-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq evinin toxunulmazlığı və təhlükəsizliyi hüququnu pozduğunu müəyyən edib. İHK, həmçinin hesab

¹ *Rəhimə Hüseynova Azərbaycana qarşı (CCPR/C/130/D/2845/2016).*

edib ki, dini toplantı keçirdiklərinə görə müəlliflərin həbsi, saxlanması, mühakimə olunması və cərimələnməsi nəticəsində məlumat müəlliflərinə verilən cəza onların CCPR-in 18-ci maddəsinin 1-ci bəndi üzrə dini etiqad hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir. İHK-nin fikrincə, polisın hərəkətləri özbaşına olub və buna görə də müəlliflərin CCPR-in 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozaraq, öz dini etiqadlarını ifadə etmək hüququnun qanuni şəkildə həyata keçirilməsinə görə cəzaya bərabər olub. Müəlliflər üçün səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsi kimi, dövlət onlara qoyulmuş cərimələrin və məhkəmə xərclərinin ödənilməsi də daxil olmaqla, onların tam kompensasiyasını təmin etməli və gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün lazımı tədbirləri görməlidir.¹

Yehovanın Şahidlərinin başqa bir qrupunun (Rövşən Mürsəlov, Fatimə Balova, Milena Makarenko, Bəsti Rəsulova, Qalina Fəzliəhmədova və Qoderdzi Kvaratsxeliya) işi üzrə qərarda da eyni şikayətlər yer alırdı: 9 aprel 2015-ci ildə cənab Mürsəlovun evində keçirilən iclasın dağıdılması, dini ayinlərin yerinə yetirilməsi və müqəddəs kitabların müzakirəsi, axtarışa verilməsi, müxtəlif əşyaların order təqdim edilmədən götürülməsi, onların saxlanılıb polis bölməsinə çatdırılması, 5 saatdan artıq saxlanması. Lakin bu işdə hadisələr “Yehova Şahidləri” təşkilatının 1999-cu ildən rəsmi qeydiyyatdan keçdiyi Bakıda baş verib. İşin hallarını qiymətləndirən İHK belə nəticəyə gəlib ki, müəlliflərin həbsi, onların saxlanması və dini məclis keçirməyə görə inzibati xəbərdarlıq edilməklə cəza tədbirləri CCPR-in 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində və 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur.²

Əcnəbinin “dini təbliğat”da ittiham olunması ilə əlaqə-

¹ *Saləddin Məmmədov və başqaları Azərbaycana qarşı (CCPR/C/130/D/2928/2017).*

² *Rövşən Mürsəlov və başqaları Azərbaycana qarşı (CCPR/C/136/D/3153/2018).*

dar İHK bu terminin Azərbaycanın praktikasına aid olduğu kimi ətraflı şərhini verib və qeyd edib ki, onun Azərbaycandan deportasiyası onun dini etiqad hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir və bu məhdudiyyət, hətta qanunla müəyyən edilmiş olsa belə, mütənasib deyil və əsaslandırılmamışdır¹.

Bu təşkilatın qeydiyyatdan keçmədiyi Zaqatala şəhərində yaşayan Yehovanın Şahidləri Mətanət Qurbanova və Səadət Muradhasilova da oxşar problemlərlə üzləşiblər. Onlar 2014-cü il noyabrın 9-da təsadüfi yoldan keçən şəxsin dəvəti ilə evində onunla din mövzusunda danışmış, sonra oradan çıxıb getdiklərinə görə polis tərəfindən saxlanılıb, polis bölməsinə aparılıb, dindirilib və daha sonra cərimələniblər. Onlardan müsadirə edilən dini kitabların sonradan Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən təsdiq edilmiş qanuni nəşrlər olduğu üzə çıxıb. Müəlliflərin işi üzrə inzibati icraat dayandırılıb, lakin sonradan qeyri-qanuni olaraq - 2 aylıq müddət bitdikdən sonra müəlliflərə yeni ittiham irəli sürülüb - qeydiyyatda olduqları ünvandan kənarda dini fəaliyyətlə məşğul olmaq. Onlar təqsirli bilinərək 1500 Azərbaycan manatı (o vaxt 1255 avro) məbləğində cərimə olunublar. İHK işin materiallarını araşdıraraq müəyyən edib ki, məlumatın müəlliflərinə verilən cəza onların dini etiqad hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir və bu, qanuni məqsədə nail olmaq üçün qeyri-mütənasibdir. Polisin hərəkətləri qeyri-adekvat, gözlənilməz və lazımi prosessual təminatlardan məhrum idi. Müvafiq olaraq, İHK qərara gəlib ki, müəllifləri dini diskussiyaya görə həbs etməklə, saxlamaqla, məhkum etməklə və cərimələməklə, İştirakçı Dövlət onların CCPR-in 9-cu maddəsinin 1-ci bəndi və 18-ci bəndinin 1-ci bəndlərində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub. Səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsi kimi İştirakçı Dövlət müəllifləri adekvat kompensasiya, o cümlədən xanım Qurbanovanın ödədiyi cərimənin bir hissəsinin ödənilməsi, hər iki qadına tətbiq edilmiş cərimələrin ləğvi və məhkəmə ilə bağlı məhkəmə xərclərinin ödənilməsi ilə təmin etməyə borcludur. İştirakçı Dövlət,

¹ Rövşən Mürsəlov və başqaları Azərbaycana qarşı, 7.11-7.13 bəndləri.

həmçinin gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün lazımı tədbirləri görməyə borcludur¹.

Cahari Süleymanova və Gülnaz İsrailova da Yehovanın Şahidləri arasındadır. Onlar 2016-cı il noyabrın 15-də Goranboyda bu dini qurumun qeydiyyatdan keçmədiyi bir dostunun evinə dəvət olunublar. Onların dinlə bağlı xoş qeyri-rəsmi söhbəti olub, lakin ertəsi gün müəllifləri polis bölməsinə çağırıblar və orada dörd saat heç bir izahat verilmədən saxlanılıblar. Onların dini nəşrləri üzərində Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin möhürü olsa da, “qanunsuz” kimi müsadirə edilib. Ertəsi gün onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə xəbərdarlıq edilmədən, vəkillə məsləhətləşmək və ya müdafiəsini hazırlamaq imkanı olmadan rayon məhkəməsinə aparılıblar. Həmin gün məhkəmə hər iki müəllifi qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvandan kənarda dini birliyin fəaliyyətini həyata keçirməkdə təqsirli bilib və müəlliflərin hər birini maksimum 2000 manat (o vaxt təxminən 1094 avro) məbləğində cərimələyib. İHK müəyyən edib ki, iştirakçı-dövlət CCPR-in 14-cü maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq müəlliflərin ədalətli və qərəzsiz məhkəmə araşdırması hüququnu pozub; CCPR-in 14-cü maddəsinin 3 (a) bəndi pozularaq, müəlliflərə ittihamlar barədə dərhal məlumat verilməyib; müəlliflərə tətbiq edilən cəza onların dini etiqad hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabər olub və müəllifləri dini diskussiyalar apardıqlarına görə mühakimə etmək və cərimələməklə iştirakçı-dövlət onların CCPR-in 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur. Bununla əlaqədar olaraq, İştirakçı Dövlət müəlliflərə adekvat kompensasiyanı, o cümlədən cərimələrin və qoyulmuş məhkəmə xərclərinin ödənilməsi ilə təmin etməklə müəllifləri səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır².

¹ *Mətanət Qurbanova və Səadət Muradhasilova Azərbaycana qarşı (CCPR/C/131/D/2952/2017).*

² *Caari Süleymanova və Gülnaz İsrailova Azərbaycana qarşı (CCPR/C/133/D/3061/2017).*

İfadə azadlığı

İfadə azadlığının pozulması ilə bağlı jurnalistlər tərəfindən bir sıra şikayətlər edilib. Belə ki, araşdırmaçı jurnalist və hüquqşünas Yaşar Ağazadə (“Müxalifət” və “Mühakimə” qəzetləri) 2013-cü ildə təbii fəlakətlərdən zərər çəkmiş ərazilərdə dövlət vəsaitinin bölüşdürülməsi ilə bağlı Nazirlər Kabinetindən məlumat almaq cəhdlərinin nəticəsiz qalmasından sonra BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsinə şikayət edib. Komitə qeyd edib ki, iştirakçı-dövlət CCPR-in 19-cu maddəsinin 2-ci bəndini pozaraq müəllifin ictimai məlumatlara çıxışını məhdudlaşdırıb. Bununla əlaqədar olaraq, iştirakçı-dövlət müəllifə dəymiş ziyanın tam ödənilməsi şəklində səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır – müəllifə tələb olunan məlumatı təqdim etmək və onun məhkəmə xərclərini ödəmək, habelə gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün zəruri addımları atmaq¹.

Jurnalist Yaşar Ağazadə və hüquq müdafiəçisi Rəsul Cəfərovun şikayəti üzrə BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsinin qəbul etdiyi rəydə 2010-cu ildə Bakıda və Abşeron yarımadasında radio yayımı üçün lisenziyanın verilməsindən imtina ilə bağlı ərizəçilərin Televiziya və Radio Yayımları üzrə Milli Şura ilə münaqişəsi öz əksini tapıb. Komitə belə nəticəyə gəlib ki, “İştirakçı dövlət öz daxili qanunvericiliyinin tələb etdiyi yayım üçün mövcud tezliklərin siyahısını dərc etməməklə və müntəzəm olaraq çoxsaylı açıq tenderlər təşkil etməməklə müəlliflərin yayım lisenziyası almasına təsirli şəkildə mane olur və bununla da 19(2)-ci maddədə təsbit edilən ifadə azadlığı hüququnu, o cümlədən hər cür məlumat və ideyaları axtarmaq, almaq və yaymaq hüququna təminat vermək vəzifəsini pozur”. Bununla əlaqədar olaraq, iştirakçı-dövlət müəlliflərə dəymiş ziyanın tam ödənilməsini təmin etməklə, səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. Bundan əlavə, “İştirakçı Dövlət gələcəkdə analoji pozuntuların qarşısını al-

¹ *Yaşar Ağazadə Azərbaycana qarşı (CCPR/C/126/D/2307/2013).*

maq və azad tezliklərdə yayım lisenziyalarının namizədlərin iştirak etdiyi müntəzəm və açıq müsabiqələrinə təminat verən aydın və şəffaf prosedurlar əsasında verilməsini təmin etmək üçün öz yayım qanunlarına yenidən baxmağa borcludur, bu müsabiqələrdə namizədlər ayrı-seçkiliyə yol verməyən meyarlar əsasında qiymətləndirilir və onların məqsədi iştirakçı Dövlətdə media plüralizmini təşviq etməkdir”¹.

Deportasiya və ekstradisiya

Bir sıra məlumatlarda işgəncəyə və ya pis rəftara məruz qalmamaq hüququnun pozulması hesab edilən əsassız deportasiya və ekstradisiya ilə bağlı şikayətlər yer alıb.

Belə ki, Türkiyədəki təqiblərə görə 1999-cu ildən Almaniyada qaçqın statusu almış Türkiyə vətəndaşı, jurnalist Elif Pelit sərhədi qanunsuz keçmək ittihamı ilə Azərbaycanda həbs edilib. 2005-ci ildə o, buna görə cərimə cəzasına məhkum edilmiş, cəriməni ödədikdən sonra azadlığa buraxılmış, lakin sonradan qanunsuz Kürdistan Fəhlə Partiyasının fəaliyyətində iştirak etdiyi iddiası ilə Türkiyəyə ekstradisiya sorğusu əsasında yenidən həbs edilmişdir. İQK-də işə baxış davam edərkən BMT-nin Türkiyəyə ekstradisiya edilməmə şəklində müvəqqəti müdafiə tədbirləri tələb etməsinə baxmayaraq, o, vətəndaşı olduğu ölkəyə ekstradisiya edilib və burada məhkum olunaraq həbs edilib. İQK müəyyən edib ki, ərizəçinin Türkiyəyə ekstradisiyası Konvensiyanın həm 3, həm də 22-ci maddələrinin pozulmasıdır².

Oxşar halda³ iki Türkiyə vətəndaşı, ər-arvad A və B Güllənin “Hizmet” hərəkatı ilə əlaqəli “İstək” məktəblərində Azərbaycanda dərs deyirdilər. 2016-cı ildə Türkiyədə dövlət çevrilişinə cəhddən sonra Azərbaycanda bu məktəblər bağlanıb və müəllimlərin yaşayış icazəsi ləğv edilib. Müəllimlər, o cümlə

¹ *Yaşar Ağazadə və Rəsul Cəfərov Azərbaycana qarşı (CCPR/C/118/D/2205/2012).*

² *Elif Pelit Azərbaycana qarşı (CAT/C/38/D/281/2005).*

³ *A və B Azərbaycana qarşı (CAT/C/74/D/905/2018).*

dən ərizəçilər müvəqqəti yaşamaq üçün icazə almaq üçün Dövlət Miqrasiya Xidmətinə üç dəfə müraciət etsələr də, ərizələri təmin edilməyib. Ərizəçilər Azərbaycanda BMT QAK-da sığınacaq axtaran şəxs kimi qeydiyyatdan keçiblər. Dövlət Miqrasiya Xidməti A-nı Interpolun Türkiyə Bürosunun sorğusu əsasında saxlayıb və 2018-ci il dekabrın 29-da Türkiyəyə göndərilib, orada o həbs edilib. Gülənlə bağlı ittihamlarla onu 15 il həbs gözləyir. Bundan sonra B qızı ilə birlikdə 2019-cu il fevralın 8-də könüllü olaraq Azərbaycandan Almaniyaya gedib. Komitə belə qənaətə gəlib ki, hazırkı işdə iştirakçı-dövlətin birinci şikayətçini Türkiyəyə deportasiya etməsi Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozuntusunu təşkil edir və iştirakçı-dövlət birinci şikayətçiye kompensasiya, o cümlədən birinci şikayətçiye dəymiş fiziki və mənəvi zərər nəticəsində dəymiş qeyri-maddi zərərə müvafiq təzminatı təmin etmək öhdəliyi daşıyır.

Azərbaycandan dinlə bağlı daha bir deportasiya halı hələ məhkəmə qərarı qüvvəyə minməmişdən əvvəl “Yehova Şahidləri” qrupunun toplantısında iştirak etdiyinə görə inzibati qaydada deportasiya olunmuş əcnəbi – Gürcüstan vətəndaşı Qoderdzi Kvaratsxeliyanın işi ilə bağlıdır. Qeyd edək ki, o, məhkəmə qərarının surətini deportasiya edildikdən cəmi 4 ay sonra poçtla alıb və bu da onu qərardan vaxtında şikayət etmək imkanından məhrum edib. İHK belə qənaətə gəlib ki, onun dini toplantıda iştirakına görə həbsi, saxlanması və deportasiya edilməsi onun CPM-in 18-ci maddəsinin 1-ci bəndi və 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub¹.

Həbslər və həbsxanalarda saxlanma şəraiti

BMT-nin araşdırdığı işlərin bir çoxu polis nəzarətindən tutmuş ömürlük həbsə qədər müxtəlif formalarda azadlıqdan məhrum etmələrə aiddir.

Bu baxımdan “Süleymanova və İsrafilova Azərbaycana

¹ *Rövşən Mürsəlov və başqaları Azərbaycana qarşı (CCPR/C/136/D/3153/2018).*

qarşı” işi üzrə İHK-nın rəyi maraqlıdır ki, bu da CCPR-in 14-cü maddəsinin 2 və 3-cü bəndlərində istifadə olunan “cinayət əməli” anlayışının təfərrüatlı şərhini verir. Prinsipcə, daxili cinayət qanunvericiliyi ilə cəzalandırılan əməllərə görə cinayət ittihamı irəli sürülsə də, “cinayət ittihamı” anlayışı iştirakçı-dövlətin daxili qanunvericiliyində istifadə olunan kateqoriyalardan asılı olmayaraq, CCPR-in mənası daxilində şərh edilməlidir. Bu təfsir 14-cü maddədə nəzərdə tutulmuş ədalətli mühakimə təminatlarının tətbiqindən yayınmaq üçün cəzanın tətbiqinin inzibati orqanların öhdəsinə buraxıldığı halların qarşısını almaq məqsədi daşıyır. Cinayət ittihamı anlayışı sanksiyalarla bağlı hərəkətlərə də şamil oluna bilər, onlar cəzanın verilməsindən asılı olmayaraq daxili qanunvericilikdə onların təsnifatı məqsədi, xarakteri və ya ciddiliyi nəzərə alınmaqla cinayət hesab edilməlidir¹.

Hilal Məmmədovun qanunsuz həbsi ilə bağlı şikayətə 2016-cı ildə Komitə deyil, İşçi Qrupu baxıb. O, Məmmədovun həbsini MSHBP-in 9, 12 və 19-cu maddələrinin pozulması ilə əsassız hesab etdi və hesab etdi ki, adekvat hüquqi müdafiə vasitəsi cənab Məmmədovun dərhal azad edilməsi və məcburi təzminat hüququ olacaqdır. Bu rəy müqavilə orqanının (Komitənin) rəyi olmasa da, Məmmədovun analoji şikayətinə məqbulluğu qiymətləndirilməsi çərçivəsində baxan AIHM İşçi Qrupun qərarını “eyni şikayətə başqa beynəlxalq prosedur tərəfindən baxılması” kimi qiymətləndirib və bu əsasla AIHM-ə şikayətin müvafiq hissəsini baxışdan çıxarıb².

Əhəmiyyətli qrup əsassız həbslərə və həbsxanalarda saxlanma şəraitinə qarşı məhbusların vəsatətləri üzrə qərarlardan (müləhizələrdən) ibarət idi.

Belə ki, Azərbaycan Ali Məhkəməsinin 24 avqust 1994-cü il tarixli hökmü ilə edam cəzasına məhkum edilmiş ömürlük

¹ *Caari Süleymanova və Gülnaz İsmayılova Azərbaycana qarşı, 6.5 bəndi.*

² *AIHM: Hilal Məmmədov Azərbaycana qarşı* (ərizə № 81553/12, 4 fevral 2016-cı il), 107-109-cu bəndlər

məhbus A.A. edam cəzasına məhkum edilərkən (1998-ci ilin fevral ayına qədər) səhhətində problemlər yaradan pis rəftardan BMT İQK-ə şikayət edib. Bəzi hadisələr CAT-ın ratifikasiya tarixindən əvvəl baş versə də, İQK pozuntunu davam edən və beləliklə də məqbul hesab etmişdir. Lakin başqa səbəblərdən şikayət rədd edilib¹.

Digər ömürlük məhbus Əli Quliyev isə 2010-cu ildə ömürlük həbs cəzasını çəkərkən həbsxanada saxlanma şəraiti ilə bağlı BMT İHK-ə şikayət edib. Komitə belə qənaətə gəlib ki, müəllifin Azərbaycan üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsi (27 fevral 2002-ci il) və 24 iyun 2008-ci il tarixləri arasında saxlanma şəraiti onun insani rəftar və insan şəxsiyyətinə xas ləyaqətinə hörmət hüququnun pozulmasıdır, buna görə də CCPR-in 10(1) maddəsinə zidd idi. Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun pozulması 2005-ci ildə hökmə yenidən baxılması cəhdi zamanı, CCPR-in 14-cü maddəsinin 1-ci bəndi pozulmaqla tərəflərin bərabərliyi prinsipi pozulduqda (məhkəmə zamanı nə müəllif, nə də onun vəkili iştirak etməmişdi) aşkar edilmişdir.²

Xüsusi rəylər

Qeyd edək ki, “Yehovanın Şahidləri”nin saxlanılması və polisə çatdırılması ilə bağlı bəzi işlərdə ekspertlərin rəyi Komitənin əksəriyyəti tərəfindən polisin hərəkətlərinin özbaşınalıq, yəni CCPR-in Qanunun 9-cu maddəsinin 1-ci bəndini pozma kimi qiymətləndirilməsindən fərqli fikirlər səsləndirib və xüsusi rəy bildirilib.

Belə ki, “Əziz Əliyev və başqaları Azərbaycana qarşı” işində ekspertlərdən biri xüsusi (qismən fərqli) rəy bildirib ki, müəlliflər dini mərasimlərin təşkili və keçirilməsi ilə bağlı qanunla müəyyən edilmiş proseduru pozduqlarına görə, polisin müəlliflərin qanunu pozmaqda şübhəli bilinməsi və cinayət yerində tutulduqdan sonra polis bölməsinə aparılması ilə əlaqədar

¹ *A.A. Azərbaycana qarşı* (CAT/C/35/D/247/2004).

² *Əli Quliyev Azərbaycana qarşı* (CCPR/C/112/D/1972/2010).

müdaxilə etmək, onların şəxsiyyətini müəyyənləşdirmək və protokol tərtib etmək üçün oraya aparmağa qanuni motivi olmuşdur. Müsadirə olunan materialların müxtəlifliyini, dindirilənlərin sayını və onların hamısının eyni vaxtda iştirak etməməsini nəzərə alsaq, müəlliflərin polis bölməsində saxlanma müddətinin məhdud olması əsassız görünür. Əgər kimsə məhkəməyə və ya polis bölməsinə çağırılsa, həmin şəxs mütləq həbs olunmur və ya həbsdə saxlanmır, çağırıldığı məqsədə çatana qədər hakimiyyət orqanlarının nəzarətində qalır. Müəlliflər lazımi hüquqi sənədlər tərtib edilib imzalandıqdan sonra dərhal polis bölməsini tərk etməkdə sərbəst idilər. Ekspertin fikrincə, polisin bu istintaq hərəkətləri daxili qanunvericiliyin pozulmasını müəyyən etmək üçün ağlabatan zəruri həddən kənara çıxmayıb və buna görə də müəlliflərin CCPR-in 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulması baş verməyib.¹

“Qurbanova və Məmmədhasilova Azərbaycana qarşı” işində BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsinin üç eksperti də Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinin pozulması nəticəsinə dair birgə (qismən fərqli) rəy bildiriblər. Onlar hesab edirdilər ki, “hər hansı qanuna tabe olan vətəndaşdan hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən aparılan istintaqla əməkdaşlıq gözlənilməlidir, xüsusən də onlar əməl törədərkən yaxalandıqda... Məhkəməyə və ya polisə çağırılma şəxsin həbsə və ya saxlanılmaya məruz qalması deyil, yalnız belə bir çağırış məqsədinə çatana qədər onun hakimiyyət orqanları üçün əlçatanlığını təmin etməyə xidmət edir... Müəlliflər zəruri prosessual sənədlər tərtib edildikdən və imzalandıqdan dərhal sonra polis idarəsini tərk etməkdə sərbəst idilər”. Buna görə də “polisin bu istintaq hərəkətlərinin daxili qanunvericiliyin pozulmasını müəyyən etmək üçün ağlabatan zəruri həddən kənara çıxdığı nümayiş etdirilməyib. Beləliklə, bu hərəkətlər özbaşına deyildi”².

¹ Əziz Əliyev və başqaları Azərbaycana qarşı (CCPR/C/131/D/2805/2016).

² Mətanət Qurbanova və Səadət Muradhasilova Azərbaycana qarşı

Xitam verilmiş işlər

Dini etiqad azadlığı ilə bağlı bəzi işlərdə BMT İHK məqbulluq məsələlərindən fərqli motivlərə görə məlumatı baxışdan geri götürmüşdür.

Belə ki, U.A və L.M.-nin işində Komitə məlumatla baxışa xitam vermək qərarına gəldi, çünki müəlliflər iştirakçı-dövlətlə mahiyyəti açıqlanmayan barışıq razılaşması əldə etdilər. Bu zaman şikayət Komitədə 6 ilə yaxın idi¹.

Digər iş - İ.Z-nin dini etiqad azadlığının pozulmasına görə şikayəti ərizəçinin müraciətindən 6,5 il sonra Komitə tərəfindən baxışdan çıxarılıb. Şikayətin təfərrüatları və qərarın motivi açıqlanmır².

(CCPR/C/131/D/2952/2017).

¹ U.A. və L.M. *Azərbaycana qarşı* (CCPR/C/134/D/2778/2016).

² İ.Z. *Azərbaycana qarşı* (CCPR/C/135/D/2696/2015).

AZƏRBAYCAN İNSAN HÜQUQLARINI MÜDAFİƏ MƏRKƏZİ HAQQINDA

Azərbaycan İnsan Hüquqlarını Müdafiə Mərkəzi (AİHMM) 1993-cü il aprelin 29-da qeyri-hökumət təşkilatı kimi Azərbaycanda insan hüquqlarının vəziyyəti ilə bağlı məlumatların sərbəst əldə edilməsi uğrunda çıxış edən bir qrup jurnalist tərəfindən yaradılıb. Daha sonra AİHMM-in maraq dairəsi həbs yerlərinin monitorinqi, gender bərabərliyi, BMT Komitələrinə alternativ hesabatların hazırlanması və bəzən beynəlxalq mühakimə icraatına qədər genişləndi. 1999-cu ilin dekabrında AİHMM rəsmi qeydiyyatdan keçib və 2023-cü ilin aprel ayında ictimai birlik kimi yenidən qeydiyyatdan keçib.

30 illik fəaliyyəti ərzində AİHMM insan hüquqlarının müdafiəsinin müxtəlif sahələrində 46 layihə həyata keçirib. O, həmçinin BMT üçün 15 alternativ hesabat hazırlamış, 26 kitab və kitabça nəşr etdirmiş, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsində 10 işdə qalib gəlmiş, BMT komitələrində 2 presedent yaratmış, treninqlər, monitorinqlər, faktaraşdırıcı missiyalar keçirmişdir.

AİHMM Beynəlxalq Helsinki Hərəkatının, ATƏT-in Vətəndaş Həmrəyliyi Platformasının və İşgəncələrə Qarşı Ümumdünya Təşkilatının (OMCT) üzvüdür.

Əlaqə

Ünvan: Azərbaycan AZ1000, Bakı, Bəşir Səfəroğlu küç., 150.

E-poçt: office.hrca@gmail.com

X (keçmiş Twitter): <https://twitter.com/aihmm>

Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiya *

*Baş Məclisin 34 /180 sayılı 18 dekabr 1979-cu il tarixli
qətnaməsi ilə qəbul edilmiş, imzalanmaq, təsdiq edilmək və
qoşulmaq üçün açıqdır*

*Qüvvəyə minməsi: 27(1)-ci maddəyə müvafiq olaraq
3 sentyabr 1981-ci il*

Bu Konvensiyanın iştirakçı-dövlətləri,
Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin əsas insan hü-
quqlarına, insan şəxsiyyətinin ləyaqətinə və dəyərinə, kişilərdə
qadınların hüquq bərabərliyinə inamını bir daha təsdiq etdiyini
nəzərə alaraq,

İnsan hüquqları haqqında ümumi bəyannamənin ayrı-seçkiliyin
yolverilməzliyini təsdiq etdiyini, bütün insanların ləyaqət və
hüquqca azad və bərabər doğulduğunu elan etdiyini və hər han-
sı fərq, o cümlədən cinsə görə fərq qoyulmadan onun elan etdi-
yi bütün hüquq və azadlıqlara malik olmalı olduğunu *nəzərə
alaraq,*

insan hüquqları haqqında Beynəlxalq paktların üzv-dövlətlərin
üzərinə kişi və qadınların bütün iqtisadi, sosial, mədəni, mülki
və siyasi hüquqlardan istifadə etməkdə hüquq bərabərliyini
təmin etmək vəzifəsi qoyduğunu *nəzərə alaraq,*

kişi və qadınların hüquq bərabərliyinə yardım göstərmək məq-
sədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və ixtisaslaşdırılmış ida-
rələrin himayəsi altında bağlanmış beynəlxalq konvensiyaları
nəzərə alaraq,

həmçinin, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və ixtisaslaşdırılmış

*Mənbə:

<http://www.scfwca.gov.az/store/media/Qad%C4%B1nlara%20qar%C5%9F%C4%B1%20ayr%C4%B1.docx>

idarələrin kişi və qadınların hüquq bərabərliyinə yardım göstərmək məqsədilə qəbul etdikləri qətnamə, bəyannamə və tövsiyələri *nəzərə alaraq*,

bütün bu müxtəlif sənədlərə baxmayaraq, yenə də əvvəlki kimi qadınlar barəsində xeyli dərəcədə ayrı-seçkiliyin mövcudluğundan *narahat olaraq*,

qadınlara ayrı-seçkilik qoyulmasının hüquq bərabərliyi və insan ləyaqətinə hörmət prinsipini pozduğunu, qadınların öz ölkəsinin siyasi, sosial, iqtisadi və mədəni həyatında kişilərlə bərabər iştirakına əngəl törətdiyini, ailənin və cəmiyyətin rifahının yüksəlişinə mane olduğunu, qadınların öz ölkəsinə və bəşəriyyətə xidmət etmək imkanlarının tam açılmasını daha da çətinləşdirdiyini *xatırladaraq*,

yoxsulluq şəraitində qadınların ərzaq əldə etmək, səhiyyə xidməti, təhsil, peşə hazırlığı, işə düzəlmək, eləcə də digər tələbatlarını ödəmək imkanlarının daha az olmasından *narahatlanaraq*,

bərabərliyə və ədalətə əsaslanan yeni beynəlxalq iqtisadi nizamın bərqərar olmasının kişi və qadınlar arasında bərabərliyə əhəmiyyətli kömək göstərəcəyinə *əmin olaraq*,

aparteidin, irqçilik, irqi ayrı-seçkilik, müstəmləkəçilik, yeni müstəmləkəçilik, təcavüz, xarici işğal, ağalıq və dövlətlərin daxili işlərinə qarışmağın bütün formalarının ləğv edilməsinin kişi və qadınların hüquqlarının həyata keçirilməsi üçün zəruri olduğunu *qeyd edərək*,

beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinin, beynəlxalq gərginliyin azaldılmasının, sosial və iqtisadi sistemlərindən asılı olmayaraq bütün dövlətlərin qarşılıqlı əməkdaşlığının, ciddi və təsirli beynəlxalq nəzarət altında ümumi və tam, xüsusilə nüvə silahları sahəsində, tərksilahın, ölkələr arasında münasibətlərdə ədalət, bərabərlik və qarşılıqlı fayda prinsiplərinin bərqərar olmasının, əcnəbi və müstəmləkə ağalığı və xarici işğal altında olan xalqların öz müqəddəratını təyin etmək hüququnun həyata keçirilməsinin, eləcə də dövlətlərin milli suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsinin sosial tə-

rəqbiyə və inkişafa kömək edəcəyini və nəticə etibarilə kişilərlə qadınlar arasında tam bərabərlik əldə olunmasına imkan yaradacağını *qeyd edərək*,
ölkələrin tam inkişafının, bütün dünyanın rifahının və sülh işinin qadınların bütün sahələrdə kişilərlə bərabər maksimal iştirakını tələb etdiyinə *əmin olaraq*,
qadınların ailənin rifahı və cəmiyyətin inkişafına verdiyi, indiyədək tam etiraf olunmamış töhfələrin əhəmiyyətini, analığın sosial əhəmiyyətini və hər iki valideynin ailədə və övladlarının tərbiyəsində rolunu *nəzərə alaraq*,
qadınların nəslin davam etdirilməsindəki rolunun ayrı-seçkiliyə səbəb olmalı olmadığını, belə ki, uşaqların tərbiyəsi kişi və qadınların, eləcə də bütövlüklə cəmiyyətin birgə məsuliyyətini tələb edir - *dərk edərək*,
kişi və qadınlar arasında tam bərabərliyə nail olmaq üçün kişilərin, eləcə də qadınların cəmiyyətdə və ailədə ənənəvi rolunu dəyişdirməyin zəruri olduğunu *yadda saxlayaraq*,
qadınlar barəsində ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi haqqında Bəyannamədə elan edilmiş prinsipləri həyata keçirmək və bu məqsədlə belə ayrı-seçkiliyin bütün forma və təzahürlərini ləğv etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görmək *əzmi ilə*
aşağıdakılar barəsində *razılaşıdılar*:

I HİSSƏ

Maddə 1

Bu Konvensiyanın məqsədləri üçün qadınlar barəsində ayrı-seçkilik anlayışı qadınların ailə vəziyyətlərindən asılı olmayaraq, kişi və qadınların hüquq bərabərliyi əsasında insan hüquqlarının və siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni, mülki və hər hansı digər sahələrdə əsas azadlıqların zəiflədilməsinə, yaxud tanınmasını, qadınların onlardan istifadə etməsini, yaxud onları həyata keçirməsini heçə endirməyə yönəldilmiş cinsi əlamətə görə hər hansı fərqləndirmə, istisna, yaxud məhdudiyyət deməkdir.

Maddə 2

İştirakçı-dövlətlər qadınlar barəsində ayrı-seçkiliyin bütün formalarını pisləyirlər və təxirə salınmadan bütün müvafiq vasitələrlə qadınlar barədə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi siyasətini yeritməyə razılaşıır, bu məqsədlə aşağıdakıları öhdələrinə götürürlər:

a) kişi və qadınların hüquq bərabərliyini öz milli konstitusiyalarına və digər müvafiq qanunvericiliklərinə daxil etmək, əgər bu, indiyə qədər edilməyibsə, bu prinsipin qanunun və digər müvafiq vasitələrin köməyi ilə praktik olaraq həyata keçirilməsini təmin etməyi;

b) lazım olan yerlərdə qadınlar barəsində hər cür ayrı-seçkiliyi qadağan edən müvafiq qanunvericilik tədbirləri və digər tədbirlər görməyi;

c) qadınların hüquqlarının kişilərlə bərabər əsasda hüquqi müdafiəsini bərqərar etmək və səlahiyyətli milli məhkəmələrin və digər dövlət idarələrinin köməyi ilə qadınların bütün ayrı-seçkilik hərəkətlərindən təsirli müdafiəsini təmin etməyi;

d) qadınlar barəsində hər hansı ayrı-seçkilik hərəkətlərindən, yaxud fəaliyyətindən imtina etməyi, dövlət orqanlarının və idarələrinin bu təəhhüdə müvafiq hərəkət etməsinə təminat verməyi;

e) qadınlar barəsində hər hansı bir şəxs, təşkilat, yaxud müəssisə tərəfindən ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üçün bütün müvafiq tədbirləri görməyi;

f) qadınlar barəsində ayrı-seçkilik qüvvədə olan bütün qanunların, qərarların, adətlərin və təcrübənin dəyişdirilməsi, yaxud ləğv edilməsi üçün bütün tədbirləri, qanunvericilik tədbirləri daxil olmaqla, görməyi;

g) özünün cinayət qanunvericiliyində qadınlar barəsində ayrı-seçkilik sayıla bilən bütün müddəalarını ləğv etməyi.

Maddə 3

İştirakçı-dövlətlər, bütün sahələrdə, o cümlədən siyasi, sosial, iqtisadi və mədəni sahələrdə qadınların insan hüquqlarını və əsas azadlıqları kişilərlə rəhbər əsasda həyata keçirmələrinə və onlardan istifadə etmələrinə təminat vermək üçün onların hərtərəfli inkişafını və tərəqqisini təmin edən bütün müvafiq tədbirləri, qanunvericilik tədbirləri daxil olmaqla, qəbul edirlər.

Maddə 4

1. İştirakçı-dövlətlərin kişilərlə qadınlar arasında faktik bərabərliyin bərqərar olmasının sürətləndirilməsinə yönəldilmiş müvəqqəti tədbirlər qəbul etməsi, bu Konvensiyada müəyyən edildiyi kimi, ayrı-seçkilik sayılmır, lakin o, qətiyyən bərabər hüquqlu olmayan, yaxud differensial standartlara gətirib çıxarmamalıdır; bu tədbirlər imkanların bərabərliyi və bərabər hüquqlu münasibətlərin məqsədləri əldə edildikdən sonra ləğv edilməlidir.

2. İştirakçı-dövlətlərin analığın mühafizəsinə yönəldilmiş xüsusi tədbirləri, bu Konvensiyada nəzərdə tutulan tədbirlər daxil olmaqla, ayrı-seçkilik sayılmır.

Maddə 5

İştirakçı-dövlətlər bütün müvafiq tədbirləri görürlər:

a) cinslərdən birinin naqisliyi, yaxud üstünlüyü ideyasına, yaxud kişilərin və qadınların roluna dair stereotiplərə əsaslanan xurafatın kökünün kəsilməsinə, adətlərin və hər cür başqa praktikanın ləğv edilməsinə nail olmaq məqsədilə kişi və qadınların sosial və mədəni davranış modelini dəyişdirmək;

b) ailə tərbiyəsində analığın sosial funksiyasının düzgün dərk edilməsini, kişi və qadınların öz övladlarının tərbiyəsinə və inkişafına, uşaqların mənafeyi bütün hallarda üstün tutulmaq şərtlə, birgə məsuliyyət daşımalarının etiraf olunmasını təmin etmək.

Maddə 6

İştirakçı-dövlətlər qadın alverinin bütün növlərinin və qadınların fahişəliyindən istifadənin kökünü kəsmək üçün bütün müvafiq tədbirlər, qanunvericilik tədbirləri daxil olmaqla, görürlər.

II HİSSƏ

Maddə 7

İştirakçı-dövlətlər qadınların ölkənin siyasi və ictimai həyatında iştirakı barəsində ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üçün bütün müvafiq tədbirləri görür, o cümlədən qadınlara kişilərlə bərabər əsasda aşağıdakı hüquqları təmin edirlər:

a) bütün seçkilərdə və açıq referendumlarda səs vermək və bütün açıq seçkili orqanlara seçilmək;

b) hökumət siyasətinin formalaşdırılmasında və həyata keçirilməsində iştirak etmək və dövlət vəzifələri tutmaq, eləcə də bütün dövlət idarəetməsi səviyyələrində bütün dövlət funksiyalarını yerinə yetirmək;

c) ölkənin ictimai və siyasi həyatının problemləri ilə məşğul olan qeyri-hökumət təşkilatlarının və assosiasiyaların fəaliyyətində iştirak etmək.

Maddə 8

İştirakçı-dövlətlər qadınları kişilərlə bərabər şəraitdə və heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz hökumətlərini beynəlxalq səviyyədə təmsil etmək, beynəlxalq təşkilatların işində iştirak etmək imkanı ilə təmin etmək üçün bütün müvafiq tədbirləri görürlər.

Maddə 9

1. İştirakçı-dövlətlər qadınlara vətəndaşlıq almaq, onu dəyişdirmək, yaxud saxlamaq barəsində kişilərlə bərabər əsasda hüquqlar verirlər. O cümlədən, onlar təmin edirlər ki, nə əc-

nəbi ilə nikaha daxil olmaq, nə də nikahda ikən ərin vətəndaşlığının dəyişməsi arvadın vətəndaşlığının avtomatik surətdə dəyişməsinə səbəb olmur, onu vətəndaşlığı olmayan şəxsə çevirmir və onu ərinin vətəndaşlığını qəbul etməyə vadar edə bilməz.

2. İştirakçı-dövlətlər qadınlara övladlarının vətəndaşlığı barəsində bərabər hüquqlar verir.

III HİSSƏ

Maddə 10

İştirakçı-dövlətlər qadınları təhsil sahəsində kişilərlə bərabər hüquqlarla təmin etmək məqsədilə onlar barəsində ayrışdırıcı ləğv etmək, o cümlədən kişi və qadınların bərabərliyi əsasında aşağıdakıları təmin etmək üçün bütün müvafiq tədbirləri görürlər:

a) peşə, ixtisas seçimi yönümündə, təhsilə çatmaqda və istər kənd, istərsə də şəhər rayonlarındakı bütün kateqoriyalardan olan təhsil müəssisələrində diplom almaq üçün eyni şərait; bu bərabərlik məktəbəqədər müəssisələrdə, ümumi, xüsusi və ali texniki təhsildə, eləcə bütün peşə hazırlığı formalarında təmin olunur;

b) eyni təlim proqramlarından istifadə etmək, eyni imtahanlar vermək, eyni ixtisaslı müəllim heyətinə, bərabər keyfiyyətli məktəb binalarına və avadanlığa malik olmaq;

c) kişi və qadınların rolu barədə hər cür stereotip konsepsiyaları bütün səviyyələrdə və bütün təhsil formalarında bu məqsəddə çatmağa kömək edən birgə təhsili və digər təhsil növlərini təşviq etməklə, o cümlədən dərs vəsaitlərinə və məktəb proqramlarına yenidən baxmaq və təlim metodlarını uyğunlaşdırmaq yolu ilə aradan qaldırmaq;

d) təqaüd və təhsil üçün digər vəsait almaqda eyni imkanlar;

e) savadı yaşlılar arasında yaymaq proqramları daxil ol-

maqla təhsili davam etdirmək proqramlarına, o cümlədən kişi və qadınlar arasındakı hər cür bilik uyğunsuzluğunu mümkün qədər tez bir zamanda azaltmağa yönəldilmiş funksional savad proqramlarına yol tapmaq üçün eyni imkanlar;

f) məktəbi bitirməmiş qızların sayının azaldılması və məktəbi vaxtından əvvəl buraxmış qızlar və qadınlar üçün proqramlar hazırlamaq;

g) idman məşğələlərində və fiziki hazırlıqda iştirakda eyni imkanlar;

h) ailənin sağlamlığının və rifahının təmin olunmasına yardım göstərmək məqsədilə təhsil xarakterli xüsusi informasiyalara, ailənin həcmi planlaşdırmağa dair informasiya və məsləhətlər daxil olmaqla, yol tapmaq.

Maddə 11

1. İştirakçı-dövlətlər məşğulluq sahəsində qadınlar barəsində ayrı-seçkiliyi ləğv etmək məqsədilə kişi və qadınların bərabərliyi əsasında qadınların bərabər hüquqlarını, o cümlədən aşağıdakı hüquqları təmin etmək üçün bütün müvafiq tədbirləri görürlər:

a) bütün insanların ayrılmaz hüququ olan əmək hüququ;

b) işə götürülərkən eyni imkanlara malik olmaq, o cümlədən işə götürülərkən eyni meyarların tətbiq edilməsi hüququ;

c) azad surətdə peşə, yaxud iş növü seçmək, vəzifədə irəli çəkilmək və məşğulluğunun təminatı hüququ, eləcə də iş şəraitinin bütün güzəştlərindən istifadə etmək, şagirdlik, yüksək səviyyəli peşə hazırlığı, ixtisasını müntəzəm artırmaq daxil olmaqla, peşə hazırlığı və ixtisasını təkmilləşdirmə hüququ;

d) güzəştlər daxil olmaqla, bərabər haqq almaq, bərabər dəyərli əməyə görə bərabər şərtlər, həmçinin işin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinə bərabər yanaşma hüququ;

e) sosial təminat, o cümlədən pensiyaya çıxarkən, işsizlik, xəstəlik, əlillik, qocalıq və əmək qabiliyyətini itirdiyi digər hallarda hüququ, həmçinin ödənişli məzuniyyət hüququ;

f) sağlamlığının mühafizəsi və təhlükəsiz əmək şəraiti, o cümlədən nəsil davamı funksiyasının saxlanması üzrə hüququ;

2. qadınlar barəsində ərə getməyə və analığa görə ayrışikliyin qarşısını almaq və onların əmək hüququna təsirli təminat vermək üçün iştirakçı-dövlətlər aşağıdakı müvafiq tədbirləri görürlər:

a) hamiləliyə, yaxud hamiləliyə və doğuşa görə məzuniyyətə görə işdən azad etməyi, yaxud işdən çıxarıllarkən ailə vəziyyətinə görə ayrışiklik qoyulmasını, sanksiya tətbiq etmək təhdidi ilə, qadağan etmək;

b) əvvəlki iş yerini, vəzifə üstünlüyünü, yaxud sosial müavinətini itirmədən ödənişli məzuniyyətlər, yaxud hamiləliyə və doğuşa görə sosial müavinətlərlə müqayisə edilə bilən məzuniyyətlər tətbiq etmək;

c) valideynlərin ailədəki vəzifələrini yerinə yetirməklə yanaşı, əmək fəaliyyətini və ictimai həyatda iştirakını uyğunlaşdırmaqlarına, o cümlədən uşaqlara qulluq üzrə müəssisələr şəbəkəsinin yaradılması və genişləndirilməsi ilə imkan verən əlavə sosial xidmətləri təşviq etmək;

d) qadınları, xüsusilə hamiləlik dövründə onların sağlamlığı üçün zərərli olduğu sübut olunmuş işlərdə müdafiə etmək;

3. Bu maddədə bəhs edilən hüquqların müdafiəsinə dair qanunvericilik elmi-texniki biliklər baxımından vaxtaşırı gözədən keçirilir, eləcə də lazım olduğu qədər yenidən baxılır, ləğv edilir, yaxud genişləndirilir.

Maddə 12

1. İştirakçı-dövlətlər qadınların kişi və qadınların bərabərliyi əsasında tibbi xidmət almasını, o cümlədən ailənin həcmi məsələsinin planlaşdırılmasına dair təmin etmək üçün qadınlar barəsində səhiyyə sahəsində ayrışikliyin ləğv edilməsinin bütün müvafiq tədbirlərini görürlər.

2. İştirakçı-dövlətlər bu maddənin 1-ci bəndindən asılı olmayaraq, lazım gəldikdə, pulsuz xidmətlər, eləcə də hamiləlik və əmizdirmə dövründə müvafiq qida məhsulları ilə təchiz et-

məklə qadınlara hamiləlik, doğuş və doğuşdan sonrakı dövrlərdə müvafiq xidmətlər göstərilməsini təmin edirlər.

Maddə 13

İştirakçı-dövlətlər qadınların kişilərlə bərabərliyi əsasında bərabər hüquqlarını, o cümlədən aşağıdakı hüquqları təmin etmək məqsədilə qadınlar barəsində iqtisadi və sosial həyatın digər sahələrindəki ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üçün bütün müvafiq tədbirləri görürlər:

- a) ailə üçün müavinət hüququ;
- b) daşınmaz əmlak üçün istiqraz, ssuda və digər formalarda maliyyə krediti almaq hüququ;
- c) istirahətlə, idmanla məşğul olmaq və mədəni həyatın bütün sahələri ilə bağlı olan tədbirlərdə iştirak etmək hüququ.

Maddə 14

1. İştirakçı-dövlətlər kənd yerlərində yaşayan qadınların qarşılaşdıqları xüsusi problemləri və ailələrinin iqtisadi rifahının təmin edilməsində oynadıqları mühüm rolu, o cümlədən təsərrüfatın qeyri-əmtəə sahələrindəki fəaliyyətini nəzərə alırlar və bu Konvensiyanın müddələrinin kənd yerlərində yaşayan qadınlar barəsində tətbiqini təmin etmək üçün bütün lazımi tədbirləri görürlər.

2. İştirakçı-dövlətlər kişi və qadınların bərabərliyi əsasında qadınların kənd rayonlarının inkişafında iştirak etmələrini və bu inkişafdan faydalanmalarını təmin etmək məqsədilə kənd rayonlarında yaşayan qadınlar barəsində ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üçün bütün müvafiq tədbirləri görür, o cümlədən onların aşağıdakı hüquqlarını təmin edirlər:

- a) bütün səviyyələrdə inkişaf planlarının işlənib hazırlanmasında iştirak etmək;
- b) ailənin həcmnin planlaşdırılması məsələlərinə dair, informasiya, məsləhətlər və xidmət daxil olmaqla, müvafiq tibbi xidmətə yol tapmaq;
- c) sosial sığorta proqramlarından bilavasitə bəhrələnmək;
- d) hazırlıq və funksional savad daxil olmaqla, bütün for-

mal və qeyri-formal təhsil növlərinə yiyələnmək, həmçinin icma xidmətinin bütün xidmət vasitələrindən, kənd təsərrüfatına dair, o cümlədən texniki səviyyələrini artırmaq üçün məsləhət xidmətindən istifadə etmək;

e) muzzdlu iş, yaxud müstəqil əmək fəaliyyəti vasitəsilə iqtisadi imkanlara bərabər yol tapmağı təmin etmək üçün özünəyardım qrupları və kooperativlər təşkil etmək;

f) kollektiv fəaliyyətin bütün növlərində iştirak etmək;

g) kənd təsərrüfatı kreditlərinə və istiqrazlarına, satış sisteminə, müvafiq texnologiyaya yol tapmaq, torpaq islahatlarında, aqrar islahatlarda və torpaqların yenidən məskunlaşdırılması planlarında bərabər statusa malik olmaq;

h) lazımı həyat şəraitindən, xüsusilə mənzil şəraitindən, sanitariya xidmətindən, elektrik enerjisiindən və su təchizatından, eləcə də nəqliyyatdan və rabitə vasitələrindən istifadə etmək.

IV HİSSƏ

Maddə 15

1. İştirakçı-dövlətlər qadınların qanun qarşısında kişilərlə bərabərliyini etiraf edirlər.

2. İştirakçı-dövlətlər qadınlara kişilərlə eyni mülki hüquq səlahiyyəti və onu gerçəkləşdirmək üçün eyni imkanlar verirlər. Onlar, o cümlədən qadınlara müqavilə bağlamaqda və əmlakı idarə etməkdə, həmçinin onlara məhkəmə və tribunal təhqiqatının bütün mərhələlərində bərabər münasibəti təmin edirlər.

3. İştirakçı-dövlətlər razılaşırlar ki, hüquqi nəticələri qadınların hüquq səlahiyyətinin məhdudlaşdırılmasına səbəb olan bütün müqavilələr və hər cür digər xüsusi sənədlər etibarsız sayılır.

4. İştirakçı-dövlətlər şəxslərin yer dəyişməsinə, yaşamaq və daimi yaşayış yerini azad surətdə seçməsinə dair qanunvericiliyə münasibətdə kişilərə və qadınlara eyni hüquqlar verirlər.

Maddə 16

1. İştirakçı-dövlətlər nikah və ailə münasibətlərinə dair bütün məsələlərlə qadınlar barəsində ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üçün bütün müvafiq tədbirləri görür, o cümlədən kişilərlə qadınların bərabərliyi əsasında aşağıdakıları təmin edirlər:

- a) nikaha daxil olmaqda eyni hüquqlar;
- b) azad surətdə ər seçməkdə və nikaha yalnız özünün azad və tam razılığı ilə daxil olmaqda eyni hüquqlar;
- c) nikah dövründə və o pozularkən eyni hüquq və vəzifələri olmaq;
- d) kişi və qadınların, ailə vəziyyətlərindən asılı olmayaraq, valideyn kimi övladları ilə əlaqədar məsələlərlə eyni hüquq və vəzifələri olması; bütün hallarda uşaqların mənafeyi üstün tutulur;
- e) uşaqların sayı və onların doğum illəri arasında fasilə məsələsini azad və məsuliyyətlə həll etməkdə eyni hüquqa, informasiyaya və təhsilə, həmçinin bu hüququ həyata keçirməyə imkan verən vasitələrə malik olmaq;
- f) qəyyum, hami, vəkil olarkən və uşaqları övladlığa götürərkən, yaxud milli qanunvericilikdə nəzərdə tutulan analogi funksiyaları həyata keçirərkən eyni hüquq və vəzifələri olmaq; bütün hallarda uşaqların mənafeyi üstün tutulur;
- g) ər və arvadın eyni şəxsi hüquqları, o cümlədən soyadı, peşə və məşğuliyyət seçmək hüququ;
- h) ər və arvadın mülkiyyətə pullu, yaxud pulsuz şəkildə sahib olmaq, onları almaq, idarə etmək və onlar barəsində sərəncam verməkdə eyni hüquqları.

2. Uşağın nişanlanması və nikahı hüquqi qüvvəyə malik deyil, minimal nikah yaşının müəyyənləşdirilməsi və nikahların mütləq vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarında qeydiyyatdan keçirilməsi üçün, qanunvericilik tədbirləri daxil olmaqla, bütün lazımi tədbirlər görülür.

V HİSSƏ

Maddə 17

1. Bu Konvensiyanın həyata keçirilməsinin gedişini yoxlamaq üçün qadınlar barəsində ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə (bundan sonra Komitə adlandırılacaq) yaradılır. O, Konvensiya qüvvəyə mindiyi vaxt on səkkiz, onu təsdiq edəndən, yaxud ona otuz beşinci dövlət qoşulandan sonra iyirmi üç yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə və Konvensiyanın əhatə etdiyi məsələlərdə səriştəyə malik ekspertdən ibarət olur. Bu ekspertlər iştirakçı-dövlətlər tərəfindən onların öz vətəndaşları arasından seçilir və özlərinin şəxsi keyfiyyətlərindən çıxış edirlər; həm də ədalətli coğrafi bölgü və müxtəlif sivilizasiya formalarının, həmçinin əsas hüquq sistemlərinin təmsil olunması nəzərə alınır.

2. Komitə üzvləri iştirakçı-dövlətlərin irəli sürdükləri şəxslərin daxil edildiyi siyahıdan gizli səsvermə yolu ilə seçilir. Hər iştirakçı-dövlət öz vətəndaşları arasından yalnız bir nəfərin namizədliyini irəli sürə bilər.

3. İlk seçkilər bu Konvensiya qüvvəyə mindiyi gündən altı ay sonra keçirilir. Hər seçkinin keçirilməsinə, heç olmasa, üç ay qalmış Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi iştirakçı-dövlətlərə iki ay müddətində öz namizədlərini təqdim etmək, təklifi ilə məktub göndərir. Baş katib namizədlikləri beləliklə irəli sürülmüş bütün şəxslərin əlifba sırası ilə siyahısını onların namizədliyini irəli sürmüş iştirakçı-dövlətlər göstərilməklə hazırlayır və bu siyahını iştirakçı-dövlətlərə təqdim edir.

4. Komitə üzvlərinin seçkisi İştirakçı-dövlətlərin Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mərkəzi idarələrində çağırdığı iclasında keçirilir. İştirakçı-dövlətlərin üçdə ikisinin yetərsay olduğu bu iclasda ən çox səs alan və iştirakçı-dövlətlərin iclasda və səsvermədə iştirak edən nümayəndələrinin mütləq əksəriyyətinin səsini qazanan namizədlər Komitəyə üzv seçilmiş sayılırlar.

5. Komitə üzvləri dörd il müddətinə seçilir. Lakin ilk seçkilərdə seçilmiş doqquz üzvün səlahiyyət müddəti iki ildən sonra bitir; bu doqquz üzvün familiyası Komitə Sədrinin seçkilərdən dərhal sonra keçirdiyi püşk vasitəsilə müəyyən edilir.

6. Komitənin əlavə beş üzvünün seçilməsi bu maddənin 2-ci, 3-cü və 4-cü bəndlərinə müvafiq olaraq Konvensiyanı otuz beşinci dövlət təsdiq edəndən, yaxud ona qoşulandan sonra keçirilir. Beləliklə, seçilmiş əlavə üzvlərdən ikisinin səlahiyyət müddəti iki ildən sonra bitir; həmin üzvlərin familiyalarını püşk vasitəsilə Komitə Sədri müəyyən edir.

7. Gözlənilməz vakansiyanı tutmaq üçün, eksperti Komitə üzvü funksiyalarına xitam vermiş iştirakçı-dövlət öz vətəndaşları arasından, Komitənin bəyənməsi şərtlə, yeni ekspert təyin edir.

8. Komitə üzvləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının vəsaitindən, Komitənin vəzifələrinin əhəmiyyəti nəzərə alınmaqla, Baş Məclis tərəfindən müəyyən edilmiş qayda və şərtlərlə Baş Məclisin təsdiq etdiyi haqq alırlar.

9. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Komitənin bu Konvensiyaya müvafiq olaraq funksiyalarını səmərəli yerinə yetirməsi üçün lazımi sayda personal və maddi vəsait ayırır.

Maddə 18

1. İştirakçı-dövlətlər baxılmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə bu Konvensiyanın müddəalarının yerinə yetirilməsi üçün gördükləri qanunvericilik və məhkəmə tədbirləri, inzibati və digər tədbirlər və bununla bağlı əldə edilmiş tərəqqi barəsində məruzələr təqdim etməyi öhdələrinə götürürlər:

a) maraqlı dövlət üçün bu Konvensiya qüvvəyə mindiyi gündən sonra bir il ərzində;

b) ondan sonra, ən azı, dörd ildə bir dəfə və daha sonra Komitə tələb etdikdə.

2. Məruzələrdə bu Konvensiyanın təəhhüdlərinin yerinə yetirilmə dərəcəsinə təsir göstərən amillər və çətinliklər göstərilə bilər.

Maddə 19

1. Komitə məxsusi prosedura qaydalarını müəyyən edir.
2. Komitə iki il müddətinə vəzifəli şəxslərini seçir.

Maddə 20

1. Komitə bu Konvensiyanın 18-ci maddəsinə müvafiq olaraq təqdim edilən məruzələrə baxmaq üçün, adətən, iki həftədən çox davam etməyən iclaslar keçirir.

2. Komitənin iclasları, bir qayda olaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mərkəzi idarələrində, yaxud Komitənin müəyyən etdiyi hər hansı digər münasib yerdə keçirilir.

Maddə 21

1. Komitə hər il Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisinə İqtisadi və Sosial Şura vasitəsilə öz fəaliyyəti haqqında məruzə təqdim edir və iştirakçı-dövlətlərdən aldığı məruzə və informasiyaların öyrənilməsi əsasında ümumi xarakterli təklif və tövsiyələr verə bilər. Bu cür ümumi xarakterli təklif və tövsiyələr iştirakçı-dövlətlərin qeydləri (əgər varsa) ilə yanaşı, Komitənin məruzəsinə daxil edilir.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Komitənin məruzələrini məlumat üçün qadınların vəziyyətinə dair Komissiyaya göndərir.

Maddə 22

İxtisaslaşdırılmış idarələr bu Konvensiyanın onların fəaliyyət dairəsinə daxil olan müddələrinin yerinə yetirilməsi məsələlərinə baxılarkən təmsil olunmaq hüququna malikdir. Komitə ixtisaslaşdırılmış idarələrə Konvensiyanın onların fəaliyyət dairəsinə daxil olan sahələrdə yerinə yetirilməsi barədə məruzə təqdim olunmasını təklif edə bilər.

VI HİSSƏ

Maddə 23

Bu Konvensiyada heç nə:

- a) iştirakçı-dövlətin qanunvericiliyində olan, yaxud
- b) həmin dövlət üçün qüvvədə olan hər hansı digər beynəlxalq konvensiyada, müqavilədə, yaxud sazişdə rast gəlinə bilən kişi və qadınların hüquq bərabərliyinə kömək edən müdələrlərə toxunmur.

Maddə 24

İştirakçı-dövlətlər bu Konvensiyada tanınan hüquqların tam gerçəkləşməsi üçün milli səviyyədə bütün lazımi tədbirləri görməyi öhdələrinə götürürlər.

Maddə 25

1. Bu Konvensiya onu bütün dövlətlərin imzalaması üçün açıqdır.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Konvensiyanın depozitarisi təyin edilir.

3. Bu Konvensiya təsdiq edilməlidir. Təsdiqetmə fərmanları saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

4. Bu Konvensiya bütün ölkələrin ona qoşulması üçün açıqdır. Qoşulma, qoşulma haqqında sənədin saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilməsi isə həyata keçirilir.

Maddə 26

1. Hər hansı iştirakçı-dövlət istənilən vaxt Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin adına yazılı məlumatla bu Konvensiyaya yenidən baxılmasını xahiş edə bilər.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi hər hansı tədbirin görülməsini lazım saysa, bu xahiş barəsində məhz hansı tədbirlərin görülməsinin zəruriliyi haqqında qərar qəbul edir.

Maddə 27

1. Bu Konvensiya iyirminci təsdiqetmə fərmanı, yaxud qoşulma haqqında sənəd saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil veriləndən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.

2. Bu Konvensiyanı iyirminci təsdiqetmə fərmanı, yaxud qoşulma haqqında sənəd saxlanmağa veriləndən sonra təsdiq edən, yaxud ona qoşulan hər bir dövlət üçün o, həmin dövlət öz təsdiqetmə fərmanını, yaxud qoşulma haqqında sənədini saxlanmağa təhvil verəndən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.

Maddə 28

1. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi dövlətlərin təsdiq, yaxud qoşulma zamanı etdiyi qeyd-şərtlərin mətnlərini alır və bütün dövlətlərə göndərir.

2. Bu Konvensiyanın məqsəd və vəzifələrinə uyğun gəlməyən qeyd-şərtlərə yol verilmir.

3. Qeyd-şərtlər istənilən vaxt Baş katibin adına göndərilmiş müvafiq bildirişlə geri götürülə bilər. Baş katib sonra bu haqda bütün iştirakçı-dövlətlərə xəbər verir. Belə bildiriş alındığı gündən qüvvəyə minir.

Maddə 29

1. Bu Konvensiyanın şərhı və tətbiqi barəsində iki, yaxud bir neçə iştirakçı-dövlət arasında danışıqlar yolu ilə həll edilməyən hər hansı mübahisə tərəflərdən birinin xahişi ilə arbitraj təhqiqatına verilir. Əgər arbitraj təhqiqatı haqqında ərizə veriləndən sonra altı ay ərzində tərəflər arbitraj təhqiqatının təşkili barəsində razılıq əldə edə bilməsələr, bu tərəflərdən hər hansı biri həmin mübahisəni Beynəlxalq Məhkəməyə Məhkəmənin Statusuna müvafiq ərizə ilə verə bilər.

2. Hər bir iştirakçı-dövlət Konvensiyanı imzalayarkən, yaxud təsdiq edərkən, yaxud da ona qoşularkən özünü bu maddənin 1-ci bəndindəki müddəalarla bağlı saymadığını bəyan

edə bilər. Digər iştirakçı-dövlətlər bu cür qeyd-şərt qoymuş hər hansı iştirakçı-dövlət barəsində bu maddənin göstərilən bəndindən irəli gələn təəhhüdlər daşıyırlar.

3. Bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq qeyd-şərt qoymuş hər hansı iştirakçı-dövlət öz qeyd-şərtini istənilən vaxt Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə yazılı bildirişlə geri götürə bilər.

Maddə 30

Rus, ingilis, ərəb, ispan, Çin və fransız dillərindəki mətnləri eyni qüvvəyə malik olan bu Konvensiya saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

Bunun təsdiqi olaraq, lazımi qaydada müvəkkil edilmiş aşağıda imza edənlər bu Konvensiyanı imzaladılar.

**İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının
ləğv edilməsi haqqında Konvensiya ***

Bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin hər bir insana məxsus olan ləyaqət və bərabərlik prinsiplərinə əsaslandığını və Təşkilatın üzvü olan bütün dövlətlərin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının vəzifələrindən biri olan irqinə, cinsinə, dilinə və dininə görə fərq qoyulmadan hamı üçün insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara hamılıqla hörmət edilməsinin və onlara riayət olunmasının təşviq edilməsinə və inkişafına nail olmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə əməkdaşlıq şəraitində birgə və müstəqil fəaliyyət göstərməyi öhdələrinə götürdüyünü nəzərə alaraq,

İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin bütün insanların ləyaqətcə və hüquqca bərabər və azad doğulduğunu və hər bir insanın heç bir fərq, o cümlədən irqinə, dərisinin rənginə, yaxud milli mənşəyinə görə fərq qoyulmadan, orada elan edilən bütün hüquq və azadlıqlara malik olmasının vacibliyini bəyan etdiyini nəzərə alaraq,

bütün insanların qanun qarşısında bərabər olduğunu və hər cür ayrı-seçkilikdən və ayrı-seçkiliyə təhrikdən qanunla bərabər şəkildə qorunmaq hüququ olduğunu nəzərə alaraq,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının harada və hansı formada təzahür etməsindən asılı olmayaraq, müstəmləkəçiliyi, onunla bağlı seqreqasiya və ayrı-seçkilik praktikasını pislədiyini və Müstəmləkə ölkələrinə və xalqlarına istiqlalçılıq verilməsi haqqında 1960-cı il 14 dekabr tarixli Bəyannaməsində (Baş Məclisin 1514(XV) nömrəli qətnaməsi) bütün bunlara təcili surətdə və qeyd-şərtsiz son qoyulmasının zəruriliyini təsdiq və təntənəli surətdə elan etdiyini nəzərə alaraq,

* Mənbə:

[https://ombudsman.az/upload/editor/files/%C4%B0rq_i_ayr%C4%B1secki_liyin_1%C9%99gvi-Konvensiya%20\(1\).pdf](https://ombudsman.az/upload/editor/files/%C4%B0rq_i_ayr%C4%B1secki_liyin_1%C9%99gvi-Konvensiya%20(1).pdf)

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında 1963-cü il 20 noyabr tarixli Bəyannaməsində (Baş Məclisin 1904(XVIII) nömrəli qətnaməsi) bütün dünyada irqi ayrı-seçkiliyin bütün forma və təzahürlərinin tezliklə ləğv edilməsinin və şəxsiyyətin, insan ləyaqətinin dərk edilməsinin və ona hörmətin təmin olunmasının zəruriliyinin təntənəli surətdə təsdiqləndiyini nəzərə alaraq,

irqi fərqlərə əsaslanan hər hansı üstünlük fəlsəfəsinin elmi cəhətdən saxta, əxlaqi cəhətdən çirkin, sosial cəhətdən ədalətsiz və təhlükəli olduğuna və irqi ayrı-seçkiliyə harada olursa-olsun nə nəzəri, nə də praktik baxımdan bəraət qazandırmağın mümkünsüzlüyünə əmin olaraq,

insanlara irqinə, dərisinin rənginə, yaxud etnik mənşə əlamətlərinə görə ayrı-seçkilik qoyulmasının millətlər arasında dostluq və sülh münasibətlərinə mane olduğunu və xalqlar arasında sülh və təhlükəsizliyin, habelə eyni dövlət daxilində insanların ahəngdar birgə yaşayışının pozulmasına gətirib çıxara biləcəyini təsdiq edərək,

irqi əngəllərin hər hansı insan cəmiyyətinin ideallarına zidd olduğuna əmin olaraq,

dünyanın bəzi bölgələrində hələ də müşahidə edilən irqi ayrı-seçkilik təzahürlərindən, habelə irqi üstünlüyə, yaxud irqi nifrətə əsaslanan dövlət siyasətindən, məsələn, aparteid, seqreqasiya, yaxud ayrı-seçkilik siyasətindən təşviş keçirərək,

irqi ayrı-seçkiliyin bütün forma və təzahürlərini tezliklə ləğv etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görmək və irqilər arasında qarşılıqlı anlaşmaya yardım etmək və irqi seqreqasiyanın və irqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarından azad beynəlxalq birlik yaratmaq məqsədilə irqi nəzəriyyələrin kökünü kəsmək əzmi ilə,

Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 1958-ci ildə təsdiq etdiyi İşə götürmə və əmək sahəsində ayrı-seçkilik haqqında Konvensiyanı və Təhsil, elm və mədəniyyət məsələləri üzrə Birləşmiş Millətlərin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatının 1960-cı ildə

təsdiq etdiyi Təhsil sahəsində ayrı-seçkiliyin qarşısının alınması haqqında Konvensiyanı nəzərə alaraq;

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Bəyannaməsində ifadə olunmuş prinsiplərin həyata keçirilməsini və bu məqsədə nail olmaq üçün təcili praktik tədbirlərin görülməsini təmin etməyi arzulayaraq,

aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

I HİSSƏ

Maddə 1

1. Bu Konvensiyada «irqi ayrı-seçkilik» ifadəsi məqsədi, yaxud nəticəsi siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni və ictimai həyatın hər hansı digər sahəsində insanın hüquq və azadlıqlarının bərabər əsasda tanınmasını, istifadə olunmasını, yaxud həyata keçirilməsini ləğv etmək və ya pisləşdirmək olan, irqi, dərinin rəngi, nəsil, milli, yaxud etnik mənşə əlamətlərinə əsaslanan hər hansı fərqləndirməni, istisnayı, məhdudiyyəti, yaxud üstün tutulmanı bildirir.

2. Bu Konvensiya onun iştirakçısı olan dövlətlərin öz vətəndaşları ilə onların vətəndaşları olmayanlar arasında qoyduğu fərqlərə, istisnalara, məhdudiyyətlərə, yaxud üstün tutmalara şamil edilmir.

3. Bu Konvensiyada heç nə iştirakçı-dövlətlərin milli mənsubiyyətə, vətəndaşlığa, naturalizasiyaya dair qanunvericilik müddəalarına hansısa şəkildə təsir göstərmək kimi yozula bilməz, bir şərtlə ki, belə qərarlarda hər hansı müəyyən milliyət barəsində ayrı-seçkilik nəzərdə tutulmasın.

4. Müstəsna olaraq, müdafiəyə ehtiyacı olan bəzi irqi və ya etnik qrupun, yaxud ayrı-ayrı şəxslərin lazımi tərəqqisini təmin etmək məqsədilə belə qrup və şəxslərin insan hüquqlarından və əsas azadlıqlardan bərabər istifadə etməsinin təmin olunması üçün zəruri ola bilən xüsusi tədbirlərin görülməsinə

ancaq bir şərtlə irqi ayrı-seçkilik kimi baxılmır ki, belə tədbirlər müxtəlif irqi qruplar üçün əlahiddə hüquqların saxlanılmasına gətirib çıxarmasın və onlar hansı məqsədlərlə tətbiq edilmədirsə, həmin məqsədlərə nail olunduqdan sonra qüvvədə qalmasın.

Maddə 2

1. İştirakçı-dövlətlər irqi ayrı-seçkiliyi pisləyir və təxirə salınmadan bütün mümkün vasitələrlə irqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarını ləğv etmək siyasəti yürütməyi və bütün irqlər arasında qarşılıqlı anlaşmaya yardım göstərməyi öhdələrinə götürürlər və bu məqsədlə:

- a) hər bir iştirakçı-dövlət ayrı-ayrı şəxslərə, qruplara, yaxud təsisatlara münasibətdə irqi ayrı-seçkiliklə bağlı heç bir hərəkət etməməyi və ya fəaliyyət göstərməməyi öhdəsinə götürür və bütün milli, eləcə də yerli dövlət orqanlarının və idarələrinin bu öhdəliyə müvafiq hərəkət edəcəklərinə təminat verir;
- b) hər bir iştirakçı-dövlət hər hansı şəxsin, yaxud təşkilatın həyata keçirdiyi irqi ayrı-seçkiliyi təşviq və müdafiə etməməyi, yaxud ona dəstək verməməyi öhdəsinə götürür;
- c) hər bir iştirakçı-dövlət hökumətin milli və yerli miqyasda siyasətinə yenidən baxılması, habelə irqi ayrı-seçkiliyin meydana gəlməsinə, yaxud hər hansı şəkildə möhkəmlənməsinə aparan hər hansı qanun və qərarların dəyişdirilməsi, yaxud ləğv edilməsi üçün təsirli tədbirlər görməlidir;
- d) hər bir iştirakçı-dövlət bütün lazımi vasitələrdən, o cümlədən şəraitdən asılı olaraq, qanunvericilik tədbirlərindən istifadə edərək hər hansı şəxsin, qrupun, yaxud təşkilatın yeritdiyi irqi ayrı-seçkiliyi qadağan etməli və ona son qoymalıdır;
- e) hər bir iştirakçı-dövlət, lazımi hallarda, irqi əngəlləri dəf etməyə yönəlmiş başqa tədbirlərlə yanaşı, çoxirqli birləş-

dirici təşkilat və hərəkətləri təşviq etməyi, irqi bölünmənin dərinləşməsinə yardım edən belə təşkilat və hərəkətləri isə müdafiə etməməyi öhdəsinə götürür.

2. İştirakçı-dövlətlər, şərait tələb etdikdə, onlara mənsub müəyyən irqi qrupların, yaxud şəxslərin inkişafını və müdafiəsini təmin etmək məqsədilə sosial, iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə, onların insan hüquqlarından və əsas azadlıqlardan tam və bərabər istifadə etməsinə zəmanət verən xüsusi və konkret tədbirlər görməlidirlər. Belə tədbirlər nəticədə onların naminə tətbiq edildikləri məqsədlərə nail olunduqdan sonra qətiyyənlə müxtəlif irqi qruplar üçün qeyri-bərabər, yaxud əlahiddə hüquqların saxlanması gətirib çıxarmamalıdır.

Maddə 3

İştirakçı-dövlətlər irqi seyreşkasiya və aparteidi xüsusilə pisləyir və öz yurisdiksiyalarında olan ərazilərdə bu xarakterli hər cür praktikanın qarşısını almağı, qadağan etməyi və kökünü kəsməyi öhdələrinə götürürlər.

Maddə 4

İştirakçı-dövlətlər müəyyən irqin, yaxud dərisi müəyyən rəngli, yaxud müəyyən etnik mənşəli insan qrupunun üstünlüyü ideyasına, yaxud nəzəriyyəsinə əsaslanan, yaxud hər hansı formada irqi nifrətə və ayrı-seçkiliyə bəraət qazandırmaya, yaxud onu təşviq etməyə cəhd göstərən hər cür təbliğatı və təşkilatı pisləyir və belə ayrı-seçkiliyə hər cür təhrikçiliyin, yaxud ayrı-seçkilik hərəkətlərinin kökünün kəsilməsinə yönəldilmiş təcili və pozitiv tədbirlər görməyi öhdələrinə götürürlər. Bu məqsədlə onlar İnsan hüquqları haqqında ümumi bəyannamənin prinsiplərinə və bu Konvensiyanın 5-ci maddəsində aydın ifadə olunmuş hüquqlara müvafiq olaraq, habelə:

- a) irqi üstünlüyə, yaxud nifrətə əsaslanan ideyaların hər hansı şəkildə yayılmasını, irqi ayrı-seçkiliyə hər cür təhrikçiliyi, eləcə də hər hansı irqə, yaxud başqa rəngli dəriyə,

yaxud etnik mənşəyə mənsub insan qrupları əleyhinə yönəldilmiş bütün zorakılıq hərəkətlərini, yaxud belə hərəkətlərə təhrikçiliyi, habelə irqi ayrı-seçkilik fəaliyyəti aparılması üçün, onun maliyyələşdirilməsi də daxil olmaqla, hər cür yardım göstərilməsini qanunla cəzalandırılan cinayət növü elan edirlər;

- b) irqi ayrı-seçkiliyi və ona təhrikçiliyi təşviq edən təşkilatları, eləcə də hər cür digər mütəşəkkil təbliğat fəaliyyətini qeyri-qanuni elan və qadağan edir, habelə belə təşkilat və fəaliyyətlərdə iştirakı qanunla cəzalandırılan cinayət növü kimi tanıyırlar;
- c) milli, yaxud yerli dövlət hakimiyyəti orqanlarının, dövlət idarələrinin irqi ayrı-seçkiliyi təşviq etməsinə, yaxud ona təhrik etməsinə yol vermirlər.

Maddə 5

Bu Konvensiyanın 2-ci maddəsində ifadə olunmuş əsas öhdəliklərə müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlətlər irqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarını qadağan və ləğv etməyi və irqinə, dərisinin rənginə, milli, yaxud etnik mənşəyinə görə fərq qoyulmadan hər bir insanın, xüsusilə aşağıdakı hüquqları həyata keçirməyə münasibətdə, qanun qarşısında bərabərliyini təmin etməyi öhdələrinə götürürlər:

- a) məhkəmə və ədalət mühakiməsi icra edən digər orqanlar qarşısında bərabərlik hüququ;
- b) şəxsi təhlükəsizlik hüququ, istər vəzifəli hökumət adamları, istərsə də ayrı-ayrı şəxslər, qruplar, yaxud təsisatlar tərəfindən məruz qaldıqları zorakılığa, yaxud bədən xəsarətinə görə dövlət tərəfindən müdafiə olunmaq hüququ;
- c) siyasi hüquqlar, o cümlədən ümumi və bərabər seçki hüququ əsasında keçirilən seçkilərdə iştirak etmək — səs vermək və öz namizədliyini irəli sürmək hüququ, ölkənin idarə olunmasında, eləcə də bütün səviyyələrdə dövlət işlərinə rəhbərlikdə iştirak etmək hüququ, habelə dövlət

- qulluğuna girməkdə bərabərlik hüququ;
- d) digər mülki hüquqlar, o cümlədən:
- i) dövlətin hüdüdlərində yer dəyişmək və yaşamaq azadlığı hüququ;
 - ii) öz ölkəsi də daxil olmaqla, hər hansı ölkəni tərk etmək və öz ölkəsinə qayıtmaq hüququ;
 - iii) vətəndaşlıq hüququ;
 - iv) nikaha və ər-arvad seçmək hüququ;
- v) istər təkbaşına, istərsə də müştərək əmlak sahibliyi hüququ;
- vi) vərəsəlik hüququ;
 - vii) fikir, vicdan və din azadlığı hüququ;
 - viii) əqidə azadlığı və onu sərbəst ifadə etmək hüququ;
 - ix) sərbəst toplaşma və birləşmə hüququ;
- e) iqtisadi, sosial və mədəni sahələrdə hüquqlar, o cümlədən:
- i) əmək hüququ, sərbəst iş seçmək, ədalətli və əlverişli əmək şəraiti, işsizlikdən müdafiə, eyni əmək üçün bərabər ödəniş, ədalətli və qənaətbəxş haqq hüququ;
 - ii) həmkarlar ittifaqları yaratmaq və onlara daxil olmaq hüququ;
 - iii) mənzil hüququ;
 - iv) səhiyyə, tibbi yardım, sosial təminat və sosial xidmət hüququ;
 - v) təhsil və peşə hazırlığı hüququ;
 - vi) mədəni həyatda bərabər iştirak etmək hüququ;
- f) ictimai istifadə üçün nəzərdə tutulan istənilən yerə və xidmət növü yerlərinə, məsələn nəqliyyata minmək, restoran, kafe, teatr və parklara daxil olmaq hüququ.

Maddə 6

İştirakçı-dövlətlər onların yurisdiksiyasında olan hər bir insanın, bu Konvensiyanın pozulması ilə onun hüquqlarına və əsas azadlıqlarına qəsd olan hər hansı irqi ayrılıq seçkilik hərəkətləri törədildikdə səlahiyyətli milli məhkəmələr və digər dövlət təsisatları vasitəsilə təsirli müdafiə vasitələri ilə müdafiə olun-

maq, habelə bu məhkəmələrdə belə ayrı-seçkilik nəticəsində ona vurulmuş hər hansı zərərin ədalətli və adekvat əvəzinin ödənilməsi barədə iddia qaldırmaq hüququnu təmin edirlər.

Maddə 7

İştirakçı-dövlətlər irqi ayrı-seçkiliyə gətirib çıxaran xurafatla mübarizə aparmaq və millətlər, irqi, yaxud etnik qruplar arasında qarşılıqlı anlaşmanı, dözümlülüyü və dostluğu təşviq etmək məqsədilə təcili və təsirli tədbirlər, o cümlədən tədris, tərbiyə, mədəniyyət və informasiya sahələrində tədbirlər görməyi, habelə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin, İnsan hüquqları haqqında ümumi Bəyannamənin, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının irqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Bəyannaməsinin və bu Konvensiyanın məqsəd və prinsiplərini geniş yaymağı öhdələrinə götürürlər.

II HİSSƏ

Maddə 8

1. İştirakçı-dövlətlərin öz vətəndaşları arasından seçdikləri yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə malik və qərəzsizlikləri ilə tanınmış 18 ekspertdən ibarət ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə (bundan sonra «Komitə» adlandırılacaq) təsis edilməlidir. Onlar öz vəzifələrini ayrıca şəxs qismində yerinə yetirməlidirlər. Komitənin üzvləri seçilərkən ədalətli coğrafi bölgüyə, müxtəlif sivilizasiya formalarının, habelə başlıca hüquq sistemlərinin təmsil olunmasına diqqət yetirilir.

2. Komitə üzvləri iştirakçı-dövlətlərin namizədliyini irəli sürdükləri şəxslərin daxil edildiyi siyahı üzrə gizli səsvermə yolu ilə seçilirlər və hər iştirakçı-dövlət bir vətəndaşının namizədliyini irəli sürə bilər.

3. İlk seçkilər bu Konvensiya qüvvəyə mindikdən altı ay sonra keçirilir. Hər dəfə seçkilərə, heç olmasa üç ay qalmış Baş katib namizədliyi bu yolla irəli sürülmüş bütün şəxslərin, on-

ların namizədliyini irəli sürmüş iştirakçı-dövlətlər göstərilməklə, əlifba sırası ilə düzülmüş siyahısını hazırlayır və həmin siyahını Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərə göndərir.

4. Komitə üzvlərinin seçkisi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının mərkəzi idarələrində iştirakçı-dövlətlərin Baş katib tərəfindən çağırılan iclasında keçirilir. İştirakçı-dövlətlərin üçdə ikisinin yetərsay təşkil etdiyi bu iclasda ən çox səs alan və iclasda və səsvermədə iştirak edən iştirakçı-dövlətlərin nümayəndələrinin mütləq əksəriyyətinin səsini qazanan namizədlər Komitəyə üzv seçilmiş olurlar.

5. a) Komitə üzvləri dörd ilə seçilirlər. Lakin ilk seçkilərdə seçilmiş doqquz üzvün səlahiyyət müddəti ikinci ilin sonunda bitir; həmin doqquz üzvün adı ilk seçkilərdən dərhal sonra Komitə sədri tərəfindən püşk yolu ilə müəyyən edilir.

b) Gözlənilməz vakansiyaların yerini doldurmaq üçün ekspert artıq Komitənin üzvü olmayan iştirakçı-dövlət, Komitənin bəyənməsi şərtilə, öz vətəndaşları arasından yeni ekspert təyin edir.

6. İştirakçı-dövlətlər Komitə üzvlərinin onlar Komitədə vəzifələrini yerinə yetirdiyi müddətdə xərclərinin ödənilməsinə məsuliyyət daşıyırlar.

Maddə 9

1. İştirakçı-dövlətlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə Komitədə baxılmaq üçün bu Konvensiyanın həyata keçirilməsinə kömək etmək məqsədilə gördüyü qanunvericilik, məhkəmə, inzibati və digər tədbirlər haqqında məruzə təqdim etməyi öhdələrinə götürürlər:

- a) aidiyyəti dövlət üçün bu Konvensiya qüvvəyə mindikdən sonra bir il ərzində;
- b) bundan sonra isə iki ildə bir dəfə və Komitə hər dəfə tələb etdikdə. Komitə Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərdən əlavə informasiya istəyə bilər.

2. Komitə öz fəaliyyəti barədə hər il Baş katib vasitəsilə

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisinə məruzə təqdim edir və Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərdən alınmış məruzə və informasiyaların öyrənilməsi əsasında təkliflər və ümumi tövsiyələr verə bilər. Belə təkliflər və ümumi tövsiyələr Baş Məclisə Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin qeydləri ilə (əgər varsa) birlikdə bildirilir.

Maddə 10

1. Komitə özünün məxsusi prosedur qaydalarını müəyyən edir.

2. Komitə öz vəzifəli şəxslərini iki il müddətinə seçir.

3. Komitənin Katibliyi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi tərəfindən təmin edilir.

4. Komitənin iclasları, adətən, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının mərkəzi idarələrində keçirilir.

Maddə 11

1. Hansısa iştirakçı-dövlət digər iştirakçı-dövlətin bu Konvensiyanın müddəalarını yerinə yetirmədiyini hesab edərsə, bunu Komitənin nəzərinə çatdıra bilər. Sonra Komitə bu məlumatı maraqlı iştirakçı-dövlətə verir. Bildiriş alan dövlət üç ay ərzində Komitəyə bu məsələni və həmin dövlətin görmüş ola biləcəyi tədbirləri aydınlaşdıran yazılı izahat, yaxud bəyanat təqdim edir.

2. Məsələ, belə dövlət ilk bildiriş alandan sonra altı ay ərzində ikitərəfli danışıqlar, yaxud onlar üçün mümkün olan digər vasitələrlə hər iki tərəf üçün qənaətbəxş şəkildə tənzimlənmədikdə, bu iki dövlətdən hər hansı biri həmin məsələni Komitəyə, habelə digər dövlətə bildiriş göndərməklə, yenidən Komitənin müzakirəsinə verə bilər.

3. Komitə bu maddənin 2-ci bəndinə əsasən ona verilmiş məsələyə, beynəlxalq hüququn hamı tərəfindən qəbul edilmiş prinsiplərinə müvafiq olaraq konkret halda bütün mümkün daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin sınaqdan çıxarıldığını və tü-

kəndiyini müəyyənləşdirdikdən sonra baxır. Həmin vasitələrin tətbiqi həddindən artıq ləngidildikdə bu qayda tətbiq olunmur.

4. Komitə onun müzakirəsinə verilmiş hər bir məsələ üzrə işə aid istənilən informasiyanın təqdim olunmasını maraqlı iştirakçı-dövlətlərdən istəyə bilər.

5. Bu maddənin müddəalarından irəli gələn hər hansı bir məsələyə Komitədə baxıldıqda, maraqlı iştirakçı-dövlətlər öz nümayəndələrini məsələyə baxıldığı müddətdə səs hüququ olmadan Komitənin iclaslarında iştirak etməyə göndərə bilər.

Maddə 12

1. a) Komitə lazım saydığı bütün informasiyanı aldıqdan və diqqətlə yoxladıqdan sonra sədr Komitənin üzvü ola və olmaya bilən beş nəfərdən ibarət xüsusi Razılaşdırıcı Komissiya (bundan sonra «Komissiya» adlandırılacaq) təyin edir. Komissiya üzvləri mübahisə edən tərəflərin yekdil razılığı ilə təyin edilir. Komissiya məlum məsələni Konvensiyanın müddəalarına riayət edilməsi əsasında dincliklə tənzimləmək məqsədilə maraqlı dövlətlərə xeyirxah xidmət göstərir.

b) Əgər üç ay ərzində mübahisənin tərəfləri olan dövlətlər arasında Komissiyanın bütövlükdə tərkibinə, yaxud tərkibinin bir hissəsinə dair razılıq əldə edilməzsə, təminatları haqqında, mübahisədə tərəf olan dövlətlərin razılıq əldə etmədikləri Komissiya üzvləri Komitə üzvlərinin tərkibindən gizli səs vermə yolu ilə üçdə iki səs çoxluğu ilə seçilir.

2. Komissiya üzvləri vəzifələrini ayrıca şəxs qismində yerinə yetirirlər. Onlar mübahisədə tərəf olan, yaxud Konvensiyada iştirak etməyən dövlətlərin vətəndaşı olmamalıdırlar.

3. Komissiya sədrini seçir və özünün məxsusi prosedur qaydalarını müəyyən edir.

4. Komissiyanın iclasları, adətən, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının mərkəzi idarələrində, yaxud Komissiyanın qərarı ilə hər hansı digər münasib yerdə keçirilir.

5. Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər arasında

mübahisə Komissiya yaradılmasına gətirib çıxardıqda, Konvensiyanın 10-cu maddəsinin 3-cü bəndinə müvafiq olaraq təmin edilən Katiblik Komissiyaya da xidmət göstərir.

6. Mübahisədə tərəflər olan dövlətlər Komissiya üzvlərinin bütün xərclərini Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin təqdim etdiyi smetaya əsasən bərabər şəkildə ödəyirlər.

7. Baş katib, lazım gəldikdə, Komissiya üzvlərinin xərclərini, həmin xərcləri bu maddənin 6-cı bəndinə müvafiq olaraq mübahisənin tərəfləri olan dövlətlər ödəyəndən əvvəl ödəyə bilər.

8. Komitənin aldığı və diqqətlə yoxladığı informasiya Komissiyanın sərəncamına verilir və Komissiya məsələyə dair istənilən informasiyanı əldə etmək istəyi ilə maraqlı dövlətlərə müraciət edə bilər.

Maddə 13

1. Komissiya məsələni tam nəzərdən keçirdikdən sonra Komitə sədrinə tərəflər arasındakı mübahisənin faktik cəhətlərinə aid bütün məsələlər barəsində rəyindən və mübahisənin həlli üçün zəruri saydığı tövsiyələrindən ibarət məruzə təqdim edir.

2. Komitənin sədri Komissiyanın məruzəsini mübahisədə iştirak edən dövlətlərin hər birinə göndərir. Bu dövlətlər üç ay ərzində Komissiyanın məruzəsindəki tövsiyələrlə razı olub-olmadıqlarını Komitənin sədrinə bildirməlidirlər.

3. Bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan müddət qurtardıqdan sonra Komitənin sədri Komissiyanın məruzəsini və maraqlı iştirakçı-dövlətlərin bəyanatlarını Konvensiyanın iştirakçısı olan digər dövlətlərə göndərməlidir.

Maddə 14

1. İştirakçı dövlət istənilən vaxt Komitənin, onun yurisdiksiyası hüduqlarında, bu Konvensiyada ifadə olunmuş hüquqlarından hər hansının məlum iştirakçı-dövlət tərəfindən

pozulmasının qurbanı olduqlarını iddia edən ayrı-ayrı şəxslərdən, yaxud şəxslər qrupundan məlumat almaq və onlara baxmaq səlahiyyətini qəbul etdiyini bəyan edə bilər. Komitə Konvensiyanın belə bəyanat verməmiş iştirakçı-dövləti haqqında bu qəbildən heç bir məlumat qəbul etməməlidir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan bəyanatı verən hər bir iştirakçı-dövlət öz yurisdiksiyası hüduqlarında bu Konvensiyada ifadə olunmuş hüquqlarından hər hansının pozulmasının qurbanı olduqlarını iddia edən və digər mümkün yerli hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirən ayrı-ayrı şəxslərdən, yaxud şəxslər qrupundan şikayət qəbul etmək və baxmaq üçün səlahiyyətli təsisat yarada, yaxud öz milli hüquq sistemi çərçivəsindəki belə orqanı göstərə bilər.

3. Bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq edilən bəyanat, eləcə də bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq təsis edilmiş, yaxud göstərilmiş orqanın adları müvafiq iştirakçı-dövlət tərəfindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə saxlanca verilməlidir. Baş katib onların surətlərini qalan iştirakçı-dövlətlərə göndərir. Bəyanat bu haqda Baş katibə xəbər verilməklə istənilən vaxt geri götürülə bilər. Lakin bu Komitənin baxmaqda olduğu məlumatlara qətiyyə təsir etməməlidir.

4. Şikayətlərin siyahısı bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq təsis edilmiş, yaxud göstərilmiş orqan tərəfindən tərtib olunur, bu siyahının təsdiq edilmiş surətləri isə hər il müvafiq kanallarla Baş katibə təhvil verilir, həm də onların məzmunu aşkarlanmamalıdır.

5. Şikayətçi bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq təsis edilmiş, yaxud göstərilmiş orqanın fəaliyyətindən narazı qaldıqda, altı ay ərzində həmin məsələni Komitəyə vermək hüququna malikdir.

6. a) Komitə aldığı hər bir məlumatı məxfi qaydada Konvensiyanın hər hansı bir müddəasını pozmaqda ittiham olunan iştirakçı-dövlətin nəzərinə çatdırır. Lakin müvafiq şəxs, ya-

xud şəxslər qrupunun adları onun, yaxud onların aydın ifadə edilmiş razılığı olmadan açıqlanmır. Komitə anonim məlumatları qəbul etməməlidir.

b) Bildiriş almış dövlət 3 ay ərzində Komitəyə bu məsələni və həmin dövlətin görmüş ola biləcəyi tədbirləri aydınlaşdıran yazılı izahat, yaxud bəyanat təqdim etməlidir.

7. a) Komitə məlumatı maraqlı iştirakçı-dövlətin və ərizəçinin onun sərəncamına təqdim etdikləri bütün məlumatları nəzərə almaqla nəzərdən keçirir. Komitə şikayətçinin bütün mümkün daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndiyini müəyyən etməyincə, heç bir şikayətçinin məlumatına baxmamalıdır. Lakin bu qayda həmin vasitələrin tətbiqi həddən artıq ləngidildiyi hallarda tətbiq olunmur.

b) Komitə, təklif və tövsiyələri olduqda, onları maraqlı iştirakçı-dövlətə və şikayətçiyə göndərir.

8. Komitə öz illik məruzəsinə bu cür məlumatların xülasəsini və lazım gəldikdə, maraqlı iştirakçı-dövlətlərin izahat və bəyanatlarının qısa xülasəsini, habelə öz məxsusi təklif və tövsiyələrini də daxil edir.

9. Komitə bu maddədə nəzərdə tutulan funksiyasını yalnız Konvensiyanın heç olmasa on iştirakçı-dövləti bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq bəyanat verdiyi hallarda yerinə yetirə bilər.

Maddə 15

1. Baş Məclisin 1960-cı il 14 dekabr tarixli 1514(XV) nömrəli qətnaməsi ilə qəbul edilmiş Müstəmləkə ölkələrinə və xalqlarına istiqlalıyyət verilməsi haqqında Bəyannaməsinin məqsədlərinə nail olunana qədər, bu Konvensiyanın müddəaları digər beynəlxalq sənədlərin, yaxud Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və onun ixtisaslaşmış qurumlarının, yaxud digər beynəlxalq sənədlərin xalqlara verdiyi şikayət hüququnu qətiyyənlə məhdudlaşdırmır.

2. a) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bilavasitə bu Kon-

vensiyanın prinsip və məqsədlərinə aid məsələlərlə məşğul olan orqanları qəyyumluq altında olan və özü tərəfindən idarə olunmayan ərazilərin və 1514(XV) nömrəli qətnamənin tətbiq edildiyi bütün digər ərazilərin əhalisinin bu Konvensiyada nəzərdə tutulan və həmin orqanlarda baxılmaqda olan məsələlərə dair şikayətlərini müzakirə edərkən, bu Konvensiyanın 8-ci maddəsinin 1-ci bəndinə müvafiq təsis edilmiş Komitə onlardan şikayətlərin surətlərini alır və öz rəy və tövsiyələrini onlara təqdim edir.

b) Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının səlahiyyətli orqanlarından bilavasitə bu Konvensiyanın prinsip və məqsədlərinə aid olan və idarə edən dövlətlərin bu bəndin a) yarım-bəndində xatırlanan ərazilərdə həyata keçirdiyi qanunvericilik, məhkəmə, inzibati və digər tədbirlərə dair məruzələrin surətlərini alır, habelə bu barədə öz rəyini bildirir və həmin orqanlara tövsiyələr verir.

3. Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının orqanlarından aldığı şikayət və məruzələrin xülasəsini, habelə Komitənin həmin şikayət və məruzələr barədə rəy və tövsiyələrini Baş Məclisə təqdim edəcəyi məruzəyə daxil edir.

4. Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibindən bu maddənin 2 a) bəndində xatırlanan ərazilərə dair onun sərəncamında olan bu Konvensiyanın məqsədlərinə aid bütün informasiyaları istəyir.

Maddə 16

Bu Konvensiyanın mübahisələrin tənzimlənməsinə, yaxud şikayətlərə baxılmasına dair müddəaları ayrı-seçkilik sahəsində mübahisə və şikayətlərin həllinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və onun ixtisaslaşmış qurumlarının əsas sənədlərində, yaxud sonuncular tərəfindən bəyənilmiş konvensiyalarda təsbit olunmuş digər üsullara xələl gətirmədən tətbiq edilir və iştirakçı-dövlətlərin mübahisələrin həlli üçün onların münasibətlərində qüvvədə olan ümumi, yaxud xüsusi beynəlxalq sazişlərə müvafiq olaraq digər üsullardan istifadə etməsinə mane olmur.

III HİSSƏ

Maddə 17

1. Bu Konvensiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, yaxud onun hər hansı ixtisaslaşmış qurumunun istənilən üzvü, Beynəlxalq Məhkəmə Statutunun istənilən iştirakçısı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisinin bu Konvensiyada iştiraka dəvət etdiyi hər bir dövlətin imzalaması üçün açıqdır.

2. Bu Konvensiya təsdiq edilməlidir. Təsdiqnamələr Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə saxlanılmağa verilir.

Maddə 18

1. Bu Konvensiya onun 17-ci maddəsinin 1-ci bəndində göstərilən hər bir dövlətin qoşulması üçün açıq olacaqdır.

2. Qoşulma bu haqda sənədin saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə verilməsi yolu ilə həyata keçirilir.

Maddə 19

1. Bu Konvensiya iyirmi yeddinci təsdiqnamə, yaxud qoşulma haqqında sənədin saxlanılmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə verilməsindən sonrakı otuzuncu gün qüvvəyə minir.

2. Bu Konvensiyanı iyirmi yeddinci təsdiqnamə, yaxud qoşulma haqqında sənəd saxlanılmağa təhvil verildikdən sonra təsdiq edən, yaxud ona qoşulan dövlət üçün bu Konvensiya həmin dövlət öz təsdiqnaməsini, yaxud qoşulma haqqında sənədi-ni saxlanılmağa verəndən sonrakı otuzuncu gün qüvvəyə minir.

Maddə 20

1. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi dövlətlərin təsdiqetmə, yaxud qoşulma zamanı etdikləri qeyd-şərtlərin mətnlərini alır və bu Konvensiyanın iştirakçısı olan, yaxud iştirakçısı ola bilən bütün dövlətlərə göndərir. Qeyd-şərtlərə etiraz edən hər

bir dövlət yuxarıda göstərilən bildirişi alan gündən sonrakı doxsan gün ərzində müvafiq qeyd-şərti qəbul etmədiyini Baş katibə bildirməlidir.

2. Bu Konvensiyanın məqsəd və vəzifələri ilə bir araya sığmayan, eləcə də bu Konvensiya əsasında yaradılan hər hansı orqanın işinə maneçilik törədə bilən qeyd-şərtlərə yol verilmir. Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin ən azı üçdə ikisi qeyd-şərtə etiraz etdikdə, həmin qeyd-şərt yolverilməz, yaxud işə mane olan sayılır.

3. İstənilən vaxt Baş katibə müvafiq bildiriş göndərilməklə qeyd-şərt geri götürülə bilər. Belə bildiriş alındığı gündən qüvvəyə minir.

Maddə 21

Hər bir iştirakçı-dövlət Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin adına yazılı bildiriş göndərməklə, bu Konvensiyanı denonsasiya edə bilər. Denonsasiya Baş katib bu barədə bildiriş alan gündən bir il sonra qüvvəyə minir.

Maddə 22

Bu Konvensiyanın təfsirində, yaxud tətbiqinə dair iki, yaxud bir neçə iştirakçı-dövlət arasında olan danışıqlar, yaxud bu Konvensiyada xüsusi olaraq nəzərdə tutulan prosedurlar yolu ilə həll edilməyən hər hansı mübahisə, mübahisə edən tərəflər başqa tənzimləmə vasitəsi haqqında razılığa gəlmədikdə, həmin mübahisədəki tərəflərdən hər hansı birinin tələbi ilə həll edilmək üçün Beynəlxalq Məhkəməyə verilir.

Maddə 23

1. Hər bir iştirakçı-dövlət istənilən vaxt Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin adına yazılı bildiriş göndərməklə bu Konvensiyaya yenidən baxılmasını xahiş edə bilər.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi lazım gəldikdə, belə xahişlə əlaqədar, tədbirlər görülməsi barədə qərar qəbul edir.

Maddə 24

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Konvensiyanın 17-ci maddəsinin 1-ci bəndində xatırlanan bütün dövlətlərə aşağıdakılar haqqında məlumatları çatdırır:

- a) 17-ci və 18-ci maddələrə müvafiq olaraq imzalama, təsdiq etmə və qoşulma haqqında;
- b) 19-cu maddəyə müvafiq olaraq bu Konvensiyanın qüvvəyə minmə tarixi haqqında;
- c) 14-cü, 20-ci və 23-cü maddələrə müvafiq olaraq alınmış məlumatlar və bəyanatlar haqqında;
- d) 21-ci maddəyə müvafiq olaraq denonsasiyalar haqqında.

Maddə 25

1. İngilis, ispan, Çin, rus və fransız dillərindəki mətnləri eyni qüvvəyə malik olan bu Konvensiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının arxivində saxlanılır.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Konvensiyanın təsdiq olunmuş surətlərini Konvensiyanın 17-ci maddəsinin 1-ci bəndində xatırlanan hər hansı kateqoriyaya aid olan bütün dövlətlərə göndərir.

Azərbaycan Respublikası 1996-cı il 31 may tarixli 95-IQ nömrəli Qanunu ilə bu Konvensiyaya qoşulmuşdur.

© LegalActs LLC

BMT-nin Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Pakt *

*Baş Məclisin 2200A(XXI) sayılı 16 dekabr 1966-cı il tarixli
qətnaməsi ilə qəbul edilmişdir və
imzalanmaq, təsdiq edilmək və qoşulmaq üçün açıqdır
Qüvvəyə minməsi: 49-cu maddəyə müvafiq olaraq
23 mart 1976-cı il*

PREAMBULA

Bu Paktda iştirak edən dövlətlər

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində elan edilmiş prinsiplərə müvafiq olaraq bəşər nəslinin bütün üzvlərinə məxsus ləyaqətin və onların bərabər və ayrılmaz hüquqlarının azadlıq, ədalət və ümumi sülhün əsası olduğunu nəzərə alaraq, həmin hüquqların insan şəxsiyyətinə məxsus olan ləyaqətdən doğduğunu etiraf edərək,

İnsan Hüquqları Haqqında Ümumdünya Bəyannaməsinə əsasən mülki və siyasi azadlıqdan istifadə edən və qorxu və ehtiyacdən azad insan şəxsiyyəti idealının yalnız hər kəsin öz iqtisadi, sosial və mədəni, eləcə də mülki və siyasi hüquqlarından istifadə edə bilməsi üçün şərait yaradıldığı təqdirdə həyata keçirilə biləcəyini etiraf edərək,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinə görə dövlətlərin insanın hüquq və azadlıqlarına hamılıqla hörmət edilməsini təşviq etməyə və onlara riayət olunmasına yardım göstərməyə borclu olduqlarını nəzərə alaraq,

ayrılıqda hər bir insanın başqalarına və mənsub olduğu kollektivin üzvlərinə münasibətdə vəzifələr daşıyaraq,

bu Paktda tanınan hüquqların təşviq edilməsinə səy göstərməli olduğunu nəzərə alaraq, aşağıdakı maddələrlə razılaşırlar:

* Mənbə: <https://ombudsman.az/upload/editor/files/MSBP.pdf>

I HİSSƏ

Maddə 1

1. Bütün xalqlar öz müqəddəratını təyin etmək hüququna malikdir. Onlar bu hüquqa əsasən öz siyasi statuslarını azad şəkildə müəyyən edir və özlərinin iqtisadi, sosial və mədəni inkişafalarını azad surətdə təmin edirlər.

2. Bütün xalqlar öz məqsədlərinə çatmaq üçün öz təbii sərvətləri və ehtiyatları barəsində qarşılıqlı mənfəət prinsipinə və beynəlxalq hüquqa əsaslanan beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlıqdan irəli gələn hər hansı öhdəliyə zərər yetirmədən azad sərəncam verə bilərlər. Heç bir xalq heç bir vəchlə ona məxsus yaşayış vasitələrindən məhrum edilə bilməz.

3. Bu Paktda iştirak edən bütün dövlətlər, o cümlədən özünü idarə etməyən və qəyyumluq altında olan ərazilərin idarə olunması üçün məsuliyyət daşıyan dövlətlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin müddəalarına əsasən xalqların öz müqəddəratını təyin etmək hüququnun həyata keçirilməsini təşviq etməli və ona hörmət bəsləməlidirlər.

II HİSSƏ

Maddə 2

1. Bu Paktda iştirak edən hər bir dövlət onun ərazisi hududlarında və onun yurisdiksiyasında olan bütün şəxslərin bu Paktda elan olunan hüquqlarına heç bir cəhətdən, o cümlədən irqi, dərisinin rəngi, cinsi, dili, dini, siyasi və digər əqidələri, milli, yaxud sosial mənşəyi, mülki vəziyyəti, doğuluşu, yaxud digər hallar baxımından fərq qoyulmadan hörmət etməyi və onların təmin olunmasını öhdəsinə götürür.

2. Əgər hələlik mövcud qanunvericilik tədbirlərində, yaxud digər tədbirlərdə nəzərdə tutulmamışsa, bu Paktda iştirak edən dövlətlər öz ölkələrinin konstitusiya prosedurlarına və bu

Paktın müddəalarına müvafiq olaraq bu Paktda elan olunmuş hüquqların həyata keçirilməsi üçün zəruri ola biləcək belə qanunvericilik tədbirlərinin və digər tədbirlərin qəbul edilməsi üçün lazımı ölçü götürməyi öhdələrinə alırlar.

3. Bu Paktda iştirak edən hər bir dövlət aşağıdakıları öhdəsinə götürür:

- a) bu Paktda elan olunmuş hüquq və azadlıqları pozulmuş şəxsi, həmin pozuntu rəsmi səviyyədə hərəkət edən şəxslər tərəfindən törədilmişsə də, təsirli hüquqi müdafiə vasitələri ilə təmin etmək;
- b) belə müdafiəyə ehtiyacı olan hər bir şəxsin hüquqi müdafiə hüququnun səlahiyyətli məhkəmə, inzibati, yaxud qanunvericilik hakimiyyəti orqanları, yaxud dövlətin hüquq sisteminin nəzərdə tutduğu digər səlahiyyətli orqan tərəfindən bərqərar olmasını təmin etmək və məhkəmə müdafiəsinin imkanlarını inkişaf etdirmək;
- c) nəzərdə tutulduğu hallarda, səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarının hüquqi müdafiə vasitələrinin tətbiq olunmasını təmin etmək.

Maddə 3

Bu Paktda iştirak edən dövlətlər kişilər və qadınlar üçün Paktda nəzərdə tutulan bütün mülki və siyasi hüquqlardan bərabər surətdə istifadə olunmasını təmin etməyi öhdələrinə götürürlər.

Maddə 4

1. Dövlətdə millətin taleyini təhlükədə qoyan və mövcudluğu haqda rəsmi surətdə elan edilmiş fəvqəladə vəziyyət yarandıqda, bu Paktda iştirak edən dövlətlər Pakt üzrə öhdəliklərindən geriçəkmə; tədbirləri qəbul edə bilər, lakin bu, vəziyyətin kəskinliyinin tələb etdiyi dərəcədə, belə tədbirlərin onların beynəlxalq hüquqa dair digər öhdəliklərinə zidd olmaması və

müstəsna olaraq irq, dərisinin rəngi, cins, dil, din, yaxud sosial mənşə əsasında ayrı-seçkiliyə gətirib çıxarmaması şərt ilə olmalıdır.

2. Bu müddəa 6, 7, 8(1-ci və 2-ci bəndlər), 11, 15, 16 və 18-ci maddələrdən hər hansı bir şəkildə geriçəkilmə üçün əsas ola bilməz.

3. Bu Paktda iştirak edən hər bir dövlət geriçəkilmə hüququndan istifadə etdikdə, dərhal həmin Paktda iştirak edən digər dövlətlərə geri çəkildiyi müddəalar və onu belə geriçəkilməyə vadar edən səbəblər haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi vasitəsilə məlumat verməlidir. Eləcə də həmin vasitəçi ilə onun bu geriçəkilməyə xitam verdiyi tarix bildirilməlidir.

Maddə 5

1. Bu Paktda heç nə hər hansı bir dövlətin, hər hansı bir insan qrupunun, yaxud kiminsə bu Paktda tanınmış Hüquq və ya azadlıqlardan hər hansı birini ləğv etməyə, yaxud onları bu Paktda nəzərdə tutulduğundan çox məhdudlaşdırmağa yönəldilmiş hansısa fəaliyyətlə məşğul olmaq, yaxud hansısa hərəkətlərə yol vermək hüququna malik olması kimi yozula bilməz.

2. Hər hansı bir ölkədə qanunla, konvensiyalarla, qayda, yaxud adətlərlə tanınan, yaxud mövcud olan əsas insan hüquqlarından heç birinin həmin hüquqların bu Paktda tanınmadığı, yaxud məhdud həcmdə tanınması bəhanəsi ilə heç cür məhdudlaşdırılmasına, yaxud onların əhəmiyyətinin azaldılmasına yol verilmir.

III HİSSƏ

Maddə 6

1. Yaşamaq hüququ hər bir insanın ayrılmaz hüququdur. Bu hüquq qanunla qorunur. Heç kəs özbaşına həyatdan məhrum edilə bilməz.

2. Ölüm cəzasının ləğv edilmədiyi ölkələrdə ölüm hökümü ən ağır cinayətlərə görə həmin cinayətlər törədildiyi vaxt

qüvvədə olan və bu Paktın qərarlarına və Soyqırımı cinayətinin qarşısını almaq və ona görə cəzalandırma haqqında konvensiyaya zidd olmayan qanuna müvafiq çıxarıla bilər. Bu cəza səlahiyyətli məhkəmənin qəti qərarı əsasında yerinə yetirilə bilər.

3. Həyatdan məhrum etmədə soyqırımı cinayəti tərkibi varsa, nəzərə almaq lazımdır ki, bu maddədə heç nə bu Paktın iştirak edən dövlətlərə hər hansı bir yolla Soyqırımı cinayətinin qarşısını almaq və ona görə cəzalandırma haqqında konvensiyanın qərarlarına müvafiq qəbul edilmiş hər hansı öhdəlikdən geri çəkilmək hüququ vermir.

4. Ölüm cəzasına məhkum edilmiş hər kəsin bağışlanması, yaxud hökmün yumşaldılmasını xahiş etmək hüququ var. Amnistiya, bağışlanma, yaxud ölüm hökmünün dəyişdirilməsi bütün hallarda mümkündür.

5. Ölüm hökmü törətdikləri cinayətlərə görə yaşı on səkkizdən az olan şəxslər barəsində çıxarılmır və hamilə qadınlar barəsində icra olunmur.

6. Bu maddədə heç nə ölüm hökmünün bu Paktın iştirak edən hər hansı bir dövlət tərəfindən təxirə salınmasına, yaxud ləğv olunmasına icazə verilməməsi üçün əsas sayıla bilməz.

Maddə 7

Heç kəs qəddar, insanlıqdan kənar işgəncələrə, yaxud onun ləyaqətini alçaldan davranışa, yaxud cəzaya məruz qalmamalıdır. O cümlədən heç bir şəxs üzərində onun azad razılığı olmadan tibbi, yaxud elmi təcrübə aparıla bilməz.

Maddə 8

1. Heç kəs köləlikdə saxlana bilməz. Köləlik və qul ölkələrinin bütün növləri qadağandır.

2. Heç kəs asılı vəziyyətdə saxlana bilməz.

3. a) heç kəs məcburi, yaxud icbari əməyə vadar edilə bilməz;

b) cinayətə görə cəzanın katorqa işləri ilə birlikdə azadlıqdan məhrum etmə şəklində təyin edilə bildiyi ölkələrdə 3.a)

bəndi belə cəza təyin etmiş səlahiyyətli məhkəmənin hökmü üzrə katorqa işlərinin yerinə yetirilməsinə maneə sayıla bilməz;

c) bu bənddə «məcburi, yaxud icbari əmək» termini aşağıdakıları əhatə etmir:

- i) bir qayda olaraq, məhkəmənin qanuni sərəncamı ilə həbsdə olan, yaxud belə həbsdən şərti azad edilmiş şəxsin yerinə yetirdiyi, i) yarımbəndində xatırlanmayan hər hansı bir iş, yaxud xidmət;
- ii) hərbi xarakterli hər hansı bir xidmət, hərbi xidmətdən siyasi vədini-etik motivlərə görə imtina olunmasının qəbul edildiyi ölkələrdə isə həmin motivlərə görə hərbi xidmətdən imtina etmiş şəxslər üçün nəzərdə tutulan hər hansı bir xidmət;
- iii) əhalinin həyatı, yaxud rifahı üçün təhlükəli olan fəvqəladə vəziyyət, yaxud fəlakət hallarında hər hansı bir icbari xidmət;
- iv) adi vətəndaşlıq vəzifələrinə daxil olan hər hansı bir iş, yaxud xidmət.

Maddə 9

1. Hər bir insanın azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququ var. Heç kəs zorla həbs və yaxud dustaq edilə bilməz. Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş əsaslar olmadan və müvafiq prosedurlara əməl olunmadan azadlıqdan məhrum edilməməlidir.

2. Hər kəs həbs olunarkən, əleyhinə sürülən hər hansı ittiham dərhal ona bildirilməlidir.

3. Cinayət ittihamı ilə həbs olunmuş, yaxud tutulub saxlanmış hər bir şəxs təcili surətdə məhkəmə hakiminin, yaxud məhkəmə hakimiyyətini icra etmək hüququna və ağlabatan müddətdə məhkəmə baxışı aparmaq, yaxud azad etmək hüququ olan vəzifəli şəxsin yanına gətirilir. Məhkəmə baxışını gözləyən şəxslərin dustaq saxlanması üçün ümumi qayda olmamalıdır. Lakin azad olunma məhkəməyə, məhkəmə təhqiqatının hər hansı bir mərhələsinə və zəruri hallarda hökmün icrası üçün

gəlmək haqqında təminat verməkdən asılı edilə bilər.

4. Həbs, yaxud dustaqlıq nəticəsində azadlıqdan məhrum edilən hər bir şəxs tutulub saxlanılmasının qanuniliyi barədə qərar çıxarılmaq, əgər həbs qanunsuzdursa, azad edilməsi barədə sərəncam verilmək üçün onun işinə məhkəmədə baxılması hüququna malikdir.

5. Qanunsuz həbs, yaxud dustaqlıq qurbanı olan hər kəsin iddia gücünə malik kompensasiya hüququ var.

Maddə 10

1. Azadlıqdan məhrum edilmiş bütün şəxslər humanist davranışa, insan şəxsiyyətinin ləyaqətinə hörmət edilməsi hüququna malikdirlər.

2. a) Müttəhimlər, müstəsna hallar olmadıqda, məhkum olunmuş şəxslərdən ayrı saxlanılır və onlar üçün məhkum olunmamış şəxslər statusuna uyğun rejim qoyulur.

b) yetkinliyə çatmamış müttəhimlər yetkinliyə çatmışlardan təcrid edilir və ən qısa müddətdə qərar çıxarılmaq üçün məhkəməyə göndərilir.

3. Həbs cəzası sistemində məhbuslar üçün əsas məqsədi onları islah və yenidəntərbiyə etmək olan rejim nəzərdə tutulur. Yetkinliyə çatmamış qanun pozucuları yetkinliyə çatmışlardan təcrid edilir və onlar üçün yaşlarına və hüquqi statuslarına uyğun rejim qoyulur.

Maddə 11

1. Heç kəs hər hansı bir müqavilə öhdəliyini yerinə yetirmək iqtidarında olmamasına əsasən azadlıqdan məhrum edilə bilməz.

Maddə 12

1. Hər hansı bir ölkənin ərazisində qanuni surətdə olan hər kəsin həmin ölkənin hüduqlarında sərbəst şəkildə yerdəyişmək və yaşayış yeri seçmək hüququ var.

2. Hər bir insanın, öz ölkəsi də daxil olmaqla, hər hansı bir ölkəni tərk etmək hüququ var.

3. Yuxarıda xatırlanan hüquqlar qanunda nəzərdə tutulan, dövlət təhlükəsizliyinin, ictimai asayişin, əhalinin sağlamlığının, yaxud mədəniyyətinin, yaxud başqalarının hüquq və azadlıqlarının və bu Paktda tanınan hüquqlara uyğun digər Hüquqların qorunması üçün zəruri olan məhdudiyyətlərdən başqa məhdudiyyət obyektinə ola bilməz.

4. Heç kəs özbaşına öz ölkəsinə gəlmək hüququndan məhrum edilə bilməz.

Maddə 13

Bu Paktda iştirak edən dövlətlərdən hər hansı birinin ərazisində qanuni surətdə olan əcnəbi yalnız qanuna müvafiq çıxarılan qərara əsasən sürgün edilə bilər, əgər dövlət təhlükəsizliyi mülahizələri bunu qeyd-şərtsiz tələb etmərsə, sürgün olunması əleyhinə dəlillərini gətirmək, öz işinə səlahiyyətli hakimiyyət orqanı, yaxud səlahiyyətli hakimiyyət orqanı tərəfindən xüsusi təyin olunmuş şəxs və ya şəxslər tərəfindən yenidən baxılmaq və bu məqsədlə həmin hakimiyyət orqanı, şəxs və ya şəxslər qarşısında təmsil olunmaq hüququna malikdir.

Maddə 14

1. Bütün şəxslər məhkəmə və tribunal qarşısında bərabərdir. Hər kəs ona qarşı irəli sürülən hər hansı cinayət ittihamına baxılarkən, yaxud hər hansı bir mülki prosesdə onun hüquq və vəzifələri müəyyənləşdirilərkən işinə qanun əsasında yaradılmış səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz məhkəmə tərəfindən ədalətlə və açıq baxılması hüququna malikdir. Demokratik cəmiyyətdə mətbuat və ictimaiyyət əxlaq, ictimai asayiş, yaxud dövlət təhlükəsizliyi mülahizələrinə görə, yaxud tərəflərin şəxsi həyatlarının mənafeyi tələb etdikdə, yaxud məhkəmənin fikrinə ciddi zərurət olduqda — açıq məhkəmənin ədalət məhkəməsini poza biləcəyi xüsusi hallarda — məhkəmə baxışına bütöv-

lüksdə, yaxud onun bir hissəsinə buraxılmaya bilər; lakin yetkinliyə çatmamışların mənafeinin tələb etdiyi, yaxud işin evlənməyə, yaxud uşaqlar üzərində qəyyumluq mübahisələrinə aid olduğu hallar istisna edilməklə, cinayət, yaxud mülki işlərə dair hər bir məhkəmə qərarı açıq olmalıdır.

2. Cinayətdə ittiham olunan hər kəs onun təqsiri qanuna əsasən sübut edilənədək günahkar sayılmamaq hüququna malikdir.

3. Hər kəs ona qarşı irəli sürülən hər hansı cinayət ittihamına baxılarkən, tam bərabərlik əsasında minimum aşağıdakılara təminat hüququna malikdir:

a) ona qarşı irəli sürülən ittihamın xarakteri və əsası ilə təcili qaydada və onun başa düşdüyü dildə ətraflı xəbərdar edilmək;

b) özünü müdafiəyə hazırlamaq üçün kifayət qədər vaxt və özünün seçdiyi müdafiəçi ilə əlaqə saxlamaq imkanına malik olmaq;

c) əsassız ləngitməyə yol verilmədən mühakimə edilmək;

d) özünün iştirakı ilə mühakimə olunmaq və özünü şəxsən, yaxud özünün seçdiyi müdafiəçi vasitəsilə müdafiə etmək: əgər müdafiəçisi yoxdursa, bu hüququ haqqında xəbərdar edilmək və ədalət məhkəməsinin, mənafeyi tələb etdiyi bütün hallarda təyin olunmuş müdafiəçiyə və müdafiə haqqını ödəmək üçün kifayət qədər vəsaiti olmadığı hallarda pulsuz müdafiəçiyə malik olmaq;

e) onun əleyhinə ifadə verən şahidləri dindirmək, yaxud bu şahidlərin dindirilməsi hüququna malik olmaq, öz şahidlərinin onun əleyhinə ifadə verən şahidlər üçün mövcud olan şərtlərlə istintaqa çağırılması hüququna malik olmaq;

1) məhkəmədə istifadə olunan dili başa düşmürsə, yaxud bu dildə danışmırsa, tərcüməçinin köməyindən pulsuz istifadə etmək;

g) və əleyhinə ifadə verməyə, yaxud özünün müqəssir olduğunu etiraf etməyə məcbur edilməmək.

4. Yetkinliyə çatmayanlar barəsində məhkəmə prosesi onların yaşı və yenidəntərbiyə edilmək istəyinə yardım göstə-

rilməsi nəzərə alınmaqla aparılmalıdır.

5. Hər hansı bir cinayətə görə məhkum olunmuş hər kəs onun barəsindəki ittihama və hökmə qanuna əsasən yuxarı məhkəmə instansiyalarında yenidən baxılması hüququna malikdir.

6. Əgər hansısa şəxs cinayətə görə məhkəmənin qəti qərarı ilə məhkum olunmuşsa və haqqında çıxarılmış hökm məhkəmə səhvi buraxıldığını şəksiz təsdiq edən yeni, yaxud yeni aşkar edilmiş bir cəhətə əsasən sonradan ləğv edilmiş, yaxud o, əfv olunmuşsa, onda göstərilən naməlum cəhətin tamamilə, yaxud qismən onun təqsirindən üzə çıxarılmadığı sübut edilməzsə, belə ittiham əsasında cəza çəkmiş şəxs qanuna əsasən kompensasiya alır.

7. Heç kəs hər hansı bir ölkənin qanununa və cinayət-prosessual hüququna müvafiq olaraq artıq qəti surətdə məhkum olunduğu, yaxud bəraət qazandığı bir cinayət üçün ikinci dəfə mühakimə edilməməli, yaxud cəzalandırılmamalıdır.

Maddə 15

1. Heç kəs qüvvədə olan ölkədaxili qanunvericiliyə, yaxud beynəlxalq hüquqa əsasən törədildiyi vaxt cinayət olmayan hansısa hərəkət, yaxud səhv üstündə hansısa cinayət törətməkdə müqəssir sayıla bilməz. Eləcə də cinayət törədildiyi vaxt tətbiq edilməli olan cəzadan ağır cəza təyin edilə bilməz. Əgər cinayət törədildikdən sonra qanunla daha yüngül cəza müəyyən edilsə, bu qanunun təsiri həmin cinayətkara da şamil olunur.

2. Bu maddədə heç nə hər bir şəxsin törədilərkən beynəlxalq aləm tərəfindən qəbul olunmuş hüquq prinsiplərinə əsasən cinayət olan hər hansı bir əməlinə, yaxud xətasına görə məhkəməyə verilməsinə və cəzalandırılmasına mane olmur.

Maddə 16

Hər bir insan harada olursa-olsun hüquq subyektliyi kimi qəbul edilmək hüququna malikdir.

Maddə 17

1. Heç kəsin şəxsi və ailə həyatına özbaşına, yaxud qanunsuz müdaxilə, mənzil toxunulmazlığını, yaxud yazışma sirlərinə özbaşına, yaxud qanunsuz qəsd, yaxud şərəfinə və adına qanunsuz qəsd edilə bilməz.

2. Hər bir insanın belə müdaxilə və qəsdlərdən qanunla müdafiə olunmaq hüququ var.

Maddə 18

1. Hər bir insanın fikir, vicdan və din azadlığı hüququ var. Bu hüquqa özünün seçdiyi dinə və əqidəyə malik olmaq, öz dininə və əqidəsinə istər təklikdə, istərsə də başqaları ilə birgə, açıq, yaxud xüsusi qaydada, ibadətdə, dini ayin və mərasimlərin icrasında və təlimdə etiqad bəsləmək azadlığı daxildir.

2. Heç kəs onun dinə, yaxud əqidəyə malik olmaq və ya onları öz istəyi ilə qəbul etmək azadlığına xələl gətirən məcburiyyətə məruz qalmamalıdır.

3. Din, yaxud əqidə azadlığı yalnız qanunla qoyulmuş və ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və əxlaqın, eləcə də başqa şəxslərin əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olduğu qədər məhdudlaşdırılmalıdır.

4. Bu Paktda iştirak edən dövlətlər valideynlərin və müvafiq hallarda qanuni qəyyumların uşaqlarının öz şəxsi əqidələrinə uyğun dini və mənəvi tərbiyə almasını təmin etmək azadlığına hörmət etməyi öhdələrinə götürürlər.

Maddə 19

1. Hər bir insan şəxsi fikri olmaq hüququna malikdir.

2. Hər bir insanın öz fikrini sərbəst ifadə etmək hüququ var. Bu hüquqa dövlət sərhədlərindən asılı olmayaraq hər cür informasiya və ideyaları axtarmaq, almaq, şifahi, yazılı, mətbuat, yaxud bədii ifadə formaları vasitəsilə, yaxud özü seçdiyi başqa üsullarla yaymaq azadlığı daxildir.

3. Bu maddənin 2-ci bəndində göstərilən hüquqlardan

istifadə olunması xüsusi vəzifələr qoyur və məsuliyyət tələb edir. Belə ki, bu, bir sıra məhdudiyyətlərlə bağlı ola bilər. Lakin onlar qanunla müəyyənləşdirilməli və aşağıdakıların təmin edilməsi üçün zəruri olmalıdır:

- a) başqalarının hüquqlarına və adına hörmət edilməsi üçün;
- b) dövlət təhlükəsizliyinin, ictimai asayişin, əhalinin sağlamlıq, yaxud mədəniyyətinin qorunması üçün.

Maddə 20

- 1. Hər cür müharibə təbliğatı qanunla qadağan edilməlidir.
- 2. Ayrı-seçkiliyə, düşmənçiliyə, zorakılığa təhrik olan milli, irqi, yaxud dini nifrətin lehinə edilən hər hansı bir çıxış qanunla qadağan olunmalıdır.

Maddə 21

Dinc yığıncaqlar hüququ tanınır. Bu hüquqdan istifadə edilməsinə qanuna müvafiq olaraq qoyulan və demokratik cəmiyyətdə dövlət təhlükəsizliyinin, yaxud ictimai təhlükəsizliyin, ictimai asayişin əhalinin sağlamlığının və mədəniyyətinin, yaxud başqa şəxslərin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün zəruri olanlardan başqa heç bir məhdudiyyət qoyulmur.

Maddə 22

1. Hər bir insan öz mənafeələrini müdafiə etmək üçün həmkarlar ittifaqları yaratmaq və belə ittifaqlara girmək hüququ da daxil olmaqla, başqaları ilə birgə assosiasiyalar yaratmaq hüququna malikdir.

2. Bu hüquqdan istifadə edilməsinə qanunda nəzərdə tutulan və demokratik cəmiyyətdə dövlət təhlükəsizliyinin, yaxud ictimai təhlükəsizliyin, ictimai asayişin, əhalinin sağlamlığının və mədəniyyətinin, yaxud başqa şəxslərin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün zəruri olanlardan başqa heç bir məhdudiyyət qoyulmur. Bu maddə silahlı qüvvələrin, yaxud polisin tərkibinə daxil olan şəxslərin həmin hüquqdan istifadə etmə-

sinə qanuni məhdudiyyətlər tətbiq edilməsinə mane olmur.

3. Bu maddədə heç nə Beynəlxalq Əmək Təşkilatının assosiasiyalar yaratmaq və təşkilatlanma hüququnun müdafiəsinə dair 1948-ci il Konvensiyasında iştirak edən dövlətlərə həmin Konvensiyada nəzərdə tutulan təminatların zərərinə qanunvericilik aktları qəbul etmək, yaxud qanunu bu təminatlara xələl gətirə biləcək şəkildə tətbiq etmək hüququ vermir.

Maddə 23

1. Ailə cəmiyyətin təbii və əsas özəyidir və cəmiyyət və dövlət tərəfindən müdafiə olunmaq hüququna malikdir.

2. Nikah yaşına çatmış bütün kişilərin və qadınların nikaha daxil olmaq hüququ və ailə qurmaq hüququ var.

3. Heç bir nikah ona daxil olan tərəflərin azad və tam razılığı olmadan bağlana, bilməz.

4. Bu Paktı iştirak edən bütün dövlətlər ər-arvadın nikah bağlayarkən, nikahda olarkən və onu pozarkən hüquq və vəzifələrinin bərabərliyinin təmin olunması üçün lazımi tədbirlər görməlidirlər. Nikah pozulduğu halda bütün uşaqların lazımi müdafiəsi nəzərdə tutulmalıdır.

Maddə 24

1. Hər bir uşağın irq, dərisinin rəngi, cins, dil, din, milli, yaxud sosial mənşə, mülki vəziyyət, yaxud doğuluş əlamətlərinə görə heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan, ailəsi, cəmiyyət və dövlət tərəfindən azyaşlı kimi vəziyyətinin tələb etdiyi müdafiə tədbirləri görülməsi hüququ var.

2. Hər bir uşaq doğulan kimi dərhal qeydiyyatla alınmalı və onun adı olmalıdır.

3. Hər bir uşağın vətəndaşlıq əldə etmək hüququ var.

Maddə 25

Hər bir insan 2-ci maddədə xatırlanan heç bir ayrı-seçkilik və əsassız məhdudiyyət qoyulmadan aşağıdakı hüquq və

imkanlara malik olmalıdır:

a) dövlət işlərinin aparılmasında istər bilavasitə, istərsə də azad şəraitdə seçilmiş nümayəndələri vasitəsilə iştirak etmək;

b) səs vermək və ümumi və bərabər seçki hüququ əsasında gizli səsvermə yolu ilə keçirilən və seçicilərin sərbəst iradəsini təmin edən həqiqi vaxtaşırı seçkilərdə seçilmək;

c) öz ölkəsində ümumi bərabərlik əsasında dövlət qulluğuna buraxılmaq.

Maddə 26

Bütün insanlar qanun qarşısında bərabərdir və heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan müdafiə olunmaq hüququna malikdir. Bu baxımdan hər cür ayrı-seçkilik qanunla qadağan olunmalı və qanun bütün şəxslərin hər hansı əlamətinə, o cümlədən irqinə, dərisinin rənginə, cinsinə, dilinə, dininə, siyasi, yaxud digər əqidələrinə, milli, yaxud sosial mənşəyinə, mülki vəziyyətinə, doğuluşuna, yaxud digər hallara görə ayrı-seçkilikdən bərabər və təsirli müdafiə olunmasını təmin etməlidir.

Maddə 27

Etnik, din və dil azlıqlarının mövcud olduğu ölkələrdə belə azlıqlara mənsub olan şəxslər həmin qrupun digər üzvləri ilə birlikdə öz mədəniyyətindən bəhrələnmək, öz dininə etiqad bəsləmək və onun ayinlərini icra etmək, eləcə də öz doğma dilindən istifadə etmək hüququndan məhrum edilə bilməz.

IV HİSSƏ

Maddə 28

1. İnsan hüquqları Komitəsi (bu Paktda bundan sonra Komitə adlandırılacaq) yaradılır. O, on səkkiz üzvdən ibarət olub, aşağıda nəzərdə tutulan funksiyaları yerinə yetirir.

2. Komitənin tərkibinə bu Paktda iştirak edən dövlətin vətəndaşı olan yüksək mənəvi keyfiyyətlərə, insan hüquqları

sahəsində mötəbər səlahiyyətə malik şəxslər daxildir, hüquq təcrübəsinə malik bir sıra şəxslərin iştirakının faydalılığı da nəzərə alınır.

3. Komitə üzvləri şəxsi keyfiyyətdə seçilir və işləyirlər.

Maddə 29

1. Komitə üzvləri 28-ci maddənin tələblərinə cavab verən və bu Paktda iştirak edən dövlətlərin həmin məqsədlə namizədliklərini irəli sürdükləri şəxslərin siyahısından gizli səs vermə yolu ilə seçilir.

2. Bu Paktda iştirak edən dövlətlərdən hər biri iki şəxsdən çox namizəd irəli sürə bilməz. Bu şəxslər onların namizədliyinə irəli sürmüş dövlətin vətəndaşı olmalıdır.

3. Hər bir şəxsin namizədliyinin təkrar irəli sürülmək hüququ var.

Maddə 30

1. İlk seçkilər bu Paktın qüvvəyə mindiyi gündən sonra altı aydan gec olmayaraq keçirilir.

2. 34-cü maddəyə müvafiq olaraq açıq vakansiyaları tutmaq üçün elan olunan seçkilərdən başqa, hər seçkiyə heç olmasa, dörd ay qalmış Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Paktda iştirak edən bütün dövlətlərə üç ay müddətində Komitənin üzvlüyünə namizədlərin təqdim olunması barədə yazılı müraciət edir.

3. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi namizədliyi həmin qayda ilə irəli sürülmüş bütün şəxslərin, bu Paktda iştirak edən hansı dövlət tərəfindən irəli sürüldüyü göstərməklə, əlifba sırası ilə siyahısını tərtib edir, həmin siyahını hər seçkinin keçiriləcəyi tarixdən bir ay gec olmayaraq bu Paktda iştirak edən dövlətlərə tətbiq edir.

4. Komitə üzvlərinin seçkisi bu Paktda iştirak edən dövlətlərin Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibi tərəfindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mərkəzi idarələrində çağırılan ic-

lasında keçirilir. Yetərsay üçün bu Paktda iştirak edən dövlətlərin üçdə ikisinin iştirakı kifayət olan həmin iclasda namizədlikləri daha çox səs alan və iştirakçı-dövlətlərin iclasda və səsvermədə iştirak edən nümayəndələrinin mütləq səs çoxluğunu qazanan şəxslər Komitəyə üzv seçilmiş sayılır.

Maddə 31

1. Komitəyə eyni dövlətdən bir vətəndaşdan çox üzv daxil ola bilməz.

2. Komitəyə seçkilər zamanı üzvlərin ədalətli coğrafi bölgüsü, müxtəlif sivilizasiya formalarının və əsas hüquq sistemlərinin təmsil olunması nəzərə alınır.

Maddə 32

1. Komitə üzvləri dörd il müddətinə seçilir. Onların namizədlikləri yenidən irəli sürüldükdə təkrar seçilmək hüququ var. Lakin ilk seçkilərdə seçilmiş üzvlərdən doqquzunun səlahiyyət müddəti ikinci ilin sonunda bitir; ilk seçkilərdən dərhal sonra həmin doqquz üzvün adı 30-cu maddənin 4-cü bəndində xatırlanan Sədr tərəfindən püşk vasitəsilə müəyyən edilir.

2. Səlahiyyət müddəti bitdikdə bu Paktın bu hissəsinin əvvəlki maddələrinə müvafiq olaraq seçkilər keçirilir.

Maddə 33

1. Əgər digər üzvlərin yekdil fikrincə Komitənin hər hansı bir üzvü hər hansı səbəbdən, müvəqqəti iştirak etməmək nəzərə alınmamaqla, öz funksiyalarını icra etməyə xitam verib-sə, Komitənin sədri bu barədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə məlumat verir. Baş katib isə bundan sonra həmin üzvün yerini boş elan edir.

2. Komitə üzvlərindən hansısa öldükdə, yaxud istefaya çıxdıqda Komitənin sədri dərhal Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə məlumat verir. Baş katib isə həmin yeri ölüm günündən, yaxud istefanın gerçəkləşdiyi gündən boş elan edir.

Maddə 34

1. 33-cü maddəyə müvafiq olaraq vakansiya elan olunduqda və əvəz ediləsi üzvün səlahiyyət müddəti bu vakansiya elan edildəndən sonra altı ay müddətində qurtarmırsa, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi 29-cu maddəyə müvafiq olaraq bu Paktın həmin vakansiyanı tutmaq üçün iki ay müddətində öz namizədini irəli sürə bilən hər bir iştirakçı-dövlətini xəbərdar edir.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu qayda ilə namizədliyi irəli sürülmüş şəxslərin siyahısını tərtib edərək həmin siyahını bu Paktda iştirak edən dövlətlərə təqdim edir. Sonra vakansiyaları tutmaq üçün bu Paktın hazırkı hissəsinin müvafiq müddəalarına əsasən seçkilər keçirilir.

3. Komitənin 33-cü maddəyə müvafiq olaraq elan edilmiş vakansiyanı tutmaq üçün seçilən üzvü, göstərilən maddənin müddəalarına əsasən, vəzifəsini Komitədə yeri boşalan üzvün yerdə qalan səlahiyyət müddəti ərzində daşıyır.

Maddə 35

Komitə üzvləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisinin Komitənin vəzifələrinin əhəmiyyəti nəzərə alınmaqla müəyyən etdiyi qayda və şərtlərlə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının vəsaitindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisi tərəfindən təsdiq olunmuş əmək haqqı alırlar.

Maddə 36

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Komitənin bu Pakta müvafiq olaraq funksiyalarını səmərəli həyata keçirməsi üçün lazımı sayda personal və maddi vəsait ayırır.

Maddə 37

1. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Komitənin ilk iclasını Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mərkəzi idarələrində çağırır.

2. Komitə ilk iclasdan sonra onun prosedura qaydalarında nəzərdə tutulan vaxtlarda yığışır.

3. Komitə, adətən, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mərkəzi idarələrində, yaxud Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Cenevrədəki şöbəsində toplaşır.

Maddə 38

1. Komitənin hər bir üzvü öz vəzifələrinin icrasına başlamazdan əvvəl Komitənin açıq iclasında öz funksiyalarını qərrətsiz və vicdanla yerinə yetirəcəyi barədə təntənəli bəyanat verir.

Maddə 39

1. Komitə iki il müddətinə öz vəzifəli şəxslərini seçir. Onlar təkrar seçilə bilirlər.

2. Komitə özünün məxsusi prosedura qaydalarını müəyyən edir. Lakin bu qaydalar həm də aşağıdakıları nəzərdə tutmalıdır:

- a) yetərsay Komitənin on iki üzvündən ibarətdir;
- b) Komitənin qərarları iştirak edən üzvlərin səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Maddə 40

1. Bu Paktda iştirak edən dövlətlər bu Paktda tanınan hüquqların həyata keçirilməsi ilə əlaqədar gördükləri tədbirlər və həmin hüquqlardan istifadə olunmasında əldə edilmiş uğurlar haqqında aşağıdakı qaydada məruzələr təqdim etməyi öhdələrinə götürürlər:

- a) bu Pakt qüvvəyə mindikdən sonra bir il ərzində müvafiq iştirakçı-dövlətlər barəsində;
- b) gələcəkdə Komitənin tələb etdiyi bütün hallarda.

2. Bütün məruzələr Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təqdim edilir, o isə həmin məruzələri baxılmaq üçün Komitə üzvlərinə göndərir. Məruzələrdə bu Paktın həyata keçir

rilməsinə təsir göstərən amillər çətinliklər, əgər varsa, göstərilir.

3. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Komitə ilə məsləhətləşmədən sonra məruzələrin maraqlı ixtisaslaşdırılmış idarələrin səlahiyyət dairəsinə aid ola bilən hissələrinin nüsxələrini onlara göndərə bilər.

4. Komitə bu Paktda iştirak edən dövlətlərin təqdim etdiyi məruzələri öyrənir. O, öz məruzələrini və məqsədəuyğun saydığı ümumi xarakterli qeydlərini iştirakçı-dövlətlərə göndərir. Komitə həmin qeydləri bu Paktda iştirak edən dövlətlərdən aldığı məruzələrin nüsxələri ilə birlikdə İqtisadi və Sosial Şuraya da göndərə bilər.

5. Bu Paktda iştirak edən dövlətlər bu maddənin 4-cü bəndinə müvafiq olaraq edilə bilən hər hansı qeydə dair öz mülahizələrini Komitəyə təqdim edə bilər.

Maddə 41

1. Bu maddəyə müvafiq olaraq bu Paktda iştirak edən dövlət istənilən vaxt hansısa iştirakçı-dövlətin başqa bir iştirakçı-dövlətin bu Pakt üzrə öz öhdəliklərini yerinə yetirmədiyini iddia etməsi barədə məlumatı almaq və ona baxmaq səlahiyyətini tanıdığını bəyan edə bilər. Bu maddədə nəzərdə tutulan məlumatlara yalnız onların bu Komitənin səlahiyyətini tanıdıqlarını bəyan etmiş iştirakçı-dövlətlər tərəfindən təqdim olunduğu təqdirdə baxıla bilər. Komitə bu cür bəyanat verməmiş iştirakçı-dövlətə aid heç bir məlumat qəbul etmir. Bu maddəyə müvafiq olaraq, alınmış məlumatlara aşağıdakı prosedura qaydasına uyğun baxılır;

a) əgər bu Paktda iştirak edən dövlətlərdən biri hesab edirsə ki, başqa bir iştirakçı-dövlət bu Paktdan qərarlarını yerinə yetirmir, onda o, bu məsələni yazılı məlumatla göstərilən dövlətin nəzərinə çatdırıla bilər. Bu məlumatı alan dövlət bundan sonra üç ay ərzində həmin məlumatı göndərmiş dövlətə izahat, yaxud hər hansı bir digər bəyanat təqdim edir. Burada mümkün və məqsədəuyğun olduğu qədər daxili prosedurlara istinad edil-

məli və həmin məsələ ilə əlaqədar görülmüş, yaxud görülməli tədbirlər barədə məlumat verilməlidir;

b) əgər məsələ hər iki iştirakçı-dövlət üçün qənaətbəxş şəkildə həll olunmazsa, məktubu alan dövlətin ilk məlumatı almasından sonra, altı ay ərzində həmin dövlətlərdən hər biri həmin məsələni, Komitəni və digər dövləti xəbərdar etməklə, Komitənin müzakirəsinə vermək hüququna malikdir;

c) Komitə ona verilmiş məsələyə yalnız indiki halda hamı tərəfindən qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq prinsiplərinə müvafiq olaraq, bütün mümkün daxili vasitələrin sınaqdan çıxarıldığına və tükəndiyinə əmin olduqdan sonra baxır. Həmin qayda bu vasitələrdən istifadə əsassız olaraq ləngidildikdə işləmir;

d) Komitə bu maddədə nəzərdə tutulan məlumatlara qapalı iclaslarda baxır;

e) Komitə c) yarımbəndinin qərarlarına riayət edərək məsələnin bu Paktda tanınan insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara hörmət əsasında dostcasına həll etmək məqsədilə maraqlı iştirakçı-dövlətlərə xeyirxah xidmət göstərir;

f) Komitə ona baxılmağa verilmiş hər hansı bir məsələ barəsində b) yarımbəndində xatırlanan maraqlı iştirakçı-dövlətlərə müraciətlə işə dair istənilən məlumatı təqdim etməyi xahiş edə bilər;

g) bu maddənin v) yarımbəndində xatırlanan maraqlı iştirakçı-dövlətlər məsələyə Komitədə baxılarkən, təmsil olunmaq və şifahi, yaxud yazılı təqdimatlar vermək hüququna malikdirlər;

h) Komitə v) yarımbəndinə müvafiq olaraq, bildiriş aldığı gündən sonra 12 ay ərzində məruzə təqdim edir;

i) əgər e) yarımbəndinin qərarları çərçivəsində qərar əldə edilərsə, Komitə öz məruzəsində faktların və əldə edilmiş qərarın qısa şərhi ilə kifayətlənir;

ii) əgər e) yarımbəndinin qərarları çərçivəsində qərar qəbul edilməzsə, Komitə öz məruzəsində faktların qısa

şərhi ilə kifayətlənir; yazılı təqdimatlar və maraqlı iştirakçı-dövlətlərin şifahi təqdimatlarının yazılı mətnləri məruzəyə əlavə edilir. Hər bir məsələyə dair məruzə maraqlı iştirakçı-dövlətlərə göndərilir.

2. Bu maddənin qərarları, bu Paktda iştirak edən on dövlət bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq bəyanat verdikdə qüvvəyə minir. Həmin bəyanatlar iştirakçı-dövlətlər tərəfindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin yanında depozitə qoyulur. Baş katib həmin bəyanatların surətlərini qalan iştirakçı-dövlətlərə göndərir. Ərizə Baş katibə bildirilməklə geri götürülə bilər. Bu hərəkət bu maddəyə müvafiq olaraq artıq təqdim olunmuş məlumatla aid hər hansı məsələyə baxılmasına mane olmur. Maraqlı iştirakçı-dövlət yeni bəyanat verməzsə, hər hansı iştirakçı-dövlətin ərizənin geri götürülməsi barədə Baş katib bildiriş aldıqdan sonra təqdim etdiyi heç bir sonrakı məlumat qəbul edilmir.

Maddə 42

1. a) 41-ci maddəyə müvafiq olaraq, artıq Komitəyə verilmiş hər hansı bir məsələ maraqlı olan iştirakçı-dövlətləri qaneedici şəkildə həll edilməmişsə, Komitə maraqlı iştirakçı-dövlətlərlə ilkin razılaşmadan sonra xüsusi razılaşdırıcı komissiya (bundan sonra «Komissiya» adlandırılacaq) təyin edə bilər. Komissiya maraqlı iştirakçı-dövlətlərə həmin məsələnin xoşluqla həll olunması məqsədilə xeyirxah xidmət göstərir;

b) Komissiya maraqlı iştirakçı-dövlətlər üçün məqbul olan beş şəxsdən ibarət olur. Əgər maraqlı iştirakçı-dövlətlər üç ay ərzində Komissiyanın tam, yaxud bir hissəsinin tərkibi barəsində razılıq əldə etməzsə, Komissiyanın təyin olunmaları barəsində razılıq əldə edilməmiş üzvləri gizli səsvermə yolu ilə Komitə üzvləri tərkibinin üçdə ikisinin səs çoxluğu ilə seçilir.

2. Komissiya üzvləri vəzifələrini şəxsi keyfiyyətlə yerinə yetirirlər, onlar maraqlı iştirakçı-dövlətlərin, yaxud bu Paktda iştirak etməyən, yaxud 41-ci maddəyə müvafiq olaraq

bəyanat verməmiş dövlətin vətəndaşı olmamalıdır.

3. Komissiya öz sədrini seçir və özünün məxsusi prosedura qaydalarını müəyyən edir.

4. Komissiyanın iclasları, adətən, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mərkəzi idarələrində, yaxud Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Cenevrə şöbəsində keçirilir. Lakin onlar Komissiyanın Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi və müvafiq iştirakçı-dövlətlərlə məsləhətləşmədə müəyyən etdiyi bu cür digər əlverişli yerlərdə də keçirilə bilər.

36-cı maddəyə müvafiq olaraq ayrılmış Katiblik, həmçinin bu maddəyə əsasən yaradılmış komissiyalara xidmət göstərir.

6. Komitənin aldığı və öyrəndiyi informasiya Komissiyanın sərəncamına verilir. Komissiya maraqlı iştirakçı-dövlətlərə müraciətlə işə dair istənilən informasiya təqdim olunmasını xahiş edə bilər.

7. Komissiya məsələyə tam şəkildə baxdıqdan, lakin hər halda, həmin məsələ ona verildəndən sonra 12 aydan gec olmayaraq, Komitə sədrinə maraqlı iştirakçı-dövlətlərə göndərilmək üçün məruzə təqdim edir:

a) Komissiya həmin məsələyə baxılmasını başa çatdırma bilməmişsə, öz məruzəsində həmin məsələyə baxılması vəziyyətinin qısa şərhilə kifayətlənir;

b) həmin məsələ bu Paktda tanınan insan hüquqlarına riayət edilməsi əsasında xoşluqla həll edilərsə, Komissiya öz məruzəsində faktların və əldə edilmiş qərarın qısa şərhilə kifayətlənir;

c) əgər b) yarımbəndində göstərilən qərar əldə edilməzsə, Komissiyanın məruzəsində maraqlı iştirakçı-dövlətlər arasındakı mübahisəyə aid bütün faktik xarakterli məsələlərə dair onun rəyi və məsələnin xoşluqla tənzimlənməsi imkanları barədə mülahizələri əksini tapır. Bu məruzəyə maraqlı iştirakçı-dövlətlərin yazılı təqdimatları və şifahi təqdimatlarının yazılı mətnləri də əlavə edilir;

d) Komissiyanın məruzəsi c) yarımbəndinə əsasən təqdim edildikdə maraqlı iştirakçı-dövlətlər həmin məruzəni aldıq-

dan sonra üç ay ərzində Komissiyanın məruzəsinin məzmunu ilə razı olub-olmadıqlarını Komitə sədrinə bildirirlər.

8. Bu maddənin müddəaları Komitənin 41-ci maddədə nəzərdə tutulan vəzifələrinin əhəmiyyətini azaltmır.

9. Maraqlı iştirakçı-dövlətlər Komissiya üzvlərinin bütün xərclərini Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin təqdim etdiyi smeta əsasında bərabər şəkildə ödəyirlər.

10. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi, lazım gəldikdə, Komissiya üzvlərinin xərclərini bu maddənin 9-cu bəndinə müvafiq olaraq həmin xərcləri maraqlı iştirakçı-dövlətlər ödəyənə qədər ödəmək hüququna malikdir.

Maddə 43

Komitə üzvlərinin və 42-ci maddəyə əsasən təyin edilə bilən xüsusi razılaşdırma komissiyaları üzvlərinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının imtiyazlar və immunitetlər haqqında Konvensiyasının müvafiq bölmələrində nəzərdə tutulduğu kimi, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ezamiyyətə göndərilən ekspertlərinin malik olduqları güzəşt, imtiyaz və immunitetlər hüququ var.

Maddə 44

Bu Paktın yerinə yetirilməsinə dair müddəalar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və ixtisaslaşdırılmış idarələrin təsisat aktları və konvensiyalarının göstərişlərinə əsasən, yaxud onlara müvafiq olaraq insan hüquqları sahəsində prosedurlara xələl gətirmədən tətbiq edilir; və bu Paktda iştirak edən dövlətlərin aralarındakı qüvvədə olan ümumi və xüsusi beynəlxalq sazişlərə əsasən mübahisəni həll etmək üçün digər üsullara əl atmalarına mane olmur.

Maddə 45

Komitə öz işi barədə İqtisadi və Sosial Şura vasitəsilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisinə illik məruzə təqdim edir.

V HİSSƏ

Maddə 46

Bu Paktda heç nə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və ixtisaslaşdırılmış idarələrin Nizamnamələrinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının müxtəlif orqanlarının və ixtisaslaşdırılmış idarələrin bu Paktın aid olduğu məsələlərə dair müvafiq vəzifələrini müəyyənləşdirən qərarlarının əhəmiyyətinin azaldılması kimi yozulmamalıdır.

Maddə 47

Bu Paktda heç nə xalqların öz təbii sərvət və ehtiyatlarının sahibi olmaq və onlardan tam və azad surətdə istifadə etmək kimi ayrılmaz hüququnun sıxışdırılması kimi yozulmamalıdır.

VI HİSSƏ

Maddə 48

I. Bu Pakt Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, yaxud onun hər hansı ixtisaslaşdırılmış idarəsinin üzvünün, Beynəlxalq Məhkəmə Statutunun hər bir iştirakçı-dövlətinin və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisinin bu Paktda iştiraka dəvət etdiyi hər bir dövlətin imzalanması üçün açıqdır.

2. Bu Pakt təsdiq edilməlidir. Təsdiqetmə fərmanları Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin yanında depozitə qoyulur.

3. Bu Pakt bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən hər bir dövlətin qoşulması üçün açıqdır.

4. Qoşulma bu haqda sənədin Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin yanında depozitə qoyulması ilə həyata keçirilir.

5. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Paktı imzalamış, yaxud ona qoşulmuş dövlətlərə hər bir təsdiqetmə fərmanının, yaxud qoşulma sənədinin depozitə qoyulması haqqında bildiriş göndərir.

Maddə 49

1. Bu Pakt otuz beşinci təsdiqetmə fərmanı, yaxud qoşulma haqqında sənəd Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibi yanında depozitə, qoyulduğu gündən üç ay sonra qüvvəyə minir.

2. Bu Pakt onu otuz beşinci təsdiqetmə fərmanı, yaxud qoşulma haqqında sənəd depozitə qoyulduqdan sonra təsdiq edən, yaxud ona qoşulan hər bir dövlət üçün həmin dövlətin özünün təsdiqetmə fərmanı, yaxud qoşulma haqqında sənədi depozitə qoyulduğu gündən üç ay sonra qüvvəyə minir.

Maddə 50

Bu Paktın qərarları heç bir məhdudiyyət qoyulmadan, yaxud istisnalar edilmədən federativ dövlətlərin bütün tərkib hissələrinə şamildir.

Maddə 51

1. Bu Paktda iştirak edən hər bir dövlət düzəlişlər təklif edə və onları Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təqdim edə bilər. Sonra Baş katib təklif olunan hər bir düzəlişi bu Paktda iştirak edən dövlətlərə göndərərək onların həmin düzəlişlərə baxmaq və onları səsə qoymaq məqsədi ilə iştirakçı-dövlətlərin konfransının çağırılmasına razı olub-olmadıqlarını ona bildirməyi xahiş edir. İştirakçı-dövlətlərin heç olmasa üçdə biri belə konfransın çağırılmasına razılığını bildirsə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi həmin konfransı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının himayəsi altında çağırır. Bu konfransda və səsvermədə iştirak edən iştirakçı-dövlətlərin əksəriyyəti tərəfindən qəbul edilən hər bir düzəliş təsdiq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisinə təqdim edilir.

2. Düzəlişlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisində və Paktda iştirak edən dövlətlərin, onların konstitusiyaya proseduralarına müvafiq olaraq, üçdə ikisi tərəfindən təsdiq edildikdən sonra qüvvəyə minir.

3. Düzəlişlər qüvvəyə minəndən sonra onları qəbul

edən iştirakçı-dövlətlər üçün icbari olur. Digər iştirakçı-dövlətlər üçün isə bu Paktın qərarları və onların qəbul etdiyi bütün əvvəlki düzəlişlər icbari olaraq qalır.

Maddə 52

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi 48-ci maddənin 5-ci bəndində edilən bildirişdən asılı olmayaraq, həmin maddənin 1-ci bəndində söhbət gedən bütün dövlətlərə aşağıdakılar haqqında məlumat verir:

a) 48-ci maddəyə əsasən imzalamalar, təsdiqetmələr və qoşulmalar;

b) 49-cu maddəyə əsasən bu Paktın qüvvəyə minmə tarixi, 51-ci maddəyə əsasən hər hansı düzəlişin qüvvəyə minmə tarixi.

Maddə 53

1. İngilis, ispan, çin, rus və fransız dillərindəki mətni eyni qüvvəyə malik olan bu Pakt saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının arxivinə təhvil verilməlidir.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Paktın təsdiq olunmuş nüsxələrini 48-ci maddədə göstərilən bütün dövlətlərə göndərir.

**İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani,
yaxud ləyaqəti alçaldan davranış
və cəza növlərinə qarşı konvensiya ***

BMT Baş Məclisinin 10 dekabr 1984-cü il tarixli 39/46 sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmişdir və imzalanmaq, təsdiq və qoşulmaq üçün açıqdır qüvvəyə minməsi: 27 (1)-ci maddəyə müvafiq olaraq 26 iyun 1987-ci il Bu Konvensiyanın iştirakçı-dövlətləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində elan edilmiş prinsiplərə müvafiq surətdə, insana məxsus ləyaqətin və insan birliyinin bütün üzvlərinin bərabər və bölünməz hüquqlarının tanınmasının bütün dünyada azadlığın, ədalətin və sülhün əsası olduğunu hesab edərək, bu hüquqların insana məxsus ləyaqətdən irəli gəldiyini nəzərə alaraq, dövlətlərin Nizamnaməyə, məsələn, 55-ci maddəyə müvafiq olaraq, insan hüquqlarına və əsas azadlıqlarına hamılıqla hörmət və riayət edilməsinə yardım göstərməyə dair öhdəliklərini rəhbər tutaraq, hər ikisinin - həm İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 5-ci maddəsinin, həm də Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 7-ci maddəsinin - heç kəsin işgəncəyə və ya qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan davranış və cəza növlərinə məruz qalmamalı olduğunu bəyan etdiyinə diqqət yetirərək, həmçinin Baş Məclisinin 9 dekabr 1975-ci ildə qəbul etdiyi bütün şəxslərin işgəncələrdən və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan davranış və cəza növlərindən müdafiə olunması haqqında Bəyannaməni nəzərə alaraq, işgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan davranış və cəza növlərinə qarşı mübarizənin səmərəsini artırmaq istəyərək aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

* <http://www.scfwca.gov.az/store/media/i/%C5%9Fg%C9%99nc%C9%99l%C9%99r.doc>

I HİSSƏ

Maddə 1

1. Bu Konvensiyanın məqsədləri üçün "işgəncə" termini hər hansı bir şəxsə ondan və ya başqa şəxsdən məlumat almaq, yaxud onun etirafına nail olmaq, onu və ya başqa şəxsi törətdiyi, yaxud törədilməsində şübhələnilən hərəkətə görə cəzalandırmaq, həmçinin onu və ya başqa şəxsi qorxutmaq və ya məcbur etmək, yaxud dövlətin vəzifəli şəxsi və ya rəsmi şəxs kimi çıxış edən başqa bir şəxs tərəfindən, yaxud da onların təhriki və ya onların bixəbərliliyi, yaxud göz yumması ilə hər hansı xarakterli ayrı-seçkiliyə əsaslanan istənilən səbəbə görə qəsdən güclü, fiziki, yaxud mənəvi ağrı və əzab yetirən hərəkətlər deməkdir. Bu anlayışa qanuni sanksiyalar nəticəsində törəyən, bu sanksiyaların ayrılmaz tərkib hissəsi kimi olan, yaxud onların təsadüfən doğurduğu ağrı və əzablar daxil edilmir.

2. Bu maddə daha geniş tətbiqə dair müddəalar nəzərdə tutan və ya tuta bilən hər hansı beynəlxalq müqaviləyə, yaxud milli qanunvericiliyə xələl yetirmir.

Maddə 2

1. Hər hansı bir iştirakçı-dövlət öz yurisdiksiyasında olan hər hansı ərazidə işgəncə hərəkətlərinin qarşısını almaq üçün təsirli qanunvericilik, inzibati, məhkəmə və ya digər tədbirləri görür.

2. Necə olmasından asılı olmayaraq heç bir müstəsna hal: müharibə vəziyyəti və ya təhlükəsi, daxili siyasi qeyri-sabitlik, yaxud hər hansı digər fəvqəladə şərait – işgəncəyə bəraət qazandıra bilməz.

3. Yüksək vəzifəli şəxsin, yaxud dövlət hakimiyyəti orqanının əmri işgəncə verilməsinə bəraət qazandıra bilməz.

Maddə 3

1. İştirakçı dövlət hər hansı şəxsi işgəncə veriləcəyini ehtimal etməyə ciddi əsaslar olan başqa bir dövlətə sürgün etməməli, qaytarmamalı və ya təhvil verməməlidir.

2. Səlahiyyətli hakimiyyət orqanları belə əsasların olmasını müəyyən etmək üçün işlə əlaqədar bütün şəraiti, o cümlədən həmin dövlətdə insan hüquqlarının kobudcasına, biabırçı və kütləvi surətdə pozulması praktikasının mütəmədiliyini nəzərə alır.

Maddə 4

1. Hər bir iştirakçı-dövlət bütün işgəncə hərəkətlərinin öz cinayət qanunvericiliyinə müvafiq olaraq baxılmasını təmin edir. Bu, işgəncə vermək cəhdinə və ya hər hansı bir şəxsin işgəncədə iştirakçılıq, yaxud iştirakdan ibarət olan hərəkətlərinə də aiddir.

2. Hər bir iştirakçı-dövlət bu cinayətlərin ağırlıq xarakterini nəzərə almaqla müvafiq cəzalar müəyyən edir.

Maddə 5

1. Hər bir iştirakçı-dövlət 4-cü maddədə göstərilən cinayətlər barəsində öz yurisdiksiyasını bərqərar etmək üçün zəruri ola biləcək tədbirləri aşağıdakı hallarda görür: a) cinayətlər onun yurisdiksiyasında olan hər hansı ərazidə və ya həmin dövlətdə qeydiyyatdan keçirilmiş dəniz, yaxud hava gəmisində törədildikdə; b) şübhə edilən şəxs həmin dövlətin vətəndaşı olduqda; c) cinayətin qurbanı həmin dövlətin vətəndaşı olduqda və həmin dövlət müvafiq tədbiri məqsədəuyğun saydıqda.

2. Hər bir iştirakçı-dövlət belə cinayətlər barəsində öz yurisdiksiyasını bərqərar etməkdə zəruri ola biləcək həmin tədbirləri şübhə edilən şəxsin onun yurisdiksiyasındakı hər hansı ərazidə olduğu və onu 8-ci maddəyə müvafiq olaraq, bu maddənin 1-ci bəndində xatırlanan dövlətlərin hər hansı birinə təhvil vermədiyi hallarda da həmin qaydada görür.

3. Bu Konvensiya daxili qanunvericiliyə müvafiq hər hansı cinayət yurisdiksiyasının həyata keçirilməsini istisna etmir.

Maddə 6

1. 4-cü maddədə göstərilən cinayətlərdən hər hansı birini törətdiyi şübhə edilən şəxsin ərazisində olduğu hər hansı iştirakçı-dövlət sərəncamındakı informasiyanı araşdırdıqdan sonra şəraitin tələb etdiyinə əmin olduqda, həmin şəxsi həbsə alır və ya onun ölkədə qalmasını təmin edən digər hüquqi tələbləri görür. Həbsə alma və bu qəbil digər tədbirlər həmin dövlətin qanunvericiliyinə müvafiq surətdə həyata keçirilir və cinayət-prosessual hərəkətləri, yaxud təhvil vermə işləri görmək üçün zəruri olan vaxt ərzində davam edə bilər.

2. Belə dövlət dərhal faktların ilkin təhqiqatını aparır.

3. Bu maddənin 1-ci bəndinə əsasən həbs edilmiş hər hansı bir şəxsin vətəndaşı olduğu dövlətin ən yaxında olan müvafiq nümayəndəsi və ya o, vətəndaşlığı olmayan şəxsdirsə, adətən, yaşadığı dövlətin nümayəndəsi ilə dərhal əlaqə yaratmasına yardım göstərilir.

4. Dövlət bu maddəyə müvafiq olaraq hər hansı bir şəxsi həbs etdikdə, 5-ci maddənin 1-ci bəndində xatırlanan dövlətlərə həmin şəxsin həbsdə olması faktı və onun tutulmasına əsas verən hallar barədə dərhal xəbər verir. Bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan ilkin təhqiqatı aparan dövlət aldığı məlumatları yuxarıda xatırlanan dövlətlərə gecikdirmədən bildirir və öz yurisdiksiyasını tətbiq etmək niyyətində olub-olmadığını göstərir.

Maddə 7

1. 4-cü maddədə göstərilən cinayətlərdən hər hansı birini törətməkdə şübhə edilən şəxsi, yurisdiksiyasındakı ərazidə olduğu aşkar edilən iştirakçı-dövlət 5-ci maddədə nəzərdə tutulan hallarda təhvil vermirsə, həmin işi məhkəmə təqibi üçün özünün səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarına verir.

2. Bu hakimiyyət orqanları həmin dövlətin qanunvericiliyinə müvafiq olaraq, böyük ictimai təhlükəli hər hansı cinayət hallarında olduğu qaydada qərar qəbul edirlər. 5-ci maddənin 2-ci bəndində sadalanan hallarda məhkəmə təqibi və məhkum etmə üçün zəruri olan dəlillərə irəli sürülən tələblərin cidi-

diliyi 5-ci maddənin 1-ci bəndində göstərilən hallarda tətbiq edildiyindən heç də az olmur.

3. 4-cü maddədə göstərilən hər hansı cinayətlə bağlı barəsində təhqiqat aparılan istənilən şəxsə təhqiqatın bütün mərhələlərində ədalətli davranış təminatı verilir.

Maddə 8

1. 4-cü maddədə göstərilən cinayətlər iştirakçı-dövlətlər arasında təhvil verməyə dair mövcud olan hər hansı müqaviləyə təhvil vermə doğuran cinayətlər kimi daxil edilməlidir. İştirakçı-dövlətlər belə cinayətləri təhvil verməyə dair aralarında bağlanan hər hansı müqaviləyə təhvil vermə doğuran cinayətlər kimi daxil etməyi öhdələrinə götürürlər.

2. Təhvil vermə üçün müvafiq müqavilə olmasını tələb edən iştirakçı-dövlət təhvil verməyə dair müqavilə bağlamış olduğu digər iştirakçı-dövlətdən təhvil vermə barədə xahiş alarsa, həmin cinayətlərə münasibətdə bu Konvensiyanı təhvil vermənin hüquqi əsası kimi götürə bilər. Təhvil vermə bu barədə xahiş edilən dövlətin qanunvericiliyində nəzərdə tutulan digər şərtlərə müvafiq 2 həyata keçirilir.

3. Təhvil vermə üçün müvafiq müqavilənin olmasını tələb etməyən iştirakçı-dövlətlər öz aralarındakı münasibətlərdə belə cinayətlərə təhvil vermə xahiş edilən dövlətin qanunvericiliyində nəzərdə tutulan şərtlərə müvafiq olaraq, təhvil vermə doğuran cinayətlər kimi baxırlar.

4. Belə cinayətlərə iştirakçı-dövlətlərin təhvil vermə məqsədləri baxımından elə nəzərdən keçirilir ki, sanki onlar ancaq törədildiyi yerdə deyil, həm də 5-ci maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq, öz yurisdiksiyasını bərqərar etməyə borclu olan dövlətlərin ərazisində baş vermişdir.

Maddə 9

1. İştirakçı-dövlətlər 4-cü maddədə sadalanan cinayətlərdən hər hansı biri barədə görülən cinayət-prosessual hərəkət-

lərlə bağlı bir-birinə, məhkəmə araşdırması üçün sərəncamlarında olan bütün zəruri sübutların təqdimi də daxil olmaqla, dolğun yardım göstərilir.

2. İştirakçı-dövlətlər bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən öhdəliklərini qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında aralarında bağlana biləcək müqavilələrə müvafiq yerinə yetirirlər.

Maddə 10

1. Hər bir iştirakçı-dövlət işgəncələrin qadağan edilməsinə dair tədris materiallarının və informasiyanın hüquqtətbiqedicisi orqanların heyətinin, mülki, hərbi və ya tibbi heyətin, dövlətin vəzifəli şəxslərinin və hər hansı formada həbs edilmiş, tutulmuş, yaxud azadlıqdan məhrum edilmişlərin həbsdə saxlanması və dindirilməsi, habelə onlarla təmasda olan şəxslərin hazırlığı proqramlarına tam şəkildə daxil olunmasını təmin edir.

2. Hər bir iştirakçı-dövlət bu qadağanı belə şəxslərdən hər hansı birinin vəzifə və funksiyalarına aid qaydalara və ya təlimatlara da daxil edir.

Maddə 11

Hər bir iştirakçı-dövlət yurisdiksiyasında olan ərazidə hər hansı formada həbs edilmiş, tutulmuş, yaxud azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin dinlənilməsinə, həmçinin saxlanılma şərtlərinə və onlarla davranışa dair qaydaları, təlimatları, üsulları və praktikanı hansısa işgəncə hallarına yol verməmək üçün müntəzəm surətdə nəzərdən keçirir.

Maddə 12

Hər bir iştirakçı-dövlət yurisdiksiyasında olan hər hansı ərazidə işgəncə tətbiq olunmasını ehtimal etməyə kifayət qədər əsas olduqda, səlahiyyətli orqanlarının təcili və obyektiv təhqiqat aparması üçün şərait təmin edir.

Maddə 13

Hər bir iştirakçı-dövlət yurisdiksiyasında olan hər hansı ərazidə işgəncələrə məruz qaldığını iddia edən hər bir şəxsin bu dövlətin səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarına şikayət verməsi və onlar tərəfindən belə şikayətlərə təcili və obyektiv baxılması hüququnu təmin edir. Şikayət və şahid ifadələrinə görə iddiaçı və şahidlərin pis davranış, yaxud hədə-qorxudan müdafiəsini təmin etmək üçün tədbirlər görülür.

Maddə 14

1. Hər bir iştirakçı-dövlət işgəncə qurbanının əvəz almasını və hüquqi sanksiya ilə möhkəmləndirilən ədalətli və adekvat kompensasiyanı, o cümlədən mümkün qədər daha tam reabilitasiya vasitələri əldə etməsini öz hüquq sistemində təmin edir. İşgəncə qurbanı işgəncə nəticəsində ölərsə, kompensasiya almaq hüququ onun öhdəsində olanlara verilir.

2. Bu maddə işgəncə qurbanının və ya digər şəxslərin milli qanunvericiliyə əsasən mümkün olan hər hansı kompensasiya hüququna toxunur.

Maddə 15

Hər bir iştirakçı-dövlət işgəncə altında verildiyi müəyyən edilmiş hər hansı bəyanatdan, bu bəyanatın işgəncə verməkdə ittiham olunan şəxsə qarşı sübut kimi istifadə edilməsi halları istisna olmaqla istənilən məhkəmə baxışında sübut kimi istifadə olunmasını təmin edir.

Maddə 16

1. Hər bir iştirakçı-dövlət işgəncənin 1-ci maddədəki anlayışına daxil olmayan digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan davranış və cəza növlərinin, yurisdiksiyasında olan hər hansı ərazidə dövlətin vəzifəli şəxslərinin və ya rəsmi şəxs kimi çıxış edən şəxsin təhriki, ya da icazəsi və ya sükutlu razılığı ilə törədilməsinin qarşısını almağı, habelə 10,11, 12 və

13-cü maddələrdəki öhdəliklərin tətbiqini işgəncə sözünü digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan davranış və cəza növləri sözlərilə əvəz etməklə öhdəsinə götürür.

2. Bu Konvensiyanın müddəaları qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan davranış və cəza növlərini qadağan edən, yaxud təhvil verməyə, sürgün olunmağa dair hər hansı digər 3 beynəlxalq müqavilənin və ya milli qanunvericiliyin müddəalarına xələl gətirmir.

II HİSSƏ

Maddə 17

1. Aşağıda nəzərdə tutulan funksiyaları yerinə yetirən İşgəncələrə qarşı Komitə (bundan sonra – Komitə) yaradılır. Komitə yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə malik, insan hüquqları sahəsində səriştəsi ilə tanınan və fərdi qaydada çıxış edən on bir ekspertdən ibarətdir. Ekspertlər iştirakçı-dövlətlər tərəfindən seçilir və bu zaman diqqət, ədalətli coğrafi bölgüyə, habelə hüquq təcrübəsi olan bir neçə şəxsin iştirakının məqsədəuyğunluğuna yetirilir.

2. Komitə üzvləri iştirakçı-dövlətlərin irəli sürdükləri namizədlər siyahısından gizli səsvermə yolu ilə seçilir. Hər iştirakçı-dövlət öz vətəndaşları arasından bir namizəd irəli sürə bilər. İştirakçı-dövlətlər Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakta müvafiq olaraq təsis edilmiş İnsan Hüquqları Komitəsinin üzvü olan və İşgəncələrə qarşı Komitədə işləmək arzusunu bildirən şəxslərin namizədliyini irəli sürməyin məqsədəuyğunluğunu nəzərə alırlar.

3. Komitə üzvləri iştirakçı-dövlətlərin Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin iki ildə bir dəfə çıxırdığı müşavirələrində seçilir. İştirakçı-dövlətlərin üçdə ikisinin yetərsay olduğu bu müşavirələrdə ən çox səs alan və müşavirə və səsvermədə iştirak edən bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlət nümayəndələrinin mütləq səs çoxluğunu əldə etmiş namizədlər Komitəyə üzv seçilmiş hesab edilir.

4. İlk seçkilər bu Konvensiyanın qüvvəyə minməsi tarixindən sonra altı aydan gec olmayaraq keçirilir. Növbəti seçkilərin keçirilməsinə ən azı dörd ay qalmış Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi iştirakçı-dövlətlərə üç ay müddətində öz namizədlərini irəli sürmək təklifilə məktub göndərir. Baş katib namizədlərin əlifba sırası ilə düzülmüş siyahısını onları irəli sürmüş iştirakçı-dövlətləri göstərməklə hazırlayır və iştirakçı-dövlətlərə təqdim edir.

5. Komitə üzvləri dörd ilə seçilir. Onlar namizədlikləri təkrar irəli sürüldükdə yenidən seçilmək hüququna malikdirlər. Lakin ilk seçkilərdə seçilmiş beş üzvün səlahiyyət müddəti ikinci ilin sonunda qurtarır. Həmin beş üzvün adları bu maddənin 3-cü bəndində qeyd olunan müşavirə sədrinin ilk seçkidən dərhal sonra keçirdiyi püşk vasitəsilə müəyyən edilir.

6. Komitə üzvü ölkədə və ya istefa verdikdə, yaxud hər hansı başqa səbəblərə görə Komitədə öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmədikdə, onun namizədliyini irəli sürmüş iştirakçı-dövlət qalan müddətə öz vətəndaşları arasından iştirakçı-dövlətlərin əksəriyyəti tərəfindən bəyənilməklə başqa ekspert təyin edir. İştirakçı-dövlətlərin yarısı və ya bundan çoxu təklif olunan təyinat haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibindən məlumat aldıqdan sonra altı həftə ərzində mənfə cavab vermədikdə namizəd bəyənilmiş sayılır.

7. İştirakçı-dövlətlər Komitə üzvlərinin Komitədə üzərlərinə düşən vəzifələri yerinə yetirdikləri müddətdəki xərclərinin ödənməsini öz üzərlərinə götürürlər.

Maddə 18

1. Komitə vəzifəli şəxslərini iki il müddətinə seçir. Onlar yenidən seçilə bilirlər.

2. Komitə özünün xüsusi prosedura qaydalarını müəyyən edir, lakin bu qaydalarda aşağıdakılar da nəzərdə tutulmalıdır:

a) altı üzv yetərsay təşkil edir;

b) Komitənin qərarları iştirak edən üzvlərin səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

3. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Komitəni bu Konvensiyaya müvafiq olaraq funksiyalarını səmərəli yerinə yetirməsi üçün onu lazımi heyət və şəraitlə təmin edir.

4. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Komitənin ilk müşavirəsini çağırır. Komitə ilk müşavirədən sonra prosedura qaydalarında nəzərdə tutulan müddətlərdə toplaşır.

5. İştirakçı-dövlətlər bu dövlətlərin və Komitənin müşavirələrinin keçirilməsi ilə bağlı xərcləri – Birləşmiş Millətlər Təşkilatına ödənilən hər hansı xərclər, o cümlədən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bu maddənin 3-cü bəndinə müvafiq olaraq təmin etdiyi heyət və şərait üçün ödənilən xərclər də daxil olmaqla – öz üzərlərinə götürürlər.

Maddə 19

1. İştirakçı-dövlətlər bu Konvensiyanın onlar üçün qüvvəyə mindiyi vaxtdan keçən bir il ərzində Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi vasitəsilə Komitəyə bu Konvensiyaya əsasən öhdəliklərini həyata keçirmək üçün gördükləri tədbirlər haqqında məruzə təqdim edirlər. Sonralar iştirakçı-dövlətlər görülmüş hər hansı yeni tədbirlər haqqında dörd ildə bir dəfə əlavə məruzələr, həmçinin Komitənin istəyə biləcəyi digər məruzələr təqdim edirlər.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu məruzələri bütün iştirakçı-dövlətlərə göndərir.

3. Hər bir məruzə Komitədə baxılır. Komitə məruzəyə məqsədəuyğun saydığı ümumi xarakterli qeydlər edə bilər və onları müvafiq iştirakçı-dövlətlərə göndərir. Bununla əlaqədar iştirakçı-dövlət münasib saydığı istənilən qeydlərini Komitəyə təqdim edə bilər.

4. Komitə bu maddənin 3-cü bəndinə müvafiq olaraq etdiyi qeydlərdən və onlara dair müvafiq iştirakçı-dövlətlərdən aldığı qeydlərdən hər hansı birinin, 24-cü maddəyə müvafiq olaraq hazırladığı illik məruzəyə salınması məsələsini öz mülahizəsi ilə həll edir. Komitə bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq təqdim edilmiş məruzənin nüsxəsini də müvafiq iştirakçı-dövlətin xahişi ilə özünün illik məruzəsinə daxil edə bilər.

Maddə 20

1. Komitə hər hansı iştirakçı-dövlətin ərazisində müntəzəm olaraq işgəncə tətbiq edildiyinə dair, onun fikrincə, tam əsaslı dəlillərə malik mötəbər informasiya alarsa, həmin iştirakçı-dövlətə bu informasiyaya baxılmasında əməkdaşlıq etməyi və bu məqsədlə həmin informasiyaya dair qeydlərini təqdim etməyi təklif edir.

2. Komitə müvafiq iştirakçı-dövlətin təqdim etdiyi hər hansı qeydi, həmçinin işə dair sərəncamında olan hər hansı digər informasiyanı nəzərə almaqla, məqsədəuyğun hesab edirsə, özünü və ya bir neçə üzvünü məxfi təhqiqat aparmaq və Komitəyə təcili surətdə müvafiq məruzə təqdim etmək üçün təyin edə bilər.

3. Bu maddənin 2-ci bəndinə uyğun olaraq təhqiqat aparılırsa, Komitə müvafiq iştirakçı dövlətlə əməkdaşlıq yaratmağa çalışır. Bu iştirakçı-dövlətin razılığı ilə təhqiqat onun ərazisində də aparıla bilər.

4. Üzvün və ya üzvlərin apardığı təhqiqatın bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq təqdim edilən nəticələrinə baxdıqdan sonra Komitə həmin nəticələri mövcud vəziyyətdə məqsədəuyğun olan hər hansı qeyd və təkliflərlə birlikdə müvafiq iştirakçı-dövlətə göndərir.

5. Komitənin bu maddənin 1-4-cü bəndlərində xatırlanan bütün işləri məxfi xarakter daşıyır, işin bütün mərhələlərində iştirakçı-dövlətlə əməkdaşlığa səy göstərməlidir. 2-ci bəndə müvafiq olaraq aparılmış təhqiqatla bağlı iş başa çatdıqdan sonra Komitə müvafiq iştirakçı-dövlətlə məsləhətləşməklə həmin iş nəticələrinə dair hazırladığı qısa hesabatı 24-cü maddəyə uyğun olaraq tərtib etdiyi illik məruzəyə daxil etmək haqqında qərar qəbul edə bilər.

Maddə 21

1. Bu maddəyə müvafiq olaraq bu Konvensiyanın hər hansı iştirakçı-dövləti bir iştirakçı-dövlətin digər iştirakçı-döv-

lətə bu Konvensiya üzrə öhdəliklərini yerinə yetirməməsi ilə bağlı ərizəyə aid məlumatları Komitənin almaq və onlara baxmaq səlahiyyətini tanıdığı istənilən vaxt bəyan edə bilər. Belə məlumatlar bu maddədə şərh edilən prosedurlara müvafiq olaraq yalnız o halda qəbul edilə və baxıla bilər ki, onlar Komitənin səlahiyyətini tanıdığını bəyan etmiş iştirakçı-dövlət tərəfindən təqdim edilmiş olsun. Bu maddə üzrə verilmiş məlumatlar belə bəyanat verməmiş iştirakçı-dövlətlərə aiddirsə, Komitə onlara baxmır. Bu maddəyə əsasən alınmış məlumatlar aşağıdakı prosedura ilə baxılır:

a) bir iştirakçı-dövlət digər iştirakçı-dövlətin bu Konvensiya müddəalarını yerinə yetirmədiyini hesab edirsə, onda bu məsələni yazılı surətdə iştirakçı-dövlətin diqqətinə çatdırıla bilər. Bu məlumatı qəbul edən dövlət onu aldıqdan sonra üç ay ərzində belə məlumatı göndərmiş dövlətə yazılı formada izahat və ya bu məsələni aydınlaşdıran digər bəyanat göndərir ki, burada mümkün və məqsədəuyğun olduğu qədər, daxili prosedurlar və bu məsələ üzrə görülmüş, görülməyəcək, yaxud görülməyəcək tədbirlər göstərilməlidir;

b) məlumat göndərilmiş dövlətin bunu almasından keçən altı ay ərzində məsələ hər iki müvafiq iştirakçı-dövlət üçün qənaətbəxş şəkildə həll edilməzsə, bu dövlətlərdən hər hansı birinin məsələni Komitəyə və digər dövlətə bildirməklə, Komitəyə vermək hüququ vardır;

c) Komitə bu maddəyə uyğun olaraq ona verilmiş məsələyə yalnız bütün mümkün daxili tədbirlərin hamılıqla tanınmış beynəlxalq hüquq normalarına müvafiq olaraq tətbiq edildiyini və tükəndiyini yəqin etdikdən sonra baxır. Bu qayda həmin tədbirlərin tətbiqinin əsassız ləngidilməsi və ya bu Konvensiyanın pozulmasının qurbanı olan şəxsə səmərəli kömək edilə bilməsinin çətin olması hallarına aid edilir;

d) Komitə bu maddə üzrə məlumatlara baxarkən iclaslarını qapalı keçirir;

e) məsələni bu Konvensiyada nəzərdə tutulan öhdəliklə-

rə hörmət əsasında dostcasına həll etmək məqsədilə Komitə "c" yarımbəndinin müddəalarına riayət etməklə, müvafiq iştirakçı-dövlətlərə xeyirxah xidmətlər göstərir. Komitə bu məqsədlə, lazım gəldikdə, xüsusi razılaşma komissiyası təsis edə bilər;

f) bu maddəyə müvafiq olaraq ona verilmiş istənilən məsələ üzrə Komitə "b" yarımbəndində xatırlanan iştirakçı-dövlətlərdən işə dair hər hansı məlumatı istəyə bilər;

g) "b" yarımbəndində xatırlanan müvafiq iştirakçı-dövlətlər məsələyə Komitədə baxılarkən təmsil olunmaq və şifahi, yaxud yazılı təqdimat vermək hüququna malikdirlər;

h) Komitə "b" yarımbəndinə müvafiq olaraq bildiriş aldıqdan sonra on iki ay ərzində məlumat bildirir;

i) "e" yarımbəndinin müddəaları çərçivəsində nəticə əldə edilərsə, Komitə öz məlumatında faktların və əldə edilmiş nəticənin qısa şərhini ilə kifayətlənir;

j) "c" yarımbəndinin müddəaları çərçivəsində nəticə əldə edilməzsə, Komitə öz məlumatında faktların qısa şərhini ilə kifayətlənir, iştirakçı-dövlətlərin təqdim etdikləri yazılı təqdimatlar və şifahi bəyanatların yazılı mətni məlumata əlavə edilir. Hər məsələyə dair məlumat müvafiq iştirakçı-dövlətlərə göndərilir.

2. Bu maddənin müddəaları bu Konvensiyanın beş iştirakçı-dövləti bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq bəyanat verdikdə qüvvəyə minir. İştirakçı-dövlətlər belə bəyanatları Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə saxlanmaq üçün təhvil verirlər. Baş katib onların nüsxələrini digər iştirakçı-dövlətlərə göndərir. Bəyanat istənilən vaxt Baş katibin adına bildiriş göndərməklə geri götürülə bilər. Belə geri götürmə, bu maddəyə müvafiq olaraq artıq verilmiş məlumatın mövzusu olan hər hansı məsələyə baxılmasına xələl gətirməməlidir. Baş katib bəyanatın geri götürülməsi haqqında bildiriş aldıqdan sonra müvafiq iştirakçı-dövlət yeni bəyanat verməmişdirsə, hər hansı iştirakçı-dövlətdən bu maddəyə müvafiq olaraq heç bir məlumat qəbul edilmir.

Maddə 22

1. Bu Konvensiyanın iştirakçı-dövləti Konvensiya müddəalarını iştirakçı-dövlətin pozmasının qurbanı olduqlarını iddia etmələrinə dair yurisdiksiyasında olan şəxslərin məlumatlarını, yaxud onların adından gələn bu qəbil məlumatları Komitənin almaq və onlara baxmaq səlahiyyətini tanıdığı istənilən vaxt bu maddəyə müvafiq olaraq bəyan edə bilər. Komitə belə bəyanat verməmiş iştirakçı-dövlətə aid heç bir məlumat qəbul etmir.

2. Komitə anonim və ya onun fikrincə, belə məlumatlar təqdim etmək hüququndan sui-istifadə edildiyi halda, yaxud bu Konvensiyanın müddəalarına uyğun gəlməyən hər hansı məlumatı bu maddəyə əsasən qəbul edilən saymır.

3. Komitə 2-ci bəndin müddəalarını nəzərə alaraq bu maddəyə müvafiq olaraq ona təqdim edilmiş hər hansı məlumatı bu Konvensiyanın 1-ci bəndinə əsasən bəyanat vermiş və Konvensiyanın bu və ya digər müddəasını pozması güman edilən iştirakçı-dövlətin diqqətinə çatdırır. Məlumatı almış iştirakçı-dövlət altı ay ərzində Komitəyə məsələni və həmin dövlətin görə biləcəyi tədbirləri dəqiqləşdirən yazılı izahat və ya bəyanat təqdim edir.

4. Komitə bu maddəyə əsasən aldığı məlumatı həmin şəxs və ya onun adından, yaxud müvafiq iştirakçı-dövlət tərəfindən Komitəyə təqdim edilmiş bütün informasiya baxımından nəzərdən keçirir.

5. Komitə, aşağıdakıları yəqin etməyincə, hər hansı şəxsin təqdim etdiyi heç bir məlumata bu maddəyə əsasən baxmır:

a) bu məsələ beynəlxalq istintaqın və ya tənzipin hər hansı başqa prosedurası üzrə baxılmamışdır və baxılmır;

b) həmin şəxsin bütün daxili hüquqi müdafiə tədbirləri tükənmişdir, həmin qayda bu tədbirlərin tətbiqinin əsassız ləngidilməsi və ya bu Konvensiyanın pozulmasının qurbanı olan şəxsə səmərəli kömək edilə bilməsinin çətin olması hallarına aid edilmir.

6. Bu maddə üzrə məlumatları baxarkən Komitə iclas-

larını qapalı keçirir.

7. Komitə öz rəyini müvafiq iştirakçı-dövlətə və həmin şəxsə bildirir.

8. Bu maddənin müddəaları bu Konvensiyanın beş iştirakçı-dövləti bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq bəyanat verdikdə qüvvəyə minir. İştirakçı-dövlətlər belə bəyanatları saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verirlər. Baş katib onların nüsxələrini digər iştirakçı-dövlətlərə göndərir. Bəyanat istənilən vaxt Baş katibin adına bildiriş göndərməklə geri götürülə bilər. Belə götürə bilmə bu maddəyə müvafiq olaraq artıq verilmiş məlumatın mövzusu olan hər hansı məsələyə baxılmasına xələl gətirməməlidir. Baş katib bəyanatın geri götürülməsi haqqında bildiriş aldıqdan sonra, müvafiq iştirakçı-dövlət yeni bəyanat verməmişdirsə, hər hansı iştirakçı-dövlətdən bu maddəyə müvafiq olaraq heç bir məlumat qəbul edilmir.

Maddə 23

Komitənin və 21-ci maddənin 1-ci bəndinin "e" yarım-bəndinə əsasən təyin edə bilən xüsusi razılaşma komissiyalarının üzvləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının imtiyaz və immunitetləri haqqında Konvensiyanın müvafiq bölmələrində nəzərdə tutulduğu kimi, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının tapşırığı ilə fəaliyyət göstərən ekspertlərin malik olduqları güzəştlərə, imtiyazlara və immunitetlərə malikdirlər.

Maddə 24

Komitə bu Konvensiyaya müvafiq olaraq gördüyü işlər barədə iştirakçı-dövlətlərə və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisinə illik hesabat təqdim edir.

III HİSSƏ

Maddə 25

1. Bu Konvensiya bütün dövlətlərin imzalanması üçün açıqdır.
2. Bu Konvensiya təsdiq edilməlidir. Təsdiqetmə fərmanları saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

Maddə 26

Bu Konvensiya bütün dövlətlərin qoşulması üçün açıqdır. Qoşulma bu haqda sənədin saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilməsi yolu ilə həyata keçirilir.

Maddə 27

1. Bu Konvensiya iyirminci təsdiqetmə fərmanı və ya qoşulma haqqında sənəd saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil veriləndən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.
2. Bu Konvensiya iyirminci təsdiqetmə fərmanı və ya qoşulma haqqında sənəd saxlanmağa təhvil veriləndən sonra onu təsdiq edən, yaxud ona qoşulan hər bir dövlət üçün həmin dövlət öz təsdiqetmə fərmanını, yaxud qoşulma haqqında sənədini saxlanmağa təhvil verəndən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.

Maddə 28

1. Hər hansı bir dövlət bu Konvensiyanı imzalayarkən və ya təsdiq edərkən, yaxud ona qoşularkən Komitənin 20-ci maddədə müəyyən edilən səlahiyyətini tanımadığını bəyan edə bilər.
2. Bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq şərt qoymuş iştirakçı-dövlət istənilən vaxt Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə bildirməklə şərtini geri götürə bilər.

Maddə 29

1. Bu Konvensiyanın hər hansı iştirakçı-dövləti üzvlük təklif edə və onu Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə

təqdim edə bilər. Sonra Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi təklif olunmuş düzəlişi iştirakçı-dövlətlərə göndərərək, bu təklifə baxmaq və onu səsə qoymaq məqsədilə iştirakçı-dövlətlərin konfransının çağırılmasına razı olub-olmamalarını ona bildirməyi xahiş edir. Bu məktubun göndərildiyi tarixdən keçən dörd ay ərzində iştirakçı-dövlətlərdən ən azı üçdə biri belə konfransın çağırılmasına razılıq verərsə, Baş katib Birləşmiş Millətlər Təşkilatının himayəsilə konfrans çağırır. Baş katib bu konfransda və səsvermədə iştirak edən iştirakçı-dövlətlərin əksəriyyəti tərəfindən qəbul edilən hər hansı düzəlişi təsdiq üçün bütün iştirakçı-dövlətlərə göndərir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq qəbul edilmiş düzəliş bu Konvensiyanın iştirakçı-dövlətlərinin üçdə ikisi həmin düzəlişi öz konstitusiyaya prosedurlarına müvafiq qaydada qəbul etdiklərini Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə bildirdikdən sonra qüvvəyə minir.

3. Düzəlişlər qüvvəyə mindikdən sonra, onları qəbul etmiş iştirakçı-dövlətlər üçün məcburi olur, digər iştirakçı-dövlətlər üçün isə qəbul etmiş olduqları bu Konvensiya müddəaları və əvvəlki düzəlişlər məcburi olaraq qalır.

Maddə 30

1. Bu Konvensiyanın şərhinə və ya tətbiqinə dair iki, yaxud daha çox iştirakçı-dövlət arasında danışıqlar yolu ilə həll edilə bilməyən hər hansı mübahisə onlardan birinin xahişi ilə arbitraja verilir. Tərəflər arbitraj haqqında xahişin verilməsindən sonra altı ay ərzində arbitrajın təşkili məsələsi barəsində razılığa gələ bilmərsə, mübahisə tərəflərdən hər hansı birinin xahişilə Məhkəmə Statusuna müvafiq olaraq, Beynəlxalq Məhkəməyə verilə bilər.

2. Hər bir dövlət bu Konvensiyanı imzalayarkən və ya təsdiq edərkən, yaxud ona qoşularkən özünün bu maddənin 1-ci bəndinin müddəaları ilə bağlı olmadığını bəyan edə bilər. Digər iştirakçı-dövlətlər belə şərt qoymuş iştirakçı-dövlətlər barəsində bu maddənin 1-ci bəndinin 7 müddəaları ilə bağlı olmayacaqlar.

3. Bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq bəyanat vermiş hər hansı iştirakçı-dövlət Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə bildiriş göndərməklə öz şərtini geri götürə bilər.

Maddə 31

1. Hər hansı iştirakçı-dövlət Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə yazılı bildiriş göndərməklə bu Konvensiyanı denonsasiya edə bilər. Denonsasiya Baş katib bildiriş alandan sonra qüvvəyə minir.

2. Belə denonsasiya iştirakçı-dövləti denonsasiya qüvvəyə minənə qədər baş vermiş hərəkətinə və ya xətasına görə bu Konvensiya üzrə öhdəliklərindən azad etmir və denonsasiya qüvvəyə minənə qədər Komitədə artıq baxılmış və baxılmaqda olan hər hansı məsələyə xələl gətirə bilməz.

3. Denonsasiya hər hansı dövlət üçün qüvvəyə mindikdən sonra Komitə həmin dövlətə aid yeni məsələlərin baxılmasına başlamır.

Maddə 32

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bütün üzv dövlətlərinə və bu Konvensiyanı imzalamış və ya ona qoşulmuş bütün dövlətlərə aşağıdakı məlumatları bildirir: a) 25 və 26-cı maddələrə müvafiq olaraq imzalama, təsdiqetmə və qoşulmaları;

b) 27-ci maddəyə müvafiq olaraq bu Konvensiyanın qüvvəyə mindiyi tarixi və 29-cu maddəyə müvafiq olaraq hər hansı düzəlişin qüvvəyə mindiyi tarixi;

c) 31-ci maddəyə müvafiq olaraq denonsasiyaları.

Maddə 33

1. İngilis, ərəb, ispan, çin, rus və fransız dillərindəki mətnləri eyni qüvvəyə malik olan bu Konvensiya saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Konvensiyanın təsdiq edilmiş nüsxələrini bütün dövlətlərə göndərir.

Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında Konvensiya ^{*}
Preambula

Bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər,

a) cəmiyyətin bütün üzvlərinə xas olan ləyaqət və dəyərlərin və onların bərabər və ayrılmaz hüquqlarının azadlığını, ədalətin və ümumbəşəri sülhün əsası kimi qəbul olunması barədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində bəyan olunmuş prinsipləri xatırlayaraq,

b) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamədə və İnsan hüquqları haqqında beynəlxalq paktlarda hər bir insanın onlarda göstərilən bütün hüquq və azadlıqlara hər hansı fərq qoyulmadan malik olduğunu bəyan və təsbit etdiyini nəzərə alaraq,

c) insanın bütün hüquqlarının və əsas azadlıqlarının ümumiliyini, ayrılmazlığını, qarşılıqlı asılılığını və qarşılıqlı əlaqəsini, habelə ayrı-seçkiliyə yol verilmədən əlillərin onlardan tam istifadəsinə zamanət verməyin zəruriliyini təsdiq edərək,

d) İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakta, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakta, İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında Beynəlxalq Konvensiyaya, Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında Konvensiyaya, İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinə qarşı Konvensiyaya, Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyaya, Bütün əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının müdafiəsi haqqında Beynəlxalq Konvensiyaya istinad edərək,

e) əlilliyin təkamül edən anlayış olduğunu və əlilliyin insanların səhhətinin pozulması ilə onların münasibət və mühit

^{*}<https://ombudsman.az/upload/editor/files/%C6%8Flill%C9%99rin%20h%C3%BCquqlar%C4%B1%20haqq%C4%B1nda.doc>

baryerləri arasında baş verən və bu insanların cəmiyyətin həyatında digərləri ilə bərabər səviyyədə tam və səmərəli iştirakına mane olan qarşılıqlı təsirin nəticəsi olduğunu nəzərə alaraq,

f) əlillər üçün bərabər imkanların təmin edilməsi üçün milli, regional və beynəlxalq səviyyələrdə strategiyaların, planların, proqramların və tədbirlərin həvəsləndirilməsi, hazırlanması və qiymətləndirilməsi baxımından Əlillərə münasibətdə Ümumdünya Fəaliyyət Proqramında və Əlillər üçün bərabər imkanların təmin olunmasının Standart Qaydalarında əks olunan prinsip və rəhbər fəaliyyət istiqamətlərinin vacibliyini nəzərə alaraq,

g) müvafiq sabit inkişaf strategiyalarının tərkib hissəsi kimi əlillik problemlərinin aktuallaşmasının vacibliyini qeyd edərək,

h) həmçinin əlillik əlamətinə görə istənilən şəxsə qarşı ayrı-seçkiliyin insan şəxsiyyətinə xas olan ləyaqətin və dəyərlərin alçaldılması demək olduğunu nəzərə alaraq,

i) əlillərin müxtəlifliyini nəzərə alaraq,

j) bütün əlillərin, o cümlədən daha fəal şəkildə dəstəklənməyə ehtiyacı olan əlillərin insan hüquqlarının həvəsləndirilməsi və müdafiə olunması zərurətini nəzərə alaraq,

k) bütün bu müxtəlif sənədlərə və söylərə baxmayaraq, əlillərin dünyanın bütün yerlərində bərabərhüquqlu üzv kimi cəmiyyətin həyatında iştirakı zamanı maneələrlə və onların insan hüquqlarının pozulması ilə qarşılaşmaqda davam etməsindən narahat olaraq,

l) hər bir ölkədə, xüsusilə də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə əlillərin həyat tərzinin yaxşılaşdırılması üçün beynəlxalq əməkdaşlığın vacibliyini qəbul edərək,

m) əlillərin öz yerli icmalarının ümumi rifahına və müxtəlifliyinə verdiyi hazırkı və potensial dəyərli töhfələri və əlillərin öz insan hüquqları və əsas azadlıqlarını tam həyata keçirməsinə, habelə əlillərin tam həcmdə iştirakına kömək göstərilməsinin onlarda cəmiyyətə aidlik hissinin möhkəmlənməsinə və cəmiyyətin bəşəri, sosial və iqtisadi inkişafında mühüm

uğurlara nail olmağa və yoxsulluğun aradan qaldırılmasına imkan verəcəyini nəzərə alaraq,

n) əlillər üçün şəxsi seçim etmək azadlığı da daxil olmaqla, onların şəxsi sərbəstliyi və müstəqilliyinin vacib olduğunu nəzərə alaraq,

o) əlillərin strategiya və proqramlara, o cümlədən bilavasitə onlara aid olan strategiya və proqramlara dair qərarların qəbulu prosesinə fəal cəlb olunması imkanına malik olmalarını vacib hesab edərək,

p) irqi, dərisinin rəngi, cinsi, dili, dini mənsubiyyəti, siyasi və digər etiqadları, milli, etnik, aborigen və ya sosial mənsəyi, əmlak vəziyyəti, təvəllüdü, yaşı və ya digər əlamətlərinə görə çoxsaylı və ya kəskin ayrı-seçkilik formalarına məruz qalan əlillərin qarşılaşdığı çətin şəraitdən narahat olaraq,

q) bir çox hallarda əlil qadın və qızların həm evdə, həm də ondan kənarda zorakılıq, xəsarət yetirilmə və ya təhqir, kobud və ya ikrahlı münasibət, pis rəftar və ya istismar olunma ilə bağlı böyük riskə məruz qalmalarını nəzərə alaraq,

r) əlil uşaqların bütün insan hüquqlarından və əsas azadlıqlarından digər uşaqlarla bərabər həcmdə istifadə etməli olduqlarını qəbul edərək və bununla əlaqədar Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin öz üzərlərinə götürdüyü öhdəlikləri xatırladaraq,

s) əlillər tərəfindən insan hüquqları və əsas azadlıqlarının tam şəkildə həyata keçirilməsinə kömək edilməsi üzrə bütün səylərdə gender aspektinin nəzərə alınması zərurətini qeyd edərək,

t) əlillərin çoxunun yoxsulluq şəraitində yaşaması faktını qeyd edərək və bununla əlaqədar yoxsulluğun əlillərə mənfi təsiri problemi ilə ciddi məşğul olmaq zərurətini qəbul edərək,

u) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində təsbit olunmuş məqsəd və prinsiplərə tam hörmət edilməsinə və insan hüquqları sahəsində tətbiq olunan müqavilələrə riayət edilməsinə əsaslanan sülh və təhlükəsizlik şəraitinin əlillərin tam müdafiə olunması üçün, o cümlədən silahlı münaqişələr və

xarici dövlətlərin işğalı zamanı əlillərin müdafiəsi üçün mütləq şərt olduğunu nəzərə alaraq,

v) əlillərin bütün insan hüquqlarından və əsas azadlıqlarından tam həcmdə istifadə etmələrinə imkan verdiyindən onların fiziki, sosial, iqtisadi və mədəni mühitdən, səhiyyə və təhsildən, habelə informasiya və rabitədən istifadə imkanlarının vacibliyini qəbul edərək,

w) hər bir ayrıca insanın digər insanlara və aid olduğu kollektivə münasibətdə müvafiq vəzifələrə malik olaraq, İnsan hüquqları haqqında Beynəlxalq Billdə qəbul edilmiş hüquqların təşviqinə və onlara riayət olunmasına çalışmalı olduğunu nəzərə alaraq,

x) ailənin cəmiyyətin təbii və əsas özəyi olduğuna və onun cəmiyyət və dövlət tərəfindən müdafiə edilməyə hüququ olduğuna və əlillərin və onların ailə üzvlərinin onların əlillərin hüquqlarından tam və bərabər istifadəsi işinə töhfə verməsinə imkan verən zəruri müdafiə və kömək almalı olduğuna əmin olaraq,

y) əlillərin hüquqlarının və ləyaqətinin təşviqi və müdafiəsi haqqında hərtərəfli və vahid beynəlxalq konvensiyanın əlillərin çox əlverişsiz sosial vəziyyətinin aradan qaldırılmasına və onların həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bərabər səviyyədə mülki, siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni həyatda iştirakının genişləndirilməsinə mühüm töhfə olduğuna əmin olaraq, aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

Maddə 1

Məqsəd

Bu Konvensiyanın məqsədi bütün əlillər tərəfindən bütün insan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının tam və bərabər səviyyədə həyata keçirilməsini həvəsləndirməkdən, müdafiə və təmin etməkdən, eləcə də onların ləyaqətinə hörmət edilməsini həvəsləndirməkdən ibarətdir.

Əlillərə - müxtəlif maneələrlə qarşılıqlı təsir zamanı onların digərləri ilə bərabər səviyyədə cəmiyyətin həyatında tam və səmərəli iştirakına mane olan sabit fiziki, psixi, əqli və ya hissiyyat pozuntuları olan insanlar aiddir.

Maddə 2

Anlayışlar

Bu Konvensiyanın məqsədləri üçün:

"ünsiyyət"ə dillərdən, mətndən, Brayl əlifbasından, toxunulmaqla duyulan ünsiyyətdən, böyük şriftdən, mümkün multimedia vasitələrindən, eləcə də çap materiallarından, audio vasitələrdən, adi dildən, qiraətçilərdən, habelə mümkün informasiya - kommunikasiya texnologiyaları da daxil olmaqla, ünsiyyətin gücləndirici və alternativ metodlarından, üsul və formalarından istifadə daxildir;

"dil" nitq və jest dilindən və qeyri-nitq dillərinin digər formalarından ibarətdir;

"əlillik əlamətinə görə ayrı-seçkilik" - məqsədi və ya nəticəsi siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni, mülki və ya hər hansı digər sahədə bütün insan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının digərləri ilə bərabər səviyyədə tanınmasının, realizə olunmasının və ya həyata keçirilməsinin məhdudlaşdırılmasından və ya inkar olunmasından ibarət əlilliklə bağlı istənilən fərqləndirmə, istisna və məhdudiyyətlər tətbiqetmədir. Ona bütün ayrı-seçkilik formaları, o cümlədən ağlabatan uyğunlaşmadan imtina aiddir;

"şüurlu uyğunlaşma" - əlillər tərəfindən digərləri ilə bərabər səviyyədə bütün insan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının realizəsi və həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə zəruri olduğu hər bir konkret halda qeyri-mütənasib və əsassız yük olmayan zəruri və uyğun modifikasiya və düzəlişlər edilməsi deməkdir;

"universal dizayn" - adaptasiya və ya xüsusi dizayn zərurəti olmadan bütün insanlar üçün istifadəyə maksimum mümkün dərəcədə yararlı etmək üçün yaradılmış predmetlərin, şəraitin, proqram və xidmətlərin dizaynı deməkdir. "Universal dizayn" zəruri hallarda əlillərin konkret qrupları üçün köməkçi qurğuları istisna etmir.

Maddə 3

Ümumi prinsiplər

Bu Konvensiyanın prinsipləri aşağıdakılardır:

- a) şəxsi seçim etmək azadlığı və müstəqilliyi də daxil olmaqla, insan ləyaqətinə, onun şəxsi sərbəstliyinə hörmət olunması;
- b) ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi;
- c) cəmiyyətə tam və səmərəli cəlb olunma və daxil olma;
- d) əlillərin xüsusiyyətlərinə hörmət olunması və onların insan müxtəlifliyinin komponenti və bəşəriyyətin bir hissəsi kimi qəbul olunması;
- e) imkanların bərabərliyi;
- f) müyəssərlik;
- g) kişi və qadınların bərabərliyi;
- h) əlil uşaqların inkişaf edən qabiliyyətinə hörmət və onların öz fərdiliyini saxlamaq hüquqlarına hörmət.

Maddə 4

Ümumi öhdəliklər

1. İştirakçı-dövlətlər əlillik əlamətinə görə hər hansı ayrı-seçkiliyə yol vermədən bütün əlillərin bütün insan hüquqlarını və əsas azadlıqlarını tam həyata keçirməsini təmin və təşviq etməyi öhdələrinə götürürlər. Bu məqsədlə iştirakçı-dövlətlər aşağıdakıları öz öhdələrinə götürürlər:

a) bu Konvensiyada tanınan hüquqların həyata keçirilməsi üçün bütün lazımi qanunverici, inzibati və digər tədbirləri görmək;

b) əlillərə münasibətdə ayrı-seçkilik yaradan mövcud qanunların, qərarların, adət və əsasların dəyişdirilməsi və ya ləğv olunması üçün bütün lazımi tədbirləri, o cümlədən qanunvericilik tədbirlərini görmək;

c) bütün strategiyalarda və proqramlarda əlillərin insan hüquqlarının müdafiəsi və həvəsləndirilməsini nəzərə almaq;

d) bu Konvensiyaya uyğun gəlməyən istənilən hərəkət və metodlardan çəkinmək və dövlət orqanlarının və təsisatlarının bu Konvensiyaya uyğun fəaliyyət göstərməsini təmin etmək;

e) istənilən şəxs, təşkilat və ya özəl müəssisə tərəfindən əlillik əlamətinə görə ayrı-seçkiliyə yol verilməsinin aradan qaldırılması üçün bütün lazımi tədbirləri görmək;

f) əlillərin konkret ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmaq üçün mümkün qədər az adaptasiya və minimum xərclər tələb edən universal dizaynlı malların, xidmətlərin və obyektlərin (bu Konvensiyanın 2-ci maddəsində müəyyən olunan) tədqiqatını və konstruktor nöqtəyi-nəzərindən işlənilib hazırlanmasını həyata keçirmək və həvəsləndirmək, onların müyəssərliyinə və istifadəsinə kömək etmək, habelə standartların və əsas istiqamətlərin işlənilib hazırlanması zamanı universal dizayn ideyasını irəli sürmək;

g) habelə ilk növbədə bahalı olmayan texnologiyalara diqqət yetirməklə, əlillər üçün uyğun olan informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, sürətli hərəkəti asanlaşdıran vasitələr, qurğular və köməkçi texnologiyalar da daxil olmaqla, yeni texnologiyalarla bağlı tədqiqat və konstruktor işləri aparmaq və ya buna həvəsləndirmək, müyəssərliyinə və istifadəsinə kömək göstərmək;

h) sürətli hərəkəti asanlaşdıran vasitələr, qurğular və köməkçi texnologiyalar, o cümlədən yeni texnologiyalar, habelə yardımın digər formaları, köməkçi xidmətlər və obyektlər haqqında mümkün informasiyaları əlillərə vermək;

i) bu Konvensiyada tanınan hüquqlarla təminat verilən yardım və xidmətlərin təqdim edilməsini təkmilləşdirmək üçün əlillərlə işləyən mütəxəssislərə və heyətə bu hüquqlarla bağlı təlim keçilməsini təşviq etmək.

2. İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlara gəldikdə isə, hər bir iştirakçı-dövlət malik olduğu resurslardan maksimum istifadə etməklə, zərurət olduqda isə beynəlxalq əməkdaşlığa can atmaqla, bu Konvensiyada formulə olunmuş və beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq bilavasitə tətbiq olunan öhdəliklərə xələl gətirmədən bu hüquqların tam həyata keçirilməsinə tədricən nail olmaq üçün tədbirlər görməlidir.

3. Bu Konvensiyanın həyata keçirilməsinə yönələn qanunvericiliyin və strategiyaların işlənilib hazırlanması və tətbiqi və əlillərə dair məsələlər üzrə qərarlar qəbul olunmasının digər prosesləri zamanı iştirakçı-dövlətlər əlil uşaqlar da daxil olmaqla əlillərlə sıx məsləhətləşir və onları təmsil edən təşkilatlar vasitəsilə onları fəal şəkildə cəlb edirlər.

4. Bu Konvensiyada heç bir məsələ iştirakçı-dövlətlərin qanunlarında və ya bu dövlətdə qüvvədə olan beynəlxalq hüquq normalarında əks olunan və əlillərin hüquqlarının realizəsinə daha çox kömək edən hər hansı müddəalara toxunmur. Bu Konvensiyada bu cür hüquq və azadlıqların tanınmaması və ya onların daha az həcmdə tanınması bəhanəsi ilə bu Konvensiyanın iştirakçısı olan hər hansı dövlətdə qanunlara, konvensiyalara, qaydalara və ya adətlərə əsasən tanınan və ya mövcud olan hər hansı insan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının hər hansı şəkildə məhdudlaşdırılmasına və ya azaldılmasına yol verilmir.

5. Bu Konvensiyanın müddəaları hər hansı məhdudiyyət və ya istisnalar olmadan federativ dövlətlərin bütün ərazisinə şamil olunur.

Maddə 5

Bərabərlik və ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi

1. İştirakçı-dövlətlər bütün şəxslərin qanun qarşısında və qanuna əsasən bərabər olduğunu və hər hansı ayrı-seçkiliyə yol verilmədən qanunla bərabər səviyyədə müdafiə olunmaq və ondan bərabər istifadə etmək hüquqlarına malik olduqlarını tanıyırlar.

2. İştirakçı-dövlətlər əlillik əlaməti üzrə istənilən ayrı-seçkiliyi qadağan edir və əlillərin istənilən zəmində ayrı-seçkilikdən bərabər və səmərəli hüquqi müdafiəsinə təminat verirlər.

3. Bərabərliyin təşviqi və ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması üçün iştirakçı-dövlətlər əğlabatan uyğunlaşmanın təmin olunmasına doğru bütün lazımi addımları atırlar.

4. Əlilliyi olan şəxslərin faktiki bərabərliyinin sürətləndirilməsi və ya buna nail olunması üçün zəruri olan konkret

tədbirlər bu Konvensiyanın mənasına görə ayrı-seçkilik hesab olunmur.

Maddə 6

Əlil qadınlar

1. İştirakçı-dövlətlər əlil qadın və qızların çoxsaylı ayrı-seçkiliyə məruz qaldığını etiraf edir və bununla əlaqədar olaraq onların bütün insan hüquqlarını və əsas azadlıqlarını tam və bərabər həyata keçirməsini təmin etmək üçün tədbirlər görürlər.

2. İştirakçı-dövlətlər qadınların bu Konvensiyada əksini tapan insan hüquqlarını və əsas azadlıqlarını həyata keçirməsinə və realizə etməsinə zəmanət vermək məqsədilə onların hərtərəfli inkişafının təmin olunması, vəziyyətlərinin yaxşılaşdırılması və hüquq və imkanlarının genişləndirilməsi üçün bütün lazımı tədbirləri görürlər.

Maddə 7

Əlil uşaqlar

1. İştirakçı-dövlətlər əlil uşaqların digər uşaqlarla bərabər səviyyədə bütün insan hüquqlarını və əsas azadlıqlarını tam həyata keçirməsini təmin etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görürlər.

2. Əlil uşaqlara münasibətdə bütün hərəkətlər zamanı, ilk növbədə, uşaqların ali maraqlarına diqqət ayrılır.

3. İştirakçı-dövlətlər əlil uşaqların, digər uşaqlarla bərabər səviyyədə, onları maraqlandıran məsələlərlə bağlı onların yaşına və yetkinlik səviyyəsinə uyğun olan fikirlərini sərbəst ifadə etmələrini və bu hüquqların realizəsi üçün əlilliyinə və yaşına uyğun yardım almalarını təmin edirlər.

Maddə 8

Maarifləndirici-tərbiyəvi iş

1. İştirakçı-dövlətlər aşağıdakılara nail olmaq üçün təxirəsalınmaz, səmərəli və lazımı tədbirlər görməyi öhdələrinə götürürlər:

a) ailə səviyyəsində maarifləndirmə də daxil olmaqla,

bütün cəmiyyətin əlillik məsələlərində maariflənməsini yüksəltmək və əlillərin hüquqlarına və ləyaqətinə hörmət olunmasını möhkəmləndirmək;

b) həyatın bütün sahələrində cinsi mənsubiyyət və yaş zəminində baş verənlər də daxil olmaqla, əlillərə münasibətdə stereotiplərlə, mövhumatla və zərərli adətlərlə mübarizə aparmaq;

c) əlillərin potensialını və töhfəsini təbliğ etmək.

2. Bu məqsədlə görülməli tədbirlərə aşağıdakılar daxildir:

a) aşağıdakılara yönəlmiş səmərəli ictimai-maarifləndirmə tədbirlərinin genişləndirilməsi və aparılması:

i) əlillərin hüquqlarına hörmət olunmasının tərbiyə olunması;

ii) əlillər haqqında müsbət təsəvvürlərin təşviqi və onların cəmiyyət tərəfindən daha dərinlən başa düşülməsi;

iii) əlillərin vərdislərinin, ləyaqət və qabiliyyətlərinin, habelə onların iş yerində və əmək bazarında verdikləri töhfənin tanınmasına kömək göstərmək;

b) təhsil sisteminin bütün səviyyələrində, o cümlədən erkən yaşlardan başlayaraq bütün uşaqlarda əlillərin hüquqlarına hörmət edilməsinin tərbiyə olunması;

c) bütün kütləvi informasiya orqanlarının əlilləri bu Konvensiyanın məqsədlərinə uyğun obrazını yaratmağa həvəsləndirməsi;

d) əlillərə və onların hüquqlarına həsr edilən tərbiyəvi-tanışlıq proqramlarının inkişaf etdirilməsi.

Maddə 9

İstifadə imkanları

1. Əlillərə müstəqil həyat tərzi keçirmək və həyatın bütün aspektlərində hərtərəfli iştirak etmək imkanının yaradılması üçün iştirakçı-dövlətlər əlillərin, digərləri ilə bərabər səviyyədə, fiziki mühit, nəqliyyat, informasiya və rabitədən, o cümlədən informasiya-kommunikasiya texnologiyaları və sistemlərindən, habelə həm şəhər, həm də kənd rayonlarında əhaliyə açıq olan və ya ona təqdim olunan digər obyekt və xidmət-

lərdən istifadəsinin təmin olunması üçün zəruri tədbirlər görürlər. Bu imkanlardan istifadəyə əngəl olan maneə və baryerlərin aşkara çıxarılmasını və aradan qaldırılmasını əhatə edən bu tədbirlər xüsusən aşağıdakılara şamil edilməlidir:

a) məktəblər, yaşayış evləri, tibb müəssisələri və iş yerləri də daxil olmaqla, binalara, yollara, nəqliyyat və digər daxili və xarici obyektlərə;

b) elektron və təcili xidmətlər də daxil olmaqla, informasiya, kommunikasiya və digər xidmətlərə.

2. İştirakçı-dövlətlər həmçinin aşağıdakı məqsədlərlə lazımi tədbirlər görürlər:

a) əhaliyə açıq olan və ya ona təqdim olunan obyekt və xidmətlərdən istifadə imkanını nəzərdə tutan minimum standartları və rəhbər istiqamətləri işləyib-hazırlamaq, onları tətbiq etmək və onlara riayət olunmasına nəzarət etmək;

b) əhaliyə açıq olan və ya ona təqdim olunan obyekt və xidmətləri təklif edən özəl müəssisələrin əlillərin onlardan istifadə edə bilməsi üçün bütün cəhətləri nəzərə almalarını təmin etmək;

c) bütün cəlb olunan tərəflər üçün əlillərin qarşılaşdıqları müəssərlik problemləri üzrə təlimatlandırmanı təşkil etmək;

d) əhali üçün açıq olan binaları və digər obyektləri Brayl əlifbası ilə icra olunmuş işarələrlə asan oxunan və anlaşılqı formada təchiz etmək;

e) əhali üçün açıq olan binaları və digər obyektləri onlardan istifadə edilməsi imkanını asanlaşdırmaq üçün xidmətçilərin və vasitəçilərin, o cümlədən bələdçilərin, qiraətçilərin və peşəkar lal-kar tərcüməçilərinin müxtəlif növ xidmətləri ilə təmin etmək;

f) əlillərin informasiyaya çıxış imkanını təmin etmək üçün onlara kömək və dəstək göstərilməsinin digər lazımi formalarını inkişaf etdirmək;

g) əlillərin, İnternet də daxil olmaqla, yeni informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etməsini həvəsləndirmək;

h) qabaqcadan da əldə edilməsi mümkün olan informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının və sistemlərinin, onlardan istifadə imkanlarının minimum xərcə başa gəlməsinin layihələndirilməsini, işlənilib-hazırlanmasını, istehsalını və yayılmasını həvəsləndirmək.

Maddə 10

Yaşamaq hüququ

İştirakçı-dövlətlər bir daha hər bir insanın yaşamaq hüququ kimi ayrılmaz hüququnu təsdiq edir və əlillərin bu hüququ digərləri ilə bərabər səviyyədə səmərəli həyata keçirməsini təmin etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görürlər.

Maddə 11

Risk vəziyyətləri və fəvqəladə humanitar vəziyyətlər

İştirakçı-dövlətlər beynəlxalq humanitar hüquq və insan hüquqlarına dair beynəlxalq hüquq da daxil olmaqla beynəlxalq hüquq üzrə öz öhdəliklərinə uyğun olaraq, silahlı münaqişələr, fəvqəladə humanitar vəziyyətlər və təbii fəlakətlər də daxil olmaqla risk vəziyyətlərində əlillərin müdafiəsinin və təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün bütün zəruri tədbirləri görürlər.

Maddə 12

Qanun qarşısında bərabərlik

1. İştirakçı-dövlətlər hər bir əlilin, harada olmasından asılı olmayaraq, bərabər hüquqi müdafiə hüququ olduğunu təsdiq edirlər.

2. İştirakçı-dövlətlər əlillərin həyatın bütün sahələrində digərləri ilə bərabər səviyyədə hüquq qabiliyyətinə malik olduğunu tanıyırlar.

3. İştirakçı-dövlətlər əlillərin öz hüquq qabiliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı lazım gələ bilən dəstəyi onların əldə edə bilmələri üçün zəruri tədbirlər görürlər.

4. İştirakçı-dövlətlər hüquq qabiliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı bütün tədbirlərin, insan hüquqlarına dair beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq, sui-istifadə hallarının qarşısını almaq üçün lazımı və səmərəli təminatları nəzərdə tutmasını təmin edirlər. Bu cür təminatlar hüquq qabiliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı tədbirlərin şəxsin hüquqlarına, iradəsinə və seçimlərinə hörmət edilməsinə yönəlməsini, maraqların münaqişəsindən və yersiz təsirdən azad olmasını, bu şəxsin şəraitinə mütənasib olmasını və onlara uyğun qurulmasını, mümkün qədər qısa müddət ərzində tətbiq edilməsini və müntəzəm olaraq səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz orqan və ya məhkəmə instansiyası tərəfindən yoxlanmasını təmin etməlidir. Bu təminatlar bu cür tədbirlərin həmin şəxsin hüquq və maraqlarına toxunduğu dərəcədə olmalıdır.

5. İştirakçı-dövlətlər bu maddənin müddəalarını nəzərə alaraq əlillərin əmlaka sahibliyinə və onun vəsiyyət edilməsinə, şəxsi maliyyə işlərinin idarə olunmasına, habelə bank ssudalarını, ipoteka kreditlərini və maliyyə kreditləşdirilməsinin digər formalarını bərabər şəraitdə əldə etməsinə bərabər hüquqlarının təmin olunması üçün bütün zəruri və səmərəli tədbirləri görür və əlillərin öz əmlakından özbaşına məhrum edilməməsinə təmin edirlər.

Maddə 13

Ədalət mühakiməsinin təmin olunması

1. İştirakçı-dövlətlər ədalət mühakiməsini əlillərə digərləri ilə bərabər səviyyədə təmin edir, o cümlədən ibtidai istintaqın təhqiqat və digər mərhələləri də daxil olmaqla, hüquqi prosesin bütün mərhələlərində birbaşa və dolayı iştirakçıların, o cümlədən şahidlərin öz səmərəli rolunu yerinə yetirməsini asanlaşdıran prosessual və yaşa uyğun düzəlişlər nəzərdə tutur-lar.

2. Əlilliyi olan şəxslərin ədalət mühakiməsindən səmərəli istifadə etmələrinə imkan yaratmaq üçün iştirakçı-dövlətlər ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi sferasında, o cümlə-

dən polis və penitensiar sistemdə işləyən şəxslərin lazımı qaydada təlim keçməsinə yardım göstərilir.

Maddə 14

Azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq

1. İştirakçı-dövlətlər əlillərin digərləri ilə bərabər səviyyədə:

a) azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququndan istifadə etməsini;

b) azadlıqdan qanunsuz və ya özbaşına məhrum edilməməsini və istənilən azadlıqdan məhrumetmənin qanuna uyğun olmasını, əlilliyin isə heç bir halda azadlıqdan məhrum edilmək üçün əsas olmamasını təmin edirlər.

2. İştirakçı-dövlətlər əlillərin hər hansı bir prosedur əsasında azadlıqdan məhrum edildiyi halda, onların insan hüquqlarına dair beynəlxalq hüquqa uyğun təminatlardan digər şəxslərlə bərabər səviyyədə istifadə etməsinə və onlarla rəftarın bu Konvensiyanın məqsəd və prinsiplərinə uyğun olmasına, o cümlədən ağlabatan uyğunlaşmanın təmin edilməsinə təminat verirlər.

Maddə 15

İşgəncələrdən və qəddar, qeyri-insani və ya insan ləyaqətini alçaldan rəftar və cəza növlərindən azadolma

1. Heç kəs işgəncələrə və qəddar, qeyri-insani və ya insan ləyaqətini alçaldan rəftar və cəzaya məruz qalmamalıdır. O cümlədən, heç bir şəxsin üzərində onun sərbəst razılığı olmadan tibbi və ya elmi təcrübələr keçirilməməlidir.

2. İştirakçı-dövlətlər digərləri ilə yanaşı, əlillərin də işgəncələrə və qəddar, qeyri-insani və ya insan ləyaqətini alçaldan rəftar və cəzalara məruz qalmaması üçün bütün səmərəli qanunverici, inzibati, məhkəmə və ya digər tədbirləri görürlər.

Maddə 16

İstismardan, zorakılıqdan və təhqirdən azad olma

1. İştirakçı-dövlətlər əlillərin həm evdə, həm də evdən

kənarda istismarın, zorakılığın və təhqirin bütün formalarından, o cümlədən bunların gender səbəbli aspektlərindən müdafiəsi üçün bütün zəruri qanunverici, inzibati, sosial, maarifləndirici və digər tədbirləri görürlər.

2. İştirakçı-dövlətlər, habelə əlillərə, onların ailələrinə və əlillərə qulluq edən şəxslərə yaş-cins spesifikliyi nəzərə alınmaqla kömək və dəstək göstərilməsinin uyğun formalarını təmin edərək, o cümlədən istismarın, zorakılığın və təhqirin təzahürlərindən yayınmaq, onları müəyyən etmək və onlar barədə məlumat vermək məsələləri barədə maarifləndirmə yolu ilə istismarın, zorakılığın və təhqirin bütün formalarının qarşısının alınması üçün bütün zəruri tədbirləri görürlər. İştirakçı-dövlətlər təmin edirlər ki, müdafiənin təmin olunması üzrə xidmətlər yaş-cins spesifikliyi və əlillik faktoru nəzərə alınmaqla göstərsin.

3. İstismarın, zorakılığın və təhqirin bütün formalarının təzahürünün qarşısını almağa can ataraq iştirakçı-dövlətlər əlillərə xidmət göstərilməsi üçün nəzərdə tutulmuş bütün təsisatların və proqramların müstəqil orqanların səmərəli müşahidəsi altında olmasını təmin edirlər.

4. İştirakçı-dövlətlər istismarın, zorakılığın və təhqirin istənilən formasının qurbanı olmuş əlillərin fiziki, koqnitiv və psixoloji bərpasına, reabilitasiyasına və sosial reinteqrasiyasına kömək göstərmək üçün bütün zəruri tədbirləri görür, o cümlədən müdafiənin təqdim olunması üzrə xidmətlər göstərilir. Bu cür bərpa və reinteqrasiya müvafiq şəxsin sağlamlığının, rifahının, özünə hörmətinin, ləyaqətinin və müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsinə kömək edən şəraitdə baş verir və yaş-cins spesifikliyi ilə şərtlənən ehtiyaclar nəzərə alınmaqla həyata keçirilir.

5. İştirakçı-dövlətlər əlillərə münasibətdə istismar, zorakılıq və təhqir hallarının aşkar olunması, təhqiqatı və lazımi hallarda təqibinin təmin edilməsi üçün səmərəli qanunvericilik və strategiyalar, o cümlədən qadın və uşaqlarla bağlı qanunvericilik və strategiyalar qəbul edirlər.

Maddə 17

Şəxsi bütövlüyün qorunması

Hər bir əlil onun fiziki və psixi bütövlüyünə başqa şəxslərlə bərabər səviyyədə hörmət olunması hüququna malikdir.

Maddə 18

Yerdəyişmə azadlığı və vətəndaşlıq

1. İştirakçı-dövlətlər əlillərin, başqa şəxslərlə bərabər səviyyədə yerdəyişmə azadlığı, yaşayış yerini və vətəndaşlığı seçmək azadlığı hüququnu tanıyır, habelə təmin edirlər ki, əlillər:

a) vətəndaşlıq əldə etmək və ya vətəndaşlığı dəyişmək hüquqlarına malik olsunlar və qeyri-ixtiyari surətdə, yaxud əlillik səbəbindən öz vətəndaşlığından məhrum olmasınlar;

b) onların vətəndaşlığını təsdiq edən sənədləri və ya onların şəxsiyyətini təsdiq edən digər sənədləri almaq, bu cür sənədlərə malik olmaq, onlardan və ya yerdəyişmə azadlığı hüququnun həyata keçirilməsinin asanlaşdırılması üçün zəruri ola bilən müvafiq prosedurlardan, məsələn, immiqrasiya prosedurlarından istifadə etmək imkanından əlillik səbəbindən məhrum olmasınlar;

c) istənilən ölkəni, o cümlədən öz ölkəsini sərbəst şəkildə tərk etmək hüququna malik olsunlar;

d) öz ölkəsinə qayıtmaq hüququndan qeyri-ixtiyari olaraq və ya əlillik səbəbindən məhrum olmasınlar.

2. əlil uşaqlar anadan olduqdan dərhal sonra qeydiyyatı alınır və həmin andan onlara ad qoyulması və vətəndaşlıq əldə etmək hüquqlarına, habelə mümkün dərəcədə, öz valideynlərini tanımaq və onların qayğısından istifadə etmək hüququna malikdirlər.

Maddə 19

Müstəqil həyat tərzini və yerli icmaya cəlb olunma

Bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər bütün əlillərin, digər insanlarla bərabər səviyyədə seçim variantı olmaq

la, daimi yaşayış yerlərində yaşamaq hüququnu tanıyır və onların bu hüququnun tam həyata keçirilməsinə və yerli icmalara tam daxil və cəlb olunmasına kömək etmək, habelə aşağıdakıları təmin etmək üçün səmərəli və lazımi tədbirlər görürlər ki:

a) əlillər digər insanlarla bərabər səviyyədə öz yaşayış yerini, harada və kiminlə yaşamağı seçmək imkanına malik olsunlar və hansısa bir yaşayış yerində yaşamağa məcbur olmasınlar;

b) əlillər, yerli icmada həyatının dəstəklənməsi və ona daxil olmaq üçün zəruri olan fərdi yardımlar da daxil olmaqla, yerli icmanın bazasında evdə, yaşayış yeri üzrə göstərilən müxtəlif növ xidmətlərdən və digər köməkçi xidmətlərdən istifadə etmək imkanına malik olsunlar, habelə onların yerli icmadan təcrid olunmasına və ya sequeqasiyasına yol verilməsin;

c) ümumilikdə bütün əhali üçün nəzərdə tutulan xidmətlərdən və kollektiv istifadə obyektlərindən əlillərin də bərabər dərəcədə istifadə imkanı olsun və bu, onların ehtiyaclarına cavab versin.

Maddə 20

Fərdi hərəkət etmək imkanı

İştirakçı-dövlətlər əlillərin maksimal dərəcədə müstəqil fərdi hərəkət etmək imkanlarını təmin etmək üçün, o cümlədən aşağıdakı yollarla səmərəli tədbirlər görürlər:

a) əlillərin özlərinin seçdikləri üsullarla, seçdikləri vaxtda və münasib qiymətlə fərdi hərəkət etmələrinə kömək göstərilməsi;

b) əlillərin hərəkəti asanlaşdıran keyfiyyətli vasitələri, qurğuları, yardımçı texnologiyaları, köməkçi və vasitəçilərin xidmətlərini, o cümlədən münasib qiymətlə olması şərtilə əldə etmək imkanının asanlaşdırılması;

c) əlillərə və onlarla işləyən kadrlara hərəkət vərdişlərinin öyrədilməsi;

d) hərəkəti asanlaşdıran vasitələrin, qurğuların, yardım-

çı texnologiyaların istehsalı ilə məşğul olan müəssisələri əlillərin hərəkətinin bütün aspektlərinin nəzərə alınmasına diqqət yetirməyə təşviq etmək.

Maddə 21

Fikir və əqidələrin sərbəst ifadə olunması və informasiyadan istifadə imkanları

İştirakçı-dövlətlər əlillərin, başqaları ilə bu Konvensiyanın 2-ci maddəsində müəyyən olunan bütün ünsiyyət formalarından öz seçimlərinə uyğun istifadə etməklə, başqaları ilə bərabər səviyyədə informasiya və ideyaları axtarmaq, əldə etmək və yaymaq azadlığı da daxil olmaqla, öz fikir və etiqadlarını sərbəst ifadə etmək hüququndan istifadə edə bilməsi üçün, aşağıdakılar da daxil olmaqla, bütün lazımi tədbirləri görürlər:

a) əlillərin, geniş kütlə üçün nəzərdə tutulmuş informasiyalarla, əlilliyin müxtəlif formalarını nəzərə alan texnologiyalardan istifadə etməklə vaxtında və əlavə haqq almadan təchiz olunması;

b) jest dillərinin, Brayl əlifbasının, əlillərin seçiminə uyğun gücləndirici və alternativ ünsiyyət üsullarının və ünsiyyətin bütün digər mümkün üsullarının, metod və formatlarının rəsmi münasibətlərdə qəbul olunması və istifadəsinə kömək göstərilməsi;

c) geniş kütləyə xidmətlər göstərən, o cümlədən İnternet vasitəsilə xidmətlər göstərən özəl müəssisələrin əlillər üçün məqbul və yararlı formatlarda informasiya və xidmətlər təqdim etməsinin təşviq olunması;

d) kütləvi informasiya vasitələrinin, o cümlədən internet vasitəsilə məlumat təqdim edənlərin öz xidmətlərini əlillər üçün yararlı formaya çevirməsinin təşviq olunması;

e) jest dilindən istifadənin tanınması və həvəsləndirilməsi.

Maddə 22

Şəxsi həyatın toxunulmazlığı

1. Yaşayış yerindən və mənzil şəraitindən asılı olmaya-raq heç bir əlil onun şəxsi həyatının, ailəsinin, mənzilinin və ya

yazışmalarının və digər ünsiyyət formalarının toxunulmazlığına özbaşına və ya qanunsuz qəsd olunmasına, yaxud onun şərəf və ləyaqətinə xələl gətirilməsinə məruz qalmamalıdır. Əlillər bu cür qəsd və hücumlardan qanunla müdafiə olunmaq hüququna malikdirlər.

2. İştirakçı-dövlətlər əlillərin şəxsiyyəti, sağlamlığı və reabilitasiyası haqqında məlumatların məxfiliyini, digər şəxslərlə bərabər səviyyədə mühafizə edirlər.

Maddə 23

Evə və ailəyə hörmət

1. İştirakçı-dövlətlər əlillərə münasibətdə nikah, ailə, atalıq, analıq hüququ və şəxsi münasibətlərə dair bütün məsələlər üzrə ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması üçün səmərəli və lazımi tədbirlər görür və aşağıdakılara nail olmağa can atırlar:

a) nikah yaşına çatmış nikaha daxil olan bütün əlillərin azad və tam razılığı əsasında nikaha daxil olmaq və ailə qurmaq hüquqlarının tanınması;

b) əlillərin uşaqlarının sayı və onların doğulması arasındakı intervalla bağlı azad və məsuliyyətli qərar qəbul etmək, habelə ailənin reproduktiv davranışı və planlaşdırılması məsələlərində müvafiq yaşa uyğun məlumatları və maarifləndirməni əldə etmək hüquqlarının və onlara bu hüquqların həyata keçirilməsinə imkan verən vasitələrin təqdim olunması hüquqlarının tanınması;

c) əlil uşaqlar da daxil olmaqla, əlillərin öz təbii artım qabiliyyətini saxlaması.

2. İştirakçı-dövlətlər əlillərin qəyyumluğa, himayəçiliyə, övladlığa götürülməyə və digər analogi institutlara münasibətdə - bu anlayışlar qanunvericilikdə olduqda - hüquq və vəzifələrini təmin edirlər; bütün hallarda uşağın ali maraqları birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir. İştirakçı-dövlətlər əlillərin öz uşaqlarını tərbiyə etmək üzrə vəzifələrini yerinə yetirməsində lazımi yardım göstərirlər.

3. İştirakçı-dövlətlər əlil uşaqların ailə həyatı ilə bağlı bərabər hüquqa malik olmalarını təmin edirlər. Bu hüquqların həyata keçirilməsi və əlil uşaqların gizlədilməsinə, onların atılmasına, onlara baxmaqdan yayınmağa və onların təcrid olunmasına yol verməmək üçün iştirakçı-dövlətlər əlil uşaqları və onların ailələrini lap əvvəldən hərtərəfli məlumat, xidmət və dəstəklə təmin etməyi öhdələrinə götürürlər.

4. İştirakçı-dövlətlər, məhkəmənin nəzarət etdiyi səlahiyyətli orqanların qüvvədə olan qanunlara və prosedurlara uyğun olaraq bu cür ayrılmanın uşağın ali maraqları üçün zəruri olduğunu müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla, əlil uşaqların valideynlərinin onların iradəsinə zidd olaraq ayrılmaclarını təmin edirlər. Uşağın özünün və ya onun valideynlərindən birinin və ya hər ikisinin əlil olması səbəbindən heç bir halda uşaq valideynlərindən ayrılı bilməz.

5. İştirakçı-dövlətlər, yaxın qohumlar əlil uşağa baxa bilmədikdə, daha uzaq qohumların cəlb olunması hesabına alternativ qayğı göstərilməsini təşkil etmək, bu cür imkan olmadıqda isə - uşağın yerli icmada yaşaması üçün ailə şəraitinin yaradılmasını öhdələrinə götürürlər.

Maddə 24

Təhsil

1. İştirakçı-dövlətlər əlillərin təhsil almaq hüququnu tanıyırlar. Bu hüququn ayrı-seçkiliyə yol vermədən və imkanların bərabərliyi əsasında həyata keçirilməsi üçün iştirakçı-dövlətlər bütün səviyyələrdə əlilin bütün həyatı boyu inklüziv təhsili və təlimi təmin edir və bu zaman aşağıdakılara çalışırlar:

a) insan potensialının, eləcə də ləyaqət və özünə hörmət hisslərinin tam inkişafına, insan hüquqlarına, əsas azadlıqlarına və insan müxtəlifliyinə hörmətin gücləndirilməsinə;

b) əlillərin şəxsiyyətinin, fərdi istedad və yaradıcılığının, habelə onların əqli və fiziki qabiliyyətlərinin tam həcmdə inkişafına;

c) əlillərə azad cəmiyyətin həyatında səmərəli iştirak etmək imkanlarının verilməsinə.

2. İştirakçı-dövlətlər bu hüququn həyata keçirilməsi zamanı aşağıdakıları təmin edirlər:

a) əlillər, əlillik səbəbinə görə təhsildən, əlil uşaqlar isə pulsuz ibtidai və orta təhsildən kənarlaşdırılmasınlar;

b) əlillər öz yaşayış yerlərində digərləri ilə bərabər səviyyədə inklüziv, keyfiyyətli və pulsuz ibtidai və orta təhsil almaq imkanlarına malik olsunlar;

c) fərdi tələbatı nəzərə alan vasitələrlə təchiz olunsunlar;

d) əlillər, təhsil sistemində effektiv tədrisi yüngülləşdirmək üçün tələb olunan yardımı alsınlar;

e) biliklərin mənimsənilməsinə tam şərait yaratmaq məqsədilə biliklərin və sosial inkişafın mənimsənilməsinə maksimum kömək edən şəraitdə səmərəli tədbirlər görülməsini təmin etsinlər.

3. İştirakçı-dövlətlər əlillərə həyatı və sosial vərdişləri mənimsəmək imkanını yaradırlar ki, bu da onların, təhsil prosesində və cəmiyyətin həyatında tam və bərabər iştirak etmələrini asanlaşdırır. İştirakçı-dövlətlər bu istiqamətdə lazımi tədbirlər görür, o cümlədən:

a) Brayl əlifbasının, alternativ şriftlərin, o cümlədən də ünsiyyətin alternativ metodlarının, üsullarının və formatlarının, eləcə də səmtləşmə və mobillik vərdişlərinin mənimsənilməsinə şərait yaratmaqla yanaşı, həmyaşıdlar tərəfindən dəstəklənməsinə və hamilik üçün şərait yaradırlar;

b) jest dilinin mənimsənilməsinə və karların dil xüsusiyyətlərinin həvəsləndirilməsinə şərait yaradırlar;

c) kor, kar və kar-kor olan əlillərin, o cümlədən əlil uşaqların təhsilinin onlar üçün uyğun gələn dil və metodlarla həyata keçirilməsini təmin edirlər.

4. İştirakçı-dövlətlər bu hüququn həyata keçirilməsini təmin etmək üçün müəllimlərin, eləcə də Brayl əlifbasını, jest dilini bilən əlil müəllimlərin bu işə cəlb olunması və tədrisin

bütün səviyyələrində çalışan mütəxəssislərin və xidmət heyətinin təhsili üçün lazımi tədbirlər görürlər. Bu cür tədris, əlillik problemi baxımından təhsil prosesini əhatə edərək, əlillərə yardımın göstərilməsi istiqamətində gücləndirici alternativ metodlardan, ünsiyyət üsulları və formatlarından, tədris metodikası və materiallardan istifadəni əhatə edir.

5. İştirakçı-dövlətlər əlillərin ümumi ali təhsilə, peşəkar tədris prosesinə, böyüklər üçün təhsilə və bütün həyatı boyu tədrisə heç bir ayrı-seçkilik olmadan digər şəxslərlə birlikdə cəlb olunmasını təmin edir. Bu məqsədlə iştirakçı-dövlətlər əlillərə lazımi vəsaitlərin təqdim olunması qayğısına da qalırlar.

Maddə 25

Sağlamlıq

İştirakçı-dövlətlər əlillərin əlillik əlaməti üzrə heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilmədən, mümkün olan ən yüksək sağlamlıq səviyyəsinə malik olmaq hüququnu tanıyırlar. İştirakçı-dövlətlər əlillərin gender xüsusiyyətlərini, eləcə də sağlamlığa görə reabilitasiya imkanlarını nəzərə almaqla, səhiyyə xidmətlərindən istifadə etmələrini təmin etmək üçün bütün lazımi tədbirləri görürlər. Xüsusilə də iştirakçı-dövlətlər:

a) digər şəxslərlə bərabər, əlillərə sağlamlığın mühafizəsi ilə bağlı təmənnasız və ya ucuz xidmətlərin keyfiyyətini və səviyyəsini seçmək imkanı verərək dövlətin əhali üçün müəyyən etdiyi səhiyyə proqramları çərçivəsində onların reproduktiv və seksual sağlamlığı sahəsində problemlərini də həll etməyə can atırlar;

b) əlillərə, əlillik nəticəsində yaranan fiziki problemlərin aradan qaldırılması üçün zəruri olan səhiyyə xidmətlərini təqdim edirlər; buraya erkən diaqnostika, lazımi hallarda işə korreksiya və xidmətlər, xüsusən də uşaqlar və yaşlılar arasında əliliyi minimuma endirmək kimi xidmətlər də daxil olur;

c) bu xidmətləri səhiyyə sahəsində bu insanların yaşayış məntəqələrinə daha yaxın yerlərdə, o cümlədən kənd rayonlarında təşkil edirlər;

d) səhiyyə mütəxəssislərinin əlillərə, digər şəxslərlə bərabər keyfiyyətdə xidmətlər təklif etmələrini tələb edirlər. Bu, eyni zamanda sərbəst və məlumatlı razılıq əsasında həyata keçirilməli olub, dövlət və özəl səhiyyə üçün etik standartların qəbulu və tədrisi sayəsində insan hüquqları, şərəf və ləyaqəti, əlillərin sərbəstliyi və ehtiyacları haqqında məlumatların əldə olunmasını əhatə etməlidir;

e) tibbi sığortanın və həyat sığortasının təmin olunması zamanı əlillərə qarşı ayrı-seçkilik hallarını qadağan edirlər. Həyat sığortası milli qanunvericilikdə təsbit olunduqda, bunun ədalətli və əqlabatan əsaslarla təmin edilməsini nəzərdə tuturlar;

f) səhiyyə xidmətləri göstərməkdən, yaxud bu sahədə qida və maye təminatından əlilliyə görə imtina edilməsinə yol verilmir.

Maddə 26

Abilitasiya və reabilitasiya

1. İştirakçı-dövlətlər, o cümlədən, digər əlillərin dəstəyi ilə, əlillərə maksimum müstəqilliyə, tam fiziki, əqli, sosial və peşəkar qabiliyyətlərə nail olmaq və bunları qoruyub saxlamaq imkanı vermək və onları həyatın bütün sahələrinə cəlb etmək istiqamətində əməli tədbirlər görürlər. Bu məqsədlə iştirakçı-dövlətlər kompleks abilitasiya və reabilitasiya xidmətləri proqramlarını, xüsusilə də təhsil, səhiyyə, məşğulluq və sosial xidmət sahəsində elə təşkil edir, möhkəmləndirir və genişləndirirlər ki, bu xidmətlər və proqramlar:

a) mümkün qədər daha tez həyata keçirilməyə başlansın, fərdin ehtiyaclarının və güclü tərəflərinin çoxsahəli şəkildə qiymətləndirilməsinə imkan yaratsın;

b) yerli icmaya və cəmiyyət həyatının bütün sahələrinə cəlb olunmağa və qoşulmağa yardım göstərərək könüllü xarakter daşıyıb əlillərin daimi yaşadıqları yerlərdə, o cümlədən kənd yerlərində müyəssər olsun.

2. İştirakçı-dövlətlər abilitasiya və reabilitasiya xidmətləri sahəsində işləyən xidmət heyətinin və mütəxəssislərin

ilkin və sonrakı təhsilinin inkişafına şərait yaradırlar.

3. İştirakçı-dövlətlər əlillər üçün nəzərdə tutulmuş və onların abilitasiyası və reabilitasiyasına aid assistiv qurğuların və texnologiyaların olmasını, onlara bələdliyi və onlardan istifadəni təşviq edirlər.

Maddə 27

Əmək və məşğulluq

1. İştirakçı-dövlətlər digər şəxslərlə bərabər, əlillərin əmək hüququnu tanıyırlar; bu hüquq əmək bazarının və istehsalat mühitinin əlillər üçün açıq, inklüziv və əlverişli şəraitdə əlilin sərbəst seçdiyi və ya razılıq verdiyi əməyi ilə özünü təmin etmək hüququnu ehtiva edir. İştirakçı-dövlətlər, həmçinin əmək fəaliyyəti zamanı istehsalat zədəsi almış əlillər də daxil olmaqla, zəruri tədbirlərin, o cümlədən qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada, tədbirlərin görülməsi vasitəsilə əmək hüququnun həyata keçirilməsini aşağıda göstərilən məqsədlər üçün təmin edir və həvəsləndirirlər:

a) işə qəbul, məşğulluq, işin qorunması, xidməti vəzifədə irəliləmə, təhlükəsiz və sağlam əmək şəraiti də daxil olmaqla məşğulluq növləri ilə bağlı bütün məsələlərə münasibətdə əlillik əlaməti üzrə ayrı-seçkiliyin qadağan olunması;

b) əlillərin ədalətli və əlverişli əmək şəraiti, o cümlədən bərabər şərait və eyni dəyərli əməyə görə bərabər mükafatlandırılma, təhlükəsiz və sağlam əmək şəraiti, o cümlədən sataşma hallarından müdafiə və şikayətlərin təmin edilməsi hüquqlarının digər şəxslərlə bərabər qorunması;

c) əlillərin əmək və həmkarlar təşkilatı ilə bağlı hüquqlarını digər şəxslərlə bərabər həyata keçirə bilməsinin təmin edilməsi;

d) əlillərə ümumi texniki və peşəyönümlü proqramlara, işədüzlətmə xidmətlərinə və peşəkar, fasiləsiz təhsil prosesinə qoşulmaq imkanının verilməsi;

e) əmək bazarında əlillərin işlə təminatı, xidməti vəzi-

fəadə irəliləmə imkanlarının genişləndirilməsi, eləcə də işin ax-
tarılması, tapılması, saxlanması və bərpasında onlara yardım
göstərilməsi;

f) fərdi əmək fəaliyyəti, sahibkarlıq, kooperativlərin in-
kişaf etdirilməsi və şəxsi işin təşkili üçün imkanların genişlən-
dirilməsi;

g) əlillərin dövlət sektorunda işə qəbul edilməsi;

h) pozitiv fəaliyyət proqramları, stimulyə və digər tədbir-
lərdən ibarət ola bilən zəruri strategiya və tədbirlərin köməyi ilə
əlillərin özəl sektorda işə qəbul edilməsinin stimullaşdırılması;

i) əlillərin iş yerində səmərəli vasitələrlə təmin edilməsi;

j) açıq əmək bazarı şəraitində əlillər tərəfindən iş təc-
rübəsinin mənimsənilməsinin həvəsləndirilməsi;

k) əlillər üçün peşəkar və ixtisas reabilitasiyası, iş yer-
lərinin qorunması və işə qaytarılma üzrə proqramların təşviqi.

2. İştirakçı-dövlətlər əlillərin qul kimi və ya asılı vəziy-
yətdə saxlanılmamasını və digər şəxslərlə bərabər, icbari və
məcburi əməkdən müdafiə olunmasını təmin edir.

Maddə 28

Qənaətbəxş həyat səviyyəsi və sosial müdafiə

1. İştirakçı-dövlətlər əlillərin və onların ailələrinin ye-
tərli qidalanma, geyim və yaşayış yeri daxil edilməklə qənaət-
bəxş həyat səviyyəsinə, həyat şəraitinin daim yaxşılaşdırılma-
sına olan hüququnu tanıyır və əlillik əlamətinə görə diskrimina-
siyaya yol vermədən bu hüququn təmin və təşviq edilməsi üçün
zəruri tədbirləri görür.

2. İştirakçı-dövlətlər əlillərin sosial müdafiə hüququnu
və əlillik əlamətinə görə diskriminasiyaya yol verilmədən on-
dan istifadə etmək hüququnu tanıyır və bu hüququn təmin və
təşviq edilməsi, o cümlədən aşağıdakılar üçün zəruri tədbirləri
görür:

a) əlillərin təmiz su, zəruri və ucuz xidmətlə, vasitələrlə
bərabər səviyyədə təmin olunmaları və əlilliklə bağlı ehtiyac-
larının ödənilməsi üçün digər köməyin göstərilməsi;

b) əlillərin, xüsusilə əlil qadınların, qızların və yaşlı insanların sosial müdafiə və yoxsulluğun miqyasının azadılması proqramlarından istifadə etmək imkanının təmin edilməsi;

c) yoxsulluq şəraitində yaşayan əlillərin və onların ailələrinin zəruri təhsil, məsləhət, maliyyə yardımı və müvəqqəti qəyyumluq xidməti kimi əlilliklə bağlı məsrəflərin dövlət tərəfindən qarşılanması imkanından istifadə etmək imkanının təmin edilməsi;

d) əlillərin dövlət mənzil proqramlarından istifadə etmək imkanının təmin edilməsi;

e) əlillərin pensiya müavinətlərindən və proqramlardan istifadə etmək imkanının təmin edilməsi.

Maddə 29

Siyasi və ictimai həyatda iştirak

İştirakçı-dövlətlər əlillərə siyasi hüquqlar verərək, bu hüquqlardan digər şəxslər ilə bərabər istifadə etmək imkanı yaradır və aşağıdakı öhdəlikləri üzərinə götürürlər:

a) əlillərə ictimai və siyasi həyatda, digər şəxslərlə bərabər, birbaşa və ya azad seçilmiş nümayəndələr vasitəsilə effektiv və geniş şəkildə iştirak etmək, o cümlədən səs vermək və seçilmək hüququnu, imkanını, aşağıda qeyd edilənləri nəzərə almaqla, təmin etmək:

i) səsvermə üçün prosedurların, otaqların və materialların anlama və istifadə üçün münasib, müyəssər və asan olmasının təminatı;

ii) əlillərin münasib olduqda köməkçi qurğuların və yeni texnologiyaların köməyi ilə hədə-qorxuya məruz qalmadan gizli səsvermədə və referendum prosesində iştirakı hüququnun və dövlət hakimiyyətinin bütün səviyyələrində hər hansı ictimai funksiyaları həyata keçirmək məqsədilə müəyyən vəzifə tutmaları üçün namizədliklərini irəli sürmək hüquqlarının müdafiə olunması;

iii) əlillərin sərbəst seçicilər kimi iradələrini bildirmək

imkanının və bu məqsədlə onların xahişinə əsasən, zəruri hallarda, səsvermə prosesində hər hansı bir nümayəndə tərəfindən onlara yardım göstərilməsinin təminatı;

b) əlillərin ayrı-seçkilik olmadan və digər şəxslər ilə bərabər qaydada dövlət işlərinin idarə olunmasında effektiv və hərtərəfli iştirak etmələrinə şəraitin yaradılmasına fəal yardım göstərmək və onların dövlət işlərində iştirakını, o cümlədən aşağıdakıları həvəsləndirmək:

i) fəaliyyəti ölkənin dövlət və siyasi həyatı ilə bağlı olan qeyri-hökumət təşkilatlarında və birliklərində, həmçinin siyasi partiyaların fəaliyyətində və onların idarəçiliyində iştirakını;

ii) əlilləri beynəlxalq, milli, regional və yerli səviyyələrdə təmsil etmək üçün əlillərin təşkilatının yaradılmasını və onların bu təşkilatlara qoşulmalarını.

Maddə 30

Mədəni həyatda iştirak, asudə vaxtın və istirahətin təşkili və idmanla məşğul olma

1. İştirakçı-dövlətlər əlillərin digər şəxslərlə bərabər mədəni həyatda iştirak etmək hüququnu tanıyır və bütün zəruri tədbirləri görürlər ki, əlillər:

a) münasib formatlarda sənət əsərlərindən istifadə edə bilsinlər;

b) münasib formatlarda televiziya proqramlarından, filmlərdən istifadə, teatr və digər mədəni tədbirlərdə iştirak edə bilsinlər;

c) teatr, muzey, kinoteatr, kitabxana və turizm xidmətləri kimi mədəni tədbir və xidmətlərdən yararlanma, həmçinin mümkün olduqca milli mədəni əhəmiyyət kəsb edən abidə və obyektlərə baxma imkanı əldə edə bilsinlər.

2. İştirakçı-dövlətlər yalnız əlillərin rifahı üçün deyil, həmçinin cəmiyyətin zənginləşdirilməsi naminə əlillərə yaradıcı, bədii və intellektual potensiallarını inkişaf etdirmək imkanını yaratmaq üçün bütün zəruri tədbirləri görür.

3. İştirakçı-dövlətlər beynəlxalq hüquqa müvafiq olaraq, əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması haqqında qanunların əlillərin mədəniyyət əsərlərindən istifadələrinə əsassız və ya diskriminasiya xarakterli maneə olmaması üçün bütün zəruri tədbirləri görür.

4. Əlillərin, jest dilləri və karların mədəniyyəti daxil olmaqla, xüsusi mədəni və dil özünəməxsusluğunun tanınmasına və dəstəklənməsinə digər şəxslərlə bərabər səviyyədə hüquqları vardır.

5. Əlillərə digər şəxslərlə bərabər asudə və istirahət vaxtını keçirmək və idman tədbirlərində iştirak etmək imkanının verilməsi üçün iştirakçı-dövlətlər aşağıdakı məqsədlər üçün zəruri tədbirləri görürlər:

a) əlillərin bütün səviyyəli ümumi profilli idman tədbirlərində iştirakının təbliği və təşviqi;

b) əlillərə xüsusilə əlillər üçün nəzərdə tutulan idman və asudə vaxt tədbirlərini təşkil etmək, inkişaf etdirmək və bu tədbirlərdə iştirak etmək imkanının yaradılması və bununla əlaqədar digər şəxslərlə bərabər təhsil, hazırlıq və resurslarla təmin olunmalarına yardım edilməsi;

c) əlillərin idman, rekreasiya və turizm obyektlərindən istifadə etmək imkanının təmin edilməsi;

d) əlil uşaqların digər uşaqlarla birlikdə asudə və istirahət vaxtının keçirilməsində, oyunlarda, yarışlarda və ya idman tədbirlərində, o cümlədən məktəb sistemi çərçivəsində keçirilən tədbirlərdə iştirak etmək imkanının təmin edilməsi;

e) əlillərin asudə vaxtın, turizmin, istirahət və idman tədbirlərinin təşkili ilə məşğul olanların xidmətlərindən istifadə imkanının təmin edilməsi.

Maddə 31

Statistika və məlumatların toplanması

1. İştirakçı-dövlətlər bu Konvensiyanın yerinə yetirilməsi məqsədilə strategiyanı işləyib hazırlamağa və həyata ke-

çirməyə imkan verən lazımi informasiyanın, o cümlədən statistik və tədqiqat məlumatlarının toplanmasını öhdələrinə götürürlər. Bu informasiyanın toplanması və saxlanması prosesində:

a) əlillərin şəxsi həyatının məxfiliyini və toxunulmazlığını təmin etmək üçün hüquqi baxımdan müəyyən edilmiş zamanətlərə, o cümlədən məlumatların qorunması haqqında qanunvericiliyə riayət edilməli;

b) statistik məlumatların toplanması və istifadəsi zamanı insan hüquqları və azadlıqlarının müdafiəsinə dair qəbul edilmiş beynəlxalq normalara, eləcə də etik prinsiplərə riayət edilməlidir.

2. Bu maddəyə müvafiq olaraq toplanmış informasiya müvafiq qaydada işlənilərək iştirakçı-dövlətlərin bu Konvensiya üzrə öhdəliklərinin icra səviyyəsinin qiymətləndirilməsinə yardım göstərilməsi, həmçinin hüquqlarının həyata keçirilməsi zamanı əlillərin qarşılaşdıqları maneələrin müəyyən edilməsi və aradan qaldırılması üçün istifadə olunur.

3. İştirakçı-dövlətlər bu statistik məlumatların yayılmasına görə məsuliyyəti üzərlərinə götürür və onların əlillər və digər şəxslər üçün müyəssərliyini təmin edirlər.

Maddə 32

Beynəlxalq əməkdaşlıq

1. İştirakçı-dövlətlər bu Konvensiyanın məqsəd və vəzifələrinə nail olmaq istiqamətində milli səylərin dəstəklənməsi üçün beynəlxalq əməkdaşlığın vacibliyini tanıyır, təşviq edir və bununla əlaqədar olaraq dövlətlərarası xətt üzrə, həmçinin münasib olduqda, müvafiq beynəlxalq və regional təşkilatlar və vətəndaş cəmiyyətləri, xüsusilə əlil təşkilatları ilə əməkdaşlıq şəraitində bütün zəruri və effektiv tədbirləri görür. Bu cür tədbirlərə xüsusilə aşağıdakılar daxil edilə bilər:

a) beynəlxalq əməkdaşlığın, o cümlədən beynəlxalq inkişaf proqramlarının əlilləri əhatə etməsinin və onlar üçün müyəssər olmasının təmin edilməsi;

b) informasiya, təcrübə, proqram və qabaqcıl layihələrin mübadiləsi yolu ilə mövcud imkanların gücləndirilməsinin asanlaşdırılması və dəstəklənməsi;

c) tədqiqat sahəsində əməkdaşlığa və elmi-texniki biliklərin müyəssərliyinə yardım;

d) münasib olduqda, açıq və köməkçi texnologiyalardan istifadənin yüngülləşdirilməsi və onların qarşılıqlı mübadiləsi, həmçinin texnologiyaların ötürülməsi yolu ilə texniki-iqtisadi yardımın göstərilməsi.

2. Bu maddənin müddəaları heç bir iştirakçı-dövlətin bu Konvensiyaya uyğun olaraq öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə toxunmur.

Maddə 33

Milli səviyyədə həyata keçirilmə və monitoring

1. İştirakçı-dövlətlər təşkilati quruluşlarına müvafiq olaraq, hökumət strukturunda bu Konvensiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı məsələlərə rəhbərlik edən bir və ya bir neçə instansiya təyin edirlər. Onlar hökumət strukturunda müxtəlif sektorlarda və səviyyələrdə müvafiq fəaliyyətə yardım göstərmək üçün koordinasiya mexanizminin təsis və ya təyin edilməsi imkanını öyrənirlər.

2. İştirakçı-dövlətlər özlərinin hüquqi və inzibati quruluşlarına müvafiq olaraq bu Konvensiyanın həyata keçirilməsinin təşviqi, müdafiəsi və monitoringi üçün bir və ya bir neçə müstəqil mexanizmlərdən ibarət strukturu dəstəkləyir, möhkəmləndirir, təyin edir və ya təsis edirlər. Bu cür mexanizmin təyin və ya təsis edilməsi zamanı iştirakçı-dövlətlər insan hüquqlarının müdafiəsi və həvəsləndirilməsi ilə məşğul olan milli təsisatların statusuna və fəaliyyətinə aid olan prinsipləri də nəzərə alırlar.

3. Vətəndaş cəmiyyəti, xüsusilə, əlillər və onları təmsil edən təşkilatlar nəzarət prosesinə tam şəkildə cəlb olunaraq həmin prosesdə iştirak edirlər.

Maddə 34

Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları üzrə Komitə

1. Aşağıda nəzərdə tutulan funksiyaları yerinə yetirən əlilliyi olan şəxslərin hüquqları üzrə Komitə (bundan sonra "Komitə") təsis olunur.

2. Bu Konvensiyanın qüvvəyə minməsi anında Komitə on iki ekspertdən ibarət olur. Konvensiyanın əlavə altmış rətififikasiyasından və ya ona qoşulmalardan sonra Komitənin üzvlük heyətinin tərkibi altı nəfər artırılaraq on səkkiz nəfərdən ibarət maksimuma çatır.

3. Komitənin üzvləri yüksək əxlaqi və mənəvi keyfiyyətlərə malik olub, Konvensiyanın əhatə etdiyi sahədə yüksək səriştəyə və təcrübəyə malik olur və öz şəxsləri qismində çıxış edirlər. İştirakçı-dövlətlər öz namizədlərinin təqdimatı zamanı Konvensiyanın 4-cü maddəsinin 3-cü bəndində göstərilmiş müddəanı lazımi qaydada nəzərə almalıdırlar.

4. Komitənin üzvləri ədalətli coğrafi bölgü prinsipinə, sivilizasiyanın müxtəlif formalarının və əsas hüquq sistemlərinin, cinslərin mütənəsb qaydada təmsil olunmasına və əlil ekspertlərin iştirakına diqqət ayrılmaqla iştirakçı-dövlətlər tərəfindən seçilir.

5. Komitənin üzvləri iştirakçı-dövlətlərin Konfransının iclaslarında iştirakçı-dövlətlərin öz vətəndaşları arasından irəli sürdükləri namizədlərin siyahısından gizli səsvermə yolu ilə seçilir. İştirakçı-dövlətlərin üçdə ikisinin kvorum təşkil etdiyi bu iclaslarda daha çox səs toplayan və iştirakçı-dövlətlərin səsvermədə iştirak edən nümayəndələrinin mütləq səs çoxluğunu qazanan namizədlər Komitənin tərkibinə seçilir.

6. İlk seçkilər bu Konvensiyanın qüvvəyə mindiyi gündən etibarən altı aydan gec olmayaraq keçirilir. Hər bir seçkinin keçirilmə tarixindən dörd ay əvvəl Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi iştirakçı-dövlətlərə məktubla müraciət edərək iki ay ərzində öz namizədlərini təqdim etməyi təklif edir. Daha sonra Baş katib bu qaydada irəli sürülmüş namizəd-

lərin adlarının əlifba sırası ilə düzülmüş siyahısını, onları irəli sürmüş iştirakçı-dövlətlərin adını qeyd etməklə bu Konvensiyanın iştirakçı-dövlətlərinə göndərir.

7. Komitənin üzvləri dörd illik müddətə seçilir. Onlar yalnız bir dəfə təkrar seçilə bilərlər. Lakin birinci seçkilərdə seçilmiş altı üzvün səlahiyyətlərinin müddəti iki ildən sonra bitir; birinci seçkidən dərhal sonra bu maddənin 5-ci bəndinə əsasən, bu altı üzvün adları iclasın sədri tərəfindən püşkatma yolu ilə müəyyən edilir.

8. Komitənin altı əlavə üzvünün seçilməsi bu maddənin müvafiq müddəaları ilə tənzimlənən adi seçkilərlə həyata keçirilir.

9. Əgər Komitənin hər hansı bir üzvü vəfat edirsə və ya istefa verirsə və yaxud hər hansı bir səbəbdən vəzifələrini icra etmək iqtidarında olmadığını elan edirsə, o zaman onun namizədliyini irəli sürmüş iştirakçı-dövlət səlahiyyətlərin qalan müddəti üçün yüksəkixtisaslı və bu maddənin müvafiq müddəalarında nəzərdə tutulan tələblərə cavab verən digər ekspert təyin edilir.

10. Komitə özünün prosedur qaydalarını müəyyən edir.

11. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Komitənin bu Konvensiyanın müddəalarına müvafiq olaraq funksiyalarını həyata keçirməsi üçün zəruri personalı və maddi vəsaiti təqdim edir və onun birinci iclasını çağırır.

12. Konvensiyanın müddəalarına müvafiq olaraq təsis edilən Komitənin üzvləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası tərəfindən təsdiq edilən və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının vəsaitindən ayrılmış maaşı Komitənin vəzifələrinin vacibliyi nəzərə alınmaqla Assambleya tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada və şərtlər əsasında alırlar.

13. Komitənin üzvləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının imtiyazları və immunitetləri haqqında Konvensiyanın müvafiq bölmələrində əksini tapmış, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının işləri ilə bağlı ezamiyyətlərdə olan ekspertlərin istifadə etdikləri

güzaşt, imtiyaz və immunitetlərdən istifadə etmək hüququna malik olurlar.

Maddə 35

İştirakçı-dövlətlərin məruzələri

1. Hər bir iştirakçı-dövlət bu Konvensiyanın müvafiq iştirakçı-dövlət üçün qüvvəyə minməsindən sonra iki il ərzində Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi vasitəsilə Komitəyə bu Konvensiyaya əsasən öhdəliklərinin həyata keçirilməsi üçün gördüyü tədbirlər və bu istiqamətdə əldə olunan tərəqqi haqqında ətraflı məruzə təqdim edir.

2. Daha sonra iştirakçı-dövlətlər dörd ildə bir dəfədən az olmamaqla, habelə Komitənin müraciət etdiyi hallarda növbəti məruzələri təqdim edirlər.

3. Komitə məruzələrin məzmununu müəyyən edən rəhbər prinsipləri müəyyənləşdirir.

4. Komitəyə ilkin ətraflı məruzəni təqdim edən iştirakçı-dövlətin, onun əvvəllər təqdim etdiyi informasiyanı sonrakı məruzələrdə təkrar etməsinə zərurət yoxdur. İştirakçı-dövlətlərə təklif olunur ki, Komitəyə təqdim ediləcək məruzələrin hazırlanmasını açıq və şəffaf proses halına gətirmək barədə düşünsünlər və bu Konvensiyanın 4-cü maddəsinin 3-cü bəndində müəyyən edilmiş müddəanı lazımi qaydada nəzərə alsınlar.

5. Məruzələrdə bu Konvensiya üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilmə dərəcəsinə təsir göstərən amillər və çətinliklər göstərilə bilər.

Maddə 36

Məruzələrə baxılma

1. Komitə hər bir məruzəni nəzərdən keçirərək lazım bildiyi təklif və ümumi tövsiyələr qəbul edir və onları müvafiq iştirakçı-dövlətə göndərir. İştirakçı-dövlət Komitəyə cavab şəklində seçiminə əsasən istənilən informasiyanı göndərə bilər. Komitə iştirakçı-dövlətlərdən bu Konvensiyanın həyata keçirilməsinə aidiyyəti olan əlavə informasiyanı istəyə bilər.

2. İştirakçı-dövlət məruzənin təqdimatını xeyli gecikdirdikdə Komitə müvafiq iştirakçı-dövlətə bildirə bilər ki, müvafiq məruzə bu bildirişdən sonrakı üç ay ərzində təqdim olunmazsa, bu Konvensiyanın bu iştirakçı-dövlətdə həyata keçirilməsi məsələsinə Komitənin sərəncamında olan etibarlı informasiya əsasında baxmaq lazım gələcək. Komitə müvafiq iştirakçı-dövlətə bu cür baxılma prosesində iştirak etməyi təklif edir. Əgər iştirakçı-dövlət buna cavab olaraq müvafiq məruzəni təqdim edərsə, o zaman bu maddənin 1-ci bəndinin müddəaları tətbiq olunur.

3. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi məruzələri bütün iştirakçı-dövlətlərin sərəncamına təqdim edir.

4. İştirakçı-dövlətlər öz ölkələrində məruzələrin ictimaiyyət üçün geniş müyəssərliyini təmin edir və bu məruzələrə aidiyyəti olan təkliflər və ümumi tövsiyələrlə tanışlığı asanlaşdırırlar.

5. Komitə məqbul bildiyi halda iştirakçı-dövlətlərin məruzələrini Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış idarələrinə, fondlarına və proqramlarına, habelə digər səlahiyyətli orqanlara göndərir ki, onlar texniki məsləhət və ya yardım barədə həmin məruzələrdə yer almış müraciətlərə, yaxud belə məsləhət və ya yardıma ehtiyac olması barədə göstərişlərə, habelə Komitənin həmin müraciət və ya göstərişlərinə diqqət yetirsinlər.

Maddə 37

İştirakçı-dövlətlər və Komitə arasında əməkdaşlıq

1. Hər bir iştirakçı-dövlət Komitə ilə əməkdaşlıq edərək, onun üzvlərinə mandatlarının yerinə yetirilməsi ilə bağlı kömək göstərir.

2. Komitə iştirakçı-dövlətlərlə münasibətlərində beynəlxalq əməkdaşlıq da daxil olmaqla bu Konvensiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı ölkələrin imkanlarının artırılması yollarını və vasitələrini lazımi qaydada nəzərə alır.

Maddə 38

Komitənin digər orqanlarla münasibətləri

Bu Konvensiyanın effektiv şəkildə həyata keçirilməsinə yardım göstərmək və onun əhatə etdiyi sahədə beynəlxalq əməkdaşlığı təşviq etmək üçün:

a) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşmış idarələri və digər orqanları bu Konvensiyanın onların mandatları altına düşən müddələrinin həyata keçirilməsi haqqında məsələyə baxılmasında iştirak etmək hüququna malikdirlər. Komitə məqbul bildikdə ixtisaslaşmış idarələri və digər səlahiyyətli orqanları Konvensiyanın onların müvafiq mandat altına düşən sahələrdə həyata keçirilməsi ilə bağlı ekspert rəyi verməyə dəvət edə bilər. Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşmış idarələrinə və digər orqanlarına onların fəaliyyət sahəsinə aid olan sahələrdə Konvensiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı məruzələr təqdim etməyə dəvət edə bilər;

b) Komitə, zəruri olduqda, mandatının yerinə yetirilməsi zamanı insan hüquqları ilə bağlı beynəlxalq müqavilələrə əsasən təsis olunan digər müvafiq orqanlarla məsləhətləşir ki, onların məruzələrin təqdim olunmasına dair müvafiq rəhbər prinsiplərində, habelə irəli sürdükləri təklif və ümumi tövsiyələrdə uzlaşma təmin edilsin və öz funksiyalarının yerinə yetirilməsi zamanı təkrarçılığa və hər hansı bir paralelliyə yol verilməsin.

Maddə 39

Komitənin məruzəsi

Komitə iki ildə bir dəfə Baş Assambleyaya və İqtisadi və Sosial Şuraya öz fəaliyyəti haqqında məruzə təqdim edir və iştirakçı-dövlətlərdən alınmış məruzə və məlumatları araşdırıb təkliflər və ümumi tövsiyələr irəli sürə bilər. Belə təkliflər və ümumi tövsiyələr iştirakçı-dövlətlərin şərhləri ilə bərabər (əgər belələri varsa) Komitənin məruzəsinə daxil edilir.

Maddə 40

İştirakçı-dövlətlərin Konfransı

1. İştirakçı-dövlətlər bu Konvensiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı istənilən məsələyə baxmaq üçün müntəzəm olaraq iştirakçı-dövlətlərin Konfransında toplaşirlar.

2. Bu Konvensiyanın qüvvəyə minməsindən sonra altı aydan gec olmayaraq Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi iştirakçı-dövlətlərin Konfransını çağırır. Növbəti müşavirələr Baş katib tərəfindən iki ildə bir dəfə və ya iştirakçı-dövlətlərin Konfransının qərarı ilə çağırılır.

Maddə 41

Depozitari

Bu Konvensiyanın depozitarisi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibidir.

Maddə 42

İmzalama

Bu Konvensiya 30 mart 2007-ci il tarixindən etibarən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nyu-Yorkdakı Mərkəzi idarələrində bütün dövlətlər və regional integrasiya təşkilatları tərəfindən imzalanmaq üçün açıqdır.

Maddə 43

Məcburiliyə razılıq

Bu Konvensiya onu imzalayan dövlətlər tərəfindən rəffikasiya olunmalı, onu imzalayan regional integrasiya təşkilatları tərəfindən isə rəffmi təsdiq edilməlidir. Konvensiya onu imzalamayan istənilən dövlətin və ya regional integrasiya təşkilatının ona qoşulması üçün açıqdır.

Maddə 44

Regional integrasiya təşkilatları

1. "Regional integrasiya təşkilatı" bu Konvensiya tərəfindən tənziqlənən məsələlərə münasibətdə üzv dövlətləri tərə-

findən səlahiyyət verilmiş, müəyyən regionun suveren dövlətləri tərəfindən yaradılmış təşkilat deməkdir. Belə təşkilatlar bu Konvensiya ilə tənzimlənən məsələlərə münasibətdə səlahiyyətlərinin həcmi rəsmi təsdiq və ya qoşulma haqqında sənədlərində qeyd edirlər. Sonralar səlahiyyətlərinin həcmində istənilən əhəmiyyətli dəyişikliklər haqqında depozitarını məlumatlandırırlar.

2. Bu Konvensiyada "iştirakçı-dövlətlərə" istinadlar bu təşkilatlara onların səlahiyyətləri həddində aid edilir.

3. Bu Konvensiyanın 45-ci maddəsinin 1-ci bəndinin və 47-ci maddəsinin 2-ci və 3-cü bəndlərinin məqsədləri üçün regional integrasiya təşkilatları tərəfindən saxlanmaq üçün təhvil verilmiş heç bir sənəd hesaba alınmır.

4. Onların səlahiyyətlərinə aid olan məsələlərdə regional integrasiya təşkilatları öz səs hüquqlarını iştirakçı-dövlətlərin Konfransında bu Konvensiyanın iştirakçısı olan üzv dövlətlərin sayına bərabər olan sayda səs hüququnu həyata keçirə bilirlər. Əgər onun üzv dövlətlərindən biri öz səs hüququnu həyata keçirirsə, belə təşkilat öz səs hüququnu həyata keçirmir və əksinə.

Maddə 45

Qüvvəyə minmə

1. Bu Konvensiya iyirminci təsdiqnamənin və ya qoşulma haqqında sənədin saxlanmaya təhvil verildiyindən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.

2. İyirminci belə sənədin saxlanmaya təhvil verilməsindən sonra bu Konvensiyanı ratifikasiya edən, onu rəsmi təsdiqləyən və ya ona qoşulan hər bir dövlət və ya regional integrasiya təşkilatı üçün Konvensiya onlar tərəfindən belə sənədlərin saxlanmaya təhvil verilməsindən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.

Maddə 46

Qeyd-şərtlər

1. Bu Konvensiyanın obyektinə və məqsədinə uyğun gəlməyən qeyd-şərtlərə yol verilmir.
2. Qeyd-şərtlər istənilən vaxt geri götürülə bilər.

Maddə 47

Düzəlişlər

1. İştirakçı-dövlətlərin hər biri bu Konvensiyaya düzəliş təklif edə və onu Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təqdim edə bilər. Baş katib hər bir təklif edilən düzəliş barədə iştirakçı-dövlətlərə məlumat verir və bu təkliflərin baxılması və onlara dair qərarların qəbul edilməsi üçün iştirakçı-dövlətlərin Konfransının keçirilməsinin lehinə olub-olmamalarını bildirmələri üçün iştirakçı-dövlətlərə müraciət edir. Bu məlumatın verilməsindən dörd ay ərzində iştirakçı-dövlətlərin üçdə birindən çoxu belə konfransın keçirilməsinin lehinə çıxış edərsə, Baş katib Birləşmiş Millətlər Təşkilatının himayəsi altında Konfrans çağırır. Konfransda iştirak edən və səs verən iştirakçı-dövlətlərin üçdə ikisi tərəfindən bəyənilmiş istənilən düzəliş Baş katib tərəfindən təsdiq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyasına, sonra isə qəbul olunmaq üçün bütün iştirakçı-dövlətlərə göndərilir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq bəyənilmiş və təsdiq edilmiş düzəliş onun qəbulu haqqında saxlanılmaq üçün təhvil verilmiş sənədlərin sayı bu düzəlişin qəbul tarixinə iştirakçı-dövlətlərin sayının üçdə ikisinə çatandan sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir. Bundan sonra düzəliş hər bir iştirakçı-dövlət üçün həmin dövlətin qəbul haqqında sənədini saxlanılmaq üçün təhvil verməsindən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir. Düzəliş yalnız onu qəbul edən iştirakçı-dövlətlər üçün məcburi sayılır.

3. Əgər iştirakçı-dövlətlərin Konfransı konsensusla müvafiq qərar qəbul edərsə, yalnız 34, 38, 39 və 40-cı maddələrə

aid olan, bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq bəyənilmiş və təsdiq edilmiş düzəliş qəbul haqqında saxlanılmaq üçün təhvil verilmiş sənədlərin sayı bu düzəlişin qəbul edilməsi tarixinə iştirakçı-dövlətlərin sayının üçdə ikisinə çatandan sonra otuzuncu gün bütün iştirakçı-dövlətlər üçün qüvvəyə minir.

Maddə 48

Denonsasiya

İştirakçı-dövlət bu Konvensiyanı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibini yazılı şəkildə xəbərdar etməklə denonsasiya edə bilər. Denonsasiya Baş katibin belə xəbərdarlığı aldığı tarixdən bir il sonra qüvvəyə minir.

Maddə 49

Əlverişli format

Bu Konvensiyanın mətninin əlverişli formatda olması təmin edilməlidir.

Maddə 50

Autentik mətnlər

Bu Konvensiyanın Çin, ərəb, fransız, ingilis, ispan və rus dillərindəki mətnləri eyni qüvvəyə malikdir.

Bunun təsdiqi olaraq, müvafiq hökumətləri tərəfindən səlahiyyət verilmiş aşağıda imza edən səlahiyyətli nümayəndələr bu Konvensiyanı imzaladılar.

BMT ŞİKAYƏT FORMALARI

Əlavə 6

NÜMUNƏVİ ŞİKAYƏT FORMASI

Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiyanın Fakültativ Protokoluna uyğun olaraq

1. Məlumatın müəllif(lər)i haqqında məlumat

- Soyadı
- Adı
- Doğum tarixi və yeri
- Milliyyət/Vətəndaşlıq
- Pasportun/şəxsiyyət vəsiqəsinin nömrəsi (əgər varsa)
- Cins
- Ailə vəziyyəti/uşaqlar
- Peşə
- Etnik mənşə, din, sosial kateqoriya (lazım olduqda)
- Cari ünvan
- Məxfi yazışmalar üçün poçt ünvanı (əgər cari ünvanınızdan fərqlidirsə)
- Faks/telefon/e-poçt
- Bu məlumatı necə təqdim etdiyinizi göstərin:
 - Ehtimal edilən qurban(lar). Əgər qurban olduğu ehtimal edilən bir qrup insan varsa, onların hər biri haqqında əsas məlumatları təqdim edin.
 - Ehtimal edilən qurban(lar)ın adından.

Qurban(lar) ın razılığını sübut edən sübutları və ya belə razılıq olmadan məlumatın təqdim edilməsinə haqq qazandıran səbəbləri təqdim edin.

2.Ehtimal edilən qurban(lar) haqqında məlumat (o, məlumatın müəllif(lər)i deyilsə)

- Soyadı
- Adı
- Doğum tarixi və yeri
- Milliyyət/Vətəndaşlıq
- Pasportun/şəxsiyyət vəsiqəsinin nömrəsi (əgər varsa)
- Cins
- Ailə vəziyyəti/uşaqlar
- Peşə
- Etnik mənşə, din, sosial kateqoriya (lazım olduqda)
- Cari ünvan
- Məxfi yazışmalar üçün poçt ünvanı (əgər cari ünvanınızdan fərqlidirsə)
- Faks/telefon/e-poçt

3. Təsirə məruz qalan İştirakçı Dövlət haqqında məlumat

- İştirakçı-dövlətin (ölkənin) adı

4. Ehtimal edilən pozuntunun (pozuntuların) xarakteri

Şikayətinizi dəstəkləmək üçün ətraflı məlumat təqdim edin, o cümlədən:

- Ehtimal edilən pozuntu(lar)və onları törətdiyi ehtimal edilən şəxslərin təsviri.
- Tarix(lər)
- Yer(lər)
- Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiyanın pozulduğu ehtimal edilən müddəaları. Məlumat bir neçə müddəadan bəhs edirsə, hər bir məsələni ayrıca təqdim edin.

5. Daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi üçün görülmə tədbirlər

Daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi üçün görülmə tədbirləri təsvir edin; məsələn, siyasət və ya proqram sə-

viyyəsində hüquqi, inzibati və qanunvericilik vasitələri və ya şikayətlərə baxılması cəhdləri, o cümlədən:

- Axtarılan hüquqi müdafiə vasitələrinin növü(növləri).
- Tarix(lər)
- Yer(lər)
- Kim tədbir görüb?
- Şikayət hansı orqanlara göndərilib?
- İşə baxan məhkəmənin adı (baxılıbsa)
- Əgər daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükənməyibsə, bunun səbəbini izah edin.

Qeyd: Bütün müvafiq sənədlərin surətlərini əlavə edin.

6. Digər beynəlxalq prosedurlar

Eyni məsələ beynəlxalq araşdırma və ya həllin hər hansı digər proseduru çərçivəsində araşdırılıbmı və ya araşdırılırmı? Əgər belədirsə, qeyd edin:

- Prosedurun(ların) növü
- Tarix(lər)
- Yer(lər)
- Nəticələr (əgər varsa)

Qeyd: Bütün müvafiq sənədlərin surətlərini əlavə edin.

7. Tarix və imza

Tarix/yer: _____

Müəllif(lər)in və/və ya qurban(lar)ın imzası: _____

8. Əlavə edilmiş sənədlərin siyahısı (orijinalları deyil, yalnız surətləri göndərin).

NÜMUNƏVİ ŞİKAYƏT FORMASI

- Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın Fakültativ Protokolu
- İşgəncələrə Qarşı Konvensiya və ya
- İrqi ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması haqqında Konvensiya-ya uyğun olaraq məlumatlar üçün:

Yuxarıdakı prosedurlardan hansına istinad etdiyinizi göstərin:

.....

Tarixi:

I. Şikayətin müəllifi haqqında məlumat:

Soyad: Ad(lar):

Vətəndaşlıq: Doğum tarixi və yeri:

.....

Bu şikayətlə bağlı yazışmaların qəbul olunacağı ünvan:

.....

.....

Məlumat təqdim olunur:

Müəllif adından:

Başqa şəxsin adından:

[Şikayət başqa şəxsin adından verilirsə:]

Zəhmət olmasa bu digər şəxsin kimliyini təqdim edin:

Soyadı: Ad(lar):

Vətəndaşlıq: Doğum tarixi və yeri:

Ünvan və ya cari yer:

Əgər siz həmin şəxsin məlumatı və razılığı ilə hərəkət edirsinizsə, lütfən, bu şikayəti vermək üçün həmin şəxsin icazəsini təqdim edin:

Və ya

Əgər bunu etməyə səlahiyyətiniz varsa, lütfən, bu şəxslə münasibətinizin xarakterini izah edin: və onun adından

bu şikayəti təqdim etməyin nə üçün mümkün olduğunu düşün-
düyünüzü ətraflı izah edin:

II. Təsirə məruz qalan dövlət/pozulmuş maddələr/daxili hü- quqi müdafiə vasitələri

Fakültativ Protokolun tərəfi olan (əgər şikayət İnsan Hüquqları
Komitəsinə təqdim olunubsa) və ya müvafiq bəyanatla çıxış
etmiş (əgər söhbət İşgəncələrə Qarşı Komitəyə və ya İrqi ayrı-
seçkiliyin ləğvi üzrə Komitəyə şikayətlərdən gedirsə) dövlətin
adı:.....

Paktın və ya Konvensiyanın pozulduğu ehtimal edilən mad-
dələri:

Yerli daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi:

Ehtimal edilən pozuntuya görə təsirə məruz qalmış Dövlətdə
hüquqi müdafiəyə müraciət etmək üçün ehtimal edilən qurban-
lar tərəfindən və ya onların adından görülmüş tədbirlər – hansı
prosedurlardan istifadə olunduğunu, o cümlədən məhkəmələrə
və digər dövlət orqanlarına müraciət edildiyini, nə vaxt, hansı
bəyanatlar verdiyinizi və nəticəni ətraflı göstərin:

.....

Əgər siz bu hüquqi müdafiə vasitələrini lazımsız dərəcədə uzun
olacağını, təsirli olmayacağını, sizə təqdim edilməyəcəyini və
ya başqa səbəblərə görə tükəndirməmisinizsə, lütfən, dəlilləri-
nizi ətraflı izah edin:

III. Digər beynəlxalq prosedurlar

Eyni məsələni hər hansı digər beynəlxalq araşdırma və ya həll pro-
seduruna (məsələn, İnsan Hüquqları üzrə Amerikalı Komissiya, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi və ya İnsan və Xalq-
ların Hüquqları üzrə Afrika Komissiyası) təqdim etmisinizmi?

.....

Əgər belədirsə, zəhmət olmasa, hansı prosedurların istifadə
edilmiş və ya istifadə edilməkdə olduğunu, nə vaxt, hansı

bəyanatları verdiyinizi və hansı nəticə əldə olunduğunu ətraflı göstərin:

IV. Şikayətdə qeyd olunan faktlar

Ehtimal edilən pozuntularla bağlı faktları və halları xronoloji ardıcılıqla ətraflı şəkildə qeyd edin. Konkret işinizin qiymətləndirilməsi və baxılması ilə əlaqəli ola biləcək bütün sualları daxil edin. Zəhmət olmasa, qeyd olunan faktların və halların sizin hüquqlarınızı necə pozduğunu izah edin:

.....
.....
.....

Müəllifin imzası:

[Bu nümunəvi məlumatın müxtəlif bölmələrindəki boşluqlar yalnız cavablarınızın tələb olunduğunu göstərir. Cavablarınızı istədiyiniz qədər ətraflı təqdim edə bilərsiniz.]

Təsdiqedicə sənədlərin siyahısı (şikayətə əlavə edilən əslə deyil, surəti):

- yazılı icazə (başqa şəxsin adından şikayət edirsinizsə və xüsusi icazənin olmamasını başqa cür izah etmirsinizsə):
- şikayətiniz üzrə yerli məhkəmələrin və orqanların qərarları (müvafiq milli qanunvericiliyin surəti də arzu edilir):

.....

- beynəlxalq araşdırma və ya həllin hər hansı digər proseduru çərçivəsində şikayətlər və qərarlar:

.....

- IV hissədə qeyd etdiyiniz faktları təsdiq edən sizin ixtiyarınızda olan hər hansı sənədlər və ya digər sübutlar və/və ya qeyd olunan faktların hüquqlarınızı pozmasına dair dəlilləriniz:

.....

Əgər siz bu cür məlumatı daxil etməsəniz və o, birbaşa sizdən tələb edilməlidirsə və ya təsdiqedicə sənədlər katibliyin iş dillərində təqdim olunmursa, şikayətinizə baxılması gecikə bilər.

**BMT MÜQAVİLƏLİ ORQANLARINA
FƏRDİ MƏLUMATLARIN
TƏQDİM EDİLMƏSİ ÜÇÜN FORMA¹**

Zəhmət olmasa, bütün suallara cavab verin və bu formadakı bütün sahələri doldurun. Natamam ərizələr və ya ingilis, ispan, fransız və ya rus dillərindən başqa dillərdə ərizələr nəzərə alınmayacaq. Doldurulmuş forma müqavilə orqanlarına qeydiyyat məqsədləri üçün şikayətinizi qiymətləndirməyə imkan verəcək. 10-cu bölmədə göstərilən faktlara dair əlavə məlumat xronoloji ardıcılıqla əlavəyə əlavə edilə bilər (maksimum 10.000 söz). Zəhmət olmasa, bu formanı necə doldurmaq barədə ətraflı məlumat üçün Müqavilə Orqanlarına Fərdi Məlumatların Təqdim edilməsi Təlimatlarına baxın.

Fərdi məlumatın göndərildiyi Komitənin adı

Şikayətin ünvanlandığı İştirakçı Dövlət və ya İştirakçı-dövlətlər:

Ərizəçi:

ad

soyad

Doğum tarixi

Vətəndaşlıq

Ərizəçinin əlaqə məlumatları:

E-poçt

Telefon

Ünvan

¹Elektron şikayət forması və onun doldurulması ilə bağlı təlimatı BMT-nin saytından yükləmək olar: <https://www.ohchr.org/ru/documents/tools-and-resources/form-and-guidance-submitting-individual-rabito-muqavile-orqanlari>

Zərərçəkmiş (ərizəçi başqa şəxsdirsə):

ad

soyad

Doğum tarixi

Vətəndaşlıq

• Vəkil və ya digər nümayəndə (əgər onlar ərizəçini təmsil edirlərsə):

ad

soyad

E-poçt

Telefon

Ünvan

Yekun qərar qəbul edərkən ərizəçinin/qurbanın anonimliyini saxlamaq istərdinizmi?

☐ Bəli ☐ Xeyr

Eyni məsələlərlə bağlı başqa regional/beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduruna müraciət etmişinizmi?

☐ Bəli ☐ Xeyr

Əgər belədirsə, zəhmət olmasa, işə baxılan təşkilatın proseduru/adını, məlumatın göndərildiyi tarixi, onun müəlliflərini, orada qaldırılan şikayətləri və təşkilatın qəbul etdiyi qərarı göstərin:

Siz müvəqqəti tədbirlər (qurbana düzəlməz zərər vurmamaq üçün) və ya qoruyucu tədbirlər (qurbanın və/və ya onların nümayəndələrinin zərər və ya repressiyalardan qaçması üçün) istəyirsiniz?

☐ Bəli ☐ Xeyr

Əgər belədirsə, xahiş edirik hansı tədbirləri tələb etdiyinizi aydınlaşdırın və sorğunuzu əsaslandırın. [400 söz limiti]:

Faktlar. Zəhmət olmasa, xronoloji ardıcılıqla işin əsas faktlarının xülasəsini, o cümlədən tarixləri və inzibati/məhkəmə hüquqi müdafiə vasitələri haqqında məlumatları təqdim edin. Zəhmət olmasa, konkret işin faktlarına diqqət yetirin. Ümumi

məlumat yalnız zəruri hallarda daxil edilməli və qısa şəkildə təqdim edilməlidir. **Pozuntularla bağlı iddiaları buraya daxil etməyin (onlar aşağıda 11-ci bənddə qeyd edilməlidir).** Zəhmət olmasa, məhkəmə və/və ya inzibati orqanlara şikayət vermək üçün qurban(lar)ın etdiyi hər cəhdi xronoloji ardıcılıqla təsvir edin. Zəhmət olmasa, hər bir müraciətin tarixini və məzmununun təsvirini göstərin, onun verildiyi orqanın adını, qərarın qəbul edildiyi tarixi və qərarın səbəb(lər)ini göstərin. Əgər daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükənməyibsə, lütfən səbəbləri izah edin: [2800 söz limiti]

Şikayət. Zəhmət olmasa izah edin, sizcə, təsvir olunan faktlar və hallar sizin hüquqlarınızı/qurban(lar)ın hüquqlarını necə və niyə pozur. Zəhmət olmasa, pozulmuş hüquqların hansı olduğunu göstərin (mümkünsə, müqavilənin maddələrini göstərin) [limit – 600 söz]:

Tarix, yer və imza

Tarix

yer

Şikayətçi(lər)in və zərərçəkmiş(lər)in imzası (eyni şəxs deyilsə və formanı imzalamaq mümkündürsə):

Əgər varsa nümayəndənin imzası:

Diqqət: Siz iki fayl göndərməlisiniz:

- **Word proqramında hazırlanmış sənəd (imzalamağa ehtiyac yoxdur) və**
- **İmzalanmış sənədin fotosəkili və ya skan edilmiş surəti**

Sənədlərin siyahısı

Lütfən, bütün sənədlərin dəqiq tarix üzrə yerləşməsinə, ardıcıl nömrələnməsinə və aydın imzalanmasına əmin olun (Nümunə: Əlavə 1 (Rayon Məhkəməsinə şikayət - 4 iyun 2020-ci il); Əlavə 2 - (Rayon Məhkəməsinin qərarı - 8 iyul 2020-ci il.)).

☐ ☒ ☐ üzrə milli məhkəmələrin (və inzibati orqanların)

qərarları, habelə yuxarıda göstərilən dörd işçi dildən birində yazılmayıbsa, belə qərarların xülasəsi.

- ☐ Beynəlxalq araşdırma və ya həllin digər prosedurları çərçivəsində baxılmaq üçün təqdim edilmiş şikayətlər, habelə onların qərarları.
- ☐ Zəruri hallarda tibbi və ya psixoloji rəylər daxil olmaqla, məlumatınızı əsaslandıran hər hansı sənədlər və ya digər dəstəkləyici sübutlar.
- ☐ Müvafiq milli qanunvericilik (zəruri olduqda).

Fərdi məlumatları necə göndərmək olar

Zəhmət olmasa, doldurulmuş ərizə formasını və əlavə edilmiş tələb olunan sənədləri **petitions@ohchr.org** elektron poçtuna göndərin

Əgər işinizi elektron formada təqdim etmək mümkün deyilsə, zəhmət olmasa səbəbini izah edin və onu kağız formada (20-dən çox olmayan birtərəfli səhifə) aşağıdakı ünvana göndərin:

Petitions and Urgent Actions Section (Müraciətlər və təcili tədbirlər bölməsi)
OHCHR (İHAKİ)
Palais des Nations
Avenue de la Paix 8-14
1211 Geneva
Switzerland.

Məlumatın elektron formada təqdim edilməsinin mümkün olmadığı əsaslandırılmasa, kağız məlumatlar işlənməyəcək. Zəhmət olmasa, sənədlərin əslini deyil, yalnız surətlərini göndərin. Sənədlər göndərənlərə qaytarılmır.

**Azərbaycan əleyhinə şikayətlər üzrə
CCPR və CAT tərəfindən qəbul edilmiş rəylər**

A.A. Azərbaycana qarşı (CAT/C/35/D/247/2004)
Elif Pelit Azərbaycana qarşı (CAT/C/38/D/281/2005)
Hilal Avadanov Azərbaycana qarşı
(CCPR/C/100/D/1633/2007)
Əli Quliyev Azərbaycana qarşı (CCPR/C/112/D/1972/2010)
Yaşar Ağazadə və Rəsul Cəfərov Azərbaycana qarşı
(CCPR/C/118/D/2205/2012)
Yaşar Ağazadə Azərbaycana qarşı (CCPR/C/126/D/2307/2013)
Rəsul Quliyev Azərbaycana qarşı (CCPR/C/123/D/2407/2014)
İ.Z. Azərbaycana qarşı (CCPR/C/135/D/2696/2015)
U.A. və L.M. Azərbaycana qarşı (CCPR/C/134/D/2778/2016)
Əziz Əliyev və başqaları Azərbaycana qarşı
(CCPR/C/131/D/2805/2016)
Rəhimə Hüseynova Azərbaycana qarşı
(CCPR/C/130/D/2845/2016)
Mətanət Qurbanova və Səadət Muradhəsiloğlu Azərbaycana
qarşı (CCPR/C/131/D/2952/2017)
Cahari Süleymanova və Gülnaz İsmayılova Azərbaycana qarşı
(CCPR/C/133/D/3061/2017)
Saləddin Məmmədov və başqaları Azərbaycana qarşı
(CCPR/C/130/D/2928/2017)
A və B Azərbaycana qarşı (CAT/C/74/D/905/2018)
Rövşən Mürsəlov və başqaları Azərbaycana qarşı
(CCPR/C/136/D/3153/2018)

Qeyd olunan layihə çərçivəsində 2023-cü ildə Azərbaycan İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi Mərkəzi tərəfindən qeyri-rəsmi tərcümə həyata keçirilib.

**İşgəncələr və digər
qəddar, qeyri-
insani, yaxud
ləyaqəti alçaldan
rəftar və cəza
növləri əleyhinə
Konvensiya**

Paylanma:
MƏHDUDDUR*
CAT/C/35/D/247/
2004
8 dekabr 2005-ci il

Orijinal: İNGİLİS

İşgəncələrə qarşı Komitə
Otuz beşinci sessiya
7–25 noyabr 2005-ci il

QƏRAR

Məlumat № 247/2004

Təqdim etdi:

A.A. (vəkil cənab Eldar
Zeynalov, “Azərbaycan İnsan
Hüquqları Mərkəzi” QHT ilə
təmsil olunub)

Ehtimal olunan qurban:

Ərizəçi

İştirakçı-dövlət:

Azərbaycan

Təqdimat tarixi:

28 fevral 2004-cü il (ilkin
təqdimat)

Bu qərarın tarixi:

25 noyabr 2005-ci il

* İşgəncələrə Qarşı Komitənin qərarı ilə nəşr edilmişdir.

<i>Məlumatın mövzusu:</i>	Ölüm kamerasında saxlanma müddətində qəddar rəftar
<i>Prosedur məsələləri:</i>	Başqa beynəlxalq araşdırma, yaxud tənzimləmə proseduru çərçivəsində baxış; <i>ratione temporis</i> məqbulluğu; daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi qaydasından istisnalar
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	İştirakçı-dövlət üçün prosedur qüvvəyə minənə qədər mövcud olmuş pozuntuların davam etməsi
<i>Konvensiyanın maddələri:</i>	1, 2, 12 və 13

ƏLAVƏ

İŞGƏNCƏLƏRƏ QARŞI KOMİTƏNİN İŞGƏNCƏLƏR VƏ DİGƏR QƏDDAR, QEYRİ-İNSANİ VƏ YA LƏYAQƏTİ ALÇALDAN RƏFTAR VƏ YA CƏZA NÖVLƏRİ ƏLEYHİNƏ KONVENSIYANIN 22-ci MADDƏSİ ÜZRƏ QƏRARI

Otuz beşinci sessiya
mövzu:

Məlumat № 247/2004

<u>Təqdim etdi:</u>	A.A. (vəkil cənab Eldar Zeynalov, “Azərbaycan İnsan Hüquqları Mərkəzi” QHT ilə təmsil olunub)
<u>Ehtimal olunan qurban:</u>	Ərizəçi
<u>İştirakçı-dövlət:</u>	Azərbaycan
<u>Təqdimat tarixi:</u>	28 fevral 2004-cü il (ilkin təqdimat)

İşgəncələr və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə Konvensiyanın 17-ci maddəsinə uyğun olaraq yaradılmış İşgəncələrə Qarşı Komitə, 25 noyabr 2005-ci il tarixli iclasında

Cənab A.A. tərəfindən İşgəncələrə Qarşı Komitəyə təqdim edilmiş 247/2004 sayılı müraciətə baxdıqdan sonra İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə Konvensiyanın 22-ci maddəsinə uyğun olaraq,

Şikayətçi, onun vəkili və iştirakçı-dövlət tərəfindən verilən bütün məlumatları nəzərə alaraq, aşağıdakıları qəbul edir:

MƏQBULLUQ HAQQINDA QƏRAR

1.1 Ərizəçi 24 avqust 1994-cü ildə Azərbaycan Ali Məhkəməsi tərəfindən ölüm hökmünə məhkum edilmiş Azərbaycan vətəndaşı cənab A.A.^{**}-dir. 10 fevral 1998-ci ildə Azərbaycanda çıxarılan bütün ölüm hökmləri, o cümlədən ərizəçinin ölüm hökmü Parlament tərəfindən ölüm hökmünün ləğvindən sonra ömürlük həbslə əvəz olundu. Ərizəçi iddia edir ki, o, Azərbaycan tərəfindən İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə Konvensiyanın 1, 2, 12 və 13-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasının qurbanı olub. O, vəkillə təmsil olunur.

1.2 Azərbaycan 16 avqust 1996-cı ildə (qoşulma tarixi) Konvensiyaya üzv dövlət oldu və 4 fevral 2002-ci ildə 22-ci maddəyə uyğun olaraq bəyanat verdi.

Faktların ifadəsi:

2.1 Ərizəçi keçmiş polis müfəttişidir. 24 avqust 1994-cü ildə o, adam öldürmə, qanunsuz olaraq odlu silah saxlama və gəzdirmə, dövlət əmlakını qəsdən məhv etmə, qəsdən adam öldürmə və adam öldürməyə cəhddə təqsirli bilinib. O, Azərbaycan Ali Məhkəməsi tərəfindən, ehtimal ki, qərardan apellyasiya şikayəti vermək hüququ olmadan ölüm cəzasına məhkum edilib. Ərizəçi iddia edir ki, məhkəmənin onun işinə baxması lazımı prosedur tələblərinə cavab vermir və onun işi polis əməkdaşını öldürdüyünə görə onu cəzalandırmaq istəyən hakimiyyət orqanları tərəfindən uydurulub. Ərizəçi onu da izah edir ki, məhkəmənin üzvü olan üç şəxsdən ikisi (“xalq iclasçıları”) onun ölüm hökmünü imzalamaqdan imtina edib.

2.2. Məhkum olunduqdan sonra şikayətçi Bakıdakı Bəyil həbsxanasının ölüm kamerasına aparıldı və burada o, 6 m²-lik kamerada, həmçinin ölüm cəzasına məhkum edilmiş “beş-altı” məhbusla birlikdə saxlanıldı. Bütün məhbuslar üçün ka-

^{**} Ad və soyadın baş hərfləri ərizəçinin xahişi ilə dəyişdirilib.

merada yalnız bir çarpayı var idi və onlar növbə ilə yatmalı idilər. Kameranın pəncərəsi metal lövhələrlə bağlanmışdı və ona heç bir işıq girmirdi; Kamerada yalnız bir sönük lampə var idi, o daim yanırdı.

2.3. Ərizəçinin sözlərinə görə, 1994-cü il oktyabrın 1-də bir qrup məhbus Bayıl həbsxanasından qaçır¹. Həmin gün həbsxanalara cavabdeh olan prokurorun həbsxana rəsmilərinə “öz məsuliyyəti altında olan” bütün məhbusları döyməyə (öldürməyə) icazə verdiyini iddia edir. Bundan sonra saxlanma şəraiti pisləşib. 1994-1998-ci illərdə bütün gəzintilər qadağan edildi. 1994-cü ildən 1996-cı ilə qədər məhbuslar vanna otağı olmadan birbaşa kameralarında duş qəbul etməyə məcbur olublar; ümumi vanna otağı yalnız 1996-cı ilin yayında quraşdırılmışdır; sonra hər kameraya 10-15 dəqiqə ərzində 20-30 gün fasilələrlə duş qəbul etməyə icazə verildi. Ərizəçi bildirir ki, 1994-cü ildən 1998-ci ilə qədər ölüm kamerasında olduğu müddətdə ölümə məhkum edilmiş 70-dən çox məhbus şəraitin pisləşməsi nəticəsində dünyasını dəyişib.

2.4. Ərizəçi izah edir ki, həbsxana qaydalarına uyğun olaraq, o, hər ay qohumları ilə görüşmək və beş kiloqramlıq bağlama almaq hüququna malik olmasına baxmayaraq, əslində, xüsusən də 1994-cü ilin oktyabrında məhbusların qaçmasından sonra bağlamalar “qeyri-müntəzəm” oldu.

2.5. Ərizəçinin sözlərinə görə, səhər çağırışı zamanı bütün məhbuslar kameralarını tərk etməli və zirzəmiyə yanğınsöndürmə hissəsinə aparən qapının qarşısında sıraya düzülməli idilər. Bundan əlavə, ölüm kamerasında saxlanarkən edam yerləri yeddi-səkkiz dəfə təmizlənib. Bundan sonra hər dəfə administrasiya bir sıra edamların gözlənilməsi ilə hədələyirdi.

2.6. Ərizəçi bildirir ki, qanunun keçmiş polis əməkdaşlarının ayrıca həbsdə saxlanmasını nəzərdə tutmasına baxmaya-

¹ Ərizəçi bütün mətn boyu 1994-cü ilin oktyabr hadisələrini bir-birindən ayırmadan “qaçır” və “qaçmağa cəhd” kimi qeyd edir. Eyni zamanda mətndən aydın olur ki, on məhbus qaça bilib.

raq, o, adi cinayətkarlarla birlikdə saxlanılıb. Bir dəfə yatarkən, guya onu öldürməyə cəhd edilib, iki dəfə isə məhbus yoldaşları tərəfindən qəddarcasına döyülüb.

2.7. Ərizəçi izah edir ki, 1994-cü ildə “qaçandan” sonra və 1995-ci ilin mart ayına qədər heç bir həkim ölümə məhkum edilmiş məhbusları müayinə etməyib. Xəstə məhbusların sağlam məhbuslarla bir yerdə yerləşdirildiyi, cərrahi əməliyyatların qeyri-adekvat şəraitdə aparıldığı, tibbi xidmətin zəif olması səbəbindən bir neçə məhbusun dünyasını dəyişdiyi bildirilir.

2.8 Daha sonra bildirilir ki, 1994-cü ildə “qaçan”dan dərhal sonra məhbuslara su və yemək verilmir; su və qida tədarükü bərpa edildikdə, qida rasionu iki dəfə azaldı. Gecə temperatur 16°C-dən aşağı düşsə də, 1994-cü ilin oktyabrından 1995-ci ilin yanvarına qədər məhbuslara yorğan verilmədi; yorğanlara yalnız Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinin müdaxiləsindən sonra icazə verildi.

2.9 Şikayətçi 1994-1996-cı illər arasında iddia edilən pis rəftarın təfərrüatlarını təqdim edir: səhər çağırışları zamanı məhbuslar bir-bir kameralardan çıxarılarq (o cümlədən taxta çubuqlar, polis dəyənəkləri və elektrik kabeli parçaları ilə) döyülərək huşsuz halda yerə yığılıb. 45-ə yaxın məhbus belə şəraitdə həlak olub.

2.10. 1996-cı ilin mayında həbsxana rəhbərliyi ərizəçinin kamerasında gizlədilən sənədləri aşkar etdi ki, burada o, həbsxana rəhbərliyi tərəfindən ona qarşı törədilən əməlləri qeyd edir, həmçinin pis rəftar və işgəncələr nəticəsində ölüm kamerasında həlak olmuş şəxslərin siyahısını saxlayır. Onu şiddətlə döyüblər, yazı materialları və kağızları əlindən alınıb. 1996-cı ilin sentyabrında hökumət nümayəndə heyəti həbsxanaya baxış keçirdi. Cəmi bir neçə məhbus qisas almaqdan qorxduqları üçün xırda şikayətlər etsə də, yoxlama başa çatdıqdan sonra ölüm cəzasına məhkum edilənlərin hamısı şiddətlə döyülüb.

2.11. 1996-cı ilin oktyabrında həbsxana gözətçilərinin rəisi guya bütün məhbusları döyüb və bununla da 1994-cü ildə

qaçışın ikinci ildönümünü “qeyd edib”. Ərizəçinin bir saat yarım döyüldüyü iddia edilir.

2.12.1996-cı ilin payızında azad edilmiş məhbuslardan biri guya ərizəçinin anası ilə görüşmüş və oğlunun hansı şəraitdə saxlandığını ona söyləmişdir. Daha sonra ana həbsxana rəhbərliyinə şikayət edib. Bundan sonra ərizəçi döyülüb, ölümlə hədələnib və təkzibə imza atmağa məcbur edilib.

2.13.1997-ci ilin əvvəlində ərizəçinin kamerasında ölmüş məhbusların daha bir siyahısı aşkar edilmişdir; o, yenidən döyülüb və məhbus yoldaşları ilə birlikdə üç gün təcrid olunub.

2.14. 1998-ci ildə ölüm hökmünün yüngülləşdirilməsindən sonra, iddiaya görə, ərizəçi daha altı ay “təcridxanada” saxlanılıb və bu müddət ərzində ailəsi ilə görüşə bilməyib.

2.15. Ərizəçi bildirir ki, qeyd olunan səbəblərə görə o, bütün mövcud daxili müdafiə vasitələrini tükəndirə bilmədi və faktiki olaraq bunun qarşısı alındı:

- 1997-ci ildən onun vəkili müxtəlif qəzetlərdə ərizəçinin verdiyi məlumatlardan istifadə edərək, ərizəçinin vəziyyəti və digər ölüm hökmü almış məhbusların vəziyyəti ilə bağlı silsilə məqalələr dərc etmişdir. Lakin bundan sonra təhqiqat və ya təqsirkarların məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün heç bir tədbir görülməyib.

- 2002-ci ilin oktyabr və dekabr aylarında Qobustan həbsxanasında ömürlük həbs cəzası çəkən bir sıra məhbuslar, o cümlədən ərizəçi Qaradağ Rayon Məhkəməsinə və Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət edərək, onlara məruz qaldıqları ağır həbs şəraiti və pis rəftar barədə məlumat verdilər.

Lakin məhkəmələr ərizəçilərin imzalarının həbsxana rəhbərliyi tərəfindən təsdiqlənmədiyini əsas gətirərək bu şikayətlərə baxmaqdan imtina ediblər. Ərizəçi də daxil olmaqla bir çox məhbuslar məhkəmələrdən heç vaxt cavab almayıblar.

- İddia olunur ki, Ombudsman bir neçə dəfə həbsxanaya gedib, lakin ərizəçi özünün xahişinə baxmayaraq, onunla görüşə bilməyib.

2.16. Şikayətçi bildirir ki, onun fikrincə, yuxarıda göstərilən faktlar fonunda Azərbaycanın məhkəmə orqanları ilə hər hansı növbəti təmas əbəsdir və onu mühüm şahidlərdən biri kimi əlavə təzyiq və təhdidlərə, hətta fiziki məhvə məruz qoyacaq.

2.17. Ərizəçinin sözlərinə görə, o, həbsdə olduğu müddətdə xəstəxanaya yerləşdirilməyib. 2003-cü il noyabrın 15-də həkim komissiyası tərəfindən müayinə olunub. 7 yanvar 2004-cü ildə tibbi komissiyanın nəticələrini və diaqnozunu aldı: "psixopatiyanın xarakterik elementləri olan reaktiv nevroz". Ərizəçi bildirir ki, 8 yanvar 2004-cü ildə tibbi kitabçası ilə tanış olduqda onun yeni tipli tibbi blankla əvəz edildiyini və onun əvvəlki tibbi kitabçasındakı məlumatların köçürülmədiyini aşkar edib. Belə ki, onun məlumatına görə, 1994-2002-ci illər ərzində onun xəstəlikləri (hemorroy, revmatizm, nevroz, "tutmalar", 1999-cu ildə beyin insultu) haqqında heç bir qeyd yoxdur¹. Ərizəçi iddia edir ki, xəstəliyinə görə kompensasiya tələb etmək imkanından məhrum etmək üçün onun tibbi kitabçası dəyişdirilib.

2.18. Ərizəçi Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə şikayət edib (29 oktyabr 2003-cü il tarixli, 34132/03 nömrəli ərizə 29 aprel 2005-ci ildə qəbul edilməz elan edilmişdir). Lakin onun sözlərinə görə, Avropa Məhkəməsinə verilən şikayət yalnız bu məlumatda təqdim olunan iddialardan sonrakı, yəni 1998-ci il fevralın 10-dan sonrakı dövrə aiddir².

Şikayət

3.1 Şikayətçi iddia edir ki, onun saxlanma şəraiti və ölüm cəzasını gözləyən zaman hakimiyyət orqanları tərəfindən ona qarşı rəftar (1994-1998) Konvensiyanın 1-ci maddəsinin 1-ci bəndinin və 2-ci maddəsinin pozuntusunu təşkil edir.

¹Şikayətçinin dediyinə görə, müxtəlif xəstəliklərdən, o cümlədən vərəmdən əziyyət çəkən kamera yoldaşı G.-nin tibbi arayışı tam təmiz olub.

²Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası Azərbaycan üçün 15 aprel 2002-ci ildə qüvvəyə minib.

3.2. O iddia edir ki, 2-ci maddənin 1-ci və 3-cü bəndləri də pozulub, çünki onun saxlandığı kameralar onun icazə verilən tutumundan iki-dörd dəfə çox dolu idi və o, keçmiş polis əməkdaşı kimi adi cinayətkarlarla birlikdə saxlanılıb.

3.3. İddia olunur ki, Konvensiyanın 12-ci maddəsini pozaraq, hakimiyyət orqanları ölüm hökmü almış məhbusların ölümlərinin həbsxana müdiriyyəti tərəfindən məruz qaldıqları işgəncə və pis rəftar nəticəsində baş verdiyini “ehtimal etmək üçün ağlabatan əsaslar olduqda” dərhal və qərəzsiz araşdırma aparmayıblar.

3.4. Nəhayət, şikayətçi iddia edir ki, işgəncə və pis rəftarla bağlı şikayətlərin tərəfsiz araşdırılması təmin edilmədiyinə görə 13-cü maddə pozulub.

İştirakçı-dövlətin məqbulluq məsələsinə dair qeydləri

4.1 19 iyul 2004-cü ildə iştirakçı-dövlət məlumatın məqbul olmasına etiraz etdi. O xatırladır ki, o, Komitənin 4 fevral 2002-ci il tarixdə fərdi şikayətlərə baxmaq səlahiyyətini tanıyıb və bununla əlaqədar olaraq, Komitə yalnız həmin tarixdən sonra Azərbaycana qarşı verilmiş şikayətlərə baxmaq səlahiyyətinə malikdir. Buna görə də iştirakçı-dövlət şikayətçinin məlumatını qəbuledilməz hesab edir.

Ərizəçinin şərtləri

5.1 16 noyabr 2004-cü il tarixli məktubla şikayətçi etiraf edir ki, şikayət edilən hadisələr iştirakçı-dövlət Komitənin ona qarşı verilmiş fərdi şikayətlərə baxılması səlahiyyətini tanımadan əvvəl baş verib. Bununla belə, o hesab edir ki, iştirakçı-dövlət üçün prosedurun qüvvəyə mindiyi tarixdən sonra pozuntular davam edərsə, *ratione temporis* norması qəbuledilməzdir. Nümunə olaraq o, İnsan Hüquqları Komitəsinin hüquq təcürbəsinə istinad edir (K. və K. Macarıstana qarşı, məlumat № 520/1992, qəbuledilməzlik haqqında qərar, 7 aprel 1994-cü il, bənd 6.4).

5.2 Daxili müdafiə vasitələrinin tükənməsi məsələsində

o, iştirakçı-dövlətin prosedurlarının effektivliyinə inanmadığını təkrar edir. Bu iddianı dəstəkləmək üçün o, 2002-2004-cü illər arasında yeni mühakimə olunan beş keçmiş ölüm məhbusunun adlarını çəkir. Onların hamısının həbsdə olduqları müddətdə iş-gəncə və pis rəftardan şikayətləndiyi iddia edilir, lakin məhkəmələr onların bütün şikayətlərinə məhəl qoymayıb və ömürlük həbs cəzalarını təsdiqləyib¹.

5.3 Şikayətçinin sözlərinə görə, 2002-ci ildə ömürlük həbs cəzası çəkən məhbus 1996-1998-ci illər arasında ölüm hökmündə olarkən yoluxduğu vərəm xəstəliyinə görə kompensasiya tələb edib, çünki o, vərəmdən əziyyət çəkən başqa məhbuslarla dolu kamerada saxlanılıb. O, işi və kassasiya şikayətini uduzub.²

Məsələlər və onların Komitədə baxılması proseduru

6.1 Şikayətdə olan hər hansı iddiaya baxmazdan əvvəl İşgəncələrə Qarşı Komitə onun Konvensiyanın 22-ci maddəsinə uyğun olaraq qəbul edilib-edilməməsi barədə qərar verməlidir.

6.2 Komitə, ilk növbədə, ərizəçinin iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanlarının ölüm hökmü verilmiş məhbusların ölüm xəbərlərini araşdırmaqdan ardıcıl olaraq imtina etdiyi iddialarını qeyd etdi (yuxarıda 3.3-cü bəndə bax). O, xatırladır ki, şikayətlərə yalnız ehtimal olunan zərərçəkmişlər, yaxın qohumları və ya zərərçəkmişin adından hərəkət etmək üçün müvafiq qaydada təyin edilmiş nümayəndələr tərəfindən təqdim edildikdə baxılmasına icazə verilir. Bu halda, ərizəçi ehtimal edilən digər qurbanlardan hər hansı birinin adından hərəkət etmək səlahiyyətinə malik olduğuna dair heç bir sübut təqdim etməmişdir. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, məlumatın

¹ Ərizəçinin sözlərinə görə, yalnız bir halda ömürlük həbs cəzası azaldılıb cinayətin dekriminallaşdırılması nəticəsində 15 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz olunub.

² Lakin qeyd olunur ki, iddiaçı əfv olunaraq azadlığa buraxılıb və ölkəni tərk etdiyi üçün Ali Məhkəmə bu iş üzrə qərar qəbul etməyib.

bu hissəsi onun prosedur qaydalarının 98-ci qaydanın 2 (c) bəndinə uyğun olaraq qəbuledilməzdir¹.

6.3 Şikayətinin şikayətinin qalan hissələrinə münasibətdə Komitə xatırladır ki, iştirakçı-dövlət məlumatın məqbulluğu ona əsaslanaraq etiraz edib ki, sözügedən hadisələr o, 4 fevral 2002-ci ildə Konvensiyanın 22-ci maddəsinə uyğun olaraq Komitənin fərdi məlumatları nəzərdən keçirmək səlahiyyətlərini tanımazdan əvvəl baş verib. Ərizəçi “davamlı təsir” doktrinasını əsas gətirərək bu iddianı rədd etdi.

6.4 Komitə xatırladır ki, iştirakçı-dövlətin Konvensiya üzrə öhdəlikləri onun həmin iştirakçı-dövlət üçün qüvvəyə mindiyi tarixdən tətbiq edilir². Bununla belə, o, hesab edir ki, əgər bu cür pozuntuların nəticələri 22-ci maddədə nəzərdə tutulmuş bəyanat qüvvəyə mindikdən sonra da davam edərsə və belə nəticələr Konvensiyanın pozulmasına səbəb olarsa, o, iştirakçı-dövlətin Komitənin Konvensiyanın pozulmasına dair ayrı-ayrı məlumatların qəbulu və baxılması səlahiyyətini tanımasından əvvəl (yəni 22-ci maddə üzrə - bu halda, 4 fevral 2002-ci il tarixinədək bəyanatın qüvvəyə minməsindən əvvəl) baş vermiş Konvensiyanın pozulmasına dair iddialara baxa bilər. Bəyanat verildikdən sonra, davam edən pozuntu iştirakçı-dövlət tərəfindən əvvəlki pozuntuların təsiri və ya aydın nəticəsi ilə təsdiqi kimi şərh edilməlidir.

6.5 Komitə qeyd etdi ki, hazırkı işdə şikayətinin Konvensiyanın 1, 2 və 13-cü maddələrinə əsasən bütün iddiaları (yuxarıda 3.1, 3.2 və 3.4-cü bəndlərə bax) iştirakçı-dövlət Komitənin fərdi şikayətlərə baxmaq səlahiyyətlərini tanımazdan əvvəl baş vermiş hadisələrə aiddir. Bununla belə, şikayətinin fikrincə, bu iddia edilən pozuntular Komitənin 22-ci maddəyə uyğun olaraq səlahiyyətlərini iştirakçı-dövlətin tanımasından sonra davam edən nəticələrə malikdir.

¹ CAT/C/3/Rev.4.

² Bax: O.R., M.M. və M.S. Argentinaya qarşı, məlumatlar № 1, 2 və 3/1988, qəbuledilməzlik qərarı, 1989-cu ilin noyabrında qəbul edilib.

6.6 Komitə, həmçinin qeyd etdi ki, şikayətçi 10 fevral 1998-ci ildən sonra baş vermiş hadisələrlə bağlı Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə ərizə ilə müraciət edib ki, bu da onun fikrincə, Komitənin qarşısında duran məsələlərdən aydın şəkildə fərqlənə bilər. Bu ərizə 29 aprel 2005-ci ildə qəbul edilməz elan edilmişdir. Avropa Məhkəməsi, o cümlədən qərara aldı ki, ərizəçinin ölüm hökmü alarkən pis rəftara məruz qalması ilə bağlı hazırkı məlumatda göstərilənlərlə eyni olan iddiaları qəbul edilməzdir¹.

6.7. Bu kontekstdə Komitə xatırladır ki, o, Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 5(a) bəndinə uyğun olaraq fərdi məlumatlara yalnız eyni məsələnin başqa beynəlxalq araşdırma və ya tənzimləmə prosedur çərçivəsində araşdırılmamış olduğuna və araşdırılmadığına əmin olduqdan sonra baxacaq. Komitə əmindir ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsində aparılan yoxlama belə prosedura uyğun olaraq yoxlamadır.

6.8 Komitənin fikrincə, əgər bu prosedur üzrə araşdırma 22-ci maddənin 5a) bəndinin mənasında “eyni məsələyə” aid olubsa/aiddirsə, məlumat beynəlxalq araşdırma və ya həllin başqa proseduru çərçivəsində araşdırılmış və baxılmış hesab edilməlidir və bununla belə başa düşülməlidir ki, o, eyni tərəflərə, eyni faktlara və eyni məzmun hüquqlarına aiddir. O qeyd edir ki, 34132/03 sayılı məlumat Avropa Məhkəməsinə eyni ərizəçi tərəfindən eyni faktlar əsasında, ən azı qismən, indiki məlumatda pozulduğu iddia edilən hüquqlarla eyni məzmun hüquqlarına əsaslanaraq təqdim edilmişdir.

6.9. “Eyni məsələnin” ərizəçinin Avropa Məhkəməsinə şikayətinin predmeti olduğu və onun araşdırılaraq qəbul edil-

¹ Komitə qeyd edib ki, Avropa Məhkəməsi üç hakimdən ibarət komitə vəsisilə ərizəni iki səbəbə görə qəbul edilməz elan edib: qismən a) daxili müdafiə vasitələrinin tükənməməsi (Avropa Konvensiyasının 3, 8, 14 və 34-cü maddələri); və b) ərizəçinin qalan şikayətləri ilə bağlı - Məhkəməyə təqdim olunan məlumatda ərizəçinin Konvensiya üzrə hüquq və azadlıqlarının hər hansı pozuntusunu göstərməməsi əsasında.

məz elan edildiyi qənaətinə gələrək Komitə hesab edir ki, Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 5(a) bəndinin tələbləri yerinə yetirilməyib. Yaranmış şəraitdə Komitə qərara gəlir ki, qəbuledilməzliyin qalan iki əsasını, yəni *ratione temporis* tətbiqi və yerli müdafiə vasitələrinin tükənməməsini nəzərə almaq məqsədə uyğun deyil.

7. Müvafiq olaraq, İşgəncələrə Qarşı Komitə qərara alır:

a) məlumat qəbuledilməz hesab edilsin;

b) bu qərar iştirakçı-dövlətin və ərizəçinin nəzərinə çatdırılsın.

[İngilis, fransız, rus və ispan dillərində tərtib edilmişdir, ingilis mətni orijinal versiyadır. Daha sonra Komitənin Baş Assambleyaya illik hesabatının bir hissəsi kimi ərəb və Çin dillərində də dərc olunacaq.]

**İşgəncələr və digər
qəddar, qeyri-insani,
yaxud ləyaqəti alçaldan
rəftar və cəza növləri
əleyhinə Konvensiya**

Paylanma
MƏHDUDDUR*
CAT/C/38/D/281/200:
29 May 2007
Orijinal: İNGİLİS

İşgəncələrə qarşı Komitə
Otuz səkkizinci sessiya
30 aprel - 18 may
2007-ci il

QƏRAR

Məlumat № 281/2005

xanım Elif Pelit (vəkillə təmsil olunub)

Ehtimal olunan qurban:

Ərizəçi

İştirakçı-dövlət:

Azərbaycan

Şikayətin verilmə tarixi:

21 sentyabr 2005-ci il
(ilkin təqdimat)

Bu qərarın tarixi:

1 may 2007-ci il

Məlumatın mövzusu: ərizəçinin işgəncələrlə təhdid edilə bil-
cəyi ölkəyə göndərilməsi

Prosedur məsələsi: iddianın əsaslandırılma dərəcəsi

Konvensiyanın maddələri: 3, 22

Prosedur qaydaları: 108 (1), 109 qaydaları
[ƏLAVƏ]

* İşgəncələr əleyhinə Komitənin qərarı ilə dərc olunur.

ƏLAVƏ

İŞGƏNCƏLƏRƏ QARŞI KOMİTƏNİN İŞGƏNCƏLƏR VƏ DİGƏR QƏDDAR, QEYRİ-İNSANİ VƏ YA LƏYAQƏTİ ALÇALDAN RƏFTAR VƏ YA CƏZA NÖVLƏRİ ƏLEYHİNƏ KONVENSIYANIN 22-Cİ MADDƏSİ ÜZRƏ QƏRARI

Otuz səkkizinci sessiya mövzu:

Məlumat № 281/2005

<u>Təqdim etdi:</u>	xanım Elif Pelit (vəkillə təmsil olunub)
<u>Ehtimal olunan qurban:</u>	Ərizəçi
<u>İştirakçı-dövlət:</u>	Azərbaycan
<u>Şikayətin verilmə tarixi:</u>	21 sentyabr 2005-ci il (ilkin təqdimat)

İşgəncələr və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə Konvensiyanın 17-ci maddəsinə uyğun olaraq yaradılmış *İşgəncələrə Qarşı Komitə*,

1 may 2007-ci il tarixli *iclasında*

Xanım Elif Pelit tərəfindən İşgəncələrə Qarşı Komitəyə təqdim edilmiş 281/2005 sayılı şikayətə *baxışı tamamlayaraq*

İşgəncələr və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə Konvensiyanın 22-ci maddəsinə uyğun olaraq,

Şikayətçi, onun vəkili və iştirakçı-dövlət tərəfindən verilən bütün məlumatları nəzərə alaraq,

ərizəçi, onun vəkili və iştirakçı-dövlət tərəfindən verilmiş bütün məlumatları *nəzərə alaraq*,

İşgəncələr əleyhinə Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 7-ci bəndinə uyğun olaraq,
aşağıdakıları qəbul edir:

1.1. Şikayətçi 1972-ci il təvəllüdlü, kürd əsilli Türkiyə vətəndaşı Elif Pelit xanımdır və şikayətin verildiyi vaxt Azərbaycan Türkiyəyə deportasiya təhdidi ilə üzləşmişdir; o, Türkiyəyə zorla aparılacağı təqdirdə Konvensiyanın 3-cü maddəsi pozularaq orada işgəncələrə məruz qalacağını iddia edirdi. O, vəkillə təmsil olunur.

1.2. 22 sentyabr 2005-ci il tarixli şifahi nota ilə Komitə şikayəti Müvəqqəti Tədbirlər üzrə Xüsusi Məruzəçinin Komitənin Prosedur Qaydalarının 108-ci qaydasının 1-ci bəndinə uyğun olaraq Komitədə şikayəti davam edərkən ərizəçini Türkiyəyə deportasiya etməmək barədə xahişi ilə birlikdə iştirakçı-dövlətə göndərdi. 1 dekabr 2005-ci ildə iştirakçı-dövlət Komitəyə məlumat verdi ki, o, Komitənin yekun qərarına qədər şikayətçini deportasiya etməyəcək. Bununla belə, 13 oktyabr 2006-cı ildə iştirakçı-dövlət şikayətçini Türkiyəyə ekstradisiya etmişdir¹.

30 aprel 2007-ci il tarixli şifahi nota ilə iştirakçı-dövlət Komitəyə məlumat verdi ki, şikayətçi İstanbul Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 12 aprel 2007-ci il tarixli qərarına əsasən həbsdən azad edilib.

Ərizəçinin təqdim etdiyi faktlar

2.1 1993-1996-cı illər arasında şikayətçi KPK (Kürdistan Kommunist Partiyası) adından “təxribat və terrorizm” ittihamı ilə Türkiyədə saxlanılıb. İstanbul Dövlət Təhlükəsizlik Məhkəməsi ona kifayət qədər dəlil olmadığına görə bəraət ver-

¹ Bax 8.1 bəndi

dikdən sonra o, sərbəst buraxılıb. O, həbsdə olarkən işgəncələrə məruz qaldığını iddia edir, hərçənd ona hansı işgəncənin tətbiq edildiyini açıqlamayıb və bunu təsdiq edən heç bir tibbi arayış təqdim etməyib.

2.2 1998-ci ildə şikayətçi Almaniyaya qaçdı və orada ona qaçqın statusu verildi. 2002-ci ildə kürd yönümlü xəbər agentliyində jurnalist kimi fəaliyyətə başladı. 2003-cü ilin fevralında o, oradakı hadisələri işıqlandırmaq üçün İraqa göndərilib. 2003-cü ilin noyabrında o, Əl-Cəzirə kanalında yayımlanan Şimali İraqda KPK-nın mətbuat konfransını işıqlandırdı. 2004-cü ilin may ayında xəbər agentliyinin Mosul bürosuna naməlum silahlı şəxslər hücum edib və şikayətçinin səyahət sənədlərini qarət ediblər. 6 noyabr 2004-cü ildə Almaniya səfirliyi ilə əlaqə saxlamaq və yenidən səyahət sənədlərini əldə etmək üçün Azərbaycana gəlib. Azərbaycan hakimiyyəti onu ölkəyə qanunsuz daxil olduğu üçün həbs edib.

2.3. 3 dekabr 2004-cü ildə İstanbul Rayon Ağır Cinayətlər Məhkəməsi şikayətçini qiyabi olaraq 10 il həbs cəzasına məhkum etdi, çünki o, Şimali İraqda KPK-nin iclasını jurnalist kimi işıqlandırdığına görə KPK lehinə təxribatçılıq fəaliyyəti ilə məşğuldur. 6 dekabr 2004-cü ildə İstanbul Rayon Məhkəməsi onun Azərbaycandan ekstradisiyasını tələb edib.

2.4. 17 mart 2005-ci il tarixdə Naxçıvan (Azərbaycan) şəhərinin Şərrur məhkəməsi onu ölkəyə qeyri-qanuni daxil olduğuna görə cərimələyib. Məhkəmə onun həbsdən azad edilməsi barədə qərar çıxarsa da, o, məhkəmə zalında Daxili İşlər Nazirliyinin əməkdaşları tərəfindən həbs edilib və onu Bakıya apararaq həbs ediblər. 2005-ci il iyunun 2-də Azərbaycanın Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Məhkəməsi onun Türkiyəyə ekstradisiyası barədə qərar çıxarıb. 2 sentyabr 2005-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi bu qərarı təsdiqləyib. Məhkəmənin qərarı dərhal qanuni qüvvəyə minib. 14 sentyabr 2005-ci ildə ərizəçi Ali Məhkəməyə müraciət etdi, lakin belə bir şikayətin dayandırıcı təsiri yoxdur və o, istənilən vaxt ekstradisiya edilə bilər.

Şikayət

3. Ərizəçi bildirir ki, onun Türkiyəyə deportasiyası Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozuntusunu təşkil edəcək, çünki deportasiya olunarsa, onun işgəncələrə və ya digər qeyri-insani rəftara məruz qalacağına və təqsirini etiraf etməyə məcbur ediləcəyinə inanmaq üçün əqləbatan əsaslar var. O, dərhal nəzarətə götürüləcək və Terrorla Mübarizə İdarəsində dindiriləcək. Son illərdə Azərbaycan KPK ilə əlaqədə ittiham olunan xeyli sayda şəxsi Türkiyəyə qaytarıb.

İştirakçı-dövlətin məqbulluğa dair qeydləri

4.1 1 yanvar 2005-ci ildə iştirakçı-dövlət məlumatın məqbulluğuna etiraz etdi, çünki şikayətçi Konvensiyanın 3-cü maddəsi üzrə deportasiya olunarsa, işgəncə və ya digər qeyri-insani rəftarın gözlənilən, real və şəxsi riski ilə üzləşəcəyinə dair iddiasını əsaslandırmaq üçün kifayət qədər sübut təqdim etməmişdir.

4.2 İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, Türkiyədəki ümumi vəziyyət hazırda Türkiyəyə deportasiya edilmiş şəxslərin (kündlər də daxil olmaqla) hər hansı işgəncəyə məruz qalma təhlükəsi olduğunu deməyə əsas vermir. 2003-cü ildə KPK üzvlərinə qarşı təqibləri dayandırmaq üçün Sosial Reintegrasiya Qanunu qəbul edilib; Avropa İttifaqına üzv olan bir sıra ölkələr bu fikirdədir.

4.3 İştirakçı-dövlət bir daha qeyd edir ki, Komitənin hüquq təcrübəsinə əsasən, ölkədə insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulmasının sistematik modelinin mövcudluğu deportasiya zamanı işgəncəyə məruz qalmanın real riskini müəyyən etmək üçün kifayət qədər əsas vermir; şəxsin şəxsən işgəncəyə məruz qalma riski altında olduğunu göstərən “xüsusi əsaslar” olmalıdır. Komitənin bildirdiyinə görə şəxsin yerləşdiyi ölkədə işgəncəyə məruz qalması ilə bağlı gözlənilən, hazırkı və şəxsi risklə üzləşdiyi iddiası üçün əsaslı səbəblər olmalıdır. İştirakçı-dövlət Komitənin fikrinə istinad edir ki, sübutetmə yükü şikayətçinin üzərinə düşür və işgəncə riski sırf nəzəri mülahizələrdən və

şübhələrdən daha böyük əsaslarla qiymətləndirilməlidir.

4.4.İştirakçı-dövlətə görə, yuxarıda göstərilən meyarlar müəllifin 1993-cü ildə baş vermiş insidentlə əlaqədar ekstradisiya ediləcəyi təqdirdə işgəncəyə məruz qalma təhdidinin “çox ehtimal” olunacağına dair iddiası ilə uyğun gəlmir.

4.5 İştirakçı-dövlət Komitənin 1 sayılı Ümumi Şərhinə istinad edir, ona əsasən belə təhdid “yüksək ehtimalı, müəllif üçün şəxsən təhdidedici və real” olmalıdır. Təxminən 13 il əvvəl baş vermiş hadisəni “yaxın” hesab etmək olmaz. Bundan əlavə, ərizəçi yuxarıdakı Ümumi Şərhin (b) və (c) yarımbəndlərində qeyd olunan qəddar rəftara dair heç bir sübut təqdim etməyib.

4.6.İştirakçı-dövlət qeyd etmişdir ki, Komitə dəfələrlə bildirmişdir ki, konkret iş üzrə faktların və sübutların qiymətləndirilməsi Komitənin deyil, əgər bu məhkəmələr müstəqillik prinsipini pozmursa, Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin məhkəmələrinin səlahiyyətindədir; İştirakçı-dövlətin fikrincə, şikayətçinin işində belə pozuntular yoxdur.

4.7.Bu işdə Azərbaycan məhkəmələri E.P-nin Türkiyəyə qaytarılacağı təqdirdə işgəncəyə məruz qalması üçün “xüsusi əsasların” mövcudluğunu və “real, gözlənilən və şəxsi” təhdidin mövcudluğunu müəyyən etməmişdir. Bundan əlavə, ərizəçi onu xüsusi təhdid altına sala biləcək hər hansı siyasi fəaliyyətlə məşğul olmayıb.

4.8 İştirakçı-dövlət, həmçinin bildirir ki, o, Türkiyədən diplomatik kanallar vasitəsilə təminat alıb ki, xanım Pelitə Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyasının 14-cü maddəsinin ("Spesifiklik Qaydası") müddəaları şamil olunur. Ekstradisiya edildiyi təqdirdə, ərizəçi təslim edilməzdən əvvəl törətdiyi hər hansı cinayətə görə onun ekstradisiyası tələb edilən cinayətdən başqa heç bir cinayət təqibinə məruz qalmayacaq.

İştirakçı dövlətin qeydlərinə dair ərizəçinin şərhləri

5.1 20 fevral 2006-cı ildə şikayətçi iştirakçı-dövlətin qeydlərini şərh etdi. O, 1993-1996-cı illərdə Türkiyədə saxlandığı müddətdə işgəncələrə məruz qaldığını bir daha xatırladır. Onun sözlərinə görə, hamıya məlumdur ki, keçmişdə işgəncədən istifadə faktı qaçqın ölkəyə qayıtdıqdan sonra yenidən bu fiziki məcburiyyət formasına məruz qalmaqla bağlı əsaslı qorxu yaradır. Həmin vaxt o, KPK ilə əlaqədə şübhəli bilindiyi üçün işgəncələrə məruz qalıb. Bu gün ekstradisiya ilə bağlı hazırkı tələbi əsaslandırmaq üçün eyni səbəblər irəli sürülür. Beləliklə, o, Komitənin 1 sayılı Ümumi Şərhinin 8-ci (b) bəndinin müddəalarının bu işdə tam tətbiq olunduğunu söylədi.

5.2 Şikayətçi Almaniya qaçqın statusu aldığını və sığınacaq üçün müraciətində keçmişdə işgəncələrə məruz qaldığını bildirdiyini təkrarladı və həmçinin qeyd etdi ki, Almaniya hakimiyyəti onun keçmiş işgəncələr haqqında məlumatını etibarlı hesab edib.

5.3 İştirakçı-dövlətin Türkiyədə vəziyyətin dəyişməsi ilə bağlı iddiasına gəldikdə, o qeyd etdi ki, işgəncə baxımından vəziyyət yaxşılaşsa da, yaxın keçmişdə oxşar vəziyyətlərdə olan şəxslərin işgəncələrə məruz qaldığı bildirilir.

5.4 Şikayətçi qeyd etdi ki, Türkiyə hakimiyyət orqanları tərəfindən təqdim olunan sənədlər¹ qeyri-dəqiqdir və aydın deyil. Bunu təsdiqləmək üçün o, konkret adı çəkilməyən sənədin bir hissəsinin aşağıdakı tərcüməsini təqdim edib: “Elif Pelitin qanunsuz terror təşkilatının üzvü olduğunu nəzərə alaraq (Cinayət Məcəlləsinin 168.2-ci maddəsinə əsasən) ona qiyabi həbs hökmü çıxarılсын. Həbs müddəti 2004-cü il dekabrın 2-dən təyin edilir və başlayır, nəticədə 2014-cü il dekabrın 3-də başa çatır”.

5.5.Şikayətçi iddia edir ki, Türkiyə onu siyasi baxışlarına görə cəzalandırmaq üçün onun ekstradisiyasını istəyir; cəzaya işgəncə də daxil ola bilər.

¹ Ərizəçinin məhz hansı sənədlərə istinad etdiyi aydın deyil.

5.6. Şikayətçi qaçqın statusu aldığı Almaniyaya qayıd bilməsi üçün onun dərhal azad edilməsini tələb edir.

Məsələlər və onlara Komitədə baxılması proseduru

Uyğunluq barədə mülahizələr

6.1 Komitə 2006-cı ilin may ayında keçirilən otuz altıncı sessiyasında məlumatın məqbulluğu məsələsinə baxdı. O, eyni məsələnin başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində araşdırılmış olmadığına və araşdırılmadığına əmin olaraq qeyd etdi ki, iştirakçı-dövlət daxili müdafiə vasitələrinin tükəndiyi ilə mübahisə etmir. O qeyd edir ki, iştirakçı-dövlətə görə, o, Türkiyə hakimiyət orqanlarından Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyasının 14-cü maddəsində nəzərdə tutulan “konkretlik qaydasının” ərizəçiyə tətbiqi ilə bağlı diplomatik kanallar vasitəsilə təminat alıb və həmçinin qeyd edir ki, ərizəçi bununla bağlı heç bir qeyd təqdim etməmişdir. Komitə daha sonra qeyd edib ki, hazırkı işdə məsələ şikayətinin Türkiyəyə qaytarılacağı təqdirdə hansı əsaslarla və ya ümumiyyətlə mühakimə olunacağından deyil, onun orada işgəncələrə məruz qalması təhdidinin olub-olmamasından gedir.

6.2 Komitə daha sonra qeyd etdi ki, iştirakçı-dövlət şikayətinin deportasiya ediləcəyi təqdirdə işgəncəyə və ya Konvensiyanın 3-cü maddəsinin mənasında digər qeyri-insani rəftar növlərinə məruz qalması ilə bağlı proqnozlaşdırıla bilən, real və şəxsi təhdidlə üzləşəcəyinə dair kifayət qədər sübut təqdim etmədiyinə əsaslanaraq məlumatın məqbul olmasına etiraz edir. O, həmçinin qeyd edib ki, ərizəçi 1993-1996-cı illər arasında Türkiyədə KPK ilə əlaqədə şübhəli bilinərək işgəncələrə məruz qaldığını və onun ekstradisiyası tələbi üçün əsas kimi eyni səbəblərin irəli sürüldüyünü iddia edib. Eyni əsasla ərizəçi Almaniyada qaçqın statusu almışdır. Nəhayət, Komitə şikayətinin iddiasını diqqətə alır ki, son illərdə Türkiyədə ümumi vəziyyət yaxşılaşsa da, KPK ilə əlaqədə şübhəli bilinən şəxslərə

qarşı işgəncə halları baş verib. Komitə məlumatın məqbul olduğu qənaətinə gəldi və iştirakçı-dövlətə mahiyyəti üzrə öz qeydlərini təqdim etməyi təklif etdi.

İştirakçı dövlətin qeydləri

7.1. 9 oktyabr 2006-cı il tarixli təqdimatla iştirakçı-dövlət işin faktlarını xatırladır: Xanım Pelit 1993-cü ildə Türkiyədə həbs edilib. 1996-cı ildə İstanbul Dövlət Təhlükəsizlik Məhkəməsi kifayət qədər sübut olmadığı üçün ona bəraət verib. 1998-ci ildə saxta sənədlərlə Almaniyaya gəlib və 1999-cu ildə oradan siyasi sığınacaq alıb.

7.2. 6 noyabr 2004-cü ildə o, Azərbaycanda sərhədi qanunsuz keçmək ittihamı ilə həbs edilib. Onu sərhədi keçərkən azərbaycanlı sərhədçilər ilə atışmadan sonra qaçan silahlı şəxslər müşayiət ediblər.

17 mart 2005-ci ildə Şərur rayon məhkəməsi onu 318-ci maddənin 2-ci bəndi ilə təqsirli bilib və cərimə cəzasına məhkum edib. Cəriməni ödədikdən sonra sərbəst buraxılıb.

7.3 İbtidai istintaq zamanı 6 dekabr 2004-cü ildə Türkiyə hakimiyyəti Azərbaycanın ədliyyə nazirinə ekstradisiya sorğusu göndərüb. Sorğu Ekstradisiya haqqında 1957-ci il tarixli Avropa Konvensiyasına, habelə İstanbul Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 3 dekabr 2004-cü il tarixli qərarına əsasən verilib, buna görə xanım Pelit Cinayət Məcəlləsinin 168-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən təqsirli bilinib. Bununla bağlı onun barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilib. Bu əsasla 17 mart 2005-ci ildə ərizəçi yenidən həbs edilmiş və onun işi ekstradisiya işlərinə baxmağa səlahiyyətli olan Azərbaycan Ağır Cinayətlər Məhkəməsinə verilmişdir. 2 iyun 2005-ci ildə bu məhkəmə ərizəçinin ekstradisiyasına qərar verdi. 20 iyun 2005-ci ildə bu qərardan Apellyasiya Məhkəməsinə apellyasiya şikayəti verilmişdir. 2 sentyabr 2005-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi ekstradisiyanı təsdiqləyib. 14 sentyabr 2005-ci ildə ərizəçinin vəkili Ali Məhkəməyə kassasiya şikayəti verdi. 25 oktyabr 2005-ci ildə Ali

Məhkəmə bu şikayətə baxmağa səlahiyyətli olmadığını bəyan etdi.

7.4 Şikayətçinin ona qaçqın statusu verilməsi və onun işinə Qaçqınlar haqqında Konvensiyanın 33-cü maddəsinin tətbiq edilməli olması ilə bağlı iddialarına gəldikdə, iştirakçı-dövlət qeyd edir ki, o, 1999-cu ildə Almaniya məhkəməsinin qərarı ilə qaçqın kimi tanınıb. Xarici məhkəmələrin qərarlarının Azərbaycanda qüvvəsi yoxdur. Xarici dövlətin hökmünün Ali Məhkəmədə tanınması üçün Cinayət-Prosessual Məcəllənin müddəalarına uyğun olaraq konkret ərizə verilməlidir. Hazırkı işdə Almaniya məhkəməsinin 1999-cu ildə verdiyi qərarın tanınması ilə bağlı Ali Məhkəməyə belə bir sorğu təqdim edilməmişdir.

7.5.İştirakçı-dövlətin fikrincə, Azərbaycanda qaçqın statusu Qaçqınların İşləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən verilir. Ərizəçiyə heç vaxt belə status verilməyib. İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, BMT QAK-ın Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinə 1951-ci il Qaçqınlar Konvensiyasının iştirakçısı tərəfindən verilən qaçqın statusu Konvensiyanın bütün digər tərəfləri tərəfindən tanınmalı olduğu barədə ərizə təqdim edib. İştirakçı dövlət bildirir ki, BMT QAK-ın Bakıdakı Ofisi BMT QAK İcraiyyə Komitəsinin 12 saylı Rəyinin “Qaçqın statusunun müəyyən edilməsinin ekstraterritorial təsiri haqqında” f) yarımbəndinə istinad edib¹. Ancaq bu nəticə yalnız məsləhət xarakteri daşıyır. İştirakçı-dövlət BMT QAK-ın İcraiyyə Komitəsinin digər 8 saylı “Qaçqın statusunun müəyyən edilməsi haqqında” qeyri-məcburi rəyinə istinad edir, onun f) yarımbəndində deyilir: “Bu sazişlərin iştirakçısı olan digər dövlətlər tərəfindən qaçqın statusunun müəyyən edilməsinin bir iştirakçı-dövlət tərəfindən qəbul edilməsi ümumi maraqlara uyğun olardı”. Bununla belə, 12 saylı Rəyin g) yarımbəndində qeyd edilir ki, “bir

¹ “İcraiyyə Komitəsi... (f) hesab edir ki, 1951-ci il Konvensiyasının və 1967-ci il Protokolunun məqsədi iştirakçı-dövlətlərdən biri tərəfindən müəyyən edilmiş qaçqın statusunun digər iştirakçı-dövlətlər tərəfindən tanınmasını nəzərdə tutur.”

iştirakçı-dövlətdə müəyyən edilmiş qaçqın statusu digər iştirakçı-dövlət tərəfindən yalnız müstəsna hallarda sorğulanmalıdır ki, müvafiq şəxs Konvensiyanın tələblərinə aydın şəkildə əməl etməsin". İştirakçı-dövlətin fikrincə, "qeyri-qanuni strukturların fəaliyyətində iştirak" kimi ciddi əsaslar varsa və Azərbaycanın təhlükəsizlik xidmətlərindən alınan məlumatlara görə, ərizəçi KPK-nin fəal üzvü olubsa, o zaman iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları haqlı olaraq ərizəçinin qaçqın statusunu sorğulayıb.

7.6 İştirakçı-dövlətin fikrincə, xanım Pelitin işi Qaçqınlar Konvensiyasının 1 F(b) maddəsinin əhatə dairəsinə daxil deyil, çünki o, sığınacaq ölkəsinə gəlməzdən əvvəl sığınacaq ölkəsindən kənarda qeyri-siyasi xarakterli ağır cinayət törətmişdir. Bundan əlavə, BMT QAK-ın İcraiyyə Komitəsinin 17 sayılı Rəyinin (g) yarım bəndinə¹ uyğun olaraq, "qaçqın təyin edilməsi meyarlarına cavab verən və 1 F(b) maddəsinə əsasən qaçqın statusundan məhrum olmayan şəxslərə geri qaytarılma-dan müdafiə tətbiq edilir."

7.7.İştirakçı-dövlətin fikrincə, Azərbaycan məhkəmələrinin ərizəçinin ekstradisiyası tələb edilən cinayətin siyasi xarakterli və ya siyasi cinayətlə əlaqəli olduğunu hesab etmək üçün heç bir əsası yox idi ki, bu da Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyasının əsasında ekstradisiya haqqında sorğunun rədd edilməsi üçün zəruri olardı. Məhkəmələr qeyd edib ki, xanım Pelit Türkiyədə terror təşkilatına üzv olmaqda şübhəli bilinərək iki dəfə həbs edilib, lakin kifayət qədər dəlil olmadığı üçün sərbəst buraxılıb. İştirakçı-dövlətin fikrincə, bu, onun işində Türkiyə məhkəmələrinin qərəzsizliyini nümayiş etdirir. Bundan əlavə, Azərbaycan məhkəmələri ərizəçiyə qarşı irəli sürülən cinayətlərin Azərbaycan qanunvericiliyinə (məsələn, Cinayət Məcəlləsinin 278 və 279-cu maddələrinə əsasən) cinayət tərkibinin olub-olmaması məsələsini araşdırıblar.

¹ Rəy № 17, Qaçqınlara təsir edən geri qaytarılma məsələləri

7.8 İştirakçı-dövlət terror aktlarını maliyyələşdirən, planlaşdıran, dəstəkləyən və ya həyata keçirən şəxslərə sığınacaq verilməsini qadağan edən BMT Təhlükəsizlik Şurasının 28 sentyabr 2001-ci il tarixli 1373 (2001) sayılı qətnaməsinə istinad edir. İştirakçı-dövlət Komitənin 22 noyabr 2001-ci il tarixli bəyanatını xatırladır: burada Komitə öz inamını ifadə edir ki, iştirakçı-dövlətlər beynəlxalq terrorizm təhlükəsinə cavab olaraq hansı tədbirləri görsələr də, belə tədbirlər onların işgəncələrə qarşı Konvensiya üzrə öhdəliklərinə uyğun olmalıdır.

7.9. İştirakçı-dövlət xatırladır ki, BMT QAK İcraiyyə Komitəsinin 17 sayılı Rəyinin f) yarımbəndində vurğulanır ki, “bu rəydə heç nə dövlətin milli qanunvericiliyə və beynəlxalq müqavilələrə əsaslanaraq, təyyarə qaçırma, girov götürmə və adam öldürmə kimi ağır cinayətlərin cəzalandırılmasının təmin edilməsi zərurətinə təsir edən hesab edilməməlidir”. “Kimi” ifadəsi cinayətlərin siyahısının tam olmadığını və 1980-ci il siyahısında o vaxtdan bəri beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən tanınan ağır cinayətləri (məsələn, terrorizm) əhatə etmədiyi üçün köhnəliyini göstərir. Azərbaycan məhkəmələri haqlı olaraq belə qənaətə gəlirlər ki, xanım Pelitin hərəkətləri Qaçqınlar Konvensiyasının 1-ci F b) bəndində nəzərdə tutulmuş ağır cinayətlər kimi tövsif edilir. Bu baxımdan onun işində ekstradisiya edilməmə prinsipi tətbiq edilmir.

7.10. İştirakçı-dövlət xatırladır ki, Türkiyədə insan haqlarının ümumi vəziyyəti bu ölkəyə qovulmuş bütün insanların, xüsusən də kürdlərin işgəncə riski altında olduğunu deməyə əsas vermir. Türkiyə 2003-cü ildə Sosial Reintegrasiya Qanununu qəbul etdikdən sonra KPK tərəfdarlarına qarşı çoxsaylı təqiblər dayandırılıb. Bu rəyi bir sıra Avropa ölkələri bölüşür¹. Hər hansı ölkədə davamlı kobud pozuntular olsa belə, bu, özlüyündə ora qaytarılan şəxsin real işgəncə təhdidi ilə üzləşdiyinə

¹ Bununla əlaqədar olaraq, iştirakçı-dövlət 135/1999 sayılı məlumat kontekstində Niderlandın qeydlərinə istinad edir, *S.G. Hollandiyaya qarşı*, 12 may 2004-cü ildə qəbul edilmiş Rəylər (pozulmama haqqında).

inanmaq üçün avtomatik olaraq kifayət qədər əsas vermir. İştirakçı-dövlətə görə, şikayətçi 1993-cü ildə artıq işgəncəyə məruz qaldığı üçün ekstradisiya ediləcəyi təqdirdə işgəncəyə məruz qalacağı ehtimalını nümayiş etdirə bilməyib.

7.11.İştirakçı-dövlət Komitənin hüquq təcrübəsini xatırladır ki, məhkəmələr qərəzsizlik prinsipini açıq şəkildə pozmazsa, konkret iş üzrə faktları və sübutları qiymətləndirən Komitə deyil, iştirakçı-dövlətin məhkəmələridir. Hazırkı işdə Azərbaycan məhkəmələri heç bir “konkret əsas” və ya ərizəçi üçün “real, gözlənilən və şəxsi” işgəncə təhdidinin mövcudluğunu aşkar etməmişdir. Məhkəmələr müəyyən edib ki, ərizəçi ekstradisiya ediləcəyi təqdirdə onu işgəncələrə daha həssas edə biləcək hər hansı siyasi fəaliyyətlə məşğul olmayıb¹.

7.12.Bundan əlavə, Azərbaycan hakimiyyəti Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyasının 14-cü maddəsinin (konkretlik qaydası) tətbiqi ilə bağlı diplomatik təminatlar alıb. Buna görə də ərizəçi Türkiyəyə qaytarılırsa, o, həbs qərarında qeyd olunandan başqa heç bir cinayətə görə mühakimə olunmayacaq. Azərbaycan hakimiyyəti Türkiyədən ekstradisiyadan sonra xanım Pelitə qarşı işgəncə və digər qeyri-insani rəftarları istisna edən aydın və inandırıcı diplomatik zəmanətlər alıb. Bu təminatlara əsaslanaraq Azərbaycan hakimiyyətinin xanım Pelitin hüquqlarına riayət olunmasına nəzarət etmək üçün bir neçə variantı var. İştirakçı-dövlət hesab edir ki, bu, oxşar vəziyyətlərdə işgəncələr üzrə BMT-nin Xüsusi Məruzəçisinin tövsiyələrinə uyğundur.

7.13. İştirakçı-dövlət, həmçinin qeyd edir ki, şikayətçi hüquqlarının pozulduğunu hesab edərsə, həmişə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə şikayət verə bilər.

7.14. Komitənin və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin müxtəlif qərarlarına gəldikdə, iştirakçı-dövlət xatırladır ki, işgəncə təhdidi sadəcə mümkün deyil, real olmalıdır. Belə bir təhdidin mövcudluğu ilkin sübutlarla sübut edilməlidir. Bu

¹ İştirakçı-dövlət Komitənin Ümumi Şərhinin (e) yarımbəndinə istinad edir.

işdə belə bir sübut irəli sürülməyib.

7.15 İştirakçı-dövlət belə qənaətə gəlir ki, şikayətçi Konvensiyanın 3-cü maddəsini pozaraq, onun işgəncəyə və ya digər pis rəftara məruz qalması ilə bağlı gözlənilən, real və şəxsi təhdidlə üzləşdiyinə dair kifayət qədər sübut təqdim etməyib.

8.1 17 oktyabr 2006-cı ildə şikayətçinin vəkili Komitəyə məlumat verdi ki, 13 oktyabr 2006-cı ildə xanım Pelit Türkiyəyə ekstradisiya olunub. Müvəkkili ekstradisiya olunmazdan əvvəl vəkilə bu fakt barədə məlumat verilməyib.

8.2 Bu məlumatı nəzərə alaraq, Komitə Müvəqqəti Tədbirlər üzrə Xüsusi Məruzəçisi vasitəsilə 17 oktyabr 2006-cı ildə iştirakçı-dövlətə şifahi nota göndərərək xatırladı ki, müvəqqəti müdafiə tədbirləri haqqında çağırışa əməl olunmaması Konvensiyada təsbit olunmuş müdafiə hüquqlarını pozur. İştirakçı-dövlətdən xanım Pelitin hazırkı statusu və harada olması ilə bağlı aydınlıq gətirməsi xahiş olunub.

8.3 8 noyabr 2006-cı il tarixində iştirakçı-dövlət 9 oktyabr 2006-cı il tarixli təqdimatında əks olunan məlumatı təsdiqləyib. O əlavə edib ki, onun vəziyyətini və səhhətini yoxlamaq üçün səlahiyyətli nümayəndə ilə ərizəçi arasında görüş təşkil etmək məqsədilə Türkiyə hakimiyyət orqanları ilə əlaqə saxlayıb. İştirakçı-dövlətin təqdimatı şərh üçün vəkilə göndərildi, lakin heç bir cavab alınmadı.

8.4 Komitə 2006-cı ilin noyabrında keçirilən otuz yedinci iclasında şikayətçinin vəziyyətini müzakirə edərək iştirakçı-dövlətə məktub göndərmək qərarına gəlib. 24 noyabr 2006-cı il tarixli bu məktubda Komitə iştirakçı-dövlətin bu işdə necə davranması ilə bağlı ciddi narahatlığını ifadə etmişdir. Komitə iştirakçı-dövlətdən xahiş etmişdir ki, ona Pelit xanımın hazırkı yeri və səhhətinin vəziyyəti barədə vaxtında məlumat versin. 8 fevral 2007-ci ildə iştirakçı-dövlət bir daha bununla bağlı şərhlər təqdim etməyə dəvət edildi.

9.1. 26 fevral 2007-ci ildə iştirakçı-dövlət şikayətçinin Türkiyədəki statusu haqqında yenilənmiş məlumatı təqdim et-

di. O qeyd edib ki, ərizəçi ekstradisiya edildikdən sonra Azərbaycanın Türkiyədəki Səfirliyi ərizəçinin saxlanma şəraitini mütəmadi olaraq izləyib və səfirliyin müşaviri onunla şəxsi söhbətlər aparıb.

9.2. Şikayətçi hazırda Gebze M Tipli Kapalı İnfaz Kurumu (Gebze) Cəzaçəkmə Müəssisəsində saxlanılır və onunla söhbət zamanı onun normal şəraitdə saxlanıldığını təsdiqləyib. Onun vəkilə çıxışı var və hər həftə beş dəqiqəlik telefon zəngi edə bilər. Ona hər gün qəzetlər verilir.

9.3. İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, məhbuslara kənardan yemək almaq qadağandır, lakin şikayətçi gündə üç dəfə yeməklə təmin olunur. Səfirliyin müşaviri ilə söhbətində o, yeməklərin bəzən keyfiyyətsiz olduğunu qeyd etsə də, ümumi razılığını bildirib. O, cəzaçəkmə müəssisəsində tibbi müayinədən keçib və səhhətində heç bir problem aşkar edilməyib.

9.4. Səfirlik nümayəndəsi ilə başqa şəxsi söhbətində şikayətçi həbsxana rəhbərliyi tərəfindən işgəncə və ya pis rəftara məruz qalmadığını təsdiq edib. O, səhhətinin qənaətbəxş olduğunu da təsdiqləyib. İştirakçı-dövlət əlavə edir ki, şikayətçinin vəziyyətini izləməyə davam edəcək.

Məsələlər və onlara Komitə tərəfindən baxılması proseduru

Konvensiyanın 22-ci maddəsinin pozulması

10.1 Komitə ilk olaraq qeyd edir ki, müəllif prosedur qaydalarının 108-ci qaydanın 9-cu bəndinə uyğun olaraq müvəqqəti müdafiə tədbirləri haqqında sorğuya baxmayaraq, 2006-cı il oktyabrın 13-də onun müraciəti Komitədə nəzərdən keçirilərkən Türkiyəyə qaytarılmışdır.

10.2 Komitə iştirakçı-dövlətin əvvəlcə Komitənin sorğusu ilə razılaşdıqdan sonra ona məhəl qoymamasından və müəllifi Türkiyəyə deportasiya etməsindən dərin narahatdır. İştirakçı-dövlət gələcəkdə belə hərəkətlərə yol verilməməsini

təklif edir. Komitə xatırladır¹ ki, Konvensiyanı ratifikasiya etməklə və 22-ci maddəyə uyğun olaraq Komitənin səlahiyyətlərini könüllü olaraq qəbul etməklə, iştirakçı-dövlət orada nəzərdə tutulmuş fərdi şikayətlər prosedurunun həyata keçirilməsi və onlara tam riayət edilməsində Komitə ilə vicdanlı əməkdaşlıq etməyi öhdəsinə götürmüşdür. Komitənin müvəqqəti müdafiə tədbirləri tələbinə baxmayaraq, iştirakçı-dövlət tərəfindən şikayətçinin ölkədən çıxarılması şikayətçinin 22-ci maddəyə uyğun olaraq təsdiq edilmiş hüququnun effektivliyini inkar edir və Komitənin mahiyyəti üzrə yekun qərarını faydasız və mənasız etmişdir. Buna görə də Komitə belə nəticəyə gəlir ki, yuxarıda göstərilən hallarda şikayətçini deportasiya etməklə, iştirakçı-dövlət Konvensiyanın 22-ci maddəsi üzrə öhdəliklərini pozmuşdur.

İşin mahiyyətinə baxılması

11. 3-cü maddə üzrə şikayətin mahiyyətinə dair Komitə qeyd etdi ki, hazırkı işdə ərizəçi Almaniyada qaçqın kimi tanınıb, çünki onun Türkiyəyə qaytarılacağı təqdirdə təqib riski ilə üzləşəcəyi qənaətinə gəlinib. Onun qaçqın statusu onun iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları tərəfindən Türkiyəyə deportasiyası zamanı hüquqi cəhətdən qüvvədə qalmışdır. Komitə BMT QAK-ın İcraiyyə Komitəsinin “Qaçqın statusunun müəyyən edilməsinin ekstraterritorial təsiri haqqında” 12 sayılı Rəyini xatırladır. Onun f) bəndinə uyğun olaraq, “1951-ci il Konvensiyasının və 1967-ci il Protokolunun məqsədi Razılığa gələn bir Dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş qaçqın statusunun digər Razılığa gələn Dövlətlər tərəfindən tanınmasını nəzərdə tutur”.

İştirakçı-dövlət şikayətçi kimi şəxslərin ümumi vəziyyətinin və şikayətçinin keçmiş təcrübəsinin 3-cü maddədə nəzərdə tutulmuş real problemlərin ortaya çıxdığı şəraitdə şikayətçinin işində bu prinsipə niyə riayət edilmədiyini göstərmə-

¹ Bax, digər məsələlərlə yanaşı, *Brada Fransaya qarşı*, Məlumat №195/2002, 17 may 2005-ci ildə qəbul edilmiş Rəylər, bənd 13.4.

yib. Komitə daha sonra qeyd edir ki, Azərbaycan hakimiyyəti Türkiyədən pis rəftar məsələlərinə dair diplomatik təminatlar alıb, bu, əslində ərizəçinin ekstradisiyasının pis rəftar məsələsini gündəmə gətirəcəyinin etirafıdır. Geri qaytarıldıqdan sonra şikayətçinin vəziyyətinin müəyyən qədər monitorinqi aparılsa da, iştirakçı-dövlət Komitəyə onun məmnunluğuna dair müstəqil qiymətləndirmə apara bilməsi üçün təminat verə bilmədi (bax, Agiza İsveçə qarşı işdə onun yanaşması), iştirakçı-dövlət eləcə də həyata keçirilmiş monitorinq və onun həm faktiki, həm də ərizəçinin təsəvvüründə obyektiv, qərəzsiz və kifayət qədər həqiqətə uyğun olmasını təmin etmək üçün atılan addımlar barədə konkret təfərrüatları təqdim etməmişdir. Bu şəraitdə və Komitənin müvəqqəti tədbirlərlə bağlı müraciəti ilə ilkin razılığa baxmayaraq, iştirakçı-dövlətin şikayətçini ekstradisiya etdiyini nəzərə alaraq Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlətin şikayətçinin işinə baxması onun Konvensiyanın 3-cü maddəsinə uyğun olaraq hüquqlarının pozulmasını təşkil edir.

12. İşgəncələr və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 7-ci bəndinə uyğun olaraq fəaliyyət göstərən İşgəncələrə Qarşı Komitə hesab edir ki, ərizəçinin Türkiyəyə ekstradisiyası Konvensiyanın həm 3-cü maddəsinin, həm də 22-ci maddəsinin pozuntusunu təşkil edir.

13. Öz prosedur qaydalarının 112-ci qaydasının 5-ci bəndinə uyğun olaraq, Komitə 90 gün ərzində yuxarıda göstərilən mülahizələrə cavab olaraq iştirakçı-dövlətin gördüyü tədbirlər haqqında məlumat almaq istəyir.

[İngilis, fransız, rus və ispan dillərində qəbul edilmişdir, ingilis mətni orijinal versiyadır. Komitənin Baş Assambleyaya illik hesabatının bir hissəsi kimi sonradan ərəb və Çin dillərində də dərc olunacaq.]

**Mülki və siyasi
hüquqlar haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi*
19 noyabr 2014-cü il
Orijinal: İngilis

**İnsan hüquqları Komitəsi
YÜZÜNCÜ SESSIYA
11–29 oktyabr 2010-cu il**

Mülahizələr

Məlumat № 1633/2007

<i>Təqdim etdi:</i>	Hilal Avadanov (vəkillə təmsil olunmayıb)
<i>Ehtimal olunan qurbanlar:</i>	Müəllif və arvadı Simnara Avadanova
<i>İştirakçı-dövlət:</i>	Azərbaycan
<i>Məlumat tarixi:</i>	31 iyul 2007-ci il (ilkin təqdimat tarixi)
<i>Arayış məlumatı:</i>	907-ci qaydaya uyğun olaraq iştirakçı-dövlətə 4 dekabr 2007-ci ildə verilmiş Xüsusi məruzəçinin qərarı

*İnsan hüquqları Komitəsinin qərarı ilə dərc olunur.

(sənəd kimi dərc edilməyib)
-CCPR/C/96/D/1633/2007 –
28 iyul 2009-cu ildə qəbul
edilmiş Məqbulluq qərarı

*Müləhizələrin qəbul
edilmə tarixi:*

25 oktyabr 2010-cu il

Məlumatın mövzusu:

Müəllifin ailəsinə zərər vuran şəxsi məsuliyyətə cəlb etməmək və müəllif və həyat yoldaşı barəsində polis zorakılığı haqqında məlumatların lazımi qaydada araşdırılmaması

Prosedur məsələlər:

Ratione temporis, daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi

Mahiyyət məsələləri:

İşgəncələr, qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza, ailə həyatına özbaşına müdaxilə, ailənin müdafiəsi, qanunla bərabər müdafiə hüququ

Konvensiyanın maddəsi:

7; 17; 23, bənd 1; və 26

*Fakültativ Protokolun
maddələri:*

1 və 5, 2 b) bəndi

25 oktyabr 2010-cu ildə İnsan Hüquqları Komitəsi 1633/2007 nömrəli məlumatla bağlı Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndi üzrə Komitənin müləhizələri kimi əlavə edilmiş mətni qəbul etdi.[Əlavə]

Əlavə

İnsan Hüquqları Komitəsinin Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın Fakültativ Protokolunun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq mülahizələri (yüzüncü sessiya)

mövzu:

Məlumat № 1633/2007**

<i>Təqdim etdi:</i>	Hilal Avadanov (vəkillə təmsil olunmayıb)
<i>Ehtimal olunan qurbanlar:</i>	Müəllif və arvadı Simnarə Avadanova
<i>İştirakçı-dövlət:</i>	Azərbaycan
<i>Məlumat tarixi:</i>	31 iyul 2007-ci il (ilkin təqdimat tarixi)
<i>Məqbulluq haqqında qərar tarixi:</i>	28 iyul 2009-cu il

** Bu məlumata baxılmasında Komitənin aşağıdakı üzvləri iştirak etdilər: cənab Abdelfattah Amor, cənab Prafulaçandra Natvarlal Bhaqvati, cənab Lazari Buzid, Xanım Kristina Şane, cənab Mahjub El-Hayba, cənab Əhməd Əmin Fəthalla, cənab Yuji İvasava, xanım Helen Keller, cənab Rajsumer Lallah, xanım Zonke Zanele Mayodina və cənab Krister Telin.

Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 28-ci maddəsinə uyğun olaraq təsis edilmiş İnsan hüquqları Komitəsi,

25 oktyabr 2010-cu il tarixli *iclasında*

Cənab Hilal Avadanovun öz adından və xanım Simnarə Avadanovanın adından Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktın Fakültativ Protokoluna uyğun olaraq İnsan Hüquqları Komitəsinə təqdim etdiyi 1633/2007 sayılı məlumatı baxaraq,

Məlumat müəllifi və iştirakçı-dövlət tərəfindən verilən bütün yazılı məlumatları nəzərə alaraq, aşağıdakıları qəbul edir:

Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə əsasən mülahizələr

1.1. Məlumatın müəllifi 1953-cü il təvəllüdlü Azərbaycan vətəndaşı Simnarə xanım Avadanova ilə evli olan 1950-ci il təvəllüdlü Azərbaycan vətəndaşı, Hilal Avadanovdur. 2006-cı il martın 14-də o, həyat yoldaşı ilə birlikdə hazırda yaşadıkları Yunanıstanda qaçqın statusu alıb. Müəllif özünün və həyat yoldaşının adından danışır və onların Azərbaycan tərəfindən Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 7-ci maddəsi, 17-ci maddəsi, 23-cü maddənin 1-ci bəndi və 26-cı maddəsi nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasının qurbanı olduqlarını iddia edir; Məlumat müəllifini vəkil təmsil etmir. Fakültativ Protokol Azərbaycan üçün 2002-ci il fevralın 27-də qüvvəyə minmişdir.

1.2 Komitə 19 may 2009-cu ildə yeni məlumatlar və müvəqqəti tədbirlər üzrə Xüsusi Məruzəçisi vasitəsilə məlumatın məqbulluğunu mahiyyətindən ayrıca yoxlamaq qərarına gəldi.

İşin halları

2.1 27 oktyabr 1999-cu il tarixində müəllifin Bakıdakı (Azərbaycan) evinin bir hissəsi guya müəllifin bacısının təhriki ilə onun qardaşı oğlu cənab B.G. tərəfindən dağıdılmışdır. İddia olunur ki, eyni hadisə zamanı cənab B.G. müəllifin həyat yoldaşını təhqir edərək döyüb. Həmin gün o, təhqirlər, döyülmələr və əmlakın dağıdılması ilə bağlı Bakı şəhəri Yasamal RPİ 29-cu polis bölməsinə (29-cu polis bölməsi) şikayət edərək cənab B.G.-yə qarşı cinayət işinin açılmasını tələb edib. Müəllifin həyat yoldaşının 28 oktyabr 1999-cu il tarixli məhkəmə-tibbi ekspertizasının rəyinə əsasən, o, sağlamlığına qısamüddətli zərər vurmayan yüngül xəsarətlər alıb.

2.2 10 noyabr 1999-cu ildə müəllifin və onun həyat yoldaşının ifadələri və digər şahidlərin ifadələri əsasında 29-cu polis bölməsinin müstəntiqi cənab T.Q. cənab B.G.-yə qarşı həmin vaxt qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin 105-ci maddəsinin 2-ci hissəsi (Qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurma) və 207-ci maddəsinin 2-ci hissəsi (Xuliqanlıq) üzrə cinayət işi açıb. Müstəntiq işin təsdiq edilməsi və sonradan Yasamal rayon məhkəməsinə göndərilməsi üçün Yasamal rayon prokurorluğuna göndərilib. Müəyyən olmayan tarixdə Yasamal rayon prokurorluğunun prokuror müavini işi 29-cu polis bölməsinə qaytarıb. Daha sonra qeyri-müəyyən tarixdə Yasamal Rayon Məhkəməsinə verilib. Bu dəfə cənab B.G.-yə qarşı yalnız Cinayət Məcəlləsinin 106-cı (Qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurma) maddəsinin 1-ci hissəsi ilə cinayət işi açılıb.

2.3 14 dekabr 1999-cu ildə Yasamal Rayon Məhkəməsi cənab B.G.-yə qarşı cinayət işinə Milli Məclisin 1999-cu il dekabrın 10-da qəbul etdiyi Amnistiya Qanunu əsasında Cinayət Məcəlləsinin 106-cı maddəsi ilə xitam verdi. 2000-ci il mayın 17-də Bakı şəhər prokuroru Yasamal Rayon Məhkəməsinin qərarından protest vermiş və 2000-ci il iyunun 9-da bu qərar Bakı Şəhər Məhkəməsi tərəfindən ləğv edilmiş, işə həmin birinci instansiya məhkəməsində yenidən baxılması üçün geri göndə-

rilməsi barədə qərar verilmişdir. 25 avqust 2000-ci ildə Yasamal Rayon Məhkəməsi cənab B.G.-yə qarşı cinayət işinin başlanması barədə vəsatəti rədd etdi və ikinci dəfə icraatı dayandırdı. Məhkəmə qərara alıb ki, cənab B.G.-nin əməllərində Cinayət Məcəlləsinin 106-cı maddəsinin 1-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin əlamətləri olmasına baxmayaraq, hadisə məişət xarakterli olub, müəllifin arvadına vurulmuş bədən xəsarətləri onun sağlamlığına qısamüddətli zərər vurmayıb, müəllifin həyat yoldaşı isə üzürlü səbəb olmadan məhkəməyə gəlməyib.

2.4. Müəllifin həyat yoldaşı qeyri-müəyyən bir tarixdə Yasamal Rayon Məhkəməsinin 25 avqust 2000-ci il tarixli qərarından Azərbaycan Apellyasiya Məhkəməsinə (Apellyasiya Məhkəməsi) şikayət verdi. 30 noyabr 2000-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi aşağı instansiya məhkəməsinin qərarını ləğv etmişdir, çünki Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 108 və 109-cu maddələrinə əsasən cinayət işinə xitam verilməmişdən əvvəl Yasamal Rayon Məhkəməsi işə başlamalı idi, həmçinin müəllifin həyat yoldaşı və cənab B.G.-nin. müvafiq tarixdə məhkəməyə lazımı qaydada çağırılması barədə materiallar təqdim olunmayıb. Lakin Apellyasiya Məhkəməsi 10 dekabr 1999-cu il tarixli Amnistiya Qanununun 13-cü maddəsinə tətbiq edərək, cənab B.G.-yə qarşı cinayət işinin başlanması barədə ərizəni rədd etdi. Bu qərar qüvvəyə minmişdir¹.

2.5. 12 dekabr 2000-ci ildə müəllifin həyat yoldaşı Ali Məhkəmənin Cinayət və İnzibati işlər üzrə Məhkəmə Kollegiyasına kassasiya şikayəti verib.

2001-ci il yanvarın 11-də Ali Məhkəmənin sədr müavini cavab verib ki, kassasiya şikayəti əsassızdır və Apellyasiya Məhkəməsinin qərarından protest verilməsi üçün heç bir əsas yoxdur. 2 fevral 2001-ci ildə müəllif Ali Məhkəmənin sədrinə şikayət ərizəsi ilə müraciət etmişdir. 21 fevral 2001-ci ildə Ali

¹ Bax, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 407-ci maddəsinin 2-ci hissəsi.

Məhkəmənin sədr müavini cavab verib ki, müəllifin həyat yoldaşı Apellyasiya Məhkəməsinin qərarından Ali Məhkəmənin Cinayət və İnzibati işlər üzrə Məhkəmə Kollegiyasına kassasiya şikayəti verə bilər.

2.6. 27 iyun 2001-ci ildə Ali Məhkəmənin Cinayət və İnzibati İşlər üzrə Məhkəmə Kollegiyası Apellyasiya Məhkəməsinin qərarını təsdiq edib və müəllifin həyat yoldaşının kassasiya şikayətini təmin etməyib. Müəllif bildirib ki, məhkəmə iclasında prokuror cənab B.G-nin və onun anasının hərəkətlərində yeni Cinayət Məcəlləsinin 128-ci (Qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurma), 186-cı maddəsinin 2-ci hissəsində (Əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə) və 221-ci maddəsinin 2-ci hissəsində (Xuliqanlıq) nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin olduğunu etiraf edib. Bununla belə, onların xeyrinə qərar verilmədiyi təqdirdə, cənab B.G. və anasının daha ağır cinayət törədə biləcəyini iddia edən prokuror Apellyasiya Məhkəməsinin qərarının qüvvədə saxlanılmasını təklif edib.

2.7. 2 avqust 2001-ci il tarixdə müəllif və onun həyat yoldaşı Ali Məhkəmənin Plenumuna Ali Məhkəmənin Cinayət və İnzibati İşlər üzrə Məhkəmə Kollegiyasının 27 iyun 2001-ci il tarixli qərarının ləğv edilməsi və işin apellyasiya instansiyası tərəfindən yenidən araşdırılması barədə əlavə kassasiya şikayəti göndərmişlər. 12 sentyabr 2001-ci ildə Ali Məhkəmənin sədri bu tələbi rədd etdi.

2.8 Müəllif 22 iyul 2003-cü ildə Konstitusiya Məhkəməsinə şikayət verib. 2003-cü il avqustun 21-də Ali Məhkəmənin Vətəndaşların Qəbulu və Şikayətlərlə İş Şöbəsinin müdiri qeyd etmişdir ki, Azərbaycan Konstitusiyasının 130-cu maddəsində vətəndaşların birbaşa Konstitusiya Məhkəməsinə müraciəti nəzərdə tutulsa da, həmin dövrdə qüvvədə olan qanunvericilik aktı vətəndaşların şikayətlərinə baxılması qaydasını müəyyən etməmişdir. Bu səbəbdən də Konstitusiya Məhkəməsi hələlik müəllifin şikayəti ilə bağlı qərar qəbul edə bilmir.

2.9. Müəllifin işinə iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqan-

ları və məhkəmələri tərəfindən yanaşması ilə razılaşmaması onu Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə (AİHM) müdafiə üçün müraciət etməyə məcbur etdi. 28 oktyabr 2003-cü il tarixdə müəllifin Azərbaycana qarşı Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə 18 sentyabr 2003-cü il tarixli şikayəti 34014/03 sayılı iş kimi qeydə alınmışdır. Müəllif 4 noyabr 2003-cü ildə qeydiyyat bildirir məktubu almışdır.

2.10. Müəllif bildirir ki, müəllifin həyat yoldaşının əvvəlcə cənab B.G.-dən şikayət etdiyi 29-cu polis bölməsinin əməkdaşları nədənsə onların hərəkətlərindən şikayətin Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsində qeydə alındığını bilib və onlara qeydiyyat barədə məktub verməyi təklif edib. Müəllif imtina edib. Təxminən 40 gün o, polisə görünmək istəməyərək dostlarının yanında qalıb. İddia olunur ki, 2003-cü il dekabrın 10-da o, evində polis tərəfindən yaxalanıb. O, iddia edir ki, polis onu vəhşicəsinə döyüb, dişlərini qırıb, burnunu və sol qasını əzib. Nəhayət, o, polis bölməsinə aparılıb və orada elektroşoka məruz qaldığını iddia edir. İsgəncə zamanı polis bildirib ki, onu “Azərbaycan hüquq-mühafizə və məhkəmə sistemlərinin sir-lərini və iş üsullarını açmağa cəsarət etdiyi” üçün cəzalandırır. Müəllifin sözlərinə görə, həmin gün dörd polis əməkdaşı onun yanında həyat yoldaşını zorlayıb. Müəllif onlardan üçünü indiyədək görməsə də, dördüncü polisin ərazi inspektoru olduğunu tanıyıb. Polis müəllifi növbəti dəfə qızına təcavüz edəcəkləri ilə hədələsə də, polis onu tapa bilməyib. Müəllif iddia edir ki, polis məsuliyyətdən yayınmaq istədiyi üçün polisin hərəkətləri heç yerdə qeydə alınmayıb.

2.11. İddia olunur ki, 2003-cü il dekabrın 11-də səhər tezdən müəllif polis idarəsindən avtomobillə Bakıtrafi əraziyə aparılıb və zibilxanaya atılıb. O, tibbi müayinə və arayış üçün xəstəxanaya getməyib, çünki onun sözlərinə görə, hər hansı məhkəmə-tibbi ekspertiza polis əməkdaşının iştirakı ilə aparılmalıdır. Nə o, nə də arvadı isgəncə və zorlama qurbanı olduqları barədə iştirakçı-dövlətin heç bir səlahiyyətli orqanına və ya

məhkəmələrinə məlumat verməyiblər, onlar repressiyalardan qorxduqlarını və hər halda polisin reputasiyasını kollektiv şəkildə qoruyacağını bildiriblər.

2.12 Bildirilir ki, müəllif və onun həyat yoldaşı vəkillərinin məsləhəti ilə 2004-cü il yanvarın 3-də Azərbaycanı tərk ediblər. Vəkil izah edib ki, Azərbaycanda qalsa, polis tərəfindən fiziki olaraq “ləğv ediləcək”. 8 yanvar 2004-cü ildə müəllif və həyat yoldaşı Hollandiyaya gəldilər və orada hakimiyyət orqanlarına təslim olub sığınacaq istədilər.

2.13. 2004-cü il yanvarın 20-də müəllif Azərbaycanı tərk etmək məcburiyyətində qalması barədə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə xəbər vermiş və onunla Niderlandda əlaqə saxlamaq üçün haqqındakı məlumatları bildirmişdir. 2004-cü il fevralın ortalarında o xəbər aldı ki, 6 fevral 2004-cü ildə Məhkəmənin üç Hakimdən ibarət Komitəsi onun 34014/03 sayılı ərizəsini Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 35-ci maddəsinin 3-cü bəndinə uyğun olaraq qəbul edilməz *ratione temporis* elan edib, çünki iş üzrə hadisələr bu Konvensiya Azərbaycan üçün qüvvəyə minməzdən əvvəl baş vermişdi.

2.14. Niderland hakimiyyəti qeyri-müəyyən bir tarixdə müəllifin və onun həyat yoldaşının sığınacaq ərizəsini Yunanıstan hakimiyyətinin verdiyi vizalarla Şengen zonasına daxil olduqlarını əsas gətirərək rədd etdi. Qeyri-müəyyən bir tarixdə onlar Dublin Qaydalarına uyğun olaraq Yunanıstana deportasiya edildilər.

2.15. 24 may 2005-ci ildə Afinada İşgəncə Qurbanlarının Tibbi Reabilitasiyası Mərkəzinin tibbi direktoru müəllifin tibbi və klinik müayinəsini keçirmişdir. 20 iyul 2005-ci il tarixli tibbi rəydə deyilir ki, müəllifin sözlərinə görə, o, 1999-2003-cü illər arasında ailəsi ilə birlikdə yaşadığı Bakıda Azərbaycan polisi tərəfindən 50 dəfədən çox həbs edilib. O, döyüldüyünü, xüsusən də baş və döş nahiyəsindən döyüldüyünü, nəticədə üzərində 6 sm uzunluğunda üfüqi çapıq və qaşının üstündə 4 sm uzunluğunda başqa bir şaquli çapıq qaldığını iddia

edir. Eyni zamanda 14 dişi – yuxarı çənədən 6, alt çənədən 8 dişi qırılıb. Müəllif, həmçinin elektroşoka məruz qaldığını iddia edir. O, polisın onu dəmir kresloya necə bağladığını, bədəninə su tökdüyünü, elektrodları dəmir kresloya birləşdirdiyini və cərəyanı necə açdığını təsvir edib. O, 4 dəfə işgəncəyə məruz qaldığını, həyat yoldaşının isə 4 polis əməkdaşı tərəfindən zorlandığını bildirib. Nəhayət, ekspertiza rəyində müəllifin işgəncə qurbanı olduğu və onun fiziki və psixoloji nəticələrindən əziyyət çəkdiyi qənaətinə gəlinir.

2.16. 14 mart 2006-cı ildə müəllif həyat yoldaşı ilə birlikdə Yunanıstanda qaçqın statusu alıb.

Şikayət

3. Müəllif Azərbaycan tərəfindən Paktın 7-ci maddəsi, 17-ci maddəsi, 23-cü maddəsinin 1-ci bəndi və 26-cı maddəsinə uyğun olaraq arvadının hüquqlarının və öz hüquqlarının pozulmasından şikayət edir.

İştirakçı-dövlətin məqbulluğa dair qeydləri

4.1 2 fevral 2009-cu ildə iştirakçı-dövlət yuxarıda 2.1-2.7-ci bəndlərdə qeyd olunan faktları təsdiqlədi və məlumatın məqbulluğuna etiraz etdi.

4.2 Birincisi, iştirakçı-dövlət bildirir ki, müəllifin və onun həyat yoldaşının cənab B.G.-yə qarşı cinayət işinin başlanılması xahişi ilə hakimiyyət orqanlarına müraciət etdikləri iş üzrə bütün hadisələr iştirakçı-dövlətin 27 noyabr 2001-ci ildə Fakültativ Protokola qoşulmasından və iştirakçı-dövlət üçün qüvvəyə minməzdən əvvəl baş verib

4.3 İkincisi, müəllifin Azərbaycan polisi tərəfindən işgəncə qurbanı olması ilə bağlı iddialarına gəldikdə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinin tələblərinə zidd olaraq, bu məsələ yerli məhkəmələrdə heç vaxt qaldırılmayıb. O hesab edir ki, bütün daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükənmədiyinə görə məlumatın qəbuledilməz olduğu elan edilməlidir.

Müəllifin iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

5.1 4 mart və 14 may 2009-cu il tarixli şərhlərində müəllif bildirir ki, məlumatın yolverilməzliyi ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qeydləri yalnız Cinayət Məcəlləsinin 106-cı maddəsinin 1-ci bəndinə istinad edir, müəllifin arvadı və vəkili isə hakimiyyət orqanlarından B.G. barəsində Cinayət Məcəlləsinin üç maddəsi ilə cinayət işinin başlanmasını xahiş etmişlər. Müəllifin sözlərinə görə, Cinayət Məcəlləsinin üç maddəsi ilə cinayət işi başlanılısaydı, sonradan cənab B.G.-ni amnistiya qanunu əsasında məsuliyyətdən azad etmək mümkün olmazdı.

5.2 İştirakçı-dövlətin *ratione temporis* arqumentinə gəldikdə, müəllif qeyd edir ki, əslində onun Konstitusiya Məhkəməsinə verdiyi şikayət və Məhkəmənin cavabı müvafiq olaraq 22 iyul 2003-cü il və 21 avqust 2003-cü il tarixlərinə aiddir.

5.3 Müəllifin işgəncə ilə bağlı iddialarının daxili məhkəmələrdə araşdırılmaması barədə iştirakçı-dövlətin rəyinə gəldikdə, müəllif 31 iyul 2007-ci il tarixli ilkin təqdimatına istinad edir və burada o, Azərbaycanı tərk etməzdən əvvəl nə üçün daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirə bilmədiyini izah edir. O, iddia edir ki, xaricdə olarkən 14 may 2004-cü il tarixdə İnsan Hüquqları Komitəsinə fərdi müraciət təqdim etməklə və Yunanistanın hakimiyyət orqanları tərəfindən sığınacaq üçün ərizə ilə bağlı ona və həyat yoldaşına yardım göstərmək üçün təyin edilmiş vəkildən məsləhət almaqla Azərbaycanda daxili müdafiə vasitələrini tükəndirməyə cəhd edib. Müəllifin sözlərinə görə, vəkil müəllifin mənşə ölkəsində “polis zorakılığı məsələsini həll etməkdən” imtina edib və bunun onun səlahiyyətləri çərçivəsindən kənar olduğunu əsas gətirib. Müəllifin Yunanıstanda başqa vəkil tutmağa maddi imkanı yoxdur. Ailə üzvlərindən birinin onu Azərbaycanda təmsil etməsi ehtimalına gəlincə, müəllif bunun qohumlarının həyatını təhlükəyə ata biləcəyini iddia edir. Nəticədə o, Azərbaycanda hüquqi müdafiə vasitələrinin olmadığı qənaətinə gəlir. O, Komitədən onları tükəndirmək tələbini yerinə yetirməkdən azad etməyi xahiş edir.

Məqbulluq qərarı

6.1 Komitə 28 iyul 2009-cu il tarixdə özünün doxsan altıncı sessiyası zamanı məlumatın məqbulluğuna baxdı. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (a) bəndinin tələbinə uyğun olaraq, Komitə müəllifin analoji şikayətinin Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin üç hakimindən ibarət Komitəsi tərəfindən 6 fevral 2004-cü il tarixində *ratione temporis* qəbul edilməz elan edildiyinə əmin olub (ərizə). № 34014/03). Beləliklə, Komitə belə qənaətə gəldi ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (a) bəndi onun sözügedən məlumatı nəzərdən keçirməsinə mane olmur, çünki məsələ artıq Avropa Məhkəməsində deyil.

6.2 Komitə Azərbaycanın 27 noyabr 2001-ci il Fakültativ Protokola qoşulmasından əvvəl baş vermiş hadisələrə aid olduğu üçün məlumatın *ratione temporis* qəbul edilməz olması ilə bağlı iştirakçı-dövlətin etirazını qeyd etdi. Bununla əlaqədar olaraq, Komitə öz əvvəlki yurisprudensiyasını¹ xatırladı ki, ona görə o, həmin iştirakçı-dövlət üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsindən əvvəl baş vermiş Paktın iddia edilən pozuntusunu həmin tarixdən sonra da davam etməsə və ya özlüyündə Paktın pozulmasını təşkil edəcək nəticələri davam etməsə, araşdırma bilməz. Bu məlumatla əlaqədar Komitə qeyd edib ki, 27 oktyabr 1999-cu il tarixdə müəllifin arvadının təhqir edilməsi, döyülməsi və müəllifin əmlakının dağıdılması, habelə Apellyasiya Məhkəməsinin cənab B.G-yə qarşı cinayət işi qaldırılmaması barədə 30 noyabr 2000-ci il tarixli qərarının qanuni qüvvəyə minməsi iştirakçı-dövlət üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsindən əvvəl baş verib. Komitə hesab etmir ki, bu iddia edilən pozuntular 30 noyabr 2000-ci il tarixindən sonra da təsirini davam etdirib və bu, özlüyündə müəllifin və onun həyat yoldaşının Pakt üzrə hüquqlarının pozulmasını

¹ Məlumat № 24/1977, Lavleys Kanadaya qarşı, 30 iyul 1981-ci ildə qəbul edilmiş mülahizələr, 7.3 bəndi; və Məlumat №1060/2002, Daysl Avstriyaya qarşı, 27 iyul 2004-cü ildə qəbul edilmiş mülahizələr, 10.3 bəndi.

təşkil edərdi. Buna görə də Komitə məlumatın bu hissəsini Fakültativ Protokolun 1-ci maddəsinə uyğun olaraq *ratione temporis* qəbuledilməz hesab edir.

6.3 Müəllifin işgəncəyə məruz qalması ilə bağlı iddialarının heç vaxt daxili məhkəmələrin diqqətinə çatdırılmadığını qeyd edərək, iştirakçı-dövlət bildirdi ki, məlumatın bu hissəsi bütün mövcud daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirmədiyinə görə qəbuledilməzdir. Müəllif etiraf edir ki, nə o, nə onun arvadı, nə də onların adından çıxış edən başqa heç kəs Azərbaycanı tərk etməzdən əvvəl və ya sonra heç vaxt bu iddiaları iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları və ya onun məhkəmələri qarşısında səsləndirməyib. O, izah edir ki, qisas qorxusu, vəkil tutmaq üçün maliyyə imkanlarının olmaması, həmçinin onların fikrincə, bu cür söylərin nəticəsiz olması, hər halda polis öz mundirinin şərəfini qoruyacağı üçün bu barədə məlumat verməyiylər. Müəllif hesab edir ki, onun üçün Azərbaycanda daxili müdafiə vasitələri səmərəsiz və əlçatmaz idi.

6.4 Komitə qeyd etdi ki, iştirakçı-dövlət Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinin tələblərinə zidd olaraq, sadəcə olaraq mücərrəd şəkildə bildirdi ki, müəllifin işgəncə ilə bağlı iddiaları heç vaxt yerli məhkəmələrin diqqətinə çatdırılmamışdır, müəllifə və onun ailəsinə qarşı iddia edilən təhdidləri isə nəzərə almayıb. Komitə belə qənaətə gəlib ki, bu şəraitdə və iştirakçı-dövlətdən əlavə məlumatın olmaması səbəbindən bu iddialar onun qurban və zərərçəkmiş vəziyyətə düşməsinə səbəb ola biləcəyi qorxusu ilə iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanlarının və ya məhkəmələrinin diqqətinə çatdırılmamışdır, çünki bu, onun və ailə üzvlərinin məhvinə səbəb ola bilərdi və müəllifə qarşı yönəldilə bilməz. Komitə bu baxımdan müəllifin üçüncü dövlətdə qaçqın statusu almağa müvəffəq olmasını da aktual hesab etmişdir. Buna görə də Komitə müəllifin Azərbaycanda onun üçün daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin səmərəsiz və əlçatmaz olması ilə bağlı arqumentini qəbul etdi və Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinə əsasən bu məlu-

matı nəzərdən keçirmək hüququna malik olduğuna qərar verdi.

6.5 Buna görə də Komitə hesab edir ki, bu məlumat iştirakçı-dövlət üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsindən sonra baş vermiş hadisələrlə bağlı Paktın 7-ci maddəsinə əsasən məsələləri qaldırdığı dərəcədə məqbuldur.

İşin mahiyyəti üzrə iştirakçı-dövlətin qeydləri

7.1 4 mart 2010-cu ildə iştirakçı-dövlət mahiyyəti üzrə öz qeydlərini təqdim etdi. Cənab B.G.-nin müəllifin həyat yoldaşına yüngül bədən xəsarəti yetirməsi və sonrakı cinayət təqibi ilə bağlı faktları təkrarladı. İştirakçı-dövlət, həmçinin xatırladır ki, müəllifin Azərbaycana qarşı 15 sentyabr 2003-cü il tarixli şikayəti AİHM tərəfindən 23 oktyabr 2003-cü ildə qeydə alınmış və üç hakimdən ibarət Komitə tərəfindən 6 fevral 2004-cü ildə haqlı olaraq *ratione temporis* qəbuledilməz elan edilmişdir.

7.2 İştirakçı-dövlət Komitənin diqqətini ona cəlb edir ki, müəllif heç vaxt dövlət orqanlarına, məhkəmələrə, Ombudsman Aparatına və ya insan hüquqları təşkilatlarının nümayəndələrinə şikayətlərində polis əməkdaşları tərəfindən işgəncələrə və ya hər hansı digər qanunsuz hərəkətlərə məruz qaldığını iddia etməyib. Bildirilib ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 214-cü maddəsinin 1-ci hissəsinin 1-ci bəndinin müddəalarına əsasən, cinayət işi yalnız fiziki şəxsin yazılı ərizəsi və ya şifahi müraciəti əsasında başlana bilər. İştirakçı-dövlət əlavə etdi ki, müəllif cənab B.G. ilə təcrübəsindən sonra bu qanuni tələbdən tam xəbərdar idi, lakin bu hüquqdan istifadə edərək heç bir dövlət və ya qeyri-hökumət orqanına polis tərəfindən işgəncənin tətbiqi və ya digər qeyri-qanuni hərəkətlər ilə bağlı müraciət etməmişdir.

7.3 İştirakçı-dövlət bildirdi ki, müəllifin polis tərəfindən ailəsinə qarşı pis rəftar və təzyiq iddiaları ilə bağlı heç bir daxili hüquqi müdafiə vasitəsinin olmaması barədə iddiası “təəcüblüdür”, çünki cənab B.G.-yə qarşı işində o, heç bir maneə

olmadan və ona hər hansı təzyiq göstərilmədən bütün daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirib.

7.4 İştirakçı-dövlət bildirir ki, müəllifin AİHM-ə şikayət etməsi nəticəsində polis tərəfindən təzyiqə məruz qalması barədə bəyanatı “tamamilə əsassızdır”. Azərbaycan əleyhinə AİHM-ə şikayət edən heç bir şəxs¹ nə vaxtsa bu səbəbdən qanunsuz hərəkətlərə məruz qaldığını iddia etməyib. İştirakçı-dövlət müəllifin yuxarıda 2.10-cu bənddə ümumiləşdirilmiş iddialarının doğruluğu ilə mübahisə etdi və hesab etdi ki, ona vurulduğu iddia edilən xəsarət növü müəllifi tibbi yardıma müraciət etməyə məcbur edərdi və sonradan həkim qanuni olaraq bu barədə hüquq-mühafizə orqanlarına məlumat verməyə borclu idi.

7.5 İştirakçı-dövlət bildirir ki, polisin müəllifin evinə baş çəkdiyi insidentin onun iddiaları ilə əlaqəsi yoxdur və müəllifin hərbi xidmətdən yayınmaq üçün saxta sənədlərdən istifadə etməkdə ittiham olunan oğluna qarşı Cinayət Məcəlləsinin 194-cü maddəsinin 2-ci bəndi ilə cinayət işinin başlanması ilə bağlı olub. Müəllifin oğlu polis tərəfindən axtarısa verildiyi üçün 29-cu polis bölməsinin əməkdaşları 1999-2003-cü illər ərzində dəfələrlə müəllifin evinə gələrək müəllifin ailə üzvlərinin iştirakı ilə müvafiq protokollar tərtib ediblər.

7.6 İştirakçı-dövlət daha sonra bildirir ki, müəllif Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 215-ci maddəsinin 3-cü bəndinin 2-ci bəndi əsasında polis əməkdaşlarının səlahiyyətlərindən sui-istifadə etməsi ilə bağlı prokurorluğa şikayət verə bilərdi. Çox güman ki, müəllifin bu ehtimaldan xəbəri olmayıb, çünki “o, uzun illərdir müxtəlif instansiyalara şikayət edir”. Buna görə də iştirakçı-dövlətin fikrincə, müəllifin hakimyyəət orqanlarına müraciət etməkdən qorxması ilə bağlı iddiası əsassızdır. Həmçinin qeyd olunub ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 204-cü maddəsinin 6-cı hissəsinin müddəalarına əsasən, imzasız yazılı ərizənin və ya saxta imza ilə yazılı ərizənin, habelə ano-

¹ İştirakçı-dövlət AİHM-in Azərbaycanla bağlı qəbul etdiyi 70 qərara, o cümlədən məhkəmənin pozuntu aşkar etdiyi 23 qərara istinad edir.

nim ərizənin təqdim edilməsi cinayət işinin başlanmasına yeganə maneədir. Beləliklə, iştirakçı-dövlət iddia edir ki, müəllif Azərbaycanda polisın təqibindən qorxsı belə, o, imzasını yaşadığı ölkədə notariat qaydasında təsdiq etdirə və xaricdən hüquq-mühafizə orqanlarına şikayət edə bilərdi.

7.7 Müəllifin 1999-2003-cü illər arasında 50 dəfədən çox polis tərəfindən həbs edilməsi ilə bağlı şikayətinə gəldikdə (yuxarıda 2.15-ci bəndə bax) iştirakçı-dövlət bildirir ki, onun sahə müfəttişi istisna olmaqla hər hansı polis məmurunun adını niyə xatırlaya bilməməsi aydın deyil. İştirakçı-dövlət, həmçinin müəllifin hər hansı tibbi müayinənin polis məmurunun iştirakı ilə keçirilməli olduğuna dair iddiasını da mübahisələndirdi. Əlavə edilib ki, iştirakçı-dövlətin qanunvericiliyinə uyğun olaraq məhkəmə tibbi ekspertizaları tibb müəssisələrində polis olmadan həyata keçirilir.

7.8.Nəhayət, iştirakçı-dövlət qeyd edir ki, daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin mövcudluğuna və hətta xaricdən də onların əlçatan olmasına baxmayaraq, müəllifin ailəsi bu vasitələrdən heç vaxt istifadə etməyib. Buna görə də Komitənin məqbulluğa dair qərarı Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinə uyğun deyil.

7.9.İştirakçı-dövlət 8 aprel 2010-cu il tarixli mahiyyət üzrə əlavə qeydlərində “Dövlət Məhkəmə-Tibbi Ekspertiza Xidmətinin fəaliyyəti haqqında” Qanunun 25-ci maddəsinə istinad etmişdir ki, ona görə də yalnız cinayət prosesinin iştirakçıları məhkəmə-tibbi müayinələrdə iştirak etmək hüququna malikdirlər. Həmin iştirakçıların ekspertizaya müdaxilə etmək hüququ yoxdur, lakin ekspertə suallar verə və izahat verə bilər. Qanunun 5-ci maddəsinə uyğun olaraq, vətəndaş dövlət məhkəmə-tibbi xidmətinin hərəkətləri nəticəsində hüquq və azadlıqlarının pozulduğunu hesab etdikdə, həmin hərəkətlərdən məhkəmə-tibbi ekspertizanın rəhbərinə müraciət etməklə və ya məhkəmədə şikayət vermək hüququna malikdir. İştirakçı-dövlət Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 268-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin 6-cı

bəndinin müddəasına istinad edərək, cinayət işi üzrə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin məhkəmə-tibbi ekspertizası zamanı malik olduğu hüquqların siyahısını təqdim edib. İştirakçı-dövlət, həmçinin qeyd edib ki, bu hüquqlar tibbi xarakterli məcburi tədbirlərə məruz qalan şəxs üçün də tanınır, bir şərtlə ki, onun psixi vəziyyəti belə iştiraka imkan versin.

7.10. İştirakçı-dövlət Konstitusiyanın 66-cı maddəsinə istinad etdi ki, ona görə heç kəs özünə, həyat yoldaşına, uşağına, valideyninə, qardaşına və ya bacısına qarşı ifadə verməyə məcbur edilə bilməz. Cinayət-Prosessual Məcəllənin 7.0.32-ci maddəsinə əsasən, ər-arvad, baba və nənə, valideynlər, qardaş-bacılar və uşaqlar yaxın qohum hesab olunurlar. Cinayət-Prosessual Məcəllənin 20-ci maddəsinə əsasən, heç kəs özünün və ya yaxın qohumlarının əleyhinə ifadə verməyə məcbur edilə bilməz və belə ifadə verməkdən imtinaya görə məsuliyyətə cəlb edilə bilməz. İbtidai istintaq zamanı və ya məhkəmədə özünə və ya yaxın qohumlarına qarşı ifadə verməsi tələb olunan şəxs mənfəi hüquqi nəticələrdən qorxmada ifadə verməkdən imtina etmək hüququna malikdir. İştirakçı-dövlət, həmçinin qeyd etdi ki, Cinayət Məcəlləsinə müəyyən hallarda bilə-bilə yalan ifadə verən və ya ifadə verməkdən imtina edən şahid və ya zərərçəkmiş şəxslər cinayət məsuliyyətindən azad edilən müddəaları ehtiva edir¹.

8.1. 25 iyun 2010-cu ildə müəllif iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhlər təqdim etmişdir. O, 2.1-2.8 və 5.1-5.2-ci bəndlərdə ümumiləşdirilmiş iddialarını təkrarladı və cənab B.G.-yə qarşı işdə daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsinin heç bir maneə ilə əlaqəli olmaması ilə bağlı iştirakçı-dövlətin iddiasını mübahisələndirdi.

¹ Söhbət Cinayət Məcəlləsinin 297 və 298-ci maddələrinə qeydlərdən gedir ki, ona görə, özünə və ya yaxın qohumuna qarşı ifadə verməkdən imtina edən şəxs cinayət məsuliyyətindən azad edilir. Eləcə də bilərəkdən yalançı şahidlik edən şəxs öz və ya yaxın qohumunun əleyhinə şəhadət verməyə məcbur edilərsə, məsuliyyətdən azaddır.

8.2. Müəllif dövlət orqanlarına, məhkəmələrə, Ombudsman Aparatına və ya insan hüquqları təşkilatlarının nümayəndələrinə verdiyi bəyanatlarda heç vaxt polis əməkdaşları tərəfindən işgəncələrə və ya hər hansı digər qanunsuz hərəkətlərə məruz qaldığını iddia etmədiyinə dair iştirakçı-dövlətin arqumentini qəbul etməyib. O, bildirir ki, işgəncə ilə bağlı bütün bu orqanlara həm yazılı, həm də şifahi formada şikayətlər verib və bu qurumların onun şikayətlərinə əsassız olaraq məhəl qoymaması faktı ona qarşı istifadə edilə bilməz. Sonuncu dəfə 2003-cü il dekabrın 10-da polis tərəfindən döyülmə hadisəsinə gəlin-cə, müəllif izah etdi ki, o və həyat yoldaşı çarəsizlikdən və qisas qorxusundan onlara qarşı şikayət etməyiblər. O xatırladı ki, onların vəkili onlara Azərbaycanı tərk etməyi tövsiyə edib, çünki onlar fiziki cəhətdən “ləğv oluna bilərlər” (yuxarıda 2.12-ci bəndə bax).

8.3. İştirakçı-dövlətin cinayət işinin yalnız yazılı ərizə və ya şifahi müraciət əsasında başlanma biləcəyi və müəllifin 215-ci maddənin 3-cü bəndinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq prokurorluğa şikayət verə biləcəyinə dair arqumentinə gəldikdə, müəllif iddia edir ki, onun bütün şikayətləri və müdafiəçisinin cənab B.G.-nin işi üzrə məhkəmə və prokurorluğa etdiyi şikayətlər polis və cənab B.G.-nin ailəsini himayə edən dövlət rəsmiləri tərəfindən növbəti zorakılıq, hədə-qorxu və təhqirlərə səbəb oldu. Müəllif əlavə edib ki, şikayət etdikdən sonra onu 29-cu polis bölməsinin “sümük qıran” ləqəbli rəis müavini ilə “söhbətə” çağırıb, “sakitləşdirmək” üçün döyüblər. Bundan sonra müəllif vəkilinə şikayət edərdi, o da öz növbəsində, polisə müraciət edərək izahat tələb edərdi. Lakin polis “mundirin şərəfini qorudu”.

8.4. Müəllif Komitənin diqqətini yuxarıda 7.4 və 7.7-ci bəndlərdə ümumiləşdirilmiş iştirakçı-dövlətin arqumentləri arasındakı ziddiyyətə cəlb edir və hər hansı məhkəmə ekspertizasının polis məmurunun iştirakı ilə keçirilməli olduğuna dair iddiasını təkrarlayır. O, həmçinin qeyd edib ki, vəkili belə tibbi arayış almağa cəhd etdiyi hallarda həkim ona arayışı yalnız po-

lis əməkdaşının iştirakı ilə verə biləcəyini deyib. Bundan sonra vəkil 29-cu polis bölməsinə baş çəksə də, polis əməkdaşları onunla birlikdə tibb müəssisəsinə getməkdən imtina ediblər.

8.5. Müəllif oğluna qarşı cinayət işi ilə əlaqədar 1999-2003-cü illər arasında polis əməkdaşlarının onun evinə baş çəkməsi barədə iştirakçı-dövlətin iddiasını təkzib etdi. O, əlavə edib ki, bu cür gəlişlərin vaxtı onun polislə “problem”inin başladığı vaxta təsadüf edib, oğlu isə iki il əvvəl, 1997-ci ilin dekabrında ordudan təxris olunub.

8.6. Müəllif onun və ailəsinin yaşadığı hər şeyin cənab M.A.-nın işindəki roluna görə “cəza” olduğunu iddia etmiş və iddiasını dəstəkləmək üçün 4 aprel 1998-ci ildə “Zerkalo” qəzetində dərc edilmiş “Qusar faciəsi: İstintaq xətası və ya...” adlı məqalənin surətini təqdim etmişdir. Məqalədə müəllifin həyat yoldaşının qardaşı cənab M.A.-nın işi üzrə cinayət işi üzrə istintaqdan bəhs edilirdi. Cənab M.A. təqsirləndirilib və sonradan Qusar Rayon Məhkəməsi tərəfindən 15 noyabr 1997-ci ildə sərxoş vəziyyətdə dava zamanı cənab S.B.-nin qətlinə təqsirli bilinib. Məqalədə hadisələrin istintaqın təqdim etdiyi versiyası şübhə altına alınır və istintaq zamanı bəzi qanunsuzluqlar vurğulanır.

8.7. Müəllif Komitəyə verdiyi izahat məktubunda qeyd etmişdir ki, cənab M.A. birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən məhkum edildikdən sonra müəllif “əsl qatili tez tapan” iki vəkil tutmuş, onlar yol polisi rəisinin qardaşı cənab G.G.-ni aşkar etmişlər. Görünür, cənab G.G. qardaşını bələdan qorumaq və “günah keçisi” tapmaq üçün polis rəisinə, prokurora və hakimə rüşvət vermiş, cənab M.A. və başqa bir müttəhim onun yerinə məhkəmə qarşısına çıxarılmışdır. Müəllifin tutduğu vəkillər tərəfindən cənab M.A.-nın təqsirsizliyi lehinə toplanmış ciddi sübutlar Azərbaycan Ali Məhkəməsinin Qusar Rayon Məhkəməsi tərəfindən cənab M.A.-ya çıxarılan hökmün ləğv edilərək işin yenidən baxılması üçün Quba Rayon Məhkəməsinə göndərilməsinə səbəb oldu. Cənab M.A.-nın təqsirsizliyinə

dair güclü sübutların olmasına baxmayaraq, o, yenidən cənab S.B.-nin qətlində təqsirli bilinmə də, bu dəfə o, 13 ay həbsdə qaldıqdan sonra məhkəmə zalında həbsdən azad edilib.

8.8. Müəllif bildirib ki, “prokurorluqdakı tanış” cənab M.A. işindəki roluna görə Qusar hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən ondan qisas alınma biləcəyi və “ləğv ediləcəyi” barədə onu xəbərdar edib. Aydındır ki, müəllif “cənab G.G.-nin qardaşını bələdən qurtarmaq üçün çoxlu pul ödəməli olanları qəzəbləndirib və “o buna görə bağışlanmayacaq”. Müəllifə “tələyə düşməmək üçün diqqətli olun” xəbərdarlığı edilib. Müəllif daha sonra iddia etdi ki, doqquz aydan sonra 1999-cu ilin oktyabrında “onlar” bacısını əməkdaşlıqdan imtina edərsə, oğlunu (yol polisi şöbəsində işləyən) həbs edəcəyi ilə hədələyərək ona qarşı çevirə bildilər. Müəllifin sözlərinə görə, bütün bunlar Yasamal rayon prokurorunun müavini cənab B.P. tərəfindən qurulub. “Onlar” ümid edirdilər ki, müəllif evinin sökülməsindən, arvadının döyülməsindən sonra özünü itirəcək, bundan sonra həbs oluna və nəhayət fəallığına görə cəzalandırılma bilər.

8.9. Müəllifin şikayətini xaricdən verə biləcəyinə dair iştirakçı-dövlətin arqumentinə gəlinə, müəllif sığınacaq üçün müraciətlərinin hazırlanmasında ona və həyat yoldaşına kömək etmək üçün Yunanıstanın hakimiyyət orqanları tərəfindən təyin edilmiş vəkili “Azərbaycanda polis zorakılığı məsələsinə toxunmaqdan” imtina etdiyi və müəllifin başqa vəkil tutmaq üçün maddi imkanının olmadığı barədə əvvəlki iddiasını xatırladır (bax bənd 5.3). Buna görə də müəllif Komitədən hüquqi yardım almağın qeyri-mümkünlüyünü nəzərə alaraq müəllifin Azərbaycanda daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi tələbindən azad edilməli olduğu mövqeyini təsdiq etməyi xahiş etmişdir.

8.10. Müəllif bildirdi ki, o, iştirakçı-dövlətin 8 aprel 2010-cu il tarixli sonrakı qeydlərinin hazırkı məlumatla necə əlaqəli olduğunu başa düşür.

Mahiyyət üzrə baxış

9.1 İnsan Hüquqları Komitəsi Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, tərəflərin ona təqdim etdiyi məlumatların işığında hazırkı məlumatı nəzərdən keçirdi.

9.2 Komitə məlumatın məqbulluğuna etiraz edən iştirakçı-dövlətin 4 mart 2010-cu il tarixli qeydlərini nəzərə almışdır. O hesab edir ki, iştirakçı-dövlət tərəfindən irəli sürülən arqumentlər öz xarakterinə görə Komitənin, o cümlədən müəllifin və onun ailəsinin ünvanına təhdid iddiası ilə bağlı yeni müvafiq məlumatın olmaması ilə əlaqədar məqbulluq barədə qərarını yenidən nəzərdən keçirməsini tələb etmir¹. Buna görə də Komitə məqbulluq barədə qərarına yenidən baxmaq üçün heç bir əsas görmür və işə mahiyyəti üzrə baxmağa davam edir.

9.3 Komitə xatırladır ki, iştirakçı-dövlət üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsindən sonra baş vermiş hadisələrlə bağlı Konvensiyanın 7-ci maddəsinə uyğun olaraq məsələləri qaldırdığı üçün hazırkı məlumatı məqbul hesab edərək² iştirakçı-dövlətə müraciət etmiş, bu məsələyə aydınlıq gətirən və əgər varsa, görülmüş tədbirləri göstərən yazılı izahat və bəyannatları Komitəyə təqdim etməyi xahiş etmişdir. Bununla əlaqədar Komitə 7-ci maddəyə dair 20 sayılı ümumi qeydinə də istinad edir, bu qeyddə deyilir ki, 7-ci maddənin mətni hətta fəvqəladə vəziyyətlərdə belə məhdudiyyətlərə və ya istisnalara yol vermir³.

Buna görə də 7-ci maddəyə zidd olan pis rəftarın qadağan edilməsinin mütləq olması üçün iştirakçı-dövlət işgəncə və

¹ Bax: 1382/2005 sayılı Məlumat, Salih Özbəkistana qarşı, Qəbul edilmiş mülahizələr, 30 mart 2009-cu il, 9-cu bənd.

² Müəllifin Paktın 17, 23.1 və 26-cı maddələrinə əsasən iddiaları yalnız evin bir hissəsinin cənab B.G. tərəfindən sökülməsinə və iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanlarının və onun məhkəmələrinin cənab B.G.-yə qarşı işə baxma üsuluna, yəni iştirakçı-dövlət üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsindən əvvəl baş vermiş hadisələrə aiddir.

³ İnsan Hüquqları Komitəsi, ümumi qeyd № 20: Maddə 7 (İşgəncə və pis rəftarın və ya cəzanın qadağan edilməsi) 1992 (HRI/GEN/1/Rev.8), bənd 3.

digər insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması ilə bağlı əsaslandırılmış iddiaları operativ və qərəzsiz şəkildə araşdırmağa borcludur¹. Araşdırmalar nəticəsində Paktda təsbit edilən müəyyən hüquqların pozulması aşkar edildiyi hallarda, iştirakçı-dövlətlər təqsirli şəxslərin məsuliyyətə cəlb olunmasını təmin etmək öhdəliyi daşıyır².

9.4.Müəllif hazırkı işdə 10 və 11 dekabr 2003-cü il tarixlərində ona və həyat yoldaşına polis tərəfindən məruz qaldıqları pis rəftara məruz qalmasının müfəssəl təsvirini vermiş və bu iddiaları Afinada İşgəncə Qurbanlarının Tibbi Reabilitasiyası Mərkəzinin 20 iyul 2005-ci il tarixli ekspertiza aktının surəti ilə təsdiq etmişdir, ona əsasən müəllif işgəncələrə məruz qalmış və işgəncənin fiziki və psixoloji nəticələrini çəkməyə davam etmişdir. İştirakçı-dövlət bu iddianı mübahisələndirərək qeyd etdi ki, müəllif bu şikayətləri heç vaxt Azərbaycanda dövlət orqanlarına, məhkəmələrə, Ombudsman Aparatına və ya insan hüquqları təşkilatlarının nümayəndələrinə verməyib, onun polis əməkdaşları tərəfindən işgəncələrə və ya hər hansı digər qanunsuz hərəkətlərə məruz qaldığını iddia etməyib. Bununla belə, Komitə qeyd edir ki, məqbulluq haqqında qərarında müəllifin Azərbaycanda onun üçün daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin səmərəsiz və əlçatmaz olması ilə bağlı arqumentini qəbul edib və qeyd edir ki, müəllifin hazırkı məlumat kontekstində təqdim etdiyi arqumentlər ən azı müəllif və onun həyat yoldaşı ilə pis rəftarda iştirakçı-dövlətin hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarının potensial iştirakının araşdırılmasını tələb edir.

¹ İnsan Hüquqları Komitəsi, ümumi qeyd № 20: Maddə 7 (İşgəncə və pis rəftarın və ya cəzanın qadağan edilməsi) 1992 (HRI/GEN/1/Rev.8), bənd 3., 14-cü bənd.

² İnsan Hüquqları Komitəsinin qeydləri, ümumi qeyd № 31: Paktın iştirakçısı olan dövlətlərin üzərinə qoyulan ümumi hüquqi öhdəliyin xarakteri, 29 mart 2004 (HRI/GEN/1/Rev.8), bənd 18.

9.5 Komitə, həmçinin öz yurisprudensiyasına¹ istinad edir ki, buna əsasən sübut yükü yalnız məlumatın müəllifinin üzərinə düşə bilməz, xüsusən də müəlliflərin və iştirakçı-dövlətin sübutlara həmişə eyni çıxış imkanının olmadığını və çox vaxt yalnız iştirakçı-dövlətin müvafiq məlumata malik olduğu nəzərə alınmalıdır. İştirakçı-dövlətin hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən müəllifə və onun həyat yoldaşına qarşı pis rəftar edilməsi ilə bağlı Komitə özündə olan material əsasında dəqiq nəticəyə gələ bilməsə də, Fakültativ Protokolun 4-cü maddəsinin 2-ci bəndi nəzərdə tutur ki, iştirakçı-dövlət ona və onun səlahiyyətli orqanlarına qarşı Paktın pozulması ilə bağlı bütün iddiaları vicdanla araşdırmaq və Komitəyə malik olduğu məlumatı təqdim etmək öhdəliyinə malikdir. Bununla belə, iştirakçı-dövlət müvafiq əsaslarla müəllif tərəfindən irəli sürülən təfərrüatlı və konkret iddiaları araşdırmaq üçün hazırkı məlumat kontekstində hakimiyyət orqanlarının araşdırma aparıb-aparmaması ilə bağlı heç bir məlumat təqdim etməyib. Bu şəraitdə müəllifin iddialarına lazımi əhəmiyyət verilməlidir. Buna görə də Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət müəllif tərəfindən irəli sürülən iddiaları adekvat şəkildə araşdırmaq öhdəliyini yerinə yetirməyib və belə nəticəyə gəlir ki, təqdim olunan faktlar Paktın 2-ci maddəsinin 3-cü bəndi ilə birlikdə nəzərdən keçirilən 7-ci maddənin pozuntusunu göstərir.

10. İnsan Hüquqları Komitəsi Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktın Fakültativ Protokolunun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinin müddəalarını nəzərə alaraq hesab edir ki, malik olduğu faktlar Paktın 2-ci maddəsinin 3-cü bəndi ilə birlikdə nəzərdən keçirilən 7-ci maddənin iştirakçı olan dövlət tərəfindən pozulduğunu göstərir.

11. Paktın 2-ci maddəsinin 3 (a) bəndinin müddəalarına uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət müəllifə səmərəli hüquqi müda-

¹ Məlumat № 30/1978, Bleyer Uruqvaya qarşı, 24 mart 1980-ci il tarixli mülahizələr, 13.3 bəndi; Məlumat 84/1981, Berbato və başqaları Uruqvaya qarşı, 21 oktyabr 1982-ci il tarixli mülahizələr, 9.6 bəndi.

fiə vasitəsini, o cümlədən digər məsələlərlə yanaşı, müəllifin iddialarının qərəzsiz araşdırılmasını, 7 -ci maddəyə uyğun olaraq, təqsirli şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsini və adekvat kompensasiya ödənilməsini təmin etmək öhdəliyi daşıyır. İştirakçı-dövlət, həmçinin gələcəkdə oxşar pozuntuların baş verəməsinin qarşısını almaq üçün tədbirlər görməyə borcludur.

12. Nəzərə alaraq ki, Fakültativ Protokolun iştirakçısı olmaqla, iştirakçı-dövlət Komitənin Paktın pozulduğunu müəyyən etmək səlahiyyətini qəbul edib və Paktın 2-ci maddəsinə əsasən, iştirakçı-dövlət öz ərazisi daxilində və ya yurisdiksiyasında olan bütün şəxslərin Paktda təsbit edilmiş hüquqlarının təmin edilməsini və pozuntu aşkar edildiyi təqdirdə səmərəli və icra edilə bilən hüquqi müdafiə vasitələrinin təmin edilməsini öhdəsinə götürmüşdür, Komitə öz öhdəliyi daxilində iştirakçı-dövlətdən Komitənin mülahizələrinin həyata keçirilməsi üçün görülən tədbirlər haqqında 180 gün ərzində məlumat almaq istəyir. O, daha sonra iştirakçı-dövlətdən Komitənin mülahizələrini dərc etməyi xahiş edir.

[İngilis, fransız və ispan dillərində qəbul edilmişdir, ingilis mətni orijinal versiyadır. Sonradan Komitənin Baş Assambleyaya illik hesabatının bir hissəsi kimi ərəb, çin və rus dillərində də dərc olunacaq.]

**Mülki və siyasi
hüquqlar haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
19 Noyabr 2014
Orijinal: İngilis

İnsan Hüquqları Komitəsi

Məlumat № 1972/2010 Komitənin 112-ci sessiyasında (7–31 oktyabr 2014-cü il) qəbul edilən mülahizələr

Təqdim edən: Əli Cahangir oğlu Quliyev
(vəkil Eldar Zeynalovla təmsil olunub)

Ehtimal edilən qurban: Müəllif

İştirakçı dövlət: Azərbaycan

Məlumat tarixi: 24 iyun 2010-cu il (ilkin təqdimat)

Arayış sənədləri: 97-ci Qaydaya əsasən Xüsusi
Məruzəçinin 13 avqust 2010-cu il
tarixində iştirakçı-dövlətə göndərilmiş
qərarı (sənəd formasında dərc
edilməmişdir)

Qərarın verilmə tarixi: 16 oktyabr 2014-cü il

Məlumatın mövzusu: Məhkəməyədək həbsdə olan zaman
işgəncə; qeyri-insani həbs şəraiti;
ədalətsiz məhkəmə; ömürlük
azadlıqdan məhrum etmənin qanunla
nəzərdə tutulmadığı dövrdə ölüm
hökümünün ömürlük azadlıqdan
məhrum etmə ilə əvəz edilməsi

<i>Prosedur məsələlər:</i>	ratione temporis məqbulluq; daxili müdafiə vasitələrinin tükənməsi; şikayətə başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində baxılması
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	işgəncə, ədalətli məhkəmə, qeyri-insani rəftar; cinayətin törədilməsi zamanı tətbiq edilməli olan cəzadan daha ağır cəzanın təyin edilməsi; apellyasiya hüququ
<i>Paktın maddələri:</i>	7, 10 (1 və 3 bəndləri), 14 (1, 3 d) 5 və 6 bəndləri) və 15 (1 bəndi)
<i>Fakültativ Protokolun maddələri:</i>	2 və 5 (1 и 2 b) bəndləri)

ƏLAVƏ

Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın Fakültativ Protokolunun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə əsasən İnsan Hüquqları Komitəsinin mülahizələri (112-ci sessiya)

Məlumat № 1972/2010* haqqında

Təqdim edən: Əli Cahangir oğlu Quliyev (vəkil
Eldar Zeynalovla təmsil olunub)

Ehtimal edilən qurban: Müəllif

İştirakçı dövlət:: Azərbaycan

Məlumat tarixi: 24 iyun 2010-cu il
(ilkın təqdimat)

Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın
28-ci maddəsinə əsasən yaradılmış *İnsan Hüquqları Komitəsi*,

16 oktyabr 2014-cü il tarixli *iclasında*

Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktın Fakül-
tativ Protokoluna uyğun olaraq Əli Cahangir oğlu Quliyev tərə-
findən İnsan Hüquqları Komitəsinə təqdim edilmiş 1972/2010
nömrəli məlumata baxışı *tamamlayaraq*,

* Bu məlumata baxılmasında Komitənin aşağıdakı üzvləri iştirak ediblər:
Yadh Ben Aşur, Kristina Şane, Əhməd Əmin Fəthalla, Kornelis Flinter-
man, Yudzi İvasava, Zonke Zanele Mayodina, Cerald L. Noyman, Viktor
Manuel Rodrigues-Resiya, Fabian Omar Salvioli, Dirujlall Situlsingh, Anya
Zaybert-For, Yuval Şani, Konstantin Vardzelaşvili, Marqo Vaterval və
Andrey Paul Zletesku.

Məlumat müəllifi və iştirakçı-dövlət tərəfindən ona verilmiş bütün yazılı məlumatları *nəzərə alaraq*,

aşağıdakıları *qəbul edir*:

Fakültativ Protokolunun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun mülahizələr

1. Məlumatın müəllifi Azərbaycan vətəndaşı, 1957-ci il təvəllüdlü Əli Cahangir oğlu Quliyevdir. O, Azərbaycan tərəfindən Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 7, 10 (1 və 3-cü bəndlər), 14 (1, 3 d), 5 və 6 bəndləri) və 15-ci (1-ci bənd) maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasının qurbanı olduğunu iddia edir. Müəllifi vəkil Eldar Zeynalov təmsil edir. Fakültativ Protokol Azərbaycan üçün 2002-ci il fevralın 27-də qüvvəyə minmişdir..

Müəllifin təqdim etdiyi faktlar

2.1 Müəllif Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Neft və Kimya İnstitutunun sınaq sənaye zavodunda baş operator vəzifəsində çalışmışdır. 1989-cu ildə hüquq-mühafizə orqanlarının araşdırması nəticəsində məlum oldu ki, onun həmkarlarından bəziləri 1979-cu ildən bəri bir sıra zorakı cinayətlərdə iştirak edən dəstənin üzvləridir. Dəstə Azərbaycan, Rusiya və Gürcüstan SSR ərazisində fəaliyyət göstərirdi. 1989-cu il sentyabrın 5-də dəstənin “Bakpivo” istehsalat birliyinin direktoru F.Şirəliyevi öldürdüyü bildirilir. Müəllifin sözlərinə görə, dəstə üzvlərindən bəziləri işgəncə altında qətli törətmələri barədə ifadə veriblər. O, 1989-cu il sentyabrın 11-də həbs edilib. Müəllif adi cinayət törətməkdə ittiham olunsa da, o, Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin və Bakı şəhəri Abşeron rayon Daxili İşlər İdarəsinin təcridxanasında təkadamlıq kamerada saxlanılıb. O, qətli etiraf etmək üçün vəhşicəsinə işgəncələrə məruz qalıb və işgəncə nəticəsində qabırğaları sınıb, böyrəklərindən biri zədələnib. 1989-cu il dekabrın 26-da Dövlət Təhlükəsizlik

Komitəsinin təcridxanasında intihara cəhd edib.

2.2 Müəllif iddia edir ki, araşdırma zamanı bir sıra sübutlar nəzərdən keçirilməyib, məsələn, müəllifin qətlin vaxtı ilə bağlı qonşu tərəfindən təsdiq edilmiş alibisi; ballistik ekspertizaların ziddiyyətli nəticələri – birinə görə müəllifin tapançasının qətl silahı olduğu, 1990-cı ilin oktyabrında Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının (SSRİ) Daxili İşlər Nazirliyinin eksperti tərəfindən aparılmış, digərinə görə isə bununla bağlı aydın nəticə çıxarmanın mümkünüzlüyü; habelə müəllifin rəisinin, onun cinayətin törədildiyi müddətin böyük hissəsi ərzində işdə olması barədə ifadəsi.

2.3 Azərbaycan SSR Prokurorluğunun istintaq şöbəsi müəllifə qarşı üç sosialist respublikasının (Azərbaycan SSR, Rusiya SFSR və Gürcüstan SSR cinayət məcəllələrinin) cinayət məcəllələrinin maddələri ilə ittiham irəli sürüb. İşə Bakı Şəhər Məhkəməsində baxılıb. Məhkəmə iclasında müəllif və bu iş üzrə digər dörd təqsirləndirilən şəxs işgəncə altında öz təqsirlərini etiraf etməyə məcbur olduqlarını bildirərək, etirafedici ifadələrindən imtina ediblər. Onlar işgəncə ilə bağlı iddialarının araşdırılmasını və işə əlavə dəlillərin əlavə olunmasını tələb etsələr də, məhkəmə bundan imtina edərək qəfəsə salınan müttəhimlərə qarşı gözyaşardıcı qazdan istifadə edib. Müəllif onu da iddia edir ki, vəkilləri vəkillər kollegiyası tərəfindən “təzyiqlərə məruz qalıb”, onlardan biri döyülüb. “Etiraz əlaməti” olaraq müttəhimlər vəkillərin köməyindən imtina ediblər, çünki onların xidmətləri “faydasız” olub. Sədrlik edən hakim beş təqsirləndirilən şəxsi “asayışı pozduğuna görə” məhkəmə zalından çıxarıb, müəllif və onun vəkilləri növbəti dörd ay ərzində məhkəmə iclaslarına buraxılmayıb¹. Müəllif iddia edir ki, yuxarıda qeyd olunanlar ölkənin cinayət-prosessual qaydalarının pozulmasıdır, çünki həmin normalara görə ölüm hökmü çıxarıla bilən müttəhimin məhkəmə iclasında vəkillərin iştirak etməsi tələb olunur.

¹ Müəllif bu hadisələrin təsvir olunduğu rus dilində qəzet nüsxəsini təqdim edir.

2.4. Azərbaycan 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında 222-XII nömrəli Konstitusiya Aktını qəbul edərək müstəqilliyini elan etdi. Konstitusiya Aktının 15-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan ərazisində hər hansı xarici qanunvericiliyin tətbiqi qadağan edilib. Lakin 1991-ci il noyabrın 12-də müəllif Azərbaycan, RSFSR və Gürcüstan SSR cinayət məəcəllələri ilə irəli sürülmüş ittihamlarla qiyabi məhkum edilmiş və Bakı Şəhər Məhkəməsi tərəfindən ölüm cəzasına məhkum edilmişdir. Hökm qəti idi və ondan yuxarı instansiya məhkəməsinə şikayət verilə bilməzdi. Həmin vaxt qüvvədə olan Azərbaycan Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 402-ci maddəsinə əsasən qanuni qüvvəyə minmiş hökmlərə baxılmasına yalnız Baş prokurorun, Ali Məhkəmənin sədrinin və ya onların müavinlərinin protesti əsasında yol verilirdi. Müəllifin işində bu vəzifəli şəxslərin heç biri işə yenidən baxılması üçün protest verməyib.

2.5 Müəllif Bayıl həbsxanasına, yalnız ölüm hökmünün icrasını gözləyən məhbuslar üçün nəzərdə tutulmuş kameraya yerləşdirildi. Müəllif iddia edir ki, altı il yarım ərzində “ölüm sırası sindromu”ndan əziyyət çəkib və ölüm cəzasına məhkum edilmiş şəxslərin saxlanma şəraiti 247/2004 sayılı A.A. *Azərbaycana qarşı* məlumatda¹ təsvir olunur. O, həmçinin bildirir ki, işgəncələrin və qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsinin nümayəndələri 2002-ci ildə Bayıl həbsxanasına o daha yaxşı vəziyyətdə olanda baş çəkib və oradakı şəraitin “qeyri-qənaətbəxş” olduğu qənaətinə gəliblər². 2009-cu ildə Bayıl həbsxanası sökülüb.

2.6 Milli Məclis 1998-ci il fevralın 10-da “Azərbaycan

¹ Görünür, müəllif İşgəncələrə Qarşı Komitəyə təqdim edilmiş 247/2004 nömrəli A.A. *Azərbaycana qarşı* məlumatı, 25 noyabr 2005-ci il tarixli məqbulluq haqqında qərarın 2.3-2.9-cu bəndlərini nəzərdə tutur.

² Müəllif İşgəncələrin Qarşısının Alınması üzrə Avropa Komitəsinin 24 noyabr - 6 dekabr 2002-ci il tarixləri arasında Azərbaycana səfəri ilə bağlı Azərbaycan Hökumətinə təqdim etdiyi hesabatı istinad edir, CPT/Inf (2004) 36, paraqraflar 77-87. www.cpt.coe.int/documents/aze/2004-36-inf-eng.pdf ünvanında mövcuddur.

Respublikasında ölüm hökmünün ləğvi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Cinayət, Cinayət-Prosessual və İslah-Əmək məcəllələrinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında” qanun qəbul etmişdir. Bu qanunun IV hissəsinə uyğun olaraq, məhkumlar barəsində təyin edilmiş ölüm cəzası ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz edilib. 1999-cu il dekabrın 30-da parlament “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin təsdiqi və qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” qanun qəbul etdi. Bu qanunun 4.126-cı maddəsində göstərilirdi ki, 10 fevral 1998-ci il tarixli qanunun qüvvəsi 2000-ci il sentyabrın 1-də başa çatır.

2.7 10 fevral 1998-ci il tarixli qanun qəbul edildikdən sonra müəllifin cəzası ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz edilmiş və o, Qobustan həbsxanasına köçürülmüşdür. Oradakı şərait əvvəlki həbsxanadan daha yaxşı olsa da, müəllif həbs rejiminin Avropa standartlarına zidd olduğunu, ləyaqəti alçaldan və qeyri-insani olduğunu düşünür. 1998-ci ilin martından 2000-ci ilin avqustunadək ona hər il iki dəfə qohumları ilə qısamüddətli görüşə icazə verilib və çəkisi 10 kiloqrama qədər olan iki ərzaq bağlaması alıb, lakin telefon danışıklarına icazə verilməyib. 1 sentyabr 2000-ci ildən 24 iyun 2008-ci il tarixədək ona hər il iki qısamüddətli və bir uzunmüddətli ailə üzvləri ilə görüşə, hər birinin çəkisi 31,5 kq-a qədər olan dörd ərzaq bağlamasına və hər biri 10 dəqiqəyə qədər davam edən altı telefon danışığına icazə verilmişdir. 24 iyun 2008-ci ildən sonra ona hər il altı qısamüddətli görüşə, iki uzunmüddətli görüşə, səkkiz ərzaq bağlamasına və 24 telefon danışığına icazə verildi. Rəsmi olaraq bir saat davam etməli olan həbsxananın həyatında gündəlik gəzintilər çox vaxt yarım saata endirilib.

2.8 Müəllif iddia edir ki, onun Qobustan həbsxanasında saxlanma şəraiti ölkədaxili standartlara uyğundur, lakin Avropa standartlarına cavab vermir. O, hesab edir ki, bu səbəbdən “bu məsələ ilə bağlı hipotetik məhkəmə prosesinin heç bir perspektivi olmayacaq” və onun saxlanma şəraitinin Birləşmiş Millət-

lər Təşkilatı və Avropa Şurası tərəfindən verilən qiymətləndirilməsinə istinad edir¹. O, bildirir ki, onun kamerasında ikimərtəbəli çarpayı, stol və iki stul (ayaqları beton döşəməyə qoyulmuş) və tumboqca var. Kamerada yalnız bir metr hündürlükdə arakəsmə ilə ayrılan unitaz var. Kameranın divarları, tavanı və döşəməsi tamamilə betondur, bu da onu yayda çox isti, qışda isə soyuq edir. Bundan əlavə, müəllifin iddiasına görə, kamera qışda zəif qızdırılır. Kameranın bir pəncərəsi var, şüşə əvəzinə plastik plyonka ilə örtülmüşdür. Müəllif pəncərənin islah müəssisələri üçün milli standartların tələb etdiyindən kiçik olduğunu və kifayət qədər təbii ventilyasiya və işıqdan məhrum olduğunu iddia edir. O, həbsxanada yeməklərin yeknəsəq, balanslaşdırılmamış olduğunu, ət və vitaminlərin az olduğunu və ölkədə qəbul olunmuş normalara cavab vermədiyini bildirir. Müəllif işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza üzrə Xüsusi Məruzəçinin 2000-ci ildəki hesabatına (E/CN.4/2001/66/Add.1) - burada qeyd edilir ki, istirahət və ya təhsilin yüksəldilməsi üçün heç bir tədbirlər planı yoxdur. (ibid., 55-ci bənd) - və İşgəncələr Əleyhinə Komitənin 2003-cü ildə Hökumətə ömürlük həbs cəzası çəkən şəxslərlə rəftarını nəzərdən keçirmək tövsiyəsinə (CAT/C/CR/30/1, bənd 7 l) və Korr.1) istinad edir. O, həmçinin İşgəncələr Əleyhinə Komitənin 2009-cu il yekun qeydlərinə (CAT/C/AZE/CO/3) istinad edir ki, buna əsasən Komitə “məhbusların müstəqil həkim tərəfindən tibbi müayinədən keçməsinə tələb etməyə imkan verən mexanizmlər və ya hüquqi müddəalar haqqında məlumatın olmamasından təəssüflənir, məhbusların tez-tez tibbi yardım al-

¹ Müəllif İşgəncələrin Qarşısının Alınması üzrə Avropa Komitəsinin 1991-ci il yanvarın 1-dən dekabrın 31-dək olan dövrü əhatə edən ikinci ümumi hesabatına, CPT/Inf (92) 3, 4.3-cü bənd (www.cpt.coe.int/en/illik/rep-02.htm saytında mövcuddur); 14 noyabr 2000-ci il tarixində İnsan Hüquqları üzrə Komissiyanın 2000/43 sayılı qətnaməsinə (E/CN.4/2001/66/Add.1) əsasən təqdim edilmiş xüsusi məruzəçi ser Naycel Rodlinin məruzəsinə; həmçinin İşgəncələrə Qarşı Komitənin yekun qeydlərinə (CAT/C/AZE/CO/3), 19 noyabr 2009-cu il, bənd 11, istinad edir.

maq imkanından məhrum edilməsi haqqında məlumatlardan narahatlığını ifadə edir” (yenə orada, bənd 11). O, həmçinin Azərbaycan ərazisindəki həbsxanalarda saxlanma şəraiti ilə bağlı narahatlığı ifadə edən bir sıra hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarının hesabatlarına istinad edir¹.

2.9 1991-2000-ci illərdə müəllifin Bakı Şəhər Məhkəməsinin qərarından apellyasiya şikayəti vermək imkanı olmayıb. 2000-ci il sentyabrın 1-də köhnə cinayət məcəllələrinin ləğvi ilə əlaqədar yekun qərarlara yenidən baxmaq mümkün oldu. Ədliyyə orqanları ilə bir neçə məktub mübadiləsindən sonra müəllif 5 iyun 2005-ci ildə kassasiya şikayəti verə bildi. İşə 2005-ci il sentyabrın 20-də Ali Məhkəmənin məhkəmə kollegiyası baxmış, onun şikayətini təmin etməmiş və 12 noyabr 1991-ci il tarixli hökm dəyişməz qalmışdır. 2005-ci il oktyabrın 24-də Ali Məhkəmənin Plenumu 2005-ci il 20 sentyabr tarixli qərara baxaraq, 1998-ci il 10 fevral tarixli qanuna əsasən ölüm

¹ Müəllif aşağıdakılara istinad edir: Council of Europe, "Council of Europe Anti-Torture Committee visits Azerbaijan", news flash, 6 December 2006 (www.cpt.coe.int/documents/aze/2006-12-06-eng.htm); Beynəlxalq İnsan Haqları Federasiyası və Azərbaycan İnsan Hüquqları Mərkəzi, "Après l'abolition de la peine capitale, les condamnés à perpétuité en danger de mort. Torture et mauvais traitements dans les prisons d'Azerbaïdjan" (səhra missiyasının hesabatı, fransız dilində dərc olunub. ünvan www.fidh.org/IMG/pdf/Az465fr.pdf); Avropa Şurası Parlament Assambleyası, Avropa Şurasına Üzv Dövlətlər tərəfindən Öhdəliklərin İcrası üzrə Komissiya (Monitoring Komissiyası), "Honouring of obligations and commitments by Azerbaijan", report of 30 March 2007, document 11226, paras. 188 and 189. (<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=11649> & Language=en ünvanında mövcuddur); Avropa Şurası Parlament Assambleyası, Azərbaycan tərəfindən öhdəliklərin yerinə yetirilməsi haqqında 1545 (2007) sayılı qətnamə (http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5bRussian_documents%5d/%5b2007%5d/%5BApr2007%5D/Res1545_rus.asp ünvanında mövcuddur); və Beynəlxalq Həbsxana İslahatı, Life Imprisonment and Conditions of Serving the Sentence in the South Caucasus Countries (2009), pp. 55–62 (http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/South_Caucasus_Life_Term_2009.pdf ünvanında mövcuddur).

cəzasını ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz edərək 1991-ci il hökmünü qüvvədə saxlayıb. Müəllif bu iclaslarda iştirak etməyib və onun vəkilinə yalnız 20 sentyabr 2005-ci il tarixdə Ali Məhkəmədə keçirilən dinləmələrdə iştiraka icazə verilib. O, iddia edir ki, bu hal tərəflərin bərabərliyi prinsipinin pozulmasıdır, çünki 24 oktyabr 2005-ci il tarixli iclasda prokuror iştirak edib, müəllifə isə iclas barədə məlumat verilməyib.

2.10 Müəllif 8 avqust 2005-ci ildə Qaradağ Rayon Məhkəməsinə ərizə ilə müraciət edərək iddia edib ki, ölüm cəzası əvəzinə ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasının təyin edilməsi Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 11-ci maddəsinin 2-ci bəndi, İnsan hüquqlarının və əsas hüquq azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının 7-ci maddəsi (1-ci bənd), habelə 1960 və 2000-ci illərin milli cinayət-prosessual məcəllələrinin müddəaları ilə ziddiyyət təşkil edir. 24 oktyabr 2005-ci ildə (Ali Məhkəmənin qərarının qəbul edildiyi gün) Qaradağ Rayon Məhkəməsi 1960-cı il və 2000-ci il Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş cəzaları müqayisə edərək müəllifin ərizəsinə baxıb. Məhkəmə bəzi cinayətlərə görə cəzaları azaldıb, çünki yeni məcəlləyə əsasən onlar daha qısa müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzasını nəzərdə tuturdu. Köhnə Məcəlləyə uyğun olaraq ölüm cəzası nəzərdə tutulan epizodlar üçün yeni Məcəllədə ya müxtəlif müddətlərə azadlıqdan məhrum etmə, ya da ömürlük həbs cəzası nəzərdə tutulurdu. Qaradağ Rayon Məhkəməsi müəllifi bir sıra ittihamlarla, o cümlədən bu hökmdə qalan ittihamlar üzrə daha qısa müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edib. 31 oktyabr 2005-ci ildə müəllif Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət ərizəsi ilə müraciət edərək Qaradağ Rayon Məhkəməsinin qərarının ləğv edilməsini və maksimum 15 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının təyin edilməsini tələb edib. 2005-ci il dekabrın 7-də bu şikayətə əlavə təqdim edilib. Apellyasiya şikayəti 9 dekabr 2005-ci ildə nə müəllifin, nə də vəkilinin iştirak etmədiyi, lakin ittiham tərəfinin çağırılaraq dəlillərini təqdim etdiyi

iclasdan sonra rədd edilib. Bu barədə qərar müəllifə yalnız 19 yanvar 2006-cı ildə, qərardan şikayət verilməsi üçün qanuni müddətin 30 gün olmasına baxmayaraq, onun qəbulundan 40 gün sonra təqdim edilib. Həmin vaxt xəstəxanada olan müəllif 2006-cı il yanvarın 30-da kassasiya şikayəti verib. Bundan başqa, o, qeyri-müəyyən tarixdə apellyasiya şikayəti üzrə qərarın ona gec təqdim edildiyi üçün kassasiya şikayəti vermə müddətinin bərpası üçün ərizə verib. 28 mart 2006-cı ildə Ali Məhkəmə kassasiya şikayəti vermək üçün buraxılmış müddətin bərpa oluna bilməyəcəyi barədə qərar çıxararaq şikayəti rədd edib¹.

2.11 17 yanvar 2006-cı ildə müəllif yeni aşkar edilmiş hallar əsasında işə yenidən baxılmasına cəhd edib. 2006-cı il martın 3-də Ali Məhkəmənin sədri onun ərizəsini rədd edib. 2007-ci ilin iyununda müəllif yeni aşkar edilmiş hallara, yəni Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 1545 sayılı Qətnaməsinə əsaslanaraq daha bir şikayət verməyə cəhd edib, həmin qətnamədə “hakimiyyət bu ölüm cəzasının ləğvi ilə əlaqədar təyin edilmiş ömürlük həbslərə fərdi qaydada yenidən baxılmasını təmin etməyə və maraqlı şəxslərin 2000-ci ildə qəbul edilmiş cinayət qanunvericiliyinin ən əlverişli müddələrinin geriye tətbiqindən faydalanmasına imkan yaratmağa”², habelə 1994-cü ildə ölüm hökmü 15 il azadlıqdan məhrumetmə ilə əvəz edilmiş şəxslərin işlərinə yenidən baxmağa³ çağırılır. Bu şikayət Ali Məhkəmə tərəfindən 16 iyul 2007-ci il tarixli məktubla rədd edilmişdir. Ali Məhkəmənin Plenumuna 2007-ci il avqustun 10-da verilmiş digər şikayət isə 2007-ci il sentyabrın 6-da təmin edilməmişdir.

2.12 2005-ci ildə müəllifə işgəncə verməkdə əli olduğu

¹ Müəllif iddia edir ki, kollegiyadakı hakimlərdən biri 1990-cı illərdə dəfələrlə ölüm hökmü çıxarıb.

² 1545 (2007) sayılı qətnamə (yuxarıda 4-cü istinada bax), bənd 8.9.

³ Müəllif cəzasını çəkmək üçün Azərbaycandan köçürülən məhbusla bağlı Rusiya Federasiyasının məhkəməsinin qərarına, İqor Kriyanovskinin işinə istinad edir.

iddia edilənlərdən biri həbs edilmiş və sonradan ömürlük həbs cəzasına məhkum edilmişdir. Bu halı əsas götürərək, 2006-cı il iyulun 11-də müəllif prokurorluğa vəsatət vermiş və ondan “kassasiya protesti” verməsini xahiş etmişdir. 10 avqust 2006-cı il tarixdə Baş Prokurorluq müəllifə bildirmişdir ki, onun şikayəti Baş Prokurorluq yanında İstintaqa Nəzarət İdarəsinə verilmişdir. 18 sentyabr 2006-cı il tarixdə Baş Prokurorluğun İstintaqa Nəzarət İdarəsinin rəis müavini cavab vermişdir ki, müəllifin sözügedən şəxs tərəfindən işgəncələrə məruz qalması barədə iddiaları təsdiqini tapmayıb.

2.13. Müəllif ölüm hökmünün ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz edilməsi və xarici qanunvericiliyin Azərbaycan ərazisində tətbiqi ilə bağlı Konstitusiyaya Məhkəməsinə bir sıra şikayətlər vermiş və onların hamısı rədd edilmişdir.

2.14 Bütün daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükəndikdən sonra müəllif Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə şikayət edib. 28 noyabr 2008-ci ildə üç hakimdən ibarət komitə qərarına əlavə izahat vermədən şikayəti Konvensiyanın 34 və 35-ci maddələrinə əsasən qəbul edilməz hesab edərək rədd edib.

Şikayət

3.1 Müəllif hesab edir ki, iştirakçı-dövlət onun Paktın 7, 10 (1 və 3-cü bəndlər), 14-cü (1, 3 d), 5 və 6 bəndləri) və 15-ci (1-ci bənd) maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub.

3.2 Müəllif hesab edir ki, şikayət verərkən saxlandığı Qobustan həbsxanasında saxlanma şəraiti qeyri-insani və ləyaqəti alçaldandır və Paktın 7 və 10-cu maddələrini (1-ci və 3-cü bəndlər) pozaraq islah və sosial reabilitasiya məqsədlərinə cavab vermir.

3.3 Müəllif iddia edir ki, ona ədalətli mühakimə olunmaqdan imtina edilib. O, həbsdə olarkən törətmədiyi cinayəti etiraf etməyə məcbur etmək üçün işgəncələrə məruz qalıb. Bundan əlavə, müəllif qətlin törədildiyi gün və saatla bağlı alibisi olduğunu bildirən qonşusunun ifadəsinin istintaq və

məhkəmələr tərəfindən nəzərə alınmadığını, təqsirləndirilən şəxsin cinayət prosesində məcburi iştirakı prinsipini pozmaqla (xüsusilə ağır cinayətlər üzrə işlərdə) onun bəzi məhkəmə iclaslarında iştirakına icazə verilmədiyini iddia edir. Apellyasiya Məhkəməsinin yaradılması ilə bağlı milli qanunvericilikdə edilən dəyişikliklərə baxmayaraq, həmin məhkəmə müəllifin Ali Məhkəmənin qərarına yenidən baxılması tələbini rədd edib. 2006-cı ildəki son silsilə proseslər zamanı müəllif hökmə yuxarı instansiya məhkəməsində yenidən baxılması hüququndan məhrum edilib. Çıxarılan hökmün ağırlığına baxmayaraq, yeni hallar/təfərrüatlar nəzərə alınmayıb və öyrənilməyib. Bu faktlara əsaslanaraq, müəllif hesab edir ki, onun Paktın 14-cü maddəsi (1, 3 d), 5 və 6 bəndləri) ilə nəzərdə tutulmuş hüquqları pozulub.

3.4 Müəllif, həmçinin iddia edir ki, onun barəsində çıxarılmış ölüm hökmünün ömürlük həbslə əvəzlənməsi Paktın 15-ci maddəsinin 1-ci bəndini pozub. Müəllifin fikrincə, ona 15 il azadlıqdan məhrum etmə cəzası verilməli idi ki, bu da cinayətin törədildiyi dövrdə qanunvericilikdə mövcud olan ən ağır cəza (ölüm cəzası istisna olmaqla) idi və ölüm cəzasının ləğv edilməsindən sonra onun işi üzrə ən ağır cəza kimi tətbiq olunmalı idi.

İştirakçı-dövlətin məlumatın məqbulluğu və mahiyyəti ilə bağlı qeydləri

4.1 İştirakçı-dövlət 22 fevral 2011-ci il tarixli təqdimatında müəllifə qarşı Azərbaycan, Rusiya Sovet Federativ Sosialist Respublikasının və Gürcüstan SSR-in o vaxtkı cinayət məəcəllələrinə əsasən irəli sürülən ittihamları sadalayır və təsdiq edir ki, onun barəsində 12 noyabr 1991-ci ildə bu məəcəllələrin bir sıra müddəalarına uyğun olaraq ölüm cəzası təyin edilmişdir. İştirakçı-dövlət daha sonra bildirir ki, müəllifin kassasiya şikayəti 20 sentyabr 2005-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi tərəfindən rədd edilmişdir. İştirakçı-dövlət bil-

dirir ki, birinci instansiya məhkəməsi iş üzrə tam, hərtərəfli və obyektiv məhkəmə araşdırması aparıb, bunu müəllifin 18 epizod üzrə ittiham olunması və yekun hökmdə məhkəmənin onlardan 11-ni çıxarması faktı sübut edir. Qalan ittihamlar məhkəməyə təqdim olunan sübutlarla təsdiqini tapıb. 24 oktyabr 2005-ci ildə Ali Məhkəmənin Plenumu Ali Məhkəmənin 20 sentyabr 2005-ci il tarixli qərarından “hökümün dəyişdirilmədən saxlanılması” ifadəsinin çıxarılması və 10 fevral 1998-ci il tarixli qanuna əsasən ölüm cəzasının ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz edilməsi barədə qərar qəbul etmişdir.

4.2 İştirakçı-dövlət bildirir ki, müəllifin döyülməsi ilə bağlı Baş Prokurorluğa daxil olmuş şikayəti ilə əlaqədar işin materialları öyrənilmiş və onun dəlilləri təsdiqlənməmişdir.

4.3 İştirakçı-dövlət bildirir ki, müəllifin cəzası onun 6 oktyabr 1989-cu ildə həbs edildiyi andan başlayır. Müəllif 2001-ci il yanvarın 5-də Qobustan həbsxanasına köçürülüb. O daha sonra bildirir ki, 2000-ci il sentyabrın 1-də yeni Cəzaların İcrası Məcəlləsinin qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar olaraq ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş şəxslərin saxlanma şəraiti yaxşılaşdırılıb. 24 iyun 2008-ci ildə cəzaların icrası qaydalarını Avropa Penitensiar Qaydalarına uyğunlaşdırmaq məqsədilə qanunvericiliyə əlavə dəyişikliklər edilmişdir¹. Xüsusilə görüşlərin, bağlamaların və telefon danışqlarının sayı artırılıb, yazışmalarda senzura və peşə hazırlığına qoyulan qadağa ləğv edilib. Hazırda yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində işlər davam etdirilir. Müəllifin məlumatı ilə bağlı iştirakçı-dövlət bildirir ki, o, qanunla nəzərdə tutulmuş bütün güzəştlərlə təmin edilib və 10 il həbs cəzasını çəkdikdən sonra həbsxana müdiriyyətinin 10 may 2005-ci il tarixli qərarı ilə ona yaxşılaşdırılmış saxlanma şəraiti və hələ də qüvvədə olan əlavə üs-

¹ Avropa Şurası, Nazirlər Komitəsinin 11 yanvar 2006-cı il tarixli 952-ci iclasında Nazirlər Komitəsi tərəfindən təsdiq edilmiş Avropa Həbsxana Qaydalarına dair üzv dövlətlərə Nazirlər Komitəsinin Rec(2006)2 Təvsiyəsi.

tünlüklər verilib. Həbsxanaya daxil olandan sonra müəllif 5-ci rejim korpusunun 141 saylı kamerasına yerləşdirilib. Kamera-nın ölçüləri 2,55 ilə 3,85 m, tavanın hündürlüyü 3,50 m, pəncə-rə ölçüləri isə 1 ilə 0,9 m təşkil edir. Bu ölçülər həm Cəzaların İcrası Məcəlləsində, həm də Avropa Həbsxana Qaydalarında nəzərdə tutulmuş standartlara uyğundur. 16 dekabr 2001-ci ildə müəllif hələ də saxlandığı 143 saylı kameraya köçürülüb. Bu kameranın ölçüləri əvvəlki kameranın ölçülərinə uyğundur; tə-bii işığa imkan verən pleksiqlas pəncərəyə malikdir; normal ha-va ventilyasiyası üçün kameranın qapısının üstündə ventilyator quraşdırılmışdır; normal temperaturu təmin edən mərkəzi istilik borusu kameradan keçir. Kamerada: ikimərtəbəli çarpayı, stol və yerə bərkidilmiş iki skamya, iki plastik stul, kitab rəfi, te-levizor və iki tumbocğa var. Kamerada cəzanın normal çəkil-məsi üçün hər cür şərait yaradılıb, o, məhkumlarla rəftarla bağ-lı beynəlxalq sənədlərin tələblərinə cavab verir.

4.4 İştirakçı-dövlət bildirir ki, məhkumlar üçün yemək Nazirlər Kabinetinin “Məhkumların maddi-məişət təminatı və qidalanması normaları haqqında” 25 sentyabr 2001-ci il tarixli qərarında nəzərdə tutulmuş normalara uyğun hazırlanır. Məh-kumlar gündə üç dəfə (3265 kilokalori) isti yeməklə təmin olu-nurlar. İştirakçı-dövlət bildirir ki, məlumatın təqdim edildiyi vaxt məhkumların işlə, təhsil, peşə hazırlığı və ya idmanla məşğul olması üçün heç bir şərait olmayıb. Sonra iştirakçı-döv-lət penitensiar müəssisələrə baş çəkmək və məhkumların sax-lanma şəraitinə nəzarət etmək səlahiyyəti olan müəssisə və təş-kilatlar haqqında ümumi məlumat verir. İştirakçı-dövlət bildirir ki, 2009-2010-cu illərdə beynəlxalq və milli təşkilatların nüma-yəndələrinin ziyarətləri zamanı məhkumlardan həbsxanadakı şəraitlə bağlı heç bir şikayət daxil olmayıb.

4.5 Nəhayət, iştirakçı-dövlət bildirir ki, Komitə Fakül-tativ Protokolun qüvvəyə minməsindən əvvəl baş vermiş hadi-sələrlə bağlı müəllifin iddialarını qəbuledilməz elan etməlidir. O, həmçinin qeyd edir ki, 28 noyabr 2008-ci ildə müəllifin Av-

ropa Məhkəməsinə şikayəti İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi üzrə Avropa Konvensiyasının 34 və 35-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olmadığı üçün rədd edilib.

Müəllifin iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

5.1 Müəllifin 28 aprel 2011-ci il tarixli qeydlərində qeyd etdiyi kimi, iştirakçı-dövlət təsdiq etmişdir ki, ilkin ölüm hökmü təkcə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə deyil, həm də Rusiya Sovet Federativ Sosialist Respublikası və Gürcüstan Sovet Sosialist Respublikası Cinayət Məcəllələrinin müddəalarına əsaslanaraq verilmişdir. Azərbaycan qanunvericiliyi ilə irəli sürülən ittihamlara gəlincə, o qeyd edir ki, ölüm cəzasına məhkum edildiyi beş cinayətdən yalnız biri ömürlük azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır (yəni ağırlaşdırıcı şəraitdə bir qrup şəxs tərəfindən qəsdən adam öldürmə), qalanları isə daha qısa müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. İstər köhnə Cinayət Məcəlləsinin 6-cı maddəsində, istərsə də yeni Cinayət Məcəlləsinin 10.3-cü maddəsində cinayət qanununun yüngülləşdirici müddələrinin geriyə qüvvəsi nəzərdə tutulur. Müəllifin iddiasına görə onun işi üzrə istintaq prosessual normalar pozulmaqla aparılıb və məhkəmə cinayətin 18 epizodundan 11-ni ittiham aktından çıxarmağa məcbur olub, məhkəmə onu ölüm cəzasına məhkum etmək əvəzinə, qalan epizodlar üzrə yeni araşdırma aparılmasına göstəriş verməli idi. Müəllif yerli məhkəmələrin hökmlərə yenidən baxdığı və ömürlük həbs cəzasını daha qısa müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz etdiyi öz işinə oxşar hesab etdiyi işlərə istinad edir. O, iddia edir ki, Ali Məhkəmənin kollegiyasının və Plenumunun qərarları müvafiq olaraq 2005-ci il 20 sentyabr və 24 oktyabr 2005-ci il tarixlərində, yəni Fakültativ Protokol qüvvəyə mindikdən sonra qəbul edildiyindən onun iddiaları məqbuldur.

5.2 Müəllifin Avropa Məhkəməsinə müraciəti ilə bağlı iştirakçı-dövlətin iddiasına gəlincə, müəllif qeyd edir ki, ərizə əsaslar göstərlmədən standart məktubla rədd edilib və Komitə-

nin hüquq təcrübəsinə istinad edir ki, analoji işdə o, məlumatı məqbul hesab edib¹. O, bildirir ki, onun iddiaları artıq Avropa Məhkəməsi tərəfindən araşdırılmır və onlar heç vaxt mahiyyəti üzrə araşdırılmayıb və müvafiq olaraq, məqbul elan edilməlidir.

5.3 Müəllif, həmçinin qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət ömürlük həbs cəzası çəkən məhkumların əksəriyyətinin 1998-ci ilin martında Qobustan həbsxanasına köçürüldüyünü təsdiqləşə də, o, daha 3 il daha pis şəraitdə Bayıl həbsxanasında qalıb. O, daha sonra diqqəti iştirakçı-dövlətin ən azı 24 iyun 2008-ci ilə qədər həbs şəraitinin beynəlxalq standartlara uyğun olmadığını təsdiqləməsinə cəlb edir. O, daha sonra iddia edir ki, iştirakçı-dövlət tərəfindən təsdiqləndiyi kimi, müəllifin həbsdə saxlanma rejimi yalnız 10 may 2005-ci ildən yaxşılaşdırılmışdır. Cəzaların İcrası Məcəlləsinə uyğun olaraq, məhkum 10 il cəza çəkdikdən sonra həbsdə saxlama rejimi yaxşılaşdırıla bilər. Müəllif 1989-cu il sentyabrın 11-də həbs olunub, ona görə də Məcəllənin qəbul edildiyi 2000-ci il sentyabrın 1-dən onun həbs rejimi yüngülləşdirilə bilər, lakin “həbsxana müdiriyyətinin qərəzli münasibəti” səbəbindən bu baş verməyib.

5.4 Müəllif daha sonra yenidən qeyd edir ki, xüsusən də məhbusların sutka ərzində 23 saat bu kameralarda saxlandığını nəzərə alsaq, Qobustan həbsxanasındakı kameraların ölçüsü milli standartlara uyğun olsa da, onlar beynəlxalq standartlara cavab vermir, o, hər məhbus üçün 7 kvadratmetr norma müəyyən edən Avropa İsgəncələrin Qarşısının Alınması Komitəsinin tövsiyəsinə istinad edir². Müəllif daha sonra bildirir ki, o, cəzasını çəkməyə başladığı vaxtdan cəzaların icrası xidmətinin çoxsaylı yüksək rütbəli məmurları, o cümlədən rəisi “vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə” ittihamı ilə tutduğu vəzifədən uzaq-

¹ Müəllif 1633/2007 sayılı Məlumatə istinad edir, *Avadanov Azərbaycana qarşı*, 25 oktyabr 2010-cu ildə qəbul edilmiş mülahizələr, 6.1-ci bənd.

² Avropa İsgəncələrin Qarşısının Alınması Komitəsi, 1991-ci il yanvarın 1-dən dekabrın 31-dək olan dövrü əhatə edən CPT-nin fəaliyyəti haqqında ikinci ümumi hesabat, yuxarıdakı 4-cü istinad, bənd 43.

laşdırılıb. O, həmçinin bildirir ki, iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları 2000-ci ildən ömürlük həbs cəzası çəkən şəxslər üçün yeni həbsxananın yaradılması zərurətini müzakirə edir və belə bir həbsxananın tikintisinə 2007-ci ildə başlanılıb, lakin layihənin nə vaxt başa çatacağı hələ məlum deyil. Daha sonra o, islah müəssisələri sistemində mövcud olan müxtəlif ümumi problemləri nəzərdən keçirir, məsələn, məhkumların şikayətlərinin zəif araşdırılması, onların yazışmalarının ləngiməsi və yoxa çıxması, məhkumların işləmək, oxumaq və ya idmanla məşğul olmaq üçün imkanların olmaması.

İştirakçı dövlətin əlavə məlumatı

6.1 14 noyabr 2011-ci ildə iştirakçı-dövlət bildirdi ki, Ali Məhkəmə müəllifin ömürlük həbs cəzasının qanuniliyinə və əsaslılığına baxıb. İştirakçı-dövlət 12 noyabr 1991-ci ildə müəllifin barəsində çıxarılmış hökmün məzmununu təkrarlayır. Daha sonra bildirilir ki, 20 sentyabr 2005-ci ildə Ali Məhkəmənin Cinayət və İnzibati işlər Kollegiyası müəllifin kassasiya şikayəti əsasında onun işinə baxmış və şikayəti təmin etməmişdir. Bu qərardad məhkəmə sədrinin təqdimatı əsasında işə baxan Ali Məhkəmənin 24 oktyabr 2005-ci il tarixli Plenumu tərəfindən dəyişdirilmişdir. Plenum onun yekun hissəsində hökmü dəyişdirərək, ölüm cəzasını ömürlük həbslə əvəz etmişdir. Bundan sonra müəllif ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasının 15 il müddətinə azadlıqdan məhrumetmə cəzası ilə əvəz edilməsi vəsatəti ilə Qaradağ Rayon Məhkəməsinə müraciət edib. 24 oktyabr 2005-ci ildə Qaradağ Rayon Məhkəməsi müəllifin vəsatətini qismən təmin edərək, müəyyən cinayət əməllərinə görə bəzi cəzaları azaldıb. Məhkəmə müəllifin təqsirli bilindiyi bütün əməllərin məcmusu üzrə ömürlük həbs cəzası təyin edib. 9 dekabr 2005-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi müəllifin bu hökmdən verdiyi apellyasiya şikayətini təmin etməyib. 28 mart 2006-cı ildə Ali Məhkəmə Apellyasiya Məhkəməsinin yuxarıda qeyd olunan qərarından kassasiya şikayəti

vermək müddətlərinin bərpası barədə müəllifin ərizəsini təmin etməyib.

6.2 İştirakçı-dövlət bildirir ki, müəllifin ilkin cəzası 2000-ci il sentyabrın 1-dək qüvvədə olan Cinayət Prosessual Məcəlləsi əsasında təyin edilib. Məcəllənin 343-cü maddəsinə uyğun olaraq, Ali Məhkəmənin hökmləri istisna olmaqla, bütün məhkəmələrin hökmlərindən kassasiya protesti verilə bilərdi. Orada daha sonra göstərilir ki, “SSRİ və ittifaq respublikalarının cinayət qanunvericiliyinin əsasları”nın 4-cü maddəsinə əsasən, şəxslər ərazisində cinayət törədilmiş respublikanın cinayət qanunvericiliyinin normalarına uyğun olaraq məsuliyyətə cəlb edildilər. 1960-cı il dekabrın 8-də qəbul edilmiş və müəllifin cinayəti törətdiyi və məhkum olunduğu vaxt qüvvədə olan Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 4-cü maddəsinə əsasən, respublika ərazisində cinayət törətmiş bütün şəxslər bu məcəllə əsasında məsuliyyətə cəlb edilmişdir. Oxşar normalar Sovet İttifaqının tərkibində olan bütün respublikaların məcəllələrində nəzərdə tutulmuşdu. Müəllif Rusiya Sovet Federativ Sosialist Respublikası və Gürcüstan SSR ərazisində cinayətlər törətdiyinə görə, o, təqsirli bilinərək, o cümlədən bu respublikaların cinayət məcəllələri əsasında məhkum edilib. 24 oktyabr 2005-ci il tarixdə Qaradağ rayon məhkəməsinin hökmü ilə müəllifin törətdiyi bütün cinayət əməlləri 2000-ci il sentyabrın 1-dən qüvvəyə minmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə uyğun olaraq və müddəalarına əsasən tövsif edilmiş, ona bu məcəlləyə uyğun olaraq müvafiq cəza təyin edilmişdir.

6.3 Müəllifin özünün, digər təqsirləndirilən şəxslərin və onların müdafiəçilərinin qanunsuz olaraq məhkəmə zalından çıxarılması ilə bağlı iddialarına gəldikdə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, sistemativ pozuntulara görə 12 iyul 1991-ci il tarixli məhkəmə qərarı ilə müəllif və digər üç müttəhim həqiqətən də o vaxt qüvvədə olan Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 280-ci maddəsi əsasında məhkəmə iclasları zamanı qayda-qanuna və sədrlik edənin göstərişlərinə tabe olmamaya görə məhkəmə ic-

laslarından kənarlaşdırılıb. Məhkəmənin qərarı qanuni və əsaslı olub. İştirakçı-dövlət daha sonra bildirir ki, müəllifə müdafiəçi (cənab Nəcəfov) təklif olunub, müəllif hüquqlarının həmin vəkil tərəfindən müdafiə olunmasına razılıq verib və vəkil bütün məhkəmə prosesi boyu onu təmsil edib və hökmün elan edilməsi zamanı iştirak edib. Müəllifin işinə baxan hakimlər kollegiyasının üzvləri təqsirləndirilən şəxslərin saxlandığı istintaq təcridxanasına gələrək 1991-ci il noyabrın 12-də və 13-də onlara hökmü oxuyublar, habelə onlara nəzarət qaydasında hökmdən şikayət vermək hüquqlarını izah ediblər.

6.4 Müəllifin ona və digər müttəhimlərə qarşı işgəncənin tətbiqi ilə bağlı iddialarına gəldikdə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, bu iddialar araşdırılıb və təsdiqini tapmayıb.

6.5 Müəllifin onun barəsində çıxarılmış ölüm hökmünün ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəzlənməsi üçün heç bir hüquqi əsasın olmaması ilə bağlı iddiasına gəldikdə, iştirakçı-dövlət Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Birinci Seksiyasının Hübətov Azərbaycana qarşı işi¹ üzrə çıxardığı qərarın məqbulluğuna istinad edir, məhkəmə oxşar şikayəti açıq-aşkar əsassız hesab etmişdir. İştirakçı-dövlət belə qənaətə gəlir ki, cəzanın əvəzlənməsi milli və beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq qanunidir və konstitusion yaşamaq hüququnu təmin edir.

İştirakçı-dövlətin təqdimatı ilə bağlı müəllifin şərhləri

7.1 4 dekabr 2012-ci ildə müəllif bildirdi ki, onun ilkin hökmü o, adam öldürməyə və banditizmə görə ölüm cəzasına məhkum edilib. O, bir daha xatırladır ki, ilkin hökm ona Azərbaycan müstəqilliyini elan etdikdən sonra və Konstitusiya Aktının Azərbaycan ərazisində hər hansı xarici qanunvericiliyin tətbiqini qadağan edən 15-ci maddəsinə zidd olaraq elan edilib. Beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq, bu, onun Azərbaycan hüdudlarından kənarda törətdiyi cinayətlərə görə məsu-

¹ AİHM (Birinci Şöbə), Ərizələr №№ 9852/03 və 13413/04 məqbulluğun haqqında 18 vay 2006-cı il tarixli qərardad.

liyyətə cəlb olunma imkanını istisna etmir, lakin yuxarıda göstərilən cinayətlər milli qanunvericiliyin müddəalarına uyğun olaraq yenidən tövsif edilməli idi. Əgər cinayətin törədildiyi dövlətin qanunvericiliyində daha yüngül cəza nəzərdə tutulubsa, bu da nəzərə alınmalı idi. Hazırda nə Rusiya Federasiyasında, nə də Gürcüstanda banditizm ölüm və ya ömürlük həbslə cəzalandırılır¹. Müəllif daha sonra Paktın 15-ci maddəsinə əsasən hüquqlarının pozulması ilə bağlı iddialarının bir hissəsini təkrar edir.

7.2 Müəllifin daha sonra qeyd etdiyi kimi, iştirakçı-dövlət onun və digər müttəhimlərin dörd ay müddətinə məhkəmə zalından çıxarıldığını təsdiqləyib və o, bu qərarın onun 1960-cı il Məcəlləsi ilə təmin edilmiş “prosesual hüquqlarını” pozduğunu iddia edir. O, hesab edir ki, müdafiəçisinin prosesdə iştirakı onun şəxsi iştirakını tam əvəz edə bilməz. Müəllif Avropa Məhkəməsinin hüquqi təcrübəsinə istinad edir ki, ona əsasən birinci instansiya məhkəməsində işə baxılarkən cavabdehin məhkəmə iclasında iştirak etmək hüququ vardır².

Məsələlər və onlara Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

8.1 Məlumatlarda olan hər hansı iddiaya baxmazdan əvvəl İnsan Hüquqları Komitəsi öz prosedur qaydalarının 93-cü qaydasına uyğun olaraq, məlumatın Paktın Fakültativ Protokoluna uyğun olaraq qəbul edilib-edilməməsi barədə qərar verməlidir.

¹ Müəllif Rusiya Federasiyasında və Gürcüstanda oxşar cinayətlərə görə təqsirli bilinən şəxslərin ömürlük deyil, müxtəlif müddətlərə azadlıqdan məhrumetmə cəzasına məhkum edildiyi analoji işlərə istinad edir..

² Müəllif *Ekbatani İsveçə qarşı*, şikayət № 10563/83, 26 may 1988-ci il tarixli qərarın 25-ci bəndi; *Kuk Avstriyaya qarşı*, şikayət № 25878/94, 8 fevral 2000-ci il tarixli qərar, 42-ci bənd; *Kremtsov Avstriyaya qarşı*, şikayət № 12350/86, 21 sentyabr 1993-cü il tarixli qərar; həmçinin *Morel Fransaya qarşı* işi üzrə Komitənin hüquqi təcrübəsi, məlumat № 207/1986, 28 iyul 1989-cu ildə qəbul edilmiş mülahizələr, 9.3. bəndi işlərinə istinad edir.

8.2 Komitə qeyd edir ki, müəllifin Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə ərizəsi 28 noyabr 2008-ci ildə üç hakimdən ibarət komitə tərəfindən Konvensiyanın 34 və 35-ci maddələrinə əsasən qəbuledilməz olduğu üçün rədd edilib. Beləliklə, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (a) bəndinə uyğun olaraq, Komitə məsələnin başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində araşdırılmadığına əmindir.

8.3 Komitə müəllifin birinci instansiya məhkəməsində dinləmə zamanı onun Paktın 14-cü (1 və 3 (d) bəndləri) maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulduğu və Bayıl həbsxanasında saxlanma şəraitinin onun Paktın 7-ci və 10-cu maddələrində (1 və 3-cü bəndlər) nəzərdə tutulan hüquqlarının pozulması olması ilə bağlı iddialarını nəzərə alır. Komitə, həmçinin iştirakçı-dövlətin Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsindən əvvəl baş vermiş hadisələrlə bağlı hər hansı şikayətlərin Komitənin *ratione temporis* səlahiyyətlərinə aid olmadığına dair dəlilini də nəzərə alır. Komitə öz məhkəmə təcrübəsini xatırladır ki, ona əsasən, iştirakçı-dövlət üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsindən əvvəl baş vermiş iddia edilən Pakt pozuntuları yalnız həmin tarixdən sonra da davam edərsə və ya özlüyündə Paktın pozulmasını təşkil edən nəticələrə malik olarsa, Komitə tərəfindən araşdırıla bilər¹. Bununla əlaqədar olaraq, Komitə iddia edilən pozuntunu - Fakültativ Protokolun qüvvəyə mindikdən sonra sübutlar olduğu hallarda - iştirakçı-dövlət tərəfindən edilən hərəkətlər və ya əvvəlki pozuntuların aşkar nəticələri hesab edə bilər². Müəllifin 14-cü maddə üzrə istintaq və dinləmə ilə bağlı iddialarına gəldikdə, Komitə qeyd edir ki, istintaq 1989-cu ildə, məhkəmə prosesi isə 1991-ci ildə baş tu-

¹ Bax: Məlumat № 1070/2002, *Kuidis Yunanıstana qarşı*, 28 mart 2006-cı ildə qəbul edilmiş mülahizələr, 6.3 bəndi; Məlumat № 851/1999, *Jurin Rusiya Federasiyasına qarşı*, 2 noyabr 2004-cü il tarixli məqbulluq qərarı, 6.4 bəndi.

² Bax: yuxarıdakı Məlumat *Kuidis Yunanıstana qarşı*, 6.6 bəndi və Məlumat № 1033/2001, *Singarasa Şri Lankaya qarşı*, 21 iyul 2004-cü ildə qəbul edilmiş mülahizələr, 6.3 bəndi

tub. Müəllifin məhkumluğu 2005-ci ildə apellyasiya şikayətinin gecikdirilmiş qərarında təsdiqlənsə də, müəllif iddia etmir ki, apellyasiya şikayəti Ali Məhkəməyə Komitəyə apellyasiya qərarını əvvəlki pozuntuların təsdiqi kimi baxmasına imkan verəcək şəkildə təqdim edilib¹. Müəllifin Bayıl həbsxanasındakı şəraitlə bağlı iddialarına gəlinə, Komitə qeyd edir ki, o, 2001-ci ildə Qobustan həbsxanasına köçürülüb. Bu səbəblərə görə Komitə belə qənaətə gəlir ki, yaranmış şəraitdə yuxarıda qeyd olunan iddiaları *ratione temporis* nəzərdən keçirmək iqtidarında deyil.

8.4. Komitə müəllifin Qaradağ Rayon Məhkəməsində işə baxılması zamanı onun Paktın 14-cü maddəsinin 5 və 6-cı bəndlərində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulduğu barədə iddialarını nəzərə alır. 5-ci bəndlə bağlı Komitə qeyd edir ki, 2005-ci ildə Qaradağ Rayon Məhkəməsinin çıxardığı qərarın özü Ali Məhkəmədə baş vermiş kassasiya şikayətinə baxılması ilə yanaşı, müəllifin hökmünə yenidən baxılması üçün əlavə prosedur olub və 14-cü maddənin 5-ci bəndinə uyğun olaraq şikayət edilməli olan hökmün çıxarılmasına səbəb olmayıb. 6-cı bəndlə bağlı Komitə qeyd edir ki, müəllifin barəsində çıxarılmış hökm ləğv edilməyib və o əfv edilməyib. Müvafiq olaraq, Komitə bu nəticəyə gəlir ki, müəllif yuxarıda göstərilən iddiaları məqbulluq məqsədi baxımından sübut edə bilməyib və Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən onları qəbul edilməz elan edir.

8.5. Komitə müəllifin iddiasını nəzərə alır ki, Ali Məhkəmənin Plenumu 2005-ci ilin oktyabrında onun kassasiya şikayəti üzrə qərara baxarkən prokurorun iştirakı ilə keçirilən iclas barədə müdafiə tərəfini xəbərdar etməyib və bununla da Paktın 14-cü maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş tərəflərin bərabərliyi prinsipini pozub. Komitə hesab edir ki, müəllif bu iddianı məqbulluq məqsədi baxımından kifayət qədər əsaslandırır və onu məqbul elan edir.

¹ Bax: Məlumat № 2042/2011, *Hüseynov Azərbaycana qarşı*, 21 iyul 2014-cü il tarixli məqbulluq qərarı, 6.6 bəndi.

8.6. Komitə müəllifin Paktın 15-ci maddəsini pozaraq qanunla müəyyən edilmiş cəzadan artıq cəzaya məhkum edilməsi ilə bağlı iddialarını nəzərə alır. Komitə 2002-ci ildə iştirakçı-dövlət üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsindən əvvəl baş vermiş hadisələrlə bağlı hər hansı şikayətlərin Komitənin *ratione temporis* səlahiyyətlərinə aid olmadığına dair iddiasını bir daha təkrar edir. Komitə qeyd edir ki, müəllif ilkin olaraq ölüm cəzasına məhkum edilib, 1998-ci ildə cəza ömürlük azadlıqdan məhrumetmə ilə əvəz edilib və ömürlük azadlıqdan məhrumetmə Ali Məhkəmənin 24 oktyabr 2005-ci il tarixli Plenumunun müəllifin kassasiya şikayətinə gecikmiş baxışı zamanı qanuni qüvvəyə minmiş hökm kimi açıq şəkildə təsdiq edilib. Bununla əlaqədar, Komitə belə qənaətə gəlir ki, *ratione temporis* prinsipi ona Paktın 15-ci maddəsinə əsasən müəllifin iddiasına baxmağa mane olmur.

8.7. Komitə daha sonra müəllifin ölüm hökmü əvəz olunduqdan sonra, o cümlədən Fakültativ Protokolun qüvvəyə mindikdən sonra yerləşdirildiyi Qobustan həbsxanasındakı şəraitin qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan olması, onun Paktın 7 və 10-cu maddələri (1 və 3-cü bəndlər) üzrə hüquqlarını pozması iddialarını qeyd edir və bildirir ki, iştirakçı-dövlət bu iddiaların məqbulluğuna etiraz etməyib. Komitə hesab edir ki, müəllif bu iddiaları məqbulluq məqsədi üçün kifayət qədər əsaslandırır və onları məqbul elan edir.

8.8. Müvafiq olaraq, Komitə müəllifin 7, 10 (1-ci və 3-cü bəndlər), 14-cü (1-ci bənd) və 15-ci maddələr üzrə iddialarını məqbul hesab edir və onları mahiyyəti üzrə araşdırmağa başlayır.

Mahiyyəti üzrə baxış

9.1. İnsan Hüquqları Komitəsi, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulduğu kimi, tərəflər tərəfindən ona verilmiş bütün məlumatların işığında məlumatı nəzərdən keçirdi.

9.2 Komitə müəllifin bu iddialarını qeyd edir ki, onun ömürlük azadlıqdan məhrumetmə cəzasını çəkdiyi şərtlər, o cümlədən iştirakçı-dövlət üçün Fakültativ Protokol qüvvəyə mindikdən sonra Paktın 7 və 10-cu maddələri (1-ci və 3-cü bəndləri) pozularaq işgəncə, qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftara bərabərdir. O qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəllifin aşağıdakılarla bağlı iddialarının əksəriyyətini təsdiqləyib: kameraların ölçüsü, ömürlük həbs cəzası çəkən şəxslərin işlə, təhsil, peşə hazırlığı və ya idmanla məşğul olmaq imkanları; ona icazə verilən görüşlərin və telefon danışqlarının sayı; və ümumiyyətlə, qohumları ilə əlaqə saxlamaq imkanı. Komitə, həmçinin iştirakçı-dövlətin həbsxanalarında saxlanma şəraitinin beynəlxalq standartlara uyğun olması ilə bağlı ümumi dəlilini nəzərə alır. Komitə bu nəticəyə gəlir ki, iştirakçı-dövlət üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsi ilə 24 iyun 2008-ci il tarixləri arasında müəllifin saxlanma şəraiti təsvir edildiyi kimi (yuxarıda 2.7 və 2.8-ci bəndlərə bax) olub, bu da onun humanist rəftar və insan şəxsiyyətinin xas ləyaqətinə hörmət hüququnun pozulmasıdır və buna görə də 10-cu maddənin 1-ci bəndinə zidd idi¹. Bu qənaətdə əsasən, Komitə bununla bağlı 7 və ya 10-cu maddələrə (3-cü bənd) dair hər hansı mümkün iddiaları ayrıca nəzərdən keçirməyəcək².

9.3 Komitə müəllifin iddiasını nəzərə alır ki, onun 20 sentyabr 2005-ci ildə kassasiya şikayəti Ali Məhkəmənin hakimlər kollegiyası tərəfindən rədd edildikdən sonra Ali Məhkəmənin Plenumu 24 oktyabr 2005-ci ildə bu qərara yenidən baxıb və bu, müəllifə çıxarılan hökmdə dəyişikliyə səbəb olub; Plenum prokurorun iştirakı ilə iclas keçirib, lakin bu barədə

¹ Bax: Məlumatlar № 1813/2008, *Akvanqa Kameruna qarşı*, 22 mart 2011-ci ildə qəbul edilmiş mülahizələr, 7.3 bəndi və № 1628/2007, *Pavlyuchenkov Rusiya Federasiyasına qarşı*, 20 iyul 2012-ci ildə qəbul edilmiş mülahizələr, 9.2 bəndi.

² Bax, məsələn, Məlumat № 1406/2005, *Viravansa Şri-Lankaya qarşı* 17 mart 2009-cu ildə qəbul edilmiş mülahizələr, 7.4 bəndi.

müdafiə tərəfini xəbərdar etməyib, nə müəllif, nə də onun vəkil-i iclasda iştirak etməyib. İştirakçı-dövlət bu iddiaları təkzib etmir. Komitə xatırladır ki, tərəflərin bərabərliyi prinsipinə əsasən, əgər fərqlər qanunla nəzərdə tutulmayıbsa və cavabdehi faktiki olaraq əlverişsiz vəziyyətə salmayan və ya başqa bir şəkildə onu ədalətsiz rəftara məruz qoymayan obyektiv və ağılabatan əsaslarla əsaslandırılı bilmirsə, hər iki tərəfə eyni prosessual hüquqlar verilməlidir¹. İttiham və müdafiə tərəfinin dinləmələrə qeyri-bərabər çıxışı ilə bağlı iştirakçı-dövlətdən hər hansı izahat olmadıqda, Komitə belə nəticəyə gəlir ki, iştirakçı-dövlət bu halda müəllifin Paktın 14-cü maddəsinin 1-ci bəndi ilə nəzərdə tutulmuş hüququna ziyan vurmaqla tərəflərin bərabərliyi prinsipini pozub.

9.4 Komitə müəllifin onun barəsində çıxarılmış ölüm cəzasının ömürlük azadlıqdan məhrum etmənin qanunla nəzərdə tutulmadığı bir vaxtda törətdiyi cinayətə görə ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz edilməsinin Paktın 15-ci maddəsinin 1-ci bəndinin pozulması olduğunu iddiasını nəzərə alır. Paktın 15-ci maddəsinin 1-ci bəndinin sonuncu cümləsinə uyğun olaraq, əgər cinayət törədildikdən sonra qanunla daha yüngül cəza nəzərdə tutulursa, bu qanunun qüvvəsi cinayət törədən şəxsə şamil edilir. Hazırkı işdə Komitə qeyd edir ki, 10 fevral 1998-ci il tarixli qanunla tətbiq edilən ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası ömürlük həbsdən daha ağır cəza olan ölüm cəzasını əvəz edib. Üstəlik, müəllifin mühakimə olunduğu bəzi cinayətlər, məsələn, adam öldürmə ilə bağlı yuxarıda qeyd olunan ömürlük həbs haqqında düzəlişdən başqa, sonradan qanuna müəllifə şamil oluna biləcək daha yüngül cəzaların tətbiqi üçün yeni müddəalar daxil edilməmişdir. Bu şəraitdə Komitə belə nəticəyə gələ bilməz ki, iştirakçı-dövlət müəllifin mühakimə olunduğu cinayətlərə görə ölüm cəzasını ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz etməklə, müəllifin Paktın 15-ci maddə-

¹ Bax: Məhkəmələr və tribunallar qarşısında bərabərlik və ədalətli məhkəmə araşdırması hüququna dair №32 (2007) ümumi qeyd.

sinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur¹.

10. İnsan Hüquqları Komitəsi Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktın Fakültativ Protokolunun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq fəaliyyət göstərərək hesab edir ki, ona təqdim edilən faktlar cənab Quliyevin Paktın 10-cu maddənin 1-ci bəndində və 14-cü maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasını göstərir.

11. Paktın 2-ci maddəsinin 3 (a) bəndinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət cənab Quliyevi adekvat kompensasiya da daxil olmaqla, effektiv müdafiə vasitəsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. İştirakçı-dövlət də gələcəkdə oxşar pozuntulara yol verməmək öhdəliyi daşıyır.

12. İştirakçı-dövlətin Fakültativ Protokola qoşulmaqla Komitənin Paktın pozulmalarının olub-olmamasını müəyyən etmək səlahiyyətini tanıdığını və Paktın 2-ci maddəsinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlətin onun ərazisi daxilində və onun yurisdiksiyasına tabe olan bütün şəxslərin Paktda tanınan hüquqlara malik olduğunu və pozuntu halında onları effektiv və icra edilə bilən hüquqi müdafiə vasitələri ilə təmin etməyi öhdəsinə götürdüyünü nəzərə alaraq, Komitə iştirakçı-dövlətdən 180 gün ərzində Komitənin bu Mülahizələrinin həyata keçirilməsi üçün görülən tədbirlər haqqında məlumat almaq istədi. İştirakçı-dövlətə, həmçinin Komitənin Mülahizələrini dərc etmək və onların iştirakçı-dövlətin rəsmi dilinə tərcümə edilməsini və geniş şəkildə yayılmasını təmin etmək təklif olunur.

¹ Bax: Məlumatlar №1425/2005, *Marts Rusiya Federasiyasına qarşı*, 21 oktyabr 2009-cu ildə qəbul edilmiş Mülahizələr, 6.5 və 6.6-cı bəndlər və № 1346/2005, *Tofanyuk Ukraynaya qarşı*, 20 oktyabr 2010-cu ildə qəbul edilmiş Mülahizələr, 11.3 bəndi

**Mülki və siyasi
hüquqlar haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
16 mart 2017
Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokolun

5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq

Məlumat № 2205/2012 barədə mülahizələri^{*} ^{}**

<i>Təqdim etdi:</i>	Yaşar Ağazadə və Rəsul Cəfərov (Rəşid Hacılı və Nani Yansenlə təmsil olunub)
<i>Ehtimal olunan qurban:</i>	Müəlliflər
<i>İştirakçı-dövlət:</i>	Azərbaycan
<i>Məlumat tarixi:</i>	2 noyabr 2012-ci il
<i>Arayış məlumatı:</i>	prosedurun 97-ci qaydasına uyğun olaraq qəbul edilən və iştirakçı-dövlətə 20 noyabr 2012- ci ildə verilmiş qərar (sənəd kimi dərc edilməyib)
<i>Mülahizələrin qəbul tarixi:</i>	27 oktyabr 2016-cı il

^{*} Komitənin 118-ci sessiyasında (17 oktyabr – 4 noyabr 2016-cı il tarixlərində) qəbul edilmişdir.

^{**} Komitənin aşağıdakı üzvləri bu məlumata baxılmasında iştirak etdilər: Yadh Ben Aşur, Lazari Buzid, Konstantin Vardzelaşvili, Marqo Vatterval, İvana Yelic, Anya Zaybert-For, Yudzi İvasava, Sara Klivlend, Dulkan Laki Muhumuza, Fotini Pazartsis, Mauro Politi, Ser Naycel Rodli, Viktor Manuel Rodrigues-Resiya, Fabian Omar Salvioli, Əhməd Əmin Fəthalla, Olivyr de Fruvil və Yuval Şani.

<i>Məlumatın mövzusu:</i>	radio yayım lisenziyasına çıxış
<i>Prosedur məsələləri:</i>	iddiaların yetərinə əsaslandırılması
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	Fikirlərin ifadə azadlığı, ədalətli məhkəmə araşdırması
<i>Paktın maddələri:</i>	14 (1) və 19
<i>Fakültativ Protokolun maddəsi:</i>	3

1.1 Məlumatın müəllifləri Azərbaycan vətəndaşları müvafiq olaraq 1979-cu il təvəllüdlü Yaşar Ağazadə və 1984-cü il təvəllüdlü Rəsul Cəfərovdur. Onlar Paktın 14-cü maddəsinin 1-ci bəndinin və 19-cu maddəsinin pozulmasının qurbanı olduqlarını iddia edirlər. Onları Media Hüququ İnstitutundan (Bakı) Rəşid Hacı və Media Hüquqi Müdafiə Təşəbbüsündən (London) Nani Jansen təmsil edir. Fakültativ Protokol iştirakçı-dövlət üçün 27 fevral 2002-ci ildə qüvvəyə minmişdir.

1.2 22 iyul 2013-cü ildə Komitə yeni məlumatlar və müvəqqəti tədbirlər üzrə Xüsusi Məruzəçisi vasitəsilə iştirakçı-dövlətin məlumatın məqbulluğunu işin mahiyyətindən ayrı araşdırmaq tələbini təmin etməmək qərarına gəldi.

Müəlliflərin təqdim etdiyi faktlar

2.1 Cənab Ağazadə jurnalist və Azərbaycanda çıxan həftəlik “Mühakimə” qəzetinin baş redaktorudur və tez-tez hökumətin siyasəti və qərarları ilə bağlı tənqidi məqalələr dərc edir. Cənab Cəfərov Azərbaycan Televiziya və Alternativ Medianın İnkişafına Yardım İctimai Birliyinin həmtəsisçisi və sədridir. 2009-cu ilin martından 2010-cu ilin dekabrına qədər Reportyorların Azadlıq və Təhlükəsizlik İnstitutunda televiziya yayımı üzrə monitorinq qrupuna rəhbərlik edib¹. O, ölkədə televiziya yayımı sahəsində mövcud vəziyyətlə bağlı tənqidi fikirlərdən ibarət bir neçə məruzənin müəllifidir. Bundan başqa,

¹ Yerli Azərbaycan qeyri-hökumət təşkilatı 2006-cı ildə iki azərbaycanlı jurnalist tərəfindən “hökumət tərəfindən ifadə və mətbuat azadlığına qoyulan məhdudiyyətlərin artmasına” cavab olaraq yaradılmışdır.

o, Azərbaycanda hüquq müdafiəçisi kimi tanınır.

2.2. Müəlliflər 11 mart 2010-cu il tarixində ölkədə televiziya və radio yayımını tənzimləyən dövlət qurumu olan Televisiya və Radio üzrə Milli Şuraya¹ məktub yazaraq, istifadə üçün mövcud olan radiotezliklərin mövcudluğu barədə məlumat tələb etmiş və belə radiotezliklərin siyahısının nəyə görə dərc edilməməsini və onların paylanması üçün Qanunda³ nəzərdə tutulduğu kimi tenderlərin niyə keçirilməməsini soruşmuşlar.² 12 mart 2010-cu ildə Şura cavab verdi ki, istifadə üçün mövcud radiotezliklər var və siyahı dərc olunmayıb.

2.3 Müəlliflər 19 may 2010-cu il tarixində Bakı və Abşeron yarımadasında yayım üçün lisenziya almaq üçün Şuraya müraciət etmişlər. 25 may 2010-cu il tarixdə Şuradan teleradio yayımı üçün qanuna uyğun olaraq müsabiqə əsasında verilən xüsusi razılıq (lisenziya) tələb olunduğu və müəlliflərin “yayım üçün zəruri hesab edilən” sahələrdə Şuranın lisenziyaların verilməsi üçün elan etdiyi tenderlərdə iştirak edə biləcəyi barədə cavab verilmişdir. Müəlliflər qeyd edirlər ki, Şura istifadəyə veriləcək tezliklərin siyahısının dərc edilib-edilməyəcəyini və ya gələcəkdə yayım lisenziyası üçün hər hansı tenderin keçirilməsinin gözlənildiyini bildirməyib.

2.4 Müəlliflər 10 iyun 2010-cu il tarixdə Səbail Rayon Məhkəməsinə şikayət verərək bildiriblər ki, Şura istifadəyə verilmiş tezliklərin siyahısını dərc etməməklə və belələrinin mövcud olmasına baxmayaraq, tender keçirməməklə Şuranın onların azad ifadə hüququnu pozur. Müəlliflər Şuranın yeganə dəfə 2008-ci ilin sentyabrında radio yayımı üçün tender elan etdiyini və o vaxtdan bəri lisenziyaların müsabiqəsiz verildiyini, bunun isə ölkədə “televiziya və radio yayımı sahəsində siyasi inhisarçılığı təmin etdiyini” qeyd ediblər. Müəlliflər məhkəmədən onlara müvafiq lisenziyanın verilməsini Şuraya həvalə et-

¹ 2002-ci ildə Azərbaycan Prezidenti tərəfindən təsis edilmişdir. Onun doqquz üzvünün hamısı prezident tərəfindən təyin olunur.

² Bax: 2.9 bəndi.

məyi xahiş ediblər. 26 avqust 2010-cu ildə Şura “[müəlliflərin] arqumentlərini bütövlükdə qiymətləndirərək, onların hüquq və azadlıqlarının inzibati akt nəticəsində heç bir pozuntusunu aşkar etmədiyindən” müəlliflərin şikayətini əsassız elan edib, Şura tərəfindən operativ, inandırıcı və məlumatlandırıcı cavablar verilib. Məhkəmə belə qənaətə gəlib ki, “[müəlliflərin] arqumentləri bütövlükdə qiymətləndirilərək, inzibati akt nəticəsində onların hüquq və azadlıqlarının heç bir pozulması aşkar edilməyib”.

2.5. 3 oktyabr 2010-cu il tarixdə müəlliflər Səbail Rayon Məhkəməsində olduğu kimi eyni tələblərlə Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə apellyasiya şikayəti veriblər. Bundan əlavə, müəlliflər rayon məhkəməsinin onların iddialarına cavab vermədiyini və qərarının səbəblərini göstərmədiyini, bununla da onların ifadə azadlığı və ədalətli məhkəmə araşdırması hüquqlarını pozduğunu bildiriblər. 3 mart 2011-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi onların iddialarını rədd edərək, həmçinin belə nəticəyə gəlib ki, Şura müəllifləri yayım lisenziyası almaq üçün qanuni tələblər barədə məlumatlandırmaqda qanuna uyğun hərəkət edib. Məhkəmə müsabiqə elan olunmadığı üçün müəlliflərin ərizəsinin rədd edilməsini qanuni hesab edib. Lakin məhkəmə onların azad radiotezliklərlə bağlı məlumatların dərc olunmasının zəruriliyi, Şuranın tender keçirməməsi, bunun isə yayım mediasında plüralizmin olmaması, Şuranın müsabiqəsiz yayım lisenziyası verməsi ilə bağlı iddialarına cavab verməyib.

2.6. 13 aprel 2011-ci ildə müəlliflər ifadə azadlığı və ədalətli məhkəmə araşdırması hüquqlarının pozulması ilə bağlı Ali Məhkəməyə kassasiya şikayəti verdilər. 5 iyul 2011-ci ildə Ali Məhkəmə onların şikayətini təmin etməyib və yenidən Şuranın hərəkətlərinin qanuni olması və buna görə də heç bir hüquqların pozulmadığı qənaətinə gəlib.

2.7. Müəlliflər iddia edirlər ki, Azərbaycanın elektron KİV-ləri, o cümlədən radio və televiziya arasında müstəqil yayımçılar praktiki olaraq yoxdur. Tezliklərin, lisenziyaların və

reklamaların yayılmasını tənzimləməklə Azərbaycan hökuməti yayım mediasına nəzarət edir ki, bu da bu sahədə plüralizmin olmamasına gətirib çıxarır. Şuranın bütün üzvləri prezident tərəfindən təyin edilir və onun qaydaları onların təyinatı zamanı hər hansı ictimai məsləhətləşməni və ya digər şəffaf prosedurları nəzərdə tutmur.

2.8.Müəlliflər qeyd edirlər ki, əlavə sərbəst tezliklərin olmasına baxmayaraq, Azərbaycanda cəmi 14 milli radio kanalı var. Şura tezliklərin boş olmasını yeni televiziya və radiolara ehtiyacın olmaması ilə izah edir.

2.9.Televiziya və radio yayımı haqqında qanun Şuranın qarşısında ildə bir dəfədən az olmayaraq azad tezliklərin siyahılarını dərc etmək və sərbəst tezliklər üçün tender keçirmək öhdəliyi qoyur¹. Bu qanuni müddəalara baxmayaraq, Şura yayım üçün ayrılmış bütün pulsuz tezliklərin siyahısını heç vaxt dərc etməyib və yalnız iki dəfə pulsuz tezliklər üçün tender keçirib: 2008-ci ilin sentyabrında və 2010-cu ilin noyabrında. Hər iki halda yalnız bir lisenziya verilib. Müəlliflər qeyd edirlər ki, bu tenderlərin heç biri pulsuz, açıq və ədalətli olmayıb. 2008-ci il tenderini Şuranın tender elan etməsindən cəmi 13 gün əvvəl təsis edilmiş və qeydiyyatdan keçmiş “Digital Media” MMC qazanmışdı və onun sahibinin adı açıqlanmamışdı. 2010-cu ildə keçirilən tender nəticəsində Azərbaycan hökuməti ilə əlaqələri ilə tanınan “Azərbaycan” nəşriyyatının keçmiş direktorunun sahibi olduğu “Qızıl Şahzadə” adlı yeni yaradılmış şirkətə də lisenziya verilib². Lakin əvvəllər Şura tender keçirmədən

¹ Müəlliflər “Televiziya və radio yayımı haqqında” 25 iyun 2002-ci il tarixli Qanunun 14.1, 15.1 və 16.5-ci maddələrinə istinad edirlər. 14.1-ci maddəyə əsasən, “televiziya və radio yayımı bu Qanuna uyğun olaraq verilmiş xüsusi razılıq (lisenziya) əsasında həyata keçirilir”. 15.1-ci maddəyə əsasən, “dövlət və ictimai televiziya və radio yayımı istisna olmaqla, yayıma xüsusi razılıq (lisenziya) müsabiqə əsasında verilir”. 16.5-ci maddəyə əsasən, “müsabiqənin keçirilməsini həyata keçirən orqan ildə bir dəfədən az olmayaraq kütləvi informasiya vasitələrində tezliklərin siyahısını dərc etməlidir”.

² Müəlliflər bu bəyanatla bağlı ətraflı məlumat vermirlər.

hökumətyönlü materialları yayımlayan radiostansiyalara yayım lisenziyası verirdi¹.

2.10. 30 dekabr 2008-ci ildə Şura beynəlxalq radio stansiyalarının milli VHF tezliklərində yayımını qadağan edəcəyini elan etdi. Nəticədə 2009-cu il yanvarın 1-də Azadlıq Radiosu, Amerikanın Səsi və BBC tezliklərini və lisenziyalarını itirdi. Müəlliflər qeyd edirlər ki, bu üç tezlik, eləcə də 2006 və 2007-ci illərdə daha səkkiz beynəlxalq və xarici radiostansiyanın (üç Rusiya stansiyası, üç Türkiyə televiziyası və Radio France və Radio Europe Plus VHF radiostansiyaları) lisenziya müddəti bitdikdən sonra sərbəst qalan tezliklər hələ də istifadə edilmir. Yerli radiostansiyalar yalnız Bakı (12 tezlik) və Naxçıvanda (2 tezlik) tezliklərlə təmin olunub.

2.11. Müəlliflər qeyd edirlər ki, Azərbaycanda media plüralizminin olmaması uzun illərdir ki, beynəlxalq təşkilatları və müstəqil müşahidəçiləri narahat edir. Onlar Avropa Şurasının², Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının

¹ Müəlliflər Katibliyin 14 iyul 2016-cı il tarixli lisenziyaların müsabiqəsiz verilməsi ilə bağlı əlavə məlumat sorğusuna cavabında qeyd edirlər ki, Şura 2003-cü ildə yaradılandan bəri açıq tender keçirilmədən aşağıdakı beş radiostansiyaya lisenziya verilib: 2005-ci ilin may ayında İctimai Radio (dövlət); ANS CN radiosu (özəl) 2007-ci ilin aprelində; 2007-ci ilin sentyabrında Xəzər Radiosu (özəl); 2013-cü ilin aprelində Auto FM (özəl) və 2015-ci ilin sentyabrında ASAN Radio (dövlət).

² Müəlliflər Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarının 2007 və 2010-cu illərdə ölkəyə etdiyi səfərlərdən sonra ölkədə ifadə azadlığı ilə bağlı bir sıra ciddi problemləri, o cümlədən “Jurnalistlərə və ya hüquq müdafiəçilərinə qarşı araşdırılmamış təhdid, təqib və zorakılıq”, “bir sıra media işçilərinin diffamasiya müddəaları ilə məhkum edilməsi” və Mətbuat Şurasının dərc etdiyi Jurnalistikanın etik qaydalarını pozduğu iddia edilən və şantajda ittiham olunan 90 qəzetin adı olan “reket nəşrləri” “qara siyahısı”nın mövcudluğu”nu xatırladıb. Materiallara

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806db809> ünvanında baxmaq olar.

(ATƏT)¹ və Avropa Parlamentinin² hesabatlarına, habelə Komitənin Azərbaycan üzrə yekun qeydlərinə³ istinad edirlər. Avropa Şurasına üzv olmaq üçün müraciət edərkən Azərbaycan “hökumətin nəzarətində olan” AzTV televiziya və radiostansiyasını müstəqil ictimai yayımçıya çevirməyi öhdəsinə götürdü. Müəlliflər qeyd edirlər ki, bu öhdəliyə baxmayaraq, AzTV hökumətin ciddi qanuni nəzarəti altında qalır, onun sədri isə prezident tərəfindən təyin olunur. Baxmayaraq ki, digər stansiyalar bazarda müstəqil yayımçılar kimi fəaliyyət göstərir, onlar əslində “hökumətlə əlaqəli” qurumlara məxsusdur. Məsələn, müəlliflər qeyd edirlər ki, “Media Holding”ə məxsus “Lider-TV” və “Lider-FM” radiolarını əslində Azərbaycan prezidentinin əmisi oğlu Ə.Əliyev idarə edir. “ATV”, “106 FN”, radio Azad Azərbaycan və ATV International şirkətləri nazir Nazim İbrahimovun ailə üzvlərinə məxsusdur. Bütün televiziya və radio şirkətləri “hökumətin ciddi siyasi və iqtisadi nəzarəti altındadır”. Azərbaycan üzrə Beynəlxalq Tərəfdaşlıq Qrupunun 2010-cu ilin sentyabrında ölkəyə səfəri zamanı qeyd etdiyi kimi, “Azərbaycanda faktiki olaraq bütün yayım mediası xəbərləri işıqlandırarkən hökumətyönlü xəttə riayət edir. Televiziya və Radio üzrə Milli Şura... yayım lisenziyalarının verilməsi və ya dayandırılması ilə bağlı qərarlarında şəffaflığın olmamasına görə tənqid olunub”⁴.

¹ Müəlliflər ATƏT-in media azadlığı üzrə nümayəndəsinin 2011-ci ildə Azərbaycana səfərindən sonra hazırladığı hesabatdan sitat gətirirlər. Materialları www.osce.org/fom/78951?download=true saytında tapa bilərsiniz.

² 12 may 2012-ci il tarixdə qəbul edilmiş qətnamədə Avropa Parlamenti “hakimiyyəti medianın, o cümlədən müxalifət mediasının işi üçün bütün lazımı şəraiti təmin etməyə çağırır ki, jurnalistlər heç bir təzyiq olmadan sərbəst işləyə və reportaj verə bilsinlər, eləcə də jurnalistlərin təhlükəsizliyinə xüsusi diqqət yetirilsin”. Materialları

www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0243+0+DOC+XML+V0//EN saytında tapa bilərsiniz.

³ Bax CCPR/C/AZE/CO/3, bənd 15.

⁴ <https://freedomhouse.org/sites/default/files/Free%20Expression%20Under%20Attack%20-%20Azerbaijans%20Deteriorating%20Media%20Environment.pdf> ünvanında Hesabatla tanış olmaq olar.

Şikayət

3.1 Müəlliflər bildirirlər ki, 2010-cu ilin may ayında Milli Televiziya və Radio Şurasına müraciət etdikdən sonra onlara radio yayımı lisenziyası verməkdən imtina etməklə və belə lisenziyalar üçün müntəzəm və ədalətli tender keçirməməklə iştirakçı-dövlət onların Paktın 19-cu maddəsində təsbit edilmiş ifadə azadlığı hüququnu pozmuşdur¹. Onların müraciətinin rədd edilməsi qərarı yalnız hökuməti tənqid edən yayımçılara lisenziya almaq üçün real şans vermək üçün müntəzəm tenderlərin real perspektivi olduqda qanuni olardı. Şura müvafiq lisenziyaların verilməsi üçün müntəzəm və ədalətli tenderlər keçirməməklə, yayım qanunvericiliyinə əməl etmədiyindən, onlara lisenziyanın verilməsindən imtinanı əsaslandırma bilməz. İstənilən halda, yayım qanunvericiliyində Paktın 19-cu maddəsinin 3-cü bəndində göstərilən qanunilik tələbini ödəmək üçün lazımi aydınlıq və keyfiyyət yoxdur, çünki o, Şuraya tenderlərin vaxtını müəyyən etmək üçün mütləq diskresion səlahiyyətlər verir və lisenziyalar üçün müraciətlərin qiymətləndirilməsi üçün meyarlar müəyyən etmir.

3.2 Müəlliflər bildirirlər ki, iştirakçı-dövlət 19-cu maddəyə uyğun olaraq televiziya və radio vasitəsilə ictimaiyyətə qərəzsiz və dəqiq məlumat, bir sıra rəy və şərhlər əldə etmək imkanını təmin etmək üzrə müsbət öhdəliyini yerinə yetirməyib. İştirakçı-dövlət bunu edə bilmədi, xüsusən də yayım lisenziyaları üçün müntəzəm müsabiqələr keçirməkdən çəkiniyi, bu cür müsabiqələrin kontekstindən kənarda təqdim edilmiş ərizələr əsasında lisenziya vermədiyi və sistemin yayım lisenziyasının belə işləməsinə və idarə edilməsinə təmin etmədiyi üçün bunu edə bilmədi. Bu, iştirakçı-dövlətin yayım mediasında səslərin və fikirlərin müxtəlifliyinə təminat verərdi. Belə bir uğursuzluq, öz növbəsində, Azərbaycanda demokratik hüquqların həyata keçirilməsinə ciddi əngəl törətmiş, onların vətəndaşlar

¹ Həmçinin fikir və ifadə azadlığına dair 34-cü (2011) ümumi qeydə baxın, bənd 39-40.

tərəfindən konstruktiv və məlumatlı şəkildə həyata keçirilməsinə mane olmuşdur.

3.3 Azad tezliklərin siyahılarının dərc edilməməsi və bu tezliklər üçün lisenziyaların verilməsi üçün azad, açıq və ədalətli müsabiqələrin keçirilməməsi müəlliflərin 1912-ci maddədə təsbit olunmuş ifadə azadlığı hüququna qanunsuz müdaxilədir. Baxmayaraq ki, 2008-ci ilin sentyabrında və 2010-cu ilin noyabrında iki tezlik üzrə lisenziyalar üçün müsabiqələr keçirildi, onlar azad, açıq və ya ağlabatan deyildi. Bu müdaxilə qeyri-qanuni və demokratik cəmiyyətdə lüzumsuz idi və buna görə də 19(3) maddəsində göstərilən tələblərə uyğun gəlmirdi.

3.4 Şüranın ildə bir dəfədən az olmayaraq vakant tezliklərin siyahısını dərc etməməsi və boş tezliklər üzrə tender keçirməməsi haqqında müddəa milli yayım qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş tələbləri pozur və beləliklə, “qanunla müəyyən edilə bilməz”. Bu tələb təkcə 19-cu maddədə təsbit edilmiş hüquqların həyata keçirilməsinə mane olmaq üçün daxili qanunvericilikdə müəyyən edilmiş əsasların olması zəruriliyinə deyil, həm də bu qanunvericiliyin keyfiyyətinə aiddir. Bu cür qanunlar nəinki əlçatan olmalı və proqnozlaşdırıla bilən nəticələrə malik olmalıdır, həm də Paktda təmin edilən hüquqlara dövlət orqanlarının özbaşına müdaxiləsinə qarşı müəyyən dərəcədə hüquqi müdafiəni təmin etməlidir¹. “Televiziya və radio yayımı haqqında” Qanunda: a) radio yayımı lisenziyasının verilməsi üçün müsabiqələrin hansı tezliklə keçirilməli olduğunu müəyyən edən; b) Şuradan belə müsabiqələrlə bağlı media müxtəlifliyinə və plüralizmə olan ehtiyacı nəzərə alması tələb olunan; və ya (c) Şuradan öz qərarları və lisenziyadan hər hansı imtina üçün adekvat səbəblər təqdim etmək tələb olunan müddəaların olmaması qanunun 19-cu maddədə nəzərdə tutulmuş müəlliflərin hüquqlarına özbaşına müdaxilədən kifayət qədər müdafiə təmin etməməsini ifadə edir. Bundan əlavə, belə və-

¹ Həmçinin fikir və ifadə azadlığına dair 34-cü (2011) ümumi qeydə baxın, 22-25-ci bəndlər.

ziyyət Şuranın irəli sürdüyü yeni televiziya və radiolara ehtiyac olmaması arqumenti ilə əsaslandırılı bilməz. Azərbaycanda media plüralizmi olsa belə, bazara yeni yayımçıların daxil olması üçün müntəzəm tenderlər keçirilməli idi.

3.5. Müəlliflər demokratik cəmiyyətdə onların hüquqlarına müdaxilənin mütənasib və zəruri olmadığını iddia edirlər. Nə Şura, nə də milli məhkəmələr onların ifadə azadlığı hüquqlarına müdaxiləyə Şuranın imtinasının qanuna uyğun olmasından başqa heç bir əsas göstərmədilər. Bu cür müdaxiləni yeni televiziya və radiolara ehtiyacın olmaması ilə əsaslandırmaq olmaz. Əksinə, Azərbaycan televiziya və radio vasitəsilə ictimaiyyəti qərəzsiz və dəqiq məlumatlara, bir sıra rəy və şərhlərə çıxışı təmin edə bilmədiyi üçün yeni televiziya və radioların yaranmasına təcili ehtiyac var. Hətta audiovizual medianın müxtəlifliyi və plüralizmi özlüyündə yeni və ya fərqli yayımçıları tərəfindən lisenziyalar üçün müntəzəm tenderlərin keçirilməsinə haqq qazandıra bilməz, çünki belə bir məhdudiyyət demokratik cəmiyyətdə zəruri deyil və ayrı-ayrı yayımçıların hüquqları və Paktın 19-cu maddəsinin 3-cü bəndində təsbit olunmuş qanuni məqsədlər arasında ədalətli tarazlığın əldə edilməsinə kömək etmir.

3.6. Müəlliflər daha sonra bildirirlər ki, Şuranın və daxili məhkəmələrin öz qərarları üçün kifayət qədər əsaslar təqdim etməməsi onların qanun əsasında yaradılmış səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz məhkəmə tərəfindən ədalətli və açıq dinləmə hüququnun müəyyən edilməsində Paktın 14-cü maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasını təşkil edir. Məhkəmə qərarı üçün kifayət qədər əsaslandırma hüququ 14-cü maddədə müəyyən edilmiş məhkəmə qərarları üçün hər hansı qanuni əsaslandırmanın açıqlanması öhdəliyindən irəli gəlir. Əsaslandırılmış qərar olmadan məhkəmənin nəticələrinə hər hansı yenidən baxılması qeyri-mümkün olur və apellyasiya şikayəti vermək hüququ mənasını itirir. Şuranın yayım lisenziyası üçün açıq tender keçirməməsi və Şuranın ten-

der keçirmədən başqa şirkətlərə lisenziya verməsi barədə müəlliflərin iddialarına məhkəmələr cavab verməyib. Üç məhkəmə bu vəziyyətin nə üçün media plüralizminin qeyri-qanuni məhdudlaşdırılması və müəlliflərin ifadə azadlığı hüquqlarının pozulması olduğunu təhlil etməklə məşğul olmayıb və yalnız Şuranın onlara cavab verərkən qanunvericiliyə uyğun fəaliyyət göstərdiyini bildirərək müəlliflərin şikayətlərini rədd edib.

3.7. Müəlliflər hüquqi müdafiə vasitəsi kimi Komitədən xahiş edirlər ki, iştirakçı-dövlət: (a) lisenziyalar üçün tender təşkil etsin və onu ədalətli şəkildə keçirsin; (b) onların şəffaflıq və ədalət standartlarına uyğunluğunu təmin etmək üçün lisenziya tenderlərini tənzimləyən qaydalar da daxil olmaqla, tezliklərin bölüşdürülməsi ilə bağlı qaydalarını nəzərdən keçirsin; və (c) müəllifləri hüquqlarının pozulmasına görə ədalətli kompensasiya ilə təmin etsin.

İştirakçı-dövlətin məlumatın məqbulluğu və mahiyyəti ilə bağlı qeydləri

4.1 23 yanvar 2013-cü il və 23 aprel 2014-cü il tarixli qeydlərində iştirakçı-dövlət bildirir ki, müəlliflərin şikayətləri birmənalı olaraq əsassızdır, çünki Milli Televiziya və Radio Şurası mövcud qanunvericiliyə uyğun olaraq tender elan edib və müəlliflər onlarda iştirak edə bilərdilər. 2010-cu il noyabrın 23-də Şura Bakıda və Abşeron yarımadasında yeni radiostansiya üçün tender açmış və 2010-cu il noyabrın 25-dən dekabrın 25-dək onun üçün ərizələri qəbul etmişdir. Bu tenderdə üç namizəd iştirak edib və 2011-ci il yanvarın 18-də Şura ilə görüşə dəvət olunub və burada onların yayım sahəsində redaksiya, texniki və yaradıcılıq imkanları qiymətləndirilib. Bu qiymətləndirmənin nəticələrinə əsasən Şura "Qızıl Şahzadə" MMC-yə yayım lisenziyasının verilməsi barədə qərar qəbul edib.

Qalan iştirakçılar bu qərardan məhkəməyə şikayət etdi-

lər və uduzdular. Tender qanuni¹ və obyektiv idi. Müəlliflər tenderdə digər namizədlərlə eyni imkanlara malik olduqları üçün onların hüquqları pozulmayıb. Bundan əlavə, tender və pulsuz radio tezliyi ilə bağlı məlumatlar müəlliflərə çatdırılıb və ictimaiyyətə açıqlanıb. Nəhayət, mövcud qanunvericilik müəlliflərin gələcəkdə yenidən müsabiqədə iştirakına mane olmur. Beləliklə, müəlliflərin ifadə azadlığı hüququnu həyata keçirməsinə müdaxilə qanuni idi və dövlətin ictimai asayişin qorunması sahəsində qiymətləndirmə azadlığı həddudlarına aiddir. O, 19-cu maddənin 3-cü bəndində göstərilən iki məqsədə, yəni telekommunikasiyada nizamsızlığın qarşısının alınmasına və başqalarının hüquqlarının qorunmasına nail olmuşdur, çünki o, tezliklərin ədalətli bölüşdürülməsi yolu ilə məlumat plüralizmini təmin etmək məqsədi daşıyırdı².

4.2 İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, müəlliflər Rayon Məhkəməsinə şikayətlərində Şuranın tender keçirməməsinə etiraz etsələr də, onların şikayəti yalnız 2010-cu ilin noyabrında tenderin uduzulması ilə bağlı olub. İddiaçıları birinci instansiya məhkəməsindən səlahiyyətli orqanlara müvafiq lisenziyası olmayan şirkətlərinə yayım tezliyinin ayrılması barədə göstəriş verməsini xahiş ediblər. Məhkəmə düzgün qeyd edib ki, lisenziya almaq üçün müəlliflər tenderlərdə iştirak etməlidirlər. Beləliklə, müəlliflərin 14-cü maddə ilə irəli sürdüyü iddialar bir-mənalı olaraq əsassızdır.

4.3 İştirakçı-dövlət daha sonra bildirir ki, müəlliflər 2010-cu ilin noyabrında radio yayımı üçün lisenziya tenderində iştirak etdiklərini Komitədən gizlətdikləri üçün Pakt hüquqla-

¹ İştirakçı-dövlət “Yayım haqqında” Qanunun 15.5-ci maddəsinə istinad edir ki, “xüsusi razılıq (lisenziya) almaq üçün müsabiqə keçirilərkən aşağıdakılar nəzərə alınır: 1) ərizəçinin çıxışının müsabiqə şərtlərinə uyğunluğu; 2) televiziya və radio yayımı üzrə iddiaçının yaradıcılıq və texniki imkanları, 3) açıq dinləmələrin və digər müsabiqə prosedurlarının nəticələri.”

² İştirakçı-dövlət Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Gropper Radio AG İsveçrəyə qarşı (iş № 10890/84) 28 mart 1990-cı il tarixli qərarına istinad edir.

rının pozulmasının qurbanı olduqlarını iddia edə bilməzlər. Buna görə də onların iddiası ünsiyyət hüququndan sui-istifadədir və Fakültativ Protokolun 3-cü maddəsinə əsasən qəbuledilməz elan edilməlidir.

4.4 Müəlliflərin Paktın 14-cü maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq iddialarına gəldikdə, iştirakçı-dövlət qeyd edir ki, yerli məhkəmələr Şuranın müəlliflərə cavabını lisenziya ərizəsinin rədd edilməsi kimi qiymətləndirməyiblər və belə nəticəyə gəliblər ki, onların hüquqları pozulub.

Müəlliflərin iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

5.1 1 mart 2013-cü il və 30 iyun 2014-cü il tarixli şərhlərində müəlliflər iştirakçı-dövlətin onların iddialarına cavab vermədiyini bildirirlər. İştirakçı-dövlət 2010-cu ilin noyabrında keçirilmiş tenderə istinad edir, müəlliflərin şikayəti isə onların yayım lisenziyası üçün 19 may 2010-cu il tarixli ərizəsinə aiddir, Milli Televiziya və Radio Şurası onu 25 may 2010-cu il tarixli məktubla rədd etmişdir və Şura radio yayımı üçün müntəzəm və ədalətli tenderlər keçirmir.

5.2. Müəlliflər Şuranın qanuna uyğun fəaliyyət göstərməsi ilə bağlı iştirakçı-dövlətin iddiasını mübahisələndirir və bir daha bildirir ki, Yayım Qanununa əsasən Şura mövcud tezliklərin siyahılarını dərc etməli və ildə ən azı bir dəfə tender keçirməlidir. 2010-cu ilin noyabrında Şura bir tezlik üçün tender elan etdi, lakin qanuni tələbə baxmayaraq, heç vaxt mövcud tezliklərin siyahısını dərc etmədi.

5.3. Müəlliflər qeyd edirlər ki, Şura öz müraciətlərini Komitəyə təqdim etdikdən sonra Bakı və Naxçıvandan kənar əraziləri əhatə edən radiotezlik üçün yalnız bir tender keçirib və bu, lisenziyanın bir hökumətyönlü iddiaçı şəxsə verildiyi üçün vətəndaş cəmiyyətinin tənqidinə məruz qalıb. Bundan başqa, 2011-ci ildə müsabiqə keçirilmədən dövlət televiziyasına, 2012-ci ildə isə dövlət radiosuna lisenziya verilib. Müəlliflər əlavə edirlər ki, medianın vəziyyətinin pisləşməsi milli və bey-

nəlxalq təşkilatlar arasında narahatlıq yaradıb¹.

5.4 Müəlliflər daha sonra qeyd edirlər ki, iştirakçı-dövlət sadəcə olaraq bildirir ki, tender 2010-cu ilin noyabrında keçirilib, hər hansı digər tenderlərin təşkili barədə heç bir məlumat verilməyib və bu tenderlərin ədalətli və açıq olduğunu nümayiş etdirməyib və müstəqil yayımçılara real lisenziya almaq imkanı verib. Bununla belə, iştirakçı-dövlət Şuranın bu cür tenderləri keçirməkdən imtina etməsinin 19-cu maddəni pozması ilə bağlı müəlliflərin iddiasına etiraz edə bilmədi. Bundan başqa, iştirakçı-dövlət onlara lisenziyanın verilməsindən imtinanın “telekommunikasiya sahəsində ictimai asayişin qorunmasına” necə yönəldiyini izah etməyib. Müəlliflər razılaşır ki, yayım lisenziya tələb edə bilər. Bununla belə, iştirakçı-dövlətin istinad etdiyi Gropper Radio AG İsveçrəyə qarşı məhkəmə qərarından belə nəticə çıxmır ki, lisenziyalasdırma tədbirləri ifadə azadlığına icazə verilən məhdudiyyətlərə, daha doğrusu, demokratik cəmiyyət üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və qanunla müəyyən edilmiş tələblərə tabe olmamalıdır. İştirakçı-dövlət bu tələblərə əməl etdiyini nümayiş etdirə bilməyib.

5.5. Müəlliflər qeyd edirlər ki, 2010-cu ilin noyabrında keçirilən tenderdə iştirak Komitədən gizlədilməmiş, lakin onların ilkin məlumatında göstərilmişdir. Onlar əlavə edirlər ki, bu tenderdə yalnız cənab Cəfərov iştirak edib, lakin lisenziya ala bilməyib və bu, hökumətə bağlı olmayan yayımçılar üçün ədalətli və real lisenziya imkanlarının olmadığı arqumentini daha da dəstəkləyib. Bununla belə, Komitəyə təqdim edilən mübahisə

¹ Müəlliflər, xüsusilə, Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 2014-2016-cı illər üçün Azərbaycan üzrə Fəaliyyət (onu <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802> -də tapa bilərsiniz); Human Rights Watch Təşkilatının 2014 Dünya Hesabatına (<http://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/azerbaijan> ünvanında mövcuddur); və Freedom House-un 2013-cü il üçün mətbuat azadlığı hesabatına (<https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2013/azerbaijan> saytında mövcuddur). Planına istinad edirlər.

sə ondan ibarətdir ki, iştirakçı-dövlət azad radiotezliklər üçün lisenziyalar üçün müntəzəm açıq və ədalətli tenderlər keçirməyib və 2010-cu ilin mayında müəlliflərin tezliyə dair müraciətini rədd edib.

5.6. Nəhayət, müəlliflər birinci instansiya məhkəməsi ilə apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələri arasında öz daxili şikayətlərinin miqyasının dəyişməsi ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qiymətləndirməsini mübahisələndirirlər və iddia edirlər ki, onların hər üç məhkəməyə təqdim etdikləri arqumentlər eyni idi və qəbul edilmiş qərarlarda əks olunub.

Məsələlər və onlara Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

6.1 Məlumatda olan hər hansı iddiaya baxmazdan əvvəl Komitə öz prosedur qaydalarının 93-cü qaydasına uyğun olaraq, məlumatın Fakültativ Protokol əsasında qəbul edilib-edilməməsi barədə qərar verməlidir.

6.2 Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (a) bəndinə uyğun olaraq, Komitə eyni məsələnin başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində araşdırılmadığına əmindir.

6.3 Komitə qeyd edir ki, milli səviyyədə müəlliflərin Komitəyə təqdim etdiyi şikayətlər bütün orqanlara, o cümlədən Ali Məhkəməyə təqdim edilmişdir. O, həmçinin iştirakçı-dövlətin arqumentini qeyd edir ki, müraciətlər yalnız 2010-cu ilin noyabrında keçirilən tenderin udurulması ilə bağlı olub, tenderin elan edilməməsi ilə bağlı deyil. Bununla belə, Komitə qeyd edir ki, müəlliflər bütün iddialarını iştirakçı-dövlətin bütün məhkəmələri qarşısında qaldırıblar və çıxarılmış məhkəmə qərarları bu iddiaları əks etdirir. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinin tələb etdiyi kimi, bütün daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükənib.

6.4 Komitə iştirakçı-dövlətin arqumentini qeyd edir ki, şikayət müəlliflər 2010-cu ilin noyabrında keçirilən tenderdə

iştirak faktını gizlətdikləri üçün məlumat təqdim etmə hüququndan sui-istifadə təşkil edir. Bununla belə, Komitə qeyd edir ki, müəlliflər bu məlumatı Komitəyə təqdim etdikləri məlumatlara daxil ediblər və buna görə də onların şikayətinin ünsiyyət hüququndan sui-istifadə təşkil etdiyini hesab etmir.

6.5 Komitə, həmçinin iştirakçı-dövlətin arqumentini qeyd edir ki, 2010-cu ilin mayında müəlliflərin yayım lisenziyası üçün müraciətinin rədd edilməsi ilə bağlı şikayət əsassızdır, çünki 2010-cu ilin noyabrında Bakıda və Abşeron yarımadasında yayım lisenziyası üçün tender elan edilmişdir və müəlliflər başqaları ilə bərabər əsasda iştirak edə bilərdilər. Bununla əlaqədar, Komitə müəlliflərin iddiasını qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət tərəfindən təşkil edilmiş bütün tenderlər ədalətli və şəffaf olmadığına görə vətəndaş cəmiyyəti tərəfindən şübhə altına alınıb. Bununla belə, o, 2010-cu ilin noyabr ayında keçirilən tenderin qanuni və obyektiv keçirildiyi və yerli məhkəmələrin nəticələrini nəzərdən keçirərək onların etibarsız sayılması ilə bağlı vəsatətləri rədd etdiyinə dair iştirakçı-dövlətin cavabını qeyd edir. Komitə hesab edir ki, müəlliflər 2010-cu ilin may ayında radiotezliyə dair sorğusunun üzürlü səbəbə görə rədd edilməsi ilə bağlı iştirakçı-dövlətin arqumentini təkzib edə bilməyiblər, çünki iştirakçı-dövlət tender keçirmək niyyətində idi və bunu qısa müddət sonra həyata keçirdi. Bundan əlavə, müəlliflər 2010-cu ilin noyabrında keçirilən tender prosesində onu ədalətsiz və ya şəffaflıqdan məhrum edən hər hansı xüsusi prosedur və ya mahiyyətə çatışmazlıqlar müəyyən etməyiblər. Bununla əlaqədar Komitə xatırladır ki, konkret iş üzrə faktların və sübutların qiymətləndirilməsi və ya daxili qanunvericiliyin təfsirinə yenidən baxılması, adətən Komitənin deyil, milli məhkəmələrin səlahiyyətindədir, yalnız məhkəmələrin qərarının açıq-aşkar özbaşına və ya ədalət mühakiməsinin rədd edilməsinə bərabər olduğu hallar istisnadıdır¹. İştirakçı-dövlətin daxili

¹ Bax, 1128/2002 sayılı Məlumat, Rafael Markes de Morais Anqolaya qarşı, 29 mart 2005-ci ildə qəbul edilmiş mülahizələr, 5.5 bəndi.

məhkəmələri 2010-cu ilin noyabrında keçirilmiş tenderin etibarsız sayılması ilə bağlı məhkəmə ərizələrinə baxıb rədd etdiyinə görə və Komitənin sərəncamında bu məhkəmə qərarlarının məzmununu və ya onların verilməsi prosedurunu şübhə altına alan heç bir məlumat olmadığından, Komitə məlumatın bu hissəsini Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən qəbul edilməz hesab edir.

6.6. Bununla belə, Komitə hesab edir ki, müəlliflər Paktın 19-cu maddəsində nəzərdə tutulan ifadə azadlığı hüquqlarının iddia edilən pozulması ilə bağlı iddialarının qalan hissəsini, o cümlədən yayım üçün sərbəst tezliklərin ayrılması üçün müntəzəm açıq tenderlərin keçirilməməsi və açıq tender keçirmədən müəyyən tezliklərin ayrılması ilə bağlı kifayət qədər əsaslandırırıblar. İştirakçı-dövlətin bununla bağlı irəli sürdüyü arqumentləri qeyd etməklə yanaşı, Komitə buna baxmayaraq, onların işin mahiyyəti ilə sıx bağlı olduğunu hesab edir. Buna görə də Komitə müəlliflərin 19-cu maddə üzrə iddialarını məqbul elan edir.

6.7. Müəlliflərin 14-cü maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının iddia edilən pozuntusu ilə bağlı milli məhkəmələrin onların bütün iddialarına cavab verməməsi və qərarlarının səbəblərini göstərməməsi ilə bağlı iddiasına gəldikdə, Komitə hesab edir ki, bu iddia həm də Paktın 19-cu maddəsinə əsasən şikayətlərlə sıx bağlıdır.

6.8. Yuxarıda deyilənlərin işığında Komitə, Paktın 19-cu maddəsi və 14-cü maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan məsələləri qaldırdığı və mahiyyəti üzrə araşdırmaya davam etdiyi müddətdə məlumatı məqbul elan edir.

Məlumatın mahiyyəti üzrə baxılması

7.1 Komitə bu məlumatı Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulduğu kimi, tərəflərin ona təqdim etdiyi bütün məlumatların işığında nəzərdən keçirdi.

7.2 Komitə müəlliflərin iddialarını qeyd edir ki, yayım lisenziyaları üçün müntəzəm, açıq və ədalətli tenderlər keçir-

məməklə, iştirakçı-dövlət onların Paktın 19-cu maddəsində təsbit olunmuş ifadə azadlığı hüququnu pozur. Daha sonra müəlliflərin bəyanatlarını qeyd edir ki, Milli Televiziya və Radio Şurası 2003-cü ildə yarandığı vaxtdan heç vaxt azad radiotezliklərin siyahısını dərc etməyib, baxmayaraq ki, qanun bunu ildə ən azı bir dəfə tələb edir və 13 il ərzində o, ən azı 11 pulsuz tezliyə malik olmasına baxmayaraq, radio yayımı lisenziyası üçün cəmi üç tender keçirmişdir. Nəhayət, o, müəlliflərin iddiasını qeyd edir ki, Şura bir neçə dəfə müsabiqə keçirmədən iştirakçı-dövlətin hökuməti ilə əlaqəli qurumlara birbaşa yayım lisenziyası verib. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət bu iddiaların heç birini təkzib etməyib və ya azad tezliklərin olmasına baxmayaraq, uzun illər ərzində yayım lisenziyaları üçün müntəzəm və açıq tenderlərin keçirilməməsinin səbəblərini açıqlamayıb.

7.3 Bu hallara əsaslanaraq, Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət öz daxili qanunvericiliyi ilə tələb olunan yayım üçün pulsuz tezliklərin siyahısını dərc etməməklə və müntəzəm olaraq çoxsaylı ictimai tenderlər təşkil etməməklə faktiki olaraq müəlliflərin yayım lisenziyası almasına mane olur, bununla da 19(2)-ci maddədə təsbit olunmuş ifadə azadlığı hüququnu, o cümlədən hər cür məlumat və ideyaları axtarmaq, almaq və yaymaq hüququnu təmin etmək vəzifəsini pozur. Bununla əlaqədar, Komitə fikir və ifadə azadlığına dair 34 (2011) sayılı ümumi şərhinə istinad edir ki, “hər hansı bir cəmiyyətdə azad, senzurasız və ya məhdudiyyətsiz mətbuat və ya digər kütləvi informasiya vasitələri fikir və ifadə azadlığının təmin edilməsi, habelə Paktda nəzərdə tutulmuş digər hüquqların həyata keçirilməsi üçün vacib elementdir. O, demokratik cəmiyyətin təməl daşlarından biridir”; və “İştirakçı-dövlətlər media istifadəçilərinin hüquqlarının müdafiəsi... daha geniş məlumat və ideyalar əldə etmək vasitəsi kimi medianın müstəqilliyinin və müxtəlifliyinin təşviqinə xüsusi diqqət yetirməlidirlər”¹.

¹ Bax, ümumi şərh № 34 (2011), 13-14 bəndləri.

7.4. Komitə indi müəlliflərin ifadə azadlığı hüququnun məhdudlaşdırılmasının Paktın 19-cu maddəsinin 3-cü bəndinin mənasına uyğun olub-olmadığını müəyyən etməlidir. Komitə xatırladır ki, bu maddə ifadə azadlığı hüququnun həyata keçirilməsinə müəyyən məhdudiyyətlər qoymağa imkan verir, lakin bunlar qanunla müəyyən edilməlidir və zəruridir:

a) başqalarının hüquq və reputasiyasına hörmət etmək; və ya b) milli təhlükəsizliyi, ictimai asayışı, ictimai sağlamlığı və ya əxlaqı qorumaq. Komitə xatırladır ki, bu azadlıqların həyata keçirilməsinə hər hansı məhdudiyyət ciddi zərurət və mü-tənəsiblik sınağından keçməlidir. Məhdudiyyətlər yalnız nəzərdə tutulduqları məqsədlər üçün müəyyən edilməli və onların əldə edilməsi nəzərdə tutulan konkret məqsədlə birbaşa əlaqəli olmalıdır¹. Komitə daha sonra xatırladır ki, iştirakçı-dövlət ifadə azadlığının məhdudlaşdırılması ilə nəticələnən [müəyyən edilmiş əsaslardan] hər hansı birinə qarşı təhlükənin real mahiyyətini aydın şəkildə nümayiş etdirməlidir.² İştirakçı-dövlətlər yayım mediasına ağır lisenziya şərtləri və rüsumlar qoymamalıdırlar və belə şərtlərin və lisenziya haqlarının qoyulması üçün meyarlar əqlabatan və obyektiv, aydın, şəffaf olmalı, ayrışdırılmalı və verməməli və Pakta uyğun olaraq digər xüsusiyyətlərə cavab verməlidir³. Kütləvi informasiya vasitələrinin, nəşirlərin və ya jurnalistlərin yalnız hökuməti və ya hökumətin söykəndiyi ictimai-siyasi sistemi tənqid etməsinə görə cəzaların müəyyən edilməsi heç bir halda ifadə azadlığı hüququnun zəruri məhdudlaşdırılması kimi qiymətləndirilə bilməz⁴.

7.5. Hazırkı işdə iştirakçı-dövlət bildirdi ki, müəlliflərin ifadə azadlığı hüququna müdaxilə qanuni və telekommunikasiyada nizamsızlığın qarşısını almaq və başqalarının hüquqlarını qorumaq üçün zəruridir, çünki bu, informasiya plüralizmini

¹ Bax, ümumi şərh № 34 (2011), 22-ci bənd.

² Yenə orada, 36-cı bənd.

³ Yenə orada, 39-cu bənd.

⁴ Yenə orada, 42-ci bənd.

təmin etmək məqsədi daşıyırdı. İştirakçı-dövlətin lisenziyalaşdırma şərtlərinin tənzimlənməsi zərurəti ilə bağlı arqumentlərini etiraf etməklə yanaşı, Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət daxili qanunvericilikdəki müvafiq tələbə baxmayaraq, niyə azad radiotezliklərin siyahısını dərc etmədiyinə dair adekvat izahat təqdim etməyib və tezliklərin ayrılması üçün mütəmadi olaraq yeni tenderlər təşkil etmədən yayımçılar vasitəsilə informasiya kommunikasiyasında plüralizmin təmin edilməsi məqsədinə necə nail olmaq olar. Bundan başqa, o, plüralizm və müxtəliflik məqsədlərinə nail olunmasının tender keçirmədən iştirakçı-dövlətin hökuməti ilə əlaqəsi olan qurumlara yayım tezliklərinin ayrılması təcrübəsi ilə necə uzlaşdırıldığını izah etməyib.

7.6. Nəticə etibarı ilə Komitə belə qənaətə gəlir ki, iştirakçı-dövlət dövrü tenderlərin olmaması və açıq tenderlər olmadan lisenziyaların verilməsi prosesində şəffaflığın olmaması səbəbindən müəlliflərin ifadə azadlığının məhdudlaşdırılmasının Paktın 19-cu maddəsinin 3-cü bəndində göstərilən istisnalara görə qanuni olduğunu əsaslandırmamışdır. Buna görə də Komitə belə nəticəyə gəlir ki, müəlliflərin radiotezliyə çıxışına qoyulan məhdudiyyətlər özbaşına olub və onların Paktın 19-cu maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasına bərabər olub.

7.7. Paktın 19-cu maddəsinin pozuntusunu aşkar edərək, Komitə 14-cü maddənin 1-ci bəndinin iddia edilən pozuntusunu ayrıca araşdırmamaq qərarına gəlir.

8. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq fəaliyyət göstərən Komitə belə hesab edir ki, ondan əvvəlki faktlar Paktın 19-cu maddəsinin 2-ci bəndinin pozulmasını aşkar edir.

9. Paktın 2-ci maddəsinin 3 (a) bəndinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət müəllifləri effektiv müdafiə vasitələri ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. Bunun üçün o, Pakt üzrə hüquqları pozulmuş şəxslərə tam kompensasiya ödəməlidir. Bundan əlavə,

iştirakçı-dövlət gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almağa və pulsuz tezliklərdə yayım lisenziyalarının qiymətləndirildiyi müntəzəm və açıq müsabiqələrə zəmanət verən aydın və şəffaf prosedurlar əsasında verilməsini təmin etmək üçün öz yayım qanunlarına yenidən baxmağa borcludur, bu zaman namizədlər ayrı-seçkiliyə yol verməyən meyarlar əsasında qiymətləndirilir və məqsədi iştirakçı-dövlətdə media plüralizmini təşviq etməkdir.

10. Nəzərə alaraq ki, Fakültativ Protokolun iştirakçısı olmaqla, iştirakçı-dövlət Komitənin Paktın pozulmasının olub-olmaması ilə bağlı qərar vermək səlahiyyətini qəbul edib və Paktın 2-ci maddəsinə əsasən iştirakçı-dövlət öz ərazisi daxilində və ya yurisdiksiyasına tabe olan bütün şəxslərə Paktın tanınan hüquqları təmin etməyi və pozuntu halında effektiv və icra edilə bilən hüquqi müdafiə vasitələrini təmin etməyi öhdəsinə götürmüşdür, Komitə 180 gün ərzində iştirakçı-dövlətdən Komitənin mülahizələrinin həyata keçirilməsi məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər haqqında məlumat almaq istəyir. İştirakçı-dövlətə, həmçinin Komitənin fikirlərini dərc etmək, iştirakçı-dövlətin rəsmi dilinə tərcümə etmək və geniş şəkildə yaymaq təklif olunur.

Əlavə

[Orijinal: İspan dilində]

Komitənin üzvü Fabian Salviolinin

xüsusi (razı) rəyi

1. Mən Komitənin Ağazadə Azərbaycana qarşı işi (məlumat № 2205/2012) üzrə nəticələri ilə razıyam ki, ondan irəli gələn faktlar Yaşar Ağazadəyə və Rəsul Cəfərova münasibətdə Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 19-cu maddəsinin 2-ci bəndinin pozulduğunu göstərir.
2. Mən, həmçinin ziyanın kompensasiyası, xüsusən də Komitənin baş verənlərin təkralanmaması üçün təminatları təfər-

rüatlı şəkildə müəyyən etməsi faktı ilə razıyam ki, bu da sərbəst tezliklərdə yayım lisenziyalarının namizədlərin ayrışdırılıya yol verməyən meyarlar əsasında qiymətləndirildiyi və məqsədi iştirakçı-dövlətdə media plüralizmini təşviq etmək olan müntəzəm və açıq müsabiqələrə zamanət verən aydın və şəffaf prosedurlar əsasında verilməsini təmin etmək üçün teleyayım qanunlarının icmalından ibarət idi. Təkrarlanmayan tədbirlərin aydın tərifi Dövlətə Komitənin qərarını necə yerinə yetirəcəyini dəqiq anlamağa kömək edir və Xüsusi Məruzəçi tərəfindən həyata keçirilən izləmə proseduru vasitəsilə Komitənin özünə onun icrasını qiymətləndirmək üçün daha aydın meyarlar təqdim edir.

3. Bununla belə, hesab edirəm ki, Komitə zərərçəkmişlərə hüquqlarının pozulmasına görə ədalətli kompensasiya ödənilməsini kompensasiyalara daxil etməli idi. Bu maddi kompensasiya, ilk növbədə, daxili məhkəmələrdəki bütün proseslər zamanı məlumatın müəlliflərinin çəkdiyi xərcləri əhatə etməlidir.

**Mülki və siyasi
hüquqlar
haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
29 avqust 2019

Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokolun

5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq

Məlumat № 2307/2013 barədə mülahizələri^{* **}

<i>Təqdim etdi:</i>	Yaşar Ağazadə (Vəkil Fərid Namazlı ilə təmsil olunub)
<i>Ehtimal olunan qurban:</i>	Müəllif
<i>İştirakçı-dövlət:</i>	Azərbaycan
<i>Məlumat tarixi:</i>	6 noyabr 2013-cü il (ilkin təqdimat)
<i>Arayış məlumatı:</i>	Komitənin prosedurunun 92-ci qaydasına uyğun olaraq qəbul edilən və iştirakçı-dövlətə 4 dekabr 2013-cü ildə verilmiş qərar (sənəd kimi dərc edilməyib)

^{*} Komitənin 126-cı sessiyasında (1 – 26 iyul 2019-cu il) qəbul edilmişdir.

^{**} Məlumata Komitənin prosedur qaydalarının 105-ci qaydasında açıqlanan təkrarlanan məlumatlara baxılması proseduruna uyğun baxılmışdır. Komitənin aşağıdakı üzvləri bu məlumata baxılmasında iştirak etdilər: Tanya Mariya Abdo Roçol, Yad Ben Aşur, Ilze Brands Kehris, Arif Balkan, Əhməd Əmin Fəthalla, Syiuti Furuya, Bamariam Koyta, Duncan Laki, Muhumuza, Fotini Pazardzis, Ernən Kesada, Vasilka Santzin, Jose Manuel Santuş Paış, Yuval Şani, Elen Tigruca, Andreas Zimmermann və Gentian Zuberi.

<i>Mülahizələrin qəbul tarixi:</i>	24 iyul 2019-cu il
<i>Məlumatın mövzusu:</i>	Hakimiyyətin açıq məlumat verməkdən imtinası
<i>Prosedur məsələləri:</i>	Şikayətlərin əsaslandırılmaması, daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	Fikirlərin ifadə azadlığı, hüquqi müdafiə vasitələri hüququ
<i>Paktın maddələri:</i>	2 (bənd 3), 14 (bənd 1) və 19
<i>Fakültativ Protokolun maddəsi:</i>	2, 5 (2b bəndi)

1. Məlumatın müəllifi Azərbaycan vətəndaşı, 1979-cu il təvəllüdlü Yaşar Ağazadədir. O, Azərbaycan tərəfindən Paktın 19-cu maddəsi, 14-cü maddəsinin 1-ci bəndi ilə 2-ci maddənin 3-cü bəndi ilə birlikdə hüquqlarının pozulmasının qurbanı olduğunu iddia edir. Müəllifi vəkil Fariz Namazlı təmsil edir.

Müəllifin təqdim etdiyi faktlar

2.1 Müəllif Azərbaycanda araşdırmaçı jurnalist və hüquqşünas olduğunu iddia edir. Aşağıda təsvir edilən hadisələr zamanı o, Azərbaycanda iki həftəlik qəzetdə yüksək vəzifələrdə çalışıb: Milli hökuməti və onun siyasətini tənqid etməklə tanınan Muxalifət (müxalifət) və Mühakimə.

2.2 Müəllif bildirir ki, bütövlükdə Azərbaycanda ifadə azadlığı ilə bağlı vəziyyət “narahatedici” xarakter daşıyır. Bu hesabat tarixinə 11 jurnalist və blogger dəmir barmaqlıqlar arxasında idi. Jurnalistlər jurnalist fəaliyyətinə görə qisas almaq üçün çox vaxt işlərinə heç bir aidiyyəti olmayan ittihamlarla mühakimə olunurlar. Bu cür ittihamlara asayışı pozmaq, rüşvətxorluq, vergidən yayınma, silah və ya narkotik saxlamaq

daxildir, lakin bunlarla məhdudlaşmır. Hökumətin onu dekriminalallaşdırmaq öhdəliyinə baxmayaraq, diffamasiya cinayət məsuliyyəti olaraq qalır. Bundan əlavə, hakimiyyət orqanları onlayn nəşr vasitəsilə təhqir və ya böhtan kimi cinayətlərə görə daha sərt cəzalar tətbiq edib. Dövlət mediada üstünlük təşkil edir və mövcud olan bir neçə müstəqil qəzet təzyiq, məhkəmə təhdidləri və maliyyə cəzaları ilə üzləşir. Məsələn, 2013-cü ildə diffamasiya ilə bağlı mülki iddia nəticəsində müstəqil “Azadlıq” qəzeti 62 min avro cərimələnib.

2.3 2005-ci ildə Azərbaycanda “İnformasiya əldə etmək hüququ haqqında” Qanun qəbul edilmişdir. Bu Qanun hökumət idarələrindən sorğunun predmeti olmayan məlumatları öz internet saytlarında ictimaiyyətə açıqlamağı tələb edir. Bu məsuliyyət zəif yerinə yetirilir və yalnız bir neçə qurumun etibarlı internet resursları var. 2012-ci ilin iyun ayında Parlament qanuna bəzi kateqoriyalı məlumatların ictimaiyyətə açıqlanmasını məhdudlaşdıran iki düzəliş qəbul etdi. Dəyişikliklər, məsələn, şirkətin nizamnamə sənədlərində hüquqi şəxslərin təsisçiləri və onların payları haqqında məlumatların dərcini qadağan edir.

2.4 Müəllif 27 iyul 2010-cu il tarixində Nazirlər Kabinetindən (Hökumətdən) 2010-cu ilin mayında bir neçə rayona ciddi ziyan vurmuş və 20 000-dən çox evi dağıtmış daşqınlar nəticəsində zərər çəkənlərə kompensasiyaların ödənilməsi üçün ayrılmış vəsaitin bölgüsü barədə məlumat verməsini xahiş etmişdir. Xüsusən də qeyd olunan vəsaitin bölgüsünə cavabdeh olan Nazirlər Kabinetindən müvafiq fərman, qərar və sərəncamların surətlərini almağa çalışıb. Nazirlər Kabineti onun müraciətinə cavab verməyib.

2.5 Müəllif 17 avqust 2010-cu ildə əldə etməyə çalışdığı məlumatı təqdim etmədiyinə görə Nazirlər Kabinetinə qarşı iddia qaldırıb. Hüquqi iddiasında o, Konstitusiyanın 50-ci maddəsinin I bəndi və 2 (2) və 2 (3) maddələri ilə təmin edilən məlumat almaq hüquqlarının hakimiyyət orqanları tərəfindən pozulduğunu iddia edib.

“İnformasiya almaq hüququ haqqında” qanun. Bu qanuna əsasən, məlumatın verilməsindən imtina edildiyi halda, belə məlumatın sahibi milli qanunvericiliyin konkret müddəalarına istinad edərək, belə imtinanın səbəblərini aydın şəkildə bildirməlidir. 22 dekabr 2010-cu ildə Səbail Rayon Məhkəməsi müəllifin iddialarını təmin etməyib. Nazirlər Kabineti çağırılsa da, dinləmələrdə iştirak etməyib və müəllifin iddialarına heç bir izahat verməyib.

2.6 Müəllif 22 yanvar 2011-ci ildə Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə apellyasiya şikayəti verib. O, vəsatətində qeyd edib ki, Səbail Rayon Məhkəməsinin məlumat verməkdən imtina etməsi ilə bağlı Nazirlər Kabinetindən izahat almaq niyyəti və ya real səlahiyyəti yoxdur. 28 fevral 2011-ci ildə Bakı Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən apellyasiya şikayəti təmin edilməyib. Müəllif 2011-ci il aprelin 13-də Azərbaycan Ali Məhkəməsinə kassasiya şikayəti verib, 21 iyul 2011-ci ildə şikayət təmin edilməyib. Ali Məhkəmə öz qərarında Nazirlər Kabinetinin tələb olunan məlumatları təqdim etməyə borclu olmadığını bildirib.

Şikayət

3.1 Müəllif qeyd edir ki, yuxarıda göstərilən faktların göstərdiyi kimi, o, Paktın 19-cu maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş ifadə azadlığı və öz işində ictimaiyyətə məlumat axtarmaq və yaymaq hüquqlarının əsassız pozulmasının və jurnalist və “ictimai nəzarətçi” rolunun pozulmasının qurbanı olub. O, iddia edir ki, Nazirlər Kabineti 19-cu maddə üzrə üzərinə düşən vəzifəni ya ona tələb etdiyi məlumatı vermək, ya da onun bu cür məlumat almaq hüququna qoyulan məhdudiyyətləri əsaslandırmaq vəzifəsini yerinə yetirməyib. O, həmçinin Azərbaycanın ictimai məlumatların ictimai maraqlar naminə açıqlanmasını təmin etmək üçün üzərinə düşən müsbət öhdəliyi yerinə yetirmədiyini iddia edir. Komitənin fikir və ifadə azadlığına dair 34 nömrəli (2011) ümumi şərhinə istinad edərək, o

bildirir ki, Paktın 19-cu maddəsinin 2-ci bəndi dövlət orqanlarında olan məlumatlara çıxış hüququnu əhatə edir. Komitənin yurisprudensiyasına istinad edərək, o bildirir ki, informasiya axtarmaq və əldə etmək hüququna, Paktda müəyyən edilmiş məhdudiyyətlərin icazə verdiyi istisnalar şərti ilə, şəxslərin dövlətə məxsus olan məlumatları əldə etmək hüququ daxildir¹; ifadə azadlığına medianın öz funksiyalarını yerinə yetirə bilməsi üçün məlumat əldə etmək hüququ daxildir²; informasiya əldə etmək hüququna kütləvi informasiya vasitələrinin dövlət işləri haqqında məlumat əldə etmək hüququ və geniş ictimaiyyətin media məhsullarını almaq hüququ daxildir³; və qanuni ictimai maraq doğuran məsələlərlə bağlı dövlətin saxladığı məlumat üçün assosiasiyalar və ya fiziki şəxslərin sorğuları mətbuatda verilən kimi Pakt çərçivəsində müdafiəyə layiqdir⁴.

3.2 Müəllif daha sonra iddia edir ki, Paktın 14-cü maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq ədalətli məhkəmə araşdırması təminatlarını pozaraq, daxili məhkəmələr onun ifadə azadlığı hüququnu qorumaq üçün onun arqumentlərini lazımi qaydada qiymətləndirə bilməyiblər və onların qərarları aydın və inandırıcı səbəblər göstərməyiblər. Və belə şəraitdə iştirakçı-dövlət həm də 2-ci maddədə (3-cü bənd) nəzərdə tutulmuş effektiv daxili hüquqi müdafiə vasitəsi ilə bağlı hüququnu pozmuşdur.

İştirakçı-dövlətin məlumatın məqbulluğu və mahiyyəti ilə bağlı qeydləri

4.1 25 iyul 2014-cü il tarixli şifahi nota ilə iştirakçı-dövlət məlumatın məqbulluğu və mahiyyəti ilə bağlı öz qeydlərini təqdim etdi. O, məlumatın qəbuledilməz olduğunu və

¹ Bax Nurbek Toktakunov Qırğızıstana qarşı (CCPR/C/101/D/1470/2006 və Korr. 1), bənd 6.3.

² Bax Qotye Kanadaya qarşı (CCPR/C/65/D/633/1995) və Mavlonov və Saidi Özbəkistana qarşı (CCPR/C/95/D/1334/2004)

³ Bax Nurbek Toktakunov Qırğızıstana qarşı, paraqraf 6.3.

⁴ Yəni orada, bənd 7.4.

müəllifin iddialarının hazırkı məlumatla bağlı “yalan və uyğunsuz” olduğunu iddia edir.

4.2 Fakültativ Protokol Komitədən tələb edir ki, müəllif daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirmədiyi hallarda məlumatı rədd etsin. Bu qayda iştirakçı-dövlət iddia edilən pozuntunu düzəltmək imkanı verir. Bu cür hüquqi müdafiə vasitəsinin tükənmədiyini iddia edən iştirakçı-dövlət onun müvafiq zamanda effektiv olduğunu və “nəzəriyyə və praktikada mövcud olduğunu”, yəni bu cür hüquqi vasitənin “əlçatan” olduğunu və müəllifə ağlabatan uğur şansı ilə məmnun qalmaq imkanı verdiyini bildirir. Bu yükü öz öhdəsinə götürdükdən sonra iştirakçı-dövlətin hüquqi müdafiə vasitəsinin bu və ya digər səbəbdən işin konkret şəraitində “qeyri-adekvat və səmərəsiz” olduğunu iddia etmək artıq müəllifin üzərinə düşür.

4.3. İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, müəllifin Azərbaycanda daxili məhkəmələrə verdiyi şikayətlər mahiyyəti üzrə araşdırılmayıb, lakin “prosesual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun gəlməyən” şikayət kimi rədd edilib. Müəllifin prosesual tələblərə uyğun gələn şikayət vermək imkanı var idi ki, bu da öz növbəsində daxili məhkəmələrə lazımı təminatı verməyə imkan verərdi. Müəllif bunu etməməklə, Paktın 19-cu maddəsinə uyğun olaraq öz iddiaları ilə bağlı daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirə bilməyib.

4.4 Müəllifin Paktın 2-ci maddəsinin 3-cü bəndi ilə birlikdə 14-cü maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq iddiasına gəldikdə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, müəllif “hüquqi olmayan” və müvafiq müddət ərzində “fəaliyyət göstərməmiş” hüquqi şəxsə, hökumət komissiyasına qarşı mülki iddia qaldırıb. Komissiya müvəqqəti struktur idi və “hüquqi proses müvafiq vaxtda öz mövcudluğunu göstərmədiyi üçün daxili məhkəmələr işi yenidən müəllifə qaytarıblar”. Azərbaycan Mülki Prosesual Məcəlləsinə əsasən, Mülki Prosesual Məcəllənin 149-cu maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq iddia ərizəsinin “forma və məzmunu”na əməl edilmədikdə iddia ərizələri ərizəçiyə qaytarılır.

Müəllifin məlumatın məqbulluğu və mahiyyəti ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

5.1 Müəllif 8 oktyabr 2014-cü il tarixli cavabında məlumat almaq və yaymaq üçün konstitusion hüquqlarından istifadə etdiyini bildirir. O, təbii fəlakətdən zərər çəkmiş rayonlarda dövlət vəsaitinin bölüşdürülməsini araşdırmaq niyyətində olduğu üçün Nazirlər Kabinetindən vəsaitin bölüşdürülməsi ilə bağlı qərar, fərman və sərəncamların surətlərinin ona təqdim olunmasını xahiş edib. “İnformasiya hüququ” qanununa əsasən cavabdehin cavab verməsi üçün 7 iş günü var, lakin Nazirlər Kabineti bunu etməyib.

5.2 Komitəyə göndərilən ilkin müraciətə əlavə edilmiş məhkəmə qərarlarından göründüyü kimi, üç yerli məhkəmə müəllifin şikayət və apellyasiya şikayətlərini qəbul etmiş, şikayətləri məqbul elan etmiş və onları mahiyyəti üzrə araşdırmışdır. İştirakçı-dövlətin iddia etdiyi kimi, şikayətlər “prosessual” əsaslarla rədd edilməmişdir. Bu, məsələn, Səbail Rayon Məhkəməsinin qərarının mətnindən aydın görünür, orada məhkəmə şikayətə Nazirlər Kabinetinin nümayəndəsinin iştirakı olmadan baxacağını bildirir. Məhkəmə müəllifin arqumentlərini nəzərə almadı ki, iştirakçı-dövlət ya tələb olunan məlumatı təqdim etmək, ya da bunu etməmək üçün səbəbləri göstərmək öhdəliyi daşıyır.

5.3 İştirakçı-dövlətin hüquqi şəxs olmayan şəxsə qarşı məhkəmə iddiasının qaldırıldığına dair arqumentinə gəldikdə, müəllif bildirir ki, şikayət Nazirlər Kabinetinə qarşı verilib. Məhz bu qurum fəvqəladə vəziyyət zamanı vəsaitlərin bölüşdürülməsinə cavabdeh idi və bu vəzifə prezidentin 2 iyul 2010-cu il tarixli fərmanı ilə ona həvalə edilib. Və buna görə də hüquqi iddiada cavabdeh düzgün müəyyən edilib və cavab verməli olub. Yerli məhkəmələrin heç biri cavabdehin düzgün seçilmədiyini müəyyən etmədi və onların hamısı qanuni iddiaya mahiyyəti üzrə baxdı.

Məsələlər və onların Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

6.1 Müraciətdə əksini tapan hər hansı iddiaya baxmazdan əvvəl İnsan Hüquqları Komitəsi öz prosedur qaydalarının 97-ci qaydasına uyğun olaraq, onun Paktın Fakültativ Protokoluna uyğun olaraq qəbul edilməsi barədə qərar qəbul etməlidir.

6.2 Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (a) bəndinin tələblərinə uyğun olaraq, Komitə eyni məsələnin başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində araşdırılmadığına əmindir.

6.3. Komitə müəllifin onun üçün mövcud olan bütün səmərəli daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükətdiyini qeyd edir. İştirakçı-dövlət iddia edir ki, müəllif daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirməyib, yerli məhkəmələrin müəllifin şikayətlərini “prosesual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun gəlmir” kimi rədd etdiyini iddia edir. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət hansı prosesual tələblərin pozulduğunu, müəllifin hansı hüquqi müdafiə vasitələrinə müraciət etməli olduğunu göstərmir. Komitə, həmçinin qeyd edir ki, daxili məhkəmə qərarlarının surətlərinə baxış əsasında bu üç yerli məhkəmə şikayətlərin mahiyyətini araşdırıb və müəllifin iddialarını prosesual çatışmazlıqlara görə qəbul edilməz kimi rədd etməyib. Qərarların mətnini nəzərə alaraq və bununla bağlı iştirakçı-dövlətin digər izahatları və ya arqumentləri olmadıqda, Komitə belə qənaətə gəlir ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2(b) bəndinin tələblərinə riayət olunub.

6.4 Komitə Paktın 2-ci maddəsinin 3-cü bəndi ilə birlikdə 14-cü maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq müəllifin iddialarını qeyd edir. İşdə hər hansı əlavə müvafiq məlumat olmadığı halda, Komitə hesab edir ki, müəllif bu iddiaları qəbul edilməzlik məqsədilə kifayət qədər əsaslandırma bilməyib. Müvafiq olaraq, o, Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən məlumatın bu hissəsini qəbul edilməz hesab edir.

6.5 Komitənin fikrincə, müəllif 19-cu maddədə nəzərdə

tutulmuş qalan iddialarını qəbuledilməzlik məqsədilə kifayət qədər əsaslandırır və buna görə də o, onları məqbul hesab edir və mahiyyəti üzrə araşdırmasına davam edir.

Məlumatın mahiyyəti üzrə baxılması

7.1 Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, İnsan Hüquqları Komitəsi hazırkı məlumatı tərəflərin təqdim etdiyi bütün məlumatların işığında nəzərdən keçirdi.

7.2 Komitə müəllifin Azərbaycan Nazirlər Kabinetindən məlumat istəməsi və bu məlumatın ictimai xarakter daşması və onun araşdırmaçı jurnalist kimi fəaliyyəti ilə birbaşa əlaqəli olması barədə iddialarını qeyd edir. Komitə daha sonra qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət 19-cu maddənin potensial pozuntusunun mahiyyəti üzrə öz iddiasını təqdim etmir və bunun əvəzinə iddiaların qəbuledilməz hesab edilməli olduğunu iddia edir.

7.3 Komitə xatırladır ki, 34 sayılı ümumi şərhində qeyd edir ki, 19-cu maddə (2-ci bənd) dövlət orqanlarına məxsus olan məlumatlara çıxış hüququnu ehtiva edir. Belə məlumatlara saxlanma formasından, mənbələrindən və qeydiyyata alınma tarixindən asılı olmayaraq dövlət orqanlarında qeydlər daxildir. 34 №-li Ümumi Şərhin 7-ci bəndində dövlət orqanları sayılan qurumlar sadalanır. Bunlara hökumətin bütün qolları (icra, qanunvericilik və məhkəmə) və istənilən səviyyədə (milli, regional və ya yerli) digər dövlət və ya hökumət orqanları daxildir. Komitə Azərbaycan Nazirlər Kabinetinin dövlət orqanı olmasını danılmaz hesab edir. Müəllifin tələb etdiyi məlumatın Nazirlər Kabinetində olacağı da danılmazdır. Bundan əlavə, məlumat əldə etmək hüququnu səmərəli şəkildə həyata keçirmək üçün iştirakçı-dövlətlər ictimai maraq kəsb edən hökumət məlumatlarının ictimai sfera üçün əlçatan olmasına üstünlük verməlidirlər. İştirakçı-dövlətlər bu cür məlumatlara asan, sürətli, səmərəli və praktiki çıxışı təmin etmək üçün hər cür səy göstərməlidirlər. Prosedurlar bu cür məlumatlara dair sorğuların vaxtında işlənməsini təmin etməlidir. İştirakçı-dövlətin İnforma-

siya Hüququ Qanunu, tam eyni olmasa da, ictimai məlumatın əldə edilməsi ilə bağlı oxşar hüquq və prosedurları təmin edir.

7.4. Lakin Komitə qeyd edir ki, hazırkı işdə Nazirlər Kabineti müəllifin ictimaiyyətə məlumat verilməsi ilə bağlı müraciətinə cavab vermədi və müəllif kimi məhkəmə araşdırması zamanı onun hərəkətsizliyi ilə bağlı daxili məhkəmələr qarşısında izahat vermədi. O, bunun iştirakçı-dövlətin daxili qanunvericiliyinin və onun Konstitusiyasının müddəalarına zidd olduğunu qeyd edir. Komitə qeyd edir ki, bununla da iştirakçı-dövlət 19-cu maddənin 2-ci bəndinə uyğun olaraq müəllifin ictimai məlumatlara çıxışını məhdudlaşdırmışdır və buna görə də Komitə belə bir məhdudiyyətin Paktın 19-cu maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulmuş məhdudiyyətlərlə bir araya sığmaması qərarına gəlməyə bilməz. Komitə müəllifin irəli sürdüyü bu xüsusi arqumentə iştirakçı-dövlətin cavab verməməsindən təəssüflənir və bunun əvəzinə müəllifin iddialarının qəbul edilməz elan edilməli olduğunu nümayiş etdirir. Müəllifə qarşı qoyulmuş məhdudiyyətlərlə bağlı iştirakçı-dövlət tərəfindən müvafiq izahat olmadıqda, müəllifin iddialarına əsaslandırılmış dərəcədə lazımi əhəmiyyət verilməlidir. Müvafiq olaraq, Komitə müəllifin Paktın 19-cu maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulduğu qənaətinə gəlir.

8. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq fəaliyyət göstərən Komitə hesab edir ki, ondan əvvəlki faktlar müəllifin Paktın 19-cu maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasını aşkar edir.

9. Paktın 2-ci maddəsinin 3a bəndinə əsasən, iştirakçı-dövlət müəllifi effektiv müdafiə vasitəsi ilə təmin etmək öhdəliyinə malikdir. Bunun üçün isə Pakt üzrə hüquqları pozulmuş şəxslərə kompensasiyanın tam ödənilməsi tələb olunur. Müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlət, digərləri ilə birlikdə (a) müəllifə sorğu edilən məlumatı təqdim etməyə və (b) müəllifin hüquqi xərclərini ödəməyə borcludur. İştirakçı-dövlət, həmçinin gələcəkdə oxşar pozuntuların baş verməməsi üçün bütün lazımi ad-

dımları atmağa borcludur.

10. Nəzərə alaraq ki, Fakültativ Protokola qoşulmaqla, iştirakçı-dövlət Komitənin Paktın pozulmasının mövcudluğunu və ya olmamasını müəyyən etmək səlahiyyətini tanıdı və Paktın 2-ci maddəsinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət öz ərazisi daxilində və ya yurisdiksiyasına tabe olan bütün şəxslərə Paktda tanınmış hüquqları təmin etməyi və pozuntu aşkar edilərsə, onları effektiv vasitə ilə təmin etməyi öhdəsinə götürdüyündən, Komitə 180 gün ərzində iştirakçı-dövlətdən Komitənin mülahizələrinin həyata keçirilməsi üçün görülmüş tədbirlər barədə məlumat almaq istəyir. İştirakçı-dövlətə, həmçinin bu mülahizələri ictimailəşdirmək və onları iştirakçı-dövlətin rəsmi dillərində geniş şəkildə yaymaq təklif olunur.

**Mülki və siyasi
hüquqlar
haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
8 avqust 2018
Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokola uyğun olaraq Məlumat № 2407/2014 barədə qərarı * **

<i>Təqdim etdi:</i>	Rəsul Quliyev (Vəkil İsmayıl Şahtaxtinski ilə təmsil olunub)
<i>Ehtimal olunan qurban:</i>	Müəllif
<i>İştirakçı-dövlət:</i>	Azərbaycan
<i>Məlumat tarixi:</i>	21 yanvar 2013-cü il (ilkin təqdimat)
<i>Arayış məlumatı:</i>	Komitənin prosedurunun 97-ci qaydasına uyğun olaraq qəbul edilən və iştirakçı-dövlətə 2 iyun 2014-cü ildə verilmiş qərar (sənəd kimi dərc edilməyib)
<i>Qərarın qəbul tarixi:</i>	23 iyul 2018-ci il

* Komitənin 123-cü sessiyasında (2-27 iyul 2018-ci il) qəbul edilmişdir.

** Komitənin aşağıdakı üzvləri bu məlumata baxılmasında iştirak etdilər: Tanya Mariya Abdo Roçol, Yad Ben Aşur, Ilze Brands Kehris, Sara Klivlend, Əhməd Əmin Fəthalla, Syiuti Furuya, Olivye de Fruvil, Kristof Heyns, Bamariam Koyta, Marsia V.J.Kran, Duncan Laki Muhumuza, Mauro Politi, Jose Manuel Santuş Pais, Yuval Şani və Marqo Vaterval

<i>Məlumatın mövzusu:</i>	Siyasi motivli və özbaşına həbs, müxalif siyasətçiyə qarşı həbs və cinayət ittihamları, seçilmə hüququnun məhdudlaşdırılması
<i>Prosedur məsələləri:</i>	iddiaların əsaslandırılması, daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi, başqa beynəlxalq mexanizm, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq paktın 2-ci maddəsinin aksessor xarakteri, <i>ratione temporis</i> qəbuledilməzlik; <i>ratione materiae</i> qəbuledilməzlik
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	Səsvermə və seçki, özbaşına həbs və məhbusluq, cinayət ittihamları, hərəkət azadlığı, fikir ifadə azadlığı, yığıncaq azadlığı, ayrı-seçkilik
<i>Paktın maddələri:</i>	2, 9, 14, 19, 21, 25 və 26
<i>Fakültativ Protokolun maddəsi:</i>	2, 3 və 5 (2) a) və b)

1. Məlumatın müəllifi Azərbaycan vətəndaşı, 1947-ci il təvəllüdlü, Amerika Birləşmiş Ştatlarında yaşayan Rəsul Quliyevdir. O, iddia edir ki, iştirakçı-dövlət onun Paktın 2, 9, 14, 19, 21, 25 və 26-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub. Fakültativ Protokol iştirakçı-dövlət üçün 27 fevral 2002-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Müəllifi vəkil təmsil edir.

Müəllifin təqdim etdiyi faktlar

2.1. Müəllif Azərbaycanın müxalifət partiyasının təsisçisidir – Açıq Cəmiyyət və Azərbaycan Demokrat Partiyasının keçmiş lideri və qurucusudur. 1990-1993-cü illərdə neft sekto-

runda yüksək rəhbər vəzifələrdə çalışıb, 1993-1996-cı illərdə isə parlamentin sədri olub. 11 sentyabr 1996-cı ildə o, iddiağa görə hakim partiyanın siyasətinə etiraz olaraq istefa verdi və qısa müddət sonra ABŞ-a qaçdı, 27 iyul 1998-ci ildə ona qaçqın statusu verildi və o vaxtdan bəri orada yaşayır.

2.2. Müəllifin sözlərinə görə, 1996-cı ildə hakim partiyanın siyasətini kəskin tənqid etdiyinə görə ona qarşı cinayət işi açılıb. 1998-ci il aprelin 7-də ona qarşı dövlət vəsaitlərini mənimləmə, vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə, neft sektorunda və dövlət orqanlarında vəzifələrində dələduzluqda ittiham olunurdu. Həmin gün Daxili İşlər Nazirliyinin İstintaq İdarəsi müəllif barəsində axtarış elan edib. 2000-ci il oktyabrın 10-da Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsi müəllifin həbs edilməsi ilə bağlı prokurorun vəsatətini təmin edib. 17 oktyabr 2000-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi bu qərarı qüvvədə saxladı.

2.3. Müəllif 2 iyul 2002-ci ildə Səbail Rayon Məhkəməsindən Azərbaycana qayıtması və mühakimə olunması şərti ilə barəsində həbs qətimkan tədbirinin ev dustaqlığı ilə əvəz edilməsini xahiş etdi. 5 iyul 2002-ci ildə bu məhkəmə iddia edilən cinayətlərin ağırlığını, istintaqdan qaçdığını əsas gətirərək və cinayət prosesinə mane olmaq üçün digər tərəflərə təsir göstərəcəyinə dair ağlabatan gözləntiyə əsaslanaraq müəllifin ərizəsini rədd etdi. 23 iyul 2002-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi müəllifin ona verdiyi apellyasiya şikayətini təmin etməyib.

2.4. 22 iyun 2003-cü ildə Azərbaycan Demokrat Partiyası 2003-cü il oktyabrın 15-nə təyin edilmiş prezident seçkilərində müəllifin namizədliyini irəli sürmüşdür. 2003-cü il iyulun 2-də Mərkəzi Seçki Komissiyası Konstitusiyanın 100-cü maddəsində və Seçki Məcəlləsinin 54-cü maddəsinin 8-ci bəndində göstərilən tələblərə əməl edilmədiyini əsas gətirərək qeydiyyatdan imtina etmişdir. Azərbaycan Demokrat Partiyası bu imtinaya Apellyasiya Məhkəməsində etiraz edib. 7 iyul 2003-cü ildə Apellyasiya Məhkəməsi apellyasiya şikayətini iki əsasla təmin etməyib: a) Mərkəzi Seçki Komissiyasına təqdim edilmiş qey-

diyyat sənədləri Seçki Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq lazımı qaydada təsdiq edilməmiş və leqallaşdırılmamışdır; və b) Azərbaycan Demokrat Partiyası müəllifin son yeddi il ərzində yaşadığı xarici ölkədə heç bir öhdəliyinin və ya borcunun olmaması ilə bağlı sübut təqdim etməmişdir. 14 iyul 2003-cü ildə Ali Məhkəmə Apellyasiya Məhkəməsinin qərarını qüvvədə saxladı. Azərbaycan Demokrat Partiyası Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edib. 1 avqust 2003-cü ildə Konstitusiya Məhkəməsi şikayəti təmin etməyib və Konstitusiyanın 100-cü maddəsinin başqa dövlət qarşısında öhdəliklərlə bağlı müddəalarının vətəndaşın xarici ölkə ilə münasibətlərindən irəli gələn vergilər, qeydiyyat, tələblər, uzun müddət ölkəni tərk etməmək və ya insanı başqa dövlətdən asılı vəziyyətə salan hər hansı digər əlaqələr kimi öhdəliklərə aid olması barədə qərar qəbul edib.

2.5. Müəllif həbsi və onun ev dustaqlığı ilə əvəz edilməsindən imtina edilməsi ilə bağlı 10 oktyabr 2000-ci il tarixli qərardan və Mərkəzi Seçki Komissiyasının onu prezident seçkilərində qeydə almaqdan imtina etməsindən Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə şikayət¹ verib. 27 may 2004-cü ildə Məhkəmə onun ərizəsini qəbul edilməz elan etdi.

2.6. Müəllif 27 avqust 2005-ci il tarixində 6 noyabr 2005-ci il tarixinə təyin edilmiş parlament seçkilərində namizəd kimi qeydə alınmışdır. Elə həmin gün baş prokuror 2000-ci il həbslə bağlı qərarın icrasının Daxili İşlər Nazirliyinə həvalə edilməsi barədə qərar qəbul edib. Qərarla qeyd olunduğu kimi, müəllif seçki namizədlərinə verilən toxunulmazlıqdan yararlanmayacaq, bu, onun işində olduğu kimi, əvvəlki hüquqpozmalara deyil, yalnız seçki prosesi zamanı törətdiyi əməllərə şamil edilir. Müəllif 30 və 31 avqust 2005-ci il tarixlərində Baş prokurorun qərarından Səbail rayon məhkəməsində şikayət verib, məhkəmə isə 8 sentyabr 2005-ci ildə şikayəti təmin etməyib. Müvafiq olaraq, 19 sentyabr 2005-ci il və 12 oktyabr 2005-ci il tarixlərində Apellyasiya Məhkəməsi və Konstitusiya Məhkəmə-

¹ Ərizə № 35584/02.

si müəllifin şikayətlərini təmin etməyib.

2.7. 2005-ci ilin oktyabrında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının iki üzvü Səbail Rayon Məhkəməsindən müəllifin həbs qətimkan tədbirinin girovla əvəz olunmasını xahiş etmiş və ona zəmin durmağa hazır olduqlarını bildirmişlər. 14 oktyabr 2005-ci ildə Səbail Rayon Məhkəməsi daxili qanunvericiliyə əsasən ərizəçilərin məhkəmələrdə belə icraat başlatmaq hüququnun olmadığını müəyyən edərək vəsatəti rədd etdi. 19 oktyabr 2005-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi onların şikayətini rədd etdi.

2.8. 5 avqust 2005-ci il tarixdə müəllifin nümayəndəsi etibarnamə ilə çıxış edərək Yasamal RPİ-nin pasport və qeydiyyat şöbəsi müəllifə milli şəxsiyyət vəsiqəsi verilməsini xahiş etmişdir. 10 avqust 2005-ci ildə pasport və qeydiyyat şöbəsi cavab verdi ki, müəllif sorğunu şəxsən təqdim etməlidir. Müəllifin bununla bağlı şikayətləri 5 oktyabr 2005-ci ildə Yasamal rayon məhkəməsi, 21 dekabr 2005-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi, 13 aprel 2006-cı ildə isə Ali Məhkəmə tərəfindən təmin edilməyib.

2.9. 8 avqust 2005-ci il tarixində müəllif öz nümayəndəsi vasitəsilə Xarici İşlər Nazirliyindən onun diplomatik pasportunun yeni pasportla dəyişdirilməsini xahiş etmişdir. Nazirlikdən cavab verilməyib. Müəllif 5 oktyabr 2005-ci ildə Yasamal Rayon Məhkəməsinə şikayət ərizəsi ilə müraciət edib və şikayət rədd edilib. Məhkəmə müəyyən edib ki, Nazirlik müəllifin sorğusuna 21 avqust 2005-ci il tarixli 4/15-1617/15 sayılı məktubla cavab verib və daxili qanunvericiliyin tələbini qeyd edib ki, pasportlar üçün ərizələr ərizəçi tərəfindən şəxsən verilməlidir. 29 noyabr 2005-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi müəllifin şikayətini təmin etməyib. 31 mart 2006-cı ildə Ali Məhkəmə müəllifin kassasiya şikayətini rədd etdi.

2.10. Yuxarıda qeyd olunan iddia edilən maneələrə baxmayaraq, müəllif parlament seçkilərində iştirak etmiş və ən yaxın rəqibinin aldığı 4375 səsə qarşı 4552 səs toplamışdır. La-

kin dairə seçki komissiyası 7 noyabr 2005-ci il tarixli qərarı ilə heç bir tutarlı səbəb göstərmədən müəllifin daha çox səs topladığı 32 seçki məntəqəsindən 5-nin nəticələrini etibarsız saymış, nəticədə o, seçkilərdə məğlub olmuşdur. Maraqlı tərəflərin çoxsaylı şikayətlərinə baxmayaraq, Mərkəzi Seçki Komissiyası dairə seçki komissiyasının qərarını ləğv etməyib.

2.11. 24 noyabr 2005-ci il tarixində müəllif seçkinin nəticələrindən Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət verib. 26 noyabr 2005-ci ildə Məhkəmə bu şikayəti əsas götürərək, müəllifin dairə seçki komissiyasının səsvermənin nəticələrini ləğv etməsinin qanunsuz olması barədə iddiasını dəstəkləmək üçün kifayət qədər sübut təqdim etmədiyini əsas gətirərək bu şikayəti rədd etdi. 29 noyabr 2005-ci ildə müəllif Ali Məhkəməyə kassasiya şikayəti verib. O iddia edib ki, Apellyasiya Məhkəməsi seçki orqanlarından ləğvetmə qərarını əsaslandırmağı tələb etməkdənsə, seçki prosesində heç bir qanun pozuntusunun olmadığını sübut etmək yükünü düzgün şəkildə üzərinə götürüb. 30 noyabr 2005-ci ildə Ali Məhkəmə müəllifin kassasiya şikayətini təmin etməyib.

2.12. 30 sentyabr 2005-ci ildə müəllif Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə daha bir şikayət verdi¹. O, digər namizədlərə qarşı ayrı-seçkilik olaraq ona həbs toxunulmazlığının verilməsindən imtina; həbsi girov müqabilində azad etmə ilə əvəz etməkdən imtina; ona qarşı aparılan cinayət işinin siyasi mahiyyəti və cinayət prosesinin uzunluğu; beş seçki məntəqəsində seçkinin nəticələrinin etibarsız sayılması ilə bağlı iddia edilən özbaşına qərar; və ona şəxsiyyət vəsiqəsinin və diplomatik pasportun verilməsindən imtina edilməsi ilə bağlı idi. 28 may 2009-cu ildə Məhkəmə belə nəticəyə gəldi ki, müəllifin şəxsiyyətini təsdiq edən sənədlərlə bağlı iddiaları qəbuledilməzdir. Məhkəmə qalan iddialar üzrə iştirakçı-dövlətdən şərh tələb etmişdir. 12 yanvar 2010-cu il tarixli məktubla iştirakçı-dövlət birtərəfli qaydada müəllifin seçki ilə bağlı şikayətləri ilə

¹ Şikayət № 35559/05.

bağlı daxili icraatın ədalətli olmadığını etiraf etdi və 7,200 avro məbləğində təzminat təklif etdi. 3 fevral 2010-cu ildə müəllif Məhkəmədən müqavilənin şərtlərinin “qeyri-qənaətbəxş” olması ilə əlaqədar dövlətin ərizəsini rədd etməyi xahiş etdi, çünki şikayətinin məqsədi onun seçkilərdə qələbəsini təsdiq etmək və Parlamentə üzvlüyünə zəmanət vermək idi. 4 oktyabr 2011-ci ildə Məhkəmə təklif olunan məbləği ağlabatan hesab etdi və müəllifin ərizəsinin bu hissəsinin işlərin reyestrindən çıxarılmasına qərar verdi. Məhkəmə müəllifin qalan iddialarını qəbul edilməz elan etdi.

Şikayət

3.1. Müəllif Paktın konkret müddəalarına xüsusi istinad etmədən, ona qarşı 10 oktyabr 2000-ci il tarixli həbs qərarının qanunsuz olduğunu və ona qarşı cinayət işinin siyasi motivli olduğunu iddia edir. Eyni şəkildə, o, məhkəmələrin həbsi ev dustaqlığı və ya girovla əvəzləməkdən imtina etməsinin, habelə parlament seçkiləri zamanı toxunulmazlığın ləğvinin qanunsuz olduğunu iddia edir.

3.2. Müəllif siyasi fikirlərinə və hakim partiyayı tənqid etməsinə görə ayrı-seçkiliyə məruz qaldığını iddia edir. Onun digər namizədlərlə eyni şəraitdə öz ölkəsində siyasi və vətəndaş hüquqlarını sərbəst həyata keçirməsinə, seçkilərdə iştirakına və seçki kampaniyası aparmasına maneə törədilib.

3.3. Müəllif iddia edir ki, Paktın 25-ci maddəsini poza-raq, o, həm 2003-cü il prezident seçkilərində, həm də 2005-ci il parlament seçkilərində qeyri-qanuni olaraq seçmək və seçilmək hüququndan məhrum edilib. O, həmin vaxt ABŞ-da qaçqın kimi yaşasa da, orada onun vətəndaşlığı, borcu və öhdəliyi olmayıb və onun namizəd kimi qeydə alınmaması siyasi motivli olub. Parlament seçkilərinə gəlincə, o, iddia edir ki, iştirakçı-dövlət beş seçki məntəqəsində seçkilərin nəticələrini etibarsız saymaqla onun faktiki seçildiyi parlament vəzifəsini tutmasına mane olub. O, iddia edir ki, barəsində hazırkı həbs qətimkan

tədbiri Azərbaycanda düzgün seçki kampaniyası aparmağa mane olub. O, həmçinin şikayət edir ki, ona şəxsiyyət vəsiqəsinin və diplomatik pasportun verilməsindən imtina edilməsi onun səs vermə və seçkilərdə iştirak hüququnu əsassız olaraq məhdudlaşdırıb, çünki səs vermək və seçilmək üçün milli şəxsiyyət vəsiqəsi tələb olunur.

İştirakçı-dövlətin məqbulluq və mahiyyətə dair qeydləri

4.1. 25 iyul 2014-cü il tarixli şifahi nota ilə iştirakçı-dövlət Fakültativ Protokolun 1-ci və 5(2)(b) maddələrinə əsasən məlumatın məqbulluğuna etiraz etdi.

4.2. İştirakçı-dövlətə görə, o, 27 noyabr 2001-ci ildə Fakültativ Protokola qoşulmuşdur və buna görə də müəllifin Paktın 9 və 25-ci maddələrinə əsasən həmin tarixdən əvvəl baş vermiş hadisələrlə bağlı iddialarının bir hissəsi müvəqqəti olaraq rədd edilməlidir.

4.3. İştirakçı-dövlət, həmçinin qeyd etdi ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi 27 may 2004-cü il, 28 may 2009-cu il və 4 oktyabr 2011-ci il tarixlərində müəllifin Komitəyə qaldırdığı bütün iddialarını artıq araşdırdığına görə, məlumat qəbul edilməz elan edilməlidir.

4.4. İştirakçı-dövlət müəllifin işlərində Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarlarına istinad edərək, mahiyyəti üzrə qeydlər etmişdir. Paktın 9-cu maddəsinin (Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 5-ci maddəsi) iddia edilən pozulmasına gəldikdə, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi hesab etmişdir ki, müəllif faktiki olaraq azadlıqdan məhrum edilmədiyi üçün bu müddəə ona şamil edilmir. Eynilə, məhkəmə müəllifin parlament seçkiləri zamanı ona toxunulmazlığın verilməsindən imtinanın qanunsuzluğu və məhkəmələrin onun həbsini ev dustaqlığı ilə əvəz etməkdən imtina etməsi ilə bağlı iddialarını qəbul edilməz hesab edib.

4.5. Paktın 14-cü maddəsinin iddia edilən pozulması ilə bağlı iştirakçı-dövlət qeyd edir ki, Avropa İnsan Hüquqları Məh-

kəməsi müəllifin iddialarının "məhkəmə" araşdırması" deyil, cinayət prosesinin ilkin mərhələsində həbslə bağlı olduğunu hesab edir. Məhkəmə hesab edib ki, müəllif Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı maddəsinə əsasən zərərçəkmiş statusunu tələb edə bilməz, baxmayaraq ki, o, hələ də cinayət təqibi altındadır. Məhkəmə, həmçinin müəllifin şəxsiyyət vəsiqəsinin və yeni diplomatik pasportun verilməsindən imtina ilə bağlı məhkəmə araşdırmasının ədalətsiz olması ilə bağlı iddiasını da araşdırıb. Məhkəmə hesab etdi ki, bu iddianın "mülki" hüquqa aidiyyəti yoxdur və ona görə də Konvensiyanın 6-cı maddəsinin müddəaları ilə bir araya sığmır.

4.6. Müəllifin onun Paktın 25-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulduğuna dair iddialarına gəldikdə, iştirakçı-dövlət Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə birtərəfli qaydada təqdim etdiyi bəyanata istinad edir və burada müəllifin şikayətləri ilə bağlı ölkədaxili məhkəmə icraatlarının ədalətlik tələbinə riayət edilməsi ilə uzlaşmadığını etiraf edir. İştirakçı-dövlət müəllifə 7,200 avro məbləğində təzminat təklif etdi və nəticədə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi müəllifin iddiasının müvafiq hissəsini öz işlərinin reyestrindən sildi.

4.7. İştirakçı-dövlət, həmçinin bildirir ki, müəllif Paktın 19 və 21-ci maddələrinə uyğun olaraq iddialarını əsaslandırmaıyb və onlar açıq-aşkar əsassız kimi rədd edilməlidir.

4.8. Nəhayət, iştirakçı-dövlət əlavə edir ki, müəllifin iddiaları qəbul edilməz olduğundan, yalnız şəxsin Pakt üzrə hüquqlarının pozulduğuna dair əsaslı iddiası olduqda tətbiq edilən Paktın 2-ci maddəsi müəllifin işinə tətbiq edilə bilməz.

Müəllifin iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərtləri

5.1. 2 sentyabr 2014-cü il tarixində müəllif iştirakçı-dövlətin qeydləri ilə bağlı öz şərtlərini təqdim etmişdir. İştirakçı-dövlətin müəyyən iddiaların *ratione temporis* qəbul edilməz olması ilə bağlı arqumentinə gəldikdə, müəllif qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət onun pozuntularından sadəcə olaraq Fakültativ

Protokolun qüvvəyə minməsindən əvvəl baş verdiyinə görə immunitetə malik olmamalıdır. O, bildirir ki, iştirakçı-dövlət ona qarşı “saxtalaşdırılmış” ittihamları davam etdirir və pozuntular davam edir. O, 2010-cu il həbs qərarı ilə əlaqədar olaraq Hollandiya, Norveç və Ukraynada saxlanıldığını iddia edir.

5.2. Müəllif bildirir ki, o, Azərbaycanda olmasa da, onunla ünsiyyətə icazə verilir. Komitənin onun iddialarına baxması üçün ondan genişmiqyaslı təqiblərə və insan hüquqlarının pozulmasına məruz qalması tələb olunmamalıdır. Ona qarşı saxta ittihamlar irəli sürməklə, iştirakçı-dövlət artıq Paktı pozub və pozmaqda davam edir.

5.3. Müəllif 2005-ci il parlament seçkiləri zamanı pozuntulara görə iştirakçı-dövlətin pul kompensasiyası təklifini qəbul etmək istəmədiyini bir daha vurğulayır. Və o, Komitəni iştirakçı-dövlətin Paktın 25-ci maddəsini pozması əsasında müvafiq hüquqi müdafiə vasitəsini müəyyən etməyə dəvət edir.

5.4. Müəllif Komitədən xahiş edir ki, iştirakçı-dövlətə ona qarşı irəli sürülən bütün ittihamları ləğv etmək, hüquqlarının pozulmasını araşdırmaq və pul kompensasiyası ödəmək təklif olunsun və iştirakçı-dövlətə “... gələcək müvafiq tədbirlər” tövsiyə olunsun.

Məsələlər və onlara Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

6.1. Məlumatda olan hər hansı iddiaya baxmazdan əvvəl Komitə öz prosedur qaydalarının 93-cü qaydasına uyğun olaraq, məlumatın Fakültativ Protokol əsasında qəbul edilib-edilməməsi barədə qərar verməlidir.

6.2. Komitə iştirakçı-dövlətin müşahidəsini qeyd edir ki, müəllifin Komitə qarşısında qaldırdığı bütün iddialar 2004, 2009 və 2011-ci illərdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən üç dəfə araşdırılıb. Bununla belə, Komitə qeyd edir ki, Fakültativ Protokola qoşularkən iştirakçı-dövlət başqa bey-

nəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində yoxlanılmış məlumatların qəbuledilməzliyi ilə bağlı qeyd-şərt qoymayıb. Bu məlumatda qaldırılan məsələlər hazırda başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində araşdırılmadığından, Komitənin Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2-ci bəndinin a) bəndinə əsasən müəllifin şikayətinə baxmasına mane olmur.

6.3. Komitə müəllifin bütün mövcud daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndiyini qeyd edir. Bununla bağlı iştirakçı-dövlətin etirazı olmadıqda, Komitə Fakültativ Protokolun 5 (2) (b) maddəsinin tələblərinin yerinə yetirildiyini hesab edir.

6.4. Komitə müəllifin Paktın 2-ci maddəsinin pozulduğuna dair iddiasını qeyd edir və bununla bağlı qeyd edir ki, müəllif bu maddənin praktikada necə pozulduğunu göstərməyib və hər hansı digər maddələrə münasibətdə 2-ci maddənin pozulduğunu iddia etmir. Komitə öz yurisprudensiyasını xatırladır ki, 2-ci maddənin müddəaları İştirakçı-dövlətlərin ümumi öhdəliklərini¹ təsbit edir və fərdlər Paktın digər maddi müddəaları ilə birlikdə yalnız 2-ci maddənin pozulmasına istinad edə bilərlər². İşdə hər hansı əlavə müvafiq məlumat və ya izahat olmadıqda, Komitə şikayətin bu hissəsinin Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən əsassız və qəbuledilməz olduğunu hesab edir.

6.5. Komitə iştirakçı-dövlətin arqumentini qeyd edir ki, müəllifin 10 oktyabr 2000-ci il tarixli həbs qərarı ilə bağlı Paktın 9-cu maddəsinə əsasən iddiası İştirakçı Dövlət üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsindən əvvəl baş vermiş hadisələrə aiddir və bu, *ratione temporis* qəbuledilməz əsas kimi elan edilməlidir. Komitə müəllifin ona qarşı həbs qətimkan tədbirinin qüvvədə qalması və müvafiq olaraq, hüquqlarının pozul-

¹ Bax *Leven Qazaxıstana qarşı* (CCPR/C/112/D/2131/2012), bənd 8.4; *Rodriges Kastanyeda Meksikaya qarşı* (CCPR/C/108/D/2202/2012), bənd 6.8; və *A.P. Ukraynaya qarşı* (CCPR/C/105/D/1834/2008), bənd 8.5.

² Məsələn, bax, *Anderson Avstraliyaya qarşı* (CCPR/C/88/D/1367/2005), bənd 7.6.

masının davam etməsi ilə bağlı əks-argumentini də qeyd edir.

6.6. Bununla əlaqədar olaraq, Komitə öz yurispruden-siyasını xatırladır ki, Paktın iddia edilən pozuntuları müvafiq iştirakçı-dövlət üçün Fakültativ Protokolun qüvvəyə minməsin-dən əvvəl baş vermiş pozuntulara Komitə tərəfindən yalnız o zaman baxıla bilər ki, həmin pozuntular həmin tarixdən sonra da davam etsin və ya artıq Paktın pozulmasını təşkil edən nə-ticələrə malik olmaqda davam edir¹. Komitə qeyd edir ki, bu halda müəllifə qarşı 2000-ci il oktyabrın 10-da verilmiş həbs qətimkan tədbiri qüvvədə qalır. O, həmçinin qeyd edir ki, 2005-ci ildə müəllif bu qərarla bağlı və ekstradisiya üçün Ukraynada saxlanılıb². Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, həbs qərarı Pakt iştirakçı-dövlət üçün qüvvəyə mindikdən sonra müəllifin hüquqlarına təsir göstərməkdə davam edir. Buna görə də Ko-mitə hesab edir ki, məlumatın bu hissəsini nəzərdən keçirmək *ratione temporis* olaraq istisna edilmir.

6.7. Komitə qeyd edir ki, müəllifin həbs qərarı ilə bağlı 10 oktyabr 2000-ci il tarixli iddiaları; Səbail rayon məhkəmə-sinin 5 iyul 2002-ci il tarixli qərarı ilə müəllif barəsində seçil-miş həbs qətimkan tədbirinin ev dustaqlığı ilə əvəz edilməsin-dən imtina; həmin məhkəmənin 14 oktyabr 2005-ci il tarixdə zəminə buraxılmasından imtinası; və Baş Prokurorun 27 avqust 2005-ci il tarixli qərarı ilə həbs qətimkan tədbirinin etibarlılı-ğını və müəllifin işində seçici namizədlərin toxunulmazlığının tətbiq edilməməsini təsdiq edən qərar Paktın 9-cu maddəsinə aiddir. Bununla belə, Komitə qeyd edir ki, ona qarşı 10 oktyabr 2000-ci il tarixli həbs qərarına baxmayaraq, 1996-cı ildən Bir-ləşmiş Ştatlarda yaşayan müəllif heç vaxt iştirakçı-dövlət tərə-findən tutulmayıb və ya Paktın 9-cu maddəsinin mənasına uy-

¹ Bax Kuidis Yunanıstana qarşı (CCPR/C/86/D/1070/2002), bənd 6.3; və Quliyev Azərbaycana qarşı (CCPR/C/112/D/1972/2010), bənd 8.3.

² Bununla əlaqədar olaraq qeyd etmək lazımdır ki, iş materiallarından gö-ründüyü kimi, müəllif Hollandiyada və ya Norveçdə həbs olunduğu ta-rixləri göstərməmişdir.

ğun olaraq azadlıqdan məhrum edilməyib¹. Sonrakı qərarlar bilavasitə 10 oktyabr 2000-ci il tarixli həbs qərarı ilə bağlı olduğundan, Komitə hesab edir ki, bu halda müəllifin həbs qərarı ilə bağlı iddiaları Paktın 9-cu maddəsinin əhatə dairəsindən kənara çıxır və buna görə də Fakültativ Protokolun 3-cü maddəsinə əsasən qəbuledilməzdir.

6.8. Komitənin qeyd etdiyi kimi, müəllif ona qarşı cinayət işinin siyasi motivli olduğunu iddia etməklə yanaşı, onun Paktın 14-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının necə pozulduğunu izah etmir. Komitə bununla belə qeyd edir ki, müəllifə qarşı cinayət işi Azərbaycanı tərk etdiyi üçün dayanandırılıb və nəticədə ona qarşı cinayət işi aparılmır. Bu şəraitdə Komitə hesab edir ki, 14-cü maddə üzrə müəllifin iddiası Fakültativ Protokolun 3-cü maddəsinə uyğun olaraq qəbuledilməzdir.

6.9. Komitənin qeyd etdiyi kimi, müəllif Paktın 19 və 21-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının praktikada necə pozulduğunu göstərmir. O qeyd edir ki, ona qarşı cinayət təqibinin və həbs qətimkan tədbirinin hakim partiyanı tənqid etdiyinə görə ona qarşı qisas olması ilə bağlı sadəcə iddia bu iddiaları məqbulluq məqsədilə əsaslandırmaq üçün özlüyündə kifayət deyil. İşdə daha ətraflı məlumat olmadıqda, Komitə şikayətin bu hissəsinin Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən qəbuledilməz olduğunu hesab edir.

6.10. Komitə, həmçinin qeyd edir ki, Mərkəzi Seçki Komissiyasının onu 2003-cü il prezident seçkilərində namizəd kimi qeydə almaqdan imtinası ilə bağlı Paktın 25-ci maddəsinə əsasən müəllifin iddiası Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən 27 may 2004-cü il tarixdə qəbuledilməz hesab edilmişdir. Eyni məlumat Komitəyə 21 yanvar 2013-cü ildə, yəni Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarından doqquz il

¹ Bax, Komitənin şəxsi azadlıq və təhlükəsizliklə bağlı № 35 (2014) ümumi qeydi, bənd 5. Həmçinin bax, Dassum və Dassum Ekvadora qarşı (CCPR/C/116/D/2244/2013), bənd 6.5.

sonra təqdim edilmişdir. Komitə qeyd edir ki, prosedur qaydalarının 96-cı (c) qaydasına uyğun olaraq, məlumatın müəllifi daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirdikdən beş il sonra və ya lazım olduqda məlumatın bütün hallarını nəzərə alaraq gecikdirməyə haqq qazandıran səbəblər olmadıqda, digər beynəlxalq icraat və ya həll prosedurunun başa çatmasından üç il sonra təqdim edildikdə məlumat vermə hüququndan sui-istifadə təşkil edə bilər.¹ Müəllif bununla bağlı izahat verilmədiyinə görə Komitə hesab edir ki, iddianın bu qədər gecikdirilməklə heç bir əsas olmadan irəli sürülməsi məlumat vermək hüququndan sui-istifadə kimi qiymətləndirilməlidir və şikayətin bu hissəsini Fakültativ Protokolun 3-cü maddəsinə və Komitənin prosedur qaydalarının 96 (c) bəndinə əsasən qəbul edilməz hesab edir.

6.11. Komitə müəllifin iddiasını qeyd edir ki, Baş Prokurorun 27 avqust 2005-ci il tarixli qərarı Paktın 25-ci maddəsinə pozaraq, digər seçki namizədlərinə verilmiş toxunulmazlığı “ləğv edib” və onun təbliğat aparmaq üçün Azərbaycana qayıtmasına mane olub. Komitə bununla bağlı qeyd edir ki, Seçki Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin 1-ci və 4-cü bəndinə əsasən, seçkilərdə namizədlərin cinayət təqibinə və həbsə məruz qalma toxunulmazlığı yalnız namizəd kimi qeydə alındığı gündən seçki komissiyasının seçkilərin nəticələrini dərc etdiyi tarixə qədər olan dövrü əhatə edir. Bu hüquqi müddəaları tətbiq etməklə, yerli məhkəmələr müəllifin şikayətinə baxarkən belə qənaəət gəlirlər ki, müəllifin 2005-ci il parlament seçkilərində namizəd kimi toxunulmazlıq tələb etmək hüququ yoxdur, çünki ona qarşı 1990-1995-ci illərdə törədilmiş cinayətlər üzrə cinayət ittihamı ilə bağlı 10 oktyabr 2000-ci il tarixli həbs qətimkan tədbiri seçilib. Komitə qeyd edir ki, hazırkı həbs qərarı müəllifin Paktın 25-ci maddəsinin (b) bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını məhdudlaşdırarsa da, belə məhdudiyyət 1998-ci ildə müəllifə qarşı irəli sürülən cinayət ittihamı ilə bağlı daxili qanunvericiliyin tət-

¹ Bax, CCPR/C/3/Rev.10.

biqinə əsaslanmışdır. Müəllifin Baş prokurorun 2000-ci ildə müəllifin namizəd kimi qeydə alınmasından dərhal sonra çıxardığı həbs qətimkan tədbirinin icrasına göstəriş verməsi ilə bağlı arqumentini qeyd etməklə yanaşı, Komitədə Baş Prokurorun 27 avqust tarixli qərarının belə bir nəticəyə gəlməyə imkan verən kifayət qədər sübutu yoxdur. 2005-ci il və sonrakı məhkəmə qərarları özbaşına olub və ya Paktın 25-ci maddəsinin (b) bəndinə əsasən əsassız məhdudiyyətə bərabər olub. Buna görə də Komitə hesab edir ki, müəllifin Paktın 25-ci maddəsinə uyğun iddiaları Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə görə əsassızdır və qəbul edilməzdir.

6.12. Komitə müəllifin iddiasını qeyd edir ki, yerli hakimiyyət orqanlarının ona milli şəxsiyyət vəsiqəsi və yeni diplomatik pasport verməkdən imtina etməsi onun Paktın 25-ci maddəsində nəzərdə tutulan hüquqlarını məhdudlaşdırır, çünki ondan səs vermək və səsvermədə iştirak etmək üçün belə sənədləri təqdim etmək tələb olunurdu. Komitə qeyd edir ki, bu iddia edilən maneələrə baxmayaraq, müəllif namizəd kimi qeydə alınıb və deputatlığa namizədliyi irəli sürüb. Buna görə də bu şəraitdə onun hazırkı iddiasının Paktın 25-ci maddəsinə necə aid olduğu aydın deyil. Bununla bağlı əlavə müvafiq məlumat olmadığı halda, Komitə müəllifin şikayətinin bu hissəsini kifayət qədər əsaslandırılmamış və Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən qəbul edilməz hesab edir.

6.13. Komitə müəllifin iştirakçı-dövlətin onun Paktın 25-ci maddəsinə əsasən hüquqlarını pozması ilə bağlı iddialarını qeyd edir, çünki Dairə Seçki Komissiyası səslerin çoxluğunun onun lehinə verildiyi beş seçki məntəqəsində nəticələri ləğv etmiş və nəticədə müəllif seçkidə məğlub olmuşdur. Komitə qeyd edir ki, yerli məhkəmələr müəllifin şikayətlərini əsaslandırılmadığına görə rədd etmiş və onun dairə seçki komissiyasının qərarının qanunsuz olması ilə bağlı iddiasını mahiyyəti üzrə hesab etməmişdir. Bununla əlaqədar, Komitə iştirakçı-dövlətin müşahidəsini də qeyd edir ki, 12 yanvar 2010-cu ildə iştirakçı-dövlət

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi qarşısında “ərizəçinin seçki şikayətləri ilə bağlı daxili məhkəmələrdə aparılan proseslərin ədalət” tələblərinə uyğun gəlmədiyini etiraf edib və müəllifə 7200 avro təzminat təklif olunub. Komitə müəllifin iştirakçı-dövlətin təklif etdiyi nizamlanmanı qəbul etməkdən imtina etməsini və onun pul təzminatını deyil, seçildiyi Parlamentdəki yeri istəməsi barədə bəyanatını nəzərə alır. Komitə qeyd edir ki, işdə nə dairə seçki komissiyasının 2005-ci il 7 noyabr tarixli qərarı, nə də Mərkəzi Seçki Komissiyasının müvafiq qərarları yoxdur, daxili məhkəmələrin qərarlarında isə müəllifin iddiasının mahiyyəti təhlil edilmir. Müvafiq olaraq, Komitə müəllifin Paktın 25-ci maddəsinə uyğun olaraq iddiasının bu hissəsini məqbulluq məqsədləri üçün kifayət qədər əsaslandırılmamış hesab edir və buna görə də Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən onu qəbul edilməz hesab edir.

6.14. Nəhayət, Komitə müəllifin Paktın 26-cı maddəsinə əsasən iddiasını qeyd edir ki, o, 2005-ci il parlament seçkilərində digər namizədlərlə müqayisədə o, siyasi motivli təqiblər, həbs qərarları səbəbindən seçkilərdə şəxsən təşviqat apara bilmədiyi üçün ayrı-seçkiliyə məruz qalıb. Ona qarşı irəli sürülmüş və qeyri-qanuni olaraq seçki namizədlərinə verilmiş toxunulmazlıqdan məhrum edilərək ölkəyə girişinin qarşısı alınmışdır. Komitə qeyd edir ki, müəllifin qalan iddiaları ilə bağlı yuxarıda göstərilən qəbul edilməzlik nəticələrini nəzərə alaraq, iddia Paktın 26-cı maddəsinə uyğun olaraq əsassızdır və Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən qəbul edilməzdir.

7. Müvafiq olaraq, Komitə qərara alır:

(a) Fakültativ Protokolun 2-ci və 3-cü maddələrinə və Komitənin prosedur qaydalarının 96 (c) qaydasına uyğun olaraq məlumat qəbul edilməzdir;

(b) Bu qərar iştirakçı-dövlətə və müəllifə çatdırılır.

**Mülki və siyasi
hüquqlar haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
9 mart 2023
Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokola uyğun olaraq Məlumat № 2696/2015 barədə qərarı^{* **}

Təqdim etdi: İ.Z.

Ehtimal olunan qurban: Müəllif

İştirakçı-dövlət: Azərbaycan

Məlumat tarixi: 27 noyabr 2015-ci il
(ilkin təqdimat)

Mahiyyət məsələləri: din azadlığı

Paktın maddələri: 2 (bənd 3), 14 (bənd 1) və 19

27 iyul 2022-ci il tarixli iclasında İnsan Hüquqları Komitəsi 2696/2015 sayılı məlumata baxılmasını dayandırmaq qərarına gəlib.

^{*} Komitənin yüz otuz beşinci sessiyasında (27 iyun – 27 iyul 2022-ci il) qəbul edilmişdir.

^{**} Məlumata baxılmasında Komitənin aşağıdakı üzvləri iştirak etdilər: Tania Maria Abdo Roçol, Vafa Aşraf Moharam Bassim, Yad Ben Aşur, Arif Balkan, Mahcoub el-Hayba, Furuya Suiti, Marsiya V.C.Kran, Karlos Gomes Martines, Duncan Laki Muhumuza, Fotini Pazardzis, Ernán Kesada Cabrera, Vasilka Santsein, Jose Manuel Santuş Paış, Çxanqrok So, Koboyya Çamca Kpaça, Elen Tigruca, Imeru Temerat Yıgezu və Gentian Züberi

**Mülki və siyasi
hüquqlar
haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
28 Fevral 2023
Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokola uyğun olaraq Məlumat № 2778/2016 barədə qərarı¹ **

<i>Təqdim etdi:</i>	U.A. və L.M.
<i>Ehtimal olunan qurban:</i>	Müəlliflər
<i>İştirakçı-dövlət:</i>	Azərbaycan
<i>Məlumat tarixi:</i>	16 iyun 2016-cı il
<i>Mahiyyət məsələsi:</i>	din azadlığı

24 mart 2022-ci il tarixli iclasında İnsan Hüquqları Komitəsi 2778/2016 sayılı məlumata baxılmasını dayandırmaq qərarına gəlib, çünki müəlliflər iştirakçı-dövlətlə barışıq sazişi əldə ediblər.

¹ Komitənin yüz otuz dördüncü sessiyasında (28 fevral - 25 mart 2022-ci il) qəbul edilmişdir.

^{**} Məlumata baxılmasında Komitənin aşağıdakı üzvləri iştirak etdilər: Tania Maria Abdo Roçol, Vəfa Aşraf Moharam Bassim, Yad Ben Aşur, Arif Balkan, Mahcoub el-Hayba, Furuya Suiti, Marsiya V.C.Kran, Karlos Gomes Martines, Duncan Laki Muhumuza, Fotini Pazardzis, Ernan Kesada, Vasilka Santscin, Jose Manuel Santuş Paiş, Çxanqrok So, Koboyya Çamca Kpaça, Elen Tigruca, İmeru Temerat Yıgezu və Gentian Züberi.

**Mülki və siyasi
hüquqlar
haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
19 iyul 2021
Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq Məlumat № 805/2016 barədə mülahizələri ^{*}, ^{}, ^{***}**

Təqdim etdi:

Əziz Əliyev, Ceyhun Əliyev,
Vaqif Əliyev, Qəmər Əliyeva,
Həvva Əliyeva və Yevdokiya
Sobko (vəkillər Daniel Poul və
Peter Mujni ilə təmsil olunurlar).

Ehtimal olunan qurban:

Müəlliflər

İştirakçı-dövlət:

Azərbaycan

Məlumat tarixi:

1 aprel 2016-cı il (ilkin
təqdimat)

^{*} Komitənin 131-ci sessiyasında (1-26 mart 2021-ci il) qəbul edilmişdir.

^{**} Məlumatı baxılmasında Komitənin aşağıdakı üzvləri iştirak etdilər: Tania Maria Abdo Roçol, Vafa Aşraf Moharram Bassim, Arif Balkan, Yad Ben Aşur, Karlos Gomes Martines, Gentian Zuberi, Marsia V.J. Kran, Ernan Kesada Cabrera, Fotini Pazardzis, Jose Manuel Santuş Paiş, Vasilka Santsin, Chanqrok So, Elen Tiqrucə, Imeru Tamerat Yığezu, Furuya Syuiti, Koboya Çamja Kpaça və Mahcub el-Hayba.

^{***} Bu Mülahizələrə əlavədə Komitənin üzvü Xose Manuel Santuş Paişin xüsusi (qismən fərqli) rəyi var.

<i>Arayış məlumatı:</i>	Komitənin prosedurunun 92-ci qaydasına uyğun olaraq qəbul edilən və iştirakçı-dövlətə 13 sentyabr 2016-cı ildə verilmiş qərar (sənəd kimi dərc edilməyib)
<i>Mülahizələrin qəbul tarixi:</i>	25 mart 2021-ci il
<i>Məlumatın mövzusu:</i>	“Yehova şahidləri”nin həbsi, məhbusluğu və dini fəaliyyətə görə cərimələnməsi
<i>Prosedur məsələləri:</i>	Məqbulluq - daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi, məqbulluq – aşkar əsassızlıq
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	Özbaşına həbs və məhbusluq, ayrı-seçkilik, yığıncaq azadlığı, ittifaq azadlığı, fikir ifadə azadlığı, din azadlığı, azlıqlar – öz mədəniyyətindən istifadə hüququ
<i>Paktın maddələri:</i>	9 (b.1), 18(bb. 1 və 3), 19 (bb. 2 və 3), 21, 22 (b.1), 26 və 27
<i>Fakültativ Protokolun maddəsi:</i>	2 və 5 (b.2 (b))

1. Məlumatın müəllifləri müvafiq olaraq 1960, 1989, 1959, 1959, 1969 və 1958-ci il təvəllüdlü Azərbaycan vətəndaşları Əziz Əliyev, Ceyhun Əliyev, Vəqif Əliyev, Qəmər Əliyeva, Həvvə Əliyeva və Yevdokiya Sobkodur. Onlar iddia edirlər ki, iştirakçı-dövlət onların Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndi, 18-ci maddəsinin 1-ci və 3-cü bəndləri, 19-cu maddəsinin 2-ci və 3-cü bəndləri, 21-ci maddəsinin 22-ci maddəsinin 1-ci

bəndi və 26 və 27-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub. Fakültativ Protokol iştirakçı-dövlət üçün 27 fevral 2002-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Müəlliflər vəkillə təmsil olunur.

Müəlliflərin təqdim etdiyi faktlar

2.1 Müəlliflər, üzvləri ibadət yerlərində və ya şəxsi evlərdə ibadət etmək üçün bir araya toplaşan “Yehovanın Şahidləri” xristian təşkilatına aiddir. Yehovanın Şahidləri fərdi və kollektiv ibadətlərində Müqəddəs Kitaba və dini ədəbiyyata arxalanırlar. Müəlliflər dövlət tərəfindən rəsmi qeydiyyatda alınmış dini qurumun üzvü deyillər.

2.2 Yehovanın Şahidləri əhalisi əsasən müsəlman olan Azərbaycanda dini azlıqdır. Azərbaycanda Yehovanın Şahidlərinin dini ədəbiyyatı hökumət senzurasına məruz qalır. Azərbaycanda dini fəaliyyətə, o cümlədən dini ədəbiyyatın idxalına nəzarət etmək Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinə həvalə edilib¹. Dövlət Komitəsi Yehovanın Şahidləri və onların nəşrləri ilə bağlı rəylər hazırlayır. Bu rəylər çox vaxt “Yehovanın Şahidləri”nin səmimi dini inancları ilə bağlı səhv və əsassız ifadələrdən ibarətdir.

MTN belə rəylərdən birini Zaqatala rayon polis şöbəsinə göndərüb. 05 oktyabr 2013-cü il tarixli “Ekspertiza üçün təqdim edilmiş dini ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı rəy” başlıqlı bu rəydə qeyd olunub ki, aşağıdakı nəşrlər Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin müvafiq icazəsi olmadan ölkəmizə gətirildiyi üçün yayılması məqsədəuyğun hesab edilmir. Təşkilatlar: a) “Müqəddəs Kitab əslində nəyi öyrədir? b) “İncil Allahın Kəlamıdır, yoxsa insan?”; c) “Biz hər gün Müqəddəs Yazıları

¹ Müəllif Dini Etiqad Azadlığı Aktının surətini təqdim edib. Qanunun 22-ci maddəsində vətəndaşların və dini qurumların müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən verilmiş nəzarət möhürü ilə markalanmış istənilən məzmununda ədəbiyyat (kağız və elektron daşıyıcılarda), audio və video materiallar, dini təyinatlı mallar və məmulatlar və digər dini məlumat materialları əldə etmək və onlardan istifadə etmək hüququ nəzərdə tutulur.

araşdırırıq - 2013" (rus dilində); d) Müqəddəs Yazıları Hər Gün Axtarmaq - 2013; e) "Dünyada çıraq kimi parla"; və f) Yehovanın Şahidlərinin 2013-cü il kitabı.

2.3. 17 və 18 sentyabr 2013-cü il tarixlərində iki sakın Yehovanın Şahidlərinin ərazidə təbliğat aparması barədə məlumat verdikdən sonra Zaqatala rayon polisi araşdırmaya başladı. 2013-cü il sentyabrın 21-də səhər saat 11-də başlaması planlaşdırılan həftəlik ibadət mərasimi üçün onun həyat yoldaşı Həvva Əliyeva ilə birgə yaşadığı evə Əziz Əliyev istisna olmaqla bütün müəlliflər toplaşdılar. Həmin vaxt cütlüyün 24 yaşlı oğlu Ceyhun Əliyev evdə olub. Evdə cütlüyün dostları Vaqif Əliyev və Qəmər Əliyeva, həmçinin Yevdokiya Sobko da olub.

2.4. Saat 11 radələrində ibadət başlamazdan əvvəl mülki geyimli və uniformalı polislər gələrək evə buraxılmalarını tələb ediblər. Ceyhun Əliyev polisdən evə girmək üçün sanksiya təqdim etməyi xahiş edib, lakin onlar ona heç bir sanksiya təqdim etməyə ehtiyac olmadığını bildiriblər. Bir neçə polis içəri girərək qonşuları və kənd bələdiyyəsinin nümayəndəsini özləri ilə gətiriblər. Həvva Əliyeva polis əməkdaşlarından evdən çıxmağı xahiş edib və qapını bağlayıb. Ancaq yerinə daha çox polis gəldi. Onlar hansısa sənədi yellədilər, lakin müəlliflərə onunla tanış olmağa imkan vermədilər, sonra zorla pəncərədən içəri girdilər. Polislərdən biri vintaçanla giriş qapısını zorla açmağa başlayıb. Polis müəlliflərə qışqırıb və onları həbslə hədələyib. Onlar Vaqif Əliyevi və Qəmər Əliyevanı təhqir edib, məktəb müəllimi olan xanımı işindən qovulacağı ilə hədələyiblər. Onlar cütlüyə Yehovanın Şahidi olduqları üçün ağlıni itirdiklərini söylədilər.

2.5. Ceyhun Əliyevin anasının epilepsiya xəstəsi olması barədə xəbərdarlıq etməsinə baxmayaraq, polis Həvva Əliyevaya qarşı fiziki güc tətbiq edib. Polis Həvva Əliyevanı evin açarlarını onlara verməyə məcbur edib. Ev polislərlə dolu idi, onların arasında rəis müavini də rəhbərlik funksiyalarını öz üzərinə götürdü. Polis evdə axtarış apararaq müəlliflərə məxsus

müxtəlif əşyalar, o cümlədən çarpayılar, çantalar və digər şəxsi əşyalarda axtarış aparıb. Onlar kitablar, o cümlədən dini ədəbiyyat, pul, şəxsi hüquqi və tibbi sənədləri ələ keçiriblər. Polis bir neçə saat evi zəbt etdi.

2.6. Polis əməkdaşları daha sonra müəllifləri Zaqatala rayon polis şöbəsinə aparıblar. Polis bölməsinə gedərkən Həvva Əliyeva epilepsiya tutması keçirib, huşunu itirib və xəstəxanaya aparılıb. Qadın özünə gələn kimi polislər ona sataşmağa başlayıblar və onu onlarla birlikdə polis bölməsinə getməyə məcbur ediblər. Stansiyada polis müəllifləri işini itirməklə və həbslə hədələyib. Ceyhun Əliyev də cinsi zorakılıqla hədələnib.

2.7. Həmin gün Əziz Əliyev evdə olmayıb. Həvva Əliyeva ona zəng edərək bildirib ki, polis onların evində axtarış aparır. Ceyhun Əliyev ona daha sonra zəng edəndə Həvva Əliyeva polis əməkdaşlarının zorakılığı nəticəsində epilepsiya tutması keçirib. Əziz Əliyev xəstəxanaya getsə də, polis onu görməyə imkan verməyib, onu həbs edib və polis bölməsinə aparıb.

2.8. Polis əməkdaşları bir neçə saat ərzində müəllifləri dindirmiş və onları polisin diktəsi ilə ifadələr yazmağa məcbur etməyə çalışmışlar. Müəlliflər bundan imtina etdikdə, polis onları növbəti təhdidlərə məruz qoydu və onları terrorçu, satqın, ruhi xəstələr və təhlükəli kultun üzvü olmaqda ittiham etdi. Polis müəlliflərə “həbsxanada çürüməli” və İncil əvəzinə Qurani öyrənməli olduqlarını bildirib. Onlar Yevdokiya Sobkoya onun cinayətkar olduğunu və Yehovanın Şahidlərinin ekstremist bir din olduğunu söylədilər.

2.9. Polis müəlliflərin hər birinə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsi ilə dini toplantıların, küçə yürüşlərinin və digər dini ayinlərin təşkili və keçirilməsi qaydalarını pozduqlarına görə ittiham irəli sürüb¹. Müəlliflərin hər biri

¹ Vaxtilə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsində göstərilirdi ki “Dini yığıncaqların, yürüşlərin və digər dini ayinlərin təşkili və keçirilməsinin qanunla müəyyən edilmiş qaydanın pozulmasına görə fiziki şəxs-

ittihamların götürülməsi üçün vəsatət qaldırdı və Pakt üzrə öz hüquqlarını müdafiə etdi.

2.10. 26 oktyabr 2013-cü ildə Zaqatala Rayon Məhkəməsində müəlliflərin məhkəməsi başlayıb. İttiham tərəfinin təqdim etdiyi sübutlar iki yerli sakinin ifadələrindən və MTN tərəfindən hazırlanan və Yehovanın Şahidləri haqqında yalan məlumatların yer aldığı sənəddən ibarət idi. Müəlliflərin hər biri ittiham tərəfinin iddialarını təkzib edən və onların insan hüquqlarının, o cümlədən Paktda nəzərdə tutulan hüquqların pozulduğunu iddia edən bəyanatlar verib.

2.11. Həmin gün Zaqatala Rayon Məhkəməsi, demək olar ki, eyni qərarlar çıxararaq müəllifləri İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsinin tələblərini pozmaqda təqsirli bilib. Rəsmi xəbərdarlıq edilən Həvva Əliyeva istisna olmaqla, müəlliflərin hər biri 1500 manat (o vaxt təqribən 1413 avro) cərimə olunub. Rayon Məhkəməsi Əziz Əliyevlə bağlı çıxardığı qərarda göstərib ki, özlərini Yehovanın Şahidləri dini icmasının üzvü hesab edən müəlliflər “bu dini təriqəti təbliğ etmək məqsədilə” Əziz Əliyevin evinə toplaşblar. Rayon Məhkəməsinin məlumatına görə, müəlliflər “Azərbaycan Respublikasının Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin icazəsi olmadan ölkəyə gətirilmiş və ölkə ərazisində yayılması arzuolunmaz sayılan altı adları çəkilən ədəbiyyat nümunələrindən istifadə etməklə bu dini təriqətin dini təbliğatında dini mərasimlərin təşkili və keçirilməsinin qanunla müəyyən edilmiş qaydasını pozmuşlar”.

2.12. Müəlliflərin hər biri Rayon Məhkəməsinin qərarından Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasına apellyasiya şikayəti verib. Məhkəmə 23 dekabr 2013-cü ildə baş tutub. Həmin gün Apellyasiya Məhkəməsi hər bir müəllifə qarşı, demək olar ki, eyni qərarlar çıxararaq, onların qanuni qeydiyyatla alınmamış dini icmada başqaları ilə birlikdə toplaş-

lər 1500 manatdan 2000 manatadək miqdarda, vəzifəli şəxslər 7000-8000 manat məbləğində cərimə edilir.”

dıqlarını, dini mərasimlərin qanuni təşkili və keçirilməsi qaydalarını pozduqlarını, həftəlik görüşlərində istifadə etdikləri ədəbiyyatı icazəsiz ölkəyə gətirdiklərini müəyyən edib. Apellyasiya Məhkəməsi müəyyən etmişdir ki, bu faktlar İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsinə aid olan elementlərdir və buna görə də rayon məhkəməsinin qərarı qanuni, əsaslı və ədalətli dir.

2.13. Müəlliflər bildirirlər ki, Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının qərarından apellyasiya şikayəti verilə bilmədiyi üçün onların artıq başqa daxili hüquqi müdafiə vasitələri yoxdur. Lakin 21 oktyabr 2013-cü il tarixdə üç müəllif (Əziz və Ceyhun Əliyev və Həvva Əliyeva) Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasına iddia qaldıraraq, Zaqatala rayon polis şöbəindən qanunsuz polis basqını nəticəsində dəymiş ziyanın ödənilməsini tələb ediblər.

2014-cü il dekabrın 3-də Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası reydin “təcili sosial ehtiyac” ucbatından baş verdiyi, “Yehova Şahidləri”nin Zaqatalada rəsmi qeydiyyatla alınmaması, habelə dini icmaların fəaliyyətinin dayandırılması, müəlliflərin istifadə etdiyi ədəbiyyatın idxalına Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən icazə verilməməsi kimi əsaslarla bu iddianı rədd etdi.

2.14. Əziz və Ceyhun Əliyevlər və Həvva Əliyeva Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının qərarından Şəki Apellyasiya Məhkəməsinə apellyasiya şikayəti veriblər. 17 iyun 2015-ci il tarixdə bu şikayət Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası tərəfindən göstərilən əsaslarla təmin edilməmişdir. Həmin müəlliflər daha sonra Ali Məhkəməyə şikayət veriblər. 27 oktyabr 2015-ci ildə Ali Məhkəmə onların şikayətini Zaqatala Rayon Məhkəməsi ilə eyni əsaslarla təmin etməyib. Ali Məhkəmə Əliyevlərin evində keçirilən dini toplantının tamamilə dinc şəraitdə keçirildiyini və ya polis tərəfindən ələ keçirilən dini ədəbiyyatın zorakılığa və ya dini ədavəti təbliğ etmədiyini mübahisələndirməyib.

Şikayət

3.1 Müəlliflər iddia edirlər ki, onları Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən icazə verilməyən dini ədəbiyyata sahib olduqlarına və qeydiyyatda olduqları ünvandan başqa yerdə dini fəaliyyətlə məşğul olduqlarına görə həbs etməklə, saxlamaqla, məhkum etməklə və cərimələməklə iştirakçı-dövlət onların Paktın 9(1) maddəsinə, 18-ci maddəsinin 1-ci və 3-cü bəndlərinə, 19-cu maddəsinin 2-ci və 3-cü bəndlərinə, 21-ci maddəsinin, 22-ci maddəsinin 1-ci bəndinə, 26 və 27-ci maddələrinə əsasən hüquqlarını pozmuşdur.

9-cu maddənin 1-ci bəndi

3.2 Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndini pozaraq, polis müəllifləri dini etiqadlarını dinc şəkildə ifadə etdiklərinə və dini birləşmək hüququndan istifadə etdiklərinə görə həbs etmiş, iradələrinin əksinə olaraq polis bölməsinə aparmış və polis bölməsində saxlamışdır, bir neçə saat dindirməyə və təhdidlərə məruz qoymuşdur.

Müəlliflərin saxlanması və həbsi üçün heç bir əsas olmayıb¹. Müqəddəs Kitabı və digər dini nəşrləri oxumaq və öyrənmək üçün dinc dini ibadət təşkil etməklə müəlliflər din, birləşmə və ifadə azadlığı hüquqlarının qanuni şəkildə həyata keçirilməsi ilə məşğul olmuşlar. Bu hüquqlar Paktın 18, 19, 21 və 22-ci maddələri ilə təmin edilir².

18-ci maddənin 1-ci və 3-cü bəndləri

3.3. İştirakçı-dövlət müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci və 3-cü bəndlərində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur ki, onların ayrı-ayrılıqda və başqaları ilə birlikdə dini

¹ Müəlliflər Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Krupko və digərləri Rusiyaya qarşı işinə (şikayət № 26587/07), 26 iyun 2014-cü il tarixli qərar, bb. 35–36 və 56); və Əsassız Həbslər üzrə İşçi Qrupunun 42/2015 sayılı Rəyinə, bb. 39–44) istinad edirlər.

² Müəlliflər Kim Yon Khvan və başqaları Koreya Respublikasına qarşı işinə (CCPR/C/112/D/2179/2012), bənd 7.5; Krupko və başqaları Rusiyaya qarşı işinə, bb. 35–36 və 56; və Əsassız Həbslər üzrə İşçi Qrupunun rəyinə № 42/2015, bənd. 39–44 istinad edirlər

etiqad azadlığından şəxsi evdə dinc şəkildə istifadə etmələrinin qarşısını almaq məqsədi ilə polis reydləri keçirilib, onları həbs edib, polis bölməsinə aparıb, xristian Yehovanın Şahidləri inanclarından əl çəkməyə və İslam dinini qəbul etməyə sövq etmək üçün hədə və məcburiyyətə məruz qoyub. Müəlliflərin dini etiqadlarını dinc şəkildə ifadə etmək azadlığına müdaxilə və Əliyevlərin şəxsi evinin toxunulmazlığının pozulması Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən yolverilməz idi, çünki onlar qanuni deyildilər, qanuni məqsəd güdmürdülər və zəruri deyildi.

3.4. Müəlliflərin İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsi ilə məhkum edilməsi qanunla nəzərdə tutulmamışdır. İştirakçı-dövlətin konstitusiyası təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə dini etiqad etmək hüququnu, habelə başqaları ilə sərbəst toplaşmaq hüququnu təmin edir. Bundan əlavə, “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanun təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə istənilən dinə etiqad etmək hüququnu təmin edir. Paktın 18-ci maddəsi insanın öz seçdiyi dinə və ya əqidəyə malik olmaq və ya qəbul etmək azadlığına hər hansı məhdudiyyət qoyulmasına icazə vermir. İştirakçı-dövlətin hərəkətləri yanlış müddəa, yəni 21 sentyabr 2013-cü ildə dini ibadət mərasiminin qeyri-qanuni olması ilə bağlı idi, çünki Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi müəlliflərin dini nəşrlərinin ibadət zamanı istifadəsinə icazə verməmişdir. Əslində, nəşrin qadağan edilməsi qanunsuz idi. Bununla belə, yerli məhkəmələr senzuranın qanunsuzluğunu qeyd etməyiblər. Nəticədə müəlliflər dini məqsədlər üçün toplaşmaq və dini mətnləri müzakirə etmək hüquqlarına müdaxilə ilə üzləşiblər. Başqa bir işdə isə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi qeyd edib: “Yehova Şahidləri” dini qrupu üzvləri tərəfindən dini mətnlərin kollektiv şəkildə öyrənilməsi və müzakirəsinin onların dininin ibadət və təlimdə ifadə edilməsinin tanınmış forması olması danılmazdır”¹.

¹ Müəlliflər Kuznetsov və başqaları Rusiyaya qarşı işinə (şikayət №184/02), 11 yanvar 2007-ci il tarixli qərarın 57-ci bəndinə istinad edirlər.

3.5. Müəlliflərin dini fəaliyyətləri ictimai təhlükəsizliyə, asayişə, sağlamlıq və əxlaqa, başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarına təhlükə törətmədiyi üçün müdaxilə heç bir qanuni məqsəd güdməmişdir. Milli hakimiyyət orqanları heç vaxt müəlliflərin dini görüşünün dinc olmadığını iddia etməyib. İştirakçı-dövlət “Dini Etiqad Azadlığı haqqında” Qanunu və İnzibati Xətalər Məcəlləsini qanunsuz olaraq, məqbul dini etiqad və ya etiqadın nədən ibarət olduğunu müəyyən etmək üçün polisin səlahiyyətlərini genişləndirən şəkildə şərh etmişdir. Əlyevlərin şəxsi evinin toxunulmazlığının qeyri-qanuni dini ibadətlər üçün istifadə edilib-edilmədiyini müəyyən etmək üçün yoxlama adı altında polis tərəfindən pozulması Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndi ilə əsaslandırıla bilməz.

3.6. Bundan əlavə, iştirakçı-dövlət, müəlliflərin dini təşkilat kimi rəsmi qeydiyyatda alınmadıqları halda onların dinc dini ibadətini pozmağa nə üçün təcili ehtiyac olduğu və ya müvafiq dövlət orqanı tərəfindən çapına icazə verilməyən müəlliflərin dini nəşrlərinin nə üçün müsadirə edilməsinə ciddi ehtiyac olduğu barədə heç bir inandırıcı izahat verməmişdir. Əvvəlki məhkəmə təcrübəsində Komitə bu fikirdədir ki, dini etiqad etmək üçün qeydiyyatdan keçmək tələbi Paktın 18-ci maddəsinə pozaraq, öz dininə etiqad etmək hüququnun qeyri-mütənasib məhdudlaşdırılması deməkdir¹. Bundan əlavə, müəlliflərin dini ədəbiyyatının ələ keçirilməsi qəbuledilməz senzura təşkil etdi və müəlliflərin iştirakçı-dövlət rəsmiləri tərəfindən təsdiq olunmayan dini inanclara malik olduqlarına görə məhkum edilməsi ilə nəticələndi.

3.7. Din və ya etiqad azadlığı üzrə keçmiş xüsusi məruzəçi Azərbaycandakı missiyası ilə bağlı məruzəsində Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən dini ədəbiyyata qarşı senzuranı tənqid edib. O qeyd edib ki, iştirakçı-dövlətin dini kitablara qarşı senzurası cəmiyyətin müdafiəsi ilə bağlı de-

¹ Müəlliflər Malaxovski və Pikul Belarusa qarşı işinə istinad edirlər (CCPR/C/84/D/1207/2003), bənd 7.6.

yıl və “dininə və ya inancına etiqad etmək hüququna əsassız məhdudiyyətləri təmsil edir”¹. O, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin qərarlarının qanuniliyini qüvvədə olan insan hüquqları və ədalətli məhkəmə araşdırması standartlarına uyğun olaraq yoxlanılması üçün məhkəməyə təqdim etməyə çağırır. Lakin bu hesabatda göstərildiyi kimi, iştirakçı-dövlətin məhkəmə orqanları Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin dini nəşrlərə senzura tətbiq etdiyi qərarları dəstəkləyir. Müəlliflərin dini azadlıqlarına qoyulan məhdudiyyətlər iştirakçı-dövlətin plüralist demokratik cəmiyyəti təşviq etmək öhdəliyinə ziddir. Əslində polis Əliyevlərin evində qanunsuz axtarış aparılmasını qanunsuz senzura ilə əsaslandırır.

3.8. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Rusiya Federasiyasında yaşayan Yehovanın Şahidləri ilə bağlı başqa bir iş üzrə qərarında bildirib ki, “Dövlətin Konvensiyaya əsasən hansı inanclara etiqad edilməsi və ya edilməməsi barədə qərar vermək hüququ yoxdur, çünki Konvensiya ilə təmin edilən din azadlığı hüququ dövlətin dini etiqadların və ya dini etiqadları ifadə etmək üçün istifadə edilən vasitələrin qanuniliyinin müəyyən edilməsində öz mülahizəsindən istifadə etmək imkanını istisna edir.”²

19-cu maddənin 2-ci və 3-cü bəndləri

3.9. Müəlliflər Paktın 18-ci maddəsi üzrə öz arqumentlərinə əsaslanaraq iddia edirlər ki, iştirakçı-dövlət onların Paktın 19-cu maddəsinin 2 və 3-cü bəndlərində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını da pozub. Paktın 19-cu maddəsinin 2-ci bəndi inancların təbliğində və dini fəaliyyətdə kollektiv iştirak hüququnu qoruyur³. İştirakçı-dövlətin hərəkətləri müəlliflərin məlu-

¹ Müəlliflər A/HRC/4/21/Add.2 sənədinin 90-cı bəndinə istinad edirlər.

² Müəlliflər Moskva Yehova Şahidləri və digərləri Rusiyaya qarşı işinə istinad edirlər (şikayət No 302/02), 10 iyun 2010-cu il tarixli qətnamə, bəndlər 119 və 141

³ Müəlliflər İnsan Hüquqları Komitəsinin №34 (2011) ümumi şərhinin 11-ci bəndinə istinad edirlər.

mat axtarmaq, almaq və yaymaq hüququnu pozur. Polis müəllifləri dözümsüz qonşulardan qorumağa borclu idi. Daxili qanunvericilik din və inanc ilə bağlı məsələlərdə açıq müzakirələrə imkan verməli və bununla bağlı bu və ya digər dinə üstünlük verməməlidir.

21-ci maddə və 22-ci maddənin 1-ci bəndi

3.10. İştirakçı-dövlət polis reyдини keçirməklə, qanunsuz olaraq axtarış və əmlakı ələ keçirməklə, habelə dini ibadətə bağlı birgə iclas keçirməyə görə müəllifləri təqib etmək, məhkum etmək və cərimələməklə müəlliflərin Paktın 21 və 22-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur. Pakt üzrə birləşmək azadlığı dinamik hüquqdur. Fərdlərə tək-cə qruplar yaratmağa deyil, həm də icma olaraq öz kollektiv məqsədlərinə nail olmaq üçün birlikdə hərəkət etməyə icazə verilir.

3.11. Müəlliflərin işində yerli məhkəmələr qeydiyyatdan keçmiş və qeydiyyatdan alınmamış dini icmalara mənsub şəxslərin birləşmək hüquqlarını fərqləndirmişlər. Şəki Apellyasiya Məhkəməsi müəyyən edib ki, müəlliflər qeydiyyatdan keçmiş dini icmanın üzvü deyillər, çünki Zaqatala şəhərindəki Yehovanın Şahidləri hüquqi şəxs deyillər. Buna görə də Apellyasiya Məhkəməsi belə qənaətə gəlib ki, müəlliflər dini mərasimlərin təşkili və keçirilməsi üçün daxili qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş proseduru pozublar. Bununla belə, müəlliflərin birləşmək və dinc toplaşmaq azadlığı hüququ iştirakçı-dövlətin öz dini təşkilatını qeydiyyatdan almağa razı olub-olmamasından asılı olmamalıdır¹. Müəlliflər Yehovanın Şahidləri kimi ibadətlərinin ayrılmaz hissəsi olan dini ayin üçün toplaşmışdılar. Yerli məhkəmələr müəyyən edib ki, müəlliflər başqa şəxslərlə birlikdə ibadətdə iştirak ediblər, dini kitablar oxuyublar və dini ayinləri birgə icra ediblər. Eyni zamanda, müəlliflər bütün dünyada Yehovanın Şahidləri üçün ümumi dini fəaliyyətlərlə məşğul olurdular.

¹ Müəlliflər, məsələn, Leven Qazaxıstana qarşı işinə istinad edirlər (CCPR/C/112/D/2131/2012), 9.4-cü bənd.

26 və 27-ci maddələr

3.12. İştirakçı-dövlət müəlliflərin Paktın 26 və 27-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozaraq, onları azlıqların dini etiqadlarına görə dini ayrı-seçkiliyə məruz qoymuşdur. Yehovanın Şahidləri olaraq, müəlliflər əsasən islam ölkəsində xristian dini azlığın nümayəndələridir. Polis əksər inanlı insanların ayrı-seçkilik zəminində həbs edilməsinə cavab olaraq müəlliflərə qarşı tədbir gördü. Polis bu cür ayrı-seçkilik doğuran qənaətləri rədd etmək əvəzinə, onlardan nəinki reydlər üçün bəhanə kimi istifadə edib, həm də müəllifləri təhqir və həqarətlərə məruz qoyub. Polis müəlliflərin səmimi imanını aşağılayaraq danışdı və onları İslam dinini qəbul etməyə məcbur etmək üçün hədələrə əl atdı¹.

Tələb olunan hüquqi müdafiə vasitələri

3.13. Müəlliflər tərəflərin hüquq və vəzifələrinin müəyyən edilməsi formasında onların müdafiəsini; müəlliflərin dini və ya digər məqsədlərlə sərbəst birləşmək, dini nəşrlərin idxalı, müzakirəsi və yayılması ilə bağlı hüquqlarına xələl gətirən bütün məhdudiyyətləri aradan qaldırmağı; polisın hərəkətləri nəticəsində dəymiş mənəvi ziyanı görə müvafiq pul kompensasiyasını təmin etməyi; cərimələri (hesablanmış faizlər daxil olmaqla) ləğv etməyi; və müəlliflərin daxili məhkəmə proseslərində çəkdikləri məhkəmə xərclərini və vəkillik haqlarını ödəməyi tələb edirlər.

Məlumatın mahiyyəti üzrə iştirakçı-dövlətin qeydləri

4.1. İştirakçı-dövlət 30 may 2017-ci il tarixli təqdimatında qeyd edir ki, 2013-cü il sentyabrın 21-də Zaqatala rayon polis şöbəsinin əməkdaşları Əliyevlərin evində axtarış aparıblar. Axtarış “Yehova Şahidləri” dini icmasının bir qrup şəxsə birgə qanunsuz dini məclislərin keçirilməsi və qadağan olunmuş dini ədəbiyyatın saxlanması barədə daxil olmuş məlumat

¹ Müəlliflər Paktın 26 və 27-ci maddələrinə uyğun olaraq iddiaları ilə bağlı əlavə məlumat vermirlər, lakin Paktın 18, 19 və 21-ci maddələri üzrə öz arqumentlərinə əsaslanırlar.

əsasında aparılıb.

4.2. Evə baxış zamanı müxtəlif dini ədəbiyyat nümunələri aşkar edilmişdir. Həmin gün polis əməkdaşları yoxlama ilə bağlı protokol tərtib ediblər və orada video çəkiliş aparıldığı bildirilir.

4.3. Zaqatala rayon məhkəməsi 26 dekabr 2013-cü il tarixdə müəllifləri təqsirli bilib və onların hər birini – Həvva Əliyeva istisna olmaqla, 2016-cı il martın 1-dək qüvvədə olan İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsinə əsasən 1500 manat məbləğində cərimə edilib. Rayon Məhkəməsi Həvva Əliyevanı da təqsirli bilib, lakin ona xəbərdarlıq edilib¹.

4.4. 23 dekabr 2013-cü il tarixdə Şəki Apellyasiya Məhkəməsi rayon məhkəməsinin qərarlarını qüvvədə saxlayaraq, müəlliflərin apellyasiya şikayətlərini təmin etməyib. Daha sonra Əziz Əliyev və digərləri polisin hərəkətlərindən Şəki İnzibati İqtisad Məhkəməsinə apellyasiya şikayəti veriblər və 2014-cü il martın 3-də Məhkəmə bu şikayəti təmin etməyib. Apellyasiya və Kassasiya Məhkəməsi müvafiq olaraq 17 iyun və 27 oktyabr 2015-ci il tarixlərində bu qərarı qüvvədə saxlayıb.

4.5. Milli məhkəmələr öz qərarlarında Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin təcrübəsinə, İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Konvensiyasına (Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası), Azərbaycan Konstitusiyasına və digər milli qanunlara istinad etmiş və müəlliflərin iddialarını əsassız hesab etmişlər.

4.6. Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən, din və ya etiqad azadlığı qanunla müəyyən edilmiş və ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və əxlaqın, habelə insanların əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olan məhdudiyyətlərə məruz qalır.

¹ İştirakçı-dövlət bildirir ki, Həvva Əliyeva Məcəllənin digər müəlliflərlə eyni maddəsi ilə təqsirli bilinib, lakin İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 21-ci maddəsinə əsasən xəbərdarlıq edilib (inzibati xətanın daha az ağırlıq dərəcəsinə görə daha yüngül inzibati tənbeh və ya inzibati məsuliyyətdən azad etmə).

Müəlliflərin məlumatın mahiyyəti ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

5.1. 15 sentyabr 2017-ci il tarixli şərhlərində müəlliflər iddia edirlər ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərin Pakt üzrə hüquqlarının pozulmasına haqq qazandırmağa cəhd edib. Bununla belə, iştirakçı-dövlət öz mövqeyini təsdiqləyən heç bir sübut təqdim etməyib. O, sadəcə olaraq, daxili məhkəmələrin nəticələrini ortaya qoyur və məhkəmələrin təsdiq etdiyi məhdudiyyətlərə daxili və beynəlxalq qanunlara əsasən icazə verildiyini bildirir. İştirakçı-dövlət öz müşahidələrində müvafiq daxili qanunvericiliyə və şəxsi evə qanunsuz basqına heç bir əsas vermir, nə də onun müddəalarının və ya polisin bu cür davranışının zəruriliyini izah etmir.

5.2. Polisin məhkəmələrə qeyri-qanuni basqın üçün göstərdiyi yeganə bəraət ondan ibarət olub ki, iki yerli sakin Yehovanın Şahidlərinin ərazidə təbliğat aparması və qadağan olunmuş dini ədəbiyyatdan istifadə etməsi barədə məlumat verib. Əliyəvlərin şəxsi evinə zorla daxil olmaq üçün başqa heç bir hüquqi əsas göstərilməyib. Buna görə də aydın olur ki, polisin araşdırması və basqını qonşular və polisin özləri tərəfindən dini ayrı-seçkiliyə əsaslanıb.

5.3. İştirakçı-dövlət müəlliflərin polis məmurları tərəfindən hədələrə, fiziki zorakılığa və təqiblərə məruz qalmaları barədə iddialarını təkzib etməmişdir. İştirakçı-dövlətin müəlliflərin Paktı nəzərdə tutulmuş hüquqlarını həyata keçirməsinə mane olması ilə bağlı əsaslandırması yalnız daxili qanunvericiliyə əsasən bunun icazəli olması idi. Lakin beynəlxalq hüquqa görə bu cür əsaslandırma beynəlxalq hüquqla qoyulmuş öhdəliklərin pozulması üçün əsas ola bilməz. İştirakçı-dövlət sözügedən daxili qanunvericiliyin və polisin hərəkətlərinin dini ayrı-seçkiliyə əsaslandığını etiraf etməmişdir.

5.4. Belə dini dözümsüzlük iştirakçı-dövlətin Yehovanın Şahidlərinə münasibəti üçün xarakterikdir. İştirakçı-dövlət Komitəyə Yehovanın Şahidlərinə öz fəaliyyətlərini sərbəst həyata

keçirməyə icazə verdiyi barədə məlumat versə də, Komitə iştirakçı-dövlətin Yehovanın Şahidlərinin və digər azlıqların dini fəaliyyətlərinə davamlı olaraq müdaxilə etdiyi qənaətindədir və iştirakçı-dövləti din və inanc azadlığının həyata keçirilməsi sahəsində səmərəli fəaliyyət göstərməsinə zəmanət verməyə çağırır¹. Müəlliflərin rəsmi icazə olmadan şəxsi evdə dini ibadət etməklə daxili qanunvericiliyi pozması ilə bağlı iştirakçı-dövlətin mövqeyi iştirakçı-dövlətin Komitənin tövsiyələrinə məhəl qoymamaqda davam etdiyini göstərir.

5.5. Məhkəmələr işsiz olmalarından asılı olmayaraq, müəlliflərdən biri istisna olmaqla, hamısına 1500 manat (o vaxt təqribən 1413 avro idi) məbləğində böyük məbləğdə cərimə kəsdi. Məhkəmələr başa düşməlidirlər ki, sözügedən müəlliflər belə əhəmiyyətli məbləğləri ödəyə bilməyəcəklər. Bu cür həddindən artıq cərimələr kasıblara qarşı ayrı-seçkilik etməklə bərabərsizlik yaradır və onlar üçün cərimələrin ödənilməməsi çox vaxt həbslə nəticələnir².

Məsələlər və onlara Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

6.1. Prosedur qaydalarının 97-ci qaydasına uyğun olaraq, Komitə şikayətdə olan iddiaları nəzərdən keçirməzdən əvvəl məlumatın Fakültativ Protokol üzrə qəbul edilib-edilmədiyini müəyyən etməlidir.

6.2. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (a) bəndinin tələblərinə uyğun olaraq, Komitə eyni məsələnin beynəlxalq araşdırma və ya həllin hər hansı digər proseduru çərçivəsində araşdırılmadığına əminidir.

6.3. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət Fakültativ Pro-

¹ Müəlliflər CCPR/C/AZE/CO/4 sənədinin 33-cü bəndinə istinad edirlər.

² Müəlliflər Baş katibin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Cinayətin qarşısının alınması və cinayət törətmiş şəxslərlə rəftar haqqında Səkkizinci Konqresinə “Həbsxanaya Alternativlərin Tədqiqi” məruzəsinə istinad edirlər. (A/CONF.144/13), 1 iyun 1990-cı il, bənd 40.

tokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndində tələb olunduğu kimi, müəlliflərin onlar üçün mövcud olan bütün daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirmələri ilə bağlı iddialarını mübahisələndirməyib. Komitə qeyd edir ki, öz məhkumluğundan Şəki Apellyasiya Məhkəməsinə uğursuz apellyasiya şikayəti verərkən müəlliflər Paktın 9, 18, 19, 26 və 27-ci maddələrinə açıq şəkildə istinad etmiş, həmçinin Paktın 21-ci maddəsinə əsasən öz iddialarını ortaya qoymuşlar. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndi onun bu iddiaları nəzərdən keçirməsinə mane olmur. Bununla belə, Komitəyə daxil olan məlumat müəlliflərin Paktın 22-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən öz şikayətlərini milli məhkəmələr qarşısında qaldırdıqları qənaətinə gəlməyə imkan vermir. Bu səbəbdən Komitə Paktın 22-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən müəlliflərin iddialarını Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinə əsasən qəbul edilməz hesab edir.

6.4. Müəlliflərin Paktın 26 və 27-ci maddələri üzrə iddialarına gəldikdə, Komitə hesab edir ki, müəlliflər öz arqumentlərini, xüsusən də digər dinlərə mənsub olan və dinlə məşğul olan şəxslərlə müqayisədə məruz qaldıqları hər hansı differensial rəftarla bağlı arqumentlərini kifayət qədər təfərrüatlı açıqlamayıblar. Buna görə də Komitə hesab edir ki, müəlliflərin 26 və 27-ci maddələr üzrə iddiaları məqbulluq məqsədləri üçün kifayət qədər əsaslandırılmayıb və Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən qəbul edilməzdir.

6.5. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət hazırkı məlumatın qəbul edilməzliyinə etiraz etməyib və hesab edir ki, müəlliflər Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinə, 18-ci maddəsinin 1-ci və 3-cü bəndlərinə, 19-cu maddənin 2-ci və 3-cü bəndlərinə və 21-ci maddəsinə uyğun olaraq məqbulluq məqsədilə öz şikayətlərini kifayət qədər əsaslandırılıblar. Buna əsaslanaraq Komitə bu iddiaları məqbul hesab edir və onlara mahiyyəti üzrə baxmağa başlayır.

Mahiyyəti üzrə baxılması

7.1. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinə

uyğun olaraq, İnsan Hüquqları Komitəsi hazırkı məlumatı tərəflərin ona təqdim etdiyi bütün məlumatların işığında nəzərdən keçirdi.

7.2. Müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci və 3-cü bəndlərinə əsasən şikayətinə gəldikdə, Komitə 22 (1993-cü il) nömrəli ümumi şərhini xatırladır ki, bu şərhə əsasən, 18-ci maddə fikir və vicdan azadlığına və ya seçdiyiniz dinə və ya inanclara sahib olmaq və ya qəbul etmək azadlığına hər hansı məhdudiyyətə icazə vermir¹. Digər tərəfdən, din və ya etiqad azadlığı müəyyən məhdudiyyətlərə məruz qala bilər, lakin yalnız qanunla müəyyən edilmiş və ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və əxlaqın, başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olan məhdudiyyətlərə yol verilir². Komitə xatırladır ki, müəyyən dinlə bağlı olan təcrübə və təlimlər dini mətnlərin və ya nəşrlərin sərbəst şəkildə tərtib edilməsini və yayılmasını təmin edir³. Bu halda Komitə müəlliflərin arqumentlərini nəzərə alır ki, iştirakçı-dövlət onları Əliyevlərin evində dini etiqadlarla bağlı xüsusi müzakirə zamanı həbs etməklə, onların dini ədəbiyyatlarını müsadirə etməklə Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub, bu zaman onlar saxlanılaraq inzibati xəta törətməkdə təqsirli bilinərək, Əziz, Ceyhun və Vaqif Əliyev və Qəmər Əliyevanın hər biri 1500 manat (təxminən 1413 avro ekvivalenti) məbləğində cərimə edilib, Həvvə Əliyevaya xəbərdarlıq edilib. Komitə müəlliflərin polisin Əliyevlərin evinə zorla, o cümlədən pəncərələrdən daxil olması, evdə və oradakı əmlaklarının bir neçə saat ərzində hərtərəfli axtarışı, müəlliflərin dini ədəbiyyatını müsadirə etməsi, müəllifləri məhkəməyə getməyə məcbur etməsi barədə iddialarını nəzərə alır. Gecə saatla-

¹ 2.3-cü bəndə bax; bax, həmçinin Bekmanov və Egemberdiev Qırğızıstana qarşı (CCPR/C/125/D/2312/2013), bənd 7.2.

² Məsələn, bax, Məmmədov və başqaları Azərbaycana qarşı (CCPR/C/130/D/2928/2017), bənd 7.4.

³ İnsan Hüquqları Komitəsi, ümumi şərh № 22 (1993), bənd 4.

rına qədər saxlandıqları polis bölməsində müəllifləri işdən çıxarılacaqları və həbs ediləcəyi ilə hədələyib, həmçinin Ceyhun Əliyevi cinsi zorakılığa məruz qoyacaqları ilə hədələyiblər. Komitə hesab edir ki, müəlliflərin iddiaları onların dini etiqadlarını ifadə etmək hüququ ilə bağlıdır və həbs, məhkumluq və cərimə bu hüququn məhdudlaşdırılmasıdır¹.

7.3. Komitə müəlliflərin öz dini etiqadlarını ifadə etmək hüququna qoyulan məhdudiyyətlərin “ictimai təhlükəsizliyi, asayışı, sağlamlığı və mənafeviyyatı, başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarını qorumaq üçün” zəruri olub-olmaması sualına Pak-tın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasına uyğun olaraq cavab verməlidir. Komitə Pak-tın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin ciddi şəkildə təfsir edilməli olduğunu və məhdudiyyətlərin yalnız onların nəzərdə tutulduğu məqsədlər üçün tətbiq oluna biləcəyini və bilavasitə onunla əlaqəli, onların əldə etdikləri konkret məqsədə mütənəssib olmalı olduğunu bildirən 22 nömrəli (1993) ümumi şərhini xatırladır².

7.4. Bu halda müəlliflərin öz dini etiqadlarını ifadə etmək hüququna qoyulan məhdudiyyətlər daxili qanunvericiliyin tələblərindən irəli gəlir ki, ona görə də dini ədəbiyyatın idxalına Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi icazə verməli, dini qurumlar isə öz fəaliyyətini qanuni şəkildə həyata keçirmək üçün dövlət orqanında rəsmi qeydiyyatdan keçməlidir.

Komitə qeyd edir ki, Zaqatala Rayon Məhkəməsinin qərarlarına əsasən, Əliyevlərin qonşusunun Yehovanın Şahidlərinin ərazidə geniş təbliğat aparması barədə şikayəti əsasında polis hərəkətə keçib. Komitə qeyd edir ki, ondan əvvəlki məlumatlarda müəlliflərin başqalarına, özlərinə və ya ictimai asayişə zərər vuran hərəkətlərə yol verməsi barədə heç bir əlamət yoxdur. Dini mərasim zamanı Əliyevlərin evində olan müəlliflərin heç biri digər müəlliflərin onu zərərli və ya dinc olmayan fəa-

¹ İnsan Hüquqları Komitəsi, ümumi şərh № 22 (1993), bənd 4.

² Yenə orada, 8-ci bənd; həmçinin Malaxovski və Pikul Belarusa qarşı, 7.3-cü bənd. və Məmmədov və başqaları Azərbaycana qarşı işi, 7.4-cü bənd.

liyyətlərdə iştirak etməyə məcbur etdiyini iddia etmir. Komitə qeyd edir ki, daxili qanunlara istinadla yanaşı, iştirakçı-dövlət müəlliflərin niyə istifadəsinə rəsmi icazə verilməmiş dini ədəbiyyata sahib olduqlarına və ya qeydiyyatdan keçmək şərtinə cavab vermədən dini ayinlərdə iştirak etdiklərinə görə niyə cəzalandırıldıklarını konkret izah etməyib. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müsadirə edilmiş ədəbiyyatın niyə yayılması üçün arzuolunmaz hesab edildiyini açıqlamayıb və ya onun tərkibindəki zərərli materialları təsvir etməyib. Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərin Əliyevlərin evində dini etiqadlarını dinc şəkildə ifadə etməsinin ictimai təhlükəsizliyə, asayişə, sağlamlıq və ya mədəniyyətə və ya başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarına müəlliflər və onların təşkil etdiyi dini ibadət, istifadə olunan ədəbiyyat vasitəsilə təhlükə törətdiyini göstərən sübut təqdim etməyib. İştirakçı-dövlət ictimai təhlükəsizlik və asayiş üçün konkret və əhəmiyyətli təhlükənin mövcudluğunu sübut edə bilsə belə, o, müəlliflərin dini təriqət təqdim etmək hüququnun əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdırılması nəzərə alınmaqla İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsinin və müvafiq müddəaların tətbiqinin bu məqsədlə mütənəşib olduğunu nümayiş etdirməmişdir. İştirakçı-dövlət, həmçinin ilkin təsdiq və qeydiyyat tələblərinin din və ya etiqad azadlığının qorunmasını təmin etmək üçün zəruri olan ən az məhdudlaşdırıcı tədbir olduğunu nümayiş etdirə bilmədi. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən məhdudiyyətlərin yolverilməzliyini əsaslandırmaq üçün kifayət qədər əsaslar təqdim etməyib.

7.5. Komitə xatırladır ki, Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndi dini icmanın bütün üzvlərinin öz dininə başqaları ilə birlikdə ibadət, ayinlər, təcrübə və təlimlərdə etiqad etmək hüququnu qoruyur¹. Komitə qeyd edir ki, ölkədaxili məhkəmə araşdırmaları zamanı müəlliflərin gördüyü hərəkətlərin daxili qanunvericiliyə zidd olduğu müəyyən edilib. Bununla belə, Ko-

¹ Məsələn, bax Leven Qazaxıstanı qarşı (CCPR/C/112/D/2131/2012), bənd 9.4.

mitə hesab edir ki, Rayon Məhkəməsi, Apellyasiya Məhkəməsi və Şəki İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi tərəfindən irəli sürülən əsaslar dini ədəbiyyatın ölkəyə gətirilməzdən əvvəl idxalına rəsmi icazənin alınması və ya təşkilat kimi hüquqi qeydiyyatla alınması üçün tələblərin necə olduğunu göstərmir. Dini mərasimlərin keçirilməsindən əvvəl Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasında qanuni məqsədə nail olmaq üçün zəruri olan mütənasib tədbirlər görülmüşdür. Komitə hesab edir ki, məlumatın müəlliflərinə qarşı tətbiq edilən cəza Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq onların dini etiqad etmək hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir və nə milli hakimiyyət orqanları, nə də iştirakçı-dövlət bu məhdudiyyətin Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndində göstərilən qanuni məqsədə nail olmaq üçün zəruri olan mütənasib tədbir təşkil etdiyini nümayiş etdirməyib. Müvafiq olaraq, Komitə belə qənaətə gəlir ki, müəllifləri dini ədəbiyyata malik olduqlarına və dinc dini ayinlərin keçirilməsinə görə həbs etməklə, məhkum etməklə və cərimələməklə iştirakçı-dövlət onların Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur.

7.6. Komitə müəlliflərin iddialarını qeyd edir ki, 21 sentyabr 2013-cü ildə polis onları özbaşına bir neçə saat saxlayıb. Komitə qeyd edir ki, Ceyhun və Vaqif Əliyevlər, Həvva və Qəmər Əliyevlər və Yevdokia Sobko evdə olub, polis təxminən saat 11 radələrində gəlib və bir neçə saat evdə axtarış aparıb. Yolda huşunu itirən və əvvəlcə xəstəxanaya aparılan Həvva Əliyeva da daxil olmaqla, onlar hamısı Zaqatala rayon polis şöbəsinə aparılıb.

Komitə qeyd edir ki, bəyanatlara əsasən müəlliflərin daxili proses zamanı təqdim etdiyi iddialara görə, Yevdokiya Sobko təxminən saat 19:00-da, Əziz Əliyev saat 21:00 radələrində polis tərəfindən xəstəxanadan polis bölməsinə aparılıb və o və qalan müəlliflər həmin gecə təxminən 23:00 - 23:30 radələrində polis tərəfindən buraxılıblar. Komitə, ilk növbədə, müəlliflərin Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinin mənasında azadlıqdan

məhrum edilib-edilmədiyini müəyyən etməlidir. Komitə özünün 35 (2014) sayılı ümumi şərhinə istinad edir, burada o qeyd edir ki, “şəxsi azadlıqdan məhrumetmə onun şəxsin azad rəzılığı olmadan baş verməsini nəzərdə tutur. İstintaqda iştirak etmək üçün könüllü olaraq polisə gələn və istədiyi vaxt öz istəyi ilə gedə biləcəyini bilən şəxs azadlıqdan məhrum edilmiş hesab edilmir”¹. Bununla belə, Komitə müəlliflərin müvafiq müddət ərzində polis idarəsini sərbəst tərk edə bilməmələri ilə bağlı iddialarını qeyd edir. İştirakçı-dövlətdən bu konkret iddiaya zidd olan və müəlliflərin polisi bölməyə müşayiət etməmək barədə qərar verməkdə azad olduqlarını və ya orada olduqdan sonra mənfi nəticələrlə üzləşmədən istənilən vaxt tərk edə biləcəklərini göstərən məlumat olmadığı halda, Komitə müəlliflərin polisi əməkdaşları ilə bölməyə getməyə və azad olunana qədər orada qalmağa məcbur olduqları nəticəsinə gəlir; müvafiq olaraq, onlar azadlıqdan məhrum ediliblər.

7.7. Müəlliflərin həbs olunmaları və altı saat həbsdə saxlanmaları ilə bağlı iddialarını qeyd edərək, Komitə özünün №35 (2014) sayılı ümumi şərhinə istinad edir, burada qeyd edilir ki, “həbs (saxlama)” ifadəsi ilə burada hər hansı fiziki azadlıqdan məhrum etmənin başlandığı şəxsin tutulması və “tutma” termini ilkin fiziki həbs edildiyi andan azad edilənədək azadlıqdan məhrumetməni bildirir”². Buna görə də Komitə qeyd edir ki, Paktın 9-cu maddəsi özbaşına və ya qanunsuz olması üçün həbsin hər hansı minimum müddətə davam etməsini tələb etmir.³ Komitə, həmçinin xatırladır ki, Paktın 9-cu maddəsinin mənasında həbs daxili qanunvericiliklə müəyyən edilmiş formal həbsi nəzərdə tutmur⁴. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, Paktın 9-cu maddəsinin mənasına uyğun olaraq, müəlliflər həbs edilmiş və həbsdə saxlanmışdır.

¹ İnsan Hüquqları Komitəsi, ümumi şərh № 35 (2014), bənd 6.

² Yəni orada, 13-cü bənd.

³ Məmmədov və başqaları Azərbaycana qarşı, bənd 7.8.

⁴ İnsan Hüquqları Komitəsi, ümumi şərh № 35 (2014), bənd 13.

7.8. Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, azadlıqdan məhrumetmənin özbaşına olmamalı və qanuna uyğun olaraq həyata keçirilməli olduğunu xatırladaraq¹, Komitə növbəti addım olaraq müəlliflərin həbsinin və həbsdə saxlanması özbaşına və ya qanunsuz olduğunu müəyyən etməlidir. Komitə xatırladır ki, əsassız həbsdən müdafiə geniş şəkildə tətbiq edilməlidir və “özbaşınalıq” anlayışı “qanunsuzluq” ilə eyniləşdirilməməli, daha ümumi şəkildə uyğunsuzluq, ədalətsizlik, gözlənilməzlik və lazımi prosesin olmaması elementlərini əhatə etməklə şərh edilməlidir². Komitə, həmçinin xatırladır ki, Paktla təmin edilən hüquqların, o cümlədən dini etiqad azadlığının qanuni şəkildə həyata keçirilməsinə görə cəza olaraq həbs və ya həbsdə saxlama özbaşınalıqdır³. Komitə müəlliflərin Yehovanın Şahidlərinin iştirakçı-dövlətin hakimiyyət orqanları tərəfindən təqib edilməsinə dair iddialarını və müəlliflərin konkret işində polis əməkdaşlarının onları həbslə hədələdiklərini, bəzilərinə təhqir etdiklərini və dinlərini tənqid etdiklərini, lakin dini ibadətlərindən və ya istifadə etdikləri dini ədəbiyyatdan yarana biləcək iğtişaşlar və ya zərər barədə onlara məlumat vermədiklərini qeyd edir. Buna görə də Komitə hesab edir ki, polisin hərəkətləri qeyri-ardıcıl, gözlənilməz olub və lazımi prosessual təminatlardan məhrum olub. Bundan əlavə, yuxarıda 7.4 və 7.5-ci bəndlərdəki nəticələrinə istinad edərək Komitə hesab edir ki, müəlliflərin həbsi və həbsdə saxlanması onların dini etiqadlarını ifadə etmək hüququnun qanuni şəkildə həyata keçirilməsinə görə cəzadır. Buna görə də Komitə belə qənaətə gəlir ki, müəlliflər Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqları pozulmaqla, özbaşına həbs edilib və həbsdə saxlanılıblar.

7.9. Nəticələrinin işığında Komitə eyni faktların Paktın

¹ Yenə orada, 10-cu bənd.

² Məsələn, bax, Formonov Özbəkistana qarşı (CCPR/C/122/D/2577/2015), bənd 9.3.

³ İnsan Hüquqları Komitəsi, ümumi şərh № 35 (2014), bənd 17.

19 və ya 21-ci maddələrinin pozuntusunu təşkil edib-etməməsinə baxmağı zəruri hesab etmir.

8. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə əsasən fəaliyyət göstərən Komitə belə hesab edir ki, ona qarşı olan faktlar müəlliflərin hər birinin Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndi və 18-ci maddəsinin 1-ci maddəsi bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasını göstərir.

9. Paktın 2-ci maddəsinin 3 (a) bəndinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət müəllifləri effektiv müdafiə vasitəsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. Bu, Pakt üzrə hüquqları pozulmuş şəxslərə tam təzminatın təmin edilməsini tələb edir. Müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlət, digər məsələlərlə yanaşı, müəllifləri adekvat kompensasiya, o cümlədən tətbiq edilmiş cərimələrin və baxılan işlərlə bağlı məhkəmə xərclərinin ödənilməsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. İştirakçı-dövlət, həmçinin gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün lazımi tədbirləri görməyə, o cümlədən öz milli qanunlarına, qaydalarına və/yaxud praktikalarına yenidən baxaraq, iştirakçı-dövlətdə Paktla nəzərdə tutulmuş hüquqlardan tam şəkildə istifadə edilməsini təmin etmək öhdəliyi daşıyır.

10. Nəzərə alaraq ki, Fakültativ Protokola qoşulmaqla, iştirakçı-dövlət Komitənin Paktın pozulmasının olub-olmamasını müəyyən etmək səlahiyyətini tanıyıb və Paktın 2-ci maddəsinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət öz ərazisi daxilində və ya yurisdiksiyasına tabe olan bütün şəxslərə Paktla tanınan hüquqları təmin etməyi və pozuntu aşkar edilərsə, onları effektiv vasitə ilə təmin etməyi öhdəsinə götürüb, Komitə iştirakçı-dövlətdən 180 gün ərzində Komitənin hazırkı mülahizələrini həyata keçirmək üçün gördüyü tədbirlər haqqında məlumat almaq istəyir, iştirakçı-dövlətə, həmçinin bu mülahizələri ictimailəşdirməyə və öz rəsmi dillərində geniş şəkildə yaymaq təklif olunur.

Əlavə

Komitənin üzvü Xose Manuel Santuş Paisin xüsusi (qismən fərqli) rəyi

1. İştirakçı-dövlətin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş müəlliflərin hüquqlarını pozduğuna dair bu rəylərdə əldə olunan nəticə ilə razıyam. Bununla belə, 9(1)-ci maddənin pozuntusunun müəyyən edilməsinə şübhəm var.

2. Komitə bu pozuntunu müəlliflərin 21 sentyabr 2013-cü il tarixdə özbaşına həbs edilməsi və bir neçə saat həbsdə saxlanması, nəticədə onların azadlıqdan məhrum edilməsi ilə bağlı iddialarını qəbul etməklə əsaslandırıb. Polisin hərəkətləri qeyri-ardıcıl və gözlənilməz olub və lazımi prosessual təminatlara riayət etmədi və müəlliflərin həbsi və saxlanması dini etiqadlarını ifadə etmək hüquqlarını qanuni şəkildə həyata keçirmələri üçün cəza təşkil edirdi (7.8-ci bənd). Komitənin əksər üzvlərinin bu məntiqi düşüncə xəttini başa düşsəm də, fərqli nəticəyə gəlməyə meylliyəm.

3. Komitənin qərarı polisin Əliyevlərin evində dini etiqadları ilə bağlı müzakirə apararıq müəllifləri yaxalaması, onlardan dini ədəbiyyatı müsadirə etməsi, sonra isə onları zorla polis bölməsinə apararaq saxlaması ilə əsaslandırılıb. Onlar sərbəst şəkildə polis idarəsini tərk edə bilmədiklərinə görə müəlliflər həbs edilib. Bununla belə, Komitənin əksəriyyətinin bu düşüncə tərzinin özü petitio principii prinsipinin pozulmasına səbəb olur, çünki 9-cu maddənin pozuntusunun müəyyən edilməsinin əsas səbəbi 18-ci maddənin pozuntusunun aşkar edilməsinin birbaşa nəticəsidir.

4. İştirakçı-dövlətin bəyanatına əsasən (4.1-ci bənd), hökumət rəsmiləri Əliyevlərin evində axtarış aparıblar. Axtarış “Yehova Şahidləri” dini icmasının bir qrup şəxslə birgə qanunsuz dini məclislərin keçirilməsi və qadağan olunmuş dini ədəbiyyatın saxlanması barədə daxil olmuş məlumat əsasında aparılıb. Müəlliflər qanunla müəyyən edilmiş qaydada qeydiyyatdan keçməmiş dini icma kimi toplaşaraq, bununla da dini

mərasimlərin təşkili və keçirilməsi ilə bağlı qanunla müəyyən edilmiş qaydanı pozmuşlar. Onlar həftəlik görüşlərində icazəsiz ölkəyə gətirilən dini ədəbiyyatdan istifadə ediblər. Beləliklə, müəlliflər İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsini (2.11, 2.12 və 4.3-cü bəndlər) pozmuşlar. Buna görə də Komitə 18-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən müəlliflərin hüquqlarına qoyulan məhdudiyyətlərin mütənasib olmadığı qənaətinə gəlsə belə, polisin müdaxiləsi üçün prima facie qanuni motiv var (bənd 7.5).

5. Üstəlik, müəlliflərin polis bölməsinə gətirilməsinin qanuni səbəbi var, çünki onlar qanunu pozmaqda şübhəli bilinirdilər və cinayət törətməklə yaxalandıqdan sonra ora aparılıblar. Bir çox yurisdiksiyalarda bu, şübhəlilərin şəxsiyyətlərini müəyyən etmək və lazım gələrsə, sonradan məhkəmələrə işə baxmağa imkan verəcək istənilən qeydləri tamamlamaq üçün polis tərəfindən gətirilməsini tələb edir.

6. Müəlliflərin polis bölməsində bir neçə saat qalmalarına gəlcə, onlar polis bölməsinə aparılarkən iddia edilən hadisələrlə bağlı yazılı protokollar tərtib edilməli və imzalanmalı idi (bənd 2.8). İnzibati xəta haqqında belə yazılı protokolların hazırlanması müəlliflərin hüquqlarının müdafiəsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi, çünki bu qeydlərlə tanış olduqdan sonra müəlliflər polisin müdaxiləsinin səbəbləri barədə ipso-fakto məlumatlandırılmış, onların icraatdakı vəziyyəti barədə məlumat verilmişdir və buna görə də onlar öz müdafiəsinə hazırlamağa başlaya bilərdilər. Üstəlik, müəlliflərin polis bölməsində saxlanma müddətinin məhdudluğu – altı saat (7.7-ci bənd) – götürülən materialların müxtəlifliyini, dindirilənlərin sayını, şübhəlilərin hamısının eyni anda iştirak etməməsini nəzərə alsaq, bu şəraitdə ağlabatan görünür. Polisin işi çox vaxt apara bilər.

7. Beləliklə, məsələ müəlliflərin polis bölməsinə getməyə məcbur olub-olmaması və onların mövqeyinin polislə əməkdaşlıq edən hər hansı digər vətəndaşın, məsələn, şahid, zərər-

çəkmiş və ya təqsirləndirilən şəxsin mövqeyindən fərqli olub-olmamasıdır. Qanuna tabe olan hər bir vətəndaşdan hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən aparılan istintaqla əməkdaşlıq etməsi gözlənilməlidir, xüsusən də onlar cinayət yeri kimi görünən yerdə tutulduqları halda. Polis araşdırmaları faktları müəyyən etmək və mütləq özbaşına və ya qeyri-qanuni azadlıqdan məhrumetmə təşkil etməyən qanun pozuntuları və ya cinayət iddialarını araşdırmaq üçün polis bölmələrində şəxslərin müntəzəm sorğu-sualını əhatə edə bilər və çox vaxt da belə olur. Əgər kimsə məhkəməyə və ya polis bölməsinə çağırılırsa, həmin şəxs mütləq həbs olunmur və ya həbsdə saxlanılmır, çağırıldığı məqsədə çatana qədər hakimiyyət orqanlarının nəzarətində qalır. Müəlliflərin lazımi hüquqi sənədlər tərtib olunduqdan və imzalandıqdan sonra dərhal polis idarəsini tərk etməkdə sərbəst olduqları bu işdə də məhz belə olub.

8. Mənim fikrimcə, polisin bu istintaq hərəkətlərinin daxili qanunvericiliyin pozulduğunu müəyyən etmək üçün ağlabatan zərurətdən kənara çıxdığı sübut olunmayıb. Ona görə də biz hələ də bu hərəkətlərin özbaşına olmadığını güman edə bilərik. Ona görə də mənim qənaətim ondan ibarətdir ki, iştirakçı-dövlət Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş müəlliflərin hüquqlarını pozmayıb.

9. Müəllifləri saxlayıb dindirən zaman hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarının necə davranması tamamilə başqa məsələdir. Müəlliflərin iddiaları doğrudursa, o zaman bu vəzifəli şəxslər, xüsusən də qanunu pozmaqda şübhəli bilinən şəxslərlə iş zamanı peşəkar, qərəzsiz, qanun qarşısında bərabərlik prinsipinə hörmətlə yanaşmalı olan hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları kimi öz vəzifələrinə etinasız yanaşaraq, açıq-aşkar nalayiq hərəkət edəblər. Buna görə də bu cür davranış intizam tənbehi ilə nəticələnə bilər, lakin şübhəli şəxslərin adekvat və lazımi sorğu-sual edilmək üçün polisə gətirilməsi vəzifəsinin qanuniliyinə və düzgünlüyünə mütləq təsir göstərmir.

**Mülki və siyasi
hüquqlar haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
19 yanvar 2021
Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq Məlumat № 2845/2016 barədə müləhizələri^{* **}

<i>Təqdim etdi:</i>	Rəhimə Hüseynova (vəkillər Daniel Qordon Poul və Petr Muzni ilə təmsil olunurlar).
<i>Ehtimal olunan qurban:</i>	Müəllif
<i>İştirakçı-dövlət:</i>	Azərbaycan
<i>Məlumat tarixi:</i>	23 sentyabr 2016-cı il (ilkin təqdimat)
<i>Arayış məlumatı:</i>	Komitənin prosedurunun 92-ci qaydasına uyğun olaraq qəbul edilən və iştirakçı-dövlətə 14 noyabr 2016-cı ildə verilmiş qərar (sənəd kimi dərc edilməyib)

^{*} Komitənin 130-cu sessiyasında (12 oktyabr - 6 noyabr 2020-ci il) qəbul edilmişdir.

^{**} Məlumat baxılmasında Komitənin aşağıdakı üzvləri iştirak etdilər: Yad Ben Aşur, Arif Balkan, Əhməd Əmin Fəthalla, Furuya Syuiti, Kristof Heyns, Bamariam Koyta, Marsia V.J. Kran, Dankan Laki Muhumuza, Deyvid H. Mur, Fotini Pazardzis, Ernan Kesada Kabrera, Vasilka Santsin, Jose Manuel Santuş Paiş, Yuyval Şani, Elen Tiqruc, Andreas Simmerman və Gentian Zuberi.

<i>Mülahizələrin qəbul tarixi:</i>	14 oktyabr 2020-ci il
<i>Məlumatın mövzusu:</i>	“Yehova şahidləri”nin dini fəaliyyətə görə saxlanılması və cərimələnməsi
<i>Prosedur məsələləri:</i>	daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi, məqbulluq – aşkar əsassızlıq
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	din azadlığı, qanunsuz müdaxilə, ayrı-seçkilik, fikir, vicdan və din azadlığı, fikir ifadə azadlığı, fikir azadlığı, rəy azadlığı
<i>Paktın maddələri:</i>	18 (1), 19 (1 və 2), 26 və 27
<i>Fakültativ Protokolun maddəsi:</i>	2 və 5 (b.2 (b))

1. 23 sentyabr 2016-cı il tarixli məlumatın müəllifi 1963-cü il təvəllüdlü Azərbaycan vətəndaşı Rəhimə Hüseynovadır. Müəllif iddia edir ki, Paktın 18 (1), 19 (1 və 2), 26 və 27-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının iştirakçı-dövlət tərəfindən pozulmasının qurbanı olub. Müəllifi vəkillər Daniel Qordon Pole və Piotr Muzni təmsil edir.

Müəllifin təqdim etdiyi faktlar

2.1. Müəllif 2005-ci ildə əhalisi əsasən müsəlmanlar olan Azərbaycanda xristian azlıqların dini təşkilatı Yehovanın Şahidlərinə qoşulub. Lakin o, “Dini Etiqad Azadlığı haqqında” Qanuna uyğun olaraq qeydiyyatdan keçmiş hüquqi şəxs – Yehovanın Şahidləri Dini İcmasının üzvü deyil¹.

¹ Müəllif Yehovanın Şahidləri Dini İcması tərəfindən verilmiş onun üzvü olmadığını təsdiq edən sertifikatın surətini təqdim edir. Bu sənəd milli məhkəmələrə də təqdim olunub.

2.2. 8 dekabr 2014-cü ildə müəllif evinin yaxınlığında gedərkən iki kişi ilə dini etiqadları haqqında mehriban söhbətə başladı və onlara Yehovanın Şahidlərinin ictimai internet saytı haqqında danışdı ki, onlar üçün maraqlı olsun. O, uzaqlaşarkən uniformalı bir polis onu saxladı və nə etdiyini soruşdu. O, başqa bir polis əməkdaşını çağırıb və müəllif polis bölməsinə müşayiət olunub. Müəllif polis nəzarətində olarkən təhdidlərə məruz qalıb və inanclarından əl çəkib İslam dinini qəbul etməyə məcbur edilib. O, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsi ilə qeydiyyatda olduğu hüquqi ünvandan kənarda dini fəaliyyətlə bağlı cinayət törətməkdə ittiham olunub¹. Həmin gün o, hakim qarşısına çıxıb və işə baxmaq üçün əlavə vaxt istəyib. Hakim məhkəməni 22 dekabr 2014-cü il tarixinə təxirə salıb.

2.3. 22 dekabr 2014-cü ildə müəllif ona qarşı irəli sürülən ittihamların rədd edilməsi barədə vəsatət qaldıraraq məhkəmədən Azərbaycanı onun din və ifadə azadlığını qoruyan daxili və beynəlxalq qanunlara əməl etməyə məcbur etməsini xahiş etdi. O, xüsusilə qeyd edib ki, ittiham tərəfi onun Pakt və İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında Konvensiya (İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyası) üzrə hüquqlarını pozur. Bakı şəhəri rayon məhkəməsi 2014-cü il dekabrın 26-da

¹ Müəllifin təqdim etdiyi tərcüməyə əsasən, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsində müəyyən edilir ki, “Dini birliklər tərəfindən qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvandan kənar fəaliyyətə görə” fiziki şəxsləri min beş yüz manatdan iki min manatadək miqdarda, vəzifəli şəxslər — yeddi min manatdan səkkiz min manatadək miqdarda cərimə edilir. Məhkəmə qərara alıb ki, “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun 12-ci maddəsinə uyğun olaraq, dini birlik öz fəaliyyətini yalnız müvafiq icra hakimiyyəti orqanında qeydiyyata alınması və Dini Qurumların Dövlət Reyestrinə daxil edilməsi halında həyata keçirə bilər. Dini qurumlar öz fəaliyyətlərini yalnız dini quruma din xadimi dini mərkəz və ya qurum tərəfindən təyin edildikdən sonra dövlət qeydiyyatına alınmış sənədlərdə hüquqi ünvan kimi göstərilən ibadət yerlərində fəaliyyətlərini həyata keçirə bilərlər. Məhkəmənin rəyinə görə, müəllif tərəfindən İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsinə əsasən törədilmiş xəta təqdim olunmuş materiallarla tam sübuta yetirilib.

onu İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqi ünvanndan kənarda dini fəaliyyətlə bağlı hüquqpozma törətməkdə təqsirli bilib. Müəllif 1500 manat cərimə olunub¹.

2.4. 29 yanvar 2015-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi müəllifin 26 dekabr 2014-cü ildə verdiyi apellyasiya şikayətini təmin etməyib. Müəllif üçün başqa daxili müdafiə vasitələri yox idi.

2.5. Müəllif izah edir ki, ona ittiham verilən “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 12-ci maddəsi dini birliyin hüquqi ünvanından başqa yerdə dini fəaliyyətlə məşğul olmasını qadağan edir. Müəllif daha sonra qeyd edir ki, Azərbaycanda Yehovanın Şahidlərinin dini fəaliyyətlərinə qarşı dözümsüzlük o həddə çatıb ki, onlar dini ədəbiyyatın ölkəyə gətirilməsini və hətta Bakı şəhərindən kənarda qeyri-rəsmi dini toplantıların keçirilməsini qadağan etməyə başlayıblar. Onun işində, hər iki məhkəmənin qəbul etdiyi sübut o olub ki, o, yoldan keçən iki nəfərə öz inancları barədə danışmış və onları internet saytına daxil olmağa dəvət edib. Hər iki məhkəmə onun hərəkətlərini “Yehova Şahidlərinin Dini İcmasının fəaliyyətini təbliğ edən materialları Dini İcmanın qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvanından, yəni ibadət yerindən kənarda yaymaqla təbliğat apardığını” hesab edərək, bu hərəkəti qanunsuz elan edib. Müəllif onun hər hansı “material” yaydığına dair heç bir sübutun olmadığını qeyd edir və vurğulayır ki, bu doğru olsa belə, nə bu, nə də ona qarşı irəli sürülən ittihamlarda yer alan digər əməllər qanuna zidd deyil.

Şikayət

3.1. Müəllif iddia edir ki, Azərbaycan Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub, çünki onun fərdi dini etiqad azadlığını debat vasitəsilə ifadə etmək hüququndan məhrum edilib. O, iddia edir ki, polis qeyri-qanuni araşdırmaya başlayıb və nəticədə o, sadəcə dini inanclarını açıq şəkildə ifadə etdiyinə görə mühakimə olunub və

¹ Hökm çıxarılanda bu məbləğ təqribən 1436 avro idi.

cəzalandırılıb. O, daha sonra iddia edir ki, polis və məhkəmələr Dini Etiqad Azadlığı Qanununun və İnzibati Xətlər Məcəlləsinin müddəalarından qanun pozuntusunu uydurmaq üçün istifadə ediblər və bu qanun onun qeydiyyatda olduğu ünvandan başqa yerdə din haqqında danışmaq hüququnu məhdudlaşdırmaq üçün istifadə edilib. O, vurğulayır ki, istənilən halda, o, hüquqi şəxs kimi Yehovanın Şahidlərinin Dini İcmasının üzvü olmadığına görə, onun hərəkətləri kollektiv dini fəaliyyət deyil, şəxsi din azadlığı hüququnun fərdi şəkildə həyata keçirilməsidir. Müəllifin fikrincə, dövlət məhkəmələri onun Azərbaycan Konstitusiyasında təsbit olunmuş dini etiqad azadlığı, “fikir və söz azadlığı” və “qanuni axtarış, məlumat əldə etmək, ötürmək, hazırlamaq və yaymaq” hüquqlarını tanımayıb və dəstəkləməyib¹. Müəllif iddia edir ki, məhkəmə polisin hərəkətlərinin Azərbaycanın riayət etməyə borclu olduğu Pakt və digər beynəlxalq insan hüquqları müqavilələrinə zidd olmasına da məhəl qoymayıb.

3.2. Müəllif Komitənin № 22 (1993) ümumi şərhinə istinad edir və iddia edir ki, onun şəxsi inancları heç kəsi təhdid etmir və onun əsas din azadlığının həyata keçirilməsini təşkil edir və ictimaiyyət üçün açıq olan internet saytının müzakirəsi heç bir halda qanunsuz deyil. O, Komitənin bununla bağlı qəbul etdiyi əvvəlki qərarlarına istinad edir: “İbadət, mərasimlər, təcrübə və tədris zamanı ifadə azadlığı hüququ çox geniş fəaliyyət dairəsini əhatə edir”², buraya açıq şəkildə başqaları ilə inanclar haqqında danışmaq və ya onları veb sayta daxil olmağa təşviq etmək hüququ daxildir. O, iddia edir ki, onun dini etiqad azadlığına hücumla haqq qazandırmaq olmaz, qanunla nəzərdə tutulmayıb və qanuni məqsəd güdmür və buna görə də Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin meyarlarına cavab vermir. İnzibati Xətlər Məcəlləsi dini etiqad hüququndan istifadə edən şəxslərə deyil, dini birliklərə şamil edilir. O, təkbaşına və ya

¹ Müəllif Konstitusiyanın 47, 48 və 50-ci maddələrinə istinad edir.

² Malaxovski və Pikul Belarusa qarşı (CCPR/C/84/D/1207/2003), bənd 7.2.

başqaları ilə birlikdə dinə etiqad etmək və başqaları ilə sərbəst toplaşmaq üçün konstitusiya hüququna malikdir¹ və “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanun fərdi olaraq və ya başqaları ilə birlikdə hər hansı dinə etiqad etmək, hər hansı dinə etiqadını ifadə etmək və ya dinə münasibəti ilə bağlı inancları yaymaq hüququna təminat verir².

O, xatırladır ki, Komitənin fikrincə, dini etiqadlarını ifadə etmək hüququnun yalnız dini birliyin təsdiq edilmiş hüquqi ünvanı ilə məhdudlaşdırılması “müəlliflər və onların dini birliyi üçün yaranan nəticələr baxımından qiymətləndirilməlidir”³. Belə bir məhdudiyyət dövlət tərəfindən “18-ci maddənin 3-cü bəndinin məqsədləri üçün zəruridir”⁴ kimi sübuta yetirilməlidir, bu isə bu işdə sübuta yetirilməmişdir. Üstəlik, müəllifin öz dininə etiqadının “hədələyici və ya əsassız olaraq təxribat xarakterli olduğunu və ya başqa şəkildə ictimai asayişə təhlükə altına qoya biləcəyini” göstərən heç bir sübut yerli məhkəmələrə təqdim edilməmişdir⁵.

3.1 Müəllif daha sonra iddia edir ki, Azərbaycan Paktın 19-cu maddəsinin 1 və 2-ci bəndlərində nəzərdə tutulmuş öhdəliklərini heç bir qanuni hüquqi əsas olmadan və öz hərəkətlərinə haqq qazandırmadan ifadə azadlığı hüququnu qadağan etməklə pozub. O, bildirir ki, iştirakçı-dövlət İnzibati Xətlər Məcəlləsinə uyğun olaraq, “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanuna uyğun olaraq, məlumatın müəllifinin hətta həmin dini təşkilatın hüquqi şəxs kimi birliyin üzvü olmadığı faktına məhəl

¹ Konstitusiyanın 48-ci (2-ci bənd) və 49-cu (1-ci bənd) maddələri.

² Müəllif 22 dekabr 2014-cü il tarixdə təqdim etdiyi ərizəsində əlavə edir ki, həmin maddədə deyilir ki, dini etiqad azadlığı yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, yəni ictimai asayişin, sağlamlığın və mənəviyyətin və ya başqalarının hüquq və azadlıqlarının qorunmasını təmin etmək üçün zəruri olan hallarda məhdudlaşdırıla bilər.

³ Malaxovski və Pikul Belarusa qarşı, bənd 7.4.

⁴ Yenə orada, bənd 7.6.

⁵ Koulman Avstraliyaya qarşı (CCPR/C/87/D/1157/2003), bənd 7.3.

qoymadan müəllifin ifadə azadlığını dini birliyin hüquqi ünvanının coğrafi yeri ilə məhdudlaşdırmağa cəhd edib. Müəllif iddia edir ki, dini inancların ifadəsi onun dini etiqad azadlığının mühüm tərkib hissəsidir. Müəllif qeyd edir ki, dini qurumun hüquqi ünvanının olması tələbi ilk baxışdan qanunidir, lakin ifadə azadlığını məhdudlaşdırmaq üçün istifadə edilə bilməz. Bundan əlavə, Komitənin yurisprudensiyasına görə, “sistem Paktın 19-cu maddəsinin müddəalarına zidd olan tərzdə fəaliyyət göstərməməlidir”¹. Müəllif, həmçinin qeyd edir ki, Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində qeyd olunduğu kimi, onun ifadə azadlığına müdaxilə əsaslandırıla bilməz, qanunla nəzərdə tutulmayıb və qanuni məqsəd güdmür və buna görə də zərurət və mütənasibliyin ciddi meyarlarına uyğun gəlmir”².

3.2. Müəllif bildirir ki, Azərbaycan Paktın 26 və 27-ci maddələrini pozaraq, öz ölkəsində azlığın üzvü kimi onu ayrı-seçkilikdən və qeyri-bərabər rəftardan qoruya bilməyib. O, bildirir ki, daxili məhkəmələr onun dini birliyin qeydiyyatda olduğu ünvanda həyata keçirilməli olan hüquqları ilə həmin ünvandan kənar həyata keçirilən hüquqları arasında fərq qoyub. Apellyasiya Məhkəməsi onun hüquqlarının mənsub olduğu dinin qeydiyyatından asılı olduğunu və konkret coğrafi məkanla məhdudlaşdığını müəyyən edib. Buna görə də müəllifin heç bir dini mənsubiyyəti yoxdursa, o zaman qeydiyyat tələb olunmur. Buna görə də o, hüquqlarını dolayı yolla məhdudlaşdıraraq dinlə əlaqəsinə görə cəzalandırılıb. O, müəyyən dini azlığa mənsub olduğu üçün qeyri-bərabər və ayrı-seçkiliyə məruz qaldığı qənaətinə gəlir.

3.3. Müəllif Komitədən onun Pakt üzrə hüquqlarının tam tanınması üçün 2-ci maddənin 3-cü bəndində tələb olunduğu kimi, aşağıdakılar vasitəsilə effektiv hüquqi müdafiə vasitəsi

¹ Levinov Belarusa qarşı (CCPR/C/105/D/1867/2009, 1936, 1975, 1977–1981, 2010/2010), 10.3-cü bənd.

² Turçenyak Belarusa qarşı (CCPR/C/108/D/1948/2010 və Korr.1), bənd 7.7.

təqdim etməyi xahiş edir: (a) ona dəymiş mənəvi ziyana görə adekvat pul kompensasiyası vermək; b) qoyulmuş hər hansı pul cəzasının ləğv edilməsi və bu vəsaitin ödənilmiş məbləğin faizləri ilə birlikdə qaytarılması; və (c) məhkəmə xərclərinin və onun çəkdiyi məsrəflərin ödənilməsi.

İştirakçı-dövlətin məlumatın məqbulluğu və mahiyyəti ilə bağlı qeydləri

4.1. İştirakçı-dövlət 4 iyul 2017-ci il tarixində məlumatın məqbulluğu və mahiyyəti ilə bağlı öz qeydlərini təqdim etdi və faktları təkrarladı. İştirakçı-dövlət izah edir ki, müəllif Bakının Sabunçu rayonundakı orta məktəbin yaxınlığında, yəni qeydiyyatdan keçmiş dini ibadət yerindən kənarda Yehovanın Şahidlərinin fəaliyyəti haqqında vərəqələr yaymaqla qanunsuz təbliğat və təşviqat aparmaq ittihamı ilə polis bölməsinə aparılıb və sonra məhkəməyə göndərilib.

4.2. Sabunçu rayon məhkəməsi 26 dekabr 2014-cü il tarixdə müəllifi dini birliyin qeydiyyatda olduğu hüquqi ünvanda olmayan dini fəaliyyətlə əlaqədar İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş xətanı törətməkdə təqsirli bilib və 1500 manat məbləğində cərimə edilib.

4.3. Bakı Apellyasiya Məhkəməsi 29 yanvar 2015-ci il tarixdə müəllifin şikayətini təmin etməyib və Sabunçu Rayon Məhkəməsinin qərarını qüvvədə saxlayıb.

4.4. İştirakçı-dövlət bildirir ki, “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 12-ci maddəsinə uyğun olaraq, bütün dini birliklər öz fəaliyyətlərini yalnız dövlət qeydiyyatına alındıqdan sonra və yalnız dövlət qeydiyyatı haqqında şəhadətnamədə hüquqi ünvanı kimi göstərilən ibadət yerində həyata keçirə bilirlər.

Məlumat müəllifinin iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

5.1. Müəllif 16 avqust 2017-ci ildə təqdim etdi ki, iştirakçı-dövlət məlumatda qeyd olunan faktları inkar etmir. Buna görə də o, bildirir ki, bu faktlar müəyyən edilmiş kimi qəbul

edilməlidir. O, həmçinin qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət məlumatın məqbul olduğuna dair heç bir etiraz bildirməyib.

5.2. Müəllif bildirir ki, iştirakçı-dövlət onun hərəkətlərini yanlış olaraq “orta məktəb qarşısında qeyri-qanuni təbliğat və təşviqat” kimi səciyyələndirmişdir. O, bildirir ki, bu, yerli məhkəmələrin nəticələri ilə uyğun gəlmir¹. Bundan əlavə, polis qeyri-qanuni materialların yayılmasına və ya təşviqata dair heç bir sübut təqdim etməyib.

5.3. Müəllif qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət öz etirazının hüquqi əsasını izah etməyib, çünki o, yalnız “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun dini birliklərin fəaliyyətini ibadət yerləri ilə məhdudlaşdıran 12-ci maddəsinə istinad edib. İştirakçı-dövlət müəllifin heç bir dini birliyin üzvü olmadığı üçün qeydiyyatdan keçmiş ibadət yerindən kənarda fəaliyyət göstərərək qanunu necə pozduğunu izah etməyib.

5.4. Müəllif Komitəyə xatırlatmaq üçün Komitənin yurisdiksiyasına istinad edir ki, iştirakçı-dövlət beynəlxalq insan hüquqlarının pozulmasını yalnız daxili qanunlara riayət etdiyi üçün müdafiə edə bilməz².

5.5. Müəllif bildirir ki, iştirakçı-dövlət onun həbsinin, saxlanmasının və məhkum edilməsinin dini inanclarına əsaslandığını qəbul edib. Bundan əlavə, iştirakçı-dövlətin qeyri-qanuni fəaliyyət və ya təşviqat iddiaları nə məhkəmə araşdırması zamanı, nə də apellyasiya məhkəməsinin qərarında fakt kimi nəzərə alınmayıb.

5.6. Müəllif iddia edir ki, Azərbaycanadakı Yehovanın Şahidlərinin vəziyyəti, onların sərbəst fəaliyyət göstərməsinə ica-

¹ 26 dekabr 2014-cü il tarixdə Sabunçu Rayon Məhkəməsi müəyyən edib ki, müəllif Dini İcmanın hüquqi ünvanından, yəni dini ayinlərin qeydiyyata alındığı yerdən kənarda Yehovanın Şahidlərinin Dini İcmasının fəaliyyətini təbliğ edən materiallar yaymaqla təbliğat fəaliyyəti həyata keçirib. Rayon məhkəməsi müəllifin hər hansı materialı yaymasına dair heç bir sübut təqdim etməyib.

² Müəllif Leven Qazaxıstana qarşı işinə istinad edir (CCPR/C/112/D/2131/2012), bənd 9.4.

zə verilməsi və Azərbaycanda qeydiyyatla alınması ilə bağlı Komitəyə iştirakçı-dövlətin verdiyi bəyanatlar həqiqətə uyğun deyil (CCPR/C/AZE/Q4/Əlavə 1, paragraf 159).

5.7. Müəllif Komitənin dini fəaliyyətlərə müdaxilə, dini qrupların üzvlərinin, o cümlədən Yehovanın Şahidlərinin təqib edilməsi, həbslərin və onlara qarşı inzibati və ya cinayət tədbirlərinin sayının artması ilə bağlı xəbərlərdən son zamanlar narahatlığını xatırladır və Komitə iştirakçı-dövləti “din və ya inanc azadlığını praktiki olaraq təmin etməyə və bu azadlığı Paktın 18-ci maddəsinin icazə verdiyi dərəcəyə qədər genişləndirməyə” çağırır (CCPR/C/AZE/CO/4, bənd 32)–(33).

5.8. Müəllif bildirir ki, təyin olunmuş cərimə ağır olub və beynəlxalq standartlar cəzanın cinayətin ağırlığına və cinayətkarın şəraitinə mütənasib olmasını tələb edir. Bu halda, məlumatın müəllifi tənha işsiz qadındır ki, ona görə təyin olunan cərimənin məbləği əlçatmazdır.¹

5.9. Müəllif Komitəyə müraciətin məqbul elan edilməsi və Paktın 18-ci (1-ci bənd), 19-cu (1-ci və 2-ci bəndlər), 26-cı və 27-ci maddələrinin pozulmasının aşkar edilməsi barədə xahişini təkrarlayır.

İştirakçı dövlətin əlavə qeydlər

6.1. İştirakçı-dövlət 5 aprel 2018-ci ildə əlavə qeydlər təqdim etdi və əvvəlki qeydlərində olan məlumatları təsdiqlədi.

6.2. İştirakçı-dövlət bildirir ki, onun milli qanunvericiliyi və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının müvafiq maddələri insan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasına icazə verir.

6.3. İştirakçı-dövlət bir daha qeyd edir ki, Konstitusiya-

¹ Müəllif vurğulayır ki, hakimin təyin edə biləcəyi maksimum cərimə 2000 manatdır. Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin tərtib etdiyi əhalinin nominal və real gəlirləri cədvəlinə əsasən, 2015-ci ildə ölkədə orta aylıq əmək haqqı 466,9 manat olub.

nın 48-ci maddəsi hər kəsə vicdan azadlığı və öz seçdiyi dinə etiqad etmək, dini etiqadda iştirak etmək və ya heç bir dinə etiqad etməmək hüququnu təmin edir. “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun 1-ci maddəsinə əsasən, bu azadlıqla bağlı məhdudiyyətlər qanunla nəzərdə tutulmalıdır və demokratik cəmiyyətdə ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın, mənəviyyəti və ya başqa şəxslərin əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruridir. Buna görə də bəzi digər insan haqlarında olduğu kimi, öz əqidə və fikirlərini ifadə etmək və dini etiqad etmək hüququ mütləq hüquq deyil.

6.4. İştirakçı-dövlət bildirir ki, Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinə və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 9-cu maddəsinə uyğun olaraq, din və ya inanc azadlığı hüququna müəyyən məhdudiyyətlər qoyula bilər, lakin yalnız qanunla müəyyən edilən və ictimai təhlükəsizliyi, asayışı, ictimai sağlamlığı və ya əxlaqı və ya başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarını qorumaq üçün zəruri məhdudiyyətlər qoyula bilər. O, həmçinin qeyd edir ki, Komitənin 22 sayılı ümumi şərhində də eyni fikir var.

6.5. İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi zəruri hallarda dövlətin Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 9-cu maddəsinə əsasən azadlıq hüququnun qiymətləndirilməsində müəyyən məhdudiyyətlər qoymaq və mülahizədən istifadə etmək hüququna malik olduğunu nümayiş etdirmişdir¹. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, həmçinin qeyd etmişdir ki, müxtəlif dinlərə mənsub əhəlinin yaşadığı demokratik cəmiyyətdə insanların inanclarına hörmətin təmin edilməsi və müxtəlif qrupların maraqlarının uzlaşdırılması üçün məhdudiyyətlər zəruri ola bilər¹.

¹ İştirakçı-dövlət Vallianatos və başqaları v. Yunanıstana qarşı işi üzrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarına istinad edir, Ərizə №29381/09 və 32684/09 (noyabr 2013).

¹ İştirakçı-dövlət Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Kokkinakis v. Yunanıstana qarşı işi üzrə qərarına istinad edir. Ərizə №14307/88 (1993-cü ilin may).

6.6. İştirakçı-dövlət xatırladır ki, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 9-cu maddəsi məhdudiyyətin əsaslı olub-olmadığını və pozuntunun baş verib-vermədiyini müəyyən etmək üçün üç meyar müəyyən edir. Bunlara aşağıdakılar daxildir: a) məhdudiyyətin qanuni məqsədinin mövcudluğu, b) tədbirin qanuniliyi və c) demokratik cəmiyyətdə onun zəruriliyi. İştirakçı-dövlət bildirir ki, bu o deməkdir ki, hər hansı məhdudiyyət iki tələbə cavab verməlidir: o, konkret olmalı və aydın şəkildə ifadə edilməlidir. İştirakçı dövlət daha sonra bildirir ki, Konvensiyada nəzərdə tutulduğu kimi, formasından asılı olmayaraq, dini etiqad azadlığına məhdudiyyətlər “qanunla müəyyən edilə bilər”.

Məsələlər və onların Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

7.1. Məlumatda olan hər hansı iddiaya baxmazdan əvvəl Komitə prosedur qaydalarının 97-ci qaydasına uyğun olaraq, məlumatın Fakültativ Protokol əsasında qəbul edilib-edilməməsi barədə qərar verməlidir.

7.2. Komitə Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2-ci (a) bəndində nəzərdə tutulduğu kimi, eyni məsələyə beynəlxalq araşdırma və ya həllin başqa proseduru çərçivəsində baxılmadığına əmindir.

7.3. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndində tələb olunduğu kimi müəllifin bütün mövcud daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirməsi ilə mübahisə etmir. Komitə qeyd edir ki, müəllif Sabunçu Rayon Məhkəməsinin qərarından Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət verib və o, Paktın 18, 19, 26 və 27-ci maddələri üzrə iddialarının mahiyyətini açıqlayıb. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndi onun bu iddiaları nəzərdən keçirməsinə mane olmur.

7.4. Müəllifin Paktın 26 və 27-ci maddələri üzrə iddialarına gəldikdə, Komitə qeyd edir ki, müəllif Azərbaycanda dini

azlığa mənsubluğuna görə ona qarşı necə ayrı-seçkiliyə məruz qaldığı barədə ətraflı məlumat verməyib¹. Buna görə də Komitə bu iddiaları məqbulluq məqsədləri üçün kifayət qədər əsaslandırılmamış hesab edir və Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə uyğun olaraq onları qəbul edilməz elan edir.

7.5. Komitə hesab edir ki, müəllif məqbulluq məqsədi ilə Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndi və 19-cu maddəsinin 1-ci və 2-ci bəndləri üzrə öz iddialarını kifayət qədər əsaslandırır. Buna görə də o, məlumatı məqbul elan edir və onu mahiyyətini üzrə araşdırmağa davam edir.

Məlumatın mahiyyəti üzrə baxılması

8.1. Komitə Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulduğu kimi, tərəflərin ona təqdim etdiyi bütün məlumatların işığında hazırkı məlumatı nəzərdən keçirdi.

8.2. Komitə müəllifin iddialarını qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət onun Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub, belə ki, o, saxlanılıb, həbs edilib və inzibati xəyata görə məhkum edilib və sadəcə olaraq ibadət yerində deyil, küçədə iki kişi ilə dini inanclarını müzakirə etdiyinə görə 1500 manat (təxminən 1400 avro) cərimə olunub. Komitə, həmçinin müəllifin arqumentini də nəzərə alır ki, o, dini birlik adından deyil, şəxsi sifətlə çıxış edib və buna görə də qanuni qurumun – Yehovanın Şahidləri dini icmasının üzvü olmadığı üçün dini mərasimlər üçün nəzərdə tutulan yerdə heç bir söhbət apara bilməzdi. Komitə daha sonra müəllifin arqumentini nəzərə alır ki, ona yalnız ibadət yerində öz dini etiqadlarını

¹ İştirakçı-dövlətin onun Paktın 26 və 27-ci maddələri üzrə hüquqlarını pozması barədə müəllifin iddiasına gəldikdə, müəllif yalnız qeyd edib ki, o, dini mənsubiyyətinə görə ayrı-seçkiliyə məruz qalıb. O, daxili məhkəmələrə təqdim etdiyi sənədlərdə polis əməkdaşlarının ona Qurana hörmət etməli olduğunu və Yehovanın Şahidi olduğuna görə polis tərəfindən ayrı-seçkiliyə məruz qaldığını dediyini qeyd etsə də, öz ərizəsində bu iddialara istinad etməyib. Komitəyə heç bir xəbər təqdim etmədiyi kimi polisin və iştirakçı-dövlətin hərəkətlərinin niyə onun dininə görə ayrı-seçkiliyə səbəb olması ilə bağlı təfərrüatlar təqdim etməyib.

ifadə etməyə icazə verilməsi faktı Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndində göstərilən icazə verilən hədləri aşır. Komitə iştirakçı-dövlətin arqumentini qeyd edir ki, onun daxili qanunvericiliyinə əsasən, müəllif qeydiyyatdan keçmiş ibadət yerindən kənar-da dini fəaliyyətlər həyata keçirə bilməz və Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulduğu kimi, öz dinini və ya əqidəsini ifadə etmək azadlığı müəyyən məhdudiyyətlərə məruz qala bilər.

8.3. Komitə 22 nömrəli ümumi şərhini xatırladır ki, ona əsasən, Paktın 18-ci maddəsi fikir və vicdan azadlığına və ya öz seçiminə görə dinə və ya inanca malik olmaq və ya onu qəbul etmək azadlığına hər hansı məhdudiyyətə icazə vermir. Din və ya etiqad azadlığı fərdi və ya başqaları ilə birlikdə, ictimai və ya özəl şəkildə həyata keçirilə bilər. Buna görə də Komitə hesab edir ki, müəllifin iddiaları onun dini etiqadlarını ifadə etmək hüququ ilə bağlıdır və onun həbsi, məhkum edilməsi və cərimələnməsi bu hüququn məhdudlaşdırılmasıdır¹. Komitə Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasında müəllifin öz dininə etiqad etmək və ya inancını ifadə etmək hüququna qoyulan müvafiq məhdudiyyətlərin ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və əxlaqın, başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olub-olmaması sualına cavab verməlidir.

8.4. Bu halda məlumat müəllifinin öz dini etiqadını ifadə etmək hüququna qoyulan məhdudiyyətlər İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsinin tələbindən irəli gəlir ki, ona görə də dini birliklərin fəaliyyəti müvafiq qaydada qeydiyyatda olduğu hüquqi ünvandan başqa yerlərdə, həyata keçirilməməlidir. Habelə “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 12-ci maddəsində qeyd olunur ki, hər hansı bir dini qurum yalnız müvafiq icra hakimiyyəti orqanında qeydiyyata alındıqdan sonra öz fəaliyyətini həyata keçirə bilər və dini birliklər yalnız onların hüquqi ünvanı kimi qeydə alındığı yerdə dini etiqadla

¹ Ümumi şərh № 22, b. 4.

bağlı fəaliyyət göstərə bilər. Komitə iştirakçı-dövlətin arqumentini qeyd edir ki, müəllif orta məktəbin qarşısında təbliğat və dini materiallar yaymaqla insanları təşvişə salıb. İştirakçı-dövlət Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarını qorumaq üçün öz dininə və ya inancına etiqad etmək hüququna müəyyən məhdudiyyətlərin qoyulmasına icazə verdiyini bildirsə də, Komitə qeyd edir ki, bu cür qorunma spesifik əsas hüquqların və təsirə məruz qalan şəxslərin müəyyən edilməsini tələb edir¹. Komitə Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin ciddi şəkildə təfsir edilməli olduğunu və məhdudiyyətlərin yalnız onların nəzərdə tutulduğu məqsədlər üçün tətbiq oluna biləcəyini və nail olmaq istədiyi konkret məqsədlə birbaşa əlaqəli və ona mütənasib olmalı olduğunu bildirən 22 sayılı ümumi şərhini təkrarlayır.

Hazırkı işdə Komitə qeyd edir ki, daxili məhkəmə sənədlərində müəllifin hərəkətlərinin qızıqsıdıcı xarakter daşdığına dair heç bir əlamət yoxdur və iştirakçı-dövlət onun niyə buna görə cəzalandırılmasına dair heç bir təfərrüat, izahat və ya arqument təqdim etməyib. Komitə, həmçinin qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəllifin dini etiqadlarına aid materialın dinc müzakirəsi və ya yayılmasının ictimai təhlükəsizliyə, asayişə, sağlamlıq və ya əxlaqa və ya başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarına təhlükə törətdiyinə dair heç bir sübut təqdim etməyib. Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət orta məktəbə qədər müəllifin dini etiqadlarını müzakirə edərkən və ya materialları yayarkən onun davranışının təsirinə məruz qalmış digər şəxslərin spesifik əsas hüquq və ya azadlıqlarını müəyyən etməyib. Komitə xatırladır ki, 22 sayılı ümumi şərhində müəyyən etmişdir ki, “müəyyən bir din və ya inancla bağlı təcrübələr və təlimlər dini qrupların öz əsas fəaliyyətlərinin aparılması ilə ayrılmaz şəkildə əlaqəli fəaliyyətlərin həyata keçirilməsini... və dini mətnləri və ya nəşrləri tərtib etmək və yaymaq azadlığını” ehtiva edir

¹ Ümumi şərh № 22, bənd 8; həmçinin Malaxovski və Pikul Belarusa qarşı, 7.3-cü bənd.

(4-cü bənd). Komitə, həmçinin qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəllifin orta məktəbin qarşısında dini nəşrlər yaydığını qeyd etsə də, o, bunu inkar edir, o, müəllifin hər hansı yetkinlik yaşına çatmayanı dinə yönləndirməyə cəhd etdiyini iddia və ya sübut etməyib (bax: məsələn, A/60/ 399, bəndlər 63-67). Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinə uyğun olaraq qoyulmuş məhdudiyyətlərin icazəli olduğunu nümayiş etdirmək üçün kifayət qədər əsas təqdim etməyib.

8.5. Komitə, həmçinin qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət yuxarıda qeyd olunan daxili qanunvericiliyi fərdi şəxs kimi müəllifə necə şamil edildiyini izah etməyib. Bundan əlavə, Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət dini qurumun hüquqi ünvanından başqa yerdə dini fəaliyyətin tam qadağan edilməsinə haqq qazandıra bilən asayiş və ictimai təhlükəsizliyə konkret və əhəmiyyətli təhlükə ilə bağlı konkret kontekst və ya nümunə təqdim etməyib və bunun fərdlərə necə tətbiq edilməsi lazım olduğunu izah etməyib. İştirakçı-dövlət ictimai təhlükəsizlik və asayiş üçün konkret və əhəmiyyətli təhlükənin mövcudluğunu nümayiş etdirə bilsə belə, Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət 299.0-cı maddəyə uyğun olaraq ibadət yerindən başqa yerdə dini fəaliyyətin qadağan edilməsini nümayiş etdirə bilməyib. İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 4-cü maddəsi dinə etiqad azadlığının əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdırılmasını nəzərə alaraq, bu məqsədə mütənasib idi. Komitə, həmçinin hesab edir ki, iştirakçı-dövlət qeydə alınmış ibadət yerindən başqa yerdə dini fəaliyyətin qadağan edilməsinin din və ya etiqad azadlığının qorunmasını təmin etmək üçün zəruri olan ən az məhdudlaşdırıcı tədbir olduğunu nümayiş etdirməyə cəhd etməyib.

8.6. Komitə qeyd edir ki, Sabunçu Rayon Məhkəməsi daxili icraat zamanı Yehovanın Şahidləri Dini İcmasının fəaliyyətini təbliğ edən materialların icmanın qeydiyyatda olduğu hüquqi ünvandan başqa yerdə yayılması ilə təbliğat aparması əsası ilə müəllifə qarşı təyin edilmiş ittihamları və cərimələri qüv-

vədə saxlamışdır. Bu, “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 12-ci maddəsinin pozulmasıdır, çünki dini birliklər öz fəaliyyətlərini yalnız rəsmi qeydiyyatdan keçmiş ibadət yerlərində həyata keçirə bilərlər. Komitə xatırladır ki, Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndi dini icmanın bütün üzvlərinin öz dininə başqaları ilə birlikdə ibadət, ayin, ayin və təlimlərdə etiqad etmək hüququnu qoruyur¹.

Komitə hesab edir ki, rayon məhkəməsinin təqdim etdiyi dəlillər onu göstərmir ki, küçədə dini təbliğatın və ya fiziki şəxs tərəfindən ədəbiyyatın yayılmasının ümumi qadağan edilməsi Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasında qanuni məqsədə nail olmaq üçün zəruri olan mütənasib tədbirdir. Komitə qeyd edir ki, rayon məhkəməsi müəllifin dini fəaliyyətinin başqalarının inancları ilə bağlı hüquqlarını necə pozduğunu heç bir şəkildə izah etməyib. Buna görə də Komitə belə qənaətə gəlir ki, müəllifə verilən cəza onun dininə etiqad etmək hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir. Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq nə milli hakimiyyət orqanları, nə də iştirakçı-dövlət bu məhdudiyyətin Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndində müəyyən edildiyi kimi qanuni məqsədə nail olmaq üçün zəruri olan mütənasib tədbir təşkil etdiyini nümayiş etdirməmişdir. Müvafiq olaraq, Komitə belə qənaətə gəlir ki, müəllifi həbs etməklə, onu mühakimə etməklə və qeydiyyatdan keçmiş ibadət yerindən başqa yerdə dini fəaliyyətlə məşğul olduğuna görə cərimələməklə, iştirakçı-dövlət onun Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur.

8.7. Bu nəticələrin işığında Komitə həmin faktların Paktın 19-cu maddəsinin 1 və 2-ci bəndlərinin pozuntusunu təşkil edib-etməməsinə baxmağı zəruri hesab etmir.

9. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq fəaliyyət göstərən Komitə hesab edir ki, ondan əvvəl olan faktlar müəllifin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bən-

¹ Xüsusilə bax, Leven Qazaxıstana qarşı, bənd 9.4.

dində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasını göstərir.

10. Paktın 2-ci maddəsinin 3 (a) bəndinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət müəllifi effektiv müdafiə vasitəsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. O, Pakt üzrə hüquqları pozulmuş şəxslərə tam kompensasiya təmin etməlidir. Müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlət, o cümlədən, müəllifə adekvat kompensasiya, o cümlədən ona qoyulmuş cəriməni və işlə bağlı məhkəmə xərclərini ödəmək öhdəliyi daşıyır. İştirakçı-dövlət, həmçinin Paktın 18-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqlardan tam istifadə olunma bilməsini təmin etmək üçün öz daxili qanunlarına, qaydalarına və/yaxud təcrübələrinə yenidən baxaraq, gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün zəruri tədbirləri görməyə borcludur.

11. Nəzərə alaraq ki, Fakültativ Protokola qoşulmaqla, iştirakçı-dövlət Komitənin Paktın pozulmasının olub-olmamasını müəyyən etmək səlahiyyətini tanıyıb və Paktın 2-ci maddəsinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət öz ərazisi daxilində və ya yurisdiksiyasına tabe olan bütün şəxslərə Paktda tanınmış hüquqları təmin etməyi və pozuntu aşkar edilərsə, onları effektiv vasitə ilə təmin etməyi öhdəsinə götürüb, Komitə iştirakçı-dövlətdən 180 gün ərzində Komitənin mülahizələrinin həyata keçirilməsi üçün gördüyü tədbirlər haqqında məlumat almaq istəyir. Bundan əlavə, iştirakçı-dövlətə bu Mülahizələri dərc etmək və onların iştirakçı-dövlətin rəsmi dillərində geniş yayılmasını təmin etmək təklif olunur.

**Mülki və siyasi
hüquqlar haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
18 yanvar 2021
Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq Məlumat № 2928/2017 barədə mülahizələri^{*}**

Təqdim etdi: Saləddin Məmmədov, Rəşad
Niftəliyev və Sədaqət Abbasova
(vəkillər Daniel Qordon Pole və
Piter Muzni ilə təmsil olunurlar).

Ehtimal olunan qurban: Müəlliflər

İştirakçı-dövlət: Azərbaycan

Məlumat tarixi: 5 yanvar 2017-ci il (ilkin
təqdimat)

Arayış məlumatı: Komitənin prosedurunun 92-ci
qaydasına uyğun olaraq qəbul
edilən və iştirakçı-dövlətə 9 yan-
var 2017-ci ildə verilmiş qərar
(sənəd kimi dərc edilməyib)

^{*} Komitənin 130-cu sessiyasında (12 oktyabr - 6 noyabr 2020-ci il) qəbul edilmişdir.

^{**} Məlumatı baxılmasında Komitənin aşağıdakı üzvləri iştirak etdilər: Yad Ben Aşur, Arif Balkan, Əhməd Əmin Fəthalla, Furuya Syuiti, Bamariam Koyta, Marsia V.J. Kran, Dankan Laki Muhumuza, Deyvid Mur, Fotini Pazardzis, Ernən Kesada Kabrera, Vasilka Santsin, Jose Manuel Santuş Paış, Yuval Şani, Elen Tiqrucə, Andreas Simmerman və Gentian Zuberi.

^{***} Komitənin üzvü Xose Manuel Santuş Paışın xüsusi (qismən fərqli) rəyi bu Mülahizələrə əlavədə yer alır.

<i>Mülahizələrin qəbul tarixi:</i>	15 oktyabr 2020-ci il
<i>Məlumatın mövzusu:</i>	əvvəlcədən rəsmi icazə olmadan dinə etiqad etdiklərinə görə Yehovanın Şahidlərinin həbsi, saxlanması və cərimələnməsi
<i>Prosedur məsələləri:</i>	məqbulluq - daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi, məqbulluq – aşkar əsassızlıq
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	əsassız həbs - həbsdə saxlama; özbaşına/qanunsuz müdaxilə; mədəni hüquqlar; ayrı-seçkilik; yığıncaq azadlığı; ittifaq azadlığı; fikir, vicdan və ya din azadlığı; fikir və ifadə azadlığı; mənzil hüququ
<i>Paktın maddələri:</i>	9 (1), 17 (1), 18 (1 və 3), 19 (2 və 3), 21, 22 (1 və 2), 26 və 27
Fakültativ Protokolun maddəsi:	2 və 5 (b.2 (b))

1. Məlumatın müəllifləri Saləddin Məmmədov, Rəşad Niftəliyev və Sədaqət Abbasovadır. Onlar Azərbaycan vətəndaşlarıdır və müvafiq olaraq 1961, 1987 və 1975-ci il təvəllüdlüdürlər. Müəlliflər iddia edirlər ki, iştirakçı-dövlət onların Paktın 9 (1-ci bənd), 17 (1-ci bənd), 18 (1 və 3-cü bəndlər), 19 (2 və 3-cü bəndlər), 21, 22 (1 və 2-ci bəndlər), 26 və 27-ci maddələri üzrə hüquqlarını pozmuşdur. Paktın Fakültativ Protokolu Azərbaycan üçün 2002-ci il fevralın 27-də qüvvəyə minmişdir. Müəllifləri vəkillər təmsil edir.

Müəlliflərin təqdim etdiyi faktlar

2.1. Müəlliflər Gəncə şəhərində yaşayan Yehova Şahidləridir. Onlar özlərinin səmimi xristian inanclarını rəhbər tutaraq dini ayinləri yerinə yetirmək, müqəddəs kitabları öyrənmək və müzakirə etmək üçün birləşirlər. Müəlliflərdən heç biri dini etiqad azadlığı haqqında milli qanuna uyğun olaraq Bakıda qanuni qeydiyyatdan keçmiş Yehovanın Şahidləri Dini İcmasının üzvü deyil. Hökumət müəllifləri dini qurum kimi qeydiyyatla almaqdan imtina edib.

2.2. 12 oktyabr 2014-cü il tarixində cənab Məmmədov öz evində cənab Niftəliyev və xanım Abbasova da daxil olmaqla təxminən 25 nəfərdən ibarət qrup üçün dinc dini müzakirə apardı. Bu görüş ordersiz və icazəsiz içəri daxil olan təxminən on polis əməkdaşının cənab Məmmədovun evinə gəlməsi ilə kəsildi. Onlar evdə və dini toplantının bütün iştirakçılarında axtarış aparıb, şəxsi əmlaklarını, o cümlədən müqəddəs kitabların nüsxələrini müsadirə ediblər. Bu hərəkətlər bütün iştirakçılara mənfi təsir göstərdi və cənab Məmmədovun yaşlı anası yığıldı. Polis iştirakçıları polis bölməsinə apararaq altı saatdan çox yeməksiz və susuz saxlayıb. Polis iştirakçıların xristian inancları ilə bağlı təhqiramiz ifadələr işlədib, onların Allaha inanmalarını ələ salıb. Müəlliflər onlara qarşı ittiham irəli sürülmədən sərbəst buraxılıblar.

2.3. Bununla belə, 14 oktyabr 2014-cü il tarixdə Gəncə şəhəri Nizami rayon polis idarəsindən müəlliflərə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsinin tələblərini pozaraq qanunsuz dini yığıncaq keçirməkdə ittiham olunduqları sənədlər daxil olmuşdur¹. İttihama görə, müəlliflərin hər biri 2000 manat məbləğində cərimə ödəməli olub². Müəlliflər ittihamdan

¹ Müəllifin təqdim etdiyi tərcüməyə əsasən, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsində bir vaxtlar göstərilirdi ki, “dini yığıncaqların, yürüşlərin və digər dini mərasimlərin təşkili və keçirilməsinin qanunla müəyyən edilmiş qaydanın pozulmasına görə ... fiziki şəxslər min beş yüz manatdan iki min manatadək miqdarda cərimə edilir.

² Müəlliflər o vaxt rəsmi məzənnə ilə 2000 manatın təxminən 2004 avroya bərabər olduğunu iddia edirlər.

dərhal Nizami Rayon Məhkəməsinə şikayət ediblər. 6 noyabr 2014-cü ildə Rayon Məhkəməsi müəlliflərin bir qrup olaraq həmin şəhərdə dini birlik kimi qeydiyyatdan keçmədikləri üçün Gəncədə keçirilən görüşün qeyri-qanuni dini mərasim olduğunu əsas gətirərək müəllifləri təqsirli bilib və cərimə ödəməyə məcbur edib. Rayon məhkəməsi daha sonra əsaslandırırdı ki, polisin axtarışı order olmadan aparılsa da, əqləbatan olub, çünki əks ifadələrə baxmayaraq, orada müşayiət olunmayan azyaşlı uşaqlar olub və “dini mərasimlər onların mənəviyyatına zərər verə bilər”.

2.4. Məlumatın müəllifləri daha sonra Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinə müraciət edərək iddia etdilər ki, Rayon Məhkəməsi onların qanunsuz dini toplantıda iştirak etmələri barədə yanlış nəticə çıxarıb. Müəlliflər bunun ictimai təhlükəsizliyə, asayişə, sağlamlıq və əxlaqa, yaxud başqalarının hüquq və azadlıqlarına təhlükə yaratmayan dinc dini toplantı olduğunu iddia edirdilər. Müəlliflər iddia edirdilər ki, hökumət polisin axtarışının zəruri olduğuna və ya qonşuların narahat olduğuna dair heç bir sübut təqdim etməyib. Onlar Konstitusiyaya və dini etiqad azadlığı və sərbəst toplaşmaq azadlığına dair qanunlara da istinad ediblər. Onlar polisin onların Pakt və Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi ilə qorunan hüquqlarını necə pozduğunu ətraflı izah etdilər.

2.5. 28 noyabr və 1 dekabr 2014-cü il tarixlərində Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi müəlliflərin şikayətlərini təmin etməyib. Məhkəmə əsaslandırırdı ki, dini etiqad azadlığına dair milli qanuni məhdudiyyətlər “dəqiq, əldə edilə bilər və qanunla nəzərdə tutulan xarakterə malikdir” və Yehovanın Şahidləri yaşadıqları şəhərdə qeydiyyatdan alınmadığına görə toplantı qeyri-qanuni olub. Məhkəmə müəlliflərin cənab Məmmədovun evinə ordersiz daxil olmanın və orada polisin axtarışının qanunsuz olması barədə arqumentini rədd etdi. Məhkəmə belə qənaətə gəlib ki, uşaqlar “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanuna zidd olaraq görüşdə qəyyumsuz iştirak etdikləri üçün şərait təcili tədbir görülməsini tələb etdiyindən polisin hərəkətinə icazə ve-

rilir. Məhkəmə qeyd edib ki, “polisə başqalarının hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, ictimai asayişin və ictimai təhlükəsizliyin qorunması məqsədilə təxirəsalınmaz tədbirlər həyata keçirərkən şəxsi toxunulmazlıq hüququnu məhdudlaşdırmağa icazə verilir”. Məhkəmə müəlliflərin polis bölməsində olmasını həbs kimi tövsif etməkdən də imtina edib. Bunun əvəzinə o, bunu polis istintaqı ilə əməkdaşlığa dəvət kimi qiymətləndirdi. Məhkəmə xüsusi olaraq qeyd edib ki, “inzibati xəta törətməkdə şübhəli bilinən şəxsin istintaq aparmaq üçün polis şöbəsinə dəvət edilməsi standart prosedurdur. Saləddin Məmmədovun istintaq aparılması və sübutların götürülməsi məqsədilə polis şöbəsinə dəvət edilməsi onun azadlığının məhdudlaşdırılması kimi qiymətləndirilə bilməz”.

2.6. Müəlliflər bütün effektiv daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirmişlər, çünki onların kassasiya şikayəti proseduru mövcud deyildir. Onlar şikayətlərini heç bir başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll mexanizmi çərçivəsində təqdim etməyiblər.

Şikayət

3.1. Müəlliflər iddia edirlər ki, cənab Məmmədovun evinə daxil olaraq dinc dini görüş zamanı onun və müəlliflərin özlərində axtarış apararaq, onları həbsə, saxlanmaya, mühakimə etməyə və görüşün keçirilməsinə görə cərimələrə məruz qoyaraq, iştirakçı-dövlət onların Paktın 9-cu maddə (1-ci bənd), 17-ci maddə (1-ci bənd), 18-ci maddə (1 və 3-cü bəndlər), 19-cu maddə (2 və 3-cü bəndlər), 21-ci maddə, 22-ci maddə (1 və 2-ci bəndlər), 26-cı və 27-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub.

Maddə 9 (1-ci bənd)

3.2. Müəlliflər Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndini pozaraq, cənab Məmmədovun şəxsi evində qanunsuz axtarış aparılarkən tutularaq, polis əməkdaşlarının müşayiəti ilə polis böl-

məsinə məcburi gətirilərək həbs edilib və altı saatdan çox yemək və su olmadan azadlıqdan məhrum ediliblər. Yerli hakimlərin gəldiyi nəticənin əksinə olaraq, bu, polisə onların istintaqında kömək etmək üçün “dəvət” deyildi. Müəlliflərin polis əməkdaşlarını müşayiət etməkdən başqa çarəsi yox idi və istədikləri vaxt oranı tərk etməkdə sərbəst deyildilər.

3.3. Yerli məhkəmələr səhv olaraq bildirdilər ki, Dini Etiqad Azadlığı Qanunu müşayiətsiz uşaqların dini yığıncaqlarda iştirakını və qeydiyyatdan keçməmiş qrupların belə görüşlər keçirməsini qadağan edir. Əslində, bu qanun bu hərəkətlərin heç birini qadağan etmir. Bu cür hərəkətlər qeyri-qanuni olsa belə, həbslər qeyri-münasib, ədalətsiz və gözlənilməz olduğuna görə özbaşına idi və dövlət onların zəruriliyinə dair heç bir sübut təqdim etməmişdir. Dini ayinin dinc şəkildə həyata keçirilməsinə görə müəlliflərin özbaşına həbsinə haqq qazandırmaq olmaz.

3.4. Müəlliflərin özbaşına həbsi Yehovanın Şahidlərinin Özbaşına Həbslər üzrə İşçi Qrupu və İnsan Hüquqları Komitəsinin qeyd etdiyi kimi, həbsə və/və ya təqiblərə məruz qaldıqları oxşar işlərin narahatedici nümunəsinə uyğun gəlir¹.

Maddə 17 (1-ci bənd)

3.5. Polis Paktın 17-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq cənab Məmmədovun şəxsi toxunulmazlığı və evinin təhlükəsizliyi hüququnu pozub. Polis icazəsiz və ya şəxsiyyət vəsiqəsi olmadan onun evinə daxil olub, qonaqlar üzərində və şəxsi yataq otaqlarında axtarış aparıb və dini müzakirəni dayandırır. Yerli məhkəmələr polisin hərəkətini Dini Etiqad Azadlığı Qanununun icazəsiz dini toplantıları qadağan etməsi və müşayiətsiz uşaqların iştirak etməsi ehtimalına görə polisin hərəkətinə haqq qazandırması ilə əsaslandırır. Məhkəmələr iştirakçı-dövlətin insanların şəxsi həyatını özbaşına və ya qeyri-qanuni

¹ Müəlliflər Özbaşına Həbslər üzrə İşçi Qrupunun 42/2015 sayılı Rəyinin 43-cü bəndinə və CCPR/C/AZE/CO/4 sənədinə istinad edirlər. 32 və 33-cü bəndlər

müdaxilədən, habelə öz evlərinin toxunulmazlığını qorumaq vəzifəsinə məhəl qoymadılar. Yerli məhkəmələr qərara almalıdırlar ki, dövlət orqanları tərəfindən şəxsi məkandan istifadə ilə bağlı hər hansı məhdudiyyətlər, xüsusən də bu yer dinin və ya ifadənin azad şəkildə həyata keçirilməsi üçün istifadə edildiyi halda, aydın zərurətə əsaslanmalıdır¹. Müəlliflərin Paktın 18 və 19-cu maddələri üzrə iddiaları ilə bağlı səbəblərə görə, 17-ci maddəyə zidd olaraq, cənab Məmmədovun evinə basqın edilməsinə haqq qazandırmaq olmaz.

Maddə 18 (1 və 3-cü bəndlər)

3.6. Polis tərəfindən order olmadan aparılan axtarış və dini toplantının keçirilməsinə görə təyin edilmiş cərimə müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsinin (1 və 3-cü bəndləri) nəzərdə tutulan hüquqlarını pozmuşdur. Din azadlığına ibadət və ya toplaşmaq azadlığı daxildir. Şikayətçilər fərdi və kollektiv şəkildə bu azadlıqdan dinc şəkildə istifadə edərkən, polis içəri girərək onları həbs etdi, dini inanclarını ələ saldı və dini ədəbiyyatlarını müsadirə etdi.

3.7. Daxili məhkəmələr səhvən əsassız axtarışa uşaqların iclasda iştirak etməsini əsas gətirərək haqq qazandırılar. Əslində, onlar evə daxil olana qədər polis uşaqların varlığından xəbər tuta bilməzdi. Məhkəmələr müəlliflərin iştirak edən bütün uşaqların valideynləri və ya qəyyumlarının müşayiəti ilə olması ilə bağlı ifadələrini tamamilə rədd etdilər. İstənilən halda dini məclisdə müşayiət olunan və ya müşayiət olunmayan uşaqların iştirakı qanuna zidd deyil.

3.8. Yerli hakimiyyət orqanları iddia etdi ki, müəlliflər qeydiyyatdan keçmiş dini birliyin üzvü olmadığı üçün onların toplaşmaq hüququ yoxdur. Bununla belə, hüquqi qeydiyyat kollektiv dini hüquqların həyata keçirilməsi üçün ilkin şərt deyil. Komitə dini etiqad azadlığına qoyulan məhdudiyyətləri yalnız o halda tanıyır ki, onlar qanunla müəyyən edilsin, əhalinin

¹ Müəlliflər Lozenko Belarusa qarşı işinə istinad edirlər (CCPR/C/112/D/1929/2010), bənd 7.7.

müdafiəsi üçün zəruri olsun və Paktın 18-ci maddəsində təsbit olunmuş hüquqların pozulması üçün tətbiq edilmir. Bu müddəaya görə ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın, mənəviyyatın və başqa şəxslərin əsas hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi məqsədi ilə dini məclis zamanı axtarış aparılması, müəlliflərin həbsi, məhkum edilməsi və cərimə edilməsinə haqq qazandırmaq olmaz. Polisin hərəkətləri və dini birliklərin qeydiyyatata alınması ilə bağlı iddia edilən tələb qeyri-mütənəsibdir və Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin tələblərinə cavab vermir.

3.9. Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi polisin davranışını “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 1-ci maddəsinin (5-ci bəndi) uşaqların valideynləri olmadan dini mərasimlərdə iştirakını qadağan etməsi kimi şərh etməklə əsaslandırılmışdır. Amma əslində bu qanunda belə bir şey qeyd olunmayıb. Sadəcə olaraq aşağıdakılar deyilir: “Valideynlər və ya onları əvəz edən şəxslər qarşılıqlı razılıq əsasında övladlarını öz dini etiqadlarına və dinə münasibətinə uyğun böyüdə bilirlər”. Belə bir hüquqi məhdudiyyət mövcud olsa belə, qanuni və etibarlı olmazdı.

3.10. Apellyasiya Məhkəməsi, həmçinin polisin hərəkəti- ni onunla əsaslandırır ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsi dini birliklərin müvafiq dövlət orqanlarında qeydiyyatdan keçməsinə tələb edir və müəlliflər qeydiyyatdan keçmiş dini birliyin üzvü deyillər və buna görə də qanuni fəaliyyət göstərmir. Apellyasiya Məhkəməsi müəlliflərin Konstitusiyaya və “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun başqaları ilə birlikdə ibadət etmək hüququnu təmin etməsi, Pakt və digər beynəlxalq öhdəliklərin dinə əsassız milli məhdudiyyətləri aradan qaldırması barədə arqumentini rədd edib.

3.11. Polisin hərəkətlərinin heç bir qanuni məqsədi olmayıb. Apellyasiya Məhkəməsi belə qənaətə gəlib ki, bu görüş zamanı müşayiət olunmayan uşaqların əxlaqı pozulmuş ola bilər. Bundan əlavə, Məhkəmə hansı dindarların dini ayinləri yerinə yetirmək üçün bir araya toplaşmasına icazə verildiyini müəyyən etməyi polisə həvalə etdi. Lakin istənilən azad cəmiy-

yətdə uşaqlar dini məclislərdə valideynlərini müşayiət edə bilərlər. Hər hansı qrup dinc dini müzakirələr üçün bir araya gəlməyə qərar verərsə, polis və ya iştirakçı-dövlət qanuni olaraq müdaxilə edə bilməz.

3.12. Müəlliflərin dini hüquqlarının məhdudlaşdırılması zəruri deyildi. Demokratik cəmiyyətdə uşaqların dini məclislərdə iştirakının qadağan edilməsinin zəruri ola biləcəyi təklifi çətin ki, aktual sosial ehtiyacları ödəsin. Reallıq ondan ibarətdir ki, polis sadəcə olaraq qanunsuz olduğunu bildikləri hərəkətlərinə haqq qazandıрмаğa çalışırdı. Nəticədə dini etiqad azadlığının məhdudlaşdırılması iştirakçı-dövlətin tolerant, plüralist və demokratik cəmiyyəti inkişaf etdirmək öhdəliyinə ziddir.

Maddə 19 (2 və 3-cü bəndlər)

3.13. İştirakçı-dövlətin hərəkətləri müəlliflərin məlumat axtarmaq, almaq və yaymaq hüququnu pozur. İştirakçı-dövlət, Paktın 19-cu maddəsinin tələblərinə zidd olaraq, yuxarıda izah edilən səbəblərə görə öz müdaxiləsini əsaslandırmaq üçün ciddi zərurət və mütənəsiblik sınaqlarına cavab verməmişdir. İclas ictimai asayiş üçün təhlükə yaratmayıb və iştirakçıların qeydiyyatdan keçmiş dini birliyə mənsub olmaması polisin qeyri-mütənəsib reaksiyasına əsas vermir. Qanunsuz axtarış, həbs və cərimə həddindən artıq idi. Müəlliflərin Tanrısını və dini inanclarını ələ salmaqla polis əməkdaşları öz davranışlarının əsl motivlərini üzə çıxarıblar.

21 və 22-ci maddələr (1 və 2-ci bəndlər)

3.14. İştirakçı-dövlət dinc dini ayin yerinə polis göndərməklə, qanunsuz axtarışlar aparmaqla və əmlakı, o cümlədən dini nəşrləri müsadirə etməklə, dini ayinlərin birgə icrası ilə inzibati qanunvericiliyi pozduqlarına görə müəllifləri təqsirli hesab edərək onlara cərimə tətbiq etməklə Paktın 21 və 22-ci maddələri (1 və 2-ci bəndlər) üzrə müəlliflərin hüquqlarını pozmuşdur.

3.15. Apellyasiya Məhkəməsi belə qənaətə gəlib ki, müəlliflərə dini fəaliyyətlə məşğul olmaq icazəsi verilməyib,

çünkü Yehovanın Şahidləri həmin şəhərdə qeydiyyatda deyillər. Lakin nə İnzibati Xətlər Məcəlləsində, nə də “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunda bir qrup dindarın dini hüquqlarından istifadə etmək üçün qeydiyyatda alınması tələbi yoxdur. Apellyasiya Məhkəməsinin qərarı müəlliflərin başqa yerdə yerləşən daha böyük qurumla bağlı olub-olmamasından asılı olmayaraq, Paktın 22-ci maddəsinə əsasən birləşmək hüququnu pozub. Birləşmə azadlığı fərdlərə kollektiv məqsədlərə çatmaq üçün birlikdə hərəkət etməyə, bu halda dini ibadət üçün görüşməyə imkan verir.

26 və 27-ci maddələr

3.16. Müəlliflər, əsasən müsəlman ölkəsində xristian azlığıdır və onların Paktın 26 və 27-ci maddələrində nəzərdə tutulan hüquqları (a) hökumət onları dini qurum kimi yerli qeydiyyata almaqdan imtina etdikdə; (b) başqa yerdə qeydə alınmış Yehovanın Şahidlərinə verdiyi hüquqlardan məhrum edildikdə; və (c) polis məmurları onların dərin dini inanclarını ləkələyərək onlar ayrı-seçkilik xarakterli həqarət və təhqirlərə məruz qaldıqda pozulub.

Hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə

3.17. Müəlliflər Komitədən xahiş edirlər ki, (a) müəlliflərin dini və ya digər məqsədlər üçün sərbəst birləşmək hüququna dair bütün məhdudiyyətləri, o cümlədən milli qanunlar, qaydalar və ya fərmanlarla müəyyən edilmiş məhdudiyyətləri aradan qaldırmaq; b) müəlliflərə dəymiş mənəvi ziyana görə müvafiq pul kompensasiyası verməklə; c) qoyulmuş bütün pul cərimələrinin ləğvi və faizlə ödənilmiş bütün məbləğlərin qaytarmaqla; və d) müəlliflərə qoyulan hüquqi xərcləri və rüsumları ödəməklə səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsini təmin etməyi iştirakçı-dövlətə həvalə etsin.

Məlumatın mahiyyətinə dair iştirakçı-dövlətin qeydləri

4.1. 11 iyul 2017-ci il tarixli qeydlərində iştirakçı-dövlət Komitəyə məlumat verdi ki, 14 oktyabr 2014-cü ildə Nizami Rayon Polis İdarəsi cənab Məmmədovun evində araşdırma aparıb. İştirakçı-dövlət müəlliflərin məhkum olunduqları inzibati xəyata, onların hər birinə tətbiq edilən cərimələrə və verdikləri şikayətlərə dair iddialarını təsdiq edir.

4.2. İştirakçı-dövlət hesab edir ki, milli qanunvericilikdə və İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında Konvensiyanın (Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası) müvafiq maddələrində təsbit edilmiş insan hüquq və azadlıqları məhdudlaşdırıla bilər. İstənilən dinə etiqad etmək, dini etiqadları ifadə etmək və yaymaq hüququ kimi insan hüquq və azadlıqları ictimai təhlükəsizliyin, sağlamlığın, asayişin və əxlaqın, habelə başqalarının hüquq və azadlıqlarının qorunması məqsədilə məhdudlaşdırıla bilər. Bu tələblər “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun 1-ci maddəsinə və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 8-11-ci maddələrinə daxil edilmişdir. Bundan əlavə, Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən, din və ya etiqad azadlığı qanunla müəyyən edilmiş və ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və əxlaqın və vətəndaşların əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olan məhdudiyyətlərə məruz qalır.

Müəlliflərin məlumatın mahiyyəti ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

5.1. Müəlliflər 15 sentyabr 2017-ci il tarixli şərhlərində bildirirlər ki, iştirakçı-dövlət onların Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan hüquqlarına müdaxilənin qanuni və zəruri olduğuna dair iddiasını dəstəkləmək üçün heç bir sübut təqdim etməyib. İştirakçı-dövlət yerli məhkəmələrin qərarlarında müəlliflərin fəaliyyətinin ictimai təhlükəsizliyə, asayişə və ya başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarına hər hansı təhlükə törətməsi ilə bağlı heç bir sübuta və ya nəticəyə istinad etmir. Məhkəmələrin “uşaqların dini mərasimdə olması onların əxla-

qına xələl gətirə, onların təhsil və digər hüquqlarını poza bilər” qənaəti yerli polis rəisi uşaqlar olduqda dini toplantıları qadağan etməklə hədələdikdən sonra hökumətə məktub göndərmiş Yehovanın Şahidlərinə iştirakçı-dövlətin verdiyi əvvəlki təminatlarla ziddiyyət təşkil edir. Hökumət 22 iyun 2009-cu il tarixli cavabında belə cavab verdi: “Valideynlər və ya onları əvəz edən şəxslər qarşılıqlı razılıq əsasında uşaqlarını öz dini etiqadlarına uyğun böyüdə bilirlər.” Bundan əlavə, məhkəmələr cənab Məmmədovun iclasda müşayiətsiz uşaqların olmadığı barədə ifadəsini qəbul ediblər. Məhkəmələr qanunsuz axtarışa haqq qazandırmaq üçün polisin yanlış inancına istinad ediblər. Onlar, həmçinin müəlliflərin müşayiət olunan uşaqların dini toplantıda iştirakına qadağanın konstitusiyaya zidd olması və Pakt üzrə yolverilməz olması ilə bağlı arqumentini nəzərdən keçirməkdən imtina etdilər. Komitə etiraf edib ki, dini etiqad azadlığı valideynlərin və ya qanuni nümayəndələrin öz əqidələrinə uyğun olaraq övladlarının dini və əxlaqi tərbiyəsini təmin etmək azadlığını əhatə edir. İştirakçı-dövlət uşaqları din azadlığı hüququndan kənarlaşdırma bilməz. Demokratik cəmiyyətdə uşaqların dini məclislərə getməsinə qadağa qoyulmasının zəruri olduğunu düşünmək absurddur. Belə bir məhdudiyyət qanuni məqsədə xidmət etmir.

5.2. İştirakçı-dövlət milli qanunvericiliyin müddəalarından birinə istinad etməkdən başqa, müəlliflərin hüquqlarının pozulmasına haqq qazandırməyə cəhd göstərməmişdir. Beynəlxalq hüquq çoxdan etiraf edib ki, bir dövlət insan hüquqlarının pozulmasına milli qanunvericiliklə icazə verildiyini əsas gətirərək öz insan hüquqları öhdəliklərinin pozulmasını müdafiə edə bilməz.

5.3. Milli məhkəmələr biri işsiz olan müəlliflərin hər birinə maksimum 2000 manat cərimə təyin etmişlər. Bu ağır cəzadır. Bu cür böyük cərimələr kasıblara qarşı ayrı-seçkilik yaratmaqla bərabərsizlik yaradır, onların borcunu ödəməməsi çox vaxt həbslə nəticələnir. Beynəlxalq standartlar cəzanın cinayətin ağırlığına və cinayəti törətmiş şəxsin şəraitinə mütənəsb olmasını tələb edir.

Məsələlər və onlara Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

6.1. Məlumatda olan hər hansı iddiaya baxmazdan əvvəl Komitə prosedur qaydalarının 97-ci qaydasına uyğun olaraq, məlumatın Fakültativ Protokol əsasında qəbul edilib-edilməməsi barədə qərar verməlidir.

6.2. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinə (2(a) bəndi) uyğun olaraq, Komitə eyni məsələnin hazırda başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində araşdırılmadığına əmindir.

6.3. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət Fakültativ Protokolun 5-ci (2 (b)) maddəsinin tələb etdiyi kimi, müəlliflərin bütün mövcud daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirdikləri barədə arqumentini mübahisələndirməyib. Komitə qeyd edir ki, müəlliflər öz məhkumluğundan Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinə uğursuz şikayət verməklə, Paktın 9, 17, 18, 19, 21, 26 və 27-ci maddələri üzrə iddialarının mahiyyətini qaldırıblar. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsi (2(b) yarımbəndi) onun bu şikayətlərə baxmasına mane olmur. Bununla belə, Komitəyə daxil olan məlumat müəlliflərin Paktın 22-ci maddəsi (1 və 2-ci bəndlər) üzrə şikayətlərini milli məhkəmələrə təqdim etdikləri qənaətinə gəlməyə imkan vermir. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, Paktın 22-ci maddəsi (1 və 2-ci bəndlər) üzrə iddialar Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinə (2(b) bəndi) uyğun olaraq qəbul edilməzdir.

6.4. Müəlliflərin Paktın 26 və 27-ci maddələri üzrə iddialarına gəldikdə, Komitə qeyd edir ki, müəlliflər nə dini qurum kimi qeydiyyatdan keçmək barədə müraciətləri, nə də məruz qaldıqları şifahi təhqirlər barədə ətraflı məlumat verməyiblər. Müvafiq olaraq, Komitə bu iddiaları məqbulluq məqsədilə kifayət qədər əsaslandırılmamış hesab edir və Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən onları qəbuledilməz hesab edir.

6.5. Komitənin fikrincə, məlumatın müəllifləri məqbul-

luq məqsədi ilə Paktın 9-cu (1-ci bənd), 17 (1-ci bənd), 18 (1-ci və 3-cü bəndlər), 19 (2 və 3-cü bəndlər) və 21-ci maddələr üzrə iddialarını kifayət qədər əsaslandırılıblar. Buna görə də Komitə bu iddiaları məqbul elan edir və onları mahiyyəti üzrə araşdırmaya davam edir.

Məlumatla mahiyyəti üzrə baxılması

7.1. Komitə Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsində (1-ci bənd) nəzərdə tutulduğu kimi, tərəflərin ona təqdim etdiyi bütün məlumatların işığında hazırkı məlumatı nəzərdən keçirdi.

Maddə 17 (1-ci bənd)

7.2. Komitə cənab Məmmədovun iddiasını qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət Paktın 17-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq onun evinin toxunulmazlığı və təhlükəsizliyi hüququnu pozub, polis icazəsiz və ya vəsiqə olmadan onun evinə girərək, qonaqların üzərində və şəxsi yataq otaqlarında axtarış aparıb, başqalarının təhlükəsizliyinə heç bir təhlükə yaratmayan dinc dini müzakirəni dağıdıb. Axtarışın qanuniliyi məsələsini araşdırmaqdan çəkinərək, Komitə xatırladır ki, Paktın 17-ci maddəsinə əsasən, evə müdaxilə qanunsuz və özbaşına ola bilməz¹. 16 (1988) nömrəli ümumi şərhinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq Komitə xatırladır ki, 17-ci maddədə özbaşınalığa istinad Qanunda nəzərdə tutulmuş hər hansı müdaxilənin həmin Paktın müddəalarına və məqsədlərinə uyğun olaraq həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədi daşıyır və istənilən halda işin konkret halları işığında əsaslandırılır. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət cənab Məmmədovun polis əməkdaşlarının onun evinə girmək və ya axtarış aparmaq üçün order təqdim etməməsi, onun daxil olmaq üçün razılığını almaması və onun şəxsi yataq otaqlarında axtarış və ya yoxlama üçün əsas təqdim etməməsi barədə iddiasını mübahisələndirmir. Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət dini toplantının qeyri-qanuniliyinə istinad edərək, polisin davranışının özbaşına olmadığını sübut edən heç bir ar-

¹ Xüsusilə bax: Roxas Qarşiya Kolumbiyaya qarşı (CCPR/C/71/D/687/1996), bənd 10.3.

qument təqdim etməyib. Daxili məhkəmələr əsassız axtarış və həbsin aparılmasını şəraitin tədbirlərin təxirəsalınmazlığını zəruri etdiyini bildirərək əsaslandırıbmışlar, çünki guya iclasda müşayiət olunmayan yetkinlik yaşına çatmayanların mənəviyyətinə xələl gətirilə bilərdi, lakin məhkəmələr müzakirənin məmununun və ya yığıncaq zamanı edilən hərəkətlərin bu kimi mənəvi keyfiyyətləri niyə təhdid etdiyini izah etməmişlər. Üstəlik, onlar polisin yetkinlik yaşına çatmayanların olmasından necə xəbər tutduğunu və onların əməkdaşlarının müşayiətsiz yetkinlik yaşına çatmayanların olması ilə bağlı verdiyi ifadələrdə nəyə əsaslandığını izah etməyiblər, cənab Məmmədov isə bunun əksini bildirib. Komitə Paktın 17-ci maddəsinin məqsədləri üçün əxlaqi məsələlərin müstəsna olaraq daxili məsələ olmadığını bildirdiyi öz yurisprudensiyasına istinad edir¹.

7.3. Polisin hərəkətlərinin əqləbatanlığına gəldikdə, Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət polisin onların əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədən onların qəfildən cənab Məmmədovun evinə girməsinə haqq qazandırmaq üçün vəziyyəti belə təcili hesab etməsinin səbəbini izah etməyib. Komitə hesab edir ki, polisin axtarışı dini toplantı ilə bağlı olduğu iddia edilən zərər təhlükəsi ilə qeyri-mütənasib olub və bunun əvəzinə başqa, daha az sərt tədbirlər görülmə bilərdi. Buna görə də Komitə hesab edir ki, cənab Məmmədovun evində icazəsiz axtarış aparılması iclasda iştirak edən müşayiətsiz uşaqların mənəviyyətinin qorunması məqsədinə nail olmaq və ya dini birliklərin qeydiyyatı ilə bağlı qanuna riayət etmək məqsədinə nail olmaq üçün zəruri və əqləbatan vasitə deyildi. Müvafiq olaraq, Komitə belə qənaətə gəlir ki, iştirakçı-dövlət cənab Məmmədovun 17-ci maddə (1-ci bənd) üzrə hüquqlarını polisin onun evinə özbaşına daxil olması həddində pozub².

¹ Tunen Avstraliyaya qarşı (CCPR/C/50/D/488/1992), bənd .6.

² Bu qənaəti nəzərə alaraq, Komitə iştirakçı-dövlətin cənab Məmmədovun Paktın 17-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş şəxsi toxunulmazlıq hüququnu pozub-pozmaması məsələsinə baxmağı zəruri hesab etmir.

Maddə 18 (1 və 3-cü bəndlər)

7.4. Müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsi (1-ci və 3-cü bəndləri) üzrə şikayətinə gəldikdə, Komitə 22 (1993-cü il) sayılı ümumi şərhini xatırladır ki, ona görə də 18-ci maddə fikir və vicdan azadlığına və ya öz seçiminə görə dinə və ya inanca malik olmaq və ya onu qəbul etmək azadlığına hər hansı məhdudiyyətə icazə vermir (3-cü bənd)¹. Digər tərəfdən, din və ya etiqad azadlığı hüququna yalnız qanunla müəyyən edilmiş və ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və əxlaqın, başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olan məhdudiyyətlər qoyula bilər. Hazırkı işdə Komitə müəlliflərin arqumentlərini nəzərə alır ki, iştirakçı-dövlət onları cənab Məmmədovun evində dini etiqadlarla bağlı şəxsi söhbət zamanı saxlayaraq, Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub. Onlar 6 saat polis bölməsində saxlanılaraq inzibati xəyata görə mühakimə olunub və hər biri 2000 manat (təxminən 2004 avro) məbləğində cərimə edilib. Dini ayinləri yerinə yetirmək üçün hüquqi ünvanı olan dini birlik statusu olmayan müəlliflər bu cür ayinləri yerinə yetirdiklərinə görə cəzalandırılıblar. Komitə öz dininə və ya inancına etiqad etmək azadlığının fərdi və ya başqaları ilə birlikdə, açıq və ya özəl şəkildə həyata keçirilə biləcəyini bildirdiyi 22 nömrəli ümumi şərhini xatırladaraq, hesab edir ki, müəlliflərin iddiaları onların öz dinini və ya inancına etiqad etmək hüququ ilə bağlıdır. Onların dini inancları ilə bağlı həbs, saxlama, məhkum edilmə və cərimə bu hüququn məhdudlaşdırılmasını təşkil edir (4-cü bənd).

7.5. Komitə müəlliflərin öz dini etiqadlarını ifadə etmək hüququna qoyulan məhdudiyyətlərin “ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və ya mənəviyyatın və başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olub-olmaması” sualına Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasına uyğun

¹ Həmçinin bax Bekmanov və Egemberdiev Qırğızıstana qarşı (CCPR/C/125/D/2312/2013), bənd 7.2.

olaraq cavab verməlidir. Komitə xatırladır ki, 22 sayılı ümumi şərhinə əsasən, 18-ci maddən (3-cü bənd) ciddi şəkildə təfsir edilməli və öz dinini və ya inancını ifadə etmək azadlığına məhdudiyyətlər yalnız onların nəzərdə tutulduğu məqsədlər üçün qoyula bilər və onların nail olmaq istədikləri konkret məqsədlə birbaşa əlaqəli olmalı və ona mütənəsib olmalıdır (8-ci bənd)¹.

7.6. Bu halda müəlliflərin öz dini etiqadlarını ifadə etmək hüququna qoyulan məhdudiyyətlər İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsinin tələbindən irəli gəlir ki, dini qurum öz fəaliyyətini qanuni əsaslarla həyata keçirməsi üçün müvafiq dövlət orqanlarında rəsmi qeydiyyatda alınmalıdır. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərin dini qurum kimi rəsmi qeydiyyatdan keçmək şərtinə əməl etmədən dinə etiqad etdiklərinə görə niyə cəzalandırıldığını konkret izah etməyib. Komitə, həmçinin qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərin dini etiqadlarının cənab Məmmədovun evində dinc şəkildə ifadə edilməsinin ictimai təhlükəsizliyə, asayişə, sağlamlıq və ya əxlaqa, yaxud başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarına təhlükə yaratdığına dair heç bir sübut təqdim etməyib. Komitə daha sonra qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət qeydiyyatdan keçmiş dini təşkilatdan kənarda dini etiqada qadağa qoyulmasına haqq qazandıra biləcək asayiş və ictimai təhlükəsizliyə xüsusi və əhəmiyyətli təhlükə ilə bağlı konkret kontekst və ya nümunə təqdim etməyib. İştirakçı-dövlət ictimai təhlükəsizlik və asayiş üçün konkret və əhəmiyyətli təhlükənin mövcudluğunu sübut edə bilsə belə, o, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsinə əsasən qeydiyyat tələbinin əhəmiyyətli məhdudlaşdırılmasını nəzərə alaraq, dini ayinə münasibətdə bu məqsədə mütənəsib olduğunu nümayiş etdirməmişdir.

Bundan əlavə, iştirakçı-dövlət bu tələbin din və ya etiqad azadlığının qorunmasını təmin etmək üçün zəruri olan ən

¹ Həmçinin bax: Malaxovski və Pikul Belarusa qarşı (CCPR/C/84/D/1207/2003), bənd 7.3.

az məhdudlaşdırıcı tədbir olduğunu nümayiş etdirməyə cəhd etməmişdir. İştirakçı-dövlət qeyd etdi ki, Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndi başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarını qorumaq üçün öz dininə və ya inancına etiqad etmək hüququna müəyyən məhdudiyyətlər qoymağa icazə verir, Komitə qeyd edir ki, bu cür qorunma təsirə məruz qalan konkret əsas hüquqların və onun təsirinə məruz qalan şəxslərin müəyyən edilməsini tələb edir. Komitə qeyd edir ki, 18-ci maddədə (3-cü bənd) nəzərdə tutulmuş istisnalar ciddi şəkildə şərh edilməli və mücərrəd şəkildə tətbiq edilməməlidir. Hazırkı işdə, iştirakçı-dövlət müəlliflər tərəfindən cənab Məmmədovun evində təşkil olunan dini mərasimin təsirinə məruz qala biləcək hər hansı konkret əsas hüquq və ya azadlıqları müəyyən etməyib. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinə uyğun olaraq məhdudiyyətlərin qoyulmasına haqq qazandırmaq üçün məhdudiyyətlərin qoyulması üçün kifayət qədər əsas təqdim etməyib.

7.7. Komitə qeyd edir ki, daxili icraat zamanı Gəncə şəhəri Nizami Rayon Məhkəməsi “Yehova Şahidləri” icmasının fəaliyyətinin və cənab Məmmədovun evində ibadət edən müəlliflərin “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun müxtəlif tələblərini pozduğunu əsas gətirərək müəlliflərə qarşı hökmləri və cərimələri qüvvədə saxlayıb. O cümlədən, Rayon Məhkəməsi sözügedən qanunun müddəasına istinad edib ki, dini qurumlar hüquqi ünvan kimi dövlət qeydiyyatına alınması məqsədilə yalnız rəsmi qeydiyyatdan keçdikdən sonra və yalnız ərizədə göstərilən ibadət yerlərində dini mərkəz və ya qurum tərəfindən bu quruma ayin xidmətçisinin təyin edilməsindən sonra fəaliyyət göstərə bilirlər. Ayrıca Rayon Məhkəməsi müəyyən etmişdir ki, iclasda müşayiətsiz uşaqların iştirakı (iddia cənab Məmmədov tərəfindən rədd edilmişdir) sözügedən qanunun valideynlərin və ya onları əvəz edən şəxslərin qarşılıqlı razılıq əsasında öz dini inanclarına və dinə münasibətinə uyğun olaraq uşaqlarını böyüdə bilməsini nəzərdə tutan müddəasını pozmuş-

dur. Komitə xatırladır ki, Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndi dini icmanın bütün üzvlərinin öz dininə başqaları ilə birlikdə ibadət, ayin və təlimdə etiqad etmək hüququnu qoruyur¹. Komitə hesab edir ki, Rayon Məhkəməsinin təqdim etdiyi əsaslar dini ibadətdən əvvəl hüquqi qeydiyyatla alınması tələblərinin və yetkinlik yaşına çatmayanların dini toplantıda iştirakının qadağan edilməsinin qanun çərçivəsində qanuni məqsədə nail olmaq üçün zəruri olan 18-ci maddənin (3-cü bənd) mənasında mütənasib tədbirlər olduğunu nümayiş etdirmir. Komitə qeyd edir ki, Rayon Məhkəməsi müəlliflərin şəxsi evdə başqaları ilə birlikdə dini etiqadlarını həyata keçirmələri üçün əvvəlcə müvafiq dövlət orqanında qeydiyyatdan keçmələrinin nə üçün lazım olduğuna dair heç bir arqument irəli sürməmişdir. Komitə hesab edir ki, məlumatın müəlliflərinə qarşı tətbiq edilən cəza onların Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq dini etiqadlarını ifadə etmək hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir və nə milli hakimiyyət orqanları, nə də iştirakçı-dövlət bu məhdudiyyətin qanun pozuntusunu təşkil etdiyini nümayiş etdirməmişdir. Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndində göstərilən qanuni məqsədə nail olmaq üçün zəruri olan tədbirə mütənasib olmalıdır. Müvafiq olaraq, Komitə belə qənaətə gəlir ki, müəllifləri dini toplantı keçirdiklərinə görə həbs etməklə, saxlamaqla, mühakimə etmək və cərimələməklə iştirakçı-dövlət onların Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur.

Maddə 9 (1-ci bənd)

7.8. Komitə müəlliflərin iddiasını qeyd edir ki, polis onları özbaşına polis bölməsinə aparıb və altı saat orada saxlayıb.

Milli hakimiyyət orqanlarının bu hadisənin azadlıqdan məhrum etmə deyil, sadəcə istintaqa kömək etmək üçün dəvət olduğu mövqeyini qeyd etməklə yanaşı, Komitə, ilk növbədə, müəlliflərin Paktın 9(1)-ci maddəsinin mənasında azadlıqdan məhrum edildiyinə əmin olmalıdır. Komitə 35 nömrəli (2014)

¹ Xüsusilə bax Leven Qazaxıstana qarşı (CCPR/C/112/D/2131/2012), bənd 9.4.

ümumi şərhinin 6-cı bəndinə istinad edir ki, o, “şəxsi azadlıqdan məhrumetmənin şəxsin azad razılığı olmadan baş verməsini nəzərdə tutur. İstintaqda iştirak etmək üçün könüllü olaraq polisə gələn və istədiyi vaxt öz istəyi ilə gedə biləcəyini bilən şəxs azadlıqdan məhrum edilməmiş sayılır”. Əksinə, Komitə müəlliflərin müvafiq müddət ərzində polis idarəsini tərk edə bilməmələri ilə bağlı iddialarını qeyd edir. İştirakçı-dövlətdən bu konkret iddiaya zidd olan və müəlliflərin polis əməkdaşlarını bölməyə müşayiət etməmək barədə qərar verməkdə sərbəst olduqlarını və ya orada olduqdan sonra mənfi nəticələrlə üzləşmədən istənilən vaxt tərk edə biləcəklərini göstərən məlumatın olmadığı halda, Komitə müəlliflərin polis əməkdaşlarını bölməyə qədər müşayiət etməyə və azad edilənə qədər orada qalmağa məcbur edildiyi və buna görə də azadlıqdan məhrum edildiyi qənaətinə gəlir.

7.9. Müəlliflərin həbs olunaraq altı saat saxlandıqlarını iddia etdiklərini qeyd edərək, Komitə özünün 35 nömrəli ümumi şərhinin 13-cü bəndinə istinad edir və burada qeyd edir ki, “həbs” ifadəsi şəxsin hər hansı fiziki saxlanılmasını nəzərdə tutur, azadlıqdan məhrumetmə buradan başlayır və “həbs” termini ilkin fiziki həbs anından azad edilənədək azadlıqdan məhrumetmə deməkdir”. Buna görə də Komitə qeyd edir ki, Paktın 9-cu maddəsi özbaşına və ya qanunsuz olması üçün həbsin hər hansı minimum müddətə davam etməsini tələb etmir. Komitə, həmçinin xatırladır ki, Paktın 9-cu maddəsinin mənasında həbs milli qanunvericiliklə müəyyən edilmiş formal həbsi nəzərdə tutmur¹. Bununla əlaqədar Komitə hesab edir ki, Paktın 9-cu maddəsinin mənasına uyğun olaraq, müəlliflər həbs edilmiş və həbsdə saxlanmışdır.

7.10. Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, azadlıqdan məhrumetmənin özbaşına olmamalı və qanuna uyğun olaraq həyata keçirilməli olduğunu xatırladaraq, Komitə növbəti addım olaraq müəlliflərin həbs edilib-edilmədiyini və

¹ Ümumi şərh № 35, bənd 13.

həbsin özbaşına və ya qanunsuz olub-olmadığını müəyyən etməlidir¹. Komitə xatırladır ki, əsassız həbsdən müdafiə geniş şəkildə tətbiq edilməlidir və “özbaşınalıq” anlayışı “qanunsuzluq” anlayışı ilə eyniləşdirilməməli, daha ümumi şəkildə uyğunsuzluq, ədalətsizlik, gözlənilməzlik və lazımı prosesin olmaması elementlərini əhatə etməklə şərh edilməlidir². Komitə, həmçinin xatırladır ki, Paktla təmin edilən hüquqların, o cümlədən dini etiqad azadlığı hüququnun qanuni şəkildə həyata keçirilməsinə görə cəza olaraq həbs və ya saxlama özbaşınalıqdır³. Komitə müəlliflərin Yehovanın Şahidlərinin iştirakçı-dövlətin hakimiyyət orqanları tərəfindən təqib edilməsinə dair iddialarını qeyd edir və onların həbs olunaraq saxlandığıları gün polis onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə məlumat verməyib. Buna görə də Komitə hesab edir ki, polisin hərəkətləri adekvat, proqnozlaşdırıla bilən olmayıb və lazımı prosedur təminatlarını nəzərə almayıb. Bundan əlavə, yuxarıda 7.6-cı bənddə öz nəticələrinə istinad edərək Komitə hesab edir ki, müəlliflərin həbsi və saxlanması onların dini etiqadlarını ifadə etmək hüququnun qanuni şəkildə həyata keçirilməsinə görə cəza təşkil edir. Buna görə də Komitə belə qənaətə gəlir ki, müəlliflər Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqları pozulmaqla özbaşına həbs edilib və saxlanılıblar.

7.11. Nəticələrinin işığında Komitə eyni faktların Paktın 19 və ya 21-ci maddələrinin pozuntusunu təşkil edib-etməməsinə baxmağı zəruri hesab etmir.

8. Komitə Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinə (4-cü bənd) uyğun olaraq hesab edir ki, ona təqdim olunan faktlar müəlliflərin hər birinin 9-cu (1-ci bənd) və 18-ci (1-ci bənd) maddələrində və cənab Məmmədovun Paktın 17-ci maddəsində (1-ci bənd) nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasını göstərir.

¹ Ümumi şərh № 35, 10-cu bənd.

² Xüsusilə bax, Formonov Özbəkistana qarşı (CCPR/C/122/D/2577/2015), bənd 9.3.

³ Ümumi şərh № 35, bənd 17.

9. Paktın 2-ci (3 (a)) maddəsinə əsasən, iştirakçı-dövlət müəllifləri effektiv müdafiə vasitəsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. O, Pakt üzrə hüquqları pozulmuş şəxslərə tam kompensasiya təmin etməlidir. Müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlət, digər məsələlərlə yanaşı, müəllifləri adekvat kompensasiya, o cümlədən tətbiq edilmiş cərimələrin və baxılan işlərlə bağlı məhkəmə xərclərinin ödənilməsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. İştirakçı-dövlət, həmçinin gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün lazımi tədbirləri görməyə borcludur, o cümlədən Paktda nəzərdə tutulmuş hüquqların iştirakçı-dövlətdə tam istifadə oluna bilməsini təmin etmək üçün öz milli qanunvericiliyinə, qaydalarına və/yaxud təcrübələrinə yenidən nəzər salmalıdır.

10. Fakültativ Protokola qoşulmaqla, iştirakçı-dövlət Komitənin Paktın pozulmasının olub-olmamasını müəyyən etmək səlahiyyətini tanıdığını və Paktın 2-ci maddəsinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət öz ərazisi daxilində və ya yurisdiksiyasına tabe olan bütün şəxslərə Paktda tanınmış hüquqları təmin etməyi və pozuntu aşkar edilərsə, onları effektiv vasitə ilə təmin etməyi öhdəsinə götürdüyünü nəzərə alaraq, Komitə 180 gün ərzində iştirakçı-dövlətdən Komitənin mülahizələrinin həyata keçirilməsi üçün görülmüş tədbirlər barədə məlumat almaq istəyir. Bundan əlavə, iştirakçı-dövlətə bu Mülahizələri dərc etmək və onların iştirakçı-dövlətin rəsmi dillərində geniş yayılmasını təmin etmək təklif olunur.

Əlavə

Komitə üzvü José Manuel Santuş Paisin xüsusi (qismən fərqli) rəyi

1. İştirakçı-dövlətin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq müəlliflərin hər birinin hüquqlarını və cənab Məmmədovun Paktın 17-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq hüquqlarını pozduğuna dair bu Mülahizələrdə yer alan nəticə ilə razıyam. Bununla belə, mən Paktın 9-cu maddəsinin

(1-ci bənd) pozulmasının müəyyən edilməsi ilə razı deyiləm.

2. Komitə bu qənaəti onunla əsaslandırır ki, polis əməkdaşları tutulduqları və saxlandıqları gün ittiham müəlliflərinə məlumat verməmişlər və buna görə də polisin hərəkətləri adekvat, proqnozlaşdırıla bilən olmamış və prosessual təminatları nəzərə almamışdır. Bundan əlavə, müəlliflərin həbsi və saxlanılması onların dini etiqadlarını ifadə etmək hüququnun qanuni şəkildə həyata keçirilməsinə görə cəzadır. Komitənin əksəriyyətinin əsaslandırmasını başa düşsəm də, bunun bu işin faktlarına uyğun olduğunu düşünürəm.

3. Komitənin belə qənaətə gəlməsinin əsas səbəbi polisin cənab Məmmədovun evinə order və icazə olmadan daxil olması, dini məclis iştirakçılarının polis bölməsinə aparılmasının məcburi olması, onlara qarşı qaldırılmış ittihamların müəlliflərə bildirilməli olması, müəlliflərin sərbəst şəkildə şöbəni tərk edə bilməmələri və buna görə də həbs edilmiş olmalarıdır.

4. Eyni zamanda, hesab edirəm ki, Komitə üzvlərinin əksəriyyətinin belə əsaslandırması özlüyündə *petitio principii* prinsipinin pozulmasına səbəb olur.

5. Daxili hakimiyət orqanlarının məlumatına görə, bu halda polis cənab Məmmədovun evində araşdırma aparıb (yuxarıda 4.1-ci bənd). Lakin bu iş cinayət işi deyil, inzibati icraatdır və buna görə də texniki cəhətdən müəlliflərə qarşı ittihamlar və ya bu ittihamlar barədə onlara məlumat verilməsi zərurəti əsaslandırıla bilməz.

6. Müəlliflər qeyri-qanuni dini toplantı keçirməkdə şübhəli bilinirdilər, çünki onların heç biri dini etiqad azadlığı haqqında milli qanuna uyğun olaraq Bakıda qanuni qeydiyyatdan keçmiş Yehovanın Şahidləri Dini İcmasının üzvü deyildi və hökumət onları Gəncədə dini qurum kimi qeydiyyatdan keçirməkdən imtina edib. Rayon məhkəməsi 6 noyabr 2014-cü il tarixli qərarında qərara aldı ki, polisin axtarışı order olmadan aparılsa da, ağlabatandır, çünki əks ifadələrə baxmayaraq, orada müşayiət olunmayan azyaşlı uşaqlar olub və “dini mərasimlər onla-

rın əxlaqına zərər verə bilər”.

7. Beləliklə, Komitə 18-ci maddə (1-ci bənd) əsasında müəlliflərin hüquqlarına qoyulan məhdudiyyətlərin mütənasib olmadığını hesab etsə də, polisin müdaxiləsi üçün qanuni səbəb var (yuxarıda 7.7-ci bənd).

8. Üstəlik, məlumatın müəlliflərinin polis bölməsinə gətirilməsi üçün qanuni səbəb var, çünki onlar qanunu pozmaqda şübhəli bilinirdilər və cinayət törətmişlər. Bir çox yurisdiksiyalarda bu, şübhəliyələrin şəxsiyyətlərini müəyyən etmək və məhkəmələrin işə baxmasına imkan verəcək bütün lazımi qeydləri tamamlamaq üçün polis tərəfindən gətirilmə tələb edir.

9. Müəlliflərin altı saatdan çox polis bölməsində saxlanmasına gəldikdə (yuxarıda 2.2-ci bənd), müəlliflərin daxil olduğu qrup 25 nəfər idi və iddia edilən hadisələrlə bağlı hesabatlar tərtib edilməli və sonda hamı tərəfindən imzalanmalı idi, bunun nəticəsində bir protokolun tərtib edilməsi orta hesabla 15 dəqiqə çəkib. Eyni zamanda, bu protokollarla tanış olduqdan sonra müəlliflərə polisin müdaxiləsinin səbəbləri barədə ipso-facto məlumat verilib.

10. Buna görə də bu şəraitdə müəlliflərin polis bölməsində saxlanma müddəti, ən azı, müəyyən qədər polis işində təcrübəsi olan şəxs üçün kifayət qədər ağlabatan görünür, məlumat müəlliflərinin polis şöbəsinə gətirilmələrinin səbəbi barədə məlumatlandırılmaması haqqında arqument isə sadəcə olaraq, tənqiddə dözmür.

11. Nəhayət, sual yaranır ki, müəlliflərin polis bölməsində saxlanması həbs, yoxsa iştirakçı-dövlətin iddia etdiyi kimi, istintaqla əməkdaşlığa dəvət kimi qiymətləndirilməlidir.

12. Qanuna tabe olan hər bir vətəndaşdan hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən aparılan araşdırmalarda, xüsusən də onlar in flagrante delicto halında saxlanılıbsa, kömək gözlənilməlidir. Polis araşdırmaları faktları müəyyən etmək və mütləq özbaşına və ya qeyri-qanuni azadlıqdan məhrum etmə təşkil etməyən qanun pozuntuları və ya cinayət iddia-

larını araşdırmaq üçün polis bölmələrində şəxslərin müntəzəm sorğu-sualını əhatə edə bilər və çox vaxt belə edir. Əgər kimsə məhkəməyə və ya polis idarəsinə çağırılırsa, həmin şəxs tutulmur və ya saxlanılmır, çağırılma məqsədinə nail olunana qədər hakimiyyətin sərəncamında qalır.

13. Yerli məhkəmənin qeyd etdiyi kimi, “inzibati xəta törətməkdə şübhəli bilinən şəxsin istintaq üçün polis bölməsinə dəvət edilməsi standart prosedurdur. Saləddin Məmmədovun istintaq aparılması və sübutların götürülməsi məqsədilə polis şöbəsinə dəvət edilməsi onun azadlığının məhdudlaşdırılması kimi qiymətləndirilə bilməz” (yuxarıda 2.5-ci bənd).

14. Məhz bu işdə, müəlliflər lazımi protokollar tərtib edildikdən və onlardan ən azı bəziləri tərəfindən imzalandıqdan sonra dərhal polis idarəsini tərk etməkdə sərbəst olduqları zaman bu baş verdi.

15. Bu protokollar sonradan Rayon Məhkəməsinə məlumatın müəlliflərinin İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsinə pozduğu qənaətinə gəlməyə və onlara cərimə tətbiq etməyə imkan verdi (yuxarıda 2.3-cü bənd).

16. Mənim gəldiyim nəticə ondan ibarətdir ki, iştirakçı-dövlət Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq müəlliflərin hüquqlarını pozmayıb.

**Mülki və siyasi
hüquqlar haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
18 noyabr 2021
Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq Məlumat №2952/2017 barədə mülahizələri^{*} ^{} ^{***}**

<i>Təqdim etdi:</i>	Mətanət Bəliyar qızı Qurbanova və Səadət Bəliyar qızı Muradhasilova (vəkillər Daniel Pole və Piter Muzni ilə təmsil olunurlar)
<i>Ehtimal olunan qurban:</i>	Müəlliflər
<i>İştirakçı-dövlət:</i>	Azərbaycan
<i>Məlumat tarixi:</i>	7 fevral 2017-ci il (ilkin təqdimat)
<i>Arayış məlumatı:</i>	Komitənin prosedurunun 92-ci qaydasına uyğun olaraq qəbul edilən və iştirakçı-dövlətə 15 fevral 2017-ci ildə verilmiş qərar (sənəd kimi dərc edilməyib)

^{*} Komitənin 131-ci sessiyasında (1 - 26 mart 2021-ci il) qəbul edilmişdir.

^{**} Məlumatı baxılmasında Komitənin aşağıdakı üzvləri iştirak etdilər: Tan-ya Mariya Abdo Roçol, Vəfa Aşraf, Moharram Bassim, Yad Ben Aşur, Arif Balkan, Məhcub əl-Heyba, Furuya Syiuti, Karlos Qomes Martines, Marsia V.J.Kran, Dancan Laki Muhumuza, Fotini Pzardzis, Vasilka SantsinJose Manuel Santuş Paiş, Çxanqrok Sox, Koboyya Çmca Kpaça, Elen Tiqrucə, İmeru Temeret Yıqezu və Gentian Zuberi

^{***} Komitənin üzvləri, Fotini Pzardzis, Xose Manuel Santuş Paişi və Gentian Zuberinin xüsusi (qismən fərqli) rəyi bu Mülahizələrə əlavədə yer alır.

<i>Mülahizələrin qəbul tarixi:</i>	16 mart 2021-ci il
<i>Məlumatın mövzusu:</i>	Yehovanın Şahidlərinin dini fəaliyyətində iştiraka görə həbsi, saxlanma və cərimələnmə
<i>Prosedur məsələləri:</i>	məqbulluq - aşkar əsassızlıq
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	Özbaşına həbs - həbsdə saxlama; ayrılmaq; fikir azadlığı; azlığın din azadlığı – öz mədəniyyətindən istifadə hüququ
<i>Paktın maddələri:</i>	9 (1), 17 (1), 18 (1 və 2), 19 (1 və 2), 21, 26 və 27
<i>Fakültativ Protokolun maddəsi:</i>	2

1. Məlumatın müəllifləri Azərbaycan vətəndaşları müvafiq olaraq 1963-cü il təvəllüdlü Mətanət Bəliyar qızı Qurbanova və 1966-cı il təvəllüdlü Səadət Bəliyar qızı Muradhasilovadır. Onlar iddia edirlər ki, iştirakçı-dövlət onların Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndi, 18-ci maddəsinin 1-ci və 2-ci bəndləri, 19-cu maddəsinin 1-ci və 2-ci bəndləri, 26-cı və 27-ci maddələri üzrə hüquqlarını pozub. Fakültativ Protokol iştirakçı-dövlət üçün 27 fevral 2002-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Müəlliflər vəkillə təmsil olunur.

Müəlliflərin təqdim etdiyi faktlar

2.1. Müəlliflər bacılardır, Zaqatala rayonunda yaşayırlar. Onlar Yehovanın Şahidləri xristian təşkilatına mənsubdurlar və üzvləri öz inanclarını açıq şəkildə təbliğ edirlər. Əhalisinin əksəriyyəti müsəlman olan Azərbaycanda Yehovanın Şahidləri dini azlıqdır. Müəlliflər Bakıda qeydiyyatdan keçmiş

Yehovanın Şahidləri Dini İcması hüquqi şəxsin üzvü deyillər. Müəlliflər hazırkı işlə bağlı tədbirlərdə öz şəxsi imkanları ilə iştirak ediblər.

2.2. Məlumat müəllifləri 9 noyabr 2014-cü il tarixində küçədə təsadüfi yoldan keçən bir nəfərlə qarşılaşıb və onunla din haqqında mehriban söhbət ediblər. Qadın onları öz evinə dəvət etdi. Onunla evində söhbət etdikdən sonra müəlliflər ayrıldılar¹. Küçədə onları anonim zənglə hadisə yerinə gələn Zaqatala rayon polis şöbəsinin əməkdaşları saxlayıblar. Polis müəllifləri polis bölməsinə aparıb və onları 4 saat orada saxlayıblar. Polis müəlliflərə qeyri-qanuni nəşrlər yaydıqlarına görə istintaq altında olduqlarını bildirib. Polis əməkdaşları müəllifləri təhqir edib², onların üstünə qışqıraraq Quran oxumağa məcbur ediblər. Müəlliflərin üzərində olan yazılı materiallar götürülərək Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinə göndərilib³. Müəlliflər sərbəst buraxılıb və ertəsi gün polisə məlumat vermək əmri verilib. Bu bir neçə gün davam etdi, bundan sonra onlar inzibati xəta törətməkdə ittiham olundular.

2.3. Polis sonradan müəyyən etdi ki, onlar müəlliflərin yazılı materiallarının, o cümlədən İncilin müsadirə edilməsində səhv hərəkətə yol veriblər, çünki onlar qanunsuz olmayıb, lakin Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən təsdiq edilib. Buna görə də 29 dekabr 2014-cü ildə müəlliflərə qarşı icraat dayandırıldı. Həmin gün müəlliflər Zaqatala Rayon Polis

¹ Zaqatala Rayon Məhkəməsinin qərarlarına əsasən, müəlliflər polisə ifadə veriblər ki, onlar təxminən saat 14:10 radələrində bir qadınla Yehova Allahı haqqında danışılar, sonra qadın onları öz evinə dəvət edib. Müəlliflər onların heç bir təriqətə mənsub olmadıqlarını və Yehovanın Şahidlərinin qeydiyyatdan keçmiş dini təşkilat olub-olmadığını bilmədiklərini bildiriblər. Onlar bildirdilər ki, heç kim onları insanlara Allahın gözəl niyyəti və yer üzündəki sülh haqqında danışmağa məcbur etməyib.

² Təhqirlər haqqında daha ətraflı məlumat verilmir.

³ Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin qərarının tərcüməsinə əsasən, müəlliflərdən müsadirə edilmiş materiallara "Müqəddəs Yazı" adlı kitab və Müqəddəs Kitab və xoşbəxt ailə həyatının açarı haqqında broşür daxildir.

Şöbəsinə qarşı Zaqatala Rayon Məhkəməsinə şikayət ərizəsi ilə müraciət edərək, onların həbsi, saxlanması və irəli sürülən ittihamlara görə dəymiş ziyanın ödənilməsini tələb ediblər. Müəyyən olmayan bir tarixdə onların şikayətləri rədd edildi.¹

Qanunla icazə verilən iki aylıq iddia müddəti bitdikdən² sonra polis müəllifləri qeydiyyat ünvanından başqa yerdə dini fəaliyyətlə məşğul olmaqda ittiham etdi. Bu, 2016-cı il martın 1-dək qüvvədə olan İnzibati Xətlər Məcəlləsinin ləğv edilmiş 299.0.4-cü maddəsinin pozulması idi.³

Xanım Muradxasilovanın işi üzrə icraat 22 aprel 2015-ci ildə, Qurbanovanın işi üzrə isə 01 may 2015-ci il tarixdə bərpa edilib⁴.

2.5. Zaqatala rayon məhkəməsi 15 may 2015-ci il tarixdə müəllifləri İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsinin tələblərini pozmaqda təqsirli bilmiş və onların hər birini külli miqdarda 1500 Azərbaycan manatı məbləğində cərimə

¹ İştirakçı-dövlətə görə, müəlliflərin şikayətləri 12 yanvar 2015-ci ildə rədd edildi.

² Müəlliflər bildirirlər ki, 2016-cı il martın 1-dək qüvvədə olan ləğv edilmiş İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 36.1-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş qaydada İnzibati tənbeh iddia edilən inzibati xəta törəldiyi gündən iki aydan gec olmayaraq mümkündür.

³ Müəlliflərin təqdim etdikləri tərcüməyə əsasən, İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 299-cu maddəsində deyilir: “Dini qurumların yaradılması və fəaliyyəti qaydalarının pozulması, yəni [...] Maddə 299.0.4. Dini qurumun hüquqi ünvanından kənarda fəaliyyət göstərməsi”.

⁴ 15 dekabr 2014-cü il tarixdə verdiyi qərarla Zaqatala RPŞ leytenantı qeyri-qanuni nəşrlərin yayılmasına görə müəlliflərə qarşı cinayət işi başlamaqdan imtina edib; və İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsi ilə müəyyən edilmiş qaydada qeyd alınmış hüquqi ünvandan kənar dini fəaliyyətlə məşğul olmaları ilə bağlı işlərini Zaqatala rayon polis şöbəsinə və prokurorluğa göndərib. Polis leytenantı cinayət işinin başlanılmasından imtina etməsini müəlliflərin İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsinin pozuntusuna yol verməsi, lakin dini ədəbiyyatın, əşyaların və ya dini məzmunlu digər materialların qanunsuz istehsalı, idxalı, satışı və ya yayılması ilə bağlı Cinayət Məcəlləsinin 167-ci maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş pozuntunun olmaması ilə əsaslandırır.

etmişdir ki, bu da həmin vaxt təxminən Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının rəsmi məzənnəsi ilə 1,255 avroya bərabər idi¹. Müəlliflər işsiz olub, Azərbaycanda adambaşına düşən illik gəlir 10597 manat olub. Müəlliflər Yehovanın Şahidləri Dini İcmasının üzvü olmasalar da, məhkəmələr daxili qanunların dini birliklərin rəsmi qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvanlarından kənarda hər hansı dini fəaliyyətlə məşğul olmalarını qadağan etdiyi və müəlliflərin öz dini etiqadlarını həmin ünvanda heç bir sənəd olmadan ifadə etməklə qanunu pozduğu barədə qərar qəbul edib.

2.6. Daxili məhkəmə araşdırmaları zamanı müəlliflər öz dini etiqadlarını ifadə etmək hüquqlarından istifadə etmişlər. 23 iyun 2015-ci ildə müəlliflər hökmlərindən Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin cinayət kollegiyasına apellyasiya şikayəti veriblər². 15 iyul 2015-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi onların şikayətlərini təmin etməyib³. Müəlliflər bildirirlər ki, onlar üçün əlavə daxili hüquqi müdafiə vasitələri mövcud deyil.

¹ Rayon məhkəməsi müəlliflərin “Zaqatala rayonunda, yəni üzv olduqları Yehovanın Şahidləri Dini İcmasının qeydiyyatının hüquqi ünvanından kənarda fəaliyyət göstərərək yuxarıda qeyd olunan dini cərəyanı təbliğ etməklə Azərbaycan Respublikasının Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin müvafiq icazəsi olmadan dini mərasimlərin təşkilinə və keçirilməsi qaydalarını pozduğuna dair qərar verdi. Belə ki, onlar İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsinə əsasən dini birliyin qeydiyyatda olan hüquqi ünvanından kənarda fəaliyyət göstərməklə inzibati məsuliyyətə səbəb olmuşlar.

² Müəlliflər müraciətlərində şəxsi azadlıq və toxunulmazlıq hüququ, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ, dini etiqad azadlığı, fikir və ifadə azadlığı, dinə görə əsassız ayrı-seçkilikdən müdafiə hüququ və əmlakdan dinc şəkildə istifadə hüququna istinad etmişlər. Onlar, həmçinin xüsusi olaraq Paktın 7, 9 və 10, 17–19, 26 və 27-ci maddələrinə istinad etdilər. Paktın 27-ci maddəsinə gəldikdə, onlar dini azlıqların öz dinlərinə etiqad etmək hüququna malik olduğunu vurğuladılar.

³ Apellyasiya Məhkəməsi qərara aldı ki, müəlliflər üzv olduqları Yehova Şahidləri Dini İcmasının hüquqi ünvanından kənar hərəkət ediblər və buna görə də İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsinə pozublar.

Şikayət

3.1. Müəlliflər iddia edirlər ki, onların həbsi, saxlanması, qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvanlarından kənarda dini fəaliyyətlə məşğul olmalarına görə ittihamlar və cərimələr iştirakçı-dövlət tərəfindən Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndi, 18-ci maddəsinin 1-ci və 2-ci bəndləri, 19-cu maddəsinin 1-ci və 2-ci bəndləri, 26 və 27-ci maddələri ilə nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasını təşkil edir.

3.2. Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndini pozaraq, polis qeydiyyatdan keçmiş dini qurumun hüquqi ünvanı olmayan yerdə din haqqında danışdıqlarına görə müəllifləri həbs etmiş və dörd saatdan artıq müddətə həbsdə saxlamışdır. Polis müəllifləri yalnız növbəti iki gün ərzində polis bölməsinə məlumat vermək şərti ilə buraxıb. Beləliklə, üç gündən artıq müəlliflər azadlıqdan məhrum edilib, polisin səlahiyyət və nəzarəti altında olublar. Onlar könüllü olaraq istintaqda iştirak etməyiblər və öz istəkləri ilə gedə bilməyiblər.

3.3. Müəlliflərin həbsi qanunsuz olmuşdur. Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən, həbs və ya həbsdə saxlama Paktla təmin edilən hüquqların qanuni şəkildə həyata keçirilməsinə görə cəza təşkil edirsə, özbaşınalıq sayılır. Bu cür həbs və ya həbsdə saxlama, hətta qanunun özündə çatışmazlıq olduqda belə, daxili qanunvericiliklə icazə verilsə belə, özbaşınalıqdır. Belə olan halda müəlliflərin həbsdə saxlanması əsas məqsəd onları cəzalandırmaq və sərbəst şəkildə dinə etiqad və fikir bildirmələrinin qarşısını almaq olub. Həbsdən sonra polisin müəllifləri məsxərəyə qoyması, onları icazəsiz təbliğat fəaliyyəti ilə məşğul olmaqda kobud şəkildə ittiham etməsi, Quran oxumağa məcbur etməsi bu məqsədi açıq şəkildə nümayiş etdirib.

3.4. Müəlliflərin həbsinə haqq qazandırmaq olmaz, çünki iştirakçı-dövlətin onların fəaliyyətinə müdaxilə etmək üçün heç bir qanuni əsası yox idi. Səlahiyyətlilər müəlliflərin niyyət ardıcıl üç gün polisə müraciət etməli olduqlarını izah edən heç

bir fakt təqdim etməyiblər. Müəlliflər sadəcə olaraq Paktın təmin etdiyi azadlıqlardan dinc yolla istifadə edirdilər.

3.5. İştirakçı-dövlət müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci və 2-ci bəndlərində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuş, onları danışıqlarına və dini etiqadlarını ifadə etdiklərinə görə həbs etmişdir; polis nəzarətində olarkən onları qorxutmaqla və dini inanclarından əl çəkməyə və İslam dinini qəbul etməyə məcbur etməklə dini etiqadlarını qeydiyyatdan keçmiş ünvandan kənarda ifadə etməyə görə cəzalandırmışdır.

3.6. Dövlətin dini fəaliyyəti dini birliyin qeydiyyatda olduğu ünvanla məhdudlaşdırmaq səlahiyyəti həmin birliyin etiqadlarına şərikin olan şəxslər üçün yaranan nəticələr baxımından qiymətləndirilməlidir. Hazırkı işdə müəlliflər üçün nəticələrə onların həbsi, polis əməkdaşları tərəfindən hədə-qorxu gəlinməsi, təkrar cinayət təqibi, məhkumluq və böyük cərimələr daxildir. Bundan başqa, məhkəmələrdən müvafiq qanunvericiliyi əsas insan hüquq və azadlıqlarının pozulmasının qarşısını alacaq şəkildə şərh etmələri tələb olunduğundan, iştirakçı-dövlətin hərəkətləri qanunla nəzərdə tutulmayıb. İştirakçı-dövlətin hərəkətləri də heç bir qanuni məqsəd güdmürdü. Müəlliflərin hər hansı bir şəkildə ictimai asayişə təhdid etdiyini sübut edən heç bir dəlil yox idi və demokratik cəmiyyətdə qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvandan kənar dini fəaliyyətin niyə qadağan edilməli olduğunu izah etmək üçün heç bir arqument verilmədi.

3.7. İştirakçı-dövlət İnzibati Xətalər Məcəlləsini düzgün tətbiq etməklə və dini etiqadların birliyin qeydiyyatda olduğu ünvandan kənarda ifadəsini qadağan etməklə Paktın 19-cu maddəsinin 1 və 2-ci bəndlərində nəzərdə tutulmuş müəlliflərin hüquqlarını pozmuşdur. Bu məhdudiyyətin geniş nəticələri var və bütün Azərbaycan vətəndaşlarının ideyaları çatdırmaq və almaq hüquqlarına təsir edir. İştirakçı-dövlət hər hansı bir dinin mənsubunun etdiyi hər hansı çıxışı konkret ünvandan kənarda ifadə edildiyi təqdirdə faktiki olaraq cinayət hesab edir. İnternet, radio və televiziya vasitəsilə dini fikirlərin ifadəsi, azan

oxunması qanunsuz sayılacaq.

3.8. Müəlliflərin Paktın 19-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqlarına müdaxilə zəruri və ya mütənasib deyildi. Müəlliflərin fəaliyyəti ictimai asayiş üçün təhlükə yaratmayıb. Polisə anonim zəng cinayət təqibi üçün əsas deyil. Əksinə, polis azlıqlara mənsub şəxsləri dözümsüzlük təzahürlərindən qorumaq vəzifəsi daşıyır. Üstəlik, müdaxilə qanunla nəzərdə tutulmayıb, qanuni məqsəd güdməyib və yuxarıda qeyd olunan səbəblərə görə demokratik cəmiyyətdə zəruri deyildi.

3.9. Müəllifləri öz dinlərinə etiqad etmək hüququndan məhrum etməklə, polis onların Paktın 26 və 27-ci maddələrində nəzərdə tutulan hüquqlarını pozmuşdur. Din və ifadə azadlığı konkret coğrafi məkanla məhdudlaşa bilməz. Müəlliflər dini azlığa mənsub olduqları üçün cəzalandırılıblar və cəzanın məqsədi belə bir azlığın dini fəaliyyətini məhdudlaşdırmaq olub. Dini azlığın sərbəst ünsiyyət qurmaq və öz inanclarını ifadə etmək hüququndan məhrum edilməsi həmin azlığın mövcudluğunu təhlükə altına alır.

3.10. İştirakçı-dövlət həqiqətən də müxtəlif yollarla Yehovanın Şahidlərinə qarşı dözümsüzlük nümayiş etdirir. Polis Yehovanın Şahidlərinin dini yığıncaqlarına basqın edir və hakimiyyət onların dini nəşrlərinə senzura qoyur.

Məlumatın mahiyyətinə dair iştirakçı-dövlətin qeydləri¹

4.1. İştirakçı-dövlət 24 oktyabr 2017-ci il tarixli qeydlərində göstərir ki, Azərbaycanın coğrafi mövqeyinə və tarixinə, habelə əhalisinin etnik tərkibinə görə ölkədə müxtəlif dini etiqadlara malik insanlar, o cümlədən bütperəstlik, Zərdüştilik, Yəhudilik, Xristianlıq və İslam mənsubları, ölkənin etnik və dini qrupları həmişə tolerantlıq şəraitində yaşayıblar. Tolerantlıq həqiqətən də iştirakçı-dövlətin sakinlərinə xas olan xüsusiyyətdir. 1995-ci ildən etibarən hər il noyabrın 16-sı Beynəlxalq Tolerantlıq Günü kimi qeyd olunur. Bakıda illik Ümum-

¹ İştirakçı-dövlət məlumatın məqbul olduğunu xüsusi şərh etməmişdir.

dünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu keçirilir. Ölkədə xristian kilsələri, yəhudi sinaqoqları və bir çox xristian və yəhudi təhsil müəssisələri sərbəst fəaliyyət göstərir. İştirakçı-dövlət onlara bütün lazımi dəstəyi göstərir. Azərbaycan hökumətinin siyasi prioritetlərindən biri həm yerli, həm də beynəlxalq səviyyədə tolerantlığın qorunub saxlanması və təşviq edilməsidir. Bunu hökumətin müxtəlif dini etiqadlara malik insanlara münasibəti, daxili hüquq sisteminin mahiyyəti, eləcə də dini-tarixi abidələrin bərpası və tolerantlıq məsələlərinə dair beynəlxalq konfransların təşkili istiqamətində hökumətin fəaliyyəti sübut edir.

4.2. Azərbaycan əhalisinin təqribən 96 faizi müsəlmandır; qalan 4 faiz digər dinlərdən, o cümlədən xristianlıq, yəhudiçilik, bəhailik və krişnaizmdən gəlir. Ölkədə xristianlığın demək olar ki, bütün formaları təmsil olunur. Azərbaycanda 2000-dən çox məscid, 13 kilsə və 7 sinaqoq fəaliyyət göstərir, 650-dən çox dini icma qeydiyyatdan keçib.

4.3. Müvafiq daxili qanunvericiliyə gəlinə, “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 1-ci maddəsinin müvafiq hissəsində din azadlığına yalnız Azərbaycanın beynəlxalq öhdəlikləri ilə dövlətin və ictimai təhlükəsizliyin mənafeyi, hüquq və azadlıqların ardıcıl müdafiəsi üçün zəruri olan məhdudiyyətlər nəzərdə tutulur. Qanunun 5-ci maddəsinə əsasən, din və dini qurumlar dövlətdən ayrılmalı, onların hamısı qanun qarşısında bərabər olmalıdır. Qanunun 22-ci maddəsinə əsasən, dini qurumlar yalnız müvafiq icra hakimiyyəti orqanında dövlət qeydiyyatına alındıqdan və dini qurumların dövlət reyestrinə daxil edildikdən sonra, dini qurumların hüquqi ünvanı kimi göstərilən ibadət yerinə din xadimi təyin edildikdən sonra fəaliyyət göstərə bilərlər. Müvafiq vaxtda qüvvədə olan İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsində dini qurumun qeydiyyatda olduğu hüquqi ünvandan kənarda fəaliyyət göstərməsinə görə 1500 manatdan 2000 manatadək cərimə nəzərdə tutulur.

4.4. Müəlliflər 9 noyabr 2014-cü il tarixində Yehovanın Şahidləri Dini İcmasının qeydiyyatda olan hüquqi ünvanından kənar fəaliyyət göstərərək dini qurumlar üçün müəyyən edilmiş qaydaları pozmuşlar. İcmanın hüquqi ünvanı Bakıda, müəlliflər isə Zaqatala şəhərində fəaliyyət göstərirdilər.

4.5. 15 dekabr 2014-cü il tarixdə Zaqatala RPŞ-nin istintaq qrupu müəlliflərə qarşı işin başlanması barədə qərar qəbul etmişdir. 26 dekabr 2014-cü il tarixdə Zaqatala rayon polis şöbəsinin əməkdaşları tərəfindən inzibati xəta haqqında protokollar tərtib edilərək baxılması üçün Zaqatala rayon məhkəməsinə göndərilib. Xanım Muradhasilova və Qurbanova 26 dekabr 2014-cü il tarixdə Zaqatala Rayon Məhkəməsinə şikayət ərizəsi ilə müraciət edərək, Zaqatala RPŞ-nin istintaq qrupunun qərarının ləğv edilməsini istəyiblər. Həmin günlərdə rayon məhkəməsi müəlliflərin inzibati xətlər haqqında işlərinə baxılmasını dayandırıb. 12 yanvar 2015-ci il tarixdə Zaqatala Rayon Məhkəməsi hər iki şikayəti təmin etməyib və istintaq qrupunun 15 dekabr 2014-cü il tarixli qərarını qüvvədə saxlayıb. Şəki Apellyasiya Məhkəməsi 8 aprel 2015-ci il tarixdə müəlliflərin apellyasiya şikayətlərini təmin etməyib və rayon məhkəməsinin qərarını dəyişməz saxlayıb.

4.6. Zaqatala rayon məhkəməsinin 22 aprel və 1 may 2015-ci il tarixli qərarları ilə müəlliflərə qarşı inzibati xətlər haqqında işlərə baxılması bərpa edilmişdir. Həmin məhkəmə 15 may 2015-ci il tarixdə müəllifləri İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 2016-cı il martın 1-dək qüvvədə olan 299.0.4-cü maddəsinin tələblərini pozmaqda təqsirli bilib. Müəlliflərin hər biri 1500 manat cərimə olunub. 15 iyul 2015-ci ildə Şəki Apellyasiya Məhkəməsi onların şikayətlərini təmin etməyib.

4.7. Müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsinə əsasən iddiasına gəldikdə, müəlliflərə qarşı tətbiq edilmiş inzibati sanksiyalar onların dini etiqad azadlığı hüququnun həyata keçirilməsinə icazə verilən məhdudiyyəti təşkil etmişdir. Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən, bu hüququn məhdudlaşdırılmasına

yalnız qanunla nəzərdə tutulduğu və ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və əxlaqın, habelə digər şəxslərin əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olduqda icazə verilir. Bu halda sözügedən müdaxilə qanunla, yəni İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuşdur. Müəlliflər bu qanundan xəbərdar idilər və bu qanun onların nəzərdən keçirilməsi üçün əlçatandır. Bu müddədəki məhdudiyyət müəlliflərə öz hərəkətlərinin nəticələrini qabaqcadan görmək imkanı vermək üçün kifayət qədər dəqiqliklə tərtib edilmişdir.

4.8. Bundan başqa, məhdudiyyət ictimai asayişin qorunması, müxtəlif qrupların birgə yaşaması və başqalarının hüquq və azadlıqlarının qorunması kimi qanuni məqsədlə müttənasib idi¹. “Yehova Şahidləri” təşkilatı müəlliflərin fəaliyyət göstərdiyi Zaqataladan təxminən 450 kilometr aralıda Bakıda rəsmi qeydiyyatdan keçib.

4.9. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu məhdudiyyət demokratik cəmiyyətdə zəruri idi. İnsanların dini etiqadlara sahib olub-olmamaq və dinə etiqad etmək və ya etiqad etməmək azadlığı var². Yehovanın Şahidləri öz “fikirlərini” ifadə edərkən çox vaxt Azərbaycan cəmiyyətinin ayrılmaz hissəsi olan xristian və yəhudi icmalarına qarşı aşağılayıcı ifadələrdən istifadə edirlər. Buna görə də başqa dinlərin və inancların üzvlərini Yehovanın Şahidlərinin ibadət yerlərindən kənarda söylədikləri təhqiramiz ifadələrdən qorumaq lazım idi. Müxtəlif dini etiqadların nümayəndələrinin bir yerdə yaşadığı demokratik cəmiyyətlərdə müxtəlif qrupların maraqlarını uzlaşdırmaq və hər kəsin inanclarına hörməti təmin etmək üçün dini azadlıqların məhdudlaşdırılması zəruri ola bilər. Bu, Paktın 2-ci

¹ İştirakçı-dövlət tərəfindən istifadə edilən dəqiq ifadə “birgə yaşayış” şərtlərinin saxlanmasıdır.

² İştirakçı-dövlət Kokkinakis v. Yunanıstan işi üzrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarına istinad edir, ərizə № 14307/88, 25 may 1993-cü il tarixli qərar, 31-ci bənd.

maddəsi və 18-ci maddəsinin 3-cü bəndindən irəli gəlir. İştirakçı-dövlətin rolu dini inancların və ya onların ifadə üsullarının qanuniliyini qiymətləndirmək deyil, müxtəlif dinlərə ibadətə neytral və qərəzsiz təşkilatçısı kimi çıxış etməkdir. Bu vəzifə iştirakçı-dövlətdən plüralizmi aradan qaldırmaqla gərginliyin səbəbini aradan qaldırmağı deyil, əks qruplar arasında qarşılıqlı tolerantlığı təmin etməyi tələb edir¹.

Plüralizm, tolerantlıq və açıq fikirlilik demokratik cəmiyyətin səciyyəvi xüsusiyyətləridir. Fərdi maraqlar bəzən qrupun mənafeyinə təbə edilməli olsa da, demokratiya o demək deyil ki, həmişə çoxluğun rəyi üstünlük təşkil etməlidir. Azlıqlara ədalətli münasibəti təmin etmək və hökmranlıqdan sui-istifadə etməmək üçün balans əldə edilməlidir. Etiraf edilməlidir ki, başqalarının hüquq və azadlıqlarının Pakt tərəfindən qorunduğu hallarda, onların müdafiəsi zərurəti iştirakçı-dövlətdən Paktda təsbit olunmuş digər hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasını tələb edə bilər. Məhz hər bir insanın əsas hüquqları arasında tarazlıq axtarışında olan bu davamlı axtarış demokratik cəmiyyətin əsasını təşkil edir.

4.10. İştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları yerli ehtiyacları və şərtləri beynəlxalq məhkəmədən daha yaxşı qiymətləndirə bilirlər. Demokratik cəmiyyət daxilində fikirlərin başa düşülən şəkildə geniş şəkildə fərqlənə biləcəyi siyasət məsələlərində daxili siyasət quruculuğu orqanlarının roluna xüsusi əhəmiyyət verilməlidir². Bu, xüsusən də dövlət-din münasibətləri məsələlərinə aiddir. Beləliklə, Paktın 18-ci maddəsi ilə əlaqədar olaraq, dövlətin öz dininə və ya inancına etiqad etmək hüququna məhdudiyyətlərin tələb edilib-edilməməsi və nə də-

¹ İştirakçı-dövlət, həmçinin Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Serif v. Yunanıstan işi üzrə qərarına istinad edir, 38178/97 sayılı şikayət, 14 dekabr 1999-cu il tarixli qərar, bənd 53.

² İştirakçı-dövlət S.A.S. v. Fransa, işi üzrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarına istinad edir, 43835/11 Sayılı şikayət, 1 iyul 2014-cü il tarixli qərar, bənd 129.

rəcədə tələb olunduğu barədə qərar verməkdə geniş qiymətləndirmə azadlığı olmalıdır. Şahin Türkiyəyə qarşı işində Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi təhsil müəssisələrində dini simvolların taxılmasının tənzimlənməsini qiymətləndirərkən belə geniş qiymətləndirmə azadlığının tətbiq oluna biləcəyinə qərar verdi¹. Məhkəmə hesab etdi ki, Avropada dinin cəmiyyətdə əhəmiyyəti ilə bağlı vahid konsepsiya əldə etmək mümkün deyil və dini inancın ictimai ifadəsinin mənası və ya nəticələri zaman və kontekstdən asılı olaraq dəyişir. Məhkəmə qeyd edib ki, nəticədə bu sahədə qaydalar milli adət-ənənələrdən və başqalarının hüquq və azadlıqlarının qorunması və ictimai asayişin qorunması zərurəti ilə bağlı tələblərdən asılı olaraq ölkədən ölkəyə dəyişəcək. Məhkəmə bu nəticəyə gəldi ki, belə bir tənzimləmənin hüdudlarını və formalarını müəyyən etmək üçün müəyyən dərəcədə müvafiq iştirakçı-dövlətin üzərinə düşür.

4.11. İştirakçı-dövlət, həmçinin Otto-Preminger İnstitutu Avstriyaya qarşı işinə istinad edir, Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi Avstriya hakimiyyətinin regionda dini sülhün təmin edilməsində və bəzi şəxslərin onların dini inanclarına qarşı təhqiramiz hücumların haqsız hədəfi kimi hiss etmələrinin qarşısını almaqda qanuni fəaliyyət göstərdiyinə dair qərar verib². Məhkəmə hesab etdi ki, belə bir tədbirin zəruriliyi yerli vəziyyəti beynəlxalq hakimdən daha yaxşı başa düşən milli hakimiyyət orqanları tərəfindən qiymətləndirilməlidir.

4.12. Dini sülhün qorunması və ayrı-seçkiliyin və ya başqalarının dini inanclarına hər hansı hücumun qarşısının alınması dövlətin əsas funksiyalarıdır. İştirakçı-dövlətin ərazisində bir çox dinlərin və etnik qrupların nümayəndələri yaşayır. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, müəlliflərdən biri milli məhkə-

¹ İştirakçı-dövlət Şahin v. Türkiyə işi üzrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarına istinad edir, 44774/98 sayılı şikayət, 10 noyabr 2005-ci il tarixli qərar.

² Otto-Preminger-Institut v. Avstriya, ərizə № 13470/87, 20 sentyabr 1994-cü il tarixli qərar.

mələrin qərarı ilə üzərinə düşən öhdəlikləri yerinə yetirməmiş və ona təyin edilmiş cəriməni ödəməmişdir.

Müəlliflərin ünsiyyətin mahiyyəti ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

5.1. Müəlliflər 21 noyabr 2018-ci il tarixli şərhlərində iddia edirlər ki, şikayətlərində yer alan bəzi əsas iddialar iştirakçı-dövlət tərəfindən öz qeydlərində mübahisələndirilməyib. İştirakçı-dövlətin Yehovanın Şahidlərinin öz fikirlərini ifadə edərkən xristian və yəhudi icmalarına qarşı alçaldıcı ifadələrdən istifadə etmələri barədə iddiası yalandır və iştirakçı-dövlət tərəfindən heç bir sübutla təsdiqlənməmişdir.

Müəlliflərdən götürülən dini ədəbiyyatlara Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən baxılaraq təsdiq edilib. Müvafiq olaraq, bu ədəbiyyatda hər hansı təhqiramiz ifadənin olmasına dair heç bir sübut yoxdur. Eynilə, müəlliflərin özlərinin hər hansı bir dini icmaya qarşı hörmətsiz danışdıqlarını deməyə əsas verən heç nə yoxdur. İştirakçı-dövlətin Yehovanın Şahidlərinə qarşı əsassız iddiası özlüyündə dini dözümsüzlüyün təzahürüdür. Yehovanın Şahidləri bütün insanlara hörmət etmək Bibliya prinsipini rəhbər tuturlar; onlar İsa Məsihin qonşunu özün kimi sevmək əmrinə əməl edirlər. Buna görə də onlar bütün irqlərdən, millətlərdən və dinlərdən olan insanlara mehriban qonşuluq məhəbbəti və dərin hörmət nümayiş etdirməyə çalışırlar.

5.2. İştirakçı-dövlətin müəlliflərin dini görüş keçirməsi ilə bağlı iddiası həqiqətə uyğun deyil və heç bir faktiki sübutla dəstəklənmir. Müəlliflər sadəcə olaraq onları evinə dəvət edən bir adamla dini inancları haqqında dinc, təkbətək söhbət edirdilər. Üç nəfərin şəxsi söhbətini “dini görüş” adlandırmaq olmaz. Müəlliflər sadəcə olaraq İsa Məsihin Allahın Padşahlığı haqqında Müqəddəs Kitabın xoş xəbərini bölüşmək əmrini yerinə yetirirdilər.

5.3. İştirakçı-dövlətin dini azlıqlara dözümlü olması ilə

bağlı iddiası beynəlxalq təşkilatların son illərdəki müşahidələrinə ziddir. 2011-ci il hesabatında İrqçilik və Dözümsüzlüyə Qarşı Avropa Komissiyası iştirakçı-dövlətin ayrı-seçkilik yaranan dini dözümsüzlüyünü və qeydiyyatdan keçməmiş dini azlıqların üzvlərinə, o cümlədən Yehovanın Şahidlərinə polis tərəfindən sərt rəftarını qeyd edib¹. Komitə özü dini fəaliyyətlərə müdaxilə və dini qrupların üzvlərinin, o cümlədən Yehovanın Şahidlərinin təqib edilməsi, habelə həbslərin və onlara qarşı inzibati və ya cinayət tədbirlərinin sayının artması ilə bağlı iddialardan narahatlığını bildirib².

5.4. İştirakçı-dövlət müəlliflərin Paktın 9, 19, 26 və 27-ci maddələri üzrə iddialarına cavab verməmişdir. Paktın 18-ci maddəsi ilə bağlı iştirakçı-dövlət Bakıda qeydiyyatdan keçmiş dini birliyin üzvü olmayan müəlliflərin Zaqatalada din haqqında şəxsi söhbətinin İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsini poza biləcəyini necə güman etməli olduqlarını izah etməyib. İştirakçı-dövlətin müəlliflərin bu müddəadan xəbərdar olması ilə bağlı iddiası düzgün deyil. Bu müddəanın mətni aydın göstərir ki, o, fiziki şəxslərin dini inanclarının şəxsi ifadəsinə deyil, qeydiyyatdan keçmiş hüquqi şəxslərə aiddir. İştirakçı-dövlətin şərhinə görə, şəxsi söhbətlərində şəxsi dini baxışlarını ifadə edən hər bir Azərbaycan vətəndaşı, onun söhbəti qeydiyyatdan keçmiş dini birliyin hüquqi ünvanında baş tutmadığı halda, bu müddəə ilə cəzalandırılacaq. Bu şərhə əsasən, dinə etiqad edən, lakin ünvanı Azərbaycanda qeydiyyatda olan hüquqi şəxsin üzvü olmayan şəxslərin öz dini baxışlarını bölüşməsi ümumiyyətlə qadağandır. Bu cür şərh Paktın 18 və 19-cu maddələrinin mahiyyətinə ziddir. Müəlliflərin dini qurumun üzvü olmamaları şübhə doğurmur. Onlar qeydiyyatdan keçmiş dini icma adından fəaliyyət göstərməyib, öz şəxsi imkanları

¹ Müəlliflər İrqçilik və Dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasının hesabatına istinad edirlər, "Azərbaycan üzrə hesabat, dördüncü monitoring dövrü", 31 may 2011-ci il, bənd. 15–17 və 68–71.

² Müəlliflər CCPR/C/AZE/CO/4 sənədinin 32-ci bəndinə istinad edirlər.

daxilində dini mövzularda müzakirələr aparıblar. Buradan belə nəticə çıxır ki, İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsi müəlliflərin dini etiqadları barədə təkbətək danışdıqlarına görə cəzalandırılacağını qabaqcadan görmələri üçün kifayət qədər dəqiq tərtib edilməmişdir. Ona görə də bu tədbir qanunla nəzərdə tutulmuş sayıla bilməz.

5.5. Bundan başqa, bu tədbirin heç bir qanuni məqsədi yox idi. Müəlliflər sırf şəxsi və dinc söhbətə görə cəzalandırılıblar. İştirakçı-dövlət müəlliflərin şəxsi söhbətinin ictimai asayışı necə təhdid etdiyini və ya başqalarının hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi zərurətinə səbəb olduğunu izah etmir. İştirakçı-dövlətin Yehovanın Şahidlərinin fikirlərinin digər dinlərə qarşı təhqiramiz olması barədə iddiası həqiqətə uyğun deyil və bu, daxili məhkəmələrin qərarlarında və ya iştirakçı-dövlətin təqdim etdiyi materiallarda əksini tapmır. Öz iddialarının əksinə olaraq, iştirakçı-dövlət müəlliflərin dini inanclarının legitimliyini və onların ifadə üsulunu qiymətləndirmişdir. İştirakçı-dövlət müəllifləri yalnız dini etiqadlarını qeydə alınmış ibadət yerindən kənarda ifadə etdiklərinə görə təqib edib və mühakimə edib. Bu, azlıqların dinlərinə qarşı açıq dözümsüzlüyü göstərir.

5.6. Bundan başqa, müəlliflərin dinc dini diskursa görə cəzalandırılması demokratik cəmiyyətdə zəruri deyil. Şəxsi dini inancların ibadət yerindən kənarda ifadəsinə qadağa qoyulmasının demokratik plüralizm, tolerantlıq və açıq fikirlilik prinsipləri ilə nə dərəcədə uzlaşa biləcəyini görmək çətinidir. Baxmayaraq ki, iştirakçı-dövlət faktiki analoji olan Kokkinakis v. Yunanıstan işinə dair Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarına istinad edir, Məhkəmənin bu iddiadakı əsaslandırması iştirakçı-dövlətin mövqeyinə ziddir. Üstəlik, müəlliflərə tətbiq edilən hədsiz məbləğdə cərimələr onların törətdiyi cinayətə qeyri-mütənasibdir və milli məhkəmələrin onlara qarşı düşmən münasibətindən xəbər verir.

5.7. İştirakçı-dövlətin müəlliflərdən birinin cəriməni ödəməməsi ilə bağlı iddiasına gəlinə, 9 sentyabr 2016-cı il ta-

rixində M.Qurbanova cəriməni tam ödəmək üçün vəsaiti olmadığı üçün 50 manat məbləğində cərimə ödəmişdir. 31 mart 2017-ci il tarixdə Zaqatala Rayon Məhkəməsi onun artıq başa vurduğu cərimənin qalan hissəsini 200 saat ictimai işlər cəzası ilə əvəz etmişdir¹. Xanım Muradhasilova maddi imkanı olmadığı üçün cəriməsini ödəməyib. Bununla belə, məhkəmənin onun barəsində çıxardığı qərar icra oluna bilər və məhkəmə icraçısı istənilən vaxt pulu ödəmədiyinə görə məhkəmədən onun cəzalandırılmasını tələb edə bilər. Bu, onun İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğun olaraq azadlıqdan məhrum edilməsinə səbəb ola bilər.

5.8. İştirakçı-dövlət öz qiymətləndirmə həddi haqqında danışarkən, onun özəl dini diskursa müdaxilə etdiyi hallardan bəhs etdiyimizi nəzərə almır. İştirakçı-dövlət mahiyyətə müəllifləri azlıqların dini baxışlarını bölüşdүklərinə görə qınadı və cəzalandırdı, eyni zamanda dolayısı ilə söhbətdə könüllü olaraq iştirak edən üçüncü tərəfi təqsirləndirdi. Belə şəraitdə iştirakçı-dövlət geniş qiymətləndirmə azadlığına malik olmamalıdır.

Məsələlər və onlara Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

6.1. Prosedur qaydalarının 97-ci qaydasına uyğun olaraq, Komitə məlumatda olan hər hansı şikayətə baxmazdan əvvəl, Fakültativ Protokol əsasında məlumatın qəbul edilib-edilmədiyini müəyyən etməlidir.

6.2. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (a) bəndinin tələblərinə uyğun olaraq, Komitə eyni məsələnin beynəlxalq araşdırma və ya həllin hər hansı digər proseduru çərçivəsində araşdırılmadığına əmindir.

6.3. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət Fakültativ

¹ M.Qurbanova Zaqatala MİS-in 8 avqust 2017-ci il tarixli ictimai işlərin tələbini yerinə yetirdiyini təsdiq edən arayışın tərcüməsini təqdim edib. O, hökumətə 50 manat ödənildiyini təsdiq edən sənəd də təqdim edib.

Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinə əsasən tələb olunduğu kimi, müəlliflərin onlar üçün mövcud olan bütün daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirmələri ilə bağlı iddialarını mübahisələndirməyib. Komitə qeyd edir ki, öz hökmlərindən Apellyasiya Məhkəməsinə uğursuz müraciət etməklə müəlliflər Pakt üzrə iddialarının mahiyyəti ilə bağlı məsələ qaldırıblar. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinin tələbləri onun hazırkı məlumatı nəzərdən keçirməsinə mane olmur.

Xanım Qurbanova ictimai işlərə dair tələbi yerinə yetirdiyini təsdiq edən Zaqatala MİS tərəfindən 8 avqust 2017-ci il tarixli arayışın tərcüməsini təqdim etmişdir. O, hökumətə 50 manat ödənildiyini təsdiq edən sənəd də təqdim edib.

6.4. Müəlliflərin Paktın 26 və 27-ci maddələrinə uyğun iddialarına gəldikdə, Komitə hesab edir ki, müəlliflər bu iddiaları təsdiqləmək üçün məqbulluq məqsədləri üçün, xüsusən də onların digər dinlərə aid olan və eyni fəaliyyətlə məşğul olan şəxslərlə müqayisədə məruz qaldıqları hər hansı diferensial rəftarla bağlı kifayət qədər məlumat təqdim etməyiblər. Müvafiq olaraq, Komitə bu iddiaları məqbulluq məqsədilə kifayət qədər əsaslandırılmamış hesab edir və Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən onları qəbuledilməz hesab edir.

6.5. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət hazırkı məlumatın məqbulluğuna etiraz etməyib və hesab edir ki, müəlliflər 9-cu maddənin 1-ci bəndi, 18-ci maddənin 1-ci və 2-ci bəndləri və 19-cu maddənin 1-ci və 2-ci, bəndləri üzrə qalan iddiaları məqbulluq məqsədləri üçün kifayət qədər əsaslandırıblar. Ona görə də Komitə bu iddiaları məqbul elan edir və onları mahiyyəti üzrə araşdırmağa davam edir.

Mahiyyət üzrə baxılması

7.1. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, Komitə məlumatı tərəflərin ona təqdim etdiyi bütün məlumatların işığında nəzərdən keçirdi.

7.2. Müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci və 2-ci

bəndlərinə əsasən şikayətinə gəldikdə, Komitə özünün 22 sayılı ümumi şərhini xatırladır ki, bu şərhə əsasən, öz dininə və ya inancına etiqad etmək azadlığı yalnız qanunla müəyyən edilmiş və ictimai təhlükəsizliyi, asayışı, sağlamlığı və məənəviyyatı və ya başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarını qorumaq üçün zəruri olan müəyyən məhdudiyyətlərə məruz qala bilər. Din və ya etiqad azadlığı fərdi və ya başqaları ilə birlikdə, ictimai və ya özəl şəkildə həyata keçirilə bilər¹. Bundan əlavə, Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndi ciddi şəkildə təfsir edilməli və məhdudiyyətlər yalnız onların nəzərdə tutulduğu məqsədlər üçün tətbiq oluna bilər və nail olmaq istəyən konkret məqsədlə bir-başa əlaqəli və ona mütənasib olmalıdır².

7.3. Hazırkı işdə Komitə müəlliflərin arqumentini nəzərə alır ki, iştirakçı-dövlət onların dini etiqadlarını Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci və 2-ci bəndlərində nəzərdə tutulmuş dini etiqadlarını ifadə etmək hüququnu pozub, onları dindarlıq zamanı dini etiqadlarını müzakirə və ifadə etdiklərinə görə həbs edib. Başqasının evində şəxsi söhbət; dini etiqadını dini qurumun qeydiyyatda olduğu hüquqi ünvandan kənarda ifadə etməsinə görə həmin dövrdə qüvvədə olan İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.4-cü maddəsi ilə cəzalandırır. Komitə iştirakçı-dövlətin mövqeyini nəzərə alır ki, bu müddəə ölkədə ictimai asayişin qorunması və müxtəlif dini qrupların harmonik birgə yaşayışının təmin edilməsi kimi qanuni məqsədə nail olmaq məqsədi daşıyır. Komitə həmçinin iştirakçı-dövlətin qeyd olunan ibadət yerlərindən kənarda dini fəaliyyətlərə məhdudiyyətlərin demokratik cəmiyyətdə zəruri olması ilə bağlı arqumentini nəzərə alır, çünki Yehovanın Şahidlərinin bir çox fikirlərində Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan xristian və yəhudi icmalarına qarşı təhqiramiz ifadələr var. Komitə hər kəsin inanclarına hörmətin təmin edilməsi üçün digər dinlərə mənsub şəxslərin Yehovanın

¹ İnsan Hüquqları Komitəsi Ümumi Şərh № 22, bənd 4. Həmçinin bax Bekmanov və digərləri Qırğızıstanı qarşı (CCPR/C/125/D/2312/2013), bənd 7.2.

² İnsan Hüquqları Komitəsi Ümumi Şərh № 22, bənd 8.

Şahidləri tərəfindən ibadət yerlərindən kənarda təhqiramiz ifadələrdən qorunmasının zəruriliyi ilə bağlı iştirakçı-dövlətin mövqeyini qeyd edir.

7.4. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərin dini inanclarının dinc şəkildə ifadə edilməsinin onun ərazisində ictimai sabitliyi hər hansı şəkildə pozduğuna dair heç bir sübut təqdim etməyib. Komitə, həmçinin müəlliflərin Yehovanın Şahidlərinin yaydığı materiallarda xristian və yəhudi icmalarına qarşı təhqiramiz ifadələr olmadığına dair iddialarını da qeyd edir. Komitə daha sonra qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərin və ya ümumilikdə Yehovanın Şahidlərinin digər dini etiqadlara mənsub şəxslərə qarşı aşağılayıcı bəyanatlar verməsi və ya bu cür ifadələri ehtiva edən materialları yayması barədə heç bir sübut təqdim etməyib. Komitə qeyd edir ki, müəlliflərin inzi-bati xəta törətdiyini müəyyən edən rayon məhkəməsinin qərarlarında müəlliflərin dini müzakirələr zamanı səsləndirdikləri və ya yaydıqları materiallarda hər hansı təhqiredici və ya düşmənçilik xarakterli ifadələr göstərilməyib. Komitə onu da qeyd edir ki, ona təqdim edilən sənədlərə əsasən, polis həbs olunduğu gün müəlliflərdən götürülmüş dini ədəbiyyata müvafiq milli orqan tərəfindən baxılaraq yayılmasına icazə verildiyini etiraf edib. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət çoxkonfessiyalı cəmiyyətdə sülhün və harmoniyanın qorunub saxlanmasının zəruriliyinə istinad etsə də, müəlliflərin hərəkətlərinin ciddi məzhəb gərginliyi və ya düşmənçilik mühiti və Azərbaycandakı dini icmalar arasında Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasında ictimai təhlükəsizliyə, asayişə, sağlamlığa və ya əxlaqa təhdid yarada bilən nifrətə səbəb olan hərəkətləri yarada və ya kəskinləşdirə biləcəyi hər hansı konkret halları qeyd etməyib.

7.5. Bundan əlavə, Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəllifləri öz inanclarını müzakirə etmək üçün evinə dəvət edən şəxsə bağlı hər hansı konkret narahatlıq barədə məlumat verməyib. Komitə, məsələn, qeyd edir ki, şəxsin müəllifləri evinə buraxmaq istəmədiyini və ya onların din haqqında danış-

masına etiraz etdiyini, müstəqil qərar qəbul edə bilmədiyini və ya müəlliflərlə dini inanclarının təzahürü ilə əlaqədar məcburiyyət, təzyiq və ya qeyri-qanuni təsir altında asılılıq və ya təbəçilik münasibətində olduğunu göstərən heç bir sübut yoxdur¹.

7.6. Komitə daha sonra hesab edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərin fəaliyyətinin ictimai təhlükəsizlik və asayiş üçün xüsusi və əhəmiyyətli təhlükə törətdiyini nümayiş etdirə bilsə belə, onun hərəkətlərinin ictimai təhlükəsizliyin və asayişin qorunmasına mütənasib olduğunu nümayiş etdirə bilməyib. Xüsusilə, Komitə qeyd edir ki, müəlliflərin məhkum edilməsi və onların hər birinə məhkəmə tərəfindən tətbiq edilən cərimə – təxminən 1255 avro ekvivalenti – onların dini inanclarını ifadə etmək imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdırır. İştirakçı-dövlət, həmçinin polisin və yerli məhkəmələrin hərəkətlərinin din və ya etiqad azadlığının qorunmasını təmin etmək üçün zəruri olan ən az məhdudlaşdırıcı tədbir olduğunu sübut etməyə cəhd etməmişdir. Komitə hesab edir ki, məlumatın müəlliflərinə qarşı tətbiq edilən cəza Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq onların dini etiqad etmək hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir və nə milli hakimiyət orqanları, nə də iştirakçı-dövlət bu məhdudiyyətin Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndində göstərilən qanuni məqsədə nail olmaq üçün zəruri olan mütənasib tədbir təşkil etdiyini nümayiş etdirməyib. Müvafiq olaraq, Komitə belə qənaətə gəlir ki, müəllifləri dini diskussiyaya görə həbs etməklə, saxlamaqla, mühakimə etmək və cərimələməklə iştirakçı-dövlət onların Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur.

7.7. Komitə daha sonra müəlliflərin hüquqi şəxsin qeydiyyat ünvanı olmayan evdə dinlə bağlı söhbət etdikləri üçün

¹ Dini etiqad azadlığı kontekstində prozelitizm məsələsi ilə bağlı bax: A/60/399, bənd 67. Həmçinin bax: Larissis et al v. Yunanıstan, ərizə №140/1996/759/958-960, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi, 24 fevral 1998-ci il tarixli qərar.

polis bölməsində dörd saat saxlandıqları barədə iddialarını qeyd edir. Komitə müəlliflərin növbəti iki gün ərzində polisə məlumat vermələrinin tələb olunduğunu da nəzərə alır. Komitə müəlliflərdən birinin daxili məhkəmə prosesində verdiyi şəxsi ifadəsini qeyd edir ki, həbs olunduğu gün axşam polis bölməsini tərk etməzdən əvvəl onlardan protokol imzalamağı və növbəti gün polisə məlumat verməyi tələb etmişlər. İkinci gün müəlliflər daha bir protokol imzalayıblar və yalnız üçüncü gün polis əməkdaşı onlara məlumat verib ki, onların əməlləri cinayət işinin başlanmasına səbəb ola bilər və böyük ehtimalla inzibati cərimə ilə cəzalandırılacaq. Komitə müəlliflərin araşdırmada könüllü iştirak etmədikləri və həmin günlərin heç birində könüllü olaraq polis idarəsini tərk edə bilməyəcəkləri barədə arqumentlərini nəzərə alıb.

7.8. Komitə, ilk növbədə, müəlliflərin Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinin mənası çərçivəsində azadlıqdan məhrum edilib-edilmədiyini yoxlamalıdır. Komitə özünün 35 (2014) sayılı ümumi şərhinə istinad edir: o qeyd edir ki, “şəxsi azadlıqdan məhrumetmə onun şəxsin azad razılığı olmadan baş verməsini nəzərdə tutur. O, daha sonra qeyd edib ki, istintaqda iştirak etmək üçün könüllü olaraq polisə gələn və istənilən vaxt öz istəyi ilə gedə biləcəyini bilən şəxs azadlıqdan məhrum edilmiş sayılır¹. Bunun əksinə olaraq, Komitə müəlliflərin iddialarını qeyd edir ki, onlar polis tərəfindən könüllü olaraq polis bölməsinə aparılmayıb və onlarla yüksək səslə danışılarkən və Quran oxumağa məcbur edilərkən dörd saat ərzində könüllü olaraq oranı tərk edə bilməyiblər. Həmin gün axşam onlar sərbəst buraxılısalar da, növbəti iki gün ərzində hər gün polis bölməsinə müraciət etmələri tələb edilib və onlara qarşı heç bir ittiham irəli sürülməyib. Müəlliflərin dörd saat ərzində saxlanmasının sağlam və qanuni əsaslara əsaslandığını göstərən və müəlliflərin polis əməkdaşlarının müşayiəti ilə bölməyə getməmək və ya heç bir mənfəə nəticə olmadan istənilən vaxt gedə

¹ İnsan Hüquqları Komitəsi Ümumi Şərh № 35, bənd 6.

bilmək barədə qərar verməkdə sərbəst olduqlarını təsdiq edən iştirakçı-dövlətin məlumatının olmaması nəzərə alınmaqla, Komitə belə qənaətə gəlir ki, polis əməkdaşları müəllifləri zorla polis bölməsinə gətiriblər və azadlığa çıxana qədər orada qalmağa məcbur ediblər, buna görə də azadlıqdan məhrumetmə faktı mövcuddur.

7.9. Müəlliflərin həbs olunmaları və dörd saat həbsdə saxlanmaları barədə iddialarını qeyd etməklə, Komitə özünün 35 nömrəli ümumi şərhinə istinad edir və orada qeyd edir ki, “həbs” termini şəxsin hər hansı fiziki həbsə məruz qalmasını nəzərdə tutur, “həbs” termini ilkin fiziki həbs anından azad ediləndək azadlıqdan məhrumetmə deməkdir”. Buna görə də Komitə qeyd edir ki, Paktın 9-cu maddəsi özbaşına və ya qanunsuz olması üçün həbsin hər hansı minimum müddətə davam etməsini tələb etmir. Komitə, həmçinin xatırladır ki, 9-cu maddənin mənasında həbs daxili qanunvericiliklə müəyyən edilmiş formal həbsi nəzərdə tutmur.¹ Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, müəlliflər Paktın 9-cu maddəsinə uyğun olaraq həbs edilib və saxlanılıblar.

7.10. Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, azadlıqdan məhrumetmənin özbaşına olmamalı və qanuna uyğun olaraq həyata keçirilməli olduğunu xatırladaraq², Komitə növbəti addım olaraq müəlliflərin həbsinin və həbsdə saxlanmasının özbaşına və ya qanunsuz olub-olmadığını müəyyən etməlidir. Komitə xatırladır ki, əsassız həbsdən müdafiə geniş şəkildə tətbiq edilməlidir və “özbaşınalıq” anlayışı “qanunsuzluq” ilə eyniləşdirilməməlidir, lakin daha ümumi şəkildə uyğunsuzluq, ədalətsizlik, gözlənilməzlik və lazımi prosessual təminatların olmaması elementlərini əhatə etməklə şərh edilməlidir¹. Komitə, həmçinin xatırladır ki, fikir və ifadə azadlığı və

¹ İnsan Hüquqları Komitəsi Ümumi Şərh № 35, 13-cü bənd.

² Yenə orada, 10-cu bənd.

¹ Xüsusilə bax, Formonov Özbəkistana qarşı (CCPR/C/122/D/2577/2015), bənd 9.3.

sərbəst toplaşmaq azadlığı da daxil olmaqla, Paktla təmin edilən hüquqların qanuni şəkildə həyata keçirilməsinə görə həbs və ya saxlama özbaşınalıqdır¹. Komitə müəlliflərin mübahisələndirilməyən iddialarını qeyd edir ki, polis idarəsində onlara qanunsuz nəşrlər yaydıqlarına görə istintaqa cəlb olunmaları barədə deyilib; yaxın iki gün ərzində polisə məlumat vermək şərti ilə həbsdən buraxıldıkları və polis zabitlərinin azadlığa çıxdıqdan iki gün sonra onları hakim qarşısına çıxararaq, cinayətdə ittiham etdiyi bildirilib.

Komitə onu da xatırladır ki, müəlliflərdən saxlanılarkən dini ədəbiyyat müsadirə edilsə də, polis qanunsuz nəşrlərin faktiki olaraq müvafiq milli orqan tərəfindən təsdiqləndiyini müəyyən etdikdən sonra onlara qarşı cinayət işi dayandırılıb. Müəlliflərin həbsi və saxlanmasının hüquqi əsasları ilə bağlı qeyri-müəyyənliyi göstərən bu şəraitdə Komitə hesab edir ki, polisin hərəkətləri adekvat, proqnozlaşdırıla bilən olmayıb və lazımi prosedura riayət edilməyib. Müvafiq olaraq, Komitə belə qənaətə gəlir ki, müəlliflər Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqları pozulmaqla özbaşına həbs edilib və saxlanılıblar.

7.11. Nəticələrinin işığında Komitə eyni faktların Paktın 19-cu maddəsinin pozuntusunu təşkil edib-etməməsinə baxmağı zəruri hesab etmir.

8. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq fəaliyyət göstərən Komitə hesab edir ki, ondan irəli gələn faktlar iştirakçı-dövlət tərəfindən müəlliflərin Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndi və 18-ci maddəsi üzrə hüquqlarının pozulmasını göstərir.

9. Paktın 2-ci maddəsinin 3 (a) bəndinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət müəllifləri effektiv müdafiə vasitələri ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. O, Paktla təmin edilmiş hüquqları pozulmuş şəxslərə tam kompensasiya təmin etməlidir. Müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlət, o cümlədən, müəlliflərə adekvat kom-

¹ İnsan Hüquqları Komitəsi Ümumi Şərh № 35, bənd 17.

pensasiya, o cümlədən xanım Qurbanovanın ödədiyi cərimənin bir hissəsinin ödənilməsi, hər iki qadına qarşı tətbiq edilmiş cərimələrin ləğvi və məhkəmə işləri ilə bağlı məhkəmə xərclərinin ödənilməsi ilə təmin etməyə borcludur. İştirakçı-dövlət, həmçinin öz qanunvericiliyini, qaydalarını və/və ya təcrübələrini nəzərdən keçirməklə, o cümlədən gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün zəruri tədbirləri görməyə borcludur.

Fakültativ Protokola qoşulmaqla, İştirakçı-dövlət Komitənin Paktın pozulmasının olub-olmamasını müəyyən etmək səlahiyyətini tanıdığını və Paktın 2-ci maddəsinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlətin ərazisi daxilində və ya yurisdiksiyasına tabe olan bütün şəxslərə Paktda tanınmış hüquqları təmin etməyi və pozuntu aşkar edildikdə, onları effektiv vasitə ilə təmin etməyi öhdəsinə götürdüyünü nəzərə alaraq, Komitə 180 gün ərzində iştirakçı-dövlətdən Komitənin hazırkı mülahizələrini həyata keçirmək üçün gördüyü tədbirlər haqqında məlumat almaq istəyir. O, iştirakçı-dövlətə, həmçinin bu Mülahizələri ictimailəşdirməyi və öz rəsmi dillərində geniş şəkildə yaymağı təklif edir.

Əlavə

Komitə üzvləri Fotini Pazardzis, Xose Manuel Santuş Paiş və Gentian Zuberinin birgə (qismən fərqli) rəyi

1. İştirakçı-dövlətin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş müəlliflərin hüquqlarını pozduğuna dair bu Mülahizələrdə əldə edilən nəticə ilə razıyıq. Bununla belə, 9(1)-ci maddənin pozulduğu qənaəti ilə razılaşa bilmərik.

2. Komitə müəlliflərin 9 noyabr 2014-cü il tarixdə tutularaq 4 saat həbsdə saxlanması, növbəti iki gündə isə polis bölməsinə gəlmələrinin tələb edilməsi ilə bağlı iddiaları ilə razılaşaraq bu pozuntunu əsaslandırdı. Komitə hesab edir ki, müəlliflər buna görə də azadlıqdan məhrum ediliblər və polisin hərəkətləri adekvat, proqnozlaşdırıla bilən olmayıb və lazımı prosedura hörmətlə yanaşılımayıb. Və biz Komitə üzvlərinin

əksəriyyətinin bu arqumentini başa düşsək də, bizə elə gəlir ki, bu işin faktiki hallarına uyğun gəlmir.

3. Komitənin gəlidiyi nəticə ondan ibarətdir ki, müəlliflər hüquqi ünvanı olmayan evdə dindən danışdıqları üçün polis onları zorla saxlandıqları məntəqəyə aparıb. Müəlliflər öz istəkləri ilə polis idarəsini tərk edə bilmədiklərinə görə əsassız həbsə dair sübutlar var. Bununla belə, Komitənin əksəriyyətinin bu əsaslandırma xəttinin özü *petitio principii* prinsipinin pozulmasına səbəb olur, çünki 9-cu maddənin pozuntusunun müəyyən edilməsinin əsas səbəbi 18-ci maddənin pozuntusunun aşkar edilməsinin birbaşa nəticəsidir.

4. Milli hakimiyyət orqanları anonim hesabatı aldıqdan sonra məsələ ilə bağlı araşdırma apardılar (2.2-ci bənd). Lakin bu, cinayət işi deyildi (bax. 9-cu qeyd), daha çox inzibati prosedur idi (4.5-ci bənd). İştirakçı-dövlətin qeyd etdiyi kimi (4.4-cü bənd), müəlliflər “Dini etiqad azadlığı haqqında” milli qanuna uyğun olaraq, Bakıda qeydiyyatda olan Yehovanın Şahidləri Dini İcmasının hüquqi ünvanından kənarda fəaliyyət göstərərək dini təşkilatların davranış qaydalarını pozmuşlar, baxmayaraq ki, müəlliflərin özlərinin qeyd etdiyi kimi, onlar Zaqatala şəhərində fəaliyyət göstərirdilər və göstərilən dini icmanın üzvü deyildilər (2.1-ci bənd və 1-ci qeyd). Belə ki, müəlliflər qeydiyyatda olduqları ünvandan kənarda dini fəaliyyət göstərdiklərinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb ediliblər (2.4-cü bənd) və son nəticədə dini etiqadlarını belə bir ünvandan kənarda ifadə etməklə qanunu pozduqları müəyyən edilib (2.5 və 4.4-cü bəndlər, habelə 10-cu qeyd). Buna görə də Komitə 18-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən müəlliflərin hüquqlarına qoyulan məhdudiyyətlərin mütənasib olmadığı qənaətinə gəlsə belə, polisin müdaxiləsi üçün *prima facie* qanuni motiv mövcuddur (bənd 7.6).

5. Üstəlik, müəlliflərin polis bölməsinə gətirilməsinin qanuni səbəbi var, çünki onlar qanunu pozmaqda şübhəli bilinirdilər və cinayət törətməklə yaxalandıqdan sonra ora aparı-

lıblar. Bir çox yurisdiksiyalarda bu, şübhəlilərin şəxsiyyətlərini müəyyən etmək və lazım gələrsə, sonradan məhkəmələrə işə baxmağa imkan verəcək lazımı qeydləri tamamlamaq üçün polis tərəfindən gətirilmə tələb edir.

6. Müəlliflərin həbs edildikdən sonra bir neçə saat polis bölməsində qalmalarına gəldikdə, müəlliflərdən ən azı birinin təsdiq etdiyi kimi, müəlliflərin imzalamalı olduğu iddia edilən hadisələri əks etdirən protokollar tərtib edilməli idi (bənd 7.7). İnzibati xəta haqqında belə protokolların hazırlanması (4.5-ci bənd) müəlliflərin hüquqlarının müdafiəsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi, çünki bu protokollarla tanış olduğdan sonra müəlliflər polisin müdaxiləsinin səbəbləri barədə ipso-fakto məlumat almış, onların proses daxilində statusu ilə tanış olmuşlar və buna görə də müdafiələrini hazırlamağa başlaya bilərdilər. Üstəlik, müəlliflərin polis idarəsində saxlanma müddəti xeyli azdır. Polis işinin çox vaxt apara biləcəyini nəzərə alsaq, 4 saat məqbul görünür.

7. Ertəsi gün müəlliflər başqa bir bəyanat imzaladılar və üçüncü gün onlara inzibati məsuliyyət və bəlkə də inzibati cərimə ilə üzləşdikləri barədə lazımı qaydada məlumat verildi. Bununla belə, müəlliflər polis idarəsindən gedib-gəlməkdə sərbəst idilər. Beləliklə, onların mövqeyi polislə əməkdaşlıq edən hər hansı digər vətəndaşdan, məsələn, şahid, zərərçəkmiş və ya təqsirləndirilən şəxsdən fərqlənir.

8. Qanuna tabe olan hər bir vətəndaşdan hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən aparılan istintaqla əməkdaşlıq etməsi gözlənilməlidir, xüsusən də onlar cinayət kimi görünən cinayətdə yaxalanıblarsa. Polisin təhqiqat söyləri faktları müəyyən etmək və qanunsuz hərəkət və ya cinayət iddialarını həll etmək üçün polis bölmələrində müntəzəm müsahibələri əhatə edə bilər və çox vaxt da daxil olur, lakin mütləq özbaşına və ya qeyri-qanuni azadlıqdan məhrum etməni təşkil etmir. Məhkəməyə və ya polisə çağırış şəxsin tutulması və ya saxlanması demək deyil, yalnız belə çağırış məqsədinə nail olunana

qədər onun hakimiyyət orqanlarının əlində olmasını təmin etməyə xidmət edir. Bu işdə də məhz belə olub: müəlliflər lazımi prosessual sənədlər tərtib olunduqdan və imzalandıqdan sonra dərhal polis idarəsini tərk etməkdə sərbəst olublar.

9. Bizim fikrimizcə, polisin bu istintaq hərəkətlərinin daxili qanunvericiliyin pozulmasını müəyyən etmək üçün ağlabatan zərurətdən kənara çıxdığı sübut olunmayıb. Beləliklə, bu hərəkətlər özbaşına deyildi. Beləliklə, biz belə nəticəyə gəlirik ki, iştirakçı-dövlət Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş müəlliflərin hüquqlarını pozmayıb.

**Mülki və siyasi
hüquqlar haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
3 fevral 2022
Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq Məlumat № 3061/2017 barədə müləhizələri^{* **}

Təqdim etdi: Cahari Süleymanova və Gülnaz
İsrafilova (vəkillər Daniel Pole və
Petr Muzny ilə təmsil olunurlar)

Ehtimal olunan qurban: Müəlliflər

İştirakçı-dövlət: Azərbaycan

Məlumat tarixi: 26 iyul 2017-ci il (ilkin təqdimat)

Arayış məlumatı: Komitənin prosedurunun 92-ci
qaydasına uyğun olaraq qəbul
edilən və iştirakçı-dövlətə 4 dekabr
2017-ci ildə verilmiş qərar (sənəd
kimi dərc edilməyib)

Müləhizələrin qəbul tarixi 18 oktyabr 2021-ci il

^{*} Komitənin 133-cü sessiyasında (11 oktyabr - 26 mart 2021-ci il) qəbul edilmişdir.

^{**} Məlumatla baxılmasında Komitənin aşağıdakı üzvləri iştirak etdilər: Vəfa Aşraf, Moharram Bassim, Yad Ben Aşur, Arif Balkan, Məhcub əl-Heyba, Furuya Syiuti, Karlos Qomes Martines, Dancan Laki Muhumuza, Fotini Pzardzis, Vasilka Santsin, Jose Manuel Santuş Paiş, Çxanqrok So, Koboyya Çmca Kpaça, Elen Tiqruca, İmeru Temeret Yıqezu və Gentian Zuberi.

<i>Məlumatın mövzusu:</i>	Yehovanın Şahidlərinin dini fəaliyyətində iştiraka görə inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi və cərimələnməsi
<i>Prosedur məsələləri:</i>	məqbulluq – daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi; məqbulluq – aşkar əsassızlıq; məqbulluq – ratione materiae
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	cinayət ittihamları; müdafiə hazırlığı; ayrı-seçkilik; dinə görə ayrı-seçkilik; ədalətli məhkəmə; ədalətli məhkəmə — hüquqi yardım; ifadə azadlığı; din azadlığı; fikir, vicdan və din azadlığı; azlıqlar – öz mədəniyyətlərindən istifadə etmək hüququ; təqsirsizlik prezumpsiyası
<i>Paktın maddələri:</i>	14 (1, 2, 3 a), b), d), e) və g)), 18 1), 19 (1 və 2), 26 и 27
<i>Fakültativ Protokolun maddələri:</i>	2, 3 və 5 (2 b))

1. Məlumatın müəllifləri Azərbaycan vətəndaşları müvafiq olaraq 1995-ci il təvəllüdlü Jaari Süleymanova və 1977-ci il təvəllüdlü Gülnaz İsrailovadır. Onlar iddia edirlər ki, iştirakçı-dövlət onların Paktın 14-cü (1, 2 və 3-cü bəndlər a), b), d), e) və g)), 18 (1-ci bənd), 19 (1 və 2-ci bəndlər), 26-cı. və 27-ci maddələrlə nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub. Fakültativ Protokol iştirakçı-dövlət üçün 27 fevral 2002-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Müəlliflər vəkillə təmsil olunur.

Müəlliflərin təqdim etdiyi faktlar

2.1. Müəlliflər üzvləri təbliğ fəaliyyətləri ilə tanınan Yehovanın Şahidləri xristian təriqətinə aiddir. Əhalisinin əksəriyyəti müsəlman olan Azərbaycanda Yehovanın Şahidləri dini

azlıqdır. Müəlliflər dinə görə Yehovanın Şahidləri olsalar da, Bakıda rəsmi qeydiyyatdan keçmiş dini təşkilat olan Yehovanın Şahidlərinin Dini İcmasının üzvü deyillər. Bu məlumata aid olan bütün dövrlərdə müəlliflər öz şəxsi imkanları daxilində hərəkət edirdilər.

2.2. Müəlliflər 15 noyabr 2016-cı il tarixində onları evinə dəvət edən tanışı ilə görüşüb və orada dinlə bağlı xoş qeyri-rəsmi söhbət ediblər. Daha sonra, 2016-cı il noyabrın 16-da müəlliflər polis bölməsinə çağırılıb və heç bir izahat verilmədən dörd saat orada saxlanılıblar. Müəlliflərə ertəsi gün polisə məlumat vermələri tapşırılıb.

2.3. Müəlliflər 2016-cı il noyabrın 17-də heç bir izahat verilmədən yenidən bir neçə saat polis tərəfindən saxlanılıb, sonra onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə məlumat verilmədən Goranboy Rayon Məhkəməsinə aparılıb. Müəlliflərin vəkillə məsləhətləşmək və ya müdafiəsini hazırlamaq imkanı olmayıb. Həmin gün rayon məhkəməsi müəlliflərin hər birini İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş dini birliyin qeydiyyatda olduğu hüquqi ünvandan kənarda fəaliyyətini həyata keçirməkdən ibarət hüquq pozuntusunu törətməkdə təqsirli bilinməsi barədə qərar çıxarıb¹. Rayon məhkəməsi qeyd edib ki, “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 12-ci maddəsi dini qurumların hüquqi ünvanından başqa yerdə fəaliyyət göstərməsini qadağan edir² və müəlliflə-

¹ İnzibati Xətalər Məcəlləsinin həmin dövrdə qüvvədə olan 515.0.4-cü maddəsinə uyğun olaraq dini qurum tərəfindən öz hüquqi ünvanından kənar fəaliyyət göstərməsi fiziki şəxslər 1500 manatdan 2000 manatadək miqdarda, 7000 manatdan 8000 manatadək miqdarda cərimə edilir.

² “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 12-ci maddəsində qeyd edilir ki, bütün dini qurumlar öz fəaliyyətlərini yalnız müvafiq icra hakimiyyəti orqanında dövlət qeydiyyatına alındıqdan və dini qurumların dövlət reyestrinə daxil edildikdən sonra həyata keçirə bilərlər. Dini qurum ancaq dini mərkəz və qurumlar tərəfindən din xadimi bu dini quruma təyin edildikdən sonra dövlət qeydiyyatına alınmış məlumatda göstərilən hüquqi ünvan üzrə fəaliyyət göstərə bilər.

rin hər birini maksimum 2000 manat (o zaman təxminən 1094 avro) cərimələyib.

2.4. Rayon məhkəməsindəki proseslər qərəzli şou xarakterli idi. Hakim işi və iştirakçı tərəfləri təqdim etmədən, müəlliflərə qarşı irəli sürülən ittihamları dilə gətirmədən, məhkəmə zalında iştirak edən ictimaiyyət nümayəndələrinin təbliğatla məşğul olan qadınlar haqqında fikirlərini və iştirak edənlərin onları görmək istəyib-istəmədiklərini soruşmaqla başladı. Hakim müəllifləri ittiham etmədən onları dindirib və onlara təbliğ etmək hüququnu kimin verdiyini soruşub.

Xanım Süleymanova cavab verdikdə ki, o, Allahın həqiqətini təbliğ edir, çünki bu, Müqəddəs Yazılarda yazılmışdır, hakim cavab verdi: “Mənim sizin Müqəddəs Kitabınız heç vecimə deyil!” Daha sonra hakim yerli bələdiyyə məmurunu sərt şəkildə tənqid edərək soruşdu: “Əgər sən Yehovanın Şahidlərinin 13-14 gündür ərazində olduğunu bilmirsənsə, sən necə icra nümayəndəsisən?” Məmur izah etmək istəyəndə hakim qəzəblənib və töhmət əmri verib. Bundan sonra hakim ittiham tərəfinin şahidlərindən birinə dinini dəyişmək istəyib-istəmədiyini soruşub. Müdafiə tərəfinin şahidlərindən biri Müqəddəs Yazıların oxunmasında səhv bir şey görmədiyini deyəndə hakim soruşdu: “Buna necə əmin ola bilərsiniz? Bəlkə bu qadınlar erməni casusudur? Niyə onları evinizə buraxırsınız?” Bu şahidin telefonuna zəng çatanda hakim ona 24 saat həbs cəzası verib. Hakim polisin müəlliflərdən müsadirə etdiyi dini nəşrləri də araşdırıb. Nəşrlərin üzərində Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin dövlət icazəsi ilə gətirildiyini bildiren möhürü olsa da, hakim məhkəmə katibinə nəşrlərin qanunsuz olması barədə protokol yazmağı tapşırıb.

2.5 Müəlliflər rayon məhkəməsinin qərarından Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət vermişlər. 5 yanvar 2017-ci il tarixdə Apellyasiya Məhkəməsi müəlliflərin açıq-aşkar əsassızlığına görə şikayətlərini təmin etməkdən imtina edən ümumi qərar çıxarıb.

2.6. Məhkəmə prosesləri başlayandan Xanım Süleymanova təşviş içində olub, iş tapmaqda da çətinlik çəkib. Xanım İsrafilovanın səhhətində ciddi problemlər yaranıb və bu problemlərə məhkəmənin yaratdığı stress son dərəcə mənfi təsir edib. Onun da daimi işi yoxdur.

2.7 Müəlliflər bildirirlər ki, onların başqa daxili hüquqi müdafiə vasitələri yoxdur və onlar eyni məsələni başqa beynəlxalq istintaq və ya həll orqanı qarşısında qaldırmayıblar.

Şikayət

3.1. Müəlliflər hesab edirlər ki, qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvanlarından kənarda dini fəaliyyətin həyata keçirilməsinə görə onların ittihamı, məhkumluqları və cərimələri iştirakçı-dövlət tərəfindən Paktın 14- (1, 2 və 3 a), b), d) e) və g)), 18 (1-ci bənd), 19 (1 və 2-ci bəndlər), 26 və 27-ci maddələrində nəzərdə tutulan hüquqlarının pozulmasını təşkil edir.

3.2. Paktın 14-cü maddəsinin tələblərinə zidd olaraq, müəlliflərin məhkəmə araşdırması nə ədalətli, nə də qərəzsiz olmuşdur. Müəlliflərə onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə məlumat verilməyib və müdafiələrini hazırlamaq və ya hüquqi məsləhət almaq imkanı olmadan məhkəməyə aparılıblar. Prosesdə Goranboy Rayon Məhkəməsində sədrlik edən hakim müəlliflərin dinini tənqid edib. O, müəllifləri və şahidləri aqressiv şəkildə dindirdi və məhkəmə zalında olanları müəllifləri qınamalarına qoşulmağa çağırdı. Onun müəlliflərin dini ilə bağlı alçaldıcı və istehza xarakterli fikirləri, müəllifləri erməni casusu kimi ittiham etməsi işin nəticəsini əvvəlcədən müəyyən etdiyini açıq-aydın göstərirdi. Bu, müəlliflərin təqsirsizlik prezumpsiyası hüququnu pozurdu. Bundan əlavə, hakim hadisələrin polis versiyasını sorğulamaqdan və ya müəlliflərin dini hüquqlarının pozulduğunu nəzərdən keçirməkdən imtina edib.

3.3. Müəlliflər dini birliyin üzvü olmadıqları üçün İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsinə poza bilməzdilər. Onlara qarşı irəli sürülən hüquqpozumaların inzibati xarak-

terli olmasına baxmayaraq, müəlliflərə cəza olaraq açıq-aşkar ədalətsiz və qeyri-mütənasib cərimə tətbiq edilib. Müəlliflərin məhkəməsi öz məqsədinə, xarakterinə və şiddətinə görə cinayət xarakterli hesab edilməlidir. Məhkəmənin keçirilməsində məqsəd müəllifləri dinlərinə görə cəzalandırmaq, onların və oxşar dini etiqadları olan digər şəxslərin dini fəaliyyətlə məşğul olmasının qarşısını almaq olub. Xanım İsrailova üçün cərimə onun gəlirinin 30 ayından çoxuna bərabər idi. Müəlliflərdən belə məbləğləri ödəyə biləcəklərini gözləmək ağılsızlıq olardı. Belə miqyasda cərimələr kasıb təbəqənin üzvlərinə qarşı ayrı-seçkilik yaradır, onlar tez-tez cərimələri ödəmədikləri üçün dəmir barmaqlıqlar arxasında qalır¹. Müəlliflər Komitədən xahiş edirlər ki, onların məlumatına Osiyuk Belarusa qarşı işi ilə eyni ruhda baxsın*.

3.4. Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi müəlliflərin qərəzlik iddialarını rayon məhkəməsində araşdırmaq əvəzinə, bu iddiaları əsassız olaraq rədd etdi. Apellyasiya Məhkəməsi rayon məhkəməsinin hərəkətlərini adekvat şəkildə nəzərdən keçirməmiş və bunun əvəzinə faktları nəzərə almadan, sadəcə olaraq, daxili qanunvericiliyi təkrar etmişdir.

3.5. Müəlliflərin şəxsi evdə dini etiqadları müzakirə etdiklərinə görə təqib edilməsi və məhkum edilməsi onların Pak-tın 18-ci maddəsində nəzərdə tutulan hüquqlarının iştirakçı-dövlət tərəfindən pozulmasını təşkil etmişdir. İştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları dini birləşmənin qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvanından kənarda dinə etiqad etməyi cinayət hesab etmişlər. Qanunun heç bir əqlabətən şərhə belə bir nəticəyə haqq qazandıra bilməz, lakin belə şərhə daxili qanunvericilikdə icazə verilsə belə, müəlliflər heç bir rəsmi qeydiyyatdan keçmiş dini qurumun üzvü deyillər. Onların davranışı şəxsi dini azadlıqdan istifadə etmələri idi.

3.6. İştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları, həmçinin

¹ Müəlliflər cəriməni tam ödəyə bilməmək barədə şəxsi ərizələr verirlər.

* CCPR/C/96/D/1311/2004.

idxalına rəsmi icazə verilmiş dini ədəbiyyatı müsadirə etmiş və məhkəmə araşdırmaları zamanı bu nəşrləri qanunsuz elan etmişlər. Dini etiqad azadlığı hüququna nəşrlərin yayılması azadlığı daxildir.

3.7. Müəlliflərin məhkum edilməsi və iştirakçı-dövlətin müəlliflərin dini etiqadlarını dinc şəkildə ifadə etmək azadlığına müdaxiləsi qanuni, zəruri və ya qanuni məqsədli deyil. Müəlliflərin tələbinə baxmayaraq, Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi daxili qanunvericiliyin Konstitusiyaya və Paktla uyğunluğunu aydınlaşdırmayıb. İştirakçı-dövlətin hərəkətlərinin məqsədi Dini Etiqad Azadlığı Qanununa uyğun olaraq məcburi qeydiyyatda almaq deyil, müəllifləri dinc şəkildə dini həyata keçirdiklərinə görə cəzalandırmaq idi. Dövlət qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvandan kənarda dini ibadətlərin aparılmasının qadağan edilməsinin və ya müəlliflərin dini fəaliyyətlərinə görə cəzalandırılmasının nə üçün lazım olduğunu izah etməyib.

3.8. İştirakçı-dövlət səhvən hesab edir ki, daxili qanunvericilik dini təşkilatın rəsmi hüquqi ünvanda qeydiyyatdan keçməsinə tələb etdiyinə görə, dini ifadə həmin yerlə məhdudlaşır. Bu cür şərh Paktın 19-cu maddəsi ilə bir araya sığmır.

3.9. Əgər milli qanunvericilik qeydiyyatdan keçmiş ünvandan kənarda inancların ifadəsini qadağan etmək üçün səhv təfsir edilsə, o zaman hər hansı dinin mənsublarının konkret ünvandan başqa yerdəki hər hansı ifadəsi qanunsuz hesab edilməlidir. İnternetdə, radioda, televiziya və ya açıq duaya çağırışla verilən açıqlamalar qanunsuz sayılacaq. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, müəlliflərin ifadə azadlığının məhdudlaşdırılması qeyri-qanuni idi, heç bir qanuni məqsəd daşmır və demokratik cəmiyyətdə zəruri deyildi.

3.10. İştirakçı-dövlət müəlliflərin Paktın 26 və 27-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozaraq, onları Yehovanın Şahidləri kimi azlıqların dini inanclarına görə dini ayrır-seçkiliyə məruz qoymuşdur. Məhkəmənin gedişi və hakimin müəlliflərin dini inanclarına qarşı alçaldıcı münasibəti ayrır-seç-

lilik xarakteri daşıyırdı. Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması üçün tədbirlər görməmiş, bununla da azlıqların müdafiəsində məhkəmə sisteminin mühüm rolundan imtina etmişdir.

3.11. Daxili məhkəmələr qeydiyyatdan keçmiş dini birliklərin üzvləri və qeyri-üzvləri ilə diferensial rəftara imkan verən şəkildə daxili qanunvericiliyi tətbiq etmişlər. Buna görə də müəlliflərin fərdi hüquqları onların dininin digər nümayəndələrinin dövlət qeydiyyatına alınıb-alınmamasından asılı idi. Bu, qeyri-bərabər və ayrı-seçkilik rəftarıdır. Rayon məhkəməsi qərara alıb ki, “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun 12-ci maddəsi dini birliyin hüquqi ünvanından kənarda dini fəaliyyətlə məşğul olmasını qadağan edir. Yehovanın Şahidlərinə gəldikdə, bu ünvandan kənar hər hansı dini fəaliyyət, o cümlədən şəxsi dini inancların sadə ifadəsi qanunsuz sayılır. Dövlət eyni standartı əksər dinlərə tətbiq etmir.

3.12. Müəlliflər tərəflərin hüquq və vəzifələrinin müəyyən edilməsi formasında onların müdafiəsini tələb edir; iştirakçı-dövlətin ərazisinin istənilən yerində sərbəst şəkildə ibadət etmək, dini etiqadlarını ifadə etmək və ya təzahür etdirmək hüquqlarına qoyulan bütün məhdudiyyətləri, xüsusən də hüquqi şəxslərin rəsmi qeydiyyat ünvanı ilə bağlı hər hansı məhdudiyyətlər aradan qaldırılsın; polis və məhkəmələrin hərəkətləri nəticəsində dəymiş mənəvi zərərin müvafiq pul kompensasiyası təmin edilsin; hakimin hərəkətləri ilə bağlı araşdırma aparılsın və onun qərəzli və təhqiredici ifadələrinə və məhkəmə araşdırmasının müəlliflərin mənafeyinə zidd aparılmasına görə müvafiq intizam tənbehi tədbirləri görülsün; qoyulmuş cərimələr (hesablanmış faizlər daxil olmaqla) ləğv edilsin; və müəlliflərə ölkədaxili proseslər zamanı çəkilmiş məhkəmə xərcləri və məsrəfləri ödənilsin.

İştirakçı-dövlətin məlumatın məqbulluğu və mahiyyəti ilə bağlı qeydləri

4.1. 26 iyul 2017-ci il tarixli təqdimatında iştirakçı-dövlət qeyd edir ki, onun ərazisində müxtəlif xristian konfessiya-larının ənənəvi və davamlı birgəyaşayışını nəzərə alaraq, xalqı-nın əsas fərqləndirici xüsusiyyəti tolerantlıqdır. Hər il noyabrın 16-da iştirakçı-dövlət Beynəlxalq Tolerantlıq Gününü qeyd edir. Kilsələr, sinaqoqlar, çoxsaylı xristian və yəhudi dini təhsil müəssisələri sərbəst, maneəsiz və dövlətin dəstəyi ilə fəaliyyət göstərir. Azərbaycanda din siyasətinin əsas məqsədi Azərbay-can xalqına xas olan tolerantlıq ənənələrini qoruyub saxlamaq, inkişaf etdirmək, stimullaşdırmaq və yerli və beynəlxalq səviy-yədə təbliğ etməkdir.

4.2. İştirakçı-dövlətin əhalisinin təqribən 96 faizi müsəl-mandır, 4 faizi isə digər dinlərə, o cümlədən xristianlıq və yə-hudiliyə mənsubdur. İştirakçı-dövlətdə müsəlmanların təxmi-nən 60-65 faizi şiələr, qalanları isə sünnilərdir. İştirakçı-döv-lətdə xristianlığın, demək olar ki, bütün məzhəbləri təmsil olu-nur. Azərbaycanda 2000-dən çox məscid, 13 kilsə və 7 sinaqoq var. Azərbaycanda 650-dən çox dini icma qeydiyyatdan keçib.

4.3. İştirakçı-dövlət tolerantlığın, multikulturalizmin, dinlərarası və mədəniyyətlərarası dialoqun təşviqinə yönəlmiş çoxsaylı tədbirlər təşkil edir. Son 10 il ərzində Azərbaycan bu mövzularda çoxsaylı beynəlxalq və regional konfrans, forum və simpoziumlara, o cümlədən Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumuna ev sahibliyi edib.

4.4. İştirakçı-dövlət müəlliflərin polisə verdiyi şəxsi ifa-dələrindən, şahidlərin ifadələrindən və məhkəmə protokolların-dan əldə edilmiş faktiki məlumatları təqdim edir. Müəlliflərin Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndində yaşayan tanışı A-nın 03 noyabr 2016-cı il tarixli izahatında göstərildiyi kimi, xanım Süleymanova həyat yoldaşına zəng edərək onların yanına gələ biləcəyini soruşub.

Xanım Süleymanova həmin gün gəlib, bir neçə gün

sonra xanım İsrafilova da gəlib. Səfərlərinin məqsədini soruşduqda, müəlliflər izah etdilər ki, kənddə Yehovanın Şahidləri haqqında ədəbiyyat paylayacaqlar. Bu cütlükdə olduqları müddətdə müəlliflər hər səhər tezdən evdən çıxır, yoldan keçənlərlə söhbət edir, qapı-qapı gəzir, Yehovanın Şahidləri haqqında ki-tablar və jurnallar paylayırdılar.

4.5. Qaradağlı kənd nümayəndəsi 16 noyabr 2016-cı il tarixdə Goranboy rayon polis şöbəsinə iki naməlum şəxsin kənd sakinləri arasında qanunsuz olaraq dini təbliğat aparması barədə məktub göndərilib. O, polisdən həmin şəxslər barəsində qanuni tədbir görülməsini xahiş edib.

4.6. Həmin gün müəlliflərdən Goranboy rayon polis idarəsinə məlumat vermələri xahiş olunub. Onlar İnzibati Xə-talar Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsi ilə müəllifləri dini icma-nın qeydiyyatı alındığı hüquqi ünvandan kənarda fəaliyyət göstərməkdə ittiham edərək, inzibati xəta haqqında protokol tərtib edən polis əməkdaşına fəaliyyətlərini izah ediblər. Müəlliflər bu sənədi imzalamaqdan imtina ediblər. Daha sonra on-lara polis idarəsini tərk etməyə icazə verilib.

4.7. Goranboy rayon məhkəməsi 17 noyabr 2017-ci il tarixdə (*düzgün: 2016-cı il – müəllif*) müəllifləri İnzibati Xə-talar Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsinin tələblərini pozmaqda təqsirli bilmiş və hər birini 2000 manat məbləğində cərimə etmişdir. Məhkəmə iclası zamanı müəlliflər kəndə səfərlərinin məqsədinin bu təriqətə daha çox tərəfdar cəlb etmək üçün Ye-hovanın Şahidlərinin dini baxışlarını yaymaq olduğunu təsdiq-ləyiblər. Xanım İsrafilova, xüsusən də bəzilərinin müəlliflərin fikirlərini qəbul etmədiyini, bəzilərinin səbirlə dinləyib başa düşdüyünü, bəzilərinin isə tərəddüd etdiyini izah etdi. Xanım İsrafilovanın fikrincə, müəlliflərin əsas məqsədi şübhə edənləri özünə cəlb etmək və öz əqidəsinə möhkəm bağlı olanların bey-ninə şübhə toxumu səpmək olub.

4.8. İştirakçı-dövlət vurğulayır ki, məhkəmə prosesi za-manı xanım Süleymanova bildirib ki, qanun onun qeydiyyat ye-

rindən kənarda dini təbliğatla məşğul olmasını qadağan etsə də, o, haqlı olduğuna əmin olduğu üçün əməlindən peşman deyil.

4.9. Müəlliflər qanunsuz fəaliyyətlə məşğul olmadıqlarını və qanuni əsas olmadan həbs olunduqlarını əsas gətirərək 14 dekabr 2016-cı il tarixli Goranboy rayon məhkəməsinin qərarından apellyasiya şikayəti vermişlər. 2017-ci il yanvarın 5-də Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi “məhkəmə iclası zamanı Cahari Süleymanova və Gülnaz İsrailovanın Bakıdakı dini icmanın qeydiyyatda olan hüquqi ünvanından kənar fəaliyyət göstərdiklərini” əsas gətirərək şikayətləri təmin etməyib. Apellyasiya Məhkəməsi daha sonra belə qənaətə gəlib ki, müəlliflər öz hərəkətlərini ibadət kimi təqdim etməyə və inanclarının ifadəsi kimi şərh etməyə cəhd etsələr də, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəni pozaraq dini icmanın qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvanından kənarda hərəkət ediblər. İştirakçı-dövlət İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsinin və “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 12-ci maddəsinin mətnini xatırladır (bax: 2.3-cü bənd).

4.10. “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 1-ci maddəsində də deyilir: “Hər kəsin ayrı-ayrılıqda və ya başqaları ilə birlikdə istənilən dinə etiqad etmək, dinə münasibəti ilə əlaqədar öz əqidəsini ifadə etmək və yaymaq hüququ vardır. İnsanın öz dinini ifadə etməsinə, ibadətlərdə, dini ayin və mərasimlərdə iştirakına, dini öyrənməsinə heç bir şəkildə maneə yaradıla bilməz. Heç kəs öz dinini ifadə etməyə (nümayiş etdirməyə), dini mərasimlərdə iştirak etməyə məcbur edilə bilməz. Dinin və dini həyat tərzinin güc tətbiq etməklə və ya zor tətbiq etməklə hədələməklə, habelə irqi, milli, dini, sosial düşmənçiliyi və ədavəti qızışdırmaq məqsədi ilə təbliğinə yol verilmir. İnsan ləyaqətini alçaldan və ya insanlıq prinsiplərinə zidd olan dinlərin (dini cərəyanların) yayılması və təbliği qadağandır. Dini etiqad azadlığı yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə ictimai təhlükəsizliyin mənafeyinə, ictimai asayişin təmin edilməsinə, sağlamlığın və ya mənə-

viyyatının qorunmasına, başqalarının hüquq və azadlıqlarının qorunmasına görə zəruri hallarda məhdudlaşdırıla bilər. Əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər tərəfindən dini təbliğat aparılması qadağandır”.

4.11. Müəlliflərin Paktın 14-cü maddəsi üzrə iddiaları heç bir konkret dəlillə dəstəklənmədiyi üçün qəbul edilməzdir. Müəlliflərin iddiaları yerli məhkəmələr tərəfindən diqqətlə araşdırılmışdır. Daxili məhkəmələrin gəldiyi nəticənin əsassız olduğunu göstərən heç nə yoxdur.

4.12. Bundan əlavə, məlumatın heç bir əsası yoxdur. Müəlliflər Apellyasiya Məhkəməsinə və ya Komitəyə hakimin onlara qarşı qərəzli hərəkət etdiyinə dair heç bir sübut təqdim etməyiblər. Apellyasiya Məhkəməsi müəyyən edib ki, rayon məhkəməsi müəlliflərin vətəndaşlar, polis əməkdaşları və hakim tərəfindən təzyiqlərə məruz qalması ilə bağlı iddialarını nəzərə alıb və bu iddiaların heç birinin əsaslandırılmadığı qənaətinə gəlib. Rayon məhkəməsi hakiminin qərəzsizliyinə şübhə yarada biləcək mötəbər faktlar yoxdur. Hakimin hadisələrin polis versiyasını sorğulamaqdan imtina etməsi açıq-aydın həqiqətə uyğun deyil. İş materiallarından belə görünür ki, hakim yalnız işin bütün hallarını obyektiv və hərtərəfli öyrəndikdən sonra polis əməkdaşlarını, müəllifləri və şahidləri ətraflı dindir-miş və hökm çıxarmışdır. Hüquq pozuntusu və məhkəmə baxışı inzibati xarakter daşıyır və buna görə də cinayət təqibi ilə müqayisədə daha az ictimai təhlükə (və müvafiq olaraq, daha az təfərrüatlı araşdırma) ilə bağlıdır.

4.13. Məhkəmə ədalətli keçdi. Rayon məhkəməsi 17 noyabr 2016-cı il tarixdə qərarını verənə qədər iki ilkin qərar-dad çıxarıb. Onlardan birində müəlliflər və şahidlər 17 noyabr 2016-cı il saat 10:30-a təyin edilmiş məhkəmə iclasına çağırılıb. Digərində isə bildirilirdi ki, rayon məhkəməsi İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 66.3-cü maddəsinə uyğun olaraq müəllif-lərə dövlət hesabına vəkil təyin edib ki, bu da qanun pozuntu-suna yol verildiyi hallarda dövlət hesabına hüquqi yardımın

göstərilməsini nəzərdə tutur. İnzibati həbsdə olan şəxsin maddi vəziyyəti ona özünə vəkil tutmağa imkan vermir. İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 52-ci maddəsinə əsasən, müəlliflərin hər hansı məsələ ilə bağlı, məsələn, ittihamın bildirilməməsi və ya müdafiə hazırlamaq və ya hüquqi məsləhət almaq imkanının olmaması ilə bağlı vəsatət vermək hüququ var idi. Müəlliflər rayon məhkəməsində heç bir vəsatət qaldırmayıblar və iddia edilən pozuntular barədə məlumat verməyiblər.

4.14. Paktın 18 və 19-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş dini etiqad və ifadə azadlığı hüququ mütləq deyil. Bu halda müəlliflərin öz hüquqlarını həyata keçirməsinə müdaxilə qanuni olub, çünki “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun 12-ci maddəsinə və İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsinə əsaslanıb. Müəlliflər bu müddəaları yaxşı bilirlər ki, bu müddəalar əlçatandır və öz hərəkətlərinin nəticələrini qabaqcadan görməyə imkan verəcək qədər dəqiq şəkildə tərtib edilmişdir. Müəlliflər bu müddəaların onlara şamil olunduğunu bilirdilər. Bütün bunları rayon məhkəməsi iclasının protokolundan da görmək olar ki, xanım Süleymanova bildirib ki, qanun onun hüquqi ünvanından kənarda dini təbliğatla məşğul olmasını qadağan etsə də, o, əməlindən pəşman deyil.

4.15. Bundan əlavə, onların fəaliyyətinə müdaxilə ictimai asayişin qorunması üçün qanuni məqsəd güdürdü. Son zamanlar Azərbaycana yaxın bölgələrdə dövlət çevrilişinə cəhdlər və hərbi müdaxilələr baş verir və belə bir vəziyyət iştirakçı-dövlətin hakimiyyət orqanlarının ictimai asayişin müdafiəsi üçün dini etiqad və ifadə azadlığı ilə bağlı daha sərt tədbirlər görməsi zərurətini diktə edir.

4.16. Demokratik cəmiyyətə müdaxilə də zəruri idi. Paktın 18-ci maddəsi din və ya inancdan irəli gələn və ya ilhamlanan hər bir hərəkəti qorumur və heç də həmişə cəmiyyətdə din və ya inancın diktə etdiyi şəkildə davranmaq hüququnu təmin etmir. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən baxılan Kokkinakis v. Yunanıstan (Kokkinakis Yunanıstana qarşı)

işində iddia edilirdi ki, bir neçə dinin birgə yaşadığı demokratik cəmiyyətlərdə müxtəlif qrupların maraqlarını uzlaşdırmaq və hər kəsin inanclarına hörmət edilməsini təmin etmək üçün din və ya inanc azadlığına məhdudiyyətlərin qoyulması zəruri ola bilər¹. Məhkəmə və Komitə müxtəlif dinlərin, inancların və etiqadların təbiiqinin neytral və qərəzsiz təbliğatçısı kimi dövlətin rolunu dəfələrlə qeyd etmiş və bu rolun demokratik cəmiyyətdə ictimai asayışı, dini harmoniyanı və tolerantlığı təşviq etdiyini bildirmişdir. Dövlətin neytrallığı və qərəzsizliyini qorumaq vəzifəsi dini inancların və ya ifadələrin legitimliyini qiymətləndirmək üçün hər hansı dövlət səlahiyyətinə uyğun gəlmir və dövlətdən münaqişəli qruplar arasında qarşılıqlı dözümlülüyü təmin etməyi tələb edir². Müvafiq olaraq, belə bir şəraitdə dövlətin rolu fikir plüralizmini məhdudlaşdırmaqla gərginliyin səbəbini aradan qaldırmaq deyil, əks qrupların qarşılıqlı dözümlülüyünü təmin etməkdir³.

4.17. Fərdin mənafeyi bəzi hallarda qrup maraqlarına tabe edilməli olsa da, demokratiya avtomatik olaraq əksəriyyət rəylərinin üstünlüyü demək deyil: azlıqların nümayəndələrinə ədalətli münasibətin təmin edilməsi və onların dominant mövqeyindən sui-istifadənin qarşısının alınması üçün balansla çalışmaq lazımdır⁴. Paktda təmin edilən hüquq və azadlıqların qorunması zərurəti iştirakçı-dövlətlərdən Paktda təsbit olunmuş

¹ İştirakçı-dövlət *Kokkinakis v. Greece* işi üzrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarına istinad edir, ərizə № 14307/88, 25 may 1993-cü il tarixli qərar, 33-cü bənd.

² İştirakçı-dövlət *Şahin v. Türkiyə* işi üzrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarına istinad edir, 44774/98 sayılı şikayət, 10 noyabr 2005-ci il tarixli qərar.

³ İştirakçı-dövlət, məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin *Serif v. Yunanıstan* işi üzrə qərarına istinad edir, 38178/97 sayılı şikayət, 14 dekabr 1999-cu il tarixli qərar, bənd 53.

⁴ İştirakçı-dövlət, məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin *Young, James and Webster v. Birləşmiş Krallıq* işi üzrə qərarına istinad edir, Ərizə № 7601/76 və 7806/77, 13 avqust 1981-ci il tarixli qərar, bənd 63.

digər hüquq və azadlıqları məhdudlaşdırmağı tələb edə bilər. Məhz hər bir insanın əsas hüquqları arasında tarazlıq axtarışında olan bu davamlı axtarış demokratik cəmiyyətin əsasını təşkil edir.

4.18. İştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları yerli ehtiyac və şəraiti qiymətləndirmək üçün beynəlxalq məhkəmədən daha yaxşı mövqedədir. Demokratik cəmiyyət daxilində baxışların başa düşülən şəkildə geniş şəkildə fərqlənə biləcəyi siyasət məsələlərində milli siyasət quruculuğu orqanlarının roluna xüsusi əhəmiyyət verilməlidir¹. Bu, xüsusən də dövlət-din münasibətləri məsələlərinə aiddir. Beləliklə, Paktın 18-ci maddəsi ilə əlaqədar olaraq, dövlətin öz dininə və ya inancına etiqad etmək hüququna məhdudiyyətlərin tələb edilib-edilməməsi və nə dərəcədə tələb olunduğu barədə qərar verməkdə geniş qiymətləndirmə azadlığı olmalıdır. Şahin v Türkiyə (Şahin Türkiyəyə qarşı) işində Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi təhsil müəssisələrində dini simvolların taxılmasının tənzimlənməsini qiymətləndirərkən belə geniş təqdir azadlığının tətbiq oluna biləcəyinə qərar verib². Məhkəmə Otto-Preminger-Institut v. Avstriya (Otto-Preminger İnstitutu Avstriyaya qarşı 1 işi üzrə əvvəlki qərarına istinad etdi, burada o, regionda müxtəlif dinlər arasında harmoniyanı təmin etmək və ayrı-ayrı şəxslərin dini inanclarına qarşı əsassız və təhqiramiz hücumlardan qorumaq üçün Avstriya hakimiyyət orqanlarının hərəkətlərini qanuni hesab etmişdir³.

Şahin v. *Turkey* işində Məhkəmə hesab etdi ki, Avropada dinin cəmiyyətdəki əhəmiyyəti ilə bağlı vahid konsepsiya əldə etmək mümkün deyil və dini inancın ictimai şəkildə ifadə

¹ İştirakçı-dövlət Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin *S.A.S. v. Fransa* işinə istinad edir., 43835/11 sayılı şikayət, 1 iyul 2014-cü il tarixli qərar, bənd 129.

² İştirakçı-dövlət yenidən Avropa İnsan Haqları Məhkəməsinin *Şahin Türkiyəyə qarşı* işinə istinad edir.

³ Otto-Preminger-Institut v. Avstriya, ərizə № 13470/87, 20 sentyabr 1994-cü il tarixli qərar.

edilməsinin mənası və ya nəticələri zaman və kontekstdən asılı olaraq dəyişir. Məhkəmə qeyd edib ki, nəticədə bu sahədə qaydalar milli adət-ənənələrdən və başqalarının hüquq və azadlıqlarının qorunması və ictimai asayişin qorunması zərurəti ilə bağlı tələblərdən asılı olaraq ölkədən ölkəyə dəyişəcək. Məhkəmə bu qənaətdə gəldi ki, belə bir tənzimləmənin həddlərini və formalarını müəyyən etmək üçün müəyyən dərəcədə müvafiq iştirakçı-dövlətin üzərinə düşür. Oxşar prinsiplər Paktın 19-cu maddəsinin tətbiqini tənzimləyir.

4.19. Daxili məhkəmələrdə sübut edilmişdir ki, müəlliflər əslində üzv olduqları dini icma adından çıxış etmişlər. Bu, müəlliflərin polis şöbəsində, rayon və apellyasiya məhkəmələrində icraat zamanı verdiyi izahatlardan aydın görünür. Bu da şahidlərin ifadələrindən irəli gəlir. Müəlliflərin işi Yehova Şahidlərinin Azərbaycandakı fəaliyyəti ilə bağlı Komitədə və ya Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsində baxılan ilk iş deyil. Müəlliflərin məlumatlarına bir nəzər salmaq kifayətdir ki, onların eyni şəxs və ya bir qrup insan tərəfindən hazırlandığını başa düşək. Bu onu göstərir ki, müəlliflər əslində dini icmanın bir hissəsidir və həmin icmanın qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvanından kənarda fəaliyyət göstərirdilər. Bunun əsasında onlara İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsi tətbiq edilib.

4.20. İştirakçı-dövlətdə dini baxışların yayılmasına tam qadağa yoxdur. Yalnız qanunu pozan hərəkətlərə icazə verilmir. Belə bir şəraitdə hakimiyyət orqanlarının müəlliflərin hərəkətlərinə cavab olaraq qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olaraq müdaxilə etmək üçün kifayət qədər əsasları var idi. Bu tədbirlər Paktın 18-ci və 19-cu maddələrinə uyğun olaraq iştirakçı-dövlətin qiymətləndirmə azadlığı çərçivəsində idi və ictimai asayişin qorunması məqsədi ilə mütənasib idi. Buna görə də mübahisəli məhdudiyyət Paktın 18 və 19-cu maddələrinə uyğun olaraq demokratik cəmiyyətdə zəruri hesab edilə bilər.

4.21. İştirakçı-dövlət müəlliflərin Paktın 26 və 27-ci

maddələrində nəzərdə tutulan hüquqlarını pozmamışdır. İştirakçı-dövlət bununla bağlı Paktın 14, 18 və 19-cu maddələri üzrə öz arqumentlərinə istinad edir və hesab edir ki, müəlliflər dinlərinə görə ayrı-seçkiliyə məruz qaldıqlarını nümayiş etdirə bilməyiblər. “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun 12-ci maddəsi və İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsi hamıya eyni dərəcədə şamil edilir. Müəlliflərin ayrı-seçkilik iddiaları qeyri-müəyyən ifadələrə əsaslanır və heç bir etibarlı sübutla dəstəklənmir. Bu ifadələr rayon məhkəmələrində təsdiqini tapmayıb. Müəlliflər iştirakçı-dövlətin hakimiyyət orqanları tərəfindən dini qruplara qarşı diferensial rəftarın hər hansı konkret təzahürlərini göstərməyiblər. Bundan əlavə, Yehovanın Şahidlərindən başqa dini icmaların hüquqlarına müdaxilə ilə bağlı çoxlu sayda digər işlərə beynəlxalq məhkəmələrdə, xüsusilə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsində baxılır.

Müəlliflərin məlumatın məqbulluğu və mahiyyəti ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

5.1. Müəlliflər 15 sentyabr 2017-ci il tarixli şərhlərində məlumatın məqbul və ağlabatan olduğunu təkrarlayırlar. İştirakçı-dövlət öz müşahidələrində nə rayon məhkəməsi hakiminin qərəzli və ayrı-seçkilik xarakterli davranışını və ifadələrini, nə də müəlliflərin tanışları ilə söhbətlərinin dinc xarakter daşmasını mübahisələndirməyib.

5.2. İştirakçı-dövlət, siyasi məqsəd və ya gündəmi təşviq etmək üçün adətən qərəzli və həqiqətə uyğun olmayan məlumatların yayılmasına istinad edən müəlliflərin dini diskursuna istinad etmək üçün “təbliğət” alçaldıcı sözündən istifadə etmişdir. Müəlliflərin səmimiyyətlə qəbul etdikləri dini inanclara və bu inancların ifadələrinə belə bir tərifi tətbiqi açıq şəkildə düzgün deyil.

5.3. Paktın 14-cü maddəsi ilə əlaqədar olaraq, iştirakçı-dövlət müəlliflərin konkret iddialarını araşdırmamış və ya təkzib etməmişdir. Apellyasiya Məhkəməsi hakimin qərəzsizliyinə

şübhə etməyə əsas verən hərəkətləri barədə məlumatlara məhəl qoymayıb.

5.4. İştirakçı-dövlət bildirdi ki, rayon məhkəməsinin hakimi hadisələrin polis versiyasını sorğu-sual edib və müəlliflərin bunun əksinə olan iddiaları “həqiqətə uyğun deyil”. Lakin mövcud sübutlar bu ifadəyə ziddir. Rayon məhkəməsi öz qərarında səkkiz dəfə müəlliflərin dininə təriqət kimi istinad edib. O, dini mövzuda söhbəti “bu təriqətin həqiqi dəyər və fəzilətlərinin təbliği” kimi xarakterizə edir. Rayon məhkəməsi bu cür alçaldıcı ifadələr işlətməklə müəlliflərin dininə qərəzli münasibətini nümayiş etdirdi.

5.5. Bundan əlavə, həm rayon, həm də apellyasiya məhkəmələri müəlliflərin öz dini etiqadlarını şəxsi sifətlərlə bölüşdükləri barədə arqumentlərinə məhəl qoymadılar. Müəlliflər Azərbaycanda Yehovanın Şahidləri kimi qeydiyyatdan keçmiş hüquqi şəxsin üzvü deyildilər və onunla əlaqəli deyildilər. Ona görə də İnzibati Xətarlar Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsi onlara şamil edilmir.

5.6. Nəhayət, rayon məhkəməsi müəlliflərin adından ifadə verən şahidi məhkəmə zalında telefonunun çalması səbəbi ilə həbs edərək 24 saat həbs etməklə cəzalandırarkən qərəzliliyini nümayiş etdirdi.

5.7. İştirakçı-dövlətin rayon məhkəməsinin müəlliflər üçün ictimai müdafiəçi təyin etdiyi və şahidlərin məhkəmə iclasına gəlmələrini əmr etdiyi üçün dinləmənin ədalətli olması ilə bağlı iddiası düzgün deyil və haqsızdır. 17 noyabr 2016-cı il tarixində polis bölməsinə qayıdan müəlliflər dərhal rayon məhkəməsinə aparılıb. Rayon məhkəməsi bu iki qərarı çıxarsa belə, müəlliflər bunu inkar etsələr də, bu, sadəcə olaraq, məhkəmə prosesi görüntüsü yaratmaq üçün formal xarakter daşımış olardı.

5.8. Paktın 18 və 19-cu maddələrinə gəldikdə, iştirakçı-dövlət müəlliflərin hüquqlarına müdaxilənin qanuni olması ilə bağlı iddiasını əsaslandırmamışdır. İştirakçı-dövlət öz mövqeyini izah etməyib ki, müəlliflər onların hərəkətlərinin İnzibati

Xətalər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsinə aid olduğunu bil-sinlər. Bu maddənin müddəaları yalnız qeydiyyatdan keçmiş hüquqi şəxslərə şamil edilir və şəxsi dini etiqadlarının ifadəsini qadağan etmir. Əgər belə olsaydı, qeydiyyatdan keçmiş dini qurumun rəsmi ünvanı istisna olmaqla, bütün Azərbaycanda fərdi şəxslər arasında dini müzakirələr qadağan ediləcəkdə. Bu cür şərh Paktın 18 və 19-cu maddələrinin mahiyyətinə ziddir. Buna görə də İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsi Paktın 18 və 19-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqların məhdudlaşdırılması üçün kifayət qədər hüquqi əsas deyil.

5.9. Bu cür müdaxilə mahiyyət etibarını ilə dini dözümsüzlüyün təzahürü idi və bunu qanuni məqsəd hesab etmək olmaz. İştirakçı-dövlət müəlliflərin fəaliyyətini təbliğat kimi təsvir etmişdir, çünki bu, onların bəyan etdikləri əqidələrlə uzlaşmır. Dini inancların legitimliyini qiymətləndirmək iştirakçı-dövlətin vəzifəsi deyil.

5.10. Demokratik cəmiyyətdə dövlətin müdaxiləsi zəruri deyildi. Baxmayaraq ki, iştirakçı-dövlət Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Kokkinakis v. Yunanıstan işində bu qərar yalnız müəlliflərin doğruluğunu təsdiqləyir. Məhkəmə Yehovanın Şahidinin dini baxışlarını açıq şəkildə bölüşmək azadlığını təmin edib. Hazırkı işdə iştirakçı-dövlət fərdlər arasında şəxsi dini müzakirələrə müdaxilə edib və buna görə onları cəzalandırıb. Dinin ayinin şəxsi həyata keçirilməsinə bu cür bir-başə və hədsiz müdaxilə təqdir sərhədinin genişləndirilməsi ilə əsaslandırılmamalıdır.

5.11. Paktın 26 və 27-ci maddələrinə gəldikdə, müəlliflər Paktın 14, 18 və 19-cu maddələri üzrə öz arqumentlərinə istinad edir və daha sonra iddia edirlər ki, onların məruz qaldıqları ayrı-seçkilik Yehovanın Şahidlərinin iştirakçı-dövlət tərəfindən getdikcə daha tez-tez təqib edilməsinin davam edən nümunəsinə uyğundur. Bunu Komitəyə və digər beynəlxalq

qurumlara edilən çoxsaylı müraciətlər sübut edir¹. Müəlliflərə qarşı ayrı-seçkilik tərifinə görə çoxluğa qarşı həssas olan dini azlığın üzvləri hədəfə alınıb. Azlıqların nümayəndələri çoxluğun fikir və inanclarının, cəmiyyət tərəfindən qoyulan ideya və sosial yanaşmaların zülmündən dövlətdən müdafiə axtarırlar. İştirakçı-dövlətin hərəkətləri müəlliflərin dinini pisləməkdən irəli gəlirdi. İştirakçı-dövlət inancla bağlı şəxsi söhbətlərə görə əksəriyyətin dini olan İslamın üzvlərinə qarşı oxşar repressiv tədbirlərin görüldüyünü göstərən heç bir sübut təqdim etməyib. İştirakçı-dövlət özünün neytral görünən qanunvericiliyini ayrı-seçkilik yolu ilə tətbiq edir. Avropa Şurasının İrqiçilik və Dözümsüzlüyə Qarşı Avropa Komissiyası üzv dövlət tərəfindən ayrı-seçkilik xarakterli dini dözümsüzlüyü və qeydiyyata alınmamış azlıqların dinlərinin nümayəndələrinə polis tərəfindən sərt münasibət göstərdiyini qeyd etmişdir².

Məsələlər və onlara Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

6.1. Prosedur qaydalarının 97-ci qaydasına uyğun olaraq, Komitə məlumatda olan iddiaları nəzərdən keçirməzdən əvvəl məlumatın Fakültativ Protokol üzrə qəbul edilib-edilmədiyini müəyyən etməlidir.

6.2. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (a) bəndinin tələblərinə uyğun olaraq, Komitə eyni məsələnin beynəlxalq araşdırma və ya həllin hər hansı digər proseduru çərçivəsində araşdırılmadığına əmindir.

6.3. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinin tələb etdiyi kimi,

¹ Müəlliflər, məsələn, Əliyev və başqaları Azərbaycana qarşı işinə istinad edirlər. (CCPR/C/131/D/2805/2016).

² Müəlliflər İ. İrqiçilik və dözümsüzlük əleyhinə Avropa Komissiyasının hesabatına istinad edirlər. İrqiçilik və dözümsüzlük əleyhinə Avropa Komissiyası, Azərbaycan üzrə hesabat (dördüncü monitorinq dövrü), 31 may 2011-ci il, bb. 15–17 və 68–71

müəlliflərin bütün mövcud daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirmələri barədə arqumentini mübahisələndirməyib. Bununla belə, Komitə iştirakçı-dövlətin iddiasını qeyd edir ki, müəlliflər İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 52-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hər hansı məsələ, məsələn, onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə bildirişin təqdim edilməməsi və ya müdafiə hazırlamaq və ya hüquqi məsləhət almaq imkanının olmaması ilə bağlı rayon məhkəməsinə vəsatət vermək hüququndan istifadə etməmişlər. Komitə müəlliflərin onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə məlumat verilmədən və ya vəkillə məsləhətləşmək imkanı verilmədən birbaşa polis bölməsindən məhkəmə zalına aparıldığı barədə iddialarını qeyd edir. Komitə qeyd edir ki, ondan əvvəlki materiallar müəlliflərə yuxarıda qeyd olunan sorğuları vermək hüququ barədə məlumat verildiyini göstərmir. Müvafiq olaraq, ərizə proseduru müəlliflər üçün aydın olmadığı üçün Komitə hesab edir ki, hazırkı işin xüsusi vəziyyətlərində müəlliflərdən Fakültativ Protokolun 5-ci maddənin 2 (b) bəndinin məqsədləri üçün bu daxili hüquqi müdafiə vasitəsini tükəndirmək tələb olunmayıb.

6.4. Komitə vurğulayır ki, öz məhkumluğundan Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət verərkən müəlliflər Paktın 18, 19, 26 və 27-ci maddələrinə açıq şəkildə istinad etmiş, həmçinin 14-cü maddə üzrə iddialarının mahiyyətini açıqlamışlar. Paktın 1, 2 və 3 a), b) və d)) bəndləri, müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndi onun bu iddiaları nəzərdən keçirməsinə mane olmur. Bununla belə, Komitəyə daxil olan məlumat müəlliflərin Paktın 14-cü maddəsinin (3(e) və (g)) bəndlərinə uyğun olaraq milli məhkəmələrə şikayətlər verməsi qənaətinə gəlməyə imkan vermir. Bu səbəbdən Komitə Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinə əsasən, Paktın 14-cü maddəsinin 3-cü (e) və (g)) bəndlərinə uyğun olaraq müəlliflərin iddialarını qəbuledilməz hesab edir.

6.5. Müəlliflərin Paktın 14-cü maddəsi (2 və 3 a), b) və d) bəndləri) üzrə iddialarına gəldikdə, Komitə qeyd edir ki,

müəlliflər inzibati xəta ilə bağlı ittiham olunub, 14-cü maddənin 2 və 3-cü bəndləri isə cinayət ittihamları ilə bağlı işlərdə müdafiə təyin edir. Bununla belə, Komitə xatırladır ki, prinsipcə daxili cinayət qanunvericiliyi ilə cəzalandırılan əməllərə görə cinayət ittihamı irəli sürülsə də, “cinayət ittihamı” anlayışı iştirakçı-dövlətin daxili qanunvericiliyində istifadə olunan kateqoriyalardan asılı olmayaraq, Paktın mənası daxilində şərh edilməlidir.¹ Bu şərh Paktın 14-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş ədalətli məhkəmə təminatlarının tətbiqindən yayınmaq üçün cəzanın tətbiq edilməsinin inzibati orqanlara həvalə edildiyi, Paktın obyektı və məqsədi ilə bir araya sığmayan vəziyyətlərin qarşısını almaq məqsədi daşıyır.² Komitə, həmçinin xatırladır ki, cinayət ittihamı anlayışı daxili qanunvericilikdə təsnifatından asılı olmayaraq, məqsədinə, xarakterinə və ya ağırlığına görə cinayət sayılmalı olan sanksiya xarakterli əməllərə şamil edilə bilər³. Komitə qeyd edir ki, hazırkı işdə müəlliflər sözügedən hadisələrin baş verdiyi yerdə saxlanılmasalar da, onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə məlumat verilmədən iki dəfə polisə məlumat vermələri xahiş olunub. İkinci halda müəlliflər dörd saat polis bölməsində gözləyiblər və sonra birbaşa rayon məhkəməsinə aparılıblar və məhkəmə onları inzibati xəta törətməkdə təqsirli bilərək İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş (2000 manat və ya o vaxt təxminən 1094 avroya bərabər) maksimum cəriməni təyin edib. Komitə müəlliflərin cərimənin xanım İsrəfilovanın 30 aydan çox gəlirinə bərabər olması ilə bağlı iddiala-

¹ Ümumi Şərh № 32 (2007), bənd 15; Sadıkov Qazaxıstanı qarşı (CCPR/C/129/D/2456/2014), bənd 6.6; Osıyuk Belarusıyaya qarşı, bənd 7.3; İnsenova Qazaxıstanı qarşı (CCPR/C/126/D/2542/2015-CCPR/C/126/D/2543/2015), bənd 8.5; Jaqıparov Qazaxıstanı qarşı (CCPR/C/124/D/2441/2014), bənd 13.7; Rıbçenko Belarusı qarşı (CCPR/C/124/D/2266/2013), bənd 8.10; və V.P.Belarusıyaya qarşı (CCPR/C/122/D/2166/2012), bənd 7.5.

² Osıyuk Belarusıyaya qarşı, bənd 7.3.

³ Sadıkov Qazaxıstanı qarşı, bənd 6.6.

rını qeyd edir. Komitə daha sonra vurğulayır ki, cəzanın məqsədinin pul kompensasiyası və ya vurulmuş hər hansı zərərin ödənilməsi olduğunu göstərən heç nə yoxdur. Komitə hesab edir ki, inzibati tənbeh müəllifləri törətdikləri əməllərə görə cəzalandırmaq və gələcəkdə analoji əməllərdən çəkintirmək məqsədi daşıyıb, yəni onun məqsədi cinayət hüququnun ümumi məqsədi ilə oxşar olub. Komitə, həmçinin qanun pozuntuları ilə bağlı inzibati cəzaların xüsusi statusa malik olan konkret qrupa – analoji, məsələn, intizam hüququna – deyil, qeydiyyatdan keçmiş hüquqi ünvandan kənar dini fəaliyyətləri həyata keçirən fiziki şəxs kimi qanun pozuntusuna yol vermiş hər kəsə şamil edilən ümumi xarakterini qeyd edir. Cinayət hüququnda olduğu kimi, inzibati hüququn müvafiq norması müəyyən hərəkətləri qadağan edir və bundan irəli gələn tələblər əsasında təqsir və cəzanın xarakteri müəyyən edilir. Müəlliflərə qarşı tətbiq edilən sanksiyanın ümumi xarakterini və həddindən artıq ciddiliyini, məqsədinin onları cəzalandırmaq və gələcəkdə oxşar əməllərin qarşısını almaq olduğunu nəzərə alaraq, Komitə hesab edir ki, müəlliflərin şikayətləri Paktın 14-cü maddəsinin (2, 3 a), b) və d) bəndlərinin *ratione materiae* təsir dairəsi çərçivəsindədir. Fakültativ Protokolun 3-cü maddəsi onların məqbulluğuna maneə yaratmır.

6.6. Komitə iştirakçı-dövlətin iddiasını qeyd edir ki, müəlliflərin Paktın 14-cü maddəsinə uyğun iddiaları əsaslandırmanın olmaması səbəbindən qəbuledilməzdir. Komitə qeyd edir ki, müəlliflər imkanları olsaydı, məhkəməyə təqdim edə biləcəkləri müdafiələri üçün vacib olan hər hansı konkret sübut və ya arqument təqdim etməyiblər və onlara çıxışın qadağan edildiyi hər hansı sənədli sübut göstərməyiblər. Komitədə mövcud olan məlumatlar məlumatın müəlliflərinin polis və ya ədliyyə orqanlarına vəkil təyin etmək və ya seçdikləri vəkillə görüşmək hüququnu təsdiqlədiklərini göstərmir. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, müəlliflərin 14-cü maddə (3(b) və (d) bəndləri) üzrə iddiaları kifayət qədər əsaslandırılmayıb və buna görə də Fakül-

tativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən qəbuledilməzdir.

6.7. Komitə, həmçinin müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən rayon məhkəməsinin hakiminin iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları tərəfindən idxalına icazə verilmiş dini nəşrləri müsadirə etməklə onların dini etiqad azadlığı hüququnu pozması ilə bağlı iddiasını da nəzərə alır. Əlavə məlumat olmadığına görə Komitə müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq məlumatın bu aspektini kifayət qədər əsaslandırmadığını hesab edir və Fakültativ Protokolun 2-ci maddəsinə əsasən, bu baxımdan onun qəbuledilməz olduğu qənaətinə gəlir.

6.8. Lakin Komitə Paktın 14-cü (1, 2 və 3 (a) bəndləri), 18 (1-ci bənd), 19 (1 və 2-ci bəndlər), 26 və 27-ci maddələrinə uyğun olaraq qalan şikayətləri məqbulluq məqsədləri üçün kifayət qədər əsaslandırılmış hesab edir. Buna əsaslanaraq Komitə bu şikayətləri məqbul hesab edir və onlara mahiyyəti üzrə baxmağa başlayır.

Mahiyyəti üzrə baxılması

7.1. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, İnsan Hüquqları Komitəsi hazırkı məlumatı tərəflərin ona təqdim etdiyi bütün məlumatların işığında nəzərdən keçirdi.

7.2. Komitə qeyd edir ki, müəlliflərin fikrincə, yerli məhkəmələr onların işinin hallarına ədalətli və qərəzsiz qiymət verməmişlər və rayon məhkəməsinin hakimi onların 14-cü maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozaraq təqsirli hesab etmişdir. Müvafiq olaraq, Komitə xatırladır ki, bu cür qiymətləndirmənin və ya ərizənin açıq-aşkar özbaşına olması və ya açıq-aşkar səhvə və ya ədalət mühakiməsinin rədd edilməsinə səbəb olmasının sübut edilmədiyi və ya məhkəmənin müstəqillik və qərəzsizlik öhdəliyini başqa şəkildə pozduğu hallar istisna olmaqla, bir qayda olaraq, Paktın 14-cü maddəsinin 1-ci bəndi ilə əlaqədar faktları və sübutları qiymətləndirmək və ya xüsusi bir sahədə daxili qanunvericili-

yin tətbiqini təmin etmək Paktın iştirakçısı olan dövlətlərin məhkəmələrinə aiddir.¹ Komitə qeyd edir ki, rayon məhkəməsi müəlliflərin hansı əsasla qeydiyyatdan keçmiş dini birliyin üzvü olması barədə qərar çıxardığını və buna görə də İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsinin müddəalarının onlara şamil edildiyini izah etməyib. Komitə, həmçinin hesab edir ki, Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanlarının əsaslılığı və qanuniliyi ilə bağlı qənaətdə gələrkən daxili qanunvericiliyin müxtəlif müddəalarına istinad etsə də, müəlliflərin dini etiqadlarını nümayiş etdirmək hüququnun məhdudlaşdırılmasının mümkünlüyünün müəyyən edilməsində iştirak edən müxtəlif amillərin ətraflı təhlilini aparmayıb. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərin faktiki olaraq qeydiyyatdan keçmiş dini birlik adından çıxış etməsinin yerli məhkəmələrdə sübuta yetirildiyini iddia etsə də, bunu sübut edən heç bir inandırıcı sübut təqdim edilməmişdir. Bununla əlaqədar Komitə hesab edir ki, müəlliflərin oxşar xəbərlər və ya şikayətlər vermiş digər Yehovanın Şahidləri ilə eyni şəxs tərəfindən təmsil olunması faktı müəlliflərin qeydiyyatdan keçmiş dini təşkilata mənsubluğunu təsdiq etmir.

7.3. Komitə, həmçinin qeyd edir ki, məhkəmə araşdırmasının ədalətli olduğuna dair ümumi iddiadan başqa, iştirakçı-dövlət müəlliflər tərəfindən həm Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinə müraciətlərində, həm də hazırkı məlumatda rayon məhkəməsi hakiminin ədalətsiz hərəkətləri ilə bağlı konkret işlərə münasibətdə irəli sürülən konkret iddialara toxunmayıb (bax 2.4-cü bənd). Bu hallara məhkəmə zalında təbliğat fəaliyyəti ilə məşğul olan qadınlarla bağlı ictimai rəyin öyrənilməsi, müəlliflərin açıqlama verməkdən imtinası, müəlliflərin dinini aşağılayan ifadələr və müdafiə şahidinin – Goranboyda müəlliflərin qaldığı ev sahibinin ünvanına müəllifləri evinə buraxdığına görə tənqidi ifadələr daxildir.

¹ Ümumi Şərh №32 (2007), bənd 26; həmçinin bax Tivanchuk və başqaları Belarusa qarşı. (CCPR/C/122/D/2201/2012), bənd 6.6.

Komitə qeyd edir ki, müəlliflər tərəfindən verilən rayon məhkəməsi qərarında şahid ifadələrinin xülasəsi olsa da, iştirakçı-dövlət hakimin davranışını müəyyən etmək üçün heç bir məhkəmə prosesinin stenoqramını təqdim etməyib. İştirakçı-dövlətin əks sübutu olmadıqda, müəlliflərin iddialarına onların lazımi şəkildə əsaslandırıldığı həddə lazımi əhəmiyyət verilməlidir və Komitə belə hesab edir ki, qarşısındakı faktlar rayon məhkəməsinin hakiminin qərəzsiz olmadığını göstərmir¹. Yuxarıda göstərilən halları nəzərə alaraq, Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət Paktın 14-cü maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq müəlliflərin ədalətli və qərəzsiz məhkəmə araşdırması hüququnu pozub. Bu qənaəti nəzərə alaraq, Komitə müəlliflərin Paktın 14-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq iddialarına baxmağı zəruri hesab etmir.

7.4. Komitə, həmçinin qeyd edir ki, müəlliflər Paktın 14-cü maddəsinin 3 (a) bəndinə istinad edir və iddia edirlər ki, onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə nə polis bölməsində, nə də bölmədən birbaşa aparıldıqları rayon məhkəməsində 17 noyabr 2016-cı ildə dinləmə zamanı xəbərdar olmayıblar. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlətə görə, daxili qanunvericiliyə uyğun olaraq biri müəlliflərin rayon məhkəməsində təyin edilmiş dinləmələrinin tarixi və vaxtı ilə bağlı, ikincisi isə dövlət hesabına müəlliflər üçün vəkilin təyin edilməsi ilə bağlı iki ilkin qərar qəbul edilib. Bununla belə, Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərə ittihamlar barədə vaxtında məlumat verildiyinə dair sübut təqdim etməyib. Belə bildirişi dəstəkləmək üçün material olmadığı halda, Komitə müəlliflərin onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə dərhal məlumatlandırılmadıqlarına dair iddialarına lazımi əhəmiyyət verməlidir. Buna görə də Komitə hesab edir ki, ondan əvvəlki faktlar müəlliflərin Paktın 14-cü maddəsinin 3 (a) bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasını göstərir.

¹ Məsələn, bax, Boymurodov Tacikistana qarşı (CCPR/C/85/D/1042/2001), bənd 7.2.

7.5. Müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən şikayətinə gəldikdə, Komitə özünün 22 (1993-cü il) say-lı ümumi şərhini xatırladır ki, bu şərhə əsasən, öz dinini və ya inancını ifadə etmək azadlığı ancaq qanunla müəyyən edilmiş və ictimai təhlükəsizliyi, asayışı, sağlamlığı və məənəviyyatı, habelə başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarını qorumaq üçün zəruri olan müəyyən məhdudiyyətlərə məruz qala bilər. Dini və ya inancı ifadə etmək azadlığı fərdi və ya başqaları ilə birlikdə, açıq və ya özəl şəkildə həyata keçirilə bilər¹. Bundan əlavə, Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin müddəaları ciddi şəkildə təfsir edilməlidir və məhdudiyyətlər yalnız onların nəzərdə tutulduğu məqsədlər üçün tətbiq oluna bilər və onların əldə etmək istədiyi xüsusi məqsədlə birbaşa əlaqəli və mütənasib olmalıdır.²

7.6. Hazırkı işdə Komitə müəlliflərin arqumentini nəzə-rə alır ki, iştirakçı-dövlət onların dini etiqadlarını başqa şəxs-lərin evlərində, habelə dini qurumların qeydiyyatda olan hüqu-qi ünvanlarından kənarda şəxsi söhbətlər zamanı ifadə etdik-lərinə görə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 515.0.4-cü maddəsinə uyğun olaraq sanksiya tətbiq edərək məhkum etməklə və cəri-mələməklə Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tu-tulmuş dini etiqadlarını ifadə etmək hüquqlarını pozmuşdur. Komitə iştirakçı-dövlətin mövqeyini qeyd edir ki, bu müddəa-nın müəlliflərə tətbiqi demokratik cəmiyyətdə qanuni və zəruri idi və ölkədə ictimai asayışın qorunması və müxtəlif dini qrup-ların harmonik birgə yaşayışının təmin edilməsi kimi qanuni məqsədə nail olmaq məqsədi daşıyır.

7.7. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərin dini inanclarının dinc şəkildə ifadə edilməsinin onun ərazisində sosial sabitliyi hər hansı şəkildə pozduğuna dair heç bir sübut

¹ Ümumi şərh № 22 (1993), bənd 4; bax, həmçinin Bekmanov və Egember-diev Qırğızıstana qarşı (CCPR/C/125/D/2312/2013), bənd 7.2.

² Ümumi Şərh № 22 (1993), bənd 8. Həmçinin bax Məmmədov və başqaları Azərbaycanla qarşı (CCPR/C/130/D/2928/2017), bənd 7.4.

təqdim etməyib. Komitə daha sonra qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərinin və ya ümumilikdə Yehova Şahidlərinin ictimai asayişə və ya təhlükəsizliyə mənfi təsir göstərə biləcək fəaliyyətlərlə məşğul olması və ya fikirləri müdafiə etməsi ilə bağlı heç bir sübut təqdim etməyib. Komitə qeyd edir ki, müəllifləri inzibati xəta törətməkdə təqsirli bilən rayon məhkəməsinin qərarlarında müəlliflərin Goranboyda dini söhbətləri zamanı hər hansı təhqiredici və ya düşmənçilik xarakterli ifadələr verməsi göstərilməyib. Komitə vurğulayır ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərinin hərəkətlərinin Azərbaycanda bu qədər ciddi dinlərarası gərginlik və ya dini icmalar arasında düşmənçilik və nifrət mühiti yarada və ya kəskinləşdirə biləcəyi hər hansı konkret halları qeyd etməyib ki, bu hərəkətlər Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasında ictimai təhlükəsizlik, nizam, sağlamlıq və ya əxlaq üçün təhlükə yarada bilər.

7.8. Bundan əlavə, Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərinin öz inanclarını müzakirə etdiyi şəxslərlə bağlı hər hansı xüsusi narahatlıq bildirməmişdir. Komitə, məsələn, qeyd edir ki, müəlliflərin bu şəxslərin etirazlarına məhəl qoymadığını və ya başqa cür aqressiv və ya düşmənçilik etdiyini, yaxud bu şəxslərin müstəqil qərar qəbul edə bilmədiyini və ya müəlliflərlə onların dini inanclarını ifadə etmələri səbəbindən məcburiyyət, təzyiq və ya qeyri-qanuni təsir altında ola biləcəyinə dair belə asılılıq və ya təcavüz münasibətində olduğunu sübut edən heç bir fakt yoxdur¹.

7.9. Komitə daha sonra hesab edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərinin fəaliyyətinin ictimai təhlükəsizlik və asayiş üçün xüsusi və əhəmiyyətli təhlükə törətdiyini nümayiş etdirə bilsə belə, onun hərəkətlərinin ictimai təhlükəsizliyin və asayişin qorunmasına mütənəsib olduğunu nümayiş etdirə bilməyib. Xüsusilə, Komitə qeyd edir ki, müəlliflərin məhkumluğu və onların hər birinə məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş (təxminən

¹ Bax, Qurbanova və Muradhasilova Azərbaycana qarşı (CCPR/C/131/D/2952/2017), bənd 7.5.

1049 avroya bərabər) cərimə onların dini inanclarını ifadə etmək imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdırıb. İştirakçı-dövlət, həmçinin polis və yerli məhkəmələrin hərəkətlərinin din və ya etiqad azadlığının qorunmasını təmin etmək üçün zəruri olan ən az məhdudlaşdırıcı tədbir olduğunu sübut etməyə cəhd etməmişdir. Komitə hesab edir ki, məlumatın müəlliflərinə qarşı tətbiq edilən cəza Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq onların dini etiqad hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir və nə milli hakimiyyət orqanları, nə də iştirakçı-dövlət bu məhdudiyyətin Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndində göstərilən qanuni məqsədə nail olmaq üçün zəruri olan mütənasib tədbir təşkil etdiyini nümayiş etdirməyib. Müvafiq olaraq, Komitə belə qənaətə gəlir ki, müəllifləri dini söhbətlər apardıqlarına görə mühakimə etmək və cərimələməklə iştirakçı-dövlət onların Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur.

7.10. Nəticələrinin işığında Komitə eyni faktların Paktın 19-cu (1 və 2-ci bəndlər), 26 və 27-ci maddələrinin pozuntusunu təşkil edib-etməməsinə baxmağı zəruri hesab etmir.

8. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə əsasən fəaliyyət göstərən Komitə hesab edir ki, ona təqdim olunan faktlar müəlliflərin hər birinin Paktın 14-cü maddəsinin 1 və 3 (a) bəndlərində və 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasını göstərir.

9. Paktın 2-ci maddəsinin 3 (a) bəndinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət müəllifləri effektiv müdafiə vasitələri ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. O, Pakt üzrə hüquqları pozulmuş şəxslərə tam kompensasiya təmin etməlidir. Müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlət, digər məsələlərlə yanaşı, müəllifləri adekvat kompensasiya, o cümlədən tətbiq edilmiş cərimələrin və baxılan işlərlə bağlı məhkəmə xərclərinin ödənilməsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. İştirakçı-dövlət, həmçinin gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün lazımi tədbirləri görməyə, o cümlədən Paktda nəzərdə tutulmuş hüquqlardan iştirakçı-

dövlətdə tam istifadə oluna bilməsini təmin etmək üçün öz milli qanunvericiliyinə, qaydalarına və/yaxud praktikalarına yenidən baxmağa borcludur.

10. Fakültativ Protokola qoşulmaqla, iştirakçı-dövlətin Komitənin Paktın pozuntularının olub-olmamasını müəyyən etmək səlahiyyətini tanıdığını və Paktın 2-ci maddəsinə əsasən, iştirakçı-dövlətin ərazisi daxilində və ya yurisdiksiyasına tabe olan bütün şəxslərə Paktda tanınan hüquqları təmin etməyi və pozuntunun effektiv və səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsini təmin etdiyini nəzərə alaraq, Komitə 180 gün ərzində iştirakçı-dövlətdən Komitənin hazırkı mülahizələrinin həyata keçirilməsi üzrə tədbirlər haqqında məlumat almaq istəyir. İştirakçı-dövlətə, həmçinin bu Mülahizələri ictimailəşdirmək və öz rəsmi dillərində geniş şəkildə yaymaq təklif olunur.

**İşgəncələr və digər
qəddar, qeyri-insani,
yaxud ləyaqəti
alçaldan rəftar və
cəza növləri əleyhinə
Konvensiya**

Paylanma:
Ümumi

10 yanvar 2023

Orijinal: İngilis

İşgəncələrə qarşı Komitə

Komitə tərəfindən Konvensiyanın 22-ci maddəsinə uyğun olaraq 905/2018 №-li məlumatla dair qəbul edilmiş qərar^{*} ^{}**

<i>Məlumatı təqdim etdi:</i>	A və B. (QHT ilə təmsil olunub)
<i>Ehtimal olunan qurbanlar:</i>	Ərizəçilər
<i>İştirakçı-dövlət:</i>	Azərbaycan
<i>Məlumat tarixi:</i>	22 dekabr 2018-ci il (ilkin təqdimat)
<i>Arayış məlumatı:</i>	Komitənin prosedur qaydalarının 114 və 115-ci qaydalarına uyğun olaraq qəbul edilmiş və 22 dekabr 2018-ci il tarixində iştirakçı-dövlətə göndərilmiş qərar (sənəd kimi dərc edilməyib)

^{*} Komitənin yetmiş dördüncü sessiyasında (12-29 iyul 2022-ci il) qəbul edilmişdir.

^{**} Məlumatla baxılmasında aşağıdakı Komitə üzvləri iştirak ediblər: Todd Baçuold, Klod Eller, Maeda Naoko, İlvia Putse, Ana Raku, Abderrazak Ruvane, Sebastyen Tuze və Bəxtiyar Tuzmuxamedov. Komitənin prosedur qaydalarının 15-ci qaydası ilə birlikdə baxılan 109-cu qaydaya və İnsan Hüquqları üzrə Müqavilə Orqanları Üzvlərinin Müstəqilliyi və Qərəzsizliyinə dair Təlimatların 10-cu maddəsinə (Əddis-Əbəbə Təlimatları) uyğun olaraq, Ərdoğan İşkan məlumatla baxışda iştirak etməyib.

<i>Bu qərarın tarixi:</i>	27 iyul 2022-ci il
<i>Məlumatın mövzusu:</i>	ərizəçilərin Azərbaycandan Türkiyəyə göndərilməsi
<i>Prosedur məsələlər:</i>	məqbulluq- daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi; məqbulluq — aşkar əsassızlıq
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	mənşə ölkəsinə deportasiya halında işgəncə tətbiqi təhdidi (məcburi qaytarılmanın yolverilməzliyi) işgəncələrin qarşısının alınması
<i>Konvensiyanın maddəsi:</i>	3

1.1. Ərizəçilər Türkiyə vətəndaşları olan A və B-dir. Məlumat təqdim edilərkən A (“birinci ərizəçi”) Azərbaycandan Türkiyəyə ekstradisiya ilə üz-üzə idi və B (“ikinci ərizəçi”) iddia etdi ki, o da sonradan Türkiyəyə deportasiya oluna bilər. Onlar bildirirlər ki, əgər iştirakçı-dövlət onları Türkiyəyə deportasiya etsə, bu, onların Konvensiyanın 3-cü maddəsində nəzərdə tutulan hüquqlarını pozacaq. İştirakçı-dövlət 2002-ci il mayın 4-də qüvvəyə minmiş Konvensiyanın 1-ci maddəsinin 22-ci bəndinə əsasən bəyanat verdi. Müraciət edənləri qeyri-hökumət təşkilatı təmsil edir.

24 dekabr 2018-ci il tarixində, öz prosedur qaydalarının 114-cü qaydasına uyğun olaraq, Komitə Yeni Şikayətlər və Müvəqqəti Tədbirlər üzrə Məruzəçisi vasitəsilə iştirakçı-dövlətdən şikayətə baxılarkən şikayətçiləri Türkiyəyə deportasiya etməməyi xahiş etdi.

Ərizəçinin təqdim etdiyi faktlar

2.1. İlk şikayətçi Gülən Xidmət hərəkəti ilə əlaqəli olan Qafqaz Universitetini bitirib və Gülən Xidmət hərəkəti ilə əlaqəli, Çağ təhsil müəssisələri və ya “İstək” məktəbləri kimi tanı-

nan türk məktəblərində çalışıb. İkinci ərizəçi Azərbaycana 2008-ci ildə “İstək” məktəblərində işləmək üçün gəlib. Ərizəçilər 2014-cü ildə ailə qurublar.

2.2. 2016-cı il iyulun 15-də Türkiyədə dövlət çevrilişinə cəhddən sonra Azərbaycanda fəaliyyət göstərən “İstək” məktəbləri bağlanıb və müəllimlərin yaşayış icazəsi ləğv edilib. Müəllimlər, o cümlədən abituriyentlər müvəqqəti yaşamaq üçün icazə almaq üçün Dövlət Miqrasiya Xidmətinə üç dəfə müraciət etsələr də, ərizələri təmin edilməyib. Ərizəçilər yerli məhkəmələrdə imtinalara etiraz etdilər; lakin məhkəmələr Dövlət Miqrasiya Xidmətinin qərarlarını qüvvədə saxlayıb.

2.3. Türkiyədə deportasiya və sonradan işgəncə və pis rəftara məruz qalmamaq üçün son çarə olaraq şikayətçilər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının (MBMT QAK/UNHCR) Azərbaycandakı Ofisində sığınacaq axtaran şəxs kimi qeydiyyatdan keçmişlər. “İstək” məktəblərinin bağlandığı vaxtlarda ərizəçilərin qızı 14 mart 2017-ci ildə anadan olub. Ərizəçilər milli şəxsiyyət vəsiqəsi və pasport almaq üçün Türkiyənin Bakıdakı konsulluğuna müraciət ediblər. Konsulluq qızına şəxsiyyət vəsiqəsi verib, lakin ona Türkiyə pasportunu verməkdən imtina edib. Konsulluq əməkdaşlarının sözlərinə görə, onlara konsulluq xidməti göstərə bilməyiblər. Ərizəçilər Türkiyə Prezidenti yanında Kommunikasiya Mərkəzinə ərizə ilə müraciət etsələr də, onlar Türkiyənin Bakıdakı konsulluğuna yönləndiriliblər. Ərizəçilər konsulluqda olarkən oğurlanmaqdan qorxsalar da, onlar yenidən konsulluğa baş çəkдилər, ancaq qızlarına pasport verməkdən ikinci dəfə imtina edilib. Konsulluq rəsmiləri sorğunu rədd edərək, məqsədlərinin müraciət edənləri Türkiyəyə qaytarmaq olduğunu açıq şəkildə bildirdilər və bunun əvəzinə səyahət sənədi verməyi təklif edildilər.

2.4. Ərizəçilər qaçırılma və ya həbs olunma və sonradan qeyri-qanuni olaraq Türkiyəyə köçürülmə riski ilə əlaqədar qərara gəldilər ki, birinci ərizəçi Azərbaycanı tərk edərək təhlü-

kəsiz üçüncü ölkədə beynəlxalq himayə əldə etməyə cəhd edərək ikinci ərizəçi qızları ilə birlikdə Azərbaycanda qalacaq. 2018-ci il noyabrın 3-də o, Azərbaycandan Tbilisiyə gedib və oradan Minsk vasitəsilə Belqrada getməyi planlaşdırıb, lakin Belarus hakimiyyəti onun Serbiyaya tranzitinə icazə verməyib, onu Minsk hava limanında özbaşına saxlayıb. Nəhayət, birinci ərizəçi Azərbaycana qaytarılıb.

2.5. 20 dekabr 2018-ci il tarixində birinci ərizəçiye Dövlət Miqrasiya Xidmətindən zəng daxil olub və növbəti gün görüşə dəvət olunub. Ərizəçilər dərhal BMT QAK-a vəziyyət barədə məlumat veriblər və o, birinci ərizəçini görüşə müşayiət etmək üçün bir işçi ayırıb. 21 dekabr 2018-ci il tarixli görüşdə birinci ərizəçiye Türkiyədəki Beynəlxalq Kriminal Polis Təşkilatından (INTERPOL) onun pasportunun (2021-ci ilin dekabrına qədər etibarlı olan) səlahiyyətli orqanlar tərəfindən ləğv edildiyini göstərən sənəd təqdim edilib. Daha sonra ona məlumat verilib ki, o, İnterpolun axtarışındadır və Türkiyə konsulluğunun nümayəndəsi Dövlət Miqrasiya Xidmətinin qərargahına gəlməyincə hakimiyyət onu azad etməyəcək. Bu bəhanə ilə immiqrasiya orqanları birinci ərizəçini 21 dekabr 2018-ci il tarixində bütün gün ərzində həbs etdilər. Birinci ərizəçinin vəkili saat 17:00-da Dövlət Miqrasiya Xidmətinə baş çəkdi və israr etdi ki, ərizəçinin ailə üzvləri sığınacaq axtaran şəxslər olduğu üçün hakimiyyətin onu saxlaması üçün heç bir hüquqi əsası yoxdur, çünki Birləşmiş Millətlər Təşkilatının təqdim etdiyi sənədlər əsasında ərizəçinin ailə üzvləri Azərbaycanda qanuni yaşayır. Onların hüquqi statusu Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən də təsdiq edilmişdir¹; lakin birinci ərizəçi azad edilməmişdir. Azərbaycan hakimiyyəti də onun pasportunu götürüb və rəsmi müraciətinə baxmayaraq, vəkilinə qaytarmayıb. Ax-

¹ Ərizəçilər Dövlət Miqrasiya Xidmətinin 3 may 2018-ci il tarixli əvvəlki qərarını təqdim edirlər ki, həmin qərarla bildirilir ki, birinci ərizəçinin BMT QAK tərəfindən verilmiş sənədləri olduğu müəyyən edilib və onun ölkədən çıxarılması mümkün deyil.

şam saat 20:30-da birinci ərizəçi immiqrasiya təcridxanasına aparılıb və orada kameraya salınıb.

2.1. 22 dekabr 2018-ci il tarixində birinci ərizəçinin vəkilisi Xətai rayon prokurorluğuna çağırılıb. Prokuror köməkçisi ona Türkiyənin birinci ərizəçinin ekstradisiyasını tələb etdiyini və vəkili sənədləri araşdırma biləcəyini söyləyib. Təqdim olunan sənədlərə görə həbs qərarı Ankaranın 5-ci Cəza Sülh Cəza Məhkəməsi tərəfindən prokuror Adem Akıncının tələbi ilə birinci ərizəçinin Azərbaycanda saxlanıldığı gün çıxarılıb. Xətai Rayon Prokurorluğundan vəkilə bildirilib ki, ekstradisiya iclası 2018-ci il dekabrın 24-nə təyin edilib.

2.2. Bu şikayəti verən zaman birinci şikayətçi ekstradisiya ilə bağlı dinləməni gözləyirdi.

Şikayət

3.1. Birinci şikayətçi bildirir ki, onun həbsinə dair heç bir orderdən xəbəri olmayıb; lakin onun Gülən Xidmət hərəkəti ilə əlaqəli olan Çağ təhsil müəssisələrinin keçmiş işçisi olması, Qafqaz Universitetini (Gülən hərəkətinin idarə etdiyi universitet) bitirməsi, “Zaman” qəzetinin keçmiş abunəçisi, “Asya” Bankında bank hesabı olması və bir qardaşının oxşar qondarma ittihamlarla həbs olunaraq 10 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilməsi onun Türkiyəyə deportasiya olunacağı təqdirdə Gülənin “Hizmət” hərəkətinin tərəfdarı kimi qəbul edilərək uzun müddətə həbs cəzası alacağını, işgəncə və pis rəftara, o cümlədən uzun müddətli təkadamlıq kameraya məruz qalacağını iddia etmək üçün kifayətdir. Ərizəçi qeyd edir ki, o, Gülənin “Hizmət” hərəkətinin tərəfdarları kimi qəbul edilən Türkiyə vətəndaşlarının Azərbaycanda saxlanılıb, işgəncə və pis rəftara məruz qalaraq qanunsuz olaraq Türkiyəyə verildiyi ən azı altı başqa hadisədən xəbərdardır¹.

O, həmçinin qeyd edir ki, Türkiyə hakimiyyət orqanları

¹ Ərizəçi bu şəxslərin siyahısını və onların həbsi haqqında ətraflı məlumatı təqdim edir.

siyasi rəqiblərini saxlamaq üçün İnterpolun Qırmızı Bildirişlərindən geniş istifadə edir və bir çox Avropa liderləri İnterpolu Türkiyənin Qırmızı Bildirişlərdən sui-istifadə etməsinin qarşısını almağa çağırıblar¹.

3.2. İkinci ərizəçi bildirir ki, o, Gülən “Hizmet” hərəkatı ilə əlaqəli olan təhsil təşkilatının keçmiş işçisi kimi “Türkiyə hakimiyətinin hədəfindədir. O, keçmiş məktəbinin mühasibi də daxil olmaqla, bir çox keçmiş həmkarının artıq həbsdə olduğunu və saxlanılacağı və ya qaçırılaq Türkiyəyə qaytarılacağı təqdirdə onun da dərhal nəzarətə götürüləcəyini və həbs olunacağını iddia edir.

İştirakçı-dövlətin məlumatın məqbulluğu ilə bağlı qeydləri

22 fevral 2019-cu ildə iştirakçı-dövlət şikayətin qəbul edilməzliyinə dair öz qeydlərini təqdim etmişdir. O, bildirir ki, şikayət daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməməsinə görə qəbuledilməzdir, çünki ərizəçilər Konvensiyanın 3-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan hakimiyətinə qarşı heç bir iddia qaldırmayıblar. İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, prokurorluq və Ombudsman Aparatı da daxil olmaqla şikayətçilər üçün bir sıra daxili müdafiə vasitələri mövcuddur. Ən əsası, iştirakçı-dövlət bildirir ki, ərizəçilər bu məsələni daxili məhkəmələr qarşısında qaldırmayıblar və buna görə də məhkəmələrin birinci ərizəçinin işinə baxmaq imkanı olmayıb.

4.1. İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, şikayət həm də açıq-aşkar əsassız olduğu üçün qəbuledilməz elan edilməlidir. O, bildirir ki, şikayət qeyri-müəyyən və ümumi ifadələrlə məhdudlaşır, hadisələrin təfərrüatlı ifadələri və ya ərizəçilərin iddialarını təsdiq edən sübutlar yoxdur. Buna görə də iştirakçı-dövlət bildirir ki, şikayət Komitənin prosedur qaydalarının 113 (b) qaydasına uyğun olaraq qəbuledilməzdir.

¹ Bax: Reuters, “Merkel attacks Turkey’s ‘misuse’ of Interpol warrants”, 20 August 2017.

Məlumatın mahiyyətinə dair iştirakçı-dövlətin qeydləri

5.1. 21 iyun 2019-cu il tarixində iştirakçı-dövlət şikayətin mahiyyəti üzrə öz qeydlərini təqdim etmişdir. İştirakçı-dövlət Komitəyə məlumat verir ki, birinci şikayətçi milli və beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq Türkiyəyə göndərilib. İkinci şikayətçiyə gəlincə, iştirakçı-dövlət qeyd edir ki, o və qızı 8 fevral 2019-cu ildə könüllü olaraq Azərbaycandan Almaniyaya gedib. Nəticədə iştirakçı-dövlət bildirir ki, ikinci ərizəçi Konvensiyanın 3-cü maddəsinin iddia edilən pozuntusunun qurbanı deyil.

5.2. İştirakçı-dövlət Azərbaycan rəsmiləri tərəfindən qanunsuz oğurluq və iddia edilən digər qanunsuz hərəkətlərlə bağlı şikayətdə irəli sürülən iddiaları rədd edir və onları əsassız, sübutsuz və spekulativ xarakterli hesab edir. Şikayətin faktlarına gəlincə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, 25 iyul 2017-ci ildə hər iki ərizəçi Dövlət Miqrasiya Xidmətinə sığınacaq üçün ərizə təqdim edib. 25 oktyabr 2017-ci il tarixində Dövlət Miqrasiya Xidməti ərizəçilərin işlərinə baxdıqdan və araşdırdıqdan sonra onların sığınacaq üçün müraciətlərini rədd edib. Ərizəçilərlə Dövlət Miqrasiya Xidmətində müsahibə aparılıb və onlar Türkiyədə heç bir qrupa daxil olmadıqlarını və Türkiyə hökumətinin hər hansı nümayəndəsi tərəfindən təqib olunmaları barədə məlumatlarının olmadığını bildiriblər. Ərizəçilərin işini əlavə araşdırdıqdan və bütün digər müvafiq mülahizələri nəzərə alaraq, Dövlət Miqrasiya Xidməti belə nəticəyə gəlib ki, ərizəçilərin Türkiyədə işgəncələrə məruz qalma riski ilə üzləşəcəklərinə inanmaq üçün ciddi əsaslar yoxdur.

5.3. İştirakçı-dövlət daha sonra qeyd edir ki, ərizəçilər Dövlət Miqrasiya Xidmətinin qərarına etiraz etmiş və Dövlət Miqrasiya Xidmətini onlara sığınacaq verilməsinə məcbur etmək xahişi ilə 1 sayılı Bakı İnzibati İqtisad Məhkəməsinə müraciət etmişlər. 3 aprel 2018-ci il tarixdə 1 sayılı Bakı İnzibati-İqtisad Məhkəməsi ərizəçilərin iddiasını təmin etməyib. 22 iyun 2018-ci il tarixdə ərizəçilərin 1 sayılı Bakı İnzibati-İqtisad Məhkəməsinin 3 aprel 2018-ci il tarixli qərarından verdiyi şikayətə gəlincə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, 22 iyun 2018-ci il tarixində 1 sayılı Bakı İnzibati-İqtisad Məhkəməsinin qərarı qüvvədə qalıb və onlar Türkiyəyə göndərilib.

kayət əsasında Bakı Apellyasiya Məhkəməsi ərizəçilərin şikayətini təmin etməyib, 1 sayılı Bakı İnzibati-İqtisad Məhkəməsinin qərarını qüvvədə saxlayıb. Müəyyən edilməmiş tarixdə ərizəçilər Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinə kassasiya şikayəti vermiş, 4 sentyabr 2018-ci il tarixdə şikayət təmin edilməmişdir. Bu arada, 18 aprel 2018-ci il tarixində birinci ərizəçi “Ümid Ltd” adlı şirkətdə rəis müavini işləmək üçün Dövlət Miqrasiya Xidmətinə müraciət edib. 2018-ci il aprelin 24-də Dövlət Miqrasiya Xidməti Miqrasiya Məcəlləsinin 50.0.1-ci maddəsinə əsasən birinci ərizəçinin iş icazəsi almaq üçün müraciətini rədd edib, buna əsasən icazələr Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinə və ictimai asayişə xələl gətirə bildikdə əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan ərazisində müvəqqəti yaşamaq icazəsinin verilməsi (və ya uzadılması) haqqında ərizələri rədd edilir, əvvəllər verilmiş icazələr isə ləğv edilir.

5.4. Birinci ərizəçinin həbsinə və deportasiyasına gəldikdə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, 21 dekabr 2018-ci il tarixdə təxminən saat 21:00-da birinci ərizəçi inzibati qaydada həbs edilərək Dövlət Miqrasiya Xidmətinin Bakı Qanunsuz Miqrantların Saxlanması Mərkəzinə yerləşdirilib. 2018-ci il dekabrın 24-də Xətai Rayon Məhkəməsinin qərarı ilə ekstradisiyası ilə bağlı mümkün qərar çıxana qədər 30 sutka həbs cəzası verilib. 28 dekabr 2018-ci il tarixində birinci ərizəçinin apellyasiya şikayətindən sonra Bakı Apellyasiya Məhkəməsi işə yenidən baxaraq, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 155.1–155.3-cü maddələrinə uyğun olaraq, barəsində qətimkan tədbiri kimi həbsin tətbiqi üçün prosessual əsasların olmadığını qərara alıb. Buna görə də Məhkəmə birinci ərizəçinin apellyasiya şikayətini təmin etdi və onun həbsdən azad edilməsi haqqında qərar verdi. 28 dekabr 2018-ci il tarixində birinci ərizəçi Dövlət Miqrasiya Xidmətinə onun nə yeri, nə də yaşamaq üçün imkanı olmadığı üçün Türkiyəyə qayıdana qədər könüllü olaraq Bakı Qanunsuz Miqrantların Saxlanması Mərkəzinə yerləşdirilməsi xahişi ilə

müraciət etmişdir. Həmin gün Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən ərizəçinin könüllü olaraq müvəqqəti saxlama təcridxanasına salınması barədə vəsatətinin təmin edilməsi barədə qərar qəbul edilib və o, oraya yerləşdirilib. Həmçinin həmin gün Dövlət Miqrasiya Xidməti birinci ərizəçinin Azərbaycandan çıxarılması və onun Azərbaycana girişinin beş il müddətinə məhdudlaşdırılması barədə qərar qəbul edib. Qərar Miqrasiya Məcəlləsinin 79.1.4-cü və 79.2-ci (çıxarma haqqında qərar) maddələri ilə əsaslandırılıb, buna əsasən qaçqın statusunun verilməsindən imtina edildikdə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər barəsində ölkədən çıxarılma haqqında qərar qəbul edir və deportasiya qərarına uyğun olaraq onların Azərbaycana girişi beş ilədək müddətə məhdudlaşdırılır. 29 dekabr 2018-ci ildə birinci ərizəçi Azərbaycandan Türkiyəyə qaytarılıb.

5.5. İştirakçı-dövlət Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən qərara alınan və ərizəçinin 2015-ci ildə Fransada terror aktlarında iştirak etməkdə ittiham olunduqdan və Fransa ərazisinə daxil olmasına həmişəlik qadağa qoyulduqdan sonra Əlcəzairə planlaşdırılan deportasiya ilə bağlı A.M. Fransaya qarşı işinə istinad edir¹ Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi belə qənaətdə gəlib ki, Əlcəzairdə terrorla əlaqəli şəxslərin ümumi vəziyyəti ərizəçinin deportasiyasına mane olmayıb. Sonda Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi müəyyən edib ki, A.M. Əlcəzairə qaytarılacağı təqdirdə 3-cü maddəni pozan real rəftar riskinə məruz qalacağını göstərən heç bir sübut təqdim etməmişdir. Buna görə də o, Əlcəzairdəki ümumi vəziyyətlə ərizəçinin şəxsi vəziyyəti arasında aydın fərq qoymuşdur. O, həmçinin təsdiq etdi ki, şəxsi riskin sübutu yükü ərizəçinin üzərinə düşür. İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, hazırkı işdə şikayətçilər Türkiyəyə qayıtdıqdan sonra pis rəftarın real riski ilə üzləşdikləri barədə heç bir etibarlı sübut təqdim etməyiblər. Ərizəçilər işgəncə və ya qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza riski ilə

¹ 12148/18 nömrəli vəsatət, 29 aprel 2019-cu il tarixli qərar.

üzləşəcəklərini və ya irqi, dini, milli mənsubiyyəti və ya müəyyən qrupa mənsubiyyəti və ya siyasi əqidəsinə görə Türkiyə hakimiyyəti tərəfindən təqib ediləcəyini kifayət qədər sübut etməmişlər. İştirakçı-dövlət Komitənin diqqətini bir fakta cəlb edir ki, ərizəçilərin sığınacaq üçün müraciətləri həm Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən, həm də daha sonra yerli məhkəmələrdə aparılan proseslərdə diqqətlə araşdırılmışdır və bu, ərizəçilərin Türkiyədə təqib və ya işgəncə riski altında olduğunu ehtimal etmək üçün heç bir önəmli əsas olmadığını göstərmişdir.

5.6. İştirakçı-dövlət bildirir ki, 1 sayılı Bakı İnzibati-İqtisad Məhkəməsi 3 aprel 2018-ci il tarixli qərarı ilə Dövlət Miqrasiya Xidmətinin ərizəçilərə qaçqın statusunun verilməsindən imtina barədə qərarını qüvvədə saxlamışdır. Birincisi, Məhkəmə müəyyən etdi ki, ərizəçilər “Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin statusu haqqında” Qanunun 1-ci maddəsində müəyyən edildiyi kimi, qaçqın deyillər. İkincisi, Məhkəmə qeyd etdi ki, ərizəçilərlə müsahibələr və işin sonrakı tədqiqi göstərdi ki, onların Türkiyədə təqib və ya işgəncəyə məruz qalması təhlükəsi olduğuna inanmaq üçün ciddi əsaslar yoxdur. Ərizəçilər daxili məhkəmələrə Türkiyədə işgəncəyə məruz qalma riskinin olduğunu göstərən heç bir sübut təqdim etməyiblər. Bu qərar apellyasiya və kassasiya instansiyalarında da baxılaraq dəstəklənib və 4 sentyabr 2018-ci il tarixindən qanuni qüvvəyə minib. Daha sonra 2018-ci il dekabrın 28-də Dövlət Miqrasiya Xidməti birinci ərizəçinin Azərbaycandan çıxarılması və onun ölkəyə girişinə 5 il məhdudiyyət qoyulması barədə qərar qəbul edib. İştirakçı-dövlətin fikrincə, yuxarıda qeyd olunanlar ərizəçilərin işi ilə bağlı bütün prosessual aspektlərə əməl edildiyini və heç bir qanun pozuntusunun olmadığını göstərir.

Ərizəçilərin məlumatın məqbulluğu və mahiyyəti ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

6.1. Şikayətçilər 29 dekabr 2019-cu il tarixində iştirakçı-dövlətin qeydləri ilə bağlı öz şərhlərini təqdim etmişlər. Onlar iştirakçı-dövlətin daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənmədiyi barədə iddiasını rədd edirlər. Onlar qeyd edirlər ki, onların sığınacaq üçün müraciətləri həm Dövlət Miqrasiya Xidməti, həm də daha sonra yerli məhkəmələrdə araşdırılıb və bu, iştirakçı-dövlətin öz materiallarında əks olunub.

6.2. Şikayətin faktlarına gəldikdə, ərizəçilər aşağıdakıları iddia edirlər: birinci ərizəçi 24 dekabr 2018-ci il səhər saatlarında Xətai Rayon Məhkəməsinə gətiriləndə Məhkəmə qeyd etdi ki, onun ekstradisiyası üçün rəsmi müraciət olmayıb. Əvəzində prokuror məhkəməyə yalnız Ankara 5-ci Sülh Cəza Məhkəməsinin çıxardığı həbs qərarını təqdim edib. Ekstradisiya üçün rəsmi sorğunun olmamasına baxmayaraq, Məhkəmə birinci ərizəçini ekstradisiyaya qədər bir ay müddətinə həbsdə saxlamağa qərar verdi. Qərardan sonra birinci ərizəçinin vəkili Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə apellyasiya şikayəti verib. 28 dekabr 2018-ci il tarixində vəkilə Bakı Apellyasiya Məhkəməsində işgüzar əlaqələri vasitəsilə ilkin olaraq məlumat verilib ki, Məhkəmə 28 dekabr 2018-ci il tarixindən 3 yanvar 2019-cu il tarixinədək tətildə olacaq; lakin saat 13:00-da hakim köməkçisi ona zəng edərək şikayətə həmin gün saat 15:00-da baxılacağını bildirib. Birinci ərizəçinin vəkilləri Məhkəməyə gələndə məhkəmə işçiləri onlara Dövlət Miqrasiya Xidmətinin bir neçə nümayəndəsinin də iştirak etdiyini və iclasın başlanmasını gözlədiklərini bildirdilər. Vəkillər dərhal şübhələndilər ki, digər oxşar işlərdə olduğu kimi, hakimiyyət orqanları artıq adam oğurluğu ssenarisi hazırlayıblar¹. İclasda vəkillər çıxış ediblər, lakin prokuror heç bir əks argument, o cümlədən Xətai Rayon Məhkəməsinin qərarının ləğv edilməsi və birinci ərizəçinin azadlığa buraxılması ilə bağlı vəkillərin vəsatətini təqdim et-

¹ Bax: A/HRC/WGAD/2019/10.

məməyi üstün tutub. Sədrlik edən hakim arqumentləri nəzərə alaraq, birinci ərizəçinin həbsi ilə bağlı Xətai Rayon Məhkəməsinin qərarını ləğv etmək qərarına gəlib və onun dərhal azadlığa buraxılması barədə qərar verib. Lakin hakimiyyət birinci ərizəçini azad etmək əvəzinə, vəkillərə onun yalnız hakim qərarı yazılı şəkildə onlara çatdırıldıqdan sonra azad ediləcəyini bildirdi. Onlar birinci ərizəçini arxa qapıdan vəkillərinin əlindən aldılar və sonradan məlum olduğu kimi, onu Kürdəxanıdakı miqrasiya düşərgəsinə köçürüblər. İkinci ərizəçi mühafizəçilərə yaxınlaşaraq və hələ də məhkəmə zalında olan prokurorun müaviniyə yalvararaq ərinin məhkəmə binasında tapmağa çalışsa da, nəticəsi olmayıb¹.

6.3. Şikayətçilər bildirirlər ki, 29 dekabr 2018-ci ildə birinci şikayətçi gizli şəkildə Bakı beynəlxalq hava limanına aparılıb və Ankaraya uçan təyyarəyə mindirilib. Ankaraya gəldikdən sonra Türkiyə prezidenti onun oğurlanması və təhvil verilməsində “əməkdaşlığa” görə Azərbaycanı tərifləyib. Ərizəçilərin dediyinə görə, birinci ərizəçi polis bölməsinə aparılıb, orada digər polis əməkdaşlarının “Müfəttiş” adlandırdığı zabıt onun üstünə qışqırmağa və təhqir etməyə, o cümlədən üzünə sillə və başına zərbələr vurmağa başlayıb. Sonra zabıt birinci ərizəçinin əllərini arxasına bağladı və videonu çəkərkən onu zorla çölə və binaya geri çəkdi. Video çəkiliş daha sonra birinci ərizəçinin həbsi barədə məlumat verən müxtəlif KİV-lərə paylanıb². Birinci ərizəçi daha sonra yuxarı qaldırıldı, burada “müfəttiş” onu döydü və daha da təhqir etdi. “Müfəttiş”, həmçinin birinci əri-

¹ İkinci ərizəçi ərinin apardıqdan sonra Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin qarşısında köməyə çağırıldığını əks etdirən videonun keçidini təqdim edir. URL: <https://twitter.com/kronoshaber/status/1079156518786867200> (türk dilində).

² Bax: URL: <https://twitter.com/BOLDmedya/status/1079978089004916736> (türk dilində). Həmçinin bax: Anadolu Agency, “Turkish intelligence captures wanted FETÖ terror group member in Azerbaijan”, *Daily Sabah*, 29 December 2018

zəçini ailəsinə qarşı qanuni tədbirlər görməklə hədələdi. Birinci ərizəçinin qardaşının Gülən Xidmət hərəkatı ilə bağlı terror ittihamı ilə həbs edildiyini, onun hərbi xidmətdə olan baldızının da həbs edildiyini, atasının işindən qovulduğunu və bacısının ByLock proqramından istifadəyə görə terrorizm ittihamı ilə saxlanıldığını bildirib.

Nəhayət, “müfəttiş” ikinci ərizəçi olan arvadını qaçıрмаqla hədələyərək onu Türkiyəyə gətirə, həbsxanaya sala və qızını uşaqların müdafiəsi orqanına verə biləcəklərini söylədi. Sonrakı altı gün ərzində birinci ərizəçi baş müfəttiş tərəfindən dörd dəfə sorğu-sual edilib, çox vaxt psixoloji təzyiq altında olub. O, müstəntiqə vəkil olmadan danışmayacağını bildirdikdə, onu bir saat ərzində danışmağa məcbur edəcək xüsusi təyinatlı hərbi dəstənin sərəncamına verəcəyi ilə hədələyiblər. 2018-ci il dekabrın 29-da axşam onun vəkili ilə cəmi 15 dəqiqə görüşməsinə icazə verilib. 4 yanvar 2019-cu il tarixində birinci ərizəçi Ankaranın Yeddinci Cəza Sülh Cəza Məhkəməsinə gətirildi və burada ona aşağıdakı ittihamlar irəli sürüldü: Gülən “Hizmət” hərəkatına mənsubluq səbəbiylə silahlı terror təşkilatına üzvlük, ByLock-dan istifadə, Gülən Xidmət hərəkatı ilə əlaqəli universitetdə oxumaq, təşkilata məxsus yataqxanalarda yaşamaq, Azərbaycanda Gülən Xidmət hərəkatı ilə əlaqəli olduğu iddia edilən məktəblərdə dərs demək, Himmet adı altında Gülən Xidmət hərəkatına pul bağışlamaq və hökumətin bankın bəzi fəaliyyətlərini dayandırmasından sonra Fəthullah Gülənin çağırışı ilə Bank Asyaya investisiyaları davam etdirmə. Bu ittihamlarla onu 15 il həbs gözləyir.

6.4. Şikayətçilər qeyd edirlər ki, ilk şikayətçi Komitənin 24 dekabr 2018-ci il tarixdə Azərbaycana belə bir addım atmaqla barədə müraciətinə baxmayaraq, Türkiyəyə qaytarılıb. Şikayətçilər təəssüflənirlər ki, iştirakçı-dövlət nəinki Komitənin sorğusuna açıq şəkildə məhəl qoymayıb, həm də Komitəyə təqdim edərkən müvəqqəti tədbirlər haqqında sorğuya heç bir istinad etməyib. Onlar qeyd edirlər ki, oxşar hallarda Komitə bir-

mənali şəkildə qərar verib ki, Komitənin prosedur qaydalarının 114-cü qaydasına uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət Komitənin 108-ci qaydaya uyğun olaraq müvəqqəti tədbirlər haqqında sorğusunu vicdanla yerinə yetirməlidir və buna əməl edilməməsi Konvensiyanın 22-ci maddəsinin pozulması hesab edilir.

6.5. Şikayətçilər ikinci şikayətçinin Konvensiyanın 3-cü maddəsinin iddia edilən pozuntusunun qurbanı olmaması barədə iştirakçı-dövlətin iddiasını rədd edirlər. Onlar qeyd edirlər ki, BMT QAK vasitəsilə beynəlxalq müdafiə alınmasaydı, o, birinci ərizəçi kimi Türkiyəyə qaçılmaz deportasiya ilə üzləşəcəkdə. Şikayətçilər iddia edirlər ki, Gülənin “Hizmet” hərəkəti ilə bağlı türk məktəbləri ilə əlaqəsi olan ən azı doqquz digər Türkiyə vətəndaşı sığınacaq axtaran şəxslər olmasına baxmayaraq, qeyri-qanuni olaraq Türkiyəyə qaytarılıb və sonradan işgəncə və pis rəftara məruz qalıb, o cümlədən uzun müddət təkadamlıq kameraya salınıb¹. Onlar qeyd edirlər ki, birinci ərizəçi Türkiyəyə qaytarıldıqdan və onun Ankaradakı polis qərargahında saxlanmasının video çəkilişi, habelə Bakı Apellyasiya Məhkəməsi qarşısında ağlayan ikinci ərizəçinin videoçəkilişi Türkiyənin bir çox kanalları tərəfindən yayılıb və xəbər saytlarında sosial şəbəkələrdə ikinci ərizəçinin əri ilə eyni şəkildə Türkiyəyə gətirilməsinə çağıran çoxlu şərhlər yer alıb. Türkiyədə həbsdə olarkən birinci ərizəçiyə ikinci ərizəçinin Gülən Xidmət hərəkəti ilə əlaqəli türk məktəbləri, Asya Bankı, qardaşından pul köçürmələri və s. əlaqələrini ifşa edən sənədlər göstərilib və lazım gələrsə, onun da Azərbaycandan Türkiyəyə qaytarılacağı ilə hədələnib. Ərizəçilər bildirirlər ki, BMT QAK və İsveçrə Hökumətinin ikinci ərizəçiyə və onun qızına beynəlxalq mühafizənin təmin edilməsində operativ tədbirləri olmasaydı, ikinci ərizəçi Azərbaycanı tərk edə bilməyəcəkdi və nəticədə əri ilə eyni aqibəti yaşayacaqdı¹.

¹ Ərizəçilər bu Türkiyə vətəndaşlarının siyahısını təqdim edirlər.

¹ İkinci ərizəçiyə BMT QAK vasitəsilə İsveçrə tərəfindən beynəlxalq müdafiə verilmişdir. O, ərinin qaytarılmasından az sonra Azərbaycanı qeyri-müəyyən bir tarixdə tərk edib.

6.6. Şikayətçilər, həmçinin iştirakçı-dövlətin onların sığınacaq üçün müraciətlərinin qismən rədd edilməsi ilə bağlı iddiasını rədd edirlər, çünki onlar Türkiyədə heç bir qrupa mənsub olmadıqlarını və Türkiyənin hər hansı dövlət rəsmisi tərəfindən onların təqib edilməsindən xəbərsiz olduqlarını iddia edirlər. Onlar qeyd edirlər ki, Dövlət Miqrasiya Xidmətinə müraciət proseduru zamanı onlar Gülənçi kimi təqib olunmaqdan əsaslı olaraq qorxduqlarını bildiriblər. Onlar Dövlət Miqrasiya Xidmətinin 25 oktyabr 2017-ci il tarixli və 1 sayılı Bakı İnzibati İqtisad Məhkəməsinin 3 aprel 2018-ci il tarixli qərarlarına istinad edirlər ki, bu qərarlarda guya Gülən "Hizmet" hərəkəti ilə əlaqələrinə görə Türkiyədə əsaslı təqib qorxusunun olduqları açıq şəkildə ifadə edilir.

6.7. Şikayətçilərin yaşayış icazələrinin milli təhlükəsizlik və ictimai asayiş mülahizələri əsasında ləğv edilməsi ilə bağlı iştirakçı-dövlətin arqumentinə gəldikdə, şikayətçilər bildirirlər ki, iştirakçı-dövlət mütənasiblik prinsipini nəzərə almamışdır. Onlar qeyd edirlər ki, birinci ərizəçi orduda xidmət etməyib, lakin 2004-cü ildən Azərbaycanda cinayəti olmayan məktəb müəllimi olub; beləliklə, o, Azərbaycanın və ya hər hansı digər ölkənin ictimai asayişinə və milli təhlükəsizliyinə təhlükə törətməyib.

6.8. Şikayətçilər bir daha qeyd edirlər ki, birinci şikayətçinin həbsi və Türkiyəyə deportasiyası ilə bağlı iştirakçı-dövlətin təqdim etdiyi faktlar düzgün deyil. Onlar iştirakçı-dövlətin birinci ərizəçinin Türkiyəyə qayıdana qədər qanunsuz miqrantların Bakı İstintaq Təcridxanasında könüllü olaraq yerləşdirilməsini xahiş edərək Dövlət Miqrasiya Xidmətinə yazılı ərizə təqdim etməsi barədə iddiasını qəti şəkildə rədd edirlər, çünki onun yeri, ya da yaşamaq üçün vəsaiti yoxdur. Onlar təkid edirlər ki, birinci ərizəçi belə bir sənədi görməyib və ya ona imza atmayıb və o, bunu xüsusilə Bakı Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən qanunsuz həbsinə və həbsdən azad edilməsinə etiraz etdikdən dərhal sonra etsə, məntiqsiz olardı.

Buna görə də ərizəçilər bildirirlər ki, Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən birinci ərizəçinin həbsdə saxlanması barədə sorğunun iştirakçı-dövlətin təqdimatında əksini tapması, birinci ərizəçinin Türkiyəyə qeyri-qanuni verilməsindən sonra onun qaçırılmasına və qanunsuz qaytarılmasına haqq qazandırmaq üçün tərtib edilmiş qondarma sənəddir.

Məsələlər və onların Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

7.1. Komitə məlumatda əks olunan hər hansı iddiaya baxmazdan əvvəl onun Konvensiyanın 22-ci maddəsinə uyğun olaraq qəbul edilib-edilməməsi barədə qərar verməlidir. Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 5(a) bəndinin tələblərinə uyğun olaraq, Komitə eyni məsələnin beynəlxalq araşdırma və ya həllin hər hansı digər proseduru çərçivəsində araşdırılmış olmadığını və araşdırılmayacağına əmindir.

7.2. Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 5(b) bəndinə uyğun olaraq, Komitə şikayətinin bütün mövcud daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükətdiyinə əmin olana qədər məlumatı nəzərdən keçirməyəcək. Komitə iştirakçı-dövlətin iddiasını diqqətə alır ki, şikayətçilər Konvensiyanın 3-cü maddəsinə uyğun olaraq Azərbaycan dövlət orqanlarına, o cümlədən milli məhkəmələrə, prokurorluğa və Ombudsman Aparatına heç bir şikayət vermədikləri üçün daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirməyiblər. Bununla belə, Komitə Dövlət Miqrasiya Xidmətinin 25 oktyabr 2017-ci il tarixli qərarına dair qeyd edir ki, ərizəçilərin sığınacaq üçün müraciət etmələrinin səbəbi məhz 2016-cı ildə dövlət çevrilişinə cəhdədən sonra bəzi ailə üzvləri və həmkarları kimi həbs olunmaqdan və təqib olunmaqdan çəkindişi üçün Türkiyəyə qaytarılmaq qorxusu olub. Komitə daha sonra qeyd edir ki, ərizəçilərin apellyasiya şikayətlərinə daxili məhkəmələr tərəfindən baxılıb və Azərbaycan Respub-

likasının Ali Məhkəməsi onların şikayətini 4 sentyabr 2018-ci ildə rədd edib.

7.3. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət, o cümlədən bu orqanlara edilən müraciətlərin dayandırıcı təsiri olduqda qeyd olunan digər hüquqi müraciət kanallarının, yəni prokurorluq və Ombudsman Aparatının şikayətçiləri effektiv hüquqi müdafiə vasitəsi ilə necə təmin edəcəyini izah etməyib. Hazırkı iş üzrə Komitə hesab edir ki, Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 5(b) bəndi ona məlumatı məqbul elan etməyə mane olmur.

7.4. Komitə daha sonra iştirakçı-dövlətin arqumentini qeyd edir ki, şikayət açıq-aşkar əsassızlığına görə də qəbul edilməz elan edilməlidir, çünki o, hadisələrin təfərrüatlı təsviri və ya şikayətçilərin iddialarını əsaslandırmaq üçün sübutlar olmadan qeyri-müəyyən və ümumi bəyanatlarla məhdudlaşır. Buna görə də iştirakçı-dövlət bildirir ki, şikayət Komitənin prosedur qaydalarının 113 (b) qaydasına uyğun olaraq qəbul edilməzdir. Komitə qeyd edir ki, şikayətçilər, öz növbəsində, Türkiyə hökumətinin terror qruplaşması kimi tanıdığı Gülənin “Hizmət” hərəkatı ilə əlaqəli şəxslər kimi deportasiya ilə üzləşdiklərini iddia edirlər. Buna görə də Komitə hesab edir ki, şikayətçilər qəbul edilməzlik məqsədilə şikayətlərini kifayət qədər əsaslandırırıblar.

7.5. Komitə ikinci şikayətçinin Gülənin “Hizmət” hərəkatı ilə əlaqəli təhsil təşkilatının keçmiş işçisi kimi Türkiyə hakimiyyətinin hədəfində olduğu iddiasını qeyd edir. Bununla belə, Komitə qeyd edir ki, qeyri-müəyyən tarixdə ikinci şikayətçi İsveçrədə beynəlxalq müdafiə aldıqdan sonra iştirakçı-dövləti tərk edib. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, ikinci ərizəçiyə qarşı irəli sürülən iddia məqbulluq baxımından kifayət qədər əsaslandırılmayıb.

Komitə məqbulluğun tanınmasına başqa heç bir maneə görmədiyini üçün Konvensiyanın 3-cü maddəsinə uyğun olaraq təqdim edilmiş məlumatı məqbul elan edir və onu mahiyyəti üzrə araşdırmaya davam edir.

Məlumatə mahiyyəti üzrə baxılması

8.1. Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq, Komitə bu məlumatı tərəflərin ona təqdim etdiyi bütün məlumatların işığında nəzərdən keçirdi.

8.2. Hazırkı işdə Komitənin qarşısında duran məsələ birinci şikayətçinin Türkiyəyə deportasiyasının Konvensiyanın 3-cü maddəsinə əsasən orada işgəncələrə məruz qalma təhlükəsi ola biləcəyinə dair ciddi əsaslar olduqda, iştirakçı-dövlətin şəxsi başqa dövlətə qaytarmamaq və ya göndərməmək öhdəliyinin pozulmasını təşkil edib-etməməsindən ibarətdir.

8.3. Komitə şikayətçinin Türkiyəyə qayıtdıqdan sonra şəxsən işgəncəyə məruz qalacağını ehtimal etmək üçün ciddi əsasların olub-olmamasını qiymətləndirməlidir. Belə təhdidi qiymətləndirərkən Komitə Konvensiyanın 3-cü maddəsinin 2-ci bəndindən irəli gələn bütün müvafiq mülahizələri, o cümlədən insan hüquqlarının kobud, aşkar və ya kütləvi şəkildə pozulmasının daimi təcrübəsinin mövcudluğunu nəzərə almalıdır. Bununla belə, Komitə xatırladır ki, bu cür qiymətləndirmənin məqsədi şəxsin qaytarılmalı olduğu ölkədə şəxsən işgəncəyə məruz qalma təhlükəsinin gözlənilən və real olub-olmadığını müəyyən etməkdir. Buna görə də, ölkədə insan hüquqlarının kobud, aşkar və ya kütləvi şəkildə pozulması təcrübəsinin mövcudluğu özlüyündə müvafiq şəxsin həmin ölkəyə qayıtdıqdan sonra işgəncəyə məruz qalma təhlükəsi ilə üzləşəcəyini söyləmək üçün yetərli əsas deyil; Belə bir təhlükənin məhz həmin şəxsi təhdid edəcəyini təsdiqləmək üçün əlavə səbəblər göstərilməlidir. Digər tərəfdən, kobud insan hüquqları pozuntularının daimi təcrübəsinin olmaması o demək deyil ki, müvafiq şəxs onun işinin konkret halları nəzərə alınmaqla işgəncəyə məruz qala bilməz¹.

8.4. Komitə 22-ci maddə kontekstində Konvensiyanın 3-cü maddəsinin icrasına dair №4 (2017) ümumi qeydini xatır-

¹ Bax, məsələn, E.T. Hollandiyaya qarşı (CAT/C/65/D/801/2017), bənd 7.3; və İ.G. İsveçrəyə qarşı (CAT/C/65/DR/822/2017), bənd 7.3.

ladır ki, ona görə geri qaytarmamaq öhdəliyi müvafiq şəxsin deportasiyasını gözləyən dövlətdə istər fiziki şəxs, istərsə də təyinat dövlətində işgəncə riski ilə üzləşə bilən qrup şəklində işgəncəyə məruz qalma təhlükəsi ilə üzləşəcəyini ehtimal etməyə “ciddi əsasların” mövcud olduğu bütün hallarda mövcuddur. Komitə xatırladır ki, işgəncə riski “əvvəlcədən görülmə bilən, şəxsi, mövcud və real”¹ olduqda “ciddi əsaslar” həmişə mövcuddur.

Ərizəçi üçün şəxsi risk faktorlarına aşağıdakılar daxil ola bilər, lakin bunlarla məhdudlaşmır: ərizəçinin etnik mənşəyi; ərizəçinin və ya ərizəçinin ailə üzvlərinin siyasi mənsəbiyyəti və ya siyasi fəaliyyəti; əvvəllər işgəncədən istifadə; mənşə ölkəsində qeyri-kommunikativ həbs və ya əsassız və qanunsuz həbsin digər formaları; və işgəncə təhlükəsi altında mənşə ölkəsindən gizlicə qaçma². Komitə, həmçinin xatırladır ki, o, əsasən müvafiq iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları tərəfindən hazırlanmış faktiki rəylərə əsaslanır; Bununla belə, o, Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq, hər bir işin bütün müvafiq hallarını nəzərə almaqla, mövcud məlumatları qiymətləndirməkdə sərbəst olduğu üçün özünü belə rəylərlə bağlı hesab etmir³.

8.5. Bu işdə işgəncə riskini qiymətləndirərkən Komitə birinci şikayətçinin deportasiyasının Gülən Xidmət hərəkətini dəstəklədiyinə görə Türkiyədə həbsdə saxlanarkən əhəmiyyətli işgəncə riski ilə üzləşməsi ilə bağlı iddiasını qeyd edir. Bununla bağlı Komitə qeyd edir ki, birinci şikayətçi Gülən Xidmət hərəkəti ilə əlaqəli bir məktəbin keçmiş əməkdaşı və qardaşı Gülən Xidmət hərəkətinin rəhbərlik etdiyi universitetin məzunudur və onun qardaşı Gülən Xidmət hərəkətinə dəstək verməkdə ittiham olunaraq 10 il həbs cəzasına məhkum edilib və özü haqqında Ankara 5-ci Sülh Cəza Məhkəməsi tərəfindən 21 dekabr

¹ Ümumi Şərh № 4 (2017), bənd 11.

² Yenə orada, 45-ci bənd.

³ Yenə orada, 50-ci bənd.

2018-ci il tarixdə həbs qərarı çıxarılıb. Komitə, həmçinin iştirakçı-dövlətin bu bəyanatını da nəzərə alır ki, Dövlət Miqrasiya Xidməti şikayətçilərlə müsahibə apararkən onların Türkiyədə heç bir qrupa daxil olmadıqlarını və Türkiyə hökumətinin rəsmiləri tərəfindən təqib olunması barədə məlumatı olmadıqlarını iddia etdiyini bildirir, bu da Dövlət Miqrasiya Xidmətinə ərizəçilərin Türkiyədə işgəncəyə məruz qalma riski ilə üzləşəcəyini ehtimal etmək üçün ciddi əsasların olmadığı qənaətinə gəlmək imkanı verib. İştirakçı-dövlətə görə, birinci şikayətçi milli və beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq deportasiya edilib.

8.6. Komitə birinci şikayətçinin ölkədən çıxarılması zamanı Türkiyədə insan hüquqlarının vəziyyətini, o cümlədən fəvqəladə vəziyyətin (2018-ci ilin iyulunda ləğv edilməsinə baxmayaraq, bir sıra qanunvericilik tədbirləri ilə uzadılmış məhdudlaşdırıcı tədbirlərə səbəb olmuş) təsirini nəzərə almalıdır. Qeyd olunur ki, Türkiyədə fəvqəladə vəziyyət rejiminin ardıcıl olaraq uzadılması yüz minlərlə insana qarşı ciddi insan hüquqları pozuntuları, o cümlədən işləmək və hərəkət etmək hüququndan əsassız məhrumetmə, işgəncə və pis rəftar, əsassız həbslər və birləşmək və ifadə azadlığı hüquqlarının pozuntuları ilə nəticələnib¹. Bununla əlaqədar olaraq, Komitə Türkiyənin 2016-cı il üzrə dördüncü dövrü hesabatına² dair yekun qeydlərini xatırladır və bu hesabatda qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən bildirilmiş çoxlu sayda işgəncə iddiaları ilə iştirakçı-dövlətin dördüncü dövrü hesabatında təqdim etdiyi məlumatlar arasında əhəmiyyətli uyğunsuzluğu narahatlıqla qeyd edir¹, bu da hesabat dövründə işgəncə ilə bağlı bütün iddiaların araşdırılmadığını ehtimal etməyə əsas verir². Eyni yekun qeydlərdə

¹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), “Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East: January–December 2017”, March 2018.

² CAT/C/TUR/CO/4.

¹ Yenə orada, 9-cu bənd.

² Bax CAT/C/TUR/4, 273–276-cı bəndlər və 1 və 2 nömrəli əlavələr.

Komitə Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə polisə şəxsləri həbs etmək üçün daha geniş səlahiyyətlər verən, polisdə saxlanma zamanı məhkəmə nəzarəti imkanlarını aradan qaldıran son dəyişikliklərlə bağlı narahatlığını vurğuladı¹.

Komitə, həmçinin hesabat dövründə həbs yerlərində baş vermiş intihar və digər qəfil ölüm halları haqqında tam məlumatın olmamasından təəssüfləndiyini bildirib².

8.7. Komitə etiraf edir ki, bu yekun qeydlər fəvqəladə vəziyyət elan olunmazdan əvvəl dərc edilib. Bununla belə, o, 2016-cı ilin iyulunda dövlət çevrilişinə cəhddən sonra 31 avqust 2016-cı ildə iştirakçı-dövlətə göndərdiyi növbəti məktubda Türkiyədəki vəziyyətdən narahatlığını ifadə etdiyini xatırladır. O, həmçinin qeyd edir ki, Türkiyədə fəvqəladə vəziyyət elan edildikdən sonra insan haqlarının vəziyyəti və işgəncələrin qarşısının alınması ilə bağlı dərc olunan hesabatlar Komitənin ifadə etdiyi narahatlıqların qüvvədə qaldığını göstərir³.

8.8. Hazırkı işdə Komitə qeyd edir ki, birinci şikayətçi siyasi fəaliyyətinə görə təqib riski altında olduğunu iddia edir, çünki o, 2016-cı ilin iyul çevriliş cəhdinə görə məsuliyyət daşıyan Gülən Xidmət hərəkətinin üzvü hesab olunur. Komitə qeyd edir ki, özünün 2018-ci il hesabatına əsasən, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının (BMT İHAK) hakimiyyətin 2016-cı ilin iyulunda çevriliş cəhdinə reaksiyası kimi Türkiyə kontekstində məhkəməyəqədər həbs zamanı işgəncə və pis rəftarı göstərən mötəbər məlumatlara çıxışı var¹. Həmin hesabatda BMT İHAK bildirir ki, o, həbsdə

¹ CAT/C/TUR/CO/4, 19-cu bənd.

² Yəni orada, 33-cü bənd

³ Bax: OHCHR, "Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East: January–December 2017"; OHCHR, "Report on the human rights situation in South-East Turkey: July 2015 to December 2016," February 2017; və A/HRC/37/50/Add.1.

¹ OHCHR, "Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East: January–December 2017", para. 7.

işgəncə və pis rəftarın müxtəlif formalarını, o cümlədən döyülmə, cinsi zorakılıqla hədələmə, faktiki cinsi zorakılıq, elektrik cərəyanı vermə və boğma hallarını sənədləşdirib. Bu işgəncə aktları, adətən çevriliş cəhdi ilə bağlı fəaliyyətlərin istintaqının bir hissəsi kimi etirafılar əldə etmək və ya başqalarını ifşa etməyə məcbur etmək məqsədi daşıyırdı¹. İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri üzrə xüsusi məruzəçi Türkiyəyə missiyası ilə bağlı məruzəsində dövlət çevrilişinə cəhddən sonra işgəncədən istifadənin geniş vüsət alması fikrini ifadə edib². Xüsusi Məruzəçi, həmçinin qeyd edir ki, işgəncə və ya pis rəftar iddialarına cavab olaraq başlanmış az sayda təhqiqat və təqiblər, ehtimal olunan pozuntuların tezliyi ilə kobud şəkildə qeyri-mütənasib görünür və bu, Türkiyənin məsul orqanlarının irəli sürülən iddiaları araşdırmaq qətiyyətinin olmadığını göstərir³.

8.9. 20 iyul 2016-cı il tarixində elan edilmiş fəvqəladə vəziyyətin birbaşa təsiri ilə bağlı Komitə bu tədbirlərin işgəncə və pis rəftara qarşı təminatlara mənfi təsiri ilə bağlı İHAK tərəfindən ifadə edilən narahatlığı qeyd edir. Xüsusilə, İHAK məhbuslarla onların vəkilləri arasında təmasda ola biləcək məhdudiyyətlərə, polisdə saxlanma müddətinin icazə verilən maksimum müddətinin artırılmasına, işgəncənin qarşısının alınması üçün bəzi müstəqil mexanizmlərin bağlanmasına və məhkəmə-yəqədər həbsdən həddən artıq istifadəyə aiddir¹. Türkiyə hakimiyyətinin elan etdiyi ardıcıl uzadılmalardan sonra fəvqəladə vəziyyət 2018-ci il iyulun 19-da rəsmi olaraq dayandırılıb.

8 avqust 2018-ci il tarixli məktubda Türkiyə səlahiyyət-

¹ OHCHR, “Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East: January–December 2017”, para. 77.

² A/HRC/37/50/Add.1, 26-cı bənd.

³ Yenə orada, 70-73-cü bəndlər.

¹ OHCHR, “Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East: January–December 2017”, para. 83.

liləri Avropa Şurasına fəvqəladə vəziyyətin 1182 sayılı Qərarla müəyyən edilmiş müddətin bitməsindən sonra 19 iyul 2018-ci ildə başa çatdığını və müvafiq olaraq Türkiyə hökumətinin Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasından kənara çıxma barədə bildirişi geri götürmək barədə qərar qəbul etdiyini bildirmişdir¹. Bununla belə, fəvqəladə vəziyyət dövründə tətbiq edilən məhdudlaşdırıcı tədbirlərin tətbiqini genişləndirmək üçün bir sıra qanunvericilik tədbirləri, məsələn, polisdə saxlanma müddətinin 12 günə qədər uzadılması imkanı qəbul edilmişdir².

8.10. Hazırkı işdə Komitə iştirakçı-dövlətin arqumentini nəzərə alır ki, birinci şikayətçi Türkiyəyə qayıdana qədər Bakı Qanunsuz Migrant Saxlama Mərkəzinə yerləşdirilməsini könüllü xahiş edib, çünki onun Azərbaycanda yaşamaq üçün nə yeri, nə də vəsaiti var idi. Komitə qeyd edir ki, bu arqumenti birinci şikayətçinin özü rədd edir, o, belə bir sənədi görmədiyini və imzalamadığını və onun bunu etməsinin məntiqsiz olduğunu, xüsusən də onun qanunsuz həbsinə etiraz etdikdən və Bakı Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən həbsdən azad edildikdən sonra məntiqsiz olduğunu bildirir. Birinci şikayətçinin sözlərinə görə, bu, onun Türkiyəyə qeyri-qanuni köçürülməsindən sonra tərtib edilmiş qondarma sənəddir, iştirakçı-dövlətin onun qaçırılmasına və qanunsuz verilməsinə haqq qazandırmaq cəhdidir. Komitə qeyd edir ki, şikayətçinin iddiası kifayət qədər dəlillərlə təsdiqlənir, belə ki, bir çox türk mediası ilk şikayətçinin Azərbaycandan qaçırılaraq Türkiyəyə verilməsi barədə məlumat yayıb və hətta Türkiyə prezidenti bu işdə Azərbaycanı “əməkdaşlığına” görə açıq şəkildə tərifləyib.

¹ Bax. Council of Europe, reservations and declarations for Treaty No. 005, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 12 June 2019. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=0>.

² Human Rights Watch, “Turkey: events of 2018”. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/turkey>

8.11. Yuxarıda deyilənlərin işığında və birinci şikayətçinin Gülən Xidmət hərəkətinin iddia edilən və ya real üzvü olduğunu nəzərə alaraq, Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət bu təşkilata bağlı şəxslərlə Türkiyə hakimiyyət orqanlarının sənədli şəkildə təsdiqlənmiş rəftarı nəzərə alınmaqla bağlı birinci iddiaçının Türkiyədə məruz qalacağı real və şəxsi riskin fərdi qiymətləndirilməsini həyata keçirməli idi. Yuxarıdakıları nəzərə alaraq, Komitə belə qənaətə gəlir ki, hazırkı işdə iştirakçı-dövlətin birinci şikayətçini Türkiyəyə qaytarması Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozuntusunu təşkil edib.

9. Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 7-ci bəndinə əsasən fəaliyyət göstərən Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlətin birinci şikayətçini Türkiyəyə qaytarması Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozuntusunu təşkil edir. Şikayətçilərin Türkiyəyə qaytarılmasının qarşısının alınması üçün müvəqqəti tədbirlər haqqında Komitənin 24 dekabr 2018-ci il tarixli sorğusunu iştirakçı-dövlətin yerinə yetirməməsi və onun 28 dekabr 2018-ci ildə təkrarlanması ilə bağlı Komitə təəssüflənir ki, dəfələrlə etdiyi müraciətlərə baxmayaraq, iştirakçı-dövlət 29 dekabr 2018-ci ildə birinci ərizəçini Türkiyəyə qaytarmış və Komitənin tələblərinin yerinə yetirilməməsi ilə bağlı heç bir izahat verməmişdir. Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq, Komitə Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 7-ci bəndinə uyğun fəaliyyət göstərərək hesab edir ki, onun sərəncamında olan faktlar iştirakçı-dövlətin Konvensiyanın 22-ci maddəsinə pozduğunu göstərir, nəticədə Komitə bu məlumatı effektiv şəkildə nəzərdən keçirə bilmir¹. Komitə, həmçinin qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət birinci şikayətçinin ölkədən çıxarılmasından sonra hər hansı formada monitoring həyata keçirib-keçirmədiyi və bu monitoringin obyektiv, qərəzsiz və etibarlı olmasını təmin etmək üçün hər hansı addımlar atıb-görmədiyi barədə kifayət qədər konkret məlumat təqdim etməyib.

¹ Bax. Tirugnanasampantar Avstraliyaya qarşı (CAT/C/61/D/614/2014), 9-cu bənd.

10. Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət birinci şikayətçiye vurulmuş fiziki və mənəvi zərər nəticəsində qeyri-maddi zərərin adekvat kompensasiyası da daxil olmaqla kompensasiya ödəmək öhdəliyi daşıyır. O, ərizəçinin 3-cü maddəyə zidd rəftara məruz qalmamasını təmin etmək üçün Türkiyə ilə mövcud müqavilələr çərçivəsində onun Türkiyədə saxlanma şəraitinin, o cümlədən vəkil və tibbi yardıma çıxışının monitorinqinin yollarını və vasitələrini araşdırmalı və belə monitorinqin nəticələri barədə Komitəyə məlumat verməlidir.

11. Öz prosedur qaydalarının 118-ci qaydasının 5-ci bəndinə uyğun olaraq, Komitə iştirakçı-dövlətə bu qərarın göndərilməsindən sonra 90 gün ərzində yuxarıdakı qeydlərə cavab olaraq atılan addımlar barədə məlumatlandırmağı təkidlə təklif edir. Komitə iştirakçı-dövləti gələcəkdə 22-ci maddənin analoji pozuntularının qarşısını almaq üçün addımlar atmağa və Komitənin müvəqqəti tədbirlərin görülməsini tələb etdiyi hallarda, ərizəçilərin Komitənin mümkün vəsatətə dair qərar qəbul etməsinə qədər iştirakçı-dövlətin yurisdiksiyasından kənarlaşdırılmamasını təmin etməyə çağırır.

**Mülki və siyasi
hüquqlar
haqqında
Beynəlxalq pakt**

Paylanma: Ümumi
13 yanvar 2023
Orijinal: İngilis

İnsan hüquqları Komitəsi

Komitənin Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq Məlumat №3153/2018 barədə mülahizələri* **

Təqdim etdi:

Rövşən Mürsəlov, Fatimə
Balova, Milena Makarenko,
Bəsti Rəsulova, Qalina
Fəzliəhmədova və Qoderdzi
Kvaratsxeliya (vəkillər Daniel
G. Poul və Peter Muzni ilə
təmsil olunurlar)

Ehtimal olunan qurban:

Müəlliflər

İştirakçı-dövlət:

Azərbaycan

Məlumat tarixi:

22 may 2017-ci il (ilkin
təqdimat)

* Komitənin 136-cı sessiyasında (10 oktyabr - 4 noyabr 2022-ci il) qəbul edilmişdir.

** Məlumata baxılmasında Komitənin aşağıdakı üzvləri iştirak etdilər: Vəfa Aşraf, Moharram Bassim, Yad Ben Aşur, Arif Balkan, Məhcub əl-Heyba, Furuya Syiuti, Karlos Qomes Martines, Marsiya V.C. Kran, Dancan Laki Muhumuza, Eman Kesada Cabrera, Vasilka Santsin, Jose Manuel Santuş Pais, Çxanqrok So, Koboyya Çmca Kpaça, İmeru Temeret Yiqezu və Gentian Zuberi

<i>Arayış məlumatı:</i>	Komitənin prosedurunun 92-ci qaydasına uyğun olaraq qəbul edilən və iştirakçı-dövlətə 23 mart 2018-ci ildə verilmiş qərar (sənəd kimi dərc edilməyib)
<i>Müləhizələrin qəbul tarixi:</i>	1 noyabr 2022-ci il
<i>Məlumatın mövzusu:</i>	Yehovanın Şahidlərinin dini fəaliyyətində iştiraka görə həbs; saxlama; mənzildə axtarış; əcnəbinin inzibati qaydada ölkədən çıxarılması
<i>Prosedur məsələləri:</i>	daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməsi; iddiaların əsaslılıq dərəcəsi
<i>Mahiyyət məsələləri:</i>	əsassız həbs və həbsdə saxlama; mənzildə axtarış; ayrı-seçkilik; ifadə azadlığı; din azadlığı
<i>Paktın maddələri:</i>	9, 13, 17, 18, 19, 26 və 27
<i>Fakültativ Protokolun maddələri:</i>	2 və 5 (2 b))

1.1. Məlumatın müəllifləri müvafiq olaraq 1975, 1966, 1967, 1974, 1948 və 1965-ci il təvəllüdlü Rövşən Mürsəlov, Fətimə Balova, Milena Makarenko, Bəsti Rəsulova, Qalina Fəzliəhmədova və Qoderdzi Kvaratsxeliyadır. Gürcüstan vətəndaşı olan cənab Kvaratsxeliya istisna olmaqla, bütün müəlliflər Azərbaycan vətəndaşlarıdır. Müəlliflər iddia edirlər ki, iştirakçı-dövlət onların Paktın 9-cu (1-ci bənd), 13, 17 (1-ci bənd), 18 (1-ci və 3-cü bəndlər), 19-cu (2-ci və 3-cü bəndlər), 26-cı və 27-ci maddələri üzrə hüquqlarını pozmuşdur.

Fakültativ Protokol iştirakçı-dövlət üçün 27 fevral 2002-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Müəllifləri vəkillər təmsil edir.

1.2. 22 may 2018-ci il tarixində iştirakçı-dövlət Komitəyə müraciətin məqbuluğunu mahiyyətindən ayrıca nəzərdən keçirməyi xahiş etdi. 23 oktyabr 2018-ci ildə Komitə öz prosedur qaydalarının 94-cü qaydasına uyğun olaraq və yeni məlumatlar və müvəqqəti tədbirlər üzrə Xüsusi Məruzəçisi vasitəsilə iştirakçı-dövlətin tələbini rədd etdi.

Müəlliflərin təqdim etdiyi faktlar

2.1. Bütün müəlliflər özlərini Yehovanın Şahidləri adlandırırlar. 9 aprel 2015-ci il tarixində müəlliflər dini ayinləri yerinə yetirmək və müqəddəs kitabları müzakirə etmək üçün cənab Mürsəlovun Bakıdakı evinə toplaşdılar. Polis onun evinə daxil olub, bütün müəllifləri axtarıb və order təqdim etmədən müxtəlif əşyaları müsadirə edib. Onlar “İslam sonuncu və yeganə dindir” kimi sözlər söyləyərək, Yehovanın Şahidlərinin imanını aşağılayan ifadələr işlədirdilər. Müəlliflər polis bölməsinə aparılıb və 5 saatdan çox vaxtın bir hissəsini soyuqda çöldə saxlanıblar. Müəlliflər izah ediblər ki, Bakıda Yehovanın Şahidləri hüquqi birlik kimi qeydiyyatdan keçiblər.

2.2. Müəlliflər 29 iyun 2015-ci il tarixində polis bölməsinə çağırılmış və onların hamısı, cənab Kvaratsxeliya istisna olmaqla, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsi ilə qanunsuz dini toplantıda iştirak etməkdə ittiham edilmişdir (dini yığıncaqların, küçə yürüşlərinin və digər dini mərasimlərin təşkili və keçirilməsi qaydalarının pozulması). Müəlliflər iddia edirlər ki, ittihamlar şəxslər həbs edildikdən sonra onlara qarşı ittihamların irəli sürülə biləcəyi müddət bitdikdən sonra irəli sürülüb. 8 iyul 2015-ci il tarixdə müəlliflər, cənab Kvaratsxeliya istisna olmaqla, Qaradağ Rayon Məhkəməsi tərəfindən inzibati xəta törətməkdə təqsirli bilinib və İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 21-ci maddəsi ilə xəbərdarlıq edilib. Məhkəmə qərara alıb ki, dini birliklərin dövlət qeydiyyatına alınması qaydasını müəyyən edən “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanu-

nun 12-ci maddəsinə əsasən, müəlliflər qanunsuz olaraq “Yehova Şahidləri”nin Bakıda qeydiyyatdan keçdiyi hüquqi ünvandan fərqli ünvanda dini toplantı keçiriblər.

2.3. Müəlliflər, cənab Kvaratsxeliya istisna olmaqla, 21 iyul 2015-ci ildə ayrı-ayrılıqda apellyasiya şikayəti verdilər. Bu şikayətlər Bakı Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən 6 avqust 2015-ci il və 18 avqust 2015-ci il tarixlərində təmin edilməyib. Müəlliflər iddia ediblər ki, birinci instansiya məhkəməsi qanunu düzgün tətbiq edib və bu qərar onların Konstitusiyaya, İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi Konvensiyası (Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası), Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi və Paktda nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozub. Müraciətdə müəlliflər bu məlumatda istinad etdikləri Paktın eyni maddələrinin pozulduğunu iddia ediblər.

2.4. 6 iyul 2015-ci ildə Qaradağ Rayon Məhkəməsi cənab Kvaratsxeliyanı təqsirli bilib. O, İnzibati Xətalara Məcəlləsinin 300.0.4-cü (əcənəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər tərəfindən dini təbliğatın yayılması) ilə ittiham olunub. Cənab Kvaratsxeliya qeyd edir ki, inzibati xətalara görə ona qarşı ittiham irəli sürülən zaman ən yüksək cəza ölkədən deportasiya olsa da, 2016-cı il martın 1-də maddəyə əlavələr edilib ki, ona görə maksimum cəza bir il azadlıqdan məhrumətdir. Müəllif iddia edir ki, bu, özlüyündə ona verilən cəzanın qeyri-mütənasib olduğunu göstərir. Məhkəmə cənab Kvaratsxeliyanı dini təbliğat aparmaqda təqsirli bilib və ona xəbərdarlıq edilib və ölkədən deportasiya edilməsi barədə göstəriş verilib. O, Bakıda bir gecə saxlanılıb və 2015-ci il iyulun 7-də Gürcüstana deportasiya edilib. Cənab Kvaratsxeliya məhkəmə qərarının surətini yalnız 10 noyabr 2015-ci ildə müvafiq vəsatət təqdim etdikdən sonra alıb.

2.5. Cənab Kvaratsxeliya 2015-ci il noyabrın 20-də apellyasiya şikayəti vermiş, apellyasiya şikayəti 25 noyabr 2015-ci ildə müəyyən edilmiş müddət bitdikdən sonra verildiyi üçün rədd edilmişdir. 28 mart 2016-cı ildə yenidən apellyasiya

şikayəti verərək, hökmü yalnız 10 noyabr 2015-ci ildə aldığını göstərib. Qaradağ Rayon Məhkəməsi 2016-cı il martın 30-da onun şikayətini təmin etməyib. 18 aprel 2016-cı ildə Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyası müəllifin şikayətinin təmin edilməməsi barədə 30 mart 2016-cı il tarixli qərarını qüvvədə saxlayıb. Cənab Kvaratsxeliya iddia edir ki, bu apellyasiya şikayətində ona məhkəmənin vaxtı barədə bildiriş verən çağırış vərəqəsi olmayıb və yalnız dəfələrlə müraciət etdikdən sonra Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin 21 yanvar 2017-ci il tarixli qərarının surətini alıb.

Şikayət

3.1. Müəlliflər iddia edirlər ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsi ilə məhkum edilmələri nəticəsində Paktın 9-cu (1-ci bənd), 17 (1-ci bənd), 18 (1-ci və 3-cü bəndlər), 19-cu (2 və 3-cü bəndlər), 26 və 27-ci maddələri pozulub. Bundan əlavə, cənab Kvaratsxeliya iddia edir ki, qərara yenidən baxılma və ya apellyasiya şikayəti verilmədən Azərbaycandan qovulması ilə bağlı Paktın 13-cü maddəsi də pozulub.

3.2. Müəlliflər iddia edirlər ki, onların polis bölməsində saxlanması Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq qanunsuz olub, çünki həbsdə məqsəd istintaq hərəkətləri aparmaq deyil, onları qorxutmaq və azadlıqlarından imtina etməyə məcbur etmək olub. Buna görə də bu, ayrı-seçkilik xarakteri daşıyırdı, bunu polis əməkdaşlarının öz inancları ilə bağlı söylədiyi ayrı-seçkilik və təhqiredici ifadələr sübut edir. Müəlliflər iddia edirlər ki, polis onların həbsinə haqq qazandırmaq üçün heç bir sübut təqdim etməyib və bu, qanuni hüquqi zərurətə əsaslanmayıb. Üstəlik, müəlliflər qeyd edirlər ki, həbs zərurəti olsa belə, beş saatdan artıq saxlanması əsassızdır.

3.3. Bundan əlavə, cənab Kvaratsxeliya iddia edir ki, deportasiya olunmazdan əvvəlki gecə o, əlavə əsassız həbs epizodlarına məruz qalıb. O, həmçinin ictimai təhlükəsizliyə təhdid kimi heç bir hüquqi əsasın olmadığı halda dini ayrı-seçkilik zəminində Azərbaycandan qovulduğu zaman Paktın 13-cü

maddəsində nəzərdə tutulan hüquqlarının pozulduğunu iddia edir. Üstəlik, müəllif məhkəmə qərarının surəti olmadan xaric edilib və qərara yenidən baxmaq və ya apellyasiya şikayəti vermək üçün iddia qaldırmaq imkanı olmayıb. Müəllif bildirir ki, bu cəza özbaşına verilib və onun 13-cü maddədə nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulması onun işinə iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları tərəfindən baxılmasının əsassız olaraq gecikdirilməsi nəticəsində yaranan prosessual pozuntular səbəbindən şikayətinə baxılmadıqda daha da ağırlaşıb.

3.4. Müəlliflər iddia edirlər ki, polis axtarışı cənab Mürsəlovun və cənab Kvaratsxeliyanın şəxsi və mənzil toxunulmazlığı hüququnu pozub (Paktın 17-ci maddəsinin 1-ci hissəsi). Müəlliflər iddia edirlər ki, bu müdaxilə yalnız onların davranışlarına əsaslanı bilməz. Onlar iddia edirlər ki, şəxsi həyatın toxunulmazlığına müdaxilə ilə bağlı 17-ci maddə daha yüksək dərəcədə qorunma təmin edir və iştirakçı-dövlət bu müdaxiləni kifayət qədər əsaslandırmayıb.

3.5. Müəlliflər iddia edirlər ki, polis araşdırması və məhkəmə qərarı onların Paktın 18 (1 və 3) və 19 (2 və 3) maddələrində nəzərdə tutulmuş din və ifadə azadlığı hüquqlarını pozub. Onlar bildirirlər ki, müdaxilə nə qanunla əsaslandırılıb, nə də qanunla nəzərdə tutulub, çünki müəlliflərin mühakimə olunduğu İnzibati Xəttələr Məcəlləsi faktların hallarını ağlabatan dərəcədə qabaqcadan görməyə imkan verən kifayət qədər dəqiqliklə tərtib edilməmiş və ya tətbiq edilməmişdir. Bundan əlavə, müəlliflər müdaxilənin qanuni məqsəd güdmədiyini və demokratik cəmiyyətdə zəruri olmadığını iddia edirlər, çünki müəlliflərin hərəkətləri dinc xarakter daşıyırdı.

3.6. Nəhayət, müəlliflər iddia edirlər ki, onlar Paktın 26 və 27-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozan, iştirakçı-dövlətin səlahiyyətli orqanları tərəfindən ayrı-seçkiliyə və sui-istifadəyə, habelə ayrı-seçkilik yaradan qanunvericiliyə məruz qalıblar.

İştirakçı-dövlətin məlumatın məqbulluğu ilə bağlı qeydləri

4.1. 22 may 2018-ci ildə iştirakçı-dövlət, müəlliflərin bütün mövcud daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirmədiklərini əsas gətirərək məlumatın məqbulluğuna etiraz etdi.

4.2. Müəlliflərin Paktın 17-ci maddəsinə uyğun şikayəti ilə bağlı iştirakçı-dövlət bildirir ki, daxili məhkəmələr polisin onlara təqdim etdiyi işə, yəni qeyri-qanuni dini toplantıda iştirak məsələsinə baxmaqla kifayətlənib. Yerli məhkəmələrdə baxılan işlər iddia edilən insan hüquqları pozuntuları ilə bağlı olmadığına görə müəlliflər 17-ci maddənin hüquqlarının pozulması iddiaları ilə bağlı ayrıca icraat başlatmalı idilər. Bu müdafiə vasitələrinə Azərbaycan Prokurorluğuna və ya Ombudsmana şikayət vermək və ya milli məhkəmələrdə cinayət işinin başlanması daxil ola bilərdi.

4.3. İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, müəlliflər Komitəyə və ya milli hakimiyyət orqanlarına onların şəxsi mənzilinə qanunsuz polis müdaxiləsi ilə bağlı iddialarını dəstəkləmək üçün heç bir sübut təqdim etməyiblər. İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, istənilən iddia əsaslandırılan materiallarla dəstəklənməlidir, əks halda bu, əsassız bəyanatdır və bu məlumatda müəlliflər belə materialları təqdim etməyiblər. Buna görə də iştirakçı-dövlət bildirir ki, bu şikayət düzgün əsaslandırılmayıb və qəbuledilməz elan edilməlidir.

4.4. Cənab Kvaratsxeliyanın 13-cü maddə üzrə şikayətinə gəldikdə, iştirakçı-dövlət qeyd edir ki, ona qarşı hökmün surəti 6 iyul 2015-ci ildə ona rəsmi olaraq təqdim edilib və o, hökmdən apellyasiya şikayəti vermək üçün qanunla müəyyən edilmiş müddətdən xəbərdardır. Lakin o, qanunla müəyyən edilmiş müddət bitdikdən sonra yalnız 25 noyabr 2015-ci ildə apellyasiya şikayəti verib. Buna görə də iştirakçı-dövlət bildirir ki, bu şikayət daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməməsinə görə qəbuledilməz elan edilməlidir.

4.5. Müəlliflərin Paktın 9-cu maddəsinə uyğun iddiasına gəldikdə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, müəlliflər onların azad-

lıq və təhlükəsizlik hüquqlarına müdaxilə ilə bağlı milli hakimiyyət orqanlarına şikayətlər verməyiblər. Beləliklə, onlar bütün mövcud daxili müdafiə vasitələrini tükəndirdiklərini nümayiş etdirmədilər. İştirakçı-dövlət, həmçinin bildirir ki, müəlliflər yalnız onlara qarşı irəli sürülən inzibati ittihamlarla bağlı ifadə vermək üçün polis bölməsinə dəvət olunduğu üçün heç vaxt saxlanılmayıb və ya həbs edilməyib. Onların 5 saat polis bölməsində qalmaları orda insanların çoxluğu ilə bağlı olub. Müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlət bildirir ki, müəlliflərin 9-cu maddə üzrə iddiası açıq-aşkar əsassızdır.

4.6. Müəlliflərin Paktın 19-cu maddəsinə uyğun şikayətinə gəldikdə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, şikayət daxili məhkəmələr tərəfindən araşdırılmayıb və buna görə də daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməməsinə görə qəbuledilməz elan edilməlidir. Komitəyə şikayət verməzdən əvvəl müəlliflər prokurorluq və ya Ombudsmanla əlaqə saxlamaq kimi digər mövcud daxili hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə etməli idilər.

4.7. Müəlliflərin Paktın 26 və 27-ci maddələrinə uyğun iddialarına gəldikdə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, onlar da yuxarıda göstərilən iddialara bənzər daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməməsinə görə qəbuledilməz elan edilməlidir. Bundan əlavə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, iddialar açıq-aşkar əsassızdır və müəlliflər qurban kimi təsnif etmək üçün kifayət qədər əsaslandırma təqdim etməyiblər. İştirakçı-dövlət qeyd edir ki, müəlliflər heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilmədən istənilən dini qrupa eyni dərəcədə şamil edilən cinayətlərdə ittiham olunublar. Müəlliflərin iddiaları heç bir etibarlı sübut olmadan qeyri-müəyyən ifadələrə əsaslanır, çünki onlar oxşar vəziyyətdə Yehovanın Şahidlərindən fərqli rəftar edilən hər hansı digər dini qrupların adını çəkmirlər. İştirakçı-dövlət bildirir ki, Azərbaycan qanunlarını pozaraq, Yehovanın Şahidlərindən başqa dini icmaların keçirdiyi dini yığıncaqlara müdaxilə ilə bağlı Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi kimi digər beynəlxalq qu-

rumlar qarşısında bir sıra işlər var.

4.8. Nəhayət, iştirakçı-dövlət Komitənin diqqətini ona cəlb edir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2-ci maddəsində 2000 manatadək cərimə nəzərdə tutulsa da, cənab Kvaratsxeliya istisna olmaqla, bütün müəlliflər yalnız inzibati xəbərdarlıq alıblar. Bundan əlavə, bir ildən sonra onların inzibati xətalara görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmaları ləğv edilib və ərizə verildikən müəlliflər inzibati xətalara görə heç bir cinayət məsuliyyəti olmayan şəxsləri hesab edilib. Buna görə də iştirakçı-dövlət bildirir ki, məlumat açıq-aşkar əsassızdır və qəbul edilməz elan edilməlidir.

Müəllifin məlumatın məqbulluğu ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhləri

5.1. 31 iyul 2018-ci il tarixində müəlliflər məlumatın məqbulluğu ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair şərhlərini təqdim etdilər. Müəlliflər iştirakçı-dövlətin daxili məhkəmələrin yurisdiksiyasının polis qaldırdığı məsələlərlə məhdudlaşdığına dair iddiasını rədd edirlər. Müəlliflər konstitusiya və Pakt hüquqlarını müdafiə etmək üçün başqa yerə getməyə məcbur olublar. Onlar qeyd edirlər ki, məhkəmə proseslərində və müraciətlərində onların hamısı şəxsi toxunulmazlıq və mənzil təhlükəsizliyi hüququnun pozulması ilə bağlı məsələ qaldırıblar. Həm cənab Mürsəlov, həm də cənab Kvaratsxeliya öz evlərində şəxsi toxunulmazlıq və təhlükəsizlik hüququna malik olmalı idilər, lakin polis icazəsiz, şəxsiyyət vəsiqəsi və ya order olmadan onların evinə daxil olub. Müəlliflər müdaxiləni təsdiq edən şahid ifadələrinə istinad edərək bu pozuntular barədə daxili məhkəmələrə məlumat verdikdə, məhkəmələr Paktın 17-ci maddəsinin pozulmasına baxmaqdan imtina etdilər.

5.2. İştirakçı-dövlətin 13-cü maddəyə əsasən yerli hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməməsi ilə bağlı iddiasına gəldikdə, müəlliflər iştirakçı-dövlətin cənab Kvaratsxeliyanın apellyasiya şikayəti vermək müddətindən xəbərdar olması ilə bağlı iddia-

sını rədd edirlər. Onlar onun məhkəmənin qərarı qanuni qüvvəyə minməmiş ölkədən qovulduğunu, bu səbəbdən apellyasiya şikayəti vermək hüququndan məhrum edildiyini və xaric edildikdən yalnız dörd ay sonra poçtla məhkəmə qərarının surətini aldığı iddia etdiyi müraciətin mətninə istinad edirlər.

5.3. Müəlliflər polisin onları ifadə vermək üçün polis bölməsinə dəvət etməsi və onların hamısının polis tərəfindən saxlanıldığını və zorla idarəyə aparıldığını bildirmək üçün polis bölməsinə dəvət edilməsi ilə bağlı iştirakçı-dövlətin iddiasını rədd edir. Onlar polisin dini toplantının bütün iştirakçılarından polis bölməsinə getməsini tələb etdiyini bildirdikləri ifadələrinə istinad edirlər.

5.4. İştirakçı-dövlətin 19-cu maddəyə uyğun olaraq daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilməməsi ilə bağlı iddiasına gəldikdə, müəlliflər rayon və apellyasiya məhkəmələri qarşısında verdikləri ifadələrə istinad edirlər və bu ifadələrdə 19-cu maddədə nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulmasının faktiki əsasını dəfələrlə qeyd edirlər. Cənab Mürsəlov və cənab Kvaratsxeliya rayon məhkəməsinə və apellyasiya məhkəməsinə təqdim etdikləri yazılı vəsatətlərdə 19-cu maddənin pozuntularını ayrıca göstərmişlər.

5.5. 26 və 27-ci maddələr üzrə iddialara gəlinə, müəlliflər bildirirlər ki, onlar polisdə saxlanarkən polis əməkdaşları dini dözümsüzlük nümayiş etdirən şərtlər verib və xüsusi olaraq onlardan dini inancları barədə soruşublar. Onlar, həmçinin bildirirlər ki, iştirakçı-dövlətin Yehovanın Şahidlərindən başqa dini icmaların keçirdiyi dini toplantılara müdaxilə ilə bağlı digər beynəlxalq qurumlar qarşısında bir sıra işlərin olması ilə bağlı arqumenti iştirakçı-dövlətin onlara qarşı ayrı-seçkilik etməməsi demək deyil. Onların fikrincə, iştirakçı-dövlət polisin hərəkətlərinin arxasında duran ayrı-seçkilik motivlərinə məhəl qoymur və ona təqdim olunmuş materiallarda dini dözümsüzlüyü tanıyaraq qeyd edir ki, müəlliflərə qarşı inzibati icraat onların dini toplantıda iştirakı ilə bağlı olub.

5.6. Cənab Kvaratsxeliya istisna olmaqla, bütün müəlliflərin yalnız xəbərdarlıq almalarına gəldikdə, müəlliflər iddia edirlər ki, onların Pakt üzrə hüquqları hələ də Paktın göstərilən hər bir maddəsi üzrə pozulur, çünki onlar saxlanılmış və hücumlara məruz qalmış və onların dinc şəkildə dini ibadətləri qeyri-qanuni olaraq kəsilmişdir.

Məlumatın mahiyyəti üzrə iştirakçı-dövlətin qeydləri

6.1. 13 sentyabr 2018-ci il tarixli şifahi nota ilə iştirakçı-dövlət məlumatın mahiyyəti üzrə öz qeydlərini təqdim etdi. Onlar dini etiqad azadlığı sahəsində vəziyyət, statistik məlumatlar və müvafiq milli qanunvericilik haqqında ümumi məlumat veriblər.

6.2. Müəlliflərin Paktın 9-cu maddəsində nəzərdə tutulan hüquqlarının iddia edilən pozulması ilə bağlı iştirakçı-dövlət bildirir ki, müəlliflər izahat vermək üçün polis idarəsinə dəvət olunublar. İştirakçı-dövlət onların qısa müddətə azadlıqdan məhrum edildiyini və bir neçə saat sonra azad edildiyini qəbul edir. İştirakçı-dövlət bildirir ki, azadlıqdan məhrumetmə özbaşına olmayıb. O, bildirir ki, həbs müddətinin uzunluğu izahat tələb olunan şəxslərin çoxluğu ilə əlaqədar olub.

6.3. İştirakçı-dövlət cənab Mürsəlovun və cənab Kvaratsxeliyanın mənzilində axtarışın Paktın 17-ci maddəsində nəzərdə tutulan hüquqlara müdaxilə olduğunu qəbul edir, lakin bu mənzilin onların evi olmadığını iddia edir. O, bildirir ki, hər iki müəllif Paktın 17-ci maddəsinin mənasında yaşadıqları mənzilin onların evi olduğunu sübut edə bilməyib. İştirakçı-dövlət bildirir ki, müəlliflər onların yaşayış yeri ilə uzun müddət əlaqəsi olduğunu və ya mənzili təkbəşinə və ya qanuni olaraq başqası ilə birlikdə icarəyə götürdüklərini sübut etməli idilər. O, bu mənzili cənab Mürsəlovun evi hesab etməkdən imtina edir və iddia edir ki, cənab Mürsəlov və cənab Kvaratsxeliya polis tərəfindən axtarılan mənzilin onların evi olduğuna dair heç bir sübut təqdim etməyiblər.

6.4. İştirakçı-dövlət iddia edir ki, axtarış Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 177, 236 və 242-ci maddələrinə uyğun olaraq ictimai təhlükəsizlik və iğtişaşların qarşısının alınması maraqlarına uyğun aparılıb. Polisin müəlliflərin qeyri-qanuni fəaliyyətlə məşğul olmasına əsaslı şübhəsi olduğu üçün axtarışın zəruri olduğunu iddia edir. İştirakçı-dövlət əlavə edir ki, müəlliflərin qonşuları onlara çoxlu insanların baş çəkdiyini və onların yaydıqları ədəbiyyatın radikal xarakter daşdığına və müxtəlif dinlərin nümayəndələri arasında dözümsüzlük və düşmənçiliyə səbəb olduğuna dair şübhələrin olduğunu bildiriblər.

6.5. Bundan əlavə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, müəlliflərin 18 və 19-cu maddələr üzrə hüquqlarına müdaxilə Dini Etiqad Azadlığı Qanununun 12-ci maddəsinə əsasən qanunla nəzərdə tutulması ilə əsaslandırılır və bu qanun demokratik cəmiyyətdə zəruri qanuni məqsəd güdür. İştirakçı-dövlət xatırladır ki, Paktın 18-ci maddəsi din və ya inancdan irəli gələn və ya ilhamlanan hər hansı hərəkəti qorumur və bütün hallarda insanın öz dininə və ya inancına uyğun olaraq ictimai sahədə özünü aparmaq hüququnu təmin etmir. O, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Kokkinakis Yunanıstana qarşı işinə¹, istinad edir və iddia edir ki, eyni icma daxilində bir neçə dinin birgə mövcud olduğu demokratik cəmiyyətlərdə barışmaq üçün din və ya etiqad azadlığına ayrı-ayrı qrupların mənafeyini nəzərə alaraq məhdudiyyətlər qoymaq lazım gələ bilər, o, dövlətin müxtəlif dinlərin, inancların və əqidələrin ibadətinin neytral və qərəzsiz təşkilatçısı kimi rolunu vurğulayır. İştirakçı-dövlət bildirir ki, ona geniş təqdir hüququ verilməlidir və bunun Azərbaycanın coğrafi yaxınlığında baş verən siyasi hadisələrə görə zəruri olduğunu iddia edir. Müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlət siyasi qeyri-sabitliklə bağlı narahatlıqları və dövlət çevrilişlərinin və hərbi müdaxilələrin qarşısının alınması zərurətini nəzərə alaraq, Dini Etiqad Azadlığı Qanununda göstərilən məhdudiyyətlərin qanuni səbəbi kimi ətraf dövlətlərdə

¹ İş No. 14307/88, qərar, 25 may 1993, bənd 33.

qeyri-sabitliyi göstərir. O, ictimai asayışı qorumaq üçün din azadlığı və ifadə azadlığı ilə bağlı daha sərt tədbirlər gördüyünü bildirir. İştirakçı-dövlət Komitədən xahiş edir ki, prinsipcə, beynəlxalq məhkəmədən daha çox yerli ehtiyacları və şərtləri qiymətləndirmək üçün daha yaxşı mövqeyə malikdir. İddia olunur ki, müəlliflər yalnız qeydiyyatdan keçməli idilər, bundan sonra onlar öz ayinlərini həyata keçirə bildilər.

6.6. Cənab Kvaratsxeliyanın ölkədən çıxarılması ilə bağlı iştirakçı-dövlət presedent hüququna istinad edir və iddia edir ki, əcnəbilərin ölkədən çıxarılması yalnız ölkə ictimai asayişin qorunması məqsədilə gözlənilən və ya faktiki hansısa təhlükədən adekvat şəkildə qorunduğu yaxud şəxsin ölkənin rifahı üçün təhlükə törətdiyi halda halda əsaslandırılır. Orada iddia olunur ki, cənab Kvaratsxeliya İnzibati Xətlər Məcəlləsinin əcnəbilər tərəfindən dini təbliğatın yayılmasını qadağan edən 300.0.4-cü maddəsinə pozduğuna görə deportasiya edilib və bu maddə cənab Kvaratsxeliyanın gələcək hadisələri və onun hərəkətlərinin nəticələrini qabaqcadan görməsi üçün əlçatan və kifayət qədər dəqiqliklə tərtib edilib.

6.7. İştirakçı-dövlət bildirir ki, əcnəbilərin dini təbliğat aparmasına qoyulan məhdudiyyət radikal dini cərəyanların öz fikirlərini əhali arasında yaymaq cəhdlərinə qarşı mübarizə məqsədilə qəbul edilib. Burada Azərbaycan üçün ənənəvi olmayan dini cərəyanların nümayəndələrinin ibadət yerlərinə çoxsaylı zorakı hücumları, eləcə də azərbaycanlıların xaricdəki dini terror təşkilatlarına daxil olması halları göstərilir. Orada iddia olunur ki, cənab Kvaratsxeliya Azərbaycan qanunlarına zidd olaraq dini baxışlarını təbliğ etmək üçün keçirilən toplantıda iştirak etdiyi üçün ölkədən deportasiya edilib və bütün deportasiya prosesi boyunca ona prosessual təminatlar verilib.

6.8. İştirakçı-dövlət izah edir ki, İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 130.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, inzibati iş üzrə qərardan şikayət onun surəti rəsmi təqdim edildiyi gündən 10 gün müddətində Məcəllənin 57-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş

qaydada verilə bilər. O, bildirir ki, cənab Kvaratsxeliya 6 iyul 2015-ci ildə qərarı lazımı qaydada qəbul edib, o, müvafiq qəbzi imzalayıb və üstəlik, birinci instansiya məhkəməsində keçirilən iclasda iştirak edib. İştirakçı-dövlətə görə, cənab Kvaratsxeliya apellyasiya şikayətini 25 noyabr 2015-ci ildə verib və bununla da apellyasiya şikayəti vermək üçün prosessual müddəti qaçırb.

6.9. İştirakçı-dövlət xatırladır ki, müəyyən edilmiş məhkəmə təcrübəsinə uyğun olaraq, apellyasiya məhkəməsinin rolunu Komitənin səlahiyyətlərinə aid deyil və onun öz fikirləri ilə milli məhkəmələrin, iş üzrə faktların və sübutların qiymətləndirilməsi üzrə qərarlarını əvəz etmək hüququ yoxdur, amma bu qiymətləndirmə açıq-aydın özbaşınalıq və ya ədalət mühakiməsinin inkarına bərabər olmamalıdır. İştirakçı-dövlət bildirir ki, Paktın 13-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqlar pozulmayıb.

6.10. Paktın 26 və 27-ci maddələrinə əsasən iddia edilən ayrı-seçkiliyə gəldikdə, iştirakçı-dövlət bildirir ki, İnzibati Xətalara Məcəlləsinin 299.0.2 və 300.0.4-cü maddələri heç bir ayrı-seçkilik olmadan hamıya eyni dərəcədə şamil edilir. İştirakçı-dövlət müəlliflərin ayrı-seçkilik iddialarına etiraz edir və onların daxili məhkəmələrə təqdim edilə bilən heç bir mötəbər sübut olmadan qeyri-müəyyən iddialara əsaslandığını iddia edir. İştirakçı-dövlət iddia edir ki, müəlliflər oxşar vəziyyətdə olan digər dini qrupları və/yaxud dövlət orqanları tərəfindən dini qruplara münasibətdə hər hansı fərqi qeyd etmədikləri üçün ayrı-seçkiliyə məruz qalmayıblar.

Məlumatın mahiyyəti ilə bağlı iştirakçı-dövlətin qeydlərinə dair müəllifin şərhləri

7.1. 14 yanvar 2019-cu il tarixində müəlliflər iştirakçı-dövlətin qeydləri ilə bağlı öz şərhlərini təqdim etmişlər. Onlar qeyd edirlər ki, iştirakçı-dövlət məlumatda göstərilən faktlarla mübahisə etmir və Komitədən bu faktları təkzibedilməz kimi qəbul etməyi xahiş edir.

7.2. Onlar bildirirlər ki, 9-cu maddə ilə bağlı iştirakçı-

dövlətin qeydləri ziddiyyətlidir. Faktlara əsasən aydın olur ki, müəlliflər azadlıqdan məhrum ediliblər. Əgər müəlliflər polis tərəfindən buraxılıbsa, deməli, məntiqlə belə çıxır ki, onlar azadlığa çıxana qədər sərbəst buraxılmayıblar. İştirakçı-dövlət, həmçinin bildirir ki, həbs müddəti izahat tələb olunan şəxslərin çoxluğu ilə əlaqədar olub. İştirakçı-dövlətin arqumentində gizli fakt ondan ibarətdir ki, müəlliflər əvvəlcə polisə ifadə vermədən oranı tərk edə bilməzdilər, yəni onlar azadlıqdan məhrum ediliblər. Onları polis bölməsinə sadəcə “dəvət” etməyiblər.

7.3. Paktın 17-ci maddəsinin pozulması ilə bağlı müəlliflər iddia edirlər ki, onların evlərində axtarış özbaşına və qanunsuz olub. İştirakçı-dövlət məhkəmələrdə təqdim olunan çoxlu sübutlara məhəl qoymamaq üçün “yaşayış” sözünün mənasını səhv şərh edir. Paktın 17-ci maddəsinin mənası daxilində “yaşayış yeri” anlayışı qanuni şəkildə tutulmuş və ya hüquqi cəhətdən rəsmiləşdirilmiş yaşayış yerləri ilə məhdudlaşmır¹. Bu mənzilin Paktın 17-ci maddəsinin qorunmasına daxil olan cənab Mürsəlovun və cənab Kvaratsxeliyanın evi olub-olmaması faktiki hallardan asılı olacaq. Bu halda, iştirakçı-dövlət bu mənzili cənab Mürsəlovun evi hesab etməkdən imtina etsə də, başqa hansı binanın onun evi ola biləcəyini göstərməmişdir². Eynilə, cənab Kvaratsxeliya Azərbaycanda qonaq olsa da, o, təxminən üç aya yaxın, bu ölkədə olub və onun Azərbaycandakı evinin başqa yaşayış yeri olması barədə heç bir fikir olmayıb. Müəlliflər, əgər mənzil cənab Kvaratsxeliyanın evi deyilsə, polisin niyə axtarış apardığını soruşurlar.

7.4 Müəlliflər polisin axtarışının aparıldığı mənzilin onların evi olduğuna dair sübut təqdim etməmələri ilə bağlı iştirakçı-dövlətin iddiasını mübahisələndirirlər. Cənab Mürsə-

¹ Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, Prokopoviç Rusiyaya qarşı, iş №58255/00, Qərar, 28 oktyabr 2004-cü il, bənd 36; və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, Sarkisyan Azərbaycana qarşı, iş № 40167/06, Qərar, 16 iyun 2015-ci il, bənd 253.

² Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, Prokopoviç Rusiyaya qarşı, bənd. 38.

lov məhkəmədəki ifadəsində yazır: "Polis əməkdaşları icazəsiz [...] evimi ələ keçirdilər və heç bir izahat vermədən evimə daxil oldular və bununla da bir sıra hüquqlarımı pozdular" və "Evimi axtardılar, şkaflarımı axtardılar, şəxsi əşyalarımızı gözdən keçirdilər və hətta alt paltar komoduma baxdılar." Polis heç vaxt mübahisə etməyib ki, bu, cənab Mürsəlovun evidir. Əslində, polis cənab Mürsəlova məxsus evdə axtarış aparıldığını və onun "Yehovanın Şahidlərini öz evinə toplayıb dini mərasim keçirdiyini" təsdiqlədi. Prosesdə polis əməkdaşı ifadə verib ki, cənab Mürsəlov "Hazırda yaşadığı ünvanda dini tədbir təşkil edib". Nə birinci instansiya məhkəməsi, nə də apellyasiya məhkəməsi mənzilin onun evi olması faktını mübahisələndirməyib. Hətta Komitə sözügedən mənzilin cənab Mürsəlovun və cənab Kvaratsxeliyanın evi olmadığı qənaətinə gəlsə belə, Paktın 17-ci maddəsinin mənasında onların şəxsi həyatına müdaxilə olduğuna heç bir şübhə ola bilməz.

7.5. İştirakçı-dövlətin axtarışların Cinayət Prosesual Məcəlləsinə uyğun olaraq aparıldığına dair iddialarının əksinə olaraq, müdaxilə özbaşına və qanunsuz olmuşdur. Polis cənab Mürsəlov və cənab Kvaratsxeliya ilə cinayətkar kimi rəftar etsə də, onlar heç vaxt cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməyiblər. Polis onları inzibati xətalarda ittiham edib. İnzibati Xətalər Məcəlləsinə görə polis əməkdaşlarının axtarış və götürmə məqsədi ilə yaşayış binalarına daxil olmaq hüququ yoxdur. Cinayət Prosesual Məcəlləsi tətbiq oluna bilsə belə, iş materiallarında axtarışların aparılması üçün polisin əvvəllər məhkəmə qərarı almasına dair heç bir sübut yoxdur. Müəlliflər iddia edirlər ki, onlara qarşı irəli sürülən ittiham ordersiz axtarış tələb edən cinayət tərkibi deyil.

7.6. Müəlliflərin fikrincə, iştirakçı-dövlət kimin ictimai təhlükəsizliyinin risk altında olduğunu və ya polisin müəlliflərin evinə zorla girib axtarış aparması ilə hansı iğtişaşların qarşısını alacağını izah edə bilməyib. Qonşuların ifadəsinə gəlinə, müəlliflərin evinə baş çəkmək və ya qonaqlarla bağlı

şikayətlər qeydə alınmayıb. Üstəlik, demokratik cəmiyyətdə bir neçə qonağın olmasının qanunsuz fəaliyyətə əsaslı şübhələr yarada biləcəyini düşünmək qorxuncdur. Eləcə də müəlliflərin dini ədəbiyyatından şikayət edən heç bir qeyd yoxdur. Bu ünvanda götürülmüş dini nəşrlərin nümunələrində dövlətin ərəzi bütövlüyünün pozulmasına yönəlmiş çağırışlar, qanunsuz piket və ya mitinqlərin keçirilməsinə çağırışlar olmadığından Qaradağ Rayon Polis İdarəsi müəlliflərə qarşı milli, sosial və ya dini ədavəti qızıqsdırmaqla ictimai asayişə pozmaqla bağlı cinayət işi başlamaqdan imtina edib.

7.7. Müəlliflər qeyd edirlər ki, iştirakçı-dövlət onların Paktın 18 və 19-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlarına müdaxilə edildiyini etiraf edir, lakin bunu “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunda nəzərdə tutulan demokratik cəmiyyətdə zəruri olan qanuni məqsədlə əsaslandırmağa çalışır. Onlar iddia edirlər ki, iştirakçı-dövlət qanunun Paktı, eləcə də Azərbaycan Konstitusiyasını pozması ilə bağlı onların iddialarına cavab verməyib. Qeyri-dəqiq və konstitusiyaya zidd olan və dövlətin beynəlxalq öhdəliklərini pozan hüquq norması Pakt üzrə qanunla müəyyən edilmiş hesab edilə bilməz.

7.8. İştirakçı-dövlət “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunda məhdudiyyətlərin qoyulması üçün qanuni səbəb kimi ətraf dövlətlərdə iddia edilən xarici siyasi qeyri-sabitlik və müəlliflərin bir-biri ilə sərbəst şəkildə dini etiqad etmək icazəsi üçün əvvəlcədən qeydiyyatdan keçmə tələbləri arasında heç bir konkret təfərrüat və səbəb əlaqəsi təqdim etmir. Yehovanın Şahidləri pasifizmə sadıq olan dini qrup kimi tanınır¹. Onlar 100 ildən artıqdır ki, dünyanın müxtəlif ölkələrində mövcudurlar. Onlar qeyri-sabitliyə və ya nifrətə səbəb olmurlar, lakin siyasi və hərbi məsələlərdə neytral mövqe tutduqlarına görə mütəmadi olaraq hədəfə alınırlar. Beləliklə, müəlliflərin şəxsi evdə dinc, şəxsi dini söhbətinə qadağa qoyulması dövlətin si-

¹ Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, Thlimmenos Yunanıstana qarşı, iş No 34369/97, Qərar, 6 aprel 2000-ci il, para. 42.

yasi qeyri-sabitliklə bağlı hipotetik qorxusundan uzaqdır.

7.9. Müəlliflər Kokkinakis Yunanıstana qarşı işi üzrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin əsas qərarını yanlış şərh etmək və ondan din azadlığına qoyulan məhdudiyyətlərə haqq qazandırmaq üçün istifadə etmək cəhdini iştirakçı-dövlətə etiraz edirlər. Müəlliflərin fikrincə, iştirakçı-dövlət yanlış olaraq Yunanıstan Hökumətinin guya sosial sabitliyi poza biləcək böyük iğtişaşlar baş verə biləcəyindən dini fəaliyyətlərə məhdudiyyətlərin zəruri olması barədə iddiasına istinad edir¹. Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi bu iddianı qəti şəkildə rədd edib.

7.10. Müəlliflər vurğulayırlar ki, iştirakçı-dövlət din sahəsində qərar qəbul etmək üçün dövlətin yurisdiksiyasının olmaması faktına məhəl qoymur. Əksinə, bu mövqenin olmaması və dövlətin səlahiyyətlərinin ciddi şəkildə məhdudlaşdırılması zərurəti o deməkdir ki, Komitə Dini Etiqad Azadlığı haqqında Qanunun tətbiqinin nəticələrini qiymətləndirmək üçün daha yüksək ixtisaslıdır. Nəhayət, iştirakçı-dövlət etiraf edir ki, o, dini etiqad azadlığının həyata keçirilməsi üçün ilkin şərt kimi qeydiyyat tələbini qoyur və Komitə bu tədbiri qeyri-mütənasib və 186-cı maddənin tələblərinə uyğun olmayan hesab edib².

7.11. Cənab Kvaratsxeliyanın ölkədən çıxarılması ilə bağlı müəlliflər qeyd edirlər ki, onun ölkənin rifahı üçün hər hansı təhlükə törətməsi və ya ictimai asayışı pozması barədə heç bir sübut yoxdur. O, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin əcnəbi-lər tərəfindən dini təbliğatın yayılmasını qadağan edən 300.0.4-cü maddəsinin tələblərini pozduğuna görə saxlanılıb, inzibati xəta törətməkdə təqsirli bilinərək ölkədən çıxarılıb. “Dini təbliğat” termini İştirakçı Dövlətin qanunvericiliyində heç bir yerdə müəyyən edilməmiş və ya izah edilməmişdir. İngiliscə “təbliğat” termini hüquqi termin deyil, adi ingilis sözüdür. İkili

¹ Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, *Kokkinakis Yunanıstana qarşı*, bənd 46.

² *Malaxovski və Pikul Belarusa qarşı* (CCPR/C/84/D/1207/2003), bənd 7.6.

məna kəsb edir. Məcəllədə istifadə olunan “təbliğət” sözü Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş ingilis sözüdür. Məcəllənin 300.0.4-cü maddəsində işlənən Azərbaycan sözü ərəb mənşəli təbliğətdir. İngilis sözü kimi, o da “yaymaq” mənasını verən kökdən gəlir. İngiliscə “təbliğət” sözü isə toxum səpmək üçün latın kənd təsərrüfatı kökündən gəlir ki, bu da azərbaycanca termin kimi həm müsbət, həm də mənfi ola bilən geniş məna daşıyır. Məsələn, azərbaycanca “təbliğət” terminini siyasi kampaniyalara (siyasi təbliğət kampaniyası) və ya kitab oxumağa aid etmək olar. Konfranslar, kitab təqdimatları mərkəzi və kitab mağazasının (“Azərkitab” Kitab Təbliğəti Mərkəzi) adına daxildir. Adətən yeni mədəniyyətin digər insanlara təqdim edilməsini və ya reklamını təsvir etmək üçün istifadə olunur. Məsələn, Milli Turizm Reklam Bürosu (Milli Turizm Təbliğət Bürosu) var. Belə ki, 300.0.4-cü maddə, hətta əcnəbiyə yeni mədəniyyətin dini aspektlərini başqa şəxsə təqdim etməyi qadağan edir. Bu geniş tətbiq o deməkdir ki, hər hansı bir fəaliyyət dini xarakter daşıyarsa və əcnəbidən gəlibsə, nə qədər günahsız olursa olsun, qadağandır. İştirakçı-dövlət “təbliğət” terminini açıq şəkildə qanuni olan davranışı əhatə etmək üçün geniş şəkildə şərh etməyi seçdi. Bu halda cənab Kvaratsxeliya yalnız şəxsi yaşayış yerində Yehovanın Şahidlərinin dinc dini ibadətində iştirak etdiyinə görə cəzalandırılıb.

7.12. “Təbliğət” sözü həm də aşağılayıcı məna daşıya bilər. Məsələn, Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi Türkiyə Cinayət Məcəlləsindəki “zərərli təbliğəti” qadağan edən müddəaları nəzərdən keçirib. İki halda Məhkəmə qeyd etdi ki, daxili qanunvericilik bu termini cinayətə səbəb ola biləcək hərəkətlərin tam siyahısına əsaslanan təfərrüatlı meyarlar əsasında müəyyən edir. Bununla belə, hər iki işdə Məhkəmə belə qənaətə gəlmişdir ki, mübahisə edilən hüquq norması qanuni xarakter daşmasına baxmayaraq, cinayətlərə qeyri-mütənəsibdir, çünki heç bir halda zorakılığa təhrik olmayıb. Üçüncü halda, “irqi fərqlərə əsaslanan və konstitusiya quruluşunun məhvinə

yönləmiş təbliğat” aparan siyasi partiyanın ləğvinin Konvensiyaya zidd olduğu müəyyən edilmişdir. Bu misallardan fərqli olaraq, İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 300.0.4-cü maddəsində heç bir meyar, o cümlədən qəti meyar yoxdur, cənab Kvaratsxeliyanın davranışı dinc, qeyri-zorakı və qeyri-siyasi idi.

7.13. Müəlliflər xatırladırlar ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi öz təhlilində hər hansı qanunvericilik aktında keyfiyyət tələbinin mövcudluğunu müəyyən edən bir sıra işlərə istinad edib ki, bu tələblərə əsaslanaraq şəxs nəyin hüquq pozuntusu təşkil edəcəyini qabaqcadan görə bilsin. Bu prinsip Kokkinakis Yunanıstana qarşı işində¹ qərarın əsasını təşkil etdi, bu qərarla Məhkəmə hesab edirdi ki, “təbliğat” termininə bənzər “prozelitizm” termini həm hüquqi, həm də qeyri-münasib davranışı əhatə edə bilər. Yunanıstan məhkəmələri daxili qanunvericiliyin tətbiqini məhdudlaşdırmadığından, o, yalnız qeyri-münasib davranışı qadağan edirdi. Məhkəmə Konvensiyanın 9-cu maddəsinin pozulduğunu müəyyən etdi. Bu iş üzrə daxili məhkəmələr də İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 300.0.4-cü maddəsinin tətbiqini məhdudlaşdırmaqdan imtina ediblər.

7.14. Cənab Kvaratsxeliya şəxsi ibadətdə səmimi şəxsi dini inanclarını nümayiş etdirdi. Onun ayrı-seçkilik xarakterli bəyanatların yayılmasında əli olduğuna dair heç bir sübut yoxdur. Həmçinin Azərbaycanda Yehovanın Şahidlərindən hər hansı birinin zorakılıqda iştirak etməsi və ya zorakılığa təhrik etməsi ilə bağlı heç bir sübut yoxdur. Həmçinin Azərbaycandakı Yehovanın Şahidlərindən hər hansı birinin xaricdəki dini terror təşkilatlarına qoşulması ilə bağlı heç bir sübut yoxdur. Yehovanın Şahidləri Azərbaycanda xristian azlığını təşkil

¹ Həmçinin bax: Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, Öztürk Türkiyəyə qarşı, iş No 22479/93, Qərar, 28 sentyabr 1999-cu il, para. 29 və 71; Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi, Başkaya və Okçuoğlu Türkiyəyə qarşı, iş No. 23536/94 və 24408/94, Qərar, 8 iyul 1999-cu il, para. 27, 64 və 67; и Avropa İnsan Hüquqları, Azadlıq və Demokratiya Partiyası (ÖZDEP) Türkiyəyə qarşı, iş No 23885/94, para. 14 və 47.

etsələr də, radikal dini cərəyan deyillər. Yehovanın Şahidləri 1999-cu ildən Bakıda dövlət qeydiyyatına alınıb.

7.15. Bundan başqa, cənab Kvaratsxeliya Qaradağ Rayon Məhkəməsinin 6 iyul 2015-ci il tarixli qərarını alması ilə bağlı iddianı mübahisələndirir. Həmin gün məhkəmənin qərarı şifahi elan olunsa da, ona yazılı məhkəmə qərarının surəti verilməyib. O, yazılı qərarı aldığını təsdiq edən heç bir qəbz imzalamaıyb. Hökumət nə iddia edilən qəbzın surətini, nə də qərarın surətini poçtla aldığı 10 noyabr 2015-ci il tarixindən əvvəl aldığına dair hər hansı digər sübut təqdim etdi. 20 oktyabr 2015-ci il tarixdə cənab Kvaratsxeliya Qaradağ Rayon Məhkəməsinə məktub göndərərək qərarın surətini hələ də almadığını açıq-aydın göstərir. 27 oktyabr 2015-ci il tarixdə rayon məhkəməsindən ona 6 iyul 2015-ci il tarixli qərarının surətinin verilməsini xahiş edib. Rayon Məhkəməsi cənab Kvaratsxeliyanın qərarı almadığına dair iddiasını mübahisələndirmədi və Rayon Məhkəməsi onun hər hansı qəbzi imzalamasına istinad etmədi. Cənab Kvaratsxeliyanın “qəbz” imzalaması barədə ilk qeyd yalnız Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin 18 aprel 2016-cı il tarixli qərarında yer alıb və o vaxta qədər Apellyasiya Məhkəməsinin qərarından etiraz etmək üçün daxili hüquqi müdafiə vasitələri mövcud deyildi. Cənab Kvaratsxeliya təkrar edir ki, o, Apellyasiya Məhkəməsinin qərarını yalnız 30 dekabr 2016-cı ildə - səkkiz ay sonra - və yalnız dəfələrlə tələb etdikdən sonra alıb.

7.16. Müəlliflər daha sonra İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 299.0.2 və 300.0.4-cü maddələrinin heç bir ayrı-seçkilik olmadan hamıya eyni dərəcədə şamil edilməsi ilə bağlı iştirakçı-dövlətin iddiasını mübahisələndirirlər. Bu bəyanat neytral görünən qanunvericiliyin ayrı-seçkiliklə tətbiq oluna biləcəyi reallığını gözardı edir. Hökumət dövlət tərəfindən qeydiyyatda alınmış qruplara qeydiyyatdan keçməmiş qrup və fərdlərdən fərqli davranaraq fərdlərə və dini qruplara qarşı ayrı-seçkilik edir. Dövlət tərəfindən rəğbətlə qarşılanan dindar çoxluğun

qeydiyyatdan keçməsi daha asandır. “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun 12-ci maddəsinə əsasən, dövlət qeydiyyatına alınmaq üçün müraciət etmək üçün dini icma azı 50 nəfərdən ibarət olmalıdır. 49 dindardan ibarət qrup qeydiyyatdan və dövlət qeydiyyatının təmin etdiyi hüquqlardan məhrum ediləcək.

7.17. Müəlliflər bildirirlər ki, iştirakçı-dövlət sübut yükünü dəyişdirməyə çalışır və yerli məhkəmələrə tutarlı sübutlar təqdim edilməsi faktına məhəl qoymur, lakin onların tədqiqində öz məhkəmə funksiyasını yerinə yetirə bilmir. Nə dövlət orqanları, nə də məhkəmələr yerli məhkəmələrdə müəlliflərin sübutlarını təkzib etmədilər və ya əksinə hər hansı sübut təqdim etmədilər. Beləliklə, dövlət bildirişdə təqdim olunan kifayət qədər sübutu rədd etmək hüququndan məhrumdur.

7.18. İştirakçı-dövlət Azərbaycanda əsas din olan İslamın tərəfdarları ilə müqayisədə müəlliflərə qarşı ayrı-seçkiliyə yol verib. Müəlliflər İslamın əsas inancına sadıq olanlarla müqayisədə ayrı-seçkiliyə məruz qalmışdılar, bunu iştirakçı-dövlət tərəfindən mübahisələndirilməyən aşağıdakı sübutlar nümayiş etdirir. Sadəcə müəlliflər Müqəddəs Kitabı oxumaq və öyrənmək üçün toplaşdıqları üçün 20-dən çox polis məmuru şəxsi iqamətgaha basqın edəndə müəlliflər dəhşətə gəldi və alçaldıldı. Polis hər kəsə sakit durmağı əmr etdi və onları videoya çəkməyə və axtarmağa başladı, şəxsi əmlakı, o cümlədən pul, elektron cihazlar, dini ədəbiyyat və Müqəddəs Yazıların nüsxələrini müsadirə etdi. Polis qocalar və azyaşlı uşaqlar da daxil olmaqla hər kəsə onları polis bölməsinə müşayiət etməyi tapşırıb və beş saatdan çox orada saxlayıb. Müəlliflər alçaldıldı və özlərini təhlükəli cinayətkarlar kimi hiss etdilər. Polis bölməsində müəlliflər bir müddət soyuqda çöldə dayanmağa məcbur oldular və nəhayət səhər tezdən sərbəst buraxıldılar. Müəlliflər inancları ilə bağlı alçaldıcı ifadələrə məruz qalıblar. Polis əməkdaşları müəlliflərdən niyə İslam dinini qəbul etmədiklərini və Quran oxumadıqlarını soruşdular; polis müəllifləri inandırmağa çalışıb ki, “İslam son və ən doğru dindir”. Qonşu-

nuzu inancınızın həqiqətinə inandırmğa çalışmaq din azadlığı ilə qorunur. Bununla belə, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qeyd etdiyi kimi, “mülki dünyada alıcının qəbul etmək və ya rədd etməkdə azad olduğu zərərsiz fikir mübadiləsi hərbi həyatda təqib və ya vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə halında yersiz təzyiq hesab edilə bilər.”¹ Belə olan halda müəlliflər polis tərəfindən saxlanılıb və birmənalı olaraq polisin nəzarəti və səlahiyyəti altında olublar. Polis əməkdaşlarının öz vəzifə səlahiyyətləri çərçivəsində işlətdikləri təhqiramiz ifadələr ifadə azadlığı hüququ ilə qoruna bilməz. Əksinə, bu işin faktları kontekstində onların alçaldıcı ifadələri vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə edərək yersiz təzyiqin tətbiqi ilə nəticələnib. Müəlliflər hüquqpozmalarda təqsirli bilinib və onlara inzibati xəbərdarlıq edilib. Azərbaycanın əsas dini olan İslamın nümayəndələrinə qarşı hədə-qorxu gəlməyə və onları inanclarından dönməyə məcbur etməyə yönəlmiş bu cür cəza tədbirləri görülmür.

7.19. Müəlliflər xatırladırlar ki, dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən Yehovanın Şahidlərinə qarşı yönəlmiş dini dözümsüzlük və ayrı-seçkilik aktları Komitəyə çoxsaylı fərdi müraciətlərin mövzusuudur. Komitə dini fəaliyyətlərə müdaxilə, dini qrupların üzvlərinin, o cümlədən Yehovanın Şahidlərinin təqib edilməsi və onlara qarşı həbslərin və inzibati və ya cinayət cəzalarının sayının artması ilə bağlı xəbərlərdən narahatlığını bildirib².

¹ *Larissis və başqaları Yunanıstana qarşı*, iş № 140/1996/759/958–960, Qərar, 24 fevral 1998-ci il, para. 51.

² CCPR/C/AZE/CO/4, bənd 32. Komitə, həmçinin Azərbaycanı din və ya inanc azadlığının praktikada effektiv şəkildə həyata keçirilməsinə təminat verməyə və Paktın 18-ci maddəsinin icazə verdiyi dərəcədə şərh edilmiş məhdudiyyətlərlə belə azadlığı məhdudlaşdırma bilən hər hansı bir hərəkətdən çəkinməyə çağırıb (yenə orada, bənd 33).

Məsələlər və onlara Komitədə baxılması proseduru

Məqbulluq məsələsinə baxılması

8.1. Məlumatda olan hər hansı iddiaya baxmazdan əvvəl Komitə öz prosedur qaydalarının 97-ci qaydasına uyğun olaraq, məlumatın Fakültativ Protokol əsasında qəbul edilib-edilməməsi barədə qərar verməlidir.

8.2. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (a) bəndində tələb olunduğu kimi, Komitə eyni məsələnin başqa beynəlxalq araşdırma və ya həll proseduru çərçivəsində araşdırılmadığına əmindir.

8.3. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2(b) bəndində tələb olunduğu kimi, müəlliflərin bütün mövcud daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirməsi ilə bağlı arqumentini mübahisələndirmişdir. İştirakçı-dövlətin fikrincə, müəlliflər ayrı-ayrı icraatlara, məsələn, 17 və 19-cu maddələrə uyğun olaraq iddia edilən pozuntu ilə bağlı prokurorluğa və ya Ombudsmana və ya məhkəməyə şikayət verməli və ya 13-cü maddə ilə bağlı isə cənab Kvaratsxeliya müəyyən müddətə inzibati qaydada ölkədən çıxarılması ilə bağlı müraciət etməli idi. Komitə iştirakçı-dövlətin arqumentini qeyd edir ki, müəlliflərin 9, 26 və 27-ci maddələr üzrə şikayətləri kifayət qədər əsaslandırılmayıb və açıq-aşkar əsassızdır.

8.4. Lakin Komitə qeyd edir ki, müəlliflər iddia edirlər ki, onlar Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə 6 avqust 2015-ci il, 18 avqust 2015-ci il və 18 aprel 2016-cı il tarixlərində bir neçə ayrı-ayrılıqda apellyasiya şikayəti verdikləri üçün onların başqa səmərəli daxili hüquqi müdafiə vasitələri yoxdur. O, həmçinin qeyd edir ki, onların məhkumluğundan sonradan rədd edilmiş şikayətləri Apellyasiya Məhkəməsinə verməklə müəlliflər Pakt üzrə iddialarının mahiyyəti ilə bağlı məsələ qaldırırlar. Bundan əlavə, Komitə xatırladır ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndində “bütün mövcud daxili

hüquqi müdafiə vasitələri”nə istinad, ilk növbədə, məhkəmə vasitələrinə aiddir. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinin tələbləri onun hazırkı məlumatı nəzərdən keçirməsinə mane olmur.

8.5. Cənab Kvaratsxeliyanın Paktın 13-cü maddəsinə əsasən iddialarına gəldikdə, Komitə hesab edir ki, Apellyasiya Məhkəməsi onun şikayətini prosessual əsaslarla rədd edərkən, onun məhkəmənin qərarını yalnız 10 noyabr 2015-ci ildə (qərar çıxarıldıqdan 4 ay sonra) aldığına və dərhal apellyasiya şikayəti verdiyinə dair çoxlu sübutları nəzərə almayıb. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 2 (b) bəndinin tələbləri onun məlumatın bu hissəsini nəzərdən keçirməsinə mane olmur.

8.6. Komitənin fikrincə, məlumatın müəllifləri məqbulluq məqsədilə Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndi, 13-cü maddəsi, 17-ci maddəsinin 1-ci bəndi, 18-ci maddəsinin 1-ci və 3-cü bəndləri, 19-cu maddəsinin 2-ci və 3-cü bəndləri, 26 və 27-ci maddələrinə uyğun olaraq şikayətlərini kifayət qədər əsaslandırmışlar. Komitə bu iddiaları məqbul hesab edir və onlara mahiyyəti üzrə baxmağa başlayır.

Məsələyə mahiyyəti üzrə baxılması

9.1. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, Komitə hazırkı məlumatı tərəflərin ona təqdim etdiyi bütün məlumatların işığında nəzərdən keçirdi.

9.2. Müəlliflərin Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci və 3-cü bəndləri üzrə şikayətinə gəldikdə, Komitə 22 (1993-cü il) nömrəli ümumi şərhini xatırladır ki, bu şərhə əsasən, 18-ci maddə düşüncə və vicdan və ya bir dinə və ya inanca sahib olmaq və ya onu qəbul etmək azadlığına hər hansı məhdudiyyətin qoyulmasına icazə vermir¹. Digər tərəfdən, öz dininə və ya inancına etiqad etmək azadlığına müəyyən məhdudiyyətlər qoyula bilər,

¹ B. 3. Həmçinin bax: Bekmanov və Egemberdiyev Qırğızıstana qarşı (CCPR/C/125/D/2312/2013), bənd 7.2.

lakin yalnız qanunla müəyyən edilmiş və milli təhlükəsizliyin, ictimai asayişin, əxlaqın və ictimai sağlamlığın qorunması, yaxud vətəndaşların əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olan məhdudiyyətlər ola bilər. Hazırkı işdə Komitə müəlliflərin arqumentlərini nəzərə alır ki, iştirakçı-dövlət onları Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozaraq onlardan birinin evində şəxsi dini söhbət zamanı saxlayıb, beş saatdan artıq saxlandıqları polis bölməsinə və məhkəməyə aparıb, inzibati xəta törətdiklərinə görə inzibati xəbərdarlıq formasında cəzaya məhkum edib. Müəlliflərə qanunla müəyyən edilmiş ünvanı olan dini birlik statusu verilmədiyi üçün qanunla tanınmış ünvandan kənarda dini ayin keçirmək üçün sanksiya tətbiq edilib. Komitənin öz dininə və ya inancına etiqad etmək azadlığının fərdi və ya başqaları ilə birlikdə, açıq və ya özəl şəkildə həyata keçirilə biləcəyini bildirdiyi 22 (1993) sayılı ümumi şərhinin 4-cü bəndini xatırladaraq, o hesab edir ki, müəlliflərin şikayətləri onların dini etiqadlarını ifadə etmək hüququna aiddir və həbs və məhkum edilmə bu hüquqa məhdudiyyətlər yaradır.

9.3. Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasına görə Komitə müəlliflərin öz dini etiqadlarını ifadə etmək hüququna qoyulan qeyd olunan məhdudiyyətlərin ictimai təhlükəsizliyin, asayişin, sağlamlığın və mənəviyyatın, habelə başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olub-olmaması ilə bağlı suala aşağıdakı məzmununda cavab verməlidir. Komitə xatırladır ki, 22 (1993) sayılı ümumi şərhinin 8-ci bəndinə uyğun olaraq, Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndi ciddi şəkildə təfsir edilməlidir və insanın öz dinini və ya inancını ifadə etmək azadlığına yalnız nəzərdə tutulduğu məqsədlər üçün və onların həyata keçirdikləri konkret məqsədlə bilavasitə əlaqəli və ona mütənasib məhdudiyyətlər müəyyən edilə bilər¹.

9.4. Bu halda müəlliflərin öz dini inanclarını ifadə

¹ Həmçinin bax: Malaxovski və Pikul Belarusa qarşı, 7.3-cü bənd.

etmək hüququna qoyulan məhdudiyyətlər “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunun 12-ci maddəsinin tələbindən irəli gəlir ki, dini qurum öz fəaliyyətini qanuni əsaslarla həyata keçirmək üçün rəsmi qeydiyyatda alınmalıdır. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət dini etiqadın dini qurum kimi rəsmi qeydiyyatdan keçməsinə tələb etdiyini xüsusi izah etməyib. Komitə, həmçinin qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərdən birinin evində müəlliflərin dini etiqadlarının dinc şəkildə ifadə edilməsinin ictimai təhlükəsizliyə, asayişə, sağlamlıq və ya əxlaqa, yaxud başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarına təhlükə yaratdığına dair heç bir sübut təqdim etməyib. Komitə daha sonra qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət ictimai asayiş və təhlükəsizliyə xüsusi və əhəmiyyətli təhlükənin mövcudluğuna dair heç bir kontekst və ya nümunə təqdim etməyib ki, bu da qeydə alınmış dini təşkilatdan kənarda dini etiqadına qadağa qoyulmasına haqq qazandıra bilsin. İştirakçı-dövlət ictimai təhlükəsizlik və asayiş üçün xüsusi və əhəmiyyətli təhlükənin mövcudluğunu sübut edə bilsə belə, Dini Etiqad Azadlığı haqqında Qanunun 12-ci maddəsində nəzərdə tutulan qeydiyyat tələbinin dinin həyata keçirilməsinə qoyduğu əhəmiyyətli məhdudiyyətləri nəzərə alaraq bu məqsədə mütənasibdir olduğunu nümayiş etdirməmişdir. Bundan əlavə, iştirakçı-dövlət bu tələbin din və ya etiqad azadlığının qorunmasını təmin etmək üçün zəruri olan ən az məhdudlaşdırıcı tədbir olduğunu nümayiş etdirməyə cəhd etməmişdir. İştirakçı-dövlət Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndi başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarını qorumaq üçün öz dininə və ya inancına etiqad etmək hüququna müəyyən məhdudiyyətlər qoymağa imkan verdiyini qeyd etsə də, Komitə qeyd edir ki, bu cür qorunma təsirə məruz qalan spesifik əsas hüquqların və bundan təsirlənən şəxslərin müəyyən edilməsini tələb edir. Komitə qeyd edir ki, 18-ci maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan istisnalar ciddi şəkildə şərh edilməli və mücərrəd şəkildə tətbiq edilməməlidir. Hazırkı işdə iştirakçı-dövlət müəlliflər tərəfindən cənab Mürsəlovun evində keçi-

rilən dini mərasimin təsirinə məruz qalmış başqalarının hər hansı konkret əsas hüquq və ya azadlıqlarını müəyyən etməmişdir. Müvafiq olaraq, Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlət Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasında məhdudiyyətlərin məqbul olduğunu müəyyən etmək üçün kifayət qədər əsas təqdim etməyib¹.

9.5. Komitə qeyd edir ki, daxili icraat zamanı Qaradağ Rayon Məhkəməsi və Bakı Apellyasiya Məhkəməsi “Yehova Şahidləri” icmasının fəaliyyətinin və cənab Mürsəlovun evində dini ayinlər keçirən müəlliflərin fəaliyyətinin dini etiqad azadlığı haqqında qanunun müxtəlif tələblərinin pozuntusuna yol verilməsini əsas gətirərək müəlliflərin hökmlərini qüvvədə saxlayıb. İştirakçı-dövlət, o cümlədən, qanunun müddəasına istinad etdi ki, dini birliklər öz fəaliyyətlərini yalnız rəsmi qeydiyyatdan keçdikdən sonra və yalnız hüquqi ünvanda dövlət qeydiyyatına alınmaq üçün təqdim edilmiş məlumatda göstərilən ibadət yerlərində həyata keçirə bilərlər. Komitə xatırladır ki, Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndi dini icmanın bütün üzvlərinin öz dininə başqaları ilə birlikdə ibadət, ayin, mərasim və təlimlərdə etiqad etmək hüququnu qoruyur². Komitə hesab edir ki, iştirakçı-dövlətin təqdim etdiyi səbəblər dini icraatdan əvvəl qurum kimi hüquqi qeydiyyatla dair tələblərin Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasında qanuni məqsədə nail olmaq üçün zəruri olan mütənasib tədbirlər olduğunu dəstəkləmir. Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət müəlliflərdən nə üçün şəxsi yaşayış yerində dini etiqadlarını ictimai şəkildə icra etməzdən əvvəl müvafiq dövlət orqanında qeydiyyatdan keçmələrinin tələb olunduğuna dair heç bir arqument irəli sürməyib. Komitə hesab edir ki, məlumatın müəlliflərinə qarşı tətbiq edilən cəza Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun

¹ Məmmədov, Niftəliyev və Abbasova Azərbaycana qarşı (CCPR/C/129/D/2928/2017), bənd 7.5.

² Leven Qazaxıstan Respublikasına qarşı (CCPR/C/112/D/2131/2012), bənd 9.4.

olaraq onların dini etiqad etmək hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir və nə milli hakimiyyət orqanları, nə də iştirakçı-dövlət bu məhdudiyyətin Paktın 18-ci maddəsinin 3-cü bəndində göstərilən qanuni məqsədə nail olmaq üçün zəruri olan mütənasib tədbir təşkil etdiyini nümayiş etdirməyib. Müvafiq olaraq, Komitə belə nəticəyə gəlir ki, müəllifləri həbs etməklə, həbsdə saxlamaqla və dini toplantı keçirdiklərinə görə onlara qarşı sanksiyalar və inzibati xəbərdarlıqlar tətbiq etməklə, iştirakçı-dövlət onların Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqlarını pozmuşdur.

9.6. Cənab Kvaratsxeliya ilə bağlı Komitə xatırladır ki, Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndi təkcə iştirakçı-dövlətin və-təndaşlarının deyil, dini icmanın bütün üzvlərinin başqaları ilə birlikdə öz dininə etiqad etmək hüququnu qoruyur. Komitə belə qənaətə gəlir ki, cənab Kvaratsxeliyaya verilən cəza və xüsusilə onun üçün ağır nəticələri, o cümlədən onun iştirakçı-dövlətdən deportasiyası onun 18-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən öz dininə etiqad etmək hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir və bu, məhdudiyyət qanunla müəyyən edilmiş olsa belə, mütənasib və əsaslandırılmamışdır. Bundan başqa, Komitə qeyd edir ki, iştirakçı-dövlət belə məhdudiyyətin 18-ci maddənin 3-cü bəndində qeyd olunduğu kimi hər hansı qanuni məqsədə xidmət etdiyini və ya bunun dini etiqad hüququnun radikal məhdudlaşdırılması olduğunu və hər hansı qanuni məhdudiyyətə mütənasib olduğunu əsaslandırma bilməyib¹. Buna görə də Komitə belə qənaətə gəlir ki, belə bir məhdudiyyət 18-ci maddənin 3-cü bəndinin tələblərinə uyğun gəlmir və cənab Kvaratsxeliyanın Paktın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan hüquqları pozulub.

9.7. Komitə müəlliflərin iddiasını qeyd edir ki, polis əməkdaşları onları polis bölməsinə aparıb və orada beş saat saxlayıblar. Milli hakimiyyət orqanlarının bu hadisənin azadlıqdan məhrum etmə deyil, sadəcə izahat vermək və sənədləri

¹ Amedzro Tacikistana qarşı (CCPR/C/133/D/3258/2018), bənd 7.9.

tərtib etmək dəvəti olduğu mövqeyini qeyd etməklə yanaşı, Komitə, ilk növbədə, müəlliflərin Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinin mənası daxilində azadlıqdan məhrum edildiyinə əmin olmalıdır. Komitə 35 nömrəli (2014) ümumi şərhinin 6-cı bəndinə istinad edir ki, o, “şəxsi azadlıqdan məhrumetmənin şəxsin azad razılığı olmadan baş verməsini nəzərdə tutur. İstintaqda iştirak etmək üçün könüllü olaraq polisə gələn və istədiyi vaxt öz istəyi ilə gedə biləcəyini bilən şəxs azadlıqdan məhrum edilmiş sayılmır”. Komitə müəlliflərin müvafiq müddət ərzində polis idarəsini tərk edə bilməmələri ilə bağlı iddialarını qeyd edir. İştirakçı-dövlətdən bu konkret iddiaya zidd olan və müəlliflərin polisi bölməyə müşayiət etməmək barədə qərar verməkdə azad olduqlarını və ya orada olduqdan sonra mənfi nəticələrlə üzləşmədən istənilən vaxt tərk edə biləcəklərini göstərən məlumat olmadığı halda, Komitə müəlliflərin polis əməkdaşlarını bölməyə qədər müşayiət etməyə və azad olunana qədər orada qalmağa məcbur olduqları barədə nəticəyə gəlir. Müvafiq olaraq, onlar azadlıqdan məhrum ediliblər.

9.8. Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, azadlıqdan məhrumetmənin özbaşına olmamalı və qanunun aliliyinə hörmət etməli olduğunu xatırladaraq¹, Komitə növbəti addım olaraq müəlliflərin həbs edilib-edilmədiyini, həbsin özbaşına və ya qanunsuz olub-olmadığını müəyyən etməlidir. Komitə xatırladır ki, əsassız həbsdən müdafiə geniş şəkildə tətbiq edilməli və “özbaşınalıq” anlayışı “qanunsuzluq” anlayışı ilə eyniləşdirilməməlidir, qəbuledilməzlik, ədalətsizlik, gözlənilməzlik və lazımi prosedurun olmaması elementləri daxil olmaqla daha ümumi mənada şərh edilməlidir². Komitə, həmçinin xatırladır ki, Paktla təmin edilən hüquqların, o cümlədən dini etiqad azadlığı hüququnun qanuni şəkildə həyata keçirilməsinə görə həbs və ya saxlama əsassızdır³. Komitə

¹ Ümumi şərh № 35 (2014), bənd 10.

² Formonov Özbəkistana qarşı (CCPR/C/122/D/2577/2015), bənd 9.3.

³ Ümumi Şərh № 35 (2014), bənd 17.

müəlliflərin iddialarını qeyd edir ki, Yehovanın Şahidləri iştirakçı-dövlətin hakimiyyət orqanları tərəfindən təqib edilir və onların işində polis həbs olunarkən və saxlanarkən onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə müəlliflərə məlumat verməyib. Buna görə də Komitə hesab edir ki, polisin hərəkətləri qeyri-ardıcıl, gözlənilməz olub və lazımi prosesual təminatlardan məhrum olub. Bundan əlavə, yuxarıda 9.5-ci bənddə öz nəticələrinə istinad edərək Komitə hesab edir ki, müəlliflərin həbsi və saxlanması onların dini etiqadlarını ifadə etmək hüququnun qanuni şəkildə həyata keçirilməsinə görə cəzadır. Buna görə də Komitə belə qənaətə gəlir ki, müəlliflər Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hüquqları pozulmaqla, özbaşına həbs edilib və saxlanılıblar.

9.9. Paktın 18-ci və 9-cu maddələrinin pozulduğunu müəyyən etdiyinə görə, Komitə müəlliflərin Paktın 17, 19, 26 və 27-ci maddələri və cənab Kvaratsxeliyanın Paktın 13-cü maddəsinə əsasən şikayətlərinə ayrı-ayrılıqda baxmamaq qərarına gəlir.

10. Fakültativ Protokolun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə əsasən fəaliyyət göstərən Komitə belə hesab edir ki, ondan əvvəl olan faktlar iştirakçı-dövlət tərəfindən müəlliflərin hər birinin 9-cu maddənin 1-ci bəndi və Paktın 18-ci maddəsinin 1 və 3-cü bəndləri üzrə hüquqlarının pozulduğunu göstərir.

11. Paktın 2-ci maddəsinin 3 (a) bəndinə uyğun olaraq, iştirakçı-dövlət müəllifləri effektiv müdafiə vasitəsi ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. Buna nail olmaq üçün Paktın nəzərdə tutulan hüquqları pozulmuş şəxslərin tam kompensasiyasını təmin etmək lazımdır. Müvafiq olaraq, iştirakçı-dövlət müəllifləri çəkdiqləri hər hansı hüquqi xərclərin ödənilməsi də daxil olmaqla, adekvat kompensasiya ilə təmin etmək öhdəliyi daşıyır. İştirakçı-dövlət, həmçinin gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq üçün bütün lazımi tədbirləri görməyə, o cümlədən öz milli qanunlarına, qaydalarına və/yaxud praktikalarına yenidən baxaraq, iştirakçı-dövlətdə Paktla nəzərdə tutulmuş

hüquqlardan tam şəkildə istifadə edilməsini təmin etmək öhdəliyi daşıyır.

12. Fakültativ Protokolun iştirakçısı olmaqla, iştirakçı-dövlətin Komitənin Paktın pozulduğunu müəyyən etmək səlahiyyətini qəbul etdiyini və Paktın 2-ci maddəsinə əsasən, Dövlətin ərazisi daxilində və ya yurisdiksiyasına tabe olan bütün şəxslərə Paktda tanınan hüquqlara zəmanət verməyi və pozuntu aşkar edilərsə, onları effektiv vasitə ilə təmin etməyi öhdəsinə götürdüyünü nəzərə alaraq Komitə 180 müddət ərzində iştirakçı-dövlətdən Komitənin hazırkı Mülahizələrinin həyata keçirilməsi üçün görülən tədbirlər haqqında məlumat almaq istəyir. İştirakçı-dövlətə, həmçinin bu Mülahizələri dərc etmək və onların iştirakçı-dövlətin rəsmi dilində geniş yayılmasını təmin etmək təklif olunur.

**Səlimov K.N.
Zeynalov E.E.
Tahirova Z.İ.**

BMT-nin Müqavilə Orqanlarına fərdi şikayətlərin verilməsi və baxılması prosedurları

Çapa imzalanmışdır: 25.12.2023
Formatı: 60×84 1/16
Həcmi: 30 ç.v.
Sifariş: 388
Sayı:1000

«ADİLOĞLU» nəşriyyatında nəşrə hazırlanmış
və ofset üsulu ilə çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı şəh., Nəsimi ray., Tbilisi pr.,
3007-ci məhəllə., 44 C
Tel.: (050) 593 27 77;
E-mail: adiloglu2000@gmail.com